

SS

NUO GATVĖS KOVOTOJŲ IKI DAUGIAGALVĖS HIDROS

Gordonas Viljamsonas

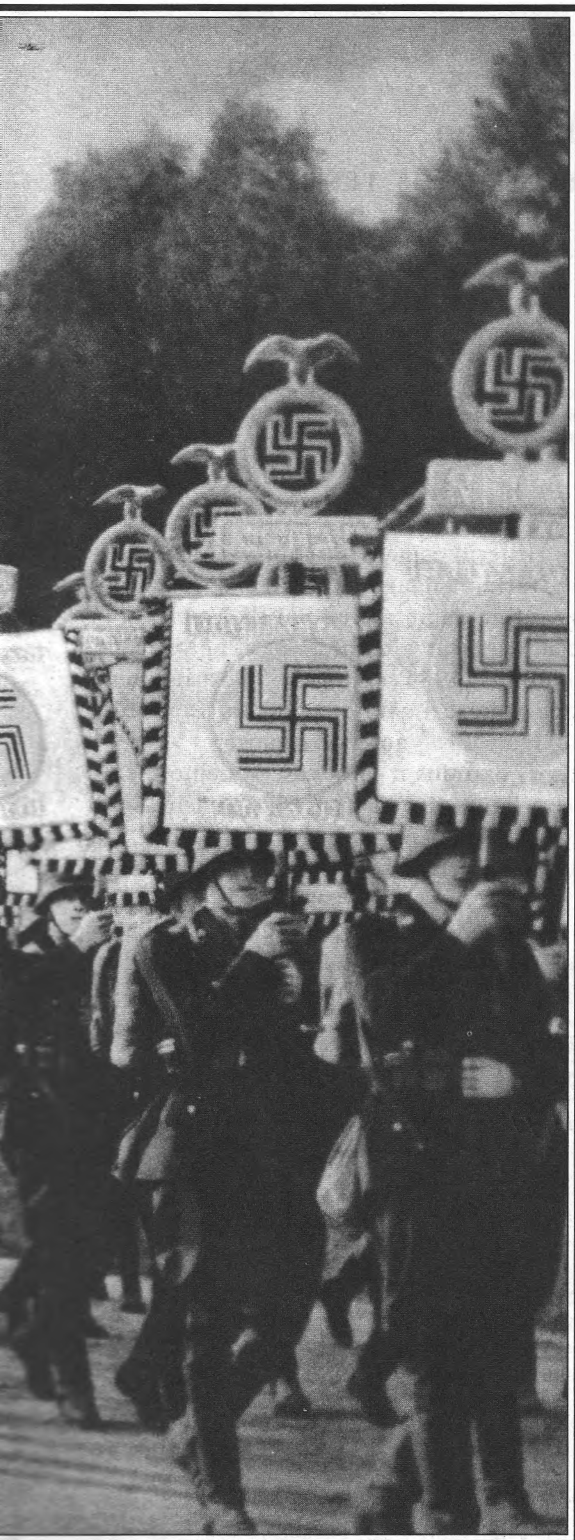
Gordonas Viljamsonas

SS

NUO GATVĖS KOVOTOJŲ IKI DAUGIAGALVĖS HIDROS

Leidykla
Tyrai

SS

NUO GATVĖS KOVOTOJŲ IKI DAUGIA-GALVĖS HIDROS

Gordonas Viljamsonas

UDK ~~327.8(430)~~
Vi-165

Gordon Williamson
The SS: Hitler's instrument of terror

Pirmas leidimas. Knyga leidžiama lietuvių kalba Brown Packaging Books, Ltd sutikimu.

ISBN 9986-893-68-2

Iš pradžių grupelė vyrų pasišovė būti Adolfo Hitlerio asmens sargybiniais. SS, "apsaugos rinktinė", pamažu tapo daugiagalve hidra, turinčia daugybę pareigų. Ji negailestingai vadovavo vidaus saugumui, vykdė pasibaisėtiną nacių rasinę politiką, atsakė už koncentracijos stovyklas, buvo labai svarbi, o pabaigoje ir vienintelė patikima Reicho žvalgybos dalis ir netgi sukūrė savus kovinius dalinius. 1944 metų gale SS kariuomenė turėjo 900 000 kareivių ir dalyvavo karinėse operacijose Lenkijoje, Vakarų Europoje, Balkanuose, Tarybų Sąjungoje, iki paskutiniųjų kovojo Berlyno griuvėsiuose.

Ši knyga išsamiai aprašo SS kariuomenės kilmę, dalinius ir jų kovas, užsienio legionus, įvairius nekarinius departamentus ir ryškiausias figūras, vedusias būrius į mūšio lauką ir kontroliavusias nacistinės Vokietijos vidaus įvykius, būtent: Heinrichą Himlerį, "Sepą" Dytrichą, Teodorą Aikę ir Kurtą Mėjerį. Be to, atskleistas SS vaidmuo koncentracijos stovyklų sistemoje.

"SS nuo gatvės kovotojų iki daugiagalvės hidros" iliustruoja 220 nuotraukų, kurių dauguma paimta iš privačių kolekcijų ir anksčiau niekur nepublikuota. Šis išsamus darbas turėtų patenkinti visus, besidominčius šiuolaikine karo istorija ir elitinėmis karinėmis organizacijomis.

Fotografijų šaltiniai
Kristoferio Elsbio istoriniai archyvai: 133, 137.
"Brown Packaging": 153, 155, 220, 227, 228, 231, 232.
Jozefas Charita: 21, 24, 60, 115, 132, 135, 157, 162, 165. 167. 205, 207.
Roberto Hanto nuotraukų biblioteka: 34, 36, 54, 56/57, 58. 60. 62, 67, 68, 86, 98/99, 102, 104, 105, 107, 109. 110. 116, 120, 125, 130/311, 198, 199, 212, 216, 230, 234: 236, 237, 246, 260/261, 263, 266, 267, 268, 269, 271. 274, 277, 280.
Imperinio karo muziejus: 222, 225, 273.
Hansas Heinrichas Karkas: 208.
Peterio Niuarko (Newark) nuotraukos: 6/7, 11, 59, 63, 71, 74. 75. 85, 88, 90, 188, 190, 193.
Privati kolekcija: 139, 140, 151.
Briuso Kvario (Quarrie) kolekcija: 8, 9, 12, 13, 14, 16, 17, 24/25, 26, 28, 30/31, 32, 35, 40, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 64, 66, 69, 71, 72, 73, 76/77, 78, 80, 81, 83, 84, 87, 89, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 100, 123, 141, 142, 143, 145, 147, 148, 149, 158, 166, 168/169, 170/171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 183, 185, 188, 189, 191, 192/193, 194/195, 196, 197, 202, 204, 208, 209, 211, 213, 214, 216/217, 219, 223, 224, 233, 238/239, 240, 241, 243, 248, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 262, 278, 279, 283.
Heinrichas Špringeris: 89.
T. R. H.: 84, 229.
Džonas Vaitas: 37, 39, 42, 128, 163.

Iliustracijų šaltiniai
Greihemas Binghemas: 230.
Orbis Publishing Ltd. (Pasaulinė leidykla)

TURINYS

SS GIMIMAS

Suirutė, vyravusi Vokietijoje po I pasaulinio karo, iškėlė naujus politinius lyderius, tarp jų ir Adolfą Hitlerį. SS (Schutzstaffel), t. y. Apsaugos rinktinė, buvo sudaryta Hitleriui per politinius mitingus ginti. Tokia buvo vienos gėdingiausių istorijoje organizacijų pradžia.

Nepaisant to, kad II pasaulinio karo pabaigoje SS buvo tikrai didelė organizacija, apėmusi, atrodo, visas Vokietijos gyvenimo sferas ir galėjusi didžiuotis lauko armija, kurią sudarė efektyviausia pasaulio kariuomenė, jos pradžia toli gražu nebuvo įspūdinga. Ankstyvaisiais metais šis elitiškiausias nacių kūrinys priklausė nacių partijos šturmo būriams — Sturmabteilung (SA), — paprastiems gatvių rėksniams. Norint geriau suprasti, kaip iškilo bauginanti SS — Schutzstaffel, arba Apsaugos rinktinė, o vėliau jos konfliktą su SA, būtina sugrįžti į I pasaulinio karo priešistorę ir trumpai aptarti to meto politinę situaciją.

1914 metais Vokietijos socialdemokratų partija buvo viena didžiausių partijų Europoje. Tačiau nors Vokietija ir turėjo renkamą parlamentą, joje iki parlamentinės demokratijos buvo toli. Vokietijos Reichstagas, kurio daugumą sudarė Socialdemokratų

Vokietijos kariuomenė I pasauliniame kare. Po karo dauguma buvusių kareivių tapo savanorių būrių (Freikorps) nariais, o vėliau įstojo į Ernsto Rėmo vadovaujamą SA.

VIRŠUJE: Armija grįžta iš fronto. Nusivylę Vokietijos kareiviai 1918 metų lapkritį, pasibaigus karui, grįžta į Berlyną. Tai, kad dauguma kareivių tikėjo Vokietijos armijos nenugalimumu, pagimdė "dolchstoss" — smūgio į nugarą — teoriją, kuri tvirtino, jog armiją išdavė žydai, socialdemokratai bei spekuliantai. Šį terminą sugalvojo ne naciai, bet jie puikiai juo manipuliavo, kad diskredituotų Veimaro respubliką ir jos rėmėjus.

partijos atstovai, neturėjo nei galios, nei įtakos pergalėti kaizerį ir jo karinio štabo siekius.

Kai 1914 metų rugpjūčio mėnesį iškilo konflikto grėsmė, socialdemokratai garsiai protestavo prieš pasiruošimą karui ir panaudojo savo įtaką darbininkams, kad šie imtųsi streiko veiksmų prieš kaizerio karinį sumanymą. Generolams rekomendavus, kaizeris įvedė karo padėtį, o tai parlamentą padarė neveiksmingą, kartu išnyko streikų grėsmė. Militaristai vykdė efektyvią propagandos kampaniją, keldami masių patriotinį įkarštį ir diegdami norą palaikyti kaizerį ir jo ginkluotąsias pajėgas. Kai 1914 metais įsiliepsnojo karas, socialdemokratų patriotiniai jausmai nugalėjo, ir ši didžiausia Vokietijos jėga, nors ir nenoromis, palaikė šio karo kurstytojus.

Tokia padėtis tęsėsi, kol Vokietijos armijai gerai sekėsi kare ir kol šalyje nebuvo didelio atsargų trūkumo. Tačiau kai karas pasidarė beviltiškas ir karinis puolimas Vakaruose įstrigo tranšėjose, atėjo nusivylimas. Dėl sąjungininkų blokados pradėjo trūkti atsargų. Liaudis greitai sužinojo, kokiomis siaubingomis sąlygomis kariuomenė kariavo fronte, taip pat apie didžiulius praradimus ir žmonių gyvybes, paaukotas dėl strategiškai nieko nevertos žemės pėdos.

Tuo pačiu metu šalyje iškilo juodoji rinka, kurios valdžia, atrodo, nepajėgė, o gal ir nenorėjo kontroliuoti. Kylantis slaptas nepasitenkinimas išsiliejo tuo, kad žmonės ėmė keikti neteisingumą ir korupciją. Juodosios rinkos prekiautojams turtėjant, vokiečiai būriais žuvo fronte. Profsąjungos aktyviai svarstė, ar nepakvietus pradėti streikų, protestuojant tiek prieš situaciją šalyje, tiek fronte, bet bijojo, kad į tokias protesto akcijas įtraukti darbininkai bus pašaukti

į armiją ir išsiųsti į frontą (kairiosios pakraipos radikalios grupuotės, kaip spartakistai, vadovaujami Karlo Lybknechto ir Rozos Liuksemburg, buvo per silpni imtis reikšmingo iššūkio).

Tačiau reikalai greitai turėjo pasikeisti. 1917 metų vasario revoliucija Rusijoje nuvertė carą Nikolajų II, o Spalio revoliucija iškėlė į valdžią bolševikus, kurie 1918 metų kovo mėnesį sudarė su vokiečiais taikos sutartį. Rusija, buvusi konservatyvi valstybė, tapo revoliucine šalimi.

Ši situacija Vokietijoje sukėlė dvi diametraliai priešingas nuotaikas. Pirmiausia kairiosios pakraipos įkarštis apėmė darbininkų klasę. Rusijos liaudis nuvertė autoritarinį režimą, kad sukurtų naują valstybę ir baigtų karą. Dauguma tai laikė pagrindu tą patį padaryti ir Vokietijoje. Dramatiškai augo radikalių kairiųjų grupuočių palaikymas. Tačiau didelių kariuomenės būrių grįžimas iš Rytų fronto teikė viltį pradėti sėkmingą puolimą Vakaruose, ir tai sumažino spaudimą kaizeriui ir jo generolams.

1917 metų maištas Didžiajame jūrų laivyne buvo numalšintas, bet radikali opozicija kaizeriniame laivyne nebuvo sunaikinta, o tik pasitraukė į pogrindį. Be to, kaizeriui neįgyvendinus nedidelių socialinių bei politinių reformų, kurias buvo pažadėjęs socialdemokratinei vyriausybei mainais už tai, kad toji remtų jo karo siekius, vos pavyko išvengti viską griaunančio ginklų pramonės darbininkų streiko.

Akivaizdus Vokietijos kariuomenės Vakaruose pastiprinimas iš Rytų fronto grįžusiais kariais leido generolams pasiruošti naujam masiniam puolimui 1918 m. Galutinės pergalės viltis padidino liaudies patriotizmą, kuris, šiaip ar taip, stabilizavo padėtį šalyje.

Tačiau 1918 metų kovo — liepos puolimai greitai išsikvėpė ir sąjungininkai rugpjūčio mėnesį perėjo į kontrpuolimą. Rugpjūčio 14-ąją generolas Liūdendorfas informavo kaizerį, kad imperinė armija turi trauktis. Kariuomenė buvo išsekusi, rezervai pasibaigę ir, blogiausia, generalinis štabas priverstas pripažinti, kad armija negali ilgiau garantuoti, jog sąjungininkų kontrpuolimas bus sustabdytas už Vokietijos sienų. Padėtis darėsi kritiška.

APAČIOJE: Savanorių būrių vyrai Berlyno gatvėje per spartakistų sukilimą 1919 metų vasarį. Sukilimą numalšino armijos ir savanorių būrių kariai drauge. Savanorių būrių narys, o vėliau nacis Ernstas fon Salomonas sveikino juos 1930-aisiais ir pagyrė už jų "negailestingus veiksmus prieš ginkluoto ir neginkluoto priešo mases, už gyvybės negailėjimą ir nenorą tapti kaliniais jokiomis aplinkybėmis." Nenuostabu, kad daug buvusių savanorių įstojo į SA ir į SS. Dešiniosios pakraipos elementai nužudė spartakistų sukilimo lyderius Rozą Liuksemburg ir Karlą Lybknechtą. Savanorių būriai buvo likviduoti 1921 metais, bet jų vėliavos vėliau buvo iškeltos nacių partijos štabe Miunchene.

1918 metų spalį Didžiojo jūrų laivyno vyriausiasis admirolas Francas fon Hiperis nusprendė laivyną išvesti į jūrą ir susiremti su Karališkuoju Didžiosios Britanijos laivynu. Be jokios abejonės, Hiperis žinojo, kad tai gali nulemti Vokietijos pralaimėjimą, bet nusprendė, kad pralaimėjus bus išsaugota bent laivyno garbė.

Tačiau jūreiviai, buvę laivuose, puikiai suprato, kokia yra padėtis, ir neketino aukoti savo gyvybių vien tam, kad būtų išsaugota kaizerio laivyno garbė. Įkvėpti Rusijos laivyno, dalyvavusio tos šalies revoliucijoje, pavyzdžio, jūreiviai atsisakė išplaukti į jūrą. Užsiżiebusi revoliucijos ugnis išplito ne tik pagrindiniuose jūrų uostuose, bet ir dideliuose miestuose. Susikūrusios jūreivių, kareivių ir darbininkų tarybos perimdavo valdžios vadžias iš civilinių ir karinių autoritetų.

Armijos grįžimas iš fronto

Šiomis nelengvomis aplinkybėmis socialdemokratai pajuto galį sustiprinti savo įtaką. Jie grasino nutrauksią savo paramą ir atsistatydinsią iš vyriausybės, jeigu generolai neįkalbės kaizerį atsistatydinti ir nesutiks sudaryti taikos sutarties su sąjungininkais. Hindenburgas ir Griuneris bjaurėjosi tokia sutartimi, bet 1918 metų lapkričio 8 dieną į kvietimą streikuoti atsiliepė šimtai tūkstančių darbininkų ir išėjo į gatves. Generolams neliko nieko kita, tik nusileisti, ir lapkričio 10 dieną kaizeris atsistatydino. Kancleriu buvo paskelbtas Frydrichas Ėbertas, socialdemokratų lyderis, ir greitai buvo susitarta su sąjungininkais dėl paliaubų.

Pažadėjusi, kad bus įvykdytos revoliucinės reformos, vyriausybė paprašė darbininkus nutraukti streiką ir grįžti į darbą. Didžiuodamiesi vaidmeniu, kurį jie suvaidino atsistatydinant kaizeriui ir baigiant karą, darbininkai noriai sutiko. Prasidėjo santykinės ramybės periodas.

Tačiau darbininkų tarybos netrukus pamatė, kad reformos iš tikrųjų buvo daug menkesnės, o daugelis pakeitimų — ne esminiai, bet labiau "kosmetiniai". Nelikus kaizerio, teoriškai didesnę galią įgavo demokratinės valdžios tipas, bet dauguma didžiųjų reformų, kaip antai žadėtas sunkiosios pramonės nacionalizavimas, buvo pamirštos. Vokietija skubiai poliarizavosi: pradėjo plėstis ekstremistinės kairiosios ir dešiniosios pakraipos grupuotės, o centro nuosaikieji ėmė netekti savo valdžios. Kol darbininkų klasė dominavo tarp kairiųjų, galingų pramonininkų ir militaristų įtaka vyriausybei buvo nežymi. Esant tokiai kebliai situacijai 1918-ųjų pabaigoje Vokietijos armija grįžo iš fronto.

Paliaubų nuostatai leido Vokietijai turėti ne daugiau kaip 100 000 kareivių kariuomenę. Daugybė nepatenkintų ir ginkluotų kareivių būriais traukė į Vokietiją, kad būtų demobilizuoti, o su jais atsklido ir stiprėjanti nuostata, kad kariuomenei į nugarą smogė silpnos ir svyruojančios vyriausybės korupcinės machinacijos. Netrukus vyriausybė pradėta vadinti "lapkričio nusikaltėle". Karas sugriovė ekonomiką ir demobilizuotiems kareiviams beveik nebuvo darbo. Vyresnio rango karininkai surezgė ne vieną sąmokslą, siekdami nuversti vyriausybę, bet visi jie buvo atskleisti kareivių, simpatizuojančių kairiesiems, ir sąmokslai subliuško.

Savanorių būrių gimimas

Puikiai suvokdami situacijos nepastovumą, vyresnio rango armijos, dabar vadinamos Reicho kariuomene, karininkai aktyviai skatino nedidelių dešinės pakraipos buvusių kareivių grupuočių kūrimąsi ir dažnai jas apginkluodavo. Manyta, kad tokios grupuotės patikimai

KAIRĖJE: Armijos, savanorių būrių, nacių ir kitų dešiniųjų elementų priešai Vokietijoje — ginkluoti kairiosios pakraipos darbininkai. 1919 metų pradžioje atrodė, kad Vokietija atsidūrė ant komunistinės revoliucijos slenksčio: susikūrė daugybė darbininkų ir kareivių tarybų, o Miunchene keletą savaičių laikėsi tarybų valdžia. Daugeliui dešiniųjų, tarp jų ir Hitleriui, neramumai Vokietijoje pirmaisiais pokario metais buvo palankūs sąmokslui: žydų ir bolševikų pastangos užvaldyti pasaulį ir visos kitos demokratinės bei kairiosios pakraipos idėjos tebuvo tik skraistės didžiajam planui užmaskuoti. 1925 metais Hitleris "Mano kovoje" ("Mein Kampf") rašė: "Dabar, kai suvokiau, kad socialdemokratijos lyderiai buvo žydai, nuo mano akių nukrito skraistė. Baigėsi ilga mano minčių kova." Tai, kad armija ir savanorių būriai 1919 metais sutriuškino kairiosios pakraipos sukilimus, patenkino dešiniuosius, bet diskreditavo vyriausybę, kadangi demokratijai atkurti ji ėmėsi nedemokratiškų priemonių. Dešiniųjų niekada neapleido bolševikų baimė ir armija iš dalies pasidarė paranojiška dėl "ardomosios veiklos". 1919 metų rugsėjo mėnesį ji įdarbino tokį Adolfą Hitlerį, kad šis praneštų apie smulkios Bavarijos politinės organizacijos mitingą. Ta organizacija buvo Vokietijos darbininkų partija, įsteigta Miunchene, kurios 7 nariu tapo buvęs armijos kapralas.

parems armiją, jeigu aplinkybės to pareikalaus. Paprastai karių grupelės, vadinamos savanorių būriais, susiburdavo apie buvusį armijos karininką, pažįstamą jiems iš karo laikų. Kad ir kokius titulus turėjo tie karininkai ar puskarininkiai, visi jie buvo vadinami vadais. Daugelį mobilizuotų vyrų, negalinčių susirasti darbo, patraukė savanorių būriai, siūlantys užpildyti jų gyvenimo spragą tikslo siekimu ir draugyste su kitais tokiais pat vyrais. Dauguma būsimų žymių SS figūrų tais suirutės laikais buvo savanorių būrių nariai.

Savanorių būriai pasklido po visą Vokietiją. Dažniausiai labai disciplinuoti tų būrių vyrai visų pirma būdavo labai lojalūs savo vadui. Dauguma tokių būrių buvo brigados dydžio ir gerai ginkluoti: be smulkių ginklų, turėjo kulkosvaidžių, mortyrų, artileriją, šarvuotų automobilių ir netgi po keletą tankų. Per tą laikotarpį susikūrė daugiau kaip du šimtai savanorių dalinių, savo jėga bei organizuotumu ir technikos lygiu pralenkiančių ir pačią Reicho kariuomenę. Savanorių būriai imti vadinti "juodąja Reicho kariuomene". Vyrai buvo lojalūs savo vadams, bet atskirų vadų lojalumas Reicho kariuomenei ar vyriausybei toli gražu nebuvo toks besąlygiškas. Kai kurie buvo tik paprasti savanaudžiai, kurių lojalumą palaikė tik ginklų skaičius ir Reicho kariuomenės pasiūlyta pagalba.

Asmenybės kultas pasireiškė tuo, kad savanorių būriai buvo pavadinti savo vadų pavardėmis, pavyzdžiui: Ėrhardto brigada, Riterio fon Epo savanorių būrys, Mosbacho savanorių būrys ir daugelis kitų, panorusių palikti savo pėdsaką Vokietijos gyvenime.

Dauguma savanorių būrių personalo vilkėjo tikromis kariškomis uniformomis, su kuriomis buvo demobilizuoti, paįvairintomis savanorių būrių emblemomis. Per keletą metų atsirado daugybė raiščių su svastika ir kaukole. Vėliau raištį su svastika perims naciai, o raištį su kaukole — SS. Vokietijos karinėje heraldikoje raištis su kaukole buvo svarbus simbolis. Tai buvo tradicinis elitinių husarų dalinių raištis imperinėje armijoje, taip pat jį ryšėjo karingi puolamųjų būrių kovotojai I pasauliniame kare. Tie, kurie neturėjo uniformų, vilkėjo

apsiaustais, panašiais į tuos, kurie saugo nuo vėjo, kad daugmaž atrodytų kariškai. Daugelis vokiečių šiuos savanorių būrius laikė tvarkdariais chaoso, kuriame Vokietija buvo atsidūrusi karo pabaigoje.

Jūreivius, atrodytų, turėjo labiau traukti kairiųjų pasaulėžiūra, nes jų bazė buvo ne fronte, o Vokietijos uostuose, t. y. paveikti įvykiai, vykę namų fronte. Tačiau įvyko priešingai: jūreivių savanorių būriai, kaip minėtoji Ėrhardto brigada, buvo tarp pačių kraštutiniausių dešiniųjų grupuočių. Iš kairiųjų jūreivių susikūrė vadinamoji Liaudies jūrų divizija (įdomu, kad komunistinė Rytų Vokietija po II pasaulinio karo vartojo tą patį laivyno pavadinimą: Volksmarine, arba Liaudies laivynas). Kai jūreiviams nebuvo išmokėtas atlyginimas, jie sukilo, apsupo Berlyno kanceliariją ir areštavo jos narį socialdemokratą. Armijos karininkai reikalavo jėga išvaikyti sukilusius jūreivius. Panikos apimtas kancleris Frydrichas Ėbertas sutiko. Deja, armijai sutrukdė didelės ginkluotų darbininkų pajėgos, atvykusios palaikyti jūreivių. Armija buvo priversta pasitraukti pažeminta, užsibrėžusi tikslą suvesti sąskaitas su maištininkais.

Ėberto sutikimas panaudoti jėgą supykdė ne vieną socialistą parlamente ir keletas protestuodami atsistatydino. Po to buvęs politinis chaosas ir pavojinga nestabili padėtis pradžiugino savanorius. Nepaisant to, radikalios kairiosios grupuotės, įskaitant ir spartakistus, susivienijo ir sukūrė Vokietijos komunistų partiją — KPD.

Kai kairiosios jėgos skubiai vienijo savo pozicijas, o centro partijos atsidūrė dešiniųjų įtakoje, laukė nelaimė.

Vakarų sąjungininkai, žinoma, puikiai žinojo, kad Vokietija pažeidžia Versalio sutarties sąlygas: Reicho kariuomenė rėmė savanorių būrius. Tačiau sąjungininkai taip pat buvo didžiai sunerimę dėl bolševizmo augimo Rusijoje ir įžvelgė agresyvų Vokietijos dešiniųjų nusiteikimą prieš didėjančią komunistų įtaką. Iš dviejų blogybių jie rinkosi mažesnę ir todėl delsė kištis į Vokietijos reikalus.

Spartakistų sukilimas

1919 metų sausio mėnesį neapgalvotas vyriausybės nutarimas atleisti iš pareigų Berlyno policijos viršininką Emilį Aichorną buvo

APAČIOJE DEŠINĖJE: Adolfas Hitleris (su ūsais dešinėje), kaip Vokietijos armijos kapralas I pasauliniame kare. Karo metu už drąsą jis buvo apdovanotas I laipsnio Geležiniu kryžiumi ir įdarbintas armijos žvalgyboje. Šiuo savo gyvenimo laikotarpiu jis jau buvo įgijęs ekstremistinę, nacionalistinę ir antisemitinę pažiūras, vėliau tapusias nacių ideologijos kertiniu akmeniu. Jo įsitraukimas į ekstremistinės Vokietijos darbininkų partijos politiką tikriausiai buvo neišvengiamas. Iš pradžių Sturmabteilung, SA arba Šturmo būriai, buvo sudaryti palaikyti tvarkai partijos mitinguose, bet Rėmo rudmarškiniai nebuvo besąlygiškai lojalūs Hitleriui. Vėliau prireikė jėgos, kad jie jam paklustų nesvyruodami. Hitleris rašė: "Tuomet aš sau pasakiau, kad man reikia asmens sargybos, tegul ir negausios, bet sudarytos iš vyrų, atėjusių tarnauti be jokių sąlygų, pasiruošusių eiti netgi prieš savo tikrus brolius. Geriau 20 vyrų (su sąlyga, kad jais būtų galima visiškai pasikliauti) negu nepatikima masė." Tai buvo SS gimimo idėja. Jos pirmoji uniforma turėjo būti rudi marškiniai, juodas kaklaraištis, raištis su svastika ir juoda Austrijos slidininkų kepurė su sidabrinės kaukolės ženkleliu. Visi rinktinės nariai turėjo būti psichiškai sveiki, tinkamo charakterio ir negeriantys.

sutiktas masiniu kairiosios pakraipos grupuočių protestu. Jos užėmė Socialdemokratų partijos laikraščio "Vorwarts" ("Pirmyn") patalpas. Iš pradžių Ėberto vyriausybė delsė kištis ir, atrodė, norėjo imtis taikintojo vaidmens. Tačiau Berlyno pakraščiuose buvo sutelktos didelės savanorių būrių pajėgos, ir kai maištininkai atsisakė apleisti užimtas patalpas, jos buvo panaudotos prieš juos. Beveik akimoju užvirė kruvini gatvės mūšiai, savanorių būriai su nesuvaldomu įniršiu kovojo su sukilėliais. Kova truko keletą dienų. Savanorių būriai pasinaudojo kiekviena galimybe sunaikinti savo prisiekusius priešus — kairiuosius. Daug radikalų buvo be skrupulų nušauta, kaip "bandantys pabėgti", kiti arba pasislėpė pogrindyje, arba buvo nužudyti. Tarp tomis dienomis nužudytųjų buvo ir komunistų lyderiai Lybknechtas bei Liuksemburg.

Vyriausybę labai išgąsdino šie įvykiai ir šokiravo savanorių būrių brutalumas. Pastarieji žiaurumo buvo išmokę kare. Mirtis nebuvo svetima jiems, ir jie nejautė jokio pasigailėjimo nei patys jo tikėjosi. Vyriausybė, sankcionuodama savanorių būrių panaudojimą, atvėrė Pandoros skrynią. Gavę valią, savanorių būriai tapo patys sau įstatymu. Pasidarė beveik neįmanoma juos kontroliuoti.

Dėl to kentėjo ne tik Berlynas. Savanorių būriai įsisiautėjo visoje Vokietijoje. Pavyzdžiui, aršios kovos kelias dienas vyko Brėmene, kai Gerštenbergo savanorių būrys, siekdamas, kad numatoma "Darbininkų respublika" būtų sunaikinta dar nepaėmusi valdžios, pradėjo rūsčias represijas prieš visus į savanorių būrių kareivių rankas patekusius kairiuosius. Visą Vokietiją apėmė neramumai.

Viena svarbiausių politinių grupuočių, iškilusių tuo įtemptu periodu, buvo vadinamasis Politinis darbininkų būrelis, kurį 1918 metais Miunchene įsteigė Karlas Hareris ir Antonas Dreksleris. Būrelio nariai dažnai rinkdavosi vietiniame alaus rūsyje aptarti politikos. Nepaisant pavadinimo, tai buvo tvirtos dešinės pakraipos ir antisemitinis būrelis. Dreksleris troško įkurti politinę partiją, opozicinę disku-

VIRŠUJE: Savanorių būrių kareiviai Berlyne per Kapo pučą. 1920 metų vasarį Vakarų sąjungininkai pareikalavo atiduoti 895 vokiečius, kaip karinius nusikaltėlius. Tai įžeidė Vokietijos teisę ir sukėlė pyktį prieš socialistų vyriausybę, pasirašiusią taikos sutartį. Vyriausybinio perversmo ėmėsi Ėrhardto brigada, remiama armijos ir laivyno aukščiausios komandos. Ankstų kovo 13 dienos rytą kareiviai įžygiavo į Berlyną ir ėmėsi jį kontroliuoti. Tačiau vyriausybė, persikėlusi į Štutgartą, kvietė visuomenę streikuoti sustabdant fabrikus. Kapas atsistatydino, pabuvęs valdžioje keturias dienas. Ironiška, kad atkurta valdžia buvo priversta kreiptis į armiją ir į savanorių būrius, kad padėtų atkurti tvarką Rūre.

DEŠINĖJE: Ernstas Rėmas. SA vadas ir vienu metu artimas Hitlerio draugas, vienas tų, kurie padėjo fiureriui pradėti oratoriaus karjerą. Jį Miunchene įdarbino armija, kad tiektų ginklus ir pinigus ginklavimuisi bei sudarytų specialų žvalgybos dalinį armijai. Tai buvo tas dalinys, kuris priėmė Hitlerį, kaip naujoką, ištirti Vokietijos darbininkų partijos. Iš jo atsirado nacių partija ir SA. Tačiau Rėmas žiūrėjo į savo SA kaip į liaudies armiją ir Vokietijos armijos pakaitalą. Gavęs valdžią, Hitleris pabūgo tokio Rėmo požiūrio. Fiureris norėjo išlaikyti armijos, pramonininkų ir žemvaldžių paramą, tuo tarpu Rėmas tikėjo, kad turės būti "antroji revoliucija" ir kad Hitleris padarė per daug kompromisų. Šie nesutaikomi prieštaravimai atvedė į vadinamąją Ilgųjų peilių naktį ir Rėmo egzekuciją. Nors ir turėjo talentą nepaversti SA masine organizacija, Rėmas buvo nušalintas, kai naciai gavo valdžią. Be to, jis buvo homoseksualistas ir naudojosi galimybe SA įsigyti meilužių. Žvalgybos skyriaus užduotis buvo parūpinti jam jaunų vyrų ir berniukų. Toks Rėmo polinkis pykdė ir Himlerį, ir SS, bijančius, kad tai nepakenktų partijos autoritetui.

sijų grupelei, taigi 1919 metų sausio mėnesį kaip politinis Darbininkų būrelio sparnas buvo įsteigta Vokietijos darbininkų partija — Deutsche Arbeiterpartei (DAP).

Kol ką tik gimusi DAP siekė gauti paramą Bavarijoje, neramumai, trikdę Vokietiją, tęsėsi. Prasidėjo streikai anglies kasykloje Rūre — Vokietijos pramonės širdyje. Vienas iš streikuotojų reikalavimų buvo išardyti nekenčiamų savanorių būrius. Vyriausybė atsakė į streiką karo padėties paskelbimu, ir po jo prasidėjo brutali savanorių būrių intervencija.

Berlyno darbininkų lyderius siutino vyriausybės, kurioje dominavo socialistai, vaidmuo, suvaidintas rūsčiai numalšinant darbininkų streiką. Per kitus rinkimus į fabrikų tarybas visi socialdemokratų atstovai buvo iš jų išmesti. Vyriausybė pareiškė, jog neleis fabrikų tarybų įtraukti, kaip žadėta, į Konstituciją. Kairieji įvertino tai kaip darbo jėgos įžeidimą, ir iškilo visuotinio streiko grėsmė. Pabūgusi vyriausybė žengė žingsnį atgal ir sutiko įvykdyti streikuotojų reikalavimus, jeigu visuotinis streikas bus atšauktas. Reichstago nariai socialistai kreipėsi į darbininkus, kad šie nestreikuotų.

Bet dabar, visiškai nebetikėdami jokiais politikais, darbininkai ignoravo vyriausybės prašymą ir ėmėsi veiksmų. Prasidėjo lėbavimai ir plėšimai, darbininkai išėjo į gatves. Gynybos ministras Gustavas Noskė suvienijo įvairius savanorių būrius, o tarp jų ir Ėrhardto brigadą, į naują junginį, pavadintą Apsaugos kavalerijos šaulių divizija, ir pasiruošė veiksmams prieš streikininkus. Ėrhardto brigada, pavadinta 2 jūrų pėstininkų brigada, buvo skirta malšinti maištaujantiems jūreiviams šiaurės Vokietijos jūrų uostuose. Jai vadovavo buvęs laivyno kapitonas Hermanas Ėrhardtas, vienas fanatiškiausių ir žiauriausių dešiniosios pakraipos lyderių. Jis taip pat tapo vienu iš labiausiai garbintų Vokietijos nacionalistų, kurio šlovė kilo, kaip ir Hitlerio, beveik iki tol, kol 1933 metais Hitleris gavo valdžią.

Buvo paskelbta karo padėtis, ir, nors darbininkų lyderiai kvietė streikuoti, buvo jau per vėlu: Berlyne dar kartą nuo grandinės buvo paleisti savanorių būriai. Gatvių kovos virtos skerdynėmis, buvo nužudyta 1200 darbininkų. Kai kurie jų nubausti mirties bausme keršijant už tai, kad sukilėliai neva nužudė 60 Berlyno policijos pareigūnų. Iš tiesų visi, išskyrus du iš tų 60, buvo rasti sveiki ir gyvi. Vienas žuvo gatvių mūšiuose, kitas kažkur pradingo.

1919 metų viduryje savo veiklą Bavarijoje pradėjusi DAP rengė viešus mitingus, kuriuose demonstravo savo ekstremistinį požiūrį ir siekė pritraukti naujų narių bei atkreipti visuomenės dėmesį.

Reicho kariuomenė, turėjusi apriboti savo galią iki 100 000 vyrų, aktyviai tyrinėjo tokias nedideles ryškių dešiniųjų pažiūrų grupuotes, siekdama panaudoti jas savo tikslams ir išplėsti "juodąją Reicho kariuomenę". Todėl slapti Reicho kariuomenės agentai eidavo į viešus šitų grupuočių mitingus ir pranešinėdavo apie jų politinį patikimumą. Vienas toks slaptas agentas buvo ir buvęs Bavarijos pėstininkų pulko kapralas Adolfas Hitleris, neseniai išleistas iš ligoninės po apsinuodijimo dujomis fronte per priešininkų ataką. Jis buvo laikomas labai patikimu. Jo narsumas buvo pastebėtas dar tada, kai jis buvo ryšininkas fronto tranšėjose. Iš tiesų Hitleris už drąsą buvo apdovanotas antrojo ir pirmojo laipsnių Geležiniais kryžiais ir kitais apdovanojimais. Jį užverbavo Reicho kariuomenės kapitonas Karlas Majeris. Majeris pastebėjo Hitlerį, kalbantį politiniuose susibūrimuose, ir, supratęs jį turint kalbėtojo talentą, greitai užverbavo jį šiam tikslui. Hitleris savo ruožtu buvo patenkintas, kad jam mokama už tai, ką jis mėgo daryti: už lankymąsi ir pasisakymus politiniuose mitinguose.

Hitleris pareigingai lankė DAP mitingus ir, nors naujos partijos organizacija jam nedarė įspūdžio, jos dešiniosios pakraipos ir antisemitinė nuostata jam tiko. Jis įstojo į partiją 1919 metų rugsėjo mėnesį ir savo, kaip oratoriaus, sugebėjimų dėka buvo paskirtas į partijos komitetą kaip propagandos skyriaus vadovas. Adolfo Hitlerio ambicijos neturėjo ribų. Netrukus jis pasiūlė partijai pakeisti pavadinimą — pasivadinti Vokietijos nacionalsocialistų darbininkų partija — Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) ir ėmėsi skubiai ją plėsti. Žodžių "nacionalistas" ir "socialistas" pridėjimas prie pavadinimo turėjo tikslą patraukti į partiją tiek dešiniųjų, tiek kairiųjų pažiūrų narius.

Kapo pučas

Tuo metu Berlyne netgi visko mačiusiam gynybos ministrui Gustavui Noskei nerimą ėmė kelti savanorių būrių išsišokimai. 1920 metų sausio mėnesį savanorių būrys, vadovaujamas generolo Liutvico, paleido ugnį į darbininkų protesto mitingą prie Reichstago, 147 darbininkai buvo sužeisti arba žuvo. Apimtas panikos Noskė įsakė išformuoti pagarsėjusią Erhardto brigadą. Liutvicas atsisakė reikalaudamas vyriausybę atsistatydinti dėl to, kad sutiko su sąjungininkų reikalavimais išduoti karinius nusikaltėlius. Kai politikai atsisakė tai padaryti, Liutvicas su savo kariuomene įžengė į Berlyną ir užėmė tai, ką vokiečiai tebelaikė Reicho sostine, nepaisydami to, kad vyriausybė dabar vadovavo iš Veimaro. Kai vyriausybė pabėgo iš Berlyno, Liutvicas paskyrė marionetinį vyriausybės vadovą — žurnalistą Volfgangą Kapą. Darbininkų reakcija buvo žaibiška ir greitai įvyko visuotinis streikas.

Vokietijoje viešpataujant chaosui, pamažu, bet reikšmingai, kaip Bavarijos stiprybės simbolis, augo NSDAP. Bavarija ilgą laiką buvo politinės teisės tvirtovė. Iš tikrųjų joje buvo ekstremistų, norinčių, kad Bavarija paskelbtų nepriklausomybę nuo visos Vokietijos ir taptų suverenia valstybe. Tuo metu atsistatydino kapitonas Majeris ir jo vietą užėmė kitas Reicho kariuomenės karininkas — kapitonas Ernstas Rėmas. Rėmas buvo brutalus galvažudys ir homoseksualistas, Reicho kariuomenėje atsakingas už dešiniosios pakraipos

grupuočių ir savanorių būrių apginklavimą ir aprūpinimą atsargomis. Jis aktyviai domėjosi NSDAP progresu ir įsitraukė į jos judėjimą pats. Jis įžiūrėjo Hitlerio sugebėjimą uždegti mases beveik hipnotišku oratoriškumu. Tačiau Rėmas niekada nesiekė būti tik Hitlerio padėjėju. Jis norėjo panaudoti NSDAP tolesnėms savo politinėms ir karinėms ambicijoms patenkinti.

Berlyne Kapo pučas greitai baigėsi nesėkme, nes streikuotojai laikėsi tvirtai, ir savanorių būriai atsisakė vykdyti naujojo režimo įsakymus. Strategiškai svarbioje Vokietijos pramonės dalyje — Rūro baseine — kairieji buvo itin stiprūs ir čia pirmą kartą ginkluoti darbininkai įveikė vieną savanorių būrį ir tuo patraukė kitų dėmesį. Pasiekta, kad vienu metu ginklo imtųsi daugiau kaip 100 000 darbininkų ir eitų prieš savo dešiniuosius priešininkus. Darbininkai netrukus išvaikė savanorių būrius iš visos Vestfalijos srities prie Rūro.

Kapas netrukus pabėgo į Švediją, į tremtį. 1920 metų kovo 20 dieną grįžo teisėta vyriausybė ir pakvietė baigti streikuoti ir laikytis įstatymų bei tvarkos. Streiko vadovai su tuo sutiko, bet pareikalavo gynybos ministro Noskės atleidimo ir gavo, ko norėję.

Tačiau Vokietija turėjo daugiau problemų, ne vien vidaus nesutarimus. Kai pasibaigė karas, buvo atkurta Lenkijos valstybė. Vos spėjusi išsivaduoti iš carinės Rusijos priespaudos Lenkija įžengė į Silezijos sritį Prūsijoje, siekdama išplėsti šią žemę iš nusilpusios Vokietijos. Mažytė Vokietijos armija nebūtų pajėgusi susidoroti su Lenkija viena, ir netrukus į Rytus patraukė savanorių būriai, kad išvarytų įsibrovėlius iš Vokietijos žemių. Atkakliai kovodami savanorių būriai ir Reicho armija išvijo lenkus iš rytinės Vokietijos provincijos.

1919 metais Rusijos Raudonoji armija įsiveržė į Latvijos valstybę prie Baltijos jūros. Latvija neturėjo armijos, kad pasipriešintų rusams, bet vokiečiai surinko jos gynybines pajėgas, žinomas Krašto kariuomenės pavadinimu, nes pabijojo bolševikų invazijos netoli savo rytinės sienos. Krašto kariuomenei vadovavo karininkai vokiečiai ir ją papildė Vokietijos kareiviai. Pastiprinta savanorių bū-

APAČIOJE: Savanorių būrių ir SA vyrai Miunchene. Rudmarškiniai džiaugėsi žaibišku jų gretų didėjimu vadovaujant Rėmui: 1926 metais jų buvo 2000, 1930-aisiais — 60 000 ir beveik trys milijonai 1933 metų sausyje, kai Hitleris tapo kancleriu. Tačiau kartu su SA augimu augo ir jos lūkesčiai. Paveikta pirmųjų nacių mąstymo, SA tikėjosi socialinės revoliucijos, o Rėmas skatino idėją, kad SA pakeis armiją, kaip tikrosios gynybinės pajėgos. Jis kalbomis nesiekė nuraminti kritikų. 1933 metų rugpjūčio 6 dieną jis teigė: "Visi, kurie mano, kad SA užduotys įvykdytos, turi apsiprasti su mintimi, kad mes esame ir ketiname būti toliau". Rėmo ir SA ambicijų baimė baigėsi armijos, nacių partijos ir SS susivienijimu.

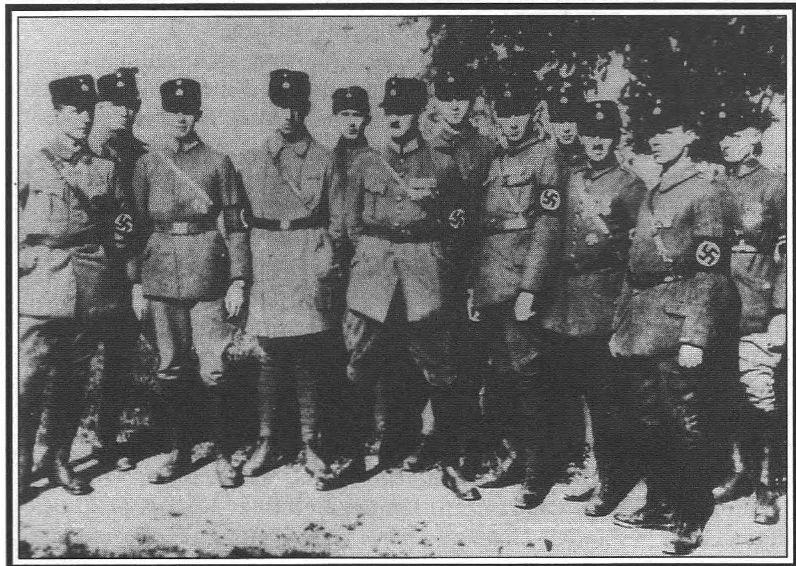
rių iš Vokietijos, Krašto kariuomenė netrukus išvijo rusus. Tačiau latviams ne ką geriau buvo, kai tarybinius įsibrovėlius pakeitė gaujos savanorių būrių plėšikų. Vakarų sąjungininkai, lengviau atsidusę, kad vokiečiai išvijo įsibrovėlius iš Latvijos, ne mažiau sunerimo išvydę tai, kas buvo nei daugiau, nei mažiau, o Vokietijos galimos invazijos pajėgos. Prisistatė Sąjungininkų kontrolės komisija ir pasirūpino, kad Krašto kariuomenė liktų latviška. Vokiečius karininkus ir karius pakeitė Latvijos kadrai, kuriuos apmokė, apginklavo ir atsargomis aprūpino sąjungininkai. Didžiosios Britanijos laivynas irgi suteikė paramą.

Įpykę iš Krašto kariuomenės atleisti vokiečiai drauge su savo pagalbininkais iš savanorių būrių suvienijo savo pajėgas su antikomunistinėmis Rusijos baltųjų pajėgomis ir pabandė užimti Latvijos sostinę Rygą. Tačiau jų pastangos baigėsi dideliais praradimais, o likučių vos nesunaikino įpykę Latvijos gyventojai. Tik kitų savanorių būrių atvykimas leido saugiai pasitraukti išlikusiems gyviems kariams.

1920 metų gegužės mėnesį pralaimėjus Kapo pučui, buvo galutinai išformuota Ėrhardto brigada. Tačiau ir pats Ėrhardtas, ir jo pasekėjai liko aktyvūs pagrindinėse dešiniosios pakraipos grupuotėse ir įtariami dalyvavimu nužudant užsienio reikalų ministrą Valterį Ratenau ir finansų ministrą Matiją Ercbergerį.

Tuo tarpu Miunchene NSDAP vis stiprėjo ir stiprėjo. 1920 metų gruodžio mėnesį, panaudojusi slaptas Reicho kariuomenės lėšas, ji nusipirko teisę leisti nepriklausomą laikraštį "Tautos apžvalgininkas" ("Volkischer Beobachter"). Kaip partijos pareigūnas, atsakingas už propagandą, Hitleris dabar turėjo savo laikraštį, per kurį galėjo skleisti savo ypatingą partinės linijos versiją. Dabar Hitleris užsibrėžė tikslą perimti partiją ir destabilizuoti esamą vadovybę. Pirmasis jo žingsnis buvo pakenkti Antono Dreksleriо, kaip partijos lyderio, statusui.

NSDAP gretos sparčiai gausėjo ir 1921 metais ji galėjo pasigirti turinti savo filialų už Miuncheno ribų. Tų pačių metų vasario mėnesį pirmajame partijos kongrese pranešta, kad partija turi 3000 na-

Apačioje kairėje: "Būdamas įsitikinęs, kad visada būna aplinkybių, kurioms reikalinga elitinė kariuomenė, 1922 — 1923 metais aš įsteigiau "Adolfo Hitlerio smogiamąją kariuomenę". Ją sudarė vyrai, pasiruošę revoliucijai ir žinantys, kad vieną gražią dieną teks smogti stiprų smūgį." Šitaip vėliau Hitleris rašė apie kilmę to, kas vėliau tapo SS. Dar savo karjeros pradžioje jis numatė, kad tarp SA ir politinės partijos vadovybės iškils nesutarimų. Todėl jam reikėjo jėgos, galinčios jį apginti nuo vidaus ir išorės priešų. Šioje nuotraukoje matome Smogiamąjį būrį (Stosstrupp), kurį Miunchene įsteigė Adolfas Hitleris. Centre stovi Julijus Šrekas (su ūsais), Hitlerio asmens sargybinis ir vairuotojas, sudaręs šį būrį. Tarp vyrų, kuriems teko užduotis ginti Hitlerio gyvybę, buvo Jozefas Berchtoldas, vadovavęs verslui, Ulrichas Grafas, mėsininkas ir boksininkas mėgėjas, Emilis Mauricė, laikrodininkas, nuteistas už išeikvojimą, Kristianas Vėberis, arklininkas. Jų uniforma labai panaši į SA. Vienintelis didelis skirtumas — juodos slidininkų kepurės su sidabriniais kaukolės ženkleliais. Pastaruosius Šrekas perėmė iš Ėrhardto brigados, kuriai jis priklausė. Hitleris pavaizdavo Stosstrupp kaip "pirmąją kietuolių grupę".

rių ir jų vis daugėja. Tačiau jos pastangos peraugti darbininkų klasę dar nedavė vaisių, ir partijos nariai daugiausia buvo viduriniosios ir žemesnės už viduriniąją klasę atstovai.

Antonas Dreksleris sužinojo apie Hitlerio machinacijas prieš jį ir, norėdamas priversti partiją pasitraukti iš Miuncheno, kur buvo jaučiama stipri Hitlerio įtaka, derėjosi dėl susijungimo su Vokietijos socialistų partija, kuri bazavosi Berlyne. Hitleris tučtuojau išstojo iš partijos ir pakvietė partijos narius balsuoti. Jis atsisakė grįžti į partiją, kol neįgaus visiškos jos kontrolės. Dreksleris mielai būtų atsikratęs Hitlerio, bet bijojo netekti jo asmeniškų rėmėjų, kurių būta galingų ir įtakingų. Jo pastangos sunaikinti Hitlerį atsisuko prieš jį patį. Dreksleris žinojo esąs pralaimėjęs ir priėmė Hitlerio reikalavimus. 1922 metų sausio 29 dieną Hitleris buvo paskirtas NSDAP pirmininku. Jis iš karto paskyrė į reikšmingiausius postus savo svarbiausius pasekėjus, bet įžvalgiai paliko Drekslerį partijos vadovu, kad neatstumtų buvusio lyderio rėmėjų.

Tomis chaotiškomis dienomis politiniai mitingai dažnai virsdavo kova prieš opozicijos kalbėtojus, ketinančius sužlugdyti darbą. Kai kurios tų kovų buvo itin brutalios. Siekdama apginti savo kalbėtojus, NSDAP suformavo vadinamąjį Sporto gimnastikos skyrių, kurio tvirčiausi nariai buvo atrinkti būti oratorių asmens sargybiniais. Globojamas Ernsto Rėmo, jis išaugo ir gavo naują pavadinimą: Sturmabteilung (SA) — šturmo būriai, — tokį pavadinimą, kuris patiko buvusiems kareiviams, nes asocijavosi su elitiniais puolimais I pasauliniame kare. Rėmas norėjo į SA įtraukti Ėrhardtą, buvusį laivyno karininką, bet šis atsisakė, nes niekino Hitlerį. Tačiau jis gerbė Rėmą ir paskyrė savo patikimą draugą Johaną Ulrichą Klinčą padėti suorganizuoti SA ir padėti jai vadovauti.

Štabo sargyba (Stabswache)

Kadangi daugumą SA naujokų sudarė buvę savanorių būrių kareiviai, įpratę būti pavaldūs tik savo būrio vadui, Hitleriui buvo aišku, kad jis, nors ir priklausė partijos vadovybei bei dalyvavo SA, negali tikėtis besąlygiško lojalumo iš SA eilinių.

1923 metų gegužės mėnesį buvo sudarytas specialus apsaugos padalinys Hitleriui ginti. Į jį buvo priimti patikimi ir ištikimi SA nariai, pasiruošę besąlygiškai paklusti Hitleriui. Naujas padalinys buvo pavadintas Štabo sargyba (Stabswache), tačiau jis gyvavo neilgai: buvo išformuotas, kai Ėrhardtas visiškai nutraukė santykius su Hitleriu ir išsivedė savo vyrus iš SA. Ėrhardtas buvo dar didesnis fanatikas už Hitlerį. Kai prancūzų kariuomenė okupavo Reino žemę, jis ragino paskelbti karą Prancūzijai. Hitleris atsisakė palaikyti Ėrhardto raginimą ir didžiai supykęs Ėrhardtas su savo šalininkais pasitraukė iš SA (tomis dienomis Ėrhardto asmeninė įtaka SA buvo didesnė negu Hitlerio).

Norėdamas pasipriešinti Ėrhardto draugo Rėmo įtakai, partijos "kariniam sparnui" vadovauti Hitleris paskyrė savo ištikimą draugą Hermaną Gėringą. Hitleris puikiai suprato, kad Rėmas žiūri į SA kaip į tam tikros rūšies privačią armiją, bet, vadovaujant Gėringui, jis tikėjosi galėsiąs kontroliuoti ją nors šiek tiek. Nors iš prigimties tingus, šitai užduočiai Gėringas labai tiko. Daug aukštų apdovanojimų pelnęs buvęs kareivis, karo didvyris, gavęs taip visų trokšta-

mą Pour le Merite ir paskutinysis pagarsėjęs Richthofeno eskadrono vadas Gėringas galėjo tikėtis SA narių, buvusių kareivių, pagarbos ir sudaryti garbingą įvaizdį visuomenei. Tačiau svarbiausia buvo neabejotinas Gėringo asmeninis lojalumas Hitleriui.

Gėringas sukūrė komandinę struktūrą, kuri pakeitė Aukščiausią SA vadovybę (Oberste SA Fuhrung) į visuotinę kontrolę. Nepaisant jo pastangų, toliau iro partijos ir SA santykiai, nes dauguma SA vyrų kritiškai žiūrėjo į partijos vadovybę ir netgi į patį Hitlerį. Tarp kritikų buvo ir Rėmas, antrasis pagal svarbą SA vadas ir tikroji jos varomoji jėga, nes Gėringas stokojo vadovo sugebėjimų.

Ironiška, kad SA, suformuotai ginti partijos kalbėtojus nuo jų politinių oponentų, dabar pasidarė būtina sudaryti dar ir apsaugos būrį ginti partijos vadovybei, o ypač Hitleriui, nuo pačios SA machinacijų. Ir apsaugos rinktinė buvo suformuota. Ji vadinta Adolfo Hitlerio smogiamuoju būriu (Stosstrupp Adolf Hitler). Smogiamąjį būrį formuoti patikėta dviem patikimiems Hitlerio draugams — Julijui Šrekui ir Jozefui Berchtoldui. Į šią rinktinę įėjo dauguma tų, kurie vėliau iškils Trečiajame reiche, kaip Jozefas "Sepas" Dytrichas, Rudolfas Hesas, Ulrichas Grafas.

1920 metų pradžioje, kai nesena bolševikų revoliucijos Rusijoje sėkmė privertė daug vokiečių bijoti, kad tas pats neįvyktų ir jų šalyje, daugelis dešiniosios pakraipos grupuočių tikėjosi panaudoti komunistinio sukilimo numalšinimą kaip pretekstą ginkluotam perversmui, ir Hitleris tiesiog nekantravo, kad ir jo NSDAP suvaidintų savo vaidmenį toje kovoje. Tačiau 1923-aisiais, nors komunistai Vokietijoje vis dar turėjo balsą, artėjančios revoliucijos grėsmė praėjo ir ekstremistiniai dešinieji neteko šansų.

Alaus rūsio pučas

Įvairių savanorių būrių suirimas daugelį buvusių jų narių atvedė į SA. Tie buvę savanorių būrių nariai, kurie garsėjo disciplinuota kariška praeitimi, dažnai susilaukdavo savo SA draugų, kurių dauguma pasirodė esą kairiųjų pažiūrų, paniekinimo. 1923 metais Hitleris buvo paskirtas Bavarijos savanorių būrių asociacijos galva ir tikėjosi galįs pasikliauti jos parama išsaugant nacionalistinę Bavariją, neatsiskyrusią nuo Reicho. Nereikia nė priminti, kad Ėrhardtas, vis dar piktas ant Hitlerio, kad tas atsisakė palaikyti raginimą paskelbti karą Prancūzijai, okupavusiai Reino žemę, atsisakė jam paklusti. Vis dėlto Hitleris susilaukė plačios Bavarijos dešiniųjų paramos.

Žinodamas, kad Bavarijos vyriausybės lyderis Gustavas Riteris fon Karas 1923 metų lapkričio 8 dieną alaus rūsyje (Burgerbraukeller) Miunchene ketino surengti mitingą, ir, įtardamas, kad Karas paskelbs Bavarijos nepriklausomybę, Hitleris įsakė ginkluotiems SA ir savanorių būrių vyrams apsupti pastatą, kai fon Karas ir jo palydovai bus viduje. Tuomet Hitleris, švytuodamas pistoletu, su savo asmens sargybiniais įsiveržė vidun ir paskelbė prasidedant nacionalinę revoliuciją. Fon Karas ir jo šalininkai savo nuostabą išreiškė grasinimais, meilikavimais ir maldavimais. Tačiau toje sumaištyje nepastebėti iš pastato išslydo fon Karas ir Bavarijos policijos bei kartu Bavarijos apskrities armijos vadas. Jie mobilizavo policiją ir armiją prieš Hitlerį. Kitą dieną Hitleris sužinojo, kad Ernstas Rėmas su viena savanorių būrių grupe, vadinama "Reicho karo

vėliava" (Reichskriegsflagge), užėmė Karo ministeriją Miuncheno centre. Jis iš karto nusprendė žengti šiam į pagalbą su 3000 pasekėjų kolona, tarp kurių buvo generolas Liūdendorfas, Hermanas Gėringas ir Heinrichas Himleris.

Pučo pralaimėjimas

Lapkričio devintąją, jau po vidurdienio, kolona pasiekė Liudviko tiltą ir pamatė, kad kelią laiko užbarikadavusi ginkluota policija. Gėringas pagrasino nužudysiąs įkaitus, kurie, jis tvirtino, esą laikomi kolonos gale, jeigu policija jų nepraleisianti. Apgavystė pasisekė ir Hitlerio kolona pajudėjo toliau. Tačiau priėję Odeono aikštę netoli Karvedžių halės monumento žygeiviai buvo dar kartą sulaikyti ginkluotos policijos. Hitlerio asmens sargybinis Ulrichas Grafas išėjo į priekį ir sušuko policijai nešaudyti, kadangi kolonoje einąs Liūdendorfas ir Hitleris. Tą akimirką nuaidėjo šūvis ir policijos seržantas krito vietoje negyvas. Tuomet šūviai pasipylė iš policininkų šautuvų, ir peršautais plaučiais negyvas krito Maksas Ervinas fon Šoibertas-Richtė. Jiedu su Hitleriu buvo susikabinę rankomis, ir krisdamas jis taip trūktelėjo Hitlerio ranką, kad toji išniro. Ulrichas Grafas, ištikimas asmens sargybinis, metėsi prie Hitlerio uždengti šio savo kūnu. Už tai jam buvo atlyginta kulkomis. Gėringui kulka pataikė į koją. Jozefas Berchtoldas irgi buvo sužeistas. Iš viso žuvo 14 žygeivių. Dar du Hitlerio šalininkai žuvo užimant Karo ministeriją.

Pučas buvo absurdiška nelaimė, bet partija dabar turėjo savo pirmą šventą relikviją: krauju apšlakstytą vėliavą, neštą kolonos priekyje, nuo šiol nacių imtą vadinti Kruvinąja vėliava (Blutfahne). Prie šios vėliavos vėliau buvo šventinamos naujai suformuotų SA ir SS būrių individualios vėliavos, trumpam priliečiant jas prie garbingos relikvijos. Partija taip pat įgijo savo pirmuosius kankinius.

SS gimimas

Kitą dieną Hitleris buvo areštuotas ir nuteistas penketą metų kalėti kalėjime. Iš tiesų išbuvo jame tik keletą mėnesių — 1924 metų gruodžio mėnesį buvo paleistas. Kol Hitleris sėdėjo Landsbergo kalėjime, Ernstas Rėmas stengėsi išlaikyti SA, nes Gėringas pabėgo į užsienį ir SA liko be vadovybės. Po nepavykusio pučo ir NSDAP, ir SA buvo uždraustos. Hitleris paskyrė Rėmą naujuoju SA vadu ir tam, kad apeitų draudimą, Rėmas subūrė jos narius į naują judėjimą — Frontbann (Fronto jėga).

Dauguma buvusių savanorių būrių narių irgi prisišliejo prie šitos naujos parakarinės organizacijos, kartu su savimi atsinešę ir savąsias negailestingai brutalias pažiūras. Narių sparčiai daugėjo. Tuo metu, kai Hitleris išėjo iš kalėjimo, jų buvo 30 000, o prieš pučą SA teturėjo kokius 2000 karių. Tačiau Hitleris sunerimo dėl Rėmo galios padidėjimo, ir netrukus tarp jų įvyko konfliktas. Dėl šio konflikto Rėmas 1925 metų balandžio pabaigoje paliko savo postą ir išėjo iš SA.

Hitleris, kuriam pučo metu jo asmens sargybiniai paliko gilų įspūdį, dabar užsibrėžė tikslą suburti atsidavusių asmens sargybinių dalinį. Sudaryti šitą rinktinę grupę jis patikėjo savo draugui ir asmeniniam vairuotojui Julijui Šrekui. Iš pradžių jos branduolį sudarė tik aštuoni vyrai — visi buvę Adolfo Hitlerio smogiamojo bū-

KAIRĖJE:
Kariškis, sėdintis viduryje, dešinėje krūtinės pusėje, prie kišenės, segi aukštą apdovanojimą — Kraujo ordiną, patvirtinantį jo dalyvavimą nepavykusiame 1923 metų Alaus rūsio puče Miunchene. Hitlerio neapgalvotas planas užimti Bavariją baigėsi jo areštu bei Landsbergo kalėjimu ir keliolikos partijos narių mirtimi. Tačiau vėliau šis įvykis buvo paverstas nacių partijos kančių ir heroizmo diena ir švenčiamas kasmet lapkričio 9-ąją. Apdovanojimas Kraujo ordinu buvo vienas prestižiškiausių nacių partijos apdovanojimų, o Kruvinoji vėliava (ta, kuri tariamai buvo nešama pučo metu ir liko apšlakstyta kritusiųjų krauju, todėl šventa) — vienu švenčiausių simbolių. Niurnbergo suvažiavimuose naujas nacių vėliavas iškilmingai pašventindavo Hitleris, viena ranka liesdamas naują vėliavą, o kita laikydamas Kruvinąją.

rio nariai. Gėringas, kuris tuo metu jau buvo grįžęs iš savanoriškos tremties užsienyje, pasiūlė pavadinimą Apsaugos rinktinė (Schutzstaffel) ir tapo savotišku jos krikštatėviu. Tai buvo užuomina į aviaciją: lėktuvai lydėjo elitinį Richthofeno eskadroną jo tarnybos laikotarpiu. Šrekas sudarė nuostatus, kurie turėjo įtvirtinti elitinį naujo sargybos būrio statusą. Apsaugos rinktinę, arba SS, turėjo sudaryti 10 vyrų grupė ir vienas karininkas ir veikti kiekviename mieste, išskyrus Berlyną — čia išimties tvarka SS turėjo būti dvigubai didesnė. Vyrai į ją turėdavo būti kruopščiai parinkti. Amžius nustatytas nuo 25 iki 35 metų. Jie turėjo būti negeriantys, gerai charakterizuojami, neteisti, stiprios sveikatos ir stipraus fizinio sudėjimo. Ir — svarbiausia — kiekvienas SS naujokas turėjo būti lojalus ne nacių partijai, o asmeniškai Adolfui Hitleriui.

1926 metų balandį jau visai pagijęs po sužeidimo Jozefas Berchtoldas perėmė vadovavimą SS iš Julijaus Šreko. Hitleris labai sustiprino SS statusą, patikėjęs jai laikyti Kruvinąją šventąją vėliavą. Šiuo žingsniu labai pasipiktino SA. Naujuoju Kruvinosios vėliavos vėliavnešiu paskirtas Jakobas Grimingeris iš Miuncheno SS, aukštas lieknas vyras su hitleriškais ūsais.

Paskui savo dėmesį Hitleris nukreipė į SA. Išėjus Ernstui Rėmui, vadovauti šturmo būriams jis paskyrė kapitoną Francą Pfeferį fon Salomoną, suteikęs jam teisę savo nuožiūra toliau vystyti SA. Parodydamas malonų gestą SA, Hitleris paliko SS vadovauti Aukščiausiajai vadovybei. Tai tikriausiai buvo būdas įsiteikti SA būriams Vokietijos šiaurėje, toliau nuo Miuncheno bazės, bet, be jokios abejonės, tai daryti paskatino noras supriešinti grupuotes.

SA vyrų nepasitenkinimas elitine SS padėtimi susidūrė su didėjančiu SS vyrų nepasitenkinimu dėl SA, jų aukščiausio vadovo, nesiskaitymo su jais. 1927 metais savo postą paliko Berchtoldas, pabūgęs smarkiai augančių SA, tuo tarpu visuose miestuose SS sudarė vos 10 procentų SA galios ir SS būriui galima buvo atsirasti tik tuomet, kai SA konkrečioje vietoje įsigalėdavo visu pajėgumu. To-

kios taisyklės suteikė SA galimybę sumažinti SS augimą manipuliuojant pastarojo vyrų stiprumu. SS nuotaika krito, o SA jautė malonumą SS duoti labiausiai žeminančias užduotis.

Išėjus Berchtoldui SS kontrolė perėjo į jo pavaduotojo Erhardto Haideno rankas. Paties Haideno pavaduotojas buvo Reicho karo vėliavos būrio, dalyvavusio Miuncheno puče, narys Heinrichas Himleris.

Haidenas ne ką daugiau už savo pirmtaką galėjo paprieštarauti SA, taigi SS nuotaika ir toliau krito. Kai Haidenas irgi paliko savo postą, laisvą vietą automatiškai užėmė jo pavaduotojas, ir SA iš džiaugsmo trynė rankas, kadangi tas ramiai kalbantis, neišsiskiriančios išvaizdos naujasis SS vadovas neatrodė esąs iš tų, kurių neįmanoma valdyti. Tačiau SA labai klydo.

Himleris gimė Miunchene 1900 metų spalio mėnesį labai gerbiamų aukštesniosios klasės katalikų šeimoje. Jo tėvas Gebhardas Himleris buvo privatus mokytojas, tarp kurio mokinių buvo ir Bavarijos princas Heinrichas. Atsidavusiam karališkosios šeimos gerbėjui Gebhardui Himleriui buvo duotas karališkas leidimas pavadinti savo naujagimį sūnų princo vardu. Mažojo Himlerio krikštatėviu mielai sutiko pabūti princas Heinrichas. Himleris turėjo du brolius — Gebhartą ir Ernstą. Nerūpestinga Himlerio vaikystė prabėgo šeimoje. Mokykloje buvo laikomas mandagiu, pagarbiu ir paslaugiu vaiku, visada pasiruošusiu padėti senukams ir įvykdyti kaimynų prašymus. Išauklėtas gerbti discipliną ir tvarką, jaunasis Himleris troško kariško gyvenimo. Kariškas gyvenimas buvo sutvarkytas ir disciplinuotas taip, kaip niekas kitas, ir dar teikė galimybę pelnyti šlovę mūšio lauke. Jo troškimas tapti kariškiu dar labiau sustiprėjo, kai per kraštą prieš 1914 metų rugpjūčio mėnesį prasidėjusį karą nusirito patriotinio įkarščio banga. Vėliau, matant grįžtančius iš fronto sužeistus vokiečių kareivius ir į netolimą stovyklą vežamus rusų belaisvius, augo supratimas, kad mūšio lauke reikia pasiaukojimo.

Himlerio jaunystė

Himleris nusprendė įnešti savo kuklų indėlį į karą pasitarnaudamas savo šaliai ir maldavo savo tėvą panaudoti turimą įtaką, kad jį priimtų į kariškius nepaisant jauno amžiaus. Galų gale jo tėvui pasisekė: baigiantis 1917 metams Himleris buvo priimtas į 11-ąjį fon der Tano pėstininkų pulką. 1918 metais jaunasis Himleris tapo kadetu, bet karas, dideliam jo nusivylimui, pasibaigė taip ir nespėjus papulti į fronto linijas. Tai, kad jis nepateko į frontą, lėmė aplinkybės, bet Himleris vis tiek krimtosi, kad nebuvo fronte, ir dažnai tą slėpė.

Himleris jautė, kad tai, jog jis neįgijo kovų patirties, paliko didelę spragą jo gyvenime. Tačiau laikas, kurį jis praleido kaip kruopštus kabinetinis tarnautojas, taip pat nepraėjo veltui. Jis tvarkingai ir kruopščiai viską užrašinėjo. Iš jo dėmesio neišsprūsdavo jokia smulkmena ir jis viską išlaikydavo atmintyje. Kai jo karinė karjera pirma laiko baigėsi, Himleris grįžo prie savo akademinių studijų ir baigė žemės ūkio kursą Miuncheno universitete. Čia jis susidomėjo gyvulių auginimu ir genetika. Universitete jis priklausė įvairioms studentų organizacijoms, bergždžiai bandė pasiekti laimėjimų sporte.

Jo fizinis sudėjimas neteikė jokių vilčių ir atletiški kolegos ne kartą iš jo linksmai pasijuokdavo. Tačiau vieną tikslą jis pasiekė: jo veidas liko paženklintas nedideliu randu, likusiu po dvikovos su kitu studijų draugu.

Nesugebėjęs patobulėti fiziškai, Himleris susižavėjo Šiaurės legendų ir mitologijos herojais. Jo galva buvo prikimšta groteskiškai romantiškų vokiečių riterių pažiūrų ir minčių apie dvasios tyrumą.

Himleris įstoja į NSDAP

Viename Miuncheno studentų susirinkime Himleris susitiko su Ernstu Rėmu, kuris nuolat lankydavosi tokiuose susibūrimuose ieškodamas tinkamų naujokų savo dešiniosios pakraipos grupuotėms. Rėmo pasiūlymu Himleris įstojo į "Reicho karo vėliavą". Himleris pritarė tos grupuotės nacionalistinei ir antisemitinei nuostatai, nors pasirodė, kad jo antisemitizmas nebuvo labai gilus. Vėliau, 1923 metais, padrąsintas Rėmo, Himleris įstojo į NSDAP. Tuo metu jis jau buvo baigęs universitetą ir dirbo pardavėju Stuckstofo firmoje Šleisheime.

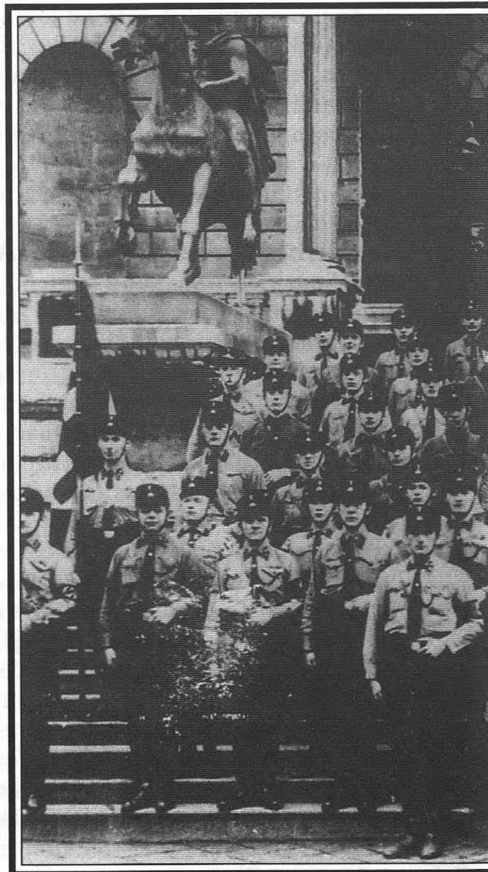
Kaip "Reicho karo vėliavos" narys Himleris dalyvavo 1923 metų lapkričio mėnesio Miuncheno puče. Jis nešė vėliavą žygeivių priekyje. Sužeidimo ir arešto jis išvengė, bet neteko darbo, kad be leidimo išvyko dalyvauti žygyje. Tačiau jis dėl to nesikrimto, o didžiavosi savo dalyvavimu puče. Netekęs darbo, jis savanoriškai dirbo NSDAP labui. Jo atsidavimas darbui ir pareigingumas greitai buvo pastebėti ir jis gavo pareigas: tapo Gregoro Štraserio, NSDAP propagandos viršininko Žemutinėje Bavarijoje, sekretoriumi. Jo kartais erzinantį smulkmeniškumą kompensavo organizaciniai sugebėjimai, atsidavimas darbui ir noras įtikti aukštesniems už save. Už tai jį paskyrė Žemutinės Bavarijos organizatoriaus pavaduotoju. Šitas postas atvedė jį į NSDAP atšaką — SS. Himleris tapo negausios organizacijos 168-uoju nariu. Kai 1929 metais iš SS išėjo Haidenas, Himleris tapo SS reichsfiureriu. Himlerio ir jo SS likimai neatskiriamai susipynė.

Ką tik paaukštintas SS reichsfiureris labai ryžtingai ėmėsi darbo. Žinoma, jo asmeninis gyvenimas nukentėjo. 1927 metais jis vedė ir kartu su savo žmona Marga užveisė viščiukų fermą. Nuolatinis jo nebuvimas namuose vykdant SS ir NSDAP pareigas sužlugdė jo verslą ir pamažu nutolino jį nuo žmonos. Himleris nuoširdžiai paniro į darbą ir buvo pasiryžęs pateisinti pasitikėjimą, kurį jo šeimininkai parodė paskyrę jį reichsfiureriu. Tai, kad jo vedybos iširo, Himleriui buvo tik antraeilis dalykas. Jis ir toliau kruopščiai ėjo savo pareigas.

Himleris įtikino Hitlerį sutikti dėl rasinio grynumo ir elitiškumo. Šiomis kryptimis jis norėjo vystyti SS. Galimas dalykas, kad Hitlerio nedomino šios Himlerio pažiūros, bet jis leido šiam eiti savo keliu, kol SS buvo jam lojali asmeniškai.

Nuo vaikystės Himleris žavėjosi istorijomis apie šiaurės žmones, o ypač apie karalių Henriką I, taip pat žinomą kaip Henrį Paukštininką. Henrikas sėkmingai apgynė vokiečių žemes nuo slavų ordų antplūdžio ir 919 metais buvo išrinktas Vokietijos karaliumi. Dažnai manoma, kad Himleris laikė save Henriko I dvasine reinkarnacija.

Rasiniai SS nuostatai

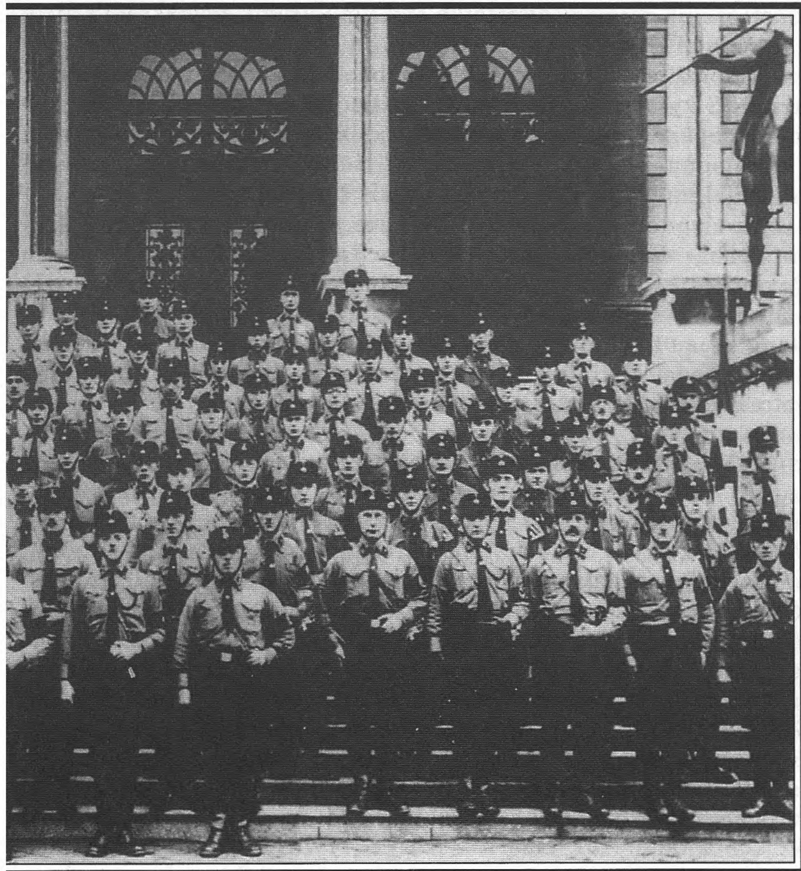
Himleris žavėjosi ir Teutonų ordino riteriais. Įkurtam baigiantis XII a. ordinui buvo patikėta kolonizuoti slavų žemes. Ordino magistrui Hermanui fon Salcai atminti Himleris vėliau jo vardu pavadino vieną savo SS kariuomenės elitinių šarvuočių dalinių. Beveik 200 metų teutonai riteriai platino vokiečių kultūrą po visą Rytų Europą. Tačiau 1410 metais jungtinės lenkų, rusų ir lietuvių pajėgos sutriuškino ordiną Tanenbergo mūšyje. Nors ordinas buvo sumuštas, legendos apie jo riterius gyvavo. Daugeliui vokiečių pasakojimai apie narsius riterių žygius reiškė tiek pat, kiek legendos apie karalių Artūrą ir apskrito stalo riterius angliškai kalbančiai pasaulio daliai.

Susidomėjimas viduramžių legendomis apie Teutonų ordino riterius išugdė romantinį Himlerio požiūrį į vokiečių rasę. Dauguma Vokietijos karinės didybės simbolių perimta iš viduramžių praeities. Pavyzdžiui, Geležinio kryžiaus dizainas.

Juodo, sidabru apvedžioto kryžiaus dizainą nulėmė Teutonų ordino naudotas kryžius. Juoda ir balta ordino spalvos vėliau tapo Prūsijos, o dar vėliau — SS spalvomis. Himleris siekė iš savo SA sukurti

APAČIOJE DEŠINĖJE: Labai reta pirmųjų SS vyrų nuotrauka, fotografuota 1925 metais. Išėjęs iš Landsbergo kalėjimo, Hitleris ėmė galvoti apie naujo asmens sargybinių būrio sudarymą ir pavedė tą darbą Julijui Šrekui. 1925 metų balandžio mėnesį ši asmens sargyba buvo pavadinta Apsaugos rinktine (Schutzstaffel), arba SS. Šrekas siekė suformuoti SS būrius ir kituose Vokietijos miestuose, bet, ne taip kaip į SA, į SS naujokai buvo priimami labai išrankiai. Nuostatai skelbė: "Girtuokliai, paskalų nešiotojai ir kitokie teisės pažeidėjai nepageidaujami." Tarp šių pirmųjų SS vyrų buvo tokių, kaip Aloyzas Rozenvinkas, būrio vadas ir SS štabų organizatorius, kuris šitaip nusakė būrio paskirtį: "Prie savo juodų kepurių mes nešiojame kaukolę, kaip įspėjimą savo priešams ir patikinimą savo Fiureriui, kad už jo idėjas mes paaukosime savo gyvybes".

KAIRĖJE: 120 Štabo sargybos vyrų sustoję ant nacių štabo Rudųjų namo Miunchene laiptų 1930 metais. Nors vis dar vilkėjo rudais marškiniais, jie pasipuošę juodomis kelnėmis, juodais batais, juodais kaklaraiščiais ir juodomis kepurėmis. Priekinėje eilėje trečias iš dešinės stovi Jozefas "Sepas" Dytrichas. Kai 1933 m. Hitleris tapo kancleriu, Štabo sargyba persikėlė į buvusias Imperijos kadetų kareivines Berlyno priemiestyje. 1933 m. rugsėjo mėnesio nacių partijos suvažiavime Hitleris suteikė savo Štabo sargybai oficialų pavadinimą: Adolfo Hitlerio vardo SS apsaugos pulkas (Leibstandarte SS Adolf Hitler). Tų pačių metų lapkričio 9 dieną Apsaugos pulko vyrai davė priesaiką, kuri juos padarė besąlygiškai paklusnius pačiam Hitleriui. Šiuo veiksmu fiureris sukūrė nepriklausomas karines pajėgas — SS kariuomenės pirmtaką.

naują Teutonų ordiną, kuris skleistų vokišką kultūrą po Europą. Į jo elitinę SS turėjo būti priimami tik grynakraujai vokiečiai, besilaikantys senovės vokiečių pagonių ritualų ir papročių. Senovinį runų raštą savo ypatingoje heraldikoje plačiai naudojo SS. Labiausiai žinoma dviguba Sig runa ant SS uniformos apykaklių.

Nors Hitleris buvo didelis Richardo Vagnerio gerbėjas, o šio operų romantiniai herojai teikė jam didelį įkvėpimą stresų laikotarpiu, be jokių abejonių, jis nebuvo taip apdujęs romantizmu kaip Himleris, ir fiureris į savo atsidavusio tarno romantiškas svajones apie įvairių šiaurės legendų herojų dvasios rasinį atgaivinimą žiūrėjo su linksmu atlaidumu, bent iš pradžių. Kol Himleris aprūpino jį besąlygiškai lojalia asmens sargyba, ginančia jį nuo SA makiaveliškų sąmokslų bei priešų, Hitleris buvo juo patenkintas ir leido jam laikytis savo rasinės teorijos kurso.

Kad ir neįspūdingos išvaizdos, Himleris buvo kuo puikiausias organizatorius ir ramiai, bet ryžtingai kūrė tokią elitinę SS, kokią jis norėjo matyti. Buvo sugriežtinta disciplina, pašalinti įtartini asmenys, o nuo 1929 metų sausio kiekvienas būsimas SS narys turėjo pateikti įrodymus apie savo vokišką kilmę per tris kartas. Kartu su nacių ideologu Alfredu Rozenbergu ir karštu rasinės teorijos šalininku Richardu Valteriu Darė Himleris įvedė netgi vedybų taisykles, kurios suteikė jam teisę neleisti SS vyro nuotakai

tekėti už jo, jeigu ji nepateikė įrodymų esanti grynakraujų arijų palikuonė.

Žinoma, Himlerio taisyklės nebuvo taikomos jam pačiam ir tiems SS vyrams, kurie tarnavo I pasauliniame kare. Himlerio elito koncepcija buvo nauja ir rėmėsi SS kandidato rasiniu grynumu, garbingumu, blaivybės laikymusi, fiziniu tinkamumu ir, svarbiausia, lojalumu. Anksčiau norint įstoti į organizaciją, laikomą vokiečių visuomenės elitu, reikėjo turto, išsilavinimo ir šeimos ryšių. Dabar didelė nauja tautos dalis pasidarė tinkama tapti nauju Vokietijos elitu, nes į socialinę kilmę nebuvo žiūrima. Pasipylė naujokai. Daug buvusių savanorių būrių karių panoro įstoti į SS. Daug jų jau buvo įstoję į SA, bet nusivylė nevaldoma, nedisciplinuota banda, kokia dabar buvo tapusi SA. Jiems SS atrodė daug patrauklesnis variantas.

SA apmaudas

Be to, dauguma viduriniosios klasės atstovų ir profesionalų, rėmusių NSDAP siekius, bet laikiusių SA blogai suplanuota ir neišauklėtų žmonių organizacija, būrėsi į SS. SS gretos augo nuolat, nors ir lėtai, nepaisant to, kad kandidatų netrūko. Himleris buvo labai išrankus ir priimdavo tik pačius geriausius kandidatus. 1929 metų pabaigoje SS turėjo 1000 narių. Dar po metų šis skaičius išaugo tris kartus. Suprantama, augo ir SA apmaudas tiek dėl SS akivaizdaus elitiškumo, tiek didėjančios galios ir įtakingumo, ir SA iš paskutiniųjų kovojo, kad išlaikytų Himlerį ir jo SS priklausomus nuo jos.

1930 metų pabaigoje sunkus Himlerio darbas davė vaisių: Hitleris galų gale padarė SS nepriklausomą nuo SA. Nors techniškai SS kontroliavo Aukščiausioji SA vadovybė, Hitleris nurodė, kad nė vienas SA vadas neturi galios duoti įsakymą SS. Tuo pat metu SS pasipuošė juodomis kepurėmis su kaukole, juodomis kelnėmis, juodais kaklaraiščiais ir raiščiais ant rankos, pagražintais juoda svastika.

Dešinėje: *Vienas iš Galutinio sprendimo autorių Reinhardas Tristanas Eugenijus Heidrichas. Jis įstojo į nacių partiją 1931 m. po to, kai buvo pašalintas iš laivyno už negarbingą ryšį su jauna moterimi. Nuo tada jis kilo žaibiškai — tapo SD viršininku, o 1941 m. — Bohemijos ir Moravijos regentu. Jis suorganizavo Rytų Europoje operatyvinius būrius ir suvaidino pagrindinį vaidmenį genocido mechanizme. Heidrichas tikrai buvo viena blogiausių figūrų hitleriniame Trečiajame reiche.*

Iš pagrindų pasikeitė ir SS struktūra. Atsisakyta 10 vyrų būrio kiekvienam miestui. Buvo įvesta nauja karinio stiliaus struktūra, identiška SA, ir vėliau pabrėžta, kad SS yra lygi ir nepavaldi SA.

Neatsisakęs įpročio priešinti vieną pusę su kita, Hitleris uždraudė SS pritraukti vyrus iš SA. Bet SA jis leido priimti iš SS visus vyrus, atėjusius čia savo noru. Tuo laikotarpiu vis didėjo Hitlerio nepasitikėjimas SA. Ir ne be

priežasties. SA pasidarė per didelė, kad būtų galima ją kontroliuoti, ir nejautė jokio pareigos jausmo NSDAP ar pačiam Hitleriui.

Nacistai nesutarė tarpusavy: Rozenbergas plūdo bolševikus, kiti, kaip Gregoras Štraseris, reikalavo aljanso su Tarybų Sąjunga, o Jozefas Gėbelsas, ateityje vienas lojaliausių Hitlerio padėjėjų, siūlė Hitlerį pašalinti iš partijos.

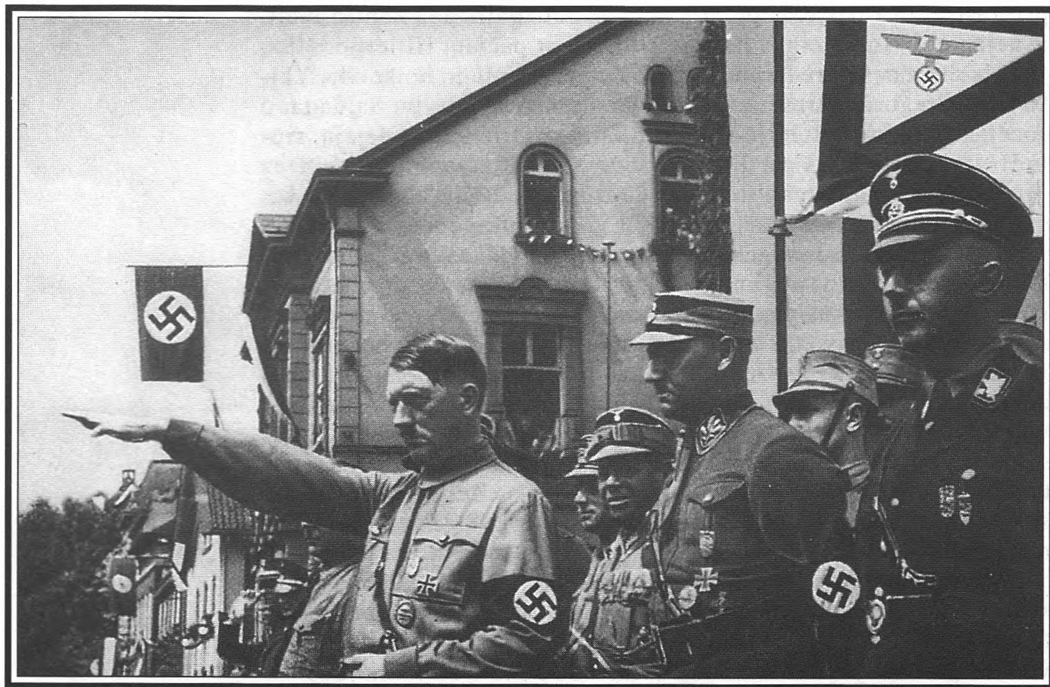
Partijos viduje vyko tokie nesutarimai, kad Niurnbergo SA vadui buvo pavesta raminti smulkius ir nedisciplinuotus vyresnių SA vadų ginčus. Hitleris sugebėjo panaudoti tas vidaus intrigas bet kokios frakcijos galios augimui išvengti ir savo asmens autoritetui išlaikyti, turėdamas asmeninę apsaugą — SS. Gėbelsas, teisingai numatęs, kad Hitleris taps dominuojančia figūra NSDAP, pakeitė savo nusistatymą ir tapo vienu lojaliausių Hitleriui asmenų. Jis buvo nusiųstas į Berlyną, kaip partijos gauleiteris, ir gavo nurodymą apvalyti Berlyno SA ir NSDAP nuo visų antihitlerinių elementų. Gausus Berlyno SA kontingentas vis dar kėlė grėsmę Hitlerio autoritetui, nepaisant Gėbelso ir Berlyno SS viršininko Kurto Daluegės pastangų. Konfrontacija atrodė neišvengiama ir 1930 metų rugpjūčio mėnesį ji įvyko.

Vokietijos ekonomikos nuosmukis sąlygojo didelį bedarbių skaičių. Daugelis jų nuėjo į SA. Tarp jų buvo ir nusikaltėlių. Dėl to SA darėsi vis labiau nesuvaldoma ir doroviškai pakrikusi, bet vis dar galinga jėga. Žinodamas, kad 1930 metų rinkimai bus esminiai NSDAP, SA vado pavaduotojas Valteris Stenesas nusprendė paspartinti konfrontaciją su Hitleriu. Jis pareiškė Hitleriui, kad jei NSDAP tikisi SA paramos, ji turi sutikti su jo reikalavimais: pasistengti, kad NSDAP gauleiteriai netrukdytų SA reikalams, vienintelei SA patikėti atsakomybę saugoti tvarką NSDAP mitinguose ir gauti už tai gerą atlyginimą, o SA vadams kandidatuoti būsimuose rinkimuose į Reichstagą. Hitleris atsisakė netgi susitikti su Stenesu ir aptarti jo reikalavimus, o kai buvo sudarytas naujas NSDAP kandidatų į Reichstagą sąrašas, Stenesas netgi nebuvo įtrauktas į jį. Tai pastarąjį neginčijamai pažemino. Rugpjūčio 30 dieną gauja SA vyrų įsiveržė į partijos pastatą Berlyne. Įsibrovėliai susidūrė su sargybą einančiais SS vyrais ir juos sumušė. Tvarkai įvesti prireikė policijos pagalbos. 25 SA nariai buvo areštuoti.

SA sukyla

Labai sunerimęs Hitleris pradėjo derybas su Stenesu ir sutiko su daugeliu jo reikalavimų. Tačiau Hitlerio taikstymasis buvo tik išorinis. SS įrodė savo patikimumą ir ištikimybę, o SA elgesys, jo manymu, buvo išdavikiškas. Jis suvokė, jog SA virto judėjimu, nedemonstruojančiu atsidavimo nacionalsocializmui. Stenesas bet kuriuo metu vėl galėjo paleisti savo galvažudžius nuo grandinės. Pasiryžęs parklupdyti SA, Hitleris atleido jos vadą Pfeferį fon Salomoną ir grąžino Ernstą Rėmą. Jis pareikalavo, kad visi SA vyrai duotų ištikimybės jam priesaiką. Tačiau Stenesas neišsigando ir sparčiai sklido gandai apie SA maištą.

1931 metų balandžio 1 dieną Rėmas gavo Berlyno SS viršininko Daluegės raportą apie tai, kad jo informatoriai pranešę, jog SA vadovybė surengė slaptą susitikimą Berlyne ir nutarė atsisakyti vykdyti visus tolesnius Hitlerio įsakymus. Steneso kareivos dar sykį

VIRŠUJE: 1929 metų sausio 20 dieną Heinrichas Himleris (pirmas dešinėje) tapo SS reichsfiureriu. Nevykėlis verslininkas ir savotiškas svajotojas, tapęs SS lyderiu, išvystė ir įgyvendino savo ekscentrišką rasinę teoriją. Jis pradėjo kurti SS organizaciją, iškėlęs rasinio grynumo koncepciją, taikytą kiekvienam SS nariui. Jis padarė SS narius vokiečių tautos sargybiniais ir kalbėjo apie šiaurietišką rasę: "Jeigu mums pavyktų vėl atgaivinti šiaurietišką rasę visoje Vokietijoje... pasaulis priklausytų mums. Jei nugalėtų bolševizmas, šiaurietiška rasė būtų sunaikinta".

okupavo partijos pastatą Berlyne ir užėmė nacių laikraščio "Puolimas" (Der Angriff) leidyklą. SS vyrai ėmėsi veiksmų prieš maištininkus, bet šių buvo daug daugiau. Maištas greitai plito. Netrukus visoje Vokietijoje SA vyrai agitavo už Stenesą ir prieš Hitlerį. Tačiau SA sukilimas buvo lemtingas. Sukilę SA būriai buvo pašalinti iš NSDAP ir neteko lėšų šaltinio. Eiliniai NSDAP nariai liko lojalūs Hitleriui, kaip ir SS. SA aiškiai pasirodė esanti nedisciplinuota minia. Netgi dauguma paties Steneso šalininkų buvo paprasčiausi netvarkos kėlėjai, nejaučią jam jokio lojalumo. Kai baigėsi maištininkų lėšos, šalininkai dingo. Dabar Hitleris buvo pasiruošęs apžioti du kąsnius. Gėringui buvo įsakyta pašalinti visus užsilikusius Steneso šalininkus iš išlikusios SA.

Dar kartą SA liko besąlygiškai lojali Hitleriui, o mainais buvo atkurta jos, kaip svarbiausio NSDAP apsaugos organo, pozicija. Dar 1925 metais SS pradėjo rinkti informaciją apie kiekvieną įtariamą partijos narį, o dabar puolė vykdyti tos užduoties iš keršto. SS gretos padidėjo. Per vienerius 1931 — 1932 m. jos narių padaugėjo nuo 2000 iki 30 000. Tarp naujokų buvo ir vienas pavojingiausių bei pačių blogiausių vyrų iš visų, kada nors dėvėjusių SS uniformą. Tai buvęs laivyno karininkas Reinhardas Heidrichas. Per interviu su Himleriu Heidrichas buvo paprašytas išdėstyti savo planą dėl valstybės saugumo tarnybos. Himleriui Heidricho nuolankumas padarė didelį įspūdį, ir jis pasamdė Heidrichą, patikėjęs jam organizuoti SS saugumo ir žvalgybos tarnybą. Taip gimė Saugumo tarnyba (Sicherheitstienst, SD). Netrukus SS šnipų tinklas apsiautė Vokietiją, nes slaptosios Himlerio policijos čiuptuvai pasiekdavo kiekvieną bet kurio vokiečio gyvenimo aspektą.

SS dabar tapo pranašesnė ir SA grėsmė jai išnyko. Greitai Hitleris ir SS sulaukė atsiskaitymo su SA dienos dėl organizuoto maišto. SA galia buvo palaužta amžiams.

Per septynetą metų iš saujelės rinktinių ir patikimų Adolfo Hitlerio šturmo būrių vyrų SS virto elitine tūkstančių vyrų saugumo organizacija. Tačiau tai buvo tik pradžia. Daugeliui SS asocijavosi su garbingumo ir tvarkos vizija, ko labai trūko SA. Tik nedaugelis įtarė, kad SS išaugs į labiausiai bauginančią organizaciją, kokią kada nors matė pasaulis.

VALSTYBĖS KARIUOMENĖ

Nuo 1933 iki 1939 metų išaugo SS galia: buvo susidorota su Ernstu Rėmu ir su SA, išplėsta ginkluota SS, gestapas ir SD medžiojo Reicho priešus. Heinricho Himlerio dėka SS imperija greitai plėtėsi.

3-iojo dešimtmečio pabaigoje — 4-ojo pradžioje SS augo taip sparčiai, kaip ir NSDAP. Nors partija lėtai pelnė visuomenės pripažinimą ir jos pirmieji nariai buvo daugiausia iš viduriniosios klasės, šalutinis Krizės metų poveikis padarė jos manifestą patrauklesnį žmonėms, dirbantiems fizinį darbą, o ypač valstiečiams (tas pats tiko ir SS, o Reicho kariuomenė priimdavo naujokus daugiausia iš miestų; tai turėjo reikšmės geriausių SS divizijų koviniam pajėgumui pakelti, kas bus aptarta toliau).

Pagrindiniai žodžiai partijos pavadinime, deja, nebuvo nei "socialistai", nei "darbininkai", bet "nacionalinė" ir "vokiečių". Šaliai, laikiusiai save išduota I pasauliniame kare ir pažeminta Versalio sutarties sąlygų, šie žodžiai daug reiškė. O pirmieji du partijos manifesto 25-ojo punkto sakiniai pabrėžė reikmę visiems Vokietijos žmonėms vienytis į "Didžiąją Vokietiją" ir atmesti Versalio sutartį.

Toliau manifestas skelbė, kad svarbiausias valstybės rūpestis — pakelti savo piliečių pragyvenimo lygį ir pasiekti, kad visi piliečiai turėtų lygias teises ir lygias pareigas.

Adolfo Hitlerio apsaugos būrio vyrai su paradine uniforma Tempelhofo oro uoste 1934 metų kovo 24 dieną. Vėliau standartinės paradinės uniformos dalimi tapo balti diržai.

VIRŠUJE: Hitleris ir Geringas su prezidentu Hindenburgu 1933 m. Prūsijos karų su Austrija ir Prancūzija veteranas, išrinktas prezidentu 1925 m. ir perrinktas 1931 m., Hindenburgas paskutiniaisiais savo gyvenimo metais susenο. Jis niekino Hitlerį ir nacių partiją, vadindamas jį Bohemijos kapralu. Nepaisant to, patariamas politikų, kuriais pasitikėjo, o ypač Papeno — kanclerio pavaduotojo, kuris tikėjo, kad nacius galima kontroliuoti, 1933 metų sausio mėnesį jis paskyrė Hitlerį kancleriu. Hindenburgas mirė 1934 metų rugpjūčio 2 dieną ir buvo palaidotas Tanenburge.

Jame taip pat teigiama, kad tarnyba turi būti skiriama už nuopelnus, o ne iš palankumo ar dėl kieno nors užtarimo, kad stambus verslas turi būti nacionalizuotas, o darbininkams suteikta teisė dalintis jo pelnu, kad valstybė turi skatinti ir puoselėti smulkųjį verslą. Manifestas kvietė įvykdyti žemės ūkio reformas (kreipiamasi į žemdirbius), pakeitimus švietimo sistemoje, įvesti motinystės pensijas, sugriežtinti bausmes nusikaltėliams, garantuoti religinę laisvę su viena grėsminga išimtimi: žydai negalėjo gauti Vokietijos pilietybės. Kiti punktai apibrėžė Vokietijos žmonių teisę į gyvenamąją vietą — Lebensraum, kurioje gyventojai gali plėstis ir įvykdyti tai, kas "nulemta Dievo", teigė, kad nepiliečiai negali gauti valstybės pašalpų, reikalavo, kad tučtuojau būtų sustabdyta nevokiečių imigracija į Vokietiją.

1920-ųjų chaose mitingų šūkiai: "Vokietiją vokiečiams" ir "Įstatymo bei tvarkos" atrodė ypač patrauklūs didelei tautos daliai, kuri nenorėjo nieko daugiau, tik grįžti į normalų gyvenimą ir ramiai gyventi. Netgi partijos atvirai pripažintas antisemitizmas neatbaidė potencialių rėmėjų: daug vokiečių, o ir kitų europiečių jautė nusistatymą prieš žydus. Toks nusistatymas buvo aukso gysla Hitleriui ir jo rėmėjams, ir jie buvo linkę tą gyslą eksploatuoti.

Hitlerio arešto metu — 1923-aisiais — valdžia buvo tolima jo ir jo šalininkų svajonė. Tuo metu NSDAP turėjo 10 000 narių, o tai buvo visai nedaug. Tačiau 1926-aisiais, praėjus dvejiems metams po jo išleidimo iš kalėjimo, partijos narių skaičius padvigubėjo, o 1929-aisiais, kai Himleris tapo SS reichsfiureriu, jų buvo daugiau nei 100 000 ir partija gavo 12 vietų Reichstage. Tuomet SA turėjo 60 000 narių ir buvo galinga jėga, su kuria reikėjo skaitytis, kol SS narių tebuvo 280. Bet SS buvo lojali, o SA laikė save tikra liaudies išvadavimo armija, nepriklausoma nuo partijos, ir tik tuščiais žodžiais įrodinėjo savo atsidavimą Hitleriui ir jo politikai. Tokia situacija ilgai tęstis negalėjo.

Hitleris nuramina armiją

1930-ieji NSDAP buvo lemtingi. Kovo mėnesį atsistatydino paskutinis socialdemokratų kancleris Hermanas Miuleris, o rugsėjo mėnesį nacių partija atėjo į Reichstago rinkimus pasitikėdama savo sėk-

me. Turėdama beveik ketvirtį milijono narių, NSDAP laimėjo 107 vietas, ir tai ją padarė antrąja pagal dydį šalies partija. Tebepirmavo socialdemokratai, gavę 143 vietas. Trečioje vietoje liko komunistai, laimėję 77 vietas. Kitas svarbus dalykas buvo tas, kad 100 000 vyrų Reicho kariuomenė pajuto kylančios SA grėsmę (į ją įstojo daug buvusių kareivių, turinčių viltį vėliau įsilieti į armiją). Todėl kai trys armijos karininkai buvo nubausti už nacizmo skleidimą, pats Hitleris stojo prieš tribunolą, kad įtikintų generolus, jog SA jiems nekėlė grėsmės (prieš trejetą metų, 1927-aisiais, armijoje įsigalėjo taisyklė, kad NSDAP narys negali įstoti į Reicho kariuomenės gretas).

1931 metais senstantis prezidentas Hindenburgas buvo įtikintas pirmą kartą priimti Hitlerį, o Rėmas įkalbintas grįžti iš užsienio ir dar kartą imtis vadovauti SA. Tai buvo klaida — Hitleris greitai suprato, kad įkūnus homoseksualistas neatsisakė savo ankstesnių ambicijų. 1932 metų kovo mėnesį SA turėjo 400 000 vyrų, ir baimė, kad ji gali įvykdyti vyriausybinį perversmą, privertė kanclerį Heinrichą Briuningą uždrausti visas parakarines grupuotes ir neleisti dėvėti politinių uniformų. Žmonės bijojo SA smogikų. Priežastį nesunku atspėti: be to, kad mušdavo žydus ir tuos žmones, kurie atsisakydavo paremti partijos fondą, jie nuolat nutraukdavo konkurentų politinius mitingus, ypač tuos, kuriuos rengdavo komunistai. Dėl to per dažnus gatvės susirėmimus žūdavo ne vienas žmogus. 1932 metais SS neteko 10 vyrų, o daug buvo rimtai sužeista vien per susidūrimus su komunistais.

1932 metų sausio mėnesį SS reichsfiureris Himleris buvo paskirtas saugumo viršininku nacių partijos štabe Miuncheno Rudųjų name. Tai suteikė jam dar didesnę galią, kadangi iš tikrųjų jis tapo partijos policijos galva. Netrukus po to nauji rinkimai suteikė NSDAP 239 vietas Reichstage, kas pagal vokišką proporcinio atstovavimo sistemą padarė ją didžiausia partija šalyje, nors ji per visuotinį balsavimą gavo tik 37 procentus balsų. Katalikiškosios centro partijos politikas Francas fon Papenas pakeitė kanclerį Briuningą. Būdamas nuosaikusis, jis tikėjosi kontroliuoti nacius. Vienas pirmųjų jo siekių buvo uždrausti SA. Hermanas Gėringas buvo paskirtas Prūsijos vidaus reikalų ministru, o kartu jis tapo ir Prūsijos policijos pajėgų vadu. Jis vėliau suformavo gestapą — slaptą valstybės policiją, kurios Vokietijoje buvo bijomasi labiausiai (apie tai skaitykite V skyriuje). Beveik tuo pat metu SA pavyko įtikinti "Plieninių šalmų" asociaciją (Stahlhelm), kuriai priklausė I pasaulinio karo veteranai ir kurios prezidentu buvo Hindenburgas, susivienyti su ja.

Reichstago gaisras

Fon Papenui pabuvus kancleriu vos trejetą mėnesių, 1932 metų lapkričio mėnesį gynybos ministras generolas Kurtas fon Šleicheris patikino prezidentą Hindenburgą, kad armija nepasitiki fon Papenu. Šleicheris bandė sudaryti koaliciją su Gregoru Štraseriu, nacių partijos radikalu, bet, Hitleriui susikivirčijus su Štraseriu, šis atsistatydino. Šleicherio koalicinė vyriausybė gyvavo 57 dienas. Hindenburgas atleido Šleicherį, kai tas pasiūlė paleisti Reichstagą. 1933 metų sausio mėnesį senukas prezidentas paprašė Hitlerį tapti kancleriu. Vicekancleriu tapo fon Papenas. Vyriausybė liko koalicine su nacių partija centre. Hitleris pasiekė tai, ką buvo užsibrėžęs

išėjęs iš Landsbergo kalėjimo: atėjo į valdžią konstituciniu keliu. Tačiau jo turima valdžia dar nebuvo absoliutinė, ir Konstitucija valdant naciams tapo pirmuoju nukentėjusiuoju. Greitai pasirodė, kad koalicija nepasitvirtino ir Hitleris paskelbė kovo mėnesį įvyksiant naujus rinkimus. Tačiau dar jiems neprasidėjus, naktį iš vasario 27-osios į 28-ąją, kilo Reichstago gaisras. Apkaltinęs padegimu komunistus, Hitleris pasiskubino priimti kritiškos padėties dekretą, kuris apribojo piliečių laisves ir suteikė galią SA ir SS policijai. Gėringo policija, padedama 25 000 skubiai apginkluotų SA ir Berlyno SS vyrų, vadovaujamų buvusio savanorių būrių nario Kurto Daluegės, pasipylė į gatves ir ėmė suiminėti komunistus bei jiems prijaučiančius žmones. Suimtuosius grūdo į greitosiomis įrengtas koncentracijos stovyklas, nes kalėjimų jiems neužteko.

Plačiai tikima, nors ir liko neįrodyta, kad Reichstago padegimas buvo Berlyno SS darbas. Kokia bebūtų tiesa, po to gaisro NSDAP kovo mėnesio rinkimus laimėjo 44 procentais balsų. Remiami mažesnės Nacionalistų partijos, kuriai vadovavo turtingas pramonininkas Alfredas Hugenbergas, naciai sudarė daugumą Reichstage ir kitas Hitlerio žingsnis buvo Komunistų partijos paskelbimas nelegalia. Per kitus tris mėnesius buvo surasta įvairių priežasčių panaikinti ir kitas politines partijas. Paskutinė jų buvo Nacionalistų, kai liepos 14-ąją atsistatydino Hugenbergas. Per kitus dvylika metų Vokietijoje turėjo likti viena partija, o Himlerio SS išaugti į valstybę valstybėje.

Pirmasis matomas simbolinis to žingsnis buvo tradicinės armijos sargybos kanceliarijoje pakeitimas SS vyrais, sukviestais iš ankstesnių šturmo būrių ir Štabo sargybos. Jiems vadovavo senas gatvių skandalistas Jozefas "Sepas" Dytrichas. Vėliau, rugsėjo mėnesį, ši vadinamoji Specialios paskirties komanda "Cossen" (Sonderkomando) susivienijo su kita grupe, vadinama Specialios paskirties komanda "Juterbog", ir virto nauja formacija, pavadinta Adolfo Hitlerio apsaugos pulku. 1933 metų lapkričio 9 d., per dešimtąsias Alaus rūsio pučo metines — vieną svarbiausių dienų nacių kalendoriuje — Apsaugos pulko vyrai davė ištikimybės Hitleriui priesaiką priešais Karvedžių halę Miunchene.

Per 1933 metus SS padidėjo iki 50 000 narių. Tuo tarpu SA, metų pradžioje turėjusi 500 000 vyrų, metams baigiantis turėjo jų beveik 3 milijonus, kai visi, anksčiau svyravę, sušoko į NSDAP vežimą. Šituos niekino jų kolegos, dalyvavę 1923 metų žygyje ir dabar nešioją Kraujo ordiną (Blutorden), — vieną iš aukščiausių apdova-

APAČIOJE: Hermanas Gėringas — viena spalvingiausių Trečiojo reicho figūrų. Jis buvo I pasaulinio karo didvyris. Dalyvavo nepavykusiame Alaus rūsio puče ir pabėgo į užsienį. 1926 metais grįžo į Vokietiją, įstojo į nacių partiją, nuo 1932 metų buvo Reichstago pirmininku. Šio gestapo įkūrėjo tikrąjį veidą iliustruoja jo paties 1933 metų vasarį išsakytas komentaras: "Ne mano reikalas vykdyti teisingumą. Mano reikalas naikinti. Ir daugiau nieko." 1937 metais tapęs ekonomikos ministru, 1939-aisiais buvo vadinamas Hitlerio įpėdiniu. Jis suplanavo Oro laivyno (Luftwaffe) dalyvavimą invazijoje į Lenkiją, Norvegiją, Prancūziją ir Tarybų Sąjungą, bet po 1940 metų jo įtaka susilpnėjo. Didžiąja dalimi tai atsitiko dėl karinio oro laivyno nepajėgumo įvykdyti užduočių. 1946 metais Niurnberge pripažintas visais atžvilgiais kaltu, mirties bausmės išvakarėse jis nusinuodijo.

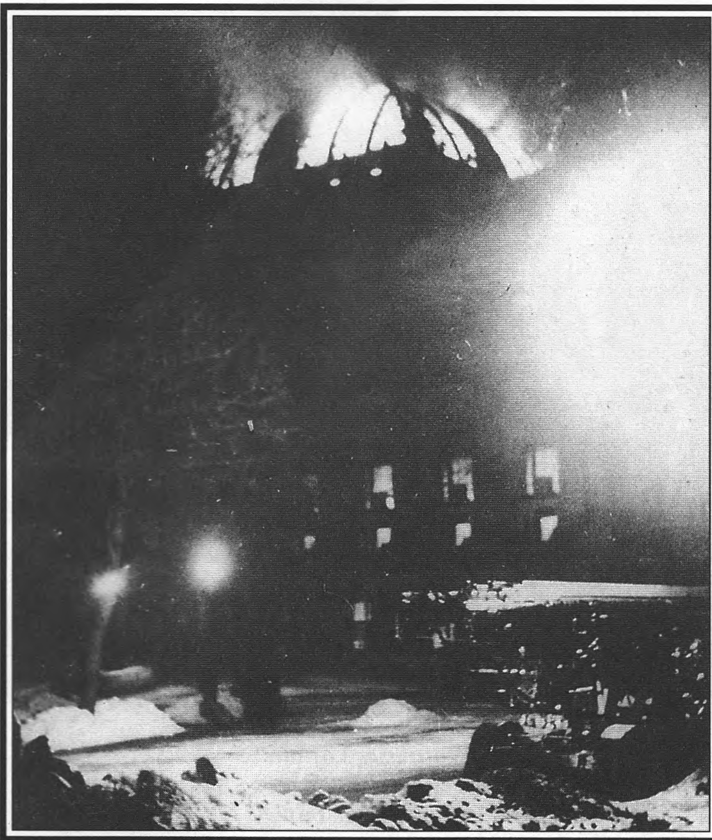

KAIRĖJE:
SA paradas Berlyne 1930 metų sausį. Neabejotinai naudinga Hitleriui tuo, kad 1933 metais atvedė jį į kanclerio postą, SA tapo grėsme partijos hierarchijai. Ji nepaliaujamai siekė dalintis partijos laimėtomis vietomis parlamente, ir tai buvo priežastis, sukėlusi antrąją revoliuciją. Ji turėjo argumentų, kad padarė daugiau negu įvykdė savo pareigą. Šimtai SA narių žuvo susirėmimuose su nacių partijos oponentais. Tų neramių laikų palikimas buvo Horsto Veselio daina, kurią sukūrė SA karys, žuvęs gatvės kovoje su komunistais, ir kuri tapo nacių maršu.

nojimų už tarnybą partijai. Kraujas kartu su heroiško pasiaukojimo koncepcija tapo esminiu nacių ideologijos komponentu.

Greta to svarbiausias nacių ir SS mitologijos komponentas buvo rasė. Hitleris, Himleris, Rozenbergas, Darė ir kiti, prisiskaitę tokių darbų, kaip Kompt de Gobino "Esė apie žmonių rasių nelygumą", Hiūstono Stiuarto Čemberleno "Devynioliktojo amžiaus pagrindas", Frydricho Nyčės "Žmogus ir antžmogis", laikė save aukštesnės rasės, kuriai leista valdyti kitus, atstovais. Tą rasę jie pavadino arijais, perėmę šį pavadinimą iš filologo Frydricho Makso Miulerio, mirusio 1890 m. Jis turbūt pasibaisėtų pamatęs, kaip naciai iškraipė jo teoriją. Miulerio arijai buvo susiję vien tik su indoeuropiečių kalbų vystymusi ir Miuleris neteikė svarbos tautiniams skirtumams, bet šito naciai pasistengė nepastebėti. Rozenbergas ir pats parašė beveik nesuprantamą knygą "Dvidešimtojo amžiaus mitai", kupiną ankstesnių idėjų ir jo paties "išmąstymų" mišinio. Ji buvo išleista 1930 m., praėjus penkeriems metams po Hitlerio "Mano kovos" ("Mein Kampf") pirmojo tomo pasirodymo, ir tapo antrąja nacių "biblija".

Nacių "inteligentija", iškraipiusi mitą ir faktą taip, kaip tiko naciams, teigė, kad arijai iš esmės buvo vokiečiai. Ji taip pat pripažino, kad kai kurių kitų tautų žmonės, kaip vokiečių kilmės Čekoslovakijos bei Balkanų gyventojai ir olandai, britai, skandinavai, irgi laikytini arijais, jei jų genealogija neužteršta žydiško kraujo. Tačiau, nors pirmomis SS gyvavimo dienomis visi jos nariai turėjo įrodyti savo rasinį grynumą per tris kartas, Himleris padarė išimtį sau. Tokias išimtis leido ir Darė RuSHA (Rasės ir perkėlimo kabinetas). Tų išimčių darėsi vis daugiau ir daugiau, kol 1939 metais prasidėjo karas. Ankstesni standartai greitai buvo pamiršti, kai Vokietijai prireikė vyriškos jėgos. Ta

VIRŠUJE: Gaisro apimto Reichstago likučiai 1933 metų vasarį. Liko nežinoma, ar gaisras buvo padegėjų, ar nacių rankų darbas, bet jo rezultatas buvo toks: prezidentas Hindenburgas suvaržė piliečių laisves "Kritiškos padėties dekretu tautai ir valstybei apginti", kuris kovo mėnesį tapo konstituciniu įstatymu ir suteikė Hitleriui diktatoriškos galios. Po to įvykęs Gėringo suorganizuotas susidorojimas su komunistais, kurie buvo apkaltinti padegimu, nebuvo pateisintas pasaulio akyse. Tačiau Vokietijos gyventojai buvo sukrėsti, ir tai padėjo naciams konsoliduoti savo galią.

tendencija spartėjo po 1941 metų invazijos į Rusiją. Kaip aprašyta VI skyriuje, SS gretas papildė daugybės tautų atstovai, tarp jų Indijos bei Balkanų musulmonai, savanoriai "lotynai" iš Prancūzijos, Italijos, Belgijos ir netgi žemesniais laikomi ukrainiečiai, kazokai, azerbaidžaniečiai. Be to, Vokietijoje daug turtingų, įtakingų bei valdžios žmonių gavo garbingus SS karinius laipsnius neatsižvelgiant į jų politinę ištikimybę ar rasinę kokybę (jeigu tik jie nebuvo žydai).

SS misticizmas

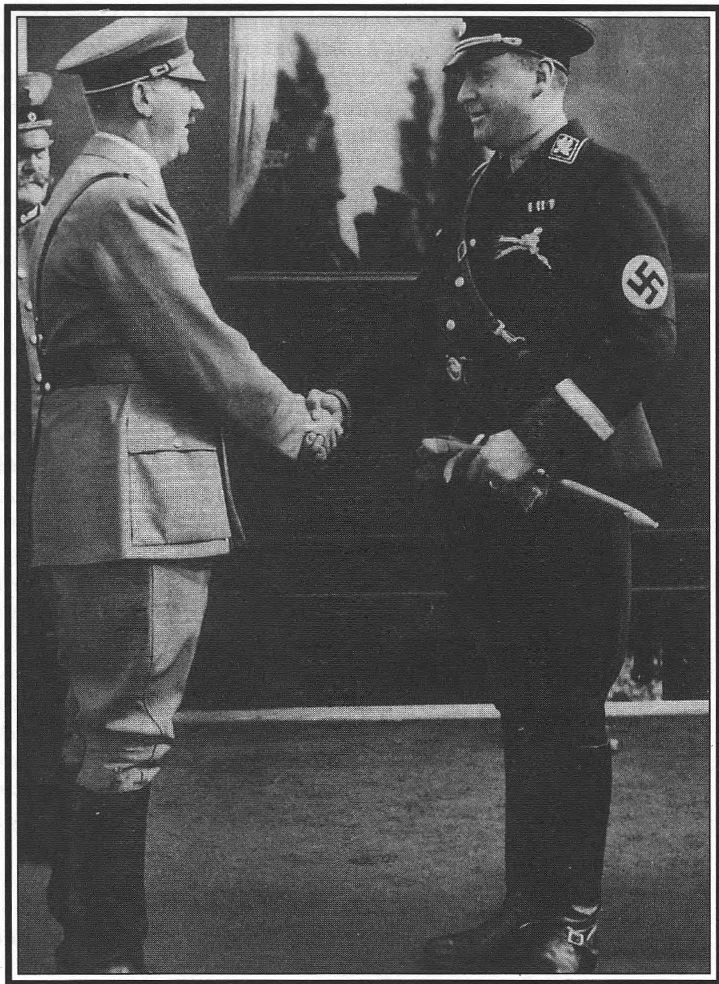
Himleris tvirtai tikėjo arijų rasiniu išskirtinumu. Bet jis buvo ir imperijos kūrėjas ir noriai lenkėsi savo paties taisyklėms, kad tik įgytų didesnę valdžią ir įtaką. Jis taip pat skendėjo asmeniškose fantazijose, pavyzdžiui, svajojo restauruoti sugriautą Vevelsburgo pilį šalia Paderborno, joje pastatyti apskritą stalą, už kurio sėdėtų išrinktieji "riteriai", panašiai kaip karaliaus Artūro legendoje (tą idėją jis perėmė iš savo mėgstamo kompozitoriaus Richardo Vagnerio, kuris buvo antisemitas). Jo susižavėjimas pagonių šiauriečių ir viduramžių Vokietijos istorija buvo toks karštas, kad Himleris įsteigė specialų tyrimo institutą, į kurio tyrimus įėjo ir pagoniškų runų reikšmių aiškinimas. Runų pagrindu sukurta daug SS ženklų.

Mistinės Himlerio pažiūros į pasaulį buvo susijusios su tvirtu tikėjimu homeopatinės medicinos veiksmingumu, be to, jis, kaip ir Hitleris, buvo vegetaras. Tiedu dalykai kartu su astrologija ir okultizmu tapo papildomais tiriamaisiais dalykais Protėvių palikimo institute (Ahnenerbe), arba Protėvių kilmės tyrimo ir mokymo draugijoje. Bet Himlerio interesai nebuvo vien teoriniai. Jis taip pat buvo pragmatikas. Pavyzdžiui, jis priskyrė visą Vokietijos mineralinio vandens pilstymo į butelius ir paskirstymo sistemą labai pelningam WVHA — SS ekonominės administracijos departamentui (žiūrėkite V skyrių).

Himleris taip pat palaikė labai pragmatiškus santykius su Vatikanu (kas vėliau padėjo daugeliui nacių išvengti bausmės, po karo parūpinus naujus asmens dokumentus), nors ir bjaurėjosi kunigais bei bandė atitolinti SS nuo bažnyčios. Tačiau Himleris nesibodėjo pasiskolinti SS struktūrą ir ritualus iš jėzuitų. Vadovavęsis griežtu moraliniu kodeksu Jėzuitų ordinas buvo tikras kontrrevoliucijos "šturmo

būrys". Tarp Jėzaus brolijos ir Himlerio SS buvo tiek paralelių, kad Hitleris jį vadino "mano Ignacijus Lojola" — jėzuitų brolijos įkūrėjo vardu.

SS credo tapo ištikimybė, asmeniška garbė bei noras paaukoti gyvybę. SS moto, išgraviruotas ant durklo, kuris buvo dalis visos mistikos, atskleidžia SS mentalitetą: "Ištikimybė yra mano garbė" (Mein Ehre heisst Treue). SS moto neįprastą darė tai, kad ištikimybė buvo lojalumas vienam asmeniui — Adolfui Hitleriui, o ne valstybei ar Konstitucijai. Tai atsispindi SS priesaikoje, kuri buvo duodama balandžio 20-ąją — Hitlerio gimimo dieną. Ją duodavo pagrindinį karinį apmokymą išėję SS kariuomenės kariai, tapę kadetais. Už priesaiką jie gaudavo apdovanojimą — SS durklą (už jį naujokai turėdavo sumokėti iš savo kišenės). Priesaika buvo tokia:

VIRŠUJE:
Hitleris sveikina SS Rasių ir perkėlimo kabineto viršininką, vyresnįjį grupės vadovą (obergrupenfiurerį) Darė, laikantį SS durklą ir ryšintį sidabrinę juostelę ant rankovės. Darė pažiūros į valstiečių ūkius, gyvulių auginimą ir jų veisles įkvėpė Himlerį. Viena jo žinomiausių knygų buvo pavadinta "Ūkininkavimo bendruomenė, kaip šiauriečių rasės gyvenimo šaltinis".

Aš Tau prisiekiu,
Adolfai Hitleri,
kaip vokiečių Reicho
fiureri ir kancleri,
ištikimybę ir drąsą.
Aš prisiekiu Tau ir aukštesniems už save,
kuriuos Tu jau paskirsi,
paklusnumą ligi mirties.
Ir tepadeda man Dievas.

Hitleris oficialiai nesisavino titulo "fiureris" (vadas) iki 1934 metų rugpjūčio antrosios, kuomet mirė prezidentas Hindenburgas ir jis suspendavo prezidentavimą. Tuomet jis padarė save ginkluotųjų pajėgų vyriausiuoju vadu. Bet prieš tai Hitleris turėjo imtis drastiškų priemonių prieš Rėmo SA.

Hitleris nusprendžia veikti prieš SA

Objektyviai kalbant dauguma SA narių buvo labiau socialistai negu nacionalsocialistai ir mieliau palaikė Gregorą Štraserį, kaip

savo būsimą lyderį, o ne Hitlerį. Dauguma protingesnių SA narių nujautė, kad "revoliucija" bus ilgai trunkantis procesas, ir bijojo Hitlerio pernelyg palankaus nusiteikimo tradiciškai galingų Vokietijos grupių: armijos, aristokratijos bei pramonės ir finansų magnatų atžvilgiu. Tapęs kancleriu, Hitleris nusprendė parodyti pasauliui, kur glūdi tikroji Vokietijos jėga, pašalinti grėsmę, šturmo būrių keliamą stabilumui, ir nuraminti ginkluotąsias pajėgas. Tuo metu jis suvokė, kad ne SA, o armija sustiprins jo poziciją. Jis taip pat žinojo apie didelį nepasitikėjimą nacių partija (kuri, nepaisant sėkmės 1933 metų rinkimuose, vis dar neturėjo daugumos mandato) ir tai, kad ji nebuvo mėgstama dėl stiprios rankos metodų. Būdas išspręsti abi problemas atrodė paprastas: sunaikinti SA vadovybę ir priversti jos narius padlaižiauti, suvertus jiems kaltę už visus praeities nusikaltimus "rudmarškiniams".

Nors veiksmų kursas buvo akivaizdus, Hitleris vis dar jaudinosi, nes, nepaisant didėjančio nuomonių skirtumo, Rėmas buvo jo senas draugas ir šalininkas. Apsispręsti Hitleriui padėjo Hamburgo SS vadas Viktoras Liucė, pranešęs Hitleriui, kad kalboje, pasakytoje 1934 metų vasario 28 dieną, Rėmas teigė, jog tikroji nacionalsocializmo armija yra SA, jog reguliarioji armija turėtų apmokyti naujokus ir jog reikia reorganizuoti gynybos ministeriją. Nors Rėmas garsiai nepasakęs, bet buvę matyti, kad jis pats ketina tapti naujosios ministerijos galva, kadangi galėjo pasikliauti trimis milijonais savo pavaldinių. Visa tai partijos ir armijos akyse atrodė išdavystė.

Hitleris vis dar svyravo ir netgi pasikvietė Rėmą pasitarti. Pasitarimas — ilgas ir asmeniškas — įvyko 1934 metų birželio 5 dieną. Jis baigėsi tuo, kad liepos mėnesį visai SA turėjo būti duotos atostogos. Baigiantis birželiui Hitleris slapta paliepė žemesnio lygio kariškiams būti budriems. Tuo pat metu jis priėmė Rėmo kvietimą dalyvauti aukšto rango SA karininkų konferencijoje, kuri turėjo įvykti birželio 30 dieną kurorto netoli Miuncheno Bad Vyso viešbutyje "Keturi metų laikai" ("Vierjahreszeiten"). Hitleris kartu su Himleriu, Heidrichu, Geringu ir Liuce bei kitais sudarė sąrašą SA lyderių, kurie turėjo būti nužudyti. Visai nenuostabu, kad tai suteikė progą sąmokslininkams suvesti senas sąskaitas. Tad į tą sąrašą buvo įtraukti Gregoras Štraseris bei buvęs kancleris Kurtas fon Šleicheris — kad būtų sušaudyti be teismo.

Ilgųjų peilių naktis

Galimas dalykas, kad net tada Hitleris bandė susitaikyti su Rėmu, bet du faktoriai padarė Ilgųjų peilių naktį neišvengiamą. Pirmiausia atėjo melagingas Gėbelso raportas, kad SA ne paleidžiama atostogų, o joje paskelbtas pavojus. Paskui telefonu paskambino Geringas ir pasakė, kad Miuncheno SA vyrai krauna į sunkvežimius šautuvus. Pirmoji žinia buvo melaginga, nes Gėbelsas norėjo Rėmą pašalinti iš kelio, antroji teisinga, bet iškraipyta. Šautuvai iš tikrųjų krauti į sunkvežimius, bet tai buvo seni kariški, dar savanorių būrių laikų šautuvai, kurie turėjo būti perduoti Bavarijos policijai.

Hitleris, kuriuo jo kolegos manipuliavo, tučtuojau išskrido į Miuncheną, oro uoste areštavo vietos SA vadą ir su SS palyda nusiuntė jį į Štadelheimo kalėjimą. Tuomet su "Sepu" Dytrichu ir Apsaugos pulko apsauga nuvažiavo į Bad Vysą, suėmė į konferenciją

atvykusius SA lyderius, o kartu ir Rėmą su meilužiu. Pastarasis buvo nužudytas vietoje, o visi kiti įkalinti Štadelheime. Tuo pat metu Berlyno Apsaugos pulko garnizonas pradėjo areštuoti žmones sostinėje ir vežti į kalėjimą Bad Lichterfelde.

Apsaugos pulkui užduotį įvykdyti padėjo vyrai iš SS "Kaukolės" grupuotės (Totenkopfverbande). Tai buvo sargybinių gaujos iš neseniai įkurtos Dachau koncentracijos stovyklos. Jiems vadovavo stovyklos komendantas Teodoras Aikė, vėliau vadovavęs "Kaukolės" divizijai. Ir būtent Aikei tą liepos pirmosios popietę buvo patikėta užduotis atsikratyti Rėmo. Po įtempto ginčo su kalėjimo viršininku, kuris iš pradžių atsisakė atiduoti įkūnų Rėmą Aikės globai, buvęs policijos informatorius nugalėjo ir su dviem savo vyrais nuėjo į Rėmo kamerą.

Hitleris įsakė, kad Rėmui būtų leista "garbingai išeiti" ir Aikė paliko jo kameroje užtaisytą pistoletą. Po dešimties minučių, kai šūvis taip ir nepasigirdo, Aikė grįžo į kamerą ir iššovė Rėmui į galvą. Aikei už šią paslaugą buvo atlyginta su kaupu: jis buvo paaukštintas iki SS grupės vado (grupenfiurerio) ir tapo koncentracijos stovyklų inspektoriumi.

SS konsoliduoja valdžią

Liucei buvo atlyginta už Rėmo išdavystę: jis ėmė vadovauti SA. Bet dabar tai buvo daug menkesnė SA — jos nariai žinojo, kad tikroji galia atiteko SS. Kiek žmonių žuvo tą Ilgųjų peilių naktį, niekur nebuvo tiksliai patvirtinta. 1934 metų liepos 13 dienos kalboje Reichstage Hitleris nurodė skaičių — 77, bet tikrasis skaičius buvo didesnis, gal koks 1000. Kokia bebūtų tiesa, Hitleris dabar jautėsi daug saugesnis, o to saugumo įrankis buvo ginkluota Apsaugos rinktinės grupuotė. Liepos 26-ąją partijos laikraštis "Tautos apžvalgininkas" (Volkischer Beobachter) su pasitenkinimu pranešė, kad "pagirtinos tarnybos dėka SS pakilo iki nepriklausomos organizacijos NSDAP viduje".

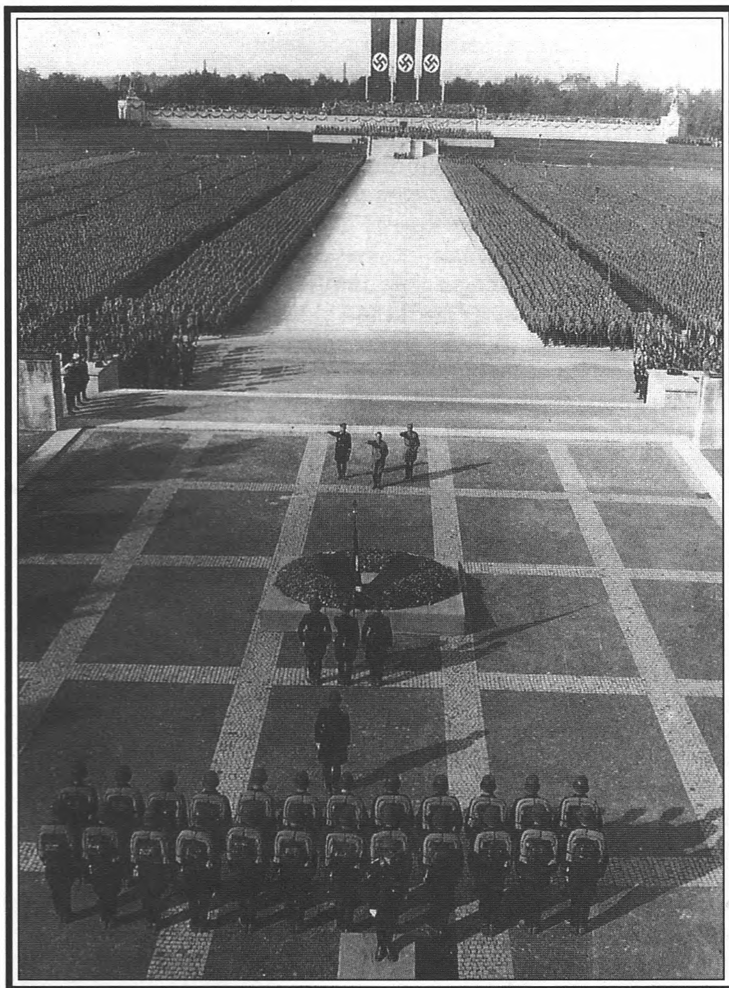
Beveik iš pat pradžių SS buvo rinktinė organizacija, elitas, įkūnijantis nacių principus. Dabar SS įrodė savo vertę krauju, svarbiausiu nacių simboliu (susidorojimas su Rėmu buvo pavadintas "kruvinuoju valymu"). Tie, kurie jame dalyvavo, užsitarnavo panašią padėtį nacistinėje mitologijoje kaip ir tie, kurie dalyvavo Miuncheno puče 1923 metais.

Bet ginkluota SS vis dar buvo nedidelė, ir tai nepatenkino Himlerio. Be Apsaugos pulko ir Aikės koncentracijos stovyklų sargybos bei būrių, laikomų didžiuosiuose miestuose "politiniais tikslais", SS nebuvo stipresnė už pėstininkų pulką. Tačiau ši situacija turėjo greitai pasikeisti, nors didysis SS kariuomenės augimas prasidėjo tik 1940 metais.

Bet ginkluoti būriai buvo tik SS dalis, ir ši dalis dabar buvo jėga, su kuria Vokietijoje reikėjo skaitytis, kai Reicho priešai užplūdo koncentracijos stovyklas. Pirmosios, pastatytos po Reichstago gaisro, buvo

KAIRĖJE:
Puikus SS garbės žiedo pavyzdys su išgraviruota kaukole ir keletu runų simbolių. Himleris skyrė žiedui didelę mistinę reikšmę.

VIRŠUJE: Hitleris, Himleris ir Liucė saliutuoja masiniame nacių suvažiavime Miunchene 1934 metais. Tuo metu Rėmas jau buvo negyvas, o SA susilpninta. Nacistinės Vokietijos pagrindine jėga tapo Himleris su savo SS.

aptvertos barakų teritorijos. Paskui atsirado patvaresnių, tokių kaip Dachau. Iš pradžių jos buvo pavadintos "perauklėjimo centrais". Šis pavadinimas greitai buvo pamirštas, nes iš tikrųjų tai buvo tikrų tikriausios koncentracijos stovyklos, kuriose Trečiojo reicho vadovai galėjo įkalinti savo priešus. Pirmieji kaliniai buvo komunistai, po jų — žydai, čigonai, profsąjungų veikėjai, homoseksualistai, kriminalistai ir visų rūšių opozicionieriai. Visiems šiems žmonėms patalpinti reikėjo erdvės, ir netrukus buvo pastatytos Buchenvaldo, Zaksenhauzeno, Belseno, Mauthauzeno koncentracijos stovyklos.

SS Ypatingos paskirties būrys (Verfugungstruppe)

1934 metais Teodoras Aikė pradėjo reorganizuoti "Kaukolės" sąjungą, ir tai leido įsteigti trečią SS kovinę diviziją — "Kaukolė" ("Totenkopf") (stovyklų sargybiniai buvo esesininkai). Kita ginkluota SS grupuotė sudaryta iš dviejų ankstesnių kovinių divizijų. 1935 metų kovo 16 dieną Hitleris paskelbė naujokų ėmimo į kariuomenę potvarkį ir, numojęs ranka į Versalio sutartį, pareiškė padidinąs armiją iki 36 divizijų. Tą pačią dieną jis pasakė, kad "politinių tikslų" būriai sujungiami į naują darinį, pavadintą SS Ypatingos paskirties būriu (Verfugungstruppe), kuris turėjo sudaryti SS kovinės divizijos pagrindą. Iš pradžių, nors situacija greitai keitėsi, Apsaugos pulkas irgi buvo laikomas naujo darinio dalimi. Kad būtų išsklaidyta armijos baimė dėl šio konkurento, po metų naujasis darinys buvo paskirtas policijos biudžetui kartu su "Kaukolės" sąjunga.

Dar po keleto mėnesių, 1936 metų spalio 1 dieną, Hitleris įkūrė SS-VT inspektūrą ir jos komendantu paskyrė Paulių Hauserį. Hauseris buvo vienas įtakingiausių žmonių, formavusių SS kariuomenę, ir vėliau tapo vienu iš ryškiausių Vokietijos lauko armijos vadų. 1932 metais jis atsistatydino iš Reicho armijos generalinio štabo. Greitai tapo įtakingu žmogumi "Plieninių šalmų" organizacijoje bei

SA standartenfiureriu (vyresniuoju vadu). Paaukštintam iki SS brigadenfiurerio (brigados vado), jam teko atsakomybė suteikti tinkamą kovinį pavidalą Ypatingos paskirties būriui.

Tuo metu ginkluotos SS galią sudarė 2600 Apsaugos pulko vyrų, 5040 vyrų iš abiejų SS-VT (kurių gretos pasipildė, 1938 metais fiureriui aneksavus Austriją), 3500 vyrų iš "Kaukolės" sąjungos batalionų ir 759 iš apmokymo mokyklų Briunsvike ir Bad Tėlce. Tačiau "Kaukolė" nebuvo SS-VT dalis, nes armija atsisakė pripažinti jos eilinius lygius karinės tarnybos eiliniams.

Iš pradžių maža ir kukli, ginkluota SS išaugo iki jėgos, turinčios beveik tris milijonus vyrų. Tačiau netgi geriausiu savo laikotarpiu ji nepralenkė paties Vermachto (ginkluotųjų pajėgų) galios ir nekėlė grėsmės, kokią kėlė gerą savo vardą suteršusi SA. Nepaisant to, Hitleris vis dar turėjo įrodyti armijai, kad SS nepareikš savo teisių tapti vienintele ginkluota valstybės gynėja.

Ginkluotos SS vaidmuo

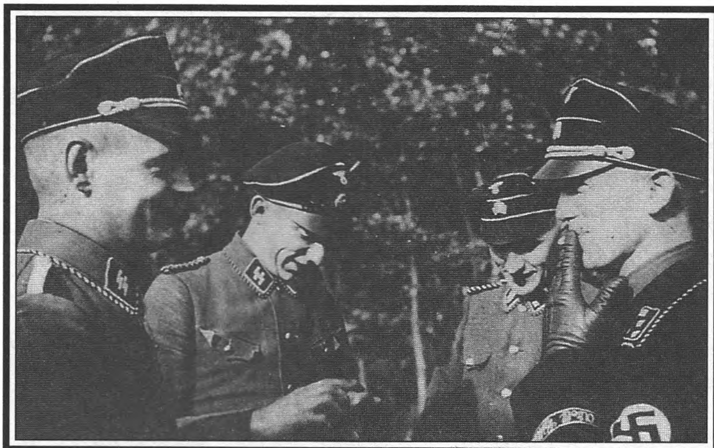
Hitlerio mintis apie SS Ypatingos paskirties būrio kūrimą atskleidžia jo pokalbis su Himleriu 1934 metais: "Mūsų ateities Reiche SS ir policija įgis būtiną autoritetą piliečių akyse tik tuomet, kai jos taps kariško stiliaus. Patyrę šlovingus karo įvykius ir išauklėti NSDAP dvasia, žmonės įgijo tokį karišką mentalitetą, kad nusipenėjusi, draugiškai nusiteikusi policija, kokią mes turėjome Veimaro laikotarpiu, daugiau nėra autoritetas. Dėl tos priežasties mūsų SS ir policijai bus būtina pasirodyti fronte kaip ir armijai ir šventai pralieti kraują, kaip praliejo ir kiti ginkluotųjų pajėgų dariniai".

Tačiau viešai Hitleris taip atvirai nekalbėjo apie numatomą SS vaidmenį. Oficialiai jos pirmoji ir svarbiausia pareiga buvo "tarnauti fiurerio gynėja". 1935 metais jis išplėtė tą vaidmenį pasakęs, kad "karo metu SS-VT bus inkorporuota į armiją." Himleris nesidžiaugė tuo ir 1936 metais pareiškė, kad SS vaidmuo yra "garantuoti Vokietijos vidaus saugumą taip, kaip Vermachtas garantuoja Reicho garbę, didybę ir taiką iš išorės". Kadangi abu teiginiai buvo akivaizdžiai priešiški, 1938 metais Hitleris buvo priverstas nušviesti situaciją. Jis parašė, kad "kritiškos nacionalinės padėties atveju" SS-VT bus panaudota dviem tikslams: "Kaip vyriausias armijos vadas armijos rėmuose. Tai bus karinė prerogatyva, tačiau politiškai ji liks NSDAP šaka". Hitleris dar pridūrė: "Namuose, vadovaudamiesi mano nurodymais, SS-VT vykdys SS reichsfiurerio įsakymus".

Ginkluota SS tuo metu sparčiai virto organizacija, visiškai kitokia nei ta, kuri buvo iš pradžių. Tai daugiausia buvo Paulo Hauserio ir jo apmokymo mokyklų nuopelnas. Tam tikri faktoriai skatino vyrus pirmiausia stoti į SS kariuomenę, o ne į armiją. Tam tikri faktoriai padarė juos ištvermingus ir fanatiškus priešininkus mūšio lauke ir pelnė jiems tokias pravardes, kaip "kovotojai nekareiviai" (skirta 12-ajai SS tankų divizijai) arba "griovimų kariai" (duota 3-iajai SS tankų divizijai).

SS naujokai

Buvo daug priežasčių, dėl kurių vyrai stojo į SS, o ne į kitas ginkluotąsias pajėgas. Štai vienas pavyzdys: komandos vadas Otas Skožemis iš pradžių norėjo stoti į oro pajėgas, bet netiko dėl savo

VIRŠUJE: Grupė karininkų ir puskarininkių iš Adolfo Hitlerio apsaugos pulko, nusifotografavusių su žemės rudumo ir juodomis uniformomis. Aiškiai matomas SS unteršturmfiurerio rankogalis. Daugelis iš šių pasmerktųjų Ilgųjų peilių naktį buvo sušaudyti Apsaugos pulko Bad Lichterfeldo barakuose Berlyne.

ūgio. Tačiau dažniausiai toji priežastis buvo ambicijos ir troškimas priklausyti elitui. Pasirodžius naujokų ėmimo į armiją potvarkiui, armijos standartai krito, kadangi jai reikėjo sudaryti 36 divizijas, o rinktis nebuvo kada, ypač kai viskas buvo daroma nepaisant Versalio sutarties apribojimų. Suvokusi tai ir matydama, kokius griežtus reikalavimus būsimiems naujokams kelia SS, armija pradėjo rinkti mokestį iš tinkamų nacionalinei tarnybai vyrų, kuriems leisdavo stoti į SS. Tokia situacija iš dalies pagerėjo tuomet, kai Hitleris atidavė SS policijos biudžetui ir armijai liko daugiau lėšų. Tai taip pat atleido kitų SS šakų narius nuo karinės prievolės ir jie galėjo eiti savanoriais į kovines formacijas. Tačiau tos problemos nepavyko išspręsti taip, kad liktų patenkintos abi pusės.

Tarp SS kariuomenės ir armijos buvo du pagrindiniai skirtumai. Nors stojant į SS buvo reikalaujama geresnių fizinių duomenų, apmokymo lygis čia buvo žemesnis: beveik pusė visų SS kariuomenės naujokų turėjo tik minimalų išsilavinimą, o ir kandidatais į karininkus buvo priimami daug žemesnės kvalifikacijos vyrai nei konkurencinėje armijoje. Tai darė juos paklusnesnius disciplinai ir ideologiniam auklėjimui (nors tai ne visada lietė kitas SS šakas, kurios pritraukdavo daug gabių administratorių ir teisininkų, taip pat aristokratų).

Priėmimo standartai

Antras skirtumas buvo tas, kad dauguma SS kariuomenės savanorių ateidavo iš kaimo, o armijos gretas papildydavo miestų gyventojai. Gal tai ir gali pasirodyti nereikšminga, bet kaimiečių gyvenimo sąlygos Vokietijoje pirmoje XX a. pusėje buvo daug primityvesnės, negu jos yra dabar. Dėl to dauguma SS divizijų vyrų lengviau pakėlė gyvenimą už šalies ribų ir lauko sąlygomis. O juk kareiviui tai nėra nesvarbus dalykas.

SS kariuomenės naujokai, kol karo metais dar nebuvo sumažinti standartai siekiant, kad SS divizijos nepritrūktų karių, turėjo atitikti griežtus fizinius ir moralinius reikalavimus. “Sepas” Dytrichas, Apsaugos pulko vadas iki 1944 metų, labiau pageidavo subrendusių vyrų, o ne spuoguotų mokinukų, todėl jis priimdavo vyrus nuo 23 iki 35 metų, ir tik tuos, kurių ūgis buvo ne žemesnis kaip penkios pėdos ir vienuolika colių, o fizinė sudėtis nepriekaištinga. Nepriimdavo nė vieno vyro, turinčio kriminalinę praeitį. Ir visi turėjo įrodyti savo arijišką kilmę. Tikra tiesa, kad tol, kol nebuvo priverstas sumažinti reikalavimų, Dytrichas į Apsaugos pulką nepriimdavo naujoko, jeigu jam trūkdavo vieno vienintelio danties! Jis siekė, kad jo pulkas būtų ištvermingiausias, tinkamiausias ir labiausiai disciplinuotas dalinys fiurerio tarnyboje, ir susirašinėjimas su dabar jau senais gyvais liu-

dytojais parodo, kad jie patys tuo tvirtai tikėjo. Ir iš tiesų Apsaugos pulkas sutraukė Vokietijos savanorių grietinėlę.

Bendrosios SS (SS pagrindo) nariai buvo visai kitokie. Tarp Hitlerio atėjimo į valdžią 1933 metais ir jo organizuoto Kruvinojo valymo 1934 metais į SS susirinko daug vyrų, kaip, beje, ir į SA bei į NSDAP. Tuometiniai kareiviai nebuvo tokie, kokie jie buvo iki 1933-ųjų, todėl Himleris 1934 — 1935 metais apvalė SS gretas, tūkstančius išmesdamas už alkoholizmą, kriminalinius nusikaltimus, homoseksualizmą bei negryną rasinę kilmę.

SS kariuomenėje iš pradžių buvo numatytas toks tarnybos laikas: 4 metai eiliniams, 12 metų puskarininkiams ir 25 metai karininkams. Kandidatai į pastaruosius turėdavo mažiausiai dvejus metus išbūti eiliniais (nebent jie jau turėdavo tarnybos armijoje patirties, kaip, pavyzdžiui, Paulas Hauseris). Nepaisant griežtų fizinių, moralinių ir rasinių reikalavimų, savanorių netrūko. Tiesa, trūko karininkų, turinčių kovų patirties, ir tai sąlygojo didelius SS kariuomenės nuostolius 1940-ųjų metų invazijos į Vakarus metu.

Karinis apmokymas

Iš pradžių apmokymas vykdavo karinėse stovyklose netoli kiekvieno pulko gimtinės: “Kaukolė” mokėsi Dachau, “Deutschland” — Miunchene, “Germania” — Hamburge. Kandidatai į karininkus mokėsi arba Bad Tėlce, arba Briunsvike, kur tam tikslui buvo pastatytos erdvios bei šviesios kareivinės ir mokymo klasės. Hauseriui treniruoti SS vyrus padėjo du labai patyrę karininkai: Feliksas Šteineris ir Kasijus Freiheris fon Montignis.

I pasaulinio karo metais Šteineris buvo Šturmo būrio (desanto) karininkas ir norėjo, kad ir SS stilius būtų panašus. Šią desanto kariuomenę, tiesioginę šiuolaikinių ypatingųjų pajėgų pirmtakę, sudarė nedidelės labai ginkluotų savanorių grupelės. Pastarieji buvo tikri lengvieji pėstininkai, kokie turėjo būti SS kariuomenės grenadieriai. Jie nenešė sunkių nešulių. Turėjo tik ginklus, vandens gertuvę, lauko aprangą. Šteineris nusprendė, kad SS stilius turėtų būti toks pat: tinkamas kovoti fronto linijose.

Montignis, I pasaulinio karo vokiečių povandeninio laivo kapitonas, vėliau atėjęs į “Kaukolės” sąjungą, buvo tvirtos disciplinos šalininkas. Jis ir Šteineris turėjo padaryti kareivius tvirtus, negailestingus ir labai disciplinuotus. Apskritai jiems pavyko, nors paskutinės ypatybės trūko. Bet netrūko begalinės drąsos bei abejingumo žmogaus gyvybei.

Apmokymo programa, taikyta pulkams “Deutschland” ir “Germania”, vadovavosi ir Adolfo Hitlerio apsaugos pulkas, nors dėl savo ceremonialo ir sargybos pareigų jis turėjo laikytis idealios švaros, kruopščiai valyti ginklus. Apsaugos pulko vyrai turėjo pravardę — “asfalto kareiviai”. Daugiau ar mažiau panašios programos laikėsi Teodoras Aikė, kai dalį “Kaukolės” sąjungos ėmėsi transformuoti į “Kaukolės” diviziją.

Kasdieninė rutina

Normali diena prasidėdavo 6 val. Valandą iki pusryčių naujokai, apsirengę sportine apranga, mankštindavosi. Po to persirengdavo tarnybos uniforma — nelygu kokia būdavo dienos programa.

VIRŠUJE: Vyriškis, nušovęs Ernstą Rėmą jo kameroje Štadelheimo kalėjime, — Teodoras Aikė. Himlerio paskirtas Dachau koncentracijos stovyklos komendantu, Aikė pavertė sargybą tuo, ką jis vadino "išskirtine grupe vyrų, pasižyminčių ryškia karine dvasia, kurių idealai yra lojalumas, drąsa ir pareigos vykdymas". Jo vyrai nejuto jokio gailesčio kaliniams. Aikė jų pareigą nusakė taip: "Net ir taikos dienomis jūs esate neprilygstami kareiviai, dieną naktį kovojantys su priešu. Su priešu už vielinės tvoros!"

Daugiausia dėmesio buvo skiriama mokymui naudoti ginklą. Pirmiausia vyrai išmokdavo užsidėti, nusiimti, valyti ir išnarstyti bei surinkti savo šautuvus. Šis mokymas vykdavo klasėse. Instruktoriai, naudodami didelius sieninius brėžinius, vaizduojančius ginklo pjūvį, aiškindavo kiekvienos detalės funkciją. Po to vyrai turėdavo praktikuotis su savo šautuvais: kartoti išardymo ir sudėjimo procesą tol, kol išmokdavo jį atlikti aklai. Paskui jiems būdavo rodoma, kaip išvalyti užsikimšusį vamzdį ir sutaisyti šautuvą (jei gedimas nesudėtingas). Tuomet jie galėdavo išeiti į šaudyklas ir pasimokyti šaudyti į taikinius. Tuos, kurie pasirodydavo "biją šautuvo" arba neturėjo gabumų, nuo šaudymo atleisdavo. Jie gaudavo kitas užduotis, nes SS reikėjo ir ryšininkų, tarnautojų, vairuotojų, virėjų, kaip ir bet kurioje kitoje kariuomenėje.

Kai perprasdavo savo ginklus, jie pradėdavo mokytis pėstininkų desanto technikos, atstatytais durtuvais atakuodami smėlio pripiltus maišus. Instruktoriai daug dėmesio skyrė agresijai, nuolat akcentuodami atakos greitį ir žiaurumą, kaip greitos pergalės, atnešančios mažiausius nuostolius, priemones. Po šito kvalifikuoti koviniai instruktoriai mokė beginklės kovos. Kai jie išmokdavo kovoti nesužeisdami vienas kito, treniruodavosi tariamame mūšyje su šautuvais ir durtuvais.

Svarbią vietą lavinime, ugdančiame agresyvumą, užėmė boksas. Jis padėjo įveikti instinktyvią baimę būti sužalotam ir mokė, kad norint išvengti sužalojimo smogti reikia pirmam. Ir apskritai sportui SS kariuomenės apmokymo programoje buvo skirta daug vietos. Daug daugiau nei armijoje. Buvo skatinamos visos lengvosios atletikos šakos. Ir ne vien kaip atsipalaidavimo būdas, o ir kaip karinio mokymo dalis ir fizinio pasiruošimo bei refleksų lavinimo priemonė. Ir, žinoma, būdavo daug žygių ir ilgų krosų su visa asmenine apranga bei amunicija ir be jų. Tai ugdė karių kantrybę ir ištvermę.

Ideologinis auklėjimas

Kai pasibaigdavo rytiniai užsiėmimai, naujokai gaudavo sočius priešpiečius, o po to tvarkydavosi: šveisdavo kareivines, blizgindavo batus, lygindavo uniformas bei atlikdavo kitus panašius darbus. Po to vėl vykdavo pratybos. Vakarais naujokai galėdavo skaityti, klausytis radijo, žaisti kortomis ar šachmatais (žaidimai ugdė loginį mąstymą ir minties lankstumą). Tie naujokai, kuriems po griežto budinčiojo sargybos karininko patikrinimo pavykdavo gauti leidimą, galėdavo išeiti į miestą.

VIRŠUJE: Viktoras Liucė, Hanoverio SA vadas, perėmęs vadovavimą SA po Ilgųjų peilių nakties. Jis atskleidė Hitleriui Rėmo užmačias paversti SA nacionalsocialistų armija ir važiavo su Hitleriu areštuoti Rėmo. Po kruvinojo valymo Liucė ėmėsi vadovauti SA, nors toji jau buvo susilpnėjusi. Liucė greitai tapo nežymia figūra nacių hierarchijoje. Žuvo automobilio katastrofoje 1943 metų gegužės mėnesį.

SS vyrai papildomai tris kartus per savaitę turėdavo klausyti paskaitų. Jose būdavo nušviečiama NSDAP politika. Naujokams į galvas buvo kemšama SS ideologija, ypač rasinė teorija, leidusi jiems valdyti žemesnės rasės žmones — Untermensch. Šitaip buvo vadinami žydai ir slavai (čigonai, masonai bei komunistai irgi buvo Untermensch). Savo kalboje kariuomenei prieš prasidedant "Barbarosos" operacijai (šifruotas invazijos į Rusiją 1941 metų birželio mėnesį pavadinimas) Himleris pasakė: "Kai jūs, mano vyrai, kovosite toli nuo čia, Rytuose, jūs kovosite tą pačią kovą prieš tokius pat žemesnės rasės atstovus. Kadaise tokie buvo hunai, prieš tūkstantį metų — karaliaus Henriko ir Oto I laikais, — vengrai, kitais laikais — totoriai, dar buvo Čingischanas su savo mongolais. Dabar tai rusai, susibūrę po politine bolševizmo vėliava". Ironiška, kad netrukus daugelis tų "žemesnės rasės atstovų", ypač iš Baltijos valstybių ir Ukrainos, įstojo į SS gretas.

SS pažiūros

Ideologinių paskaitų tikslas buvo ugdyti vyrus, tvirtai tikinčius savo paskirtimi būti naujos arijų tvarkos, kuri turėjo įsigalėti pasaulyje, misionieriais. Jiems buvo brukama nacių ideologija, kad žinotų, už ką jie turi kovoti. Vieni tikėjo tuo ar buvo įtikinti, kiti — ciniškesni — buvo įsitikinę, kad turi kovoti dėl to, kad jų šalis vėl būtų stipri valstybė. Šie faktoriai kartu su asmeniška ištikimybės priesaika Hitleriui atvedė iki beveik savižudiško SS kareivių ryžto ir drąsos bei mirties niekinimo. Kai kurie perėmė pseudoviduramžišką Himlerio mitologiją. Gauti "Kaukolės" žiedą" (Totenkopfring) reiškė maždaug tą patį, ką būti apdovanotam Riterių kryžiumi. Ant sidabrinio "Kaukolės" žiedo buvo išgraviruota kaukolė, sukryžiuoti kaulai ir runų simboliai, kurie, buvo tikima, stiprina žiedo nešiotojo vokiškas savybes. Tai nebuvo karinis papuošalas, bet paties Himlerio apdovanojimas už tarnybą. Žiedas, jo savininkui mirus, turėjo keliauti į kapus kartu su juo.

APAČIOJE: Paulas Hauseris — SS grupenfiureris. Jis gimė 1980 metais. 1932-aisiais atsistatydino iš Reicho armijos. 1936 metais buvo įkurta Ypatingos paskirties būrio inspektūra SS lauko dalinių administracijai ir kariniam apmokymui kontroliuoti. Jos vadovu paskirtas Hauseris. Kad buvo daugiau negu tinkamas eiti savo pareigas, jis įrodė 1943 metais vadovaudamas I SS tankų korpusui ir 1944 metų rugpjūtyje — Armijos B grupei Vakarų fronte. Buvo sužeistas, kai vadovavo išsiveržimui iš Falezės apsupties. Jo vyrai jį vadino Tėveliu.

Austrų intrigos

Pasibaigus I pasauliniam karui, Austrija, laimei ar nelaimei, buvo artimai susijusi su savo kaimyne Vokietija. Austrijos-Vengrijos imperijos galia užgeso. Ji neteko daug savo teritorijos. Viduje siautėjo neramumai. Tiek Austriją, tiek Vokietiją krėtė vyriausybių kaita, ir abi norėjo sudaryti sąjungą — Anschluss. Tačiau sąjungininkai, ketvertą metų kariavę tam, kad susilpnintų Europos centro galią, neketino sankcionuoti tokios sąjungos ir jos idėja liko neįgyvendinta.

Austrijos sostinė Viena garsėjo kaip politinių intrigų lopšys. Joje, kaip ir Berlyne, buvo daugybė prijaučiančiųjų komunistams. Tiek daug, kad Vieną imta vadinti "raudonąja Viena".

Kairiųjų jėgų pakilimas Austrijoje kėlė krikščionių demokratų vyriausybės, kurios linija buvo konservatyvi, nerimą. Kad sumažintų augančią kairiųjų įtaką, vyriausybė nusprendė apriboti socialistų galią. Iš valstybinių įstaigų bei armijos buvo išvyti nepatikimi elementai. Atsakydami į tai, kairieji suformavo savo parakarinę jėgą — Gynybos sąjungą (Schutzbund).

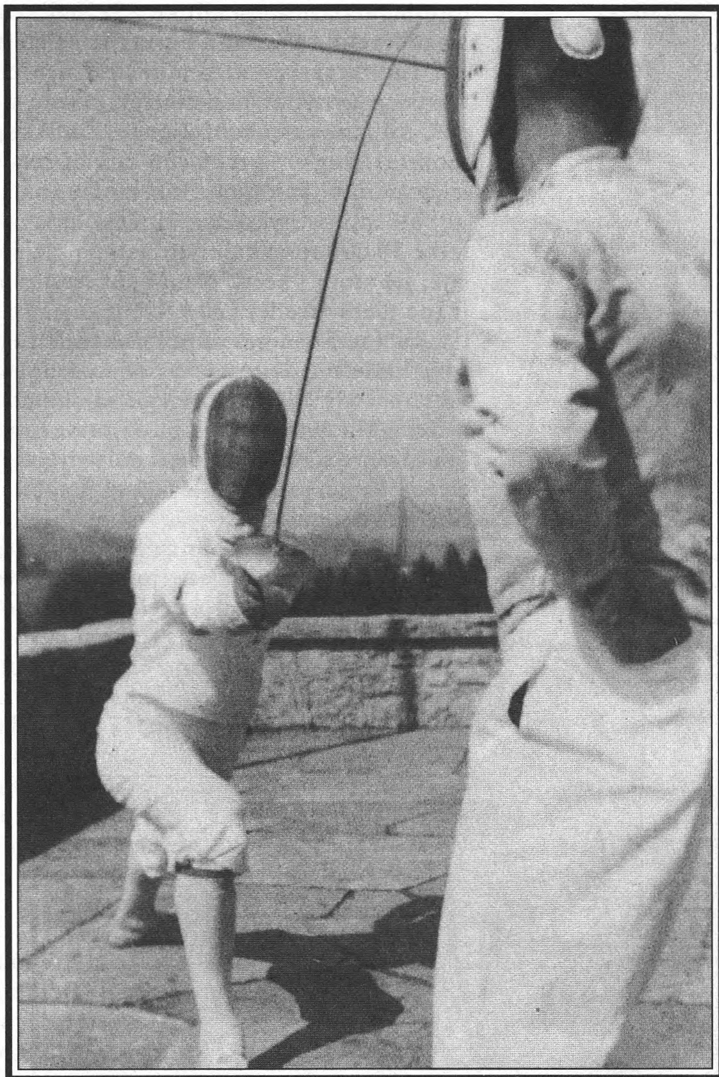
Austrijoje didėjant įtampai, iškilo šimtai dešiniosios pakraipos nacionalistinių grupuočių, ketinančių sukilti prieš kairiuosius. 3-iojo dešimtmečio pabaigoje jos ėmė dairytis paramos į Vokietiją ir nuolat stiprėjo Austrijos nacių partija. (Krizė Austriją veikė lygiai taip kaip ir Vokietiją: silpnino vyriausybę ir skatino sukilti tiek kairiuosius, tiek dešiniuosius ekstremistus.)

Austrijos naciai

Hitlerio atėjimo į valdžią metais, 1933-aisiais, *Austrija turėjo stiprią vyriausybę.* Jos kancleriu buvo Engelbertas Dolfusas, konservatorius, palaikomas griežto teisingumo ministro Kurto Elderio Šušnigo ir Austrijos armijos (Heimwehr) vado fon Štarkenbergo, kuris kartu buvo ir vicekancleris. Dolfusas buvo užsibrėžęs tikslą neleisti abiejų pakraipų ekstremistams nuversti jo vadovaujamą vyriausybę ir 1933 metų kovo mėnesį uždraudė Austrijos nacių partiją. Jį palaikė Italija, nors Musolinis reikalavo, kad jis imtųsi priemonių ir prieš kairiuosius.

1934 metų vasario mėnesio socialistų sukilimą energingai numalšino policija ir reguliariosios kariuomenės elementai. Tačiau, nors šitoje situacijoje veikė greitai ir ryžtingai, Dolfusas irgi pasitarnavo nacių tikslams sunaikinti savo politinius priešininkus. Nuo šiol dešinieji Austrijoje pasidarė stipresni. Tačiau Austrijos naciai nebuvo tokie stiprūs ir taip gerai organizuoti, kaip jų partiniai kolegos Vokietijoje. Jie turėjo susitaikyti su ta mintimi, kad paimti valdžią į savo rankas turi mažai šansų. Jiems teliko prieš Dolfusą panaudoti šiuos ginklus: intrigas ir sąmokslą.

VIRŠUJE: ***Sporto treniruotės Bad Tėlce. Fizinis lavinimas užėmė svarbią vietą SS kariniame mokyme, kurio tikslas buvo ugdyti agresyvios dvasios kareivius. Kandidatai į SS karininkus pasižymėjo ištvermingumu ir lojalumu. Kareiviai jiems visada buvo paklusnūs ir beprotiškai drąsūs mūšyje. Bet ir to kaina buvo atitinkama: SS kariuomenė patyrė didelius nuostolius.***

Austrijos naciai, apginkluoti ir padedami SS, parengė sąmokslą nužudyti Dolfusą ir visą jo kabinetą užpuolus kanceliariją. Sąmokslą kurstė naciams prijaučiantys armijos ir policijos veikėjai, palaikė pats Hitleris. Jį įvykdyti turėjo 150 ginkluotų esesininkų, persirengusių policininkais.

Užpuolimas buvo numatytas 1934 metų liepos 24 dieną per kabineto pasitarimą. Vieno sąmokslininkų, policijos karininko, nervai neišlaikė ir jis prasitarė apie sąmokslo detales. Valdžia atsisakė ko nors imtis nepatikrinusi, ar tai tiesa, o kai iškilo tikra grėsmė, veikti buvo jau per vėlu. Laimei, Dolfusas buvo laiku įspėtas ir laiku išsiuntė savo kabineto narius, bet kai prisistatė žudikai, pats tebebuvo kanceliarijoje. Paskutinę akimirką jis bandė bėgti, bet kelią užtvėrė SS vyrų būrys, vadovaujamas Oto Planeto. Pastarasis pats iššovė į Dolfusą iš pistoleto ir mirtinai jį sužeidė. (Vėliau Oto Planeto vardu, atsidėkojant už jo "nuopelnus", buvo pavadintas Vienos SS pėstininkų pulkas (SS-Fuss-Standarte)). Žudikai paguldė Dolfusą ant sofos. Šis atsisakė pagalbos ir po keleto valandų mirė, plūstamas savo žudikų už tai, kad atsisakė Hitlerį laikyti savo fiureriu.

Manyta, kad šis susidorojimas taps signalu naciams sukilti ir paimti valdžią. Tačiau, kaip ir Vokietijoje, nacių savanorių būrių

eiliniai nepasitikėjo elitine SS. Žudikams nepavykus sunaikinti viso kabineto, savanorių būriai delsė ateiti jiems į pagalbą.

Tuo tarpu kabineto ministrai, kuriems pavyko pabėgti, nuvyko tiesiai į Gynybos ministeriją, sukėlė ant kojų ginkluotąsias pajėgas, ir jos apsupo kanceliariją. Žudikai pasidavė pamatę, kad jų sąmokslas žlugo. Vyriausybė greitai sukruto: suėmė sąmokslininkus ir pasodino į kalėjimus tūkstančius nacių.

Musolinis pyko dėl Hitlerio intrigų ir prie Austrijos sienos sutelkė 50 000 italų kareivių: jeigu prasidėtų vokiečių invazija į Austriją, jie stotų į kovą. Nauju kancleriu buvo prisaikdintas Šušnigas, ir tuo metu atrodė, kad krizė praėjo.

Tačiau Šušnigas suprato, kad Hitleris taip lengvai neatsisakys savo ketinimų dėl Austrijos, o kadangi Vokietijos santykiai su Italija darėsi vis šiltesni, ateityje jam sunku būtų buvę tikėtis Musolinio pagalbos. Šušnigas buvo priverstas pradėti dialogą su vokiečiais, kurie ambasadoriumi Austrijoje paskyrė konservatorių Francą fon Papeną tikėdamiesi, kad jam labiau už kokį uolų nacių politiką pavyks užmegzti ryšį su austrais.

Iš tiesų fon Papenas su Šušnigu pasirašė susitarimą, pagal kurį Vokietija pripažino Austrijos suverenitetą ir pagal kurį kiekvienas konfliktas, iškilęs tarp vyriausybės ir Austrijos nacių, turėjo būti laikomas Austrijos vidaus reikalu ir Vokietija į juos negalėjo kištis. Austrija savo ruožtu įsipareigojo nestoti į jokį antivokišką aljansą ir paskelbti amnestiją naciams — politiniams kaliniams.

Šušnigas vykdė susitarimą ir iš nelaisvės buvo paleista 17 000 Austrijos nacių. Jie tučtuojau grįžo prie savo buvusios veiklos.

Hitleris, žinoma, nė neketino garbingai laikytis sutarties ir 1937 metais atvirai išreiškė savo ketinimus aneksuoti Austriją į Reichą. Jis laimėjo Musolinio sutikimą, pažadėjęs jam atiduoti vokiškai kalbantį Pietų Tirolį.

Šušnigas Berghofe

Ruošdamasis lemtingam susitikimui su Hitleriu, kuris turėjo įvykti 1938 metų vasario mėnesį Berghofe, Šušnigas sudarė koncesijų sąrašą, kurį ketino pateikti Hitleriui, ir naiviai įtraukė į savo svarstymus teisininką Arturą Seisą Inkartą. Seisas Inkartas buvo vienas iš nedaugelio Austrijos pronacių, kuriais Šušnigas pasitikėjo. Bet šiuo žmogumi jis pasitikėjo be reikalo — Seisas Inkartas tučtuojau jį išdavė. Hitlerio pozicija derybose buvo tvirtesnė, nes jis iš anksto žinojo, ką yra parengęs Šušnigas.

Kaip ir galima buvo tikėtis, Hitleris pradėjo dialogą nepasitenkinimo austrais tirada. Kai pasibaigė grasinimai ir bauginimai, jis "paprašė" Šušnigą pritarti jo planams dėl Austrijos. Šušnigas atsisakė. Susitikimas nutrūko, nes prasidėjo priešpiečiai. Po jų Austrijos kancleriui buvo įteiktas sąrašas Hitlerio reikalavimų, tarp kurių buvo ir atlyginimas Seisui Inkartui, t. y. jo paskyrimas užsienio reikalų ministru. Šušnigas atsisakė sutikti nepasitaręs su prezidentu. Hitleris po įniršio priepuolio sutiko skirti Šušnigui tris dienas jo reikalavimui įvykdyti. Grįžus į Austriją, Šušnigui neliko nieko kita, kaip sutikti su Hitlerio reikalavimu, ir Seisas Inkartas per nurodytą laiką buvo paskirtas užsienio reikalų ministru. Jis tučtuojau pradėjo regzti sąmokslą su Hitleriu ir Himleriu prieš Šušnigą, ir

Austrijos naciai subruzdo. Nereikia nė sakyti, kad Hitleris netesėjo savo pažado užtikrinti Vokietijos sutikimą pripažinti Austrijos suverenitetą.

Vasario 24-ąją Šušnigas, kalbėdamas Austrijos parlamente, pasakė, kad Austrija niekada neatsisakys savo nepriklausomybės. Jis paskelbė plebiscitą norėdamas, kad visi Austrijos gyventojai galėtų patys nulemti savo ateitį. Hitleris įniršo ir kovo 10-ąją įsakė ruoštis invazijai į Austriją. Kovo 11 dieną buvo uždaryta siena tarp abiejų valstybių.

Susijungimas (Anschluss)

Sunerimęs dėl šių įvykių, Šušnigas leidosi į tolesnes derybas su Hitleriu, bet jam buvo pateikti tik nauji reikalavimai. Hitleris pareikalavo, kad Šušnigas atsistatydintų. Jo vietą turėjo užimti Seisas Inkartas. Kiek padelsęs Šušnigas sutiko, bet prezidentas Miklasas atsisakė prisaikdinti Seisą Inkartą kaip kanclerį. Po šalį pasklido gandas, kad Vokietijos kariuomenė jau peržengė sieną, ir Šušnigas per radiją paskelbė, kad Austrijos kariuomenė ginklu nepasipriešins Vokietijai. Gandai buvo melagingi, bet, išgirdęs Šušnigą kalbant per radiją, Hitleris įsakė pradėti invaziją, nes žinojo, kad jo kariuomenė nesutiks ginkluoto pasipriešinimo. Vokietijos 8-oji armija tučtuojau peržengė sieną.

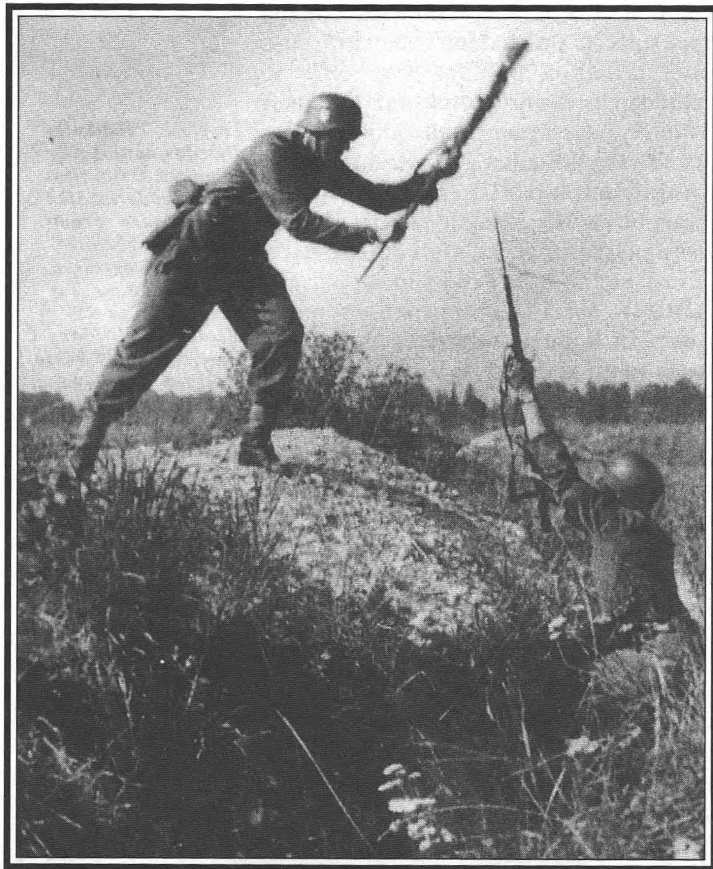
Iš pradžių Hitleris ketino sudaryti marionetinę vyriausybę, vadovaujamą Seiso Inkarto, tačiau supratęs, kad austrai prasidėjusius įvykius vertina palankiai, nusprendė padaryti Austriją Reicho provincija. Buvo paskelbtas naujas plebiscitas. 95 procentai balsavusiųjų pasisakė už Austrijos sąjungą su Vokietija. Austrijos likimas buvo nulemtas.

Susijungus prasidėjo neišvengiamos represijos prieš tuos, kurie nebuvo lojalūs Hitleriui. SS ir gestapas pradėjo masinius areštus. Per savaitę daugiau kaip 160 buvusios valdžios pareigūnų buvo išsiųsta į Dachau koncentracijos stovyklą. Austrai greitai įsigijo ir savo koncentracijos stovyklą Mauthauzene. Čia buvo įkalinta daugiau kaip 30 000 žmonių.

Invazija į Austriją buvo ne tik svarbus SS apsaugos bei policijos organų vysty-

APAČIOJE: "Kaukolės" divizijos naujokai apmokyme. Divizijos vadas Teodoras Aikė skiepijo savo vyrams panieką mirčiai ir greičio bei agresijos poreikį puolant. Tai buvo susiję su SS ideologija. Hitleris teigė, kad jo SS būriai pasižymi "tvirta valia, neįveikiamu budrumu ir pranašumo jausmu." Tokios savybės buvo neįkainojamos mūšyje. Jos taip pat sąlygojo ir tai, kad SS kariai žudė be gailesčio ir mažai tevertino žmonių gyvybes.

VIRŠUJE: SS kariuomenės naujokai apkasų puolimo pratybose. Visose SS kareivinėse kabojo užrašas su Nyčės citata: "Pagirti tie, kurie tvirti!"

mosi žingsnis, bet ir dar jaunam SS Ypatingos paskirties būriui suteikė vertingos patirties, padėjusios jai tapti SS kariuomenės daliniu. Apsaugos pulkas kartu su "Vokietija" ir "Germania" sudarė dalį invazijos kariuomenės. Beveik tučtuojau po aneksijos Vienoje buvo suformuotas naujas SS Ypatingos paskirties būrio pulkas, pavadintas "Fiureris" ("Der Fuhrer").

Vokietija siekia Čekoslovakijos

Čekoslovakija atsirado I pasaulinio karo pabaigoje buvusios Austrijos-Vengrijos imperijos vietoje. Jai priklausė ir vokiškai kalbančių Sudetų sritis į šiaurę nuo Bohemijos. Per daugiau kaip septynis šimtus metų daug etninių vokiečių susikoncentravo Bohemijoje ir Moravijoje. Nenuostabu, kad nacionalistiškai nusiteikę tų sričių gyventojai su dideliu susidomėjimu sekė Hitlerio ir jo nacionalsocialistų iškilimą. Čekai labai atsargiai žiūrėjo į šią potencialiai nelojalią gyventojų dalį ir buvo pasiryžę neleisti vokiečių nacionalistams kelti pavojaus savo šalies stabilumui.

Nuo 1935 metų vokiečiai ėmė atvirai remti Sudetų vokiečių partiją, kuriai vadovavo Konradas Henleinas, ultradešinysis nacizmo šalininkas. Gerai suprasdamas, kokia grėsmė kyla šaliai, Čekijos prezidentas Eduardas Benesas sudarė taikos sutartis su Prancūzija, Rusija, Rumunija ir Jugoslavija, stengdamasis užsitikrinti saugumą.

Vos tik Vokietija ir Austrija susijungė, Hitleris ėmė spausti Henleiną skatinti priešiškumą čekams. Jis tikėjosi, kad bus išprovokuoti veiksmai prieš Sudetų vokiečius ir atsiras pretekstas "ateiti į pagalbą". Tuo pat metu Hitleris pradėjo propagandinį karą prieš čekus, kaltindamas juos veiksmais prieš Sudetų vokiečius. Keletas tų kaltinimų buvo paremti tikrais įvykiais, bet dauguma laužti iš piršto. Henleinas reikalavo iš čekų visiškos Sudetų autonomijos ir kompensacijos už tariamus žiaurius veiksmus prieš vokiečius. Savo ruožtu Hitleris įsakė ginkluotųjų pajėgų vyriausiajai vadovybei galutinai parengti invazijos į Čekoslovakiją planus. Kariškiai šiek tiek

dėl to nustebo, nes Čekoslovakija turėjo galingą armiją ir, be jokios abejonės, būtų gynusis labai atkakliai.

Britanija ir Prancūzija siekė nuraminti Hitlerį ir skatino Benesą padaryti nuolaidų vokiečiams. Nepaisydami to, čekai mobilizavo daugiau kaip 170 000 atsargos karių ir sustiprino pasienį. Sustiprėjo Britanijos bei Prancūzijos spaudimas, ir 1938 metų rugsėjo 5 dieną Benesas nusileido Henleino reikalavimams.

Dar viena lengva Vokietijos pergalė

Žinoma, tuo Hitleris neapsiribojo. Jis įsakė Henleinui išprovokuoti čekus imtis veiksmų, o ne siekti susitarimo su jais. Rugsėjo 7 dieną Henleinas išprovokavo konfrontaciją tarp Sudetų nacionalistų ir Čekoslovakijos policijos. Hitleris tuo pasinaudojo kaip pretekstu sulaužyti derybas. Benesas buvo priverstas paskelbti karo padėtį ir pasiųsti į Sudetus kariuomenę tvarkai įvesti.

Rugsėjo 12 dieną Niurnbergo suvažiavime Hitleris pompastiškai pasakojo apie tariamus čekų išpuolius prieš Sudetų vokiečius. Jo liepsningą kalbą per radiją girdėjo Sudetų vokiečiai, ir Sudetų srities miestuose prasidėjo žiaurūs maištai prieš čekus.

Kai Vokietija pradėjo ruoštis karinei intervencijai, Britanija ir Prancūzija sukruto raminti Hitlerį, kad būtų išvengta karo Europoje. Britanijos premjeras Nevilis Čemberlenas (Neville Chamberlain) rugsėjo 15 dieną atskrido į Miuncheną. Jis išgirdo kategoriškus Hitlerio tvirtinimus, kad jis karu ruošiasi išspręsti Sudetų klausimą. Per tris dienas Britanijos ir Prancūzijos vadovybės, nepasitarusios su Čekoslovakija, sutiko, kad Sudetai būtų atiduoti Vokietijai, sumažėtų Čekoslovakijos pramoninė galia, dauguma gynybinių įtvirtinimų palei Vokietijos sieną liktų neutralizuota.

Neturėdamas pasirinkimo, kadangi Britanijos ir Prancūzijos vadovybės pareiškė toliau nesirūpinsiančios Čekoslovakijos likimu, jeigu Benesas atsisakytų sutikti su reikalavimais, prezidentas nusileido ir perleido Sudetų valdymą Vokietijai.

Lenkija taip pat panoro atsiimti Tešeno sritį, o Vengrija — Ruteniją ir Slovėniją. Hitleris dabar norėjo ne tik politinės bei ekonominės Sudetų kontrolės. Jis pareikalavo, kad iš Sudetų teritorijos būtų išvestos Čekoslovakijos ginkluotosios pajėgos. Jas turėjo pakeisti Vokietijos okupacinė kariuomenė. Čekoslovakija tą reikalavimą atmetė. Atrodė, jog Europoje vėl kilo karo grėsmė, nes čekai mobilizavo savo rezervus, kad pasipriešintų 30 vokiečių divizijų. Prancūzija siuntė būrius į Mažino liniją, o Karališkasis laivynas laikė savo pajėgas parengtas karui.

Amerikiečiai ir britai paprašė Musolinį tarpininkauti, nes Hitleris, atrodo, patikėjo, kad Britanija ir Prancūzija stos į karą prieš jį, bet trauktis atsisakė. Čemberlenas, Musolinis ir Daladjė gruodžio 29 dieną susirinko Miunchene į konferenciją. Čekai buvo pakviesti ne kaip delegatai, o tik kaip stebėtojai. Gestapas neišleido jų iš viešbučio kambarių. Konferencija ratifikavo Hitlerio reikalavimus.

SS Čekoslovakijoje

Čekoslovakijos armija mielai būtų stojusi prieš Hitlerio Vermachtą, bet Benesas nepanoro įstumti savo šalies į karą, kurio,

jis jautė, be Prancūzijos ir Britanijos pagalbos čekai nebūtų laimėję. 1938 metų spalio 1 dieną Vokietijos kariuomenė įžengė į Sudetus. Ir vėl kartu su ja buvo SS Ypatingos paskirties būrys su apsaugos pulkais "Vokietija", "Germania" ir "Fiureris". Tiesiog ironiška, bet pulkas "Vokietija" ėjo garbės sargybą, kai valstybių galvos buvo susirinkusios į Miuncheno konferenciją kalbėtis apie taiką.

Taikos periodas, laimėtas Miuncheno susitarimu, deja, buvo labai trumpas. Vos tik Sudetai buvo okupuoti, Hitleris ėmė siekti destabilizuoti Beneso vyriausybę. Netrukus Benesas atsistatydino. Jį pakeitė silpnas ir nepatyręs Emilis Hačia. 1939 metų kovo 14 dieną Hitleris pareiškė, kad vokiečių armija galėtų okupuoti šalį ir įvesti tvarką, nes Čekoslovakijoje, jo teigimu, vyravo tikras chaosas.

Hačia buvo perspėtas, kad su čekais bus elgiamasi palankiai, jeigu okupantai nesusilauks pasipriešinimo. Priešingu atveju, jeigu kiltų koks pasipriešinimas, jis būtų greitai palaužtas ir čekai būtų laikomi pavergtais priešais. Hačia pasidavė Hitlerio grasinimams. Iš dokumento, pasirašyto Hačios, matyti, kad jis noriai atidavė savo šalį ir jos žmones į Adolfo Hitlerio rankas.

Vokietijai okupavus visą šalį, SS ir jos saugumo elementai negaišo laiko. Nors Čekoslovakija, nuo tol žinoma kaip Bohemijos ir Moravijos protektoratas (Bohmen-Mahren), turėjo savo vadovą nuosaikųjį Konstantiną fon Noiratą, tikroji valdžia atiteko SS ir asmeniškai SS grupenfiureriui Karlui Hermanui Frankui, brutaliam galvažudžiui, neturinčiam jokių skrupulų. Netrukus Heidricho SD ir gestapas pradėjo medžioti tuos Čekoslovakijos gyventojus, kurie, nacių nuomone, buvo nepageidaujami. Heidricho aukų sąraše pirmieji buvo žydai.

Krištolinė naktis

1938 metais vėl pradėta persekioti žydus. Iki tol žydų bendruomenė galėjo lengviau atsikvėpti, nes vyko Olimpinės žaidynės ir naciai bijojo tarptautinės reakcijos. Priemonės prieš žydus darėsi vis labiau ekstremistinės. 1938 metų vidury imtasi išvaryti žydus, persikėlusius iš Lenkijos. Dauguma tų žydų gyveno Vokietijoje jau daugiau kaip 25 metus, bet beveik neperspėjus buvo deportuoti į Lenkiją. Jų turtas buvo konfiskuotas valstybės. Visa tai sukėlė atgarsį užsienio spaudoje, bet Hitleriui daugiau nerūpėjo jo užsienio pavyzdulių nuomonė.

Nelaimingi tremtiniai

APAČIOJE: Kariniai mokymai Bad Tėlce. Be šių mokymų, visi SS kariuomenės naujokai turėdavo išeiti ideologinį paruošimą, kurio esmė buvo nacionalsocializmas. Ši ideologija reikalavo vykdyti įsakymus nesvyruojant. Tai glaustai išdėstyta nacių partijos dokumente: "Paklusnumas turi būti besąlygiškas. Jis susijęs su įsitikinimu, kad nacionalsocialistų ideologija viršesnė už kitas. Todėl kiekvienas SS vyras privalo aklai vykdyti fiurerio išleistą ar savo viršininko duotą įstatymą, net jeigu reikėtų pasiaukoti."

buvo sugrūsti į traukinių vagonus ir be ceremonijų išmesti likus porai kilometrų (1,5 mylios) iki Lenkijos sienos. Nuo čia likusį atstumą jie buvo priversti žygiuoti kęsdami fizines ir žodines SS sargybinių patyčias.

Netgi pasiekus Lenkijos žemę, jų dalia nepasikeitė. Pasibaigė tik fiziniai įžeidinėjimai, bet nei maisto, nei prieglobsčio niekas jiems nesuteikė. Kai kurios šeimos turėjo glaustis mėšlinuose tvartuose.

Vienas deportuotųjų buvo Cindelis Grinšpanas, daugelį metų gyvenęs Hanoveryje ir užauginęs ten sūnų. Tuo metu sūnus studijavo Paryžiuje. Jis gavo savo tėvo laišką, kuriame buvo išdėstyta, kokius vargus ir žiaurų elgesį teko patirti deportuotiesiems. Sūnus perpyko dėl tėvo kančių ir nusprendė atkeršyti naciams. 1938 metų lapkričio 7 dieną ginkluotas pistoletu jis nuėjo į Vokietijos ambasadą Paryžiuje ir iššovė į pirmą pasitaikiusį pareigūną. Ironiška, kad jo auka tapo Ernstas fom Ratas, ambasados pareigūnas, kurį gestapas buvo įspėjęs už antinacinį nusistatymą. Ratą, sunkiai sužeistą, nuvežė į ligoninę.

Įvykis suteikė Himleriui ir Heidrichui puikią progą imtis veiksmų prieš Vokietijos žydus. Jau seniai jie laukė panašaus atvejo. Lapkričio 9-ąją gestapo vadas Heinrichas Miuleris nusiuntė slaptą telegramą į gestapo įstaigas. Telegramoje buvo pasakyta, kad gestapas turi vienytis su Tvarkos palaikymo policija ir užtikrinti, kad nukentėtų tik žydų nuosavybė. Vėliau Heidrichas pats telegrafavo gestapui ir į SD įstaigas, įsakydamas jiems koordinuoti savo veiksmus su nacių politiniais lyderiais. SA ir SS vyrai gavo užduotį sugriauti žydų parduotuves, namus ir, svarbiausia, sinagogas. Viskas

VIRŠUJE: Vokiečių kariuomenė įžengia į Austriją susijungimo metu, 1938 metų kovą. Himleris buvo artimai susijęs su Austrijos paėmimu, nes jis kontroliavo pogrindinę Austrijos SS, kuriai vadovavo pagarsėjęs Ernstas Kaltenbriuneris. Užėmus Austriją, "valstybės priešai" buvo įkalinti koncentracijos stovyklose ir mažiausiai 76 000 austrų išsiųsta į Dachau, o su jais ir kancleris Šušnigas.

turėjo atrodyti kaip staigus vokiečių pykčio protrūkis prieš "klastingus" žydus. Iš tiesų viskas buvo puikiai sustyguota, netgi tiksliai nurodyta, kas turėjo būti sugriauta. Buvo kontroliuojamas žalos mastas ir užtikrinta, kad nebūtų paliesta nežydų nuosavybė. Pavyzdžiui, žydo nuosavybė, atskirta nuo kaimynų ir stovinti ant jo žemės, turėjo būti sunaikinta nebijant bausmės, tačiau jeigu žydo nuosavybė buvo kaimynystėje su vokiečio nuosavybe, ji turėjo būti sugadinta taip, kad nebūtų padaryta žalos šalia esančiai vokiečio nuosavybei. Todėl padegimas, laikomas pavojingas vokiečių nuosavybei, buvo uždraustas. Uždraustas ir žydų nuosavybės grobimas. Ketinimas buvo aiškus: viską reikėjo pavaizduoti kaip supykusių vokiečių pastangas nubausti žydiją už fom Rato nužudymą. Todėl už plėšimus buvo numatyta bausti kaip ir už užsieniečių, net jeigu jie žydai, užpuolimą.

Visas nacių, vadovaujamų Himlerio ir Heidricho, pyktis buvo nukreiptas prieš Vokietijos žydų bendruomenę. SA ir SS vyrų gaujos, gestapo įspėtos vykdyti nurodymus, ėmėsi niokojimo. Sinagogos buvo išniekintos. Parduotuvės, įstaigos, namai ir netgi kapinės buvo niokojami 24 valandas po to, kai Hitleris apkaltino žydus dėl fom Rato, kaip žydų sąmokslo aukos, mirties.

Daugiau kaip 30 000 žydų suimta ir išvežta į koncentracijos stovyklas. Nors po trijų mėnesių dauguma buvo paleista, daugiau kaip 1000 mirė nuo negailestingų mušimų, kuriuos teko kentėti koncentracijos stovyklose (91 žydas žuvo naktį iš lapkričio 9-osios į 10-ąją). Buvo nugriauta 7500 žydų verslo įmonių ir daugiau kaip 260 sinagogų. Žydų kvartalų gatves užpylė žibančios išmuštų langų stiklų skeveldros, suteikusios šiam išpuoliui pavadinimą — Krištolinė naktis (Kristallnacht).

Tačiau naciai apsiskaičiavo ir padarė vieną didelę klaidą planuodami pakenkti žydų verslui: didžioji dalis žydų turto buvo apdrausta vokiečių draudimo kompanijose, kurioms dabar būtų tekę

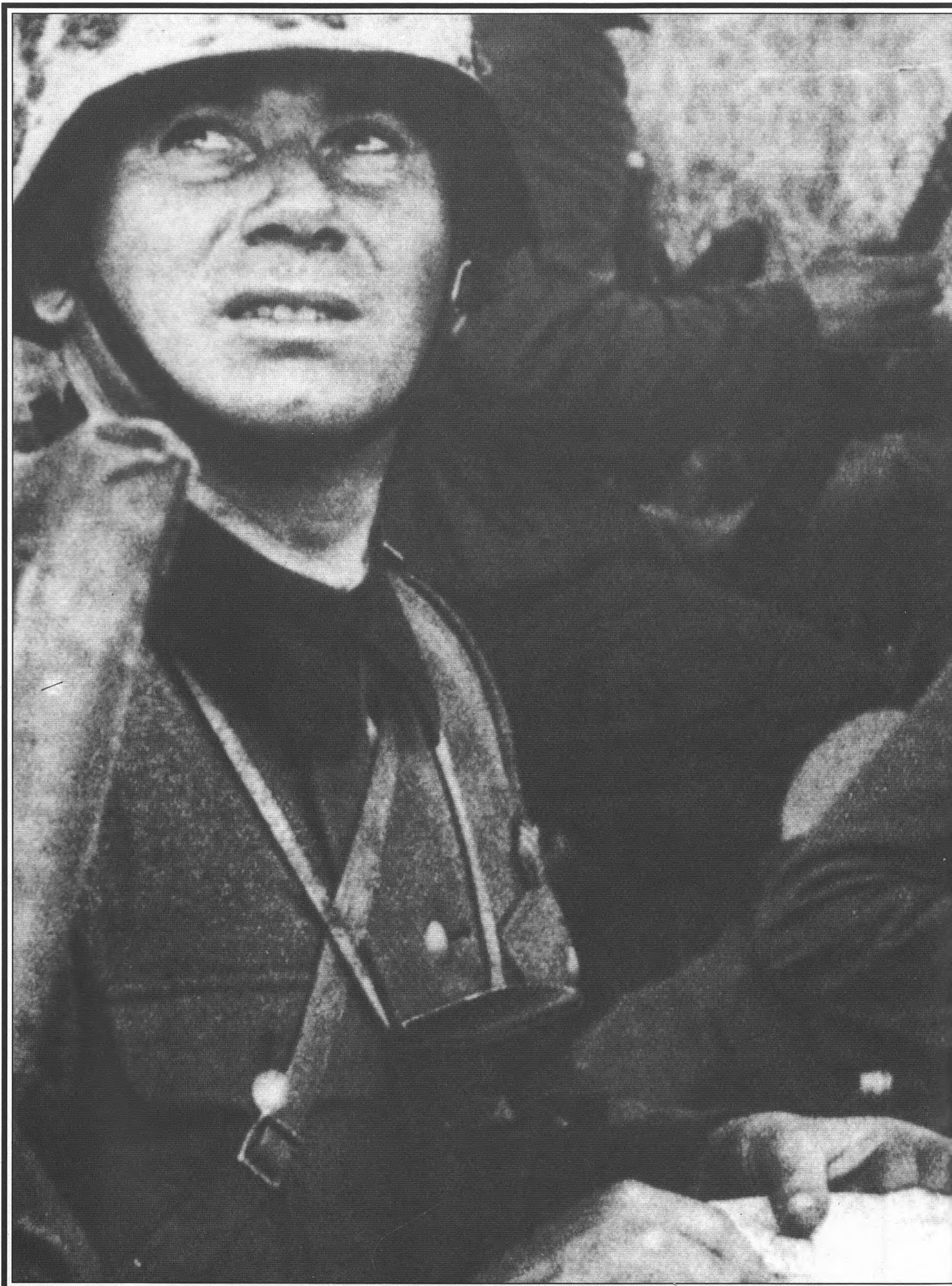
APAČIOJE DEŠINĖJE: Nuniokotos žydų parduotuvės po Krištolinės nakties. Slapta SD ataskaita po įvykio atskleidė išpuolio tikslus. Heidrichas rašė: "Veiksmai pasireiškė sinagogų griovimu bei deginimu, beveik viso žydų verslo sunaikinimu bei privertimu parduoti jį iš varžytinių. Žydų namai irgi buvo paliesti... Pasipriešindami žuvo arba buvo sužeista daug žydų." Iš tiesų tą naktį žuvo 91 žydas, 20 000 jų buvo areštuota. Sugriauta 815 parduotuvių ir 171 namas, sudeginta 191 sinagoga. Kad padengtų nuostolius, Vokietijos žydai buvo kolektyviai nubausti milijardo markių bauda, o žydų verslas ir nuosavybė konfiskuoti. Šioje ataskaitoje yra teiginys, kad "žydija galutinai pašalinta iš visų Vokietijos visuomenės sričių, todėl norintiems išsaugoti savo egzistenciją žydams belieka tik emigruoti". Nacistinėje Vokietijoje Krištolinė naktis buvo didelis žingsnis kelyje, nuvedusiame į "galutinio sprendimo" dujų kameras.

padengti padarytus nuostolius. Atrodė, kad sužlugs dauguma Vokietijos draudimo kompanijų.

Tačiau, anot nacių, Krištolinės nakties nuostoliai tebuvo pačių žydų kaltė. Kadangi dėl visko kalti žydai, jie ir turėjo padengti nuostolį. Hermanas Gėringas pateikė svarstyti planą, pagal kurį žydams turėjo būti uždėta 1 milijardo reichsmarkių piniginė bauda. Jis buvo įtrauktas į lapkričio 12 dienos vyriausybės dekretą.

Taigi nacių režimui Reicho valstybėje pasisekė terorizuoti žydus, sugriauti didelę dalį sinagogų ir žydų verslo įmonių, nužudyti daugiau kaip 1000, o įkalinti koncentracijos stovyklose 30 000 žydų ir už tas netektis pateikti sąskaitą jiems patiems.

Krištolinė naktis buvo nacių elgesio su žydais posūkio taškas. Praėjus vos trejetui dienų po lapkričio 12-osios dekreto, imtasi tolesnių antižydiškų priemonių: iš vokiškų mokyklų pašalinti žydų tautybės moksleiviai. Naciai aiškiai parodė, kad žydams Vokietijoje nėra vietos. Gestapas ir SS užtikrino tai.

UŽGRŪDINTA KOVOJE

1939 metų rugsėjo mėnesį Himlerio SS imperijos daliniai mūšyje patikrinti nebuvo. Tačiau kampanijos Lenkijoje ir Vakaruose Vermachtui ir pasauliui parodė, kad SS, kurios devizas buvo "ištikimybė yra mano garbė", sudaryta iš atsidavusių karininkų ir puikių kareivių.

Lenkijos užpuolimas 1939 metų rugsėjo 1 dieną suteikė galimybę jaunam Hitlerio SS Ypatingos paskirties būriui parodyti pavyduoliams, ką jis sugeba. Jam, nors ir gerai užsirekomendavusiam, vis dar nepavyko pelnyti vyresniųjų armijos vadų pagarbos, ir, galimas daiktas, neteisingai. Kolegos armijoje laikė SS karius įžūliais, per daug beprotiškais, narsiais, patiriančiais dėl to per didelius nuostolius. Savo ruožtu SS atkakliai tvirtino, kad jos daliniais armija piktnaudžiavo ir skyrė sunkiausias bei pavojingiausias užduotis. Tiesa, matyt, slypi kažkur per vidurį.

Atskiriems SS daliniams lenkai nepasirodė esą menki priešininkai, kaip dauguma tikėjosi, bet nuostolius SS patyrė daugiau dėl agresyvios ir įžūlios taktikos, naujokų perimtos apmokymų metu, o ne dėl nepatyrimo ar blogo vadovavimo, kaip manė kai kurie armijos kariškiai.

Prasidedant karui, pagrindinius SS Ypatingos paskirties būrio ginkluotus dalinius sudarė: SS Adolfo Hitlerio apsaugos pulkas, pirmasis SS junginys, — visiškai motorizuotas bataliono dydžio dalinys, vadovaujamas SS grupenfiurerio Jozefo "Sepo" Dytricho.

SS apsaugos pulkas "Vokietija", motorizuotas pėstininkų pulkas, bazavęsis Miunchene ir vadovaujamas SS standartenfiurerio Felikso Šteinerio, kuris buvo vienas gabiausių SS kareivių ir

SS kariai stebi pikiruojančių bombonešių antskrydį savo išsidėstymo vietoje Prancūzijoje 1940 metų gegužės mėnesį. Šie vyrai tikriausiai yra iš SS Ypatingos paskirties būrio.

VIRŠUJE: Vokiečių kareiviai ardo lenkų pasienio stulpą 1939 metų rugsėjo 1 dieną. SS ir visai Vokietijos armijai kampanija Lenkijoje buvo svaiginanti sėkmė. Tačiau lenkai didvyriškai kovėsi ir agresyviai nusiteikusi SS patyrė didelius nuostolius. Armija tai suprato kaip įrodymą, kad SS, o ypač jos karininkų korpusas, yra nepakankamai apmokyta. Tačiau Himleris ir jo vadai tikėjo, kad SS Lenkijoje buvo išnaudojama armijos, ir tvirtino, kad tik nepriklausomos SS divizijos gali pademonstruoti karinį SS kareivių potencialą. Himleris galų gale gavo savo divizijas, bet visais atžvilgiais jos liko kontroliuojamos armijos aukščiausiosios vadovybės.

DEŠINĖJE: Vokiečių prieštankinis pabūklas 37 mm Pak 35/36, paleidęs ugnį į lenkų šarvuočius prie Varšuvos 1939 metų rugsėjo mėnesį.

galiausiai pasiekė SS obergrupenfiurerio rangą.

SS apsaugos pulkas "Germania", motorizuotas pėstininkų pulkas, bazavęsis Miunchene. Jam vadovavo SS standartenfiureris Karlas Marija Demelhuberis.

SS apsaugos pulkas "Fiureris", susiformavęs Vienoje tuoj po susijungimo. Daugiausia jį sudarė Austrijos savanoriai. Vadovavo SS oberfiureris Georgas Kepleris.

SS Žinių šturmo būrys (Nachrichtensturmbann), iš pradžių dislokuotas Berlyne SS Ypatingos paskirties būrio ryšių tarnybos batalionas, sudarytas 1935 metų kovo mėnesį. 1939-ųjų pavasarį tai buvo labai veiksmingas ir gerai treniruotas dalinys, vadovaujamas SS šturmbanfiurerio Vaiso.

SS artilerijos pulkas, suformuotas 1939 metų vasarą Munsterlageryje, skubiai apmokytas dalyvaujant armijai. Vos per aštuonetą savaičių jis buvo parengtas kovai. VIII korpusui vadovaujantis generolas Bušas po galutinės pulko apžiūros pasakė: "Arba jūs padarėte stebuklą, arba mes formavome ir treniravome savo naujus artilerijos dalinius ne taip. SS artilerijos pulkas visiškai parengtas kovai." Pulkui vadovavo SS oberšturmbanfiureris Peteris Hansenas.

SS Žvalgybos skyrius (Aufklarungsableitung), SS Ypatingos paskirties būrio žvalgybos batalionas, dvi motociklininkų kuopos, prieštankinis, šarvuočių ir ryšininkų būriai. Vadovavo SS šturmbanfiureris Brandtas.

SS Pionierių šturmo būrys (Pionieresturmbann), 1935 metais Drezdene suformuotas SS pionierių batalionas, aprūpintas pačia moderniausia amunicija. Vadovavo SS šturmbanfiureris Bliumbergas.

Nuspręsta, daugiausia dideliam SS vadų apmaudui, kad Lenkijos operacijoje SS daliniai neveiks kaip atskira karinė jėga, bet bus išskirstyti tarp įvairių armijos formuočių. SS Ypatingos paskirties būrio generalinis inspektorius SS grupenfiureris Paulas Hauseris, pavyzdžiui, tarnavo Kempfo tankų divizijos štabe.

Lenkijos operacijoje SS pulkas "Vokietija", naujai suformuotas artilerijos pulkas, žvalgybos ir ryšininkų batalionai kartu su armijos tankų pulku sudarė visą motorizuotą diviziją, kuriai vadovavo generolas majoras Verneris Kempfas ir kuri įėjo į generolo Fedoro fon Boko armijų grupės "Šiaurė" I korpusą.

SS pulkas "Germania" iš pradžių buvo dalis generolo Vilhelmo Listo armijos Rytų Prūsijoje rezervo. SS pulkas "Fiureris" liko rezerve Vokietijoje ir Lenkijos operacijoje nedalyvavo. Apsaugos pulkas kartu su SS Pionierių šturmo būrio dalimi įėjo į 10-osios armijos sudėtį. Jai vadovavo generolas Valteris fon Reichenau. Būdamas visiškai motorizuotas, dalinys itin pravertė Reichenau puolimo metu ir daugiausia buvo panaudotas žvalgybai bei lėtesniems armi-

VIRŠUJE: Vokiečių tankų kolona puola miškinga teritorija Lenkijos operacijoje. Netrukus buvo atsisakyta baltų kryžių ant tankų korpuso: jie buvo puikus taikinys prieštankiniams ginklams!

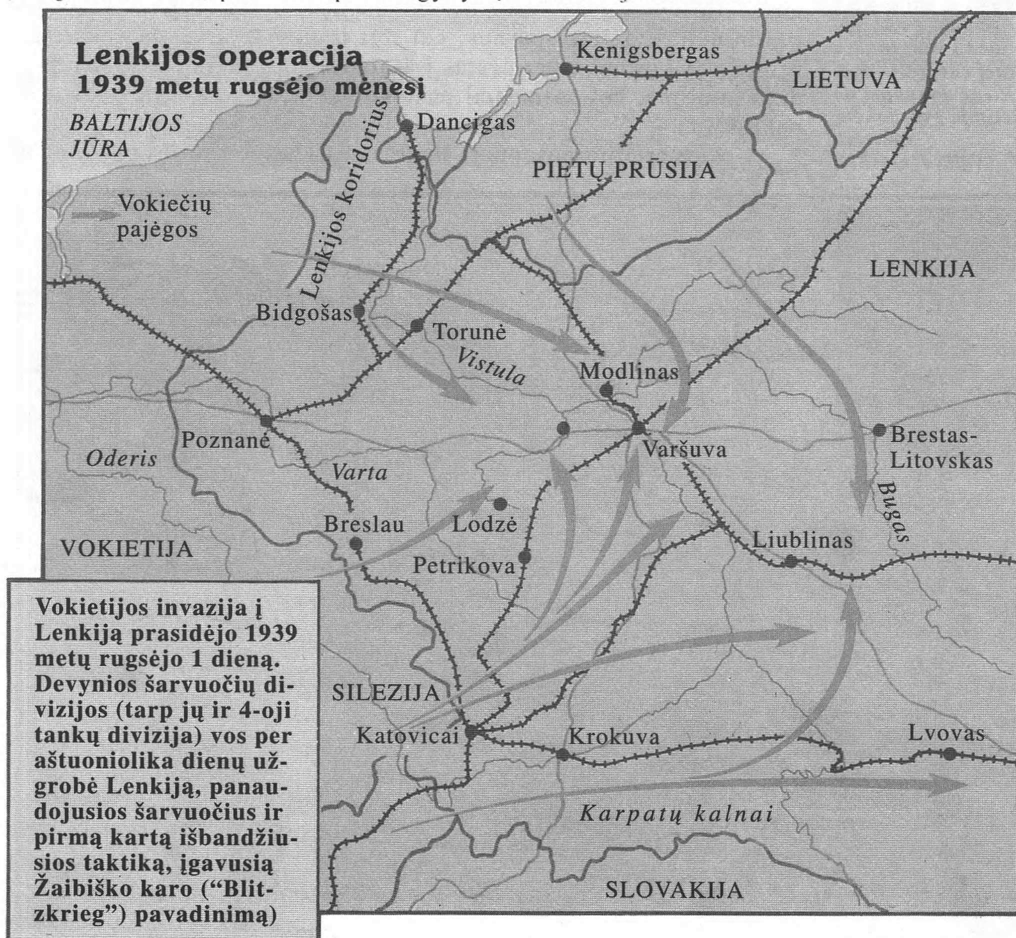
DEŠINĖJE: "Vokietijos" pulko unteršarfiureris. Vadovaujamas SS standartenfiurerio Felikso Šteinerio, pulkas, pavyzdžiui, priešo įtvirtinimus Varšuvos šiaurės vakaruose paėmė per pusdienį. Skaičius 1 šio vyro apykaklės kamputyje parodo jo narystę "Vokietijos" pulke.

jos daliniams apginti. Tik vienintelis "Kaukolės" dalinys, SS krašto kariuomenės dalinys "Danzig", vadinamosios vietinės gynybos pajėgos, dalyvavo užimant Gdanską (Danzig), bet visoje Lenkijos operacijoje didelio vaidmens nevaidino.

Pergalingoji SS Lenkijoje

1939 metų rugsėjo 1 dieną, kai prasidėjo karas, vokiečių daliniai užėmė puikią padėtį. Iš šiaurės rytų generolo Georgo fon Kušlerio 3-oji armija Rytų Prūsijoje ketino pajudėti į pietus ir pasiekti Varšuvą iš jos rytinės pusės, tuomet susijungti su 4-ąja generolo fon Kliugės armija, turinčia pradėti puolimą iš Lenkijos šiaurės vakarų pasienio. Pietvakarių pasienyje 14-oji armija, vadovaujama generolo Listo, planavo patraukti prie Vyslos ir atkirsti bet kokį lenkų pasitraukimą. Iš vakarų į rytus turėjo patraukti 10-oji generolo Reichenau armija ir atkirsti didžiąją dalį lenkų kariuomenės Varšuvos vakaruose. 10-osios armijos sparnus turėjo ginti 8-oji armija, vadovaujama generolo Johaneso Blaskovico.

Kai Kempfo divizija iš Nydenburgo Rytų Prūsijoje pradėjo ataką link Lenkijos gynybinės linijos ties Mlava, SS pulkas "Vokietija" gavo užduotį pralaužti priešo gynybą. Vadovaujamas SS stan-

Vokietijos invazija į Lenkiją prasidėjo 1939 metų rugsėjo 1 dieną. Devynios šarvuočių divizijos (tarp jų ir 4-oji tankų divizija) vos per aštuoniolika dienų užgrobė Lenkiją, panaudojusios šarvuočius ir pirmą kartą išbandžiusios taktiką, įgavusią Žaibiško karo ("Blitzkrieg") pavadinimą)

dartenfiurerio Šteinerio, pulkas, remiamas tankų, pradėjo ryžtingą puolimą. Tačiau SS vyrai nepakankamai įvertino lenkų prieštankinės gynybos mastą, ir vokiečių tankai greitai įklimpo ir tapo nejudriais taikiniais lenkų artilerijai. Be to, nepasirodė žadėtoji Karinių oro pajėgų pikiruojančių bombonešių pagalba. Nepaisant nieko, SS kareiviai ištvėrė, pajudėjo pirmyn ir kovojo per 100 metrų (110 jardų) nuo lenkų bunkerių, kol gavo įsakymą atsitraukti.

Kitą dieną SS būriai buvo pasiųsti į Choželę. Vokiečiai, pralaužę lenkų linijas ir įsilieję į skubų Rozano puolimą prie Narevo upės, susidūrė su stipriu pasipriešinimu ir lenkų kavalerijos kontrpuolimu. Tačiau lenkai, kurių buvo mažiau ir kurie nebuvo remiami iš oro, tik kuriam laikui galėjo atidėti tai, kas neišvengiama, ir SS netrukus vėl atakavo, persikėlusi per Bugo upę. Čia gavo įsakymą užkirsti kelią besitraukiantiems Varšuvos link lenkų daliniams. Pastariesiems, nors ir prastai ginkluotiems, netrūko kovinės dvasios, ir užvirė įtempta kova, bet lenkai buvo sutriuškinti, o Varšuva apsupta.

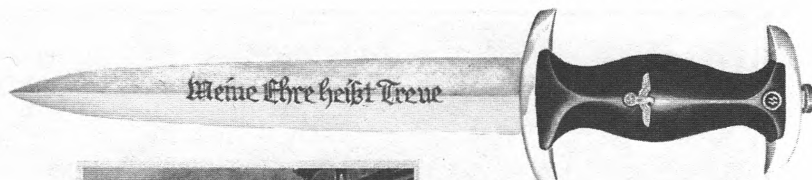
Kovinės "Vokietijos" grupės dalyvavo puolant didelius lenkų įtvirtinimus prie Modlino ir Začozimo į šiaurės vakarus nuo Varšuvos. Šteineris nuvedė savo vyrus į ataką ir užėmė Začozimą per 90 minučių. Vėliau tą popietę krito ir įtvirtinimai. Tuo tarpu centriniame sektoriuje kovojo žvalgybinis Apsaugos pulkas ir gynė 17-osios pėstininkų divizijos sparnus, kai toji traukė į Varšuvos vakarines žemes. Paskui buvo permestas į 4-ąją tankų diviziją dalyvauti Lodzės puolime, kol galiausiai pasiekė vakarinius Lenkijos sostinės pakraščius.

4-osios armijos apsupta iš šiaurės, o 10-osios armijos puolama iš

APAČIOJE: Vokiečių kariuomenė parade Varšuvoje 1939 metų spalio mėnesį. Lenkijos operacija įtvirtino Žaibiško karo taktiką. Hitleriui padarė įspūdį SS pasirodymas, ir jis davė savo sutikimą suformuoti tris SS divizijas. Prasidėjo naujokų šaukimas, į kurį entuziastingai atsiliepė dauguma ne Vokietijoje gyvenančių vokiečių (Volksdeutsche).

Elito simboliai: ceremonialinis SS durklas, SS apykaklės antsiuvai, Riterių kryžius, Apsaugos pulko rankovės raištis ir vėliava.

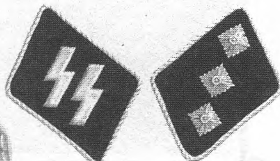

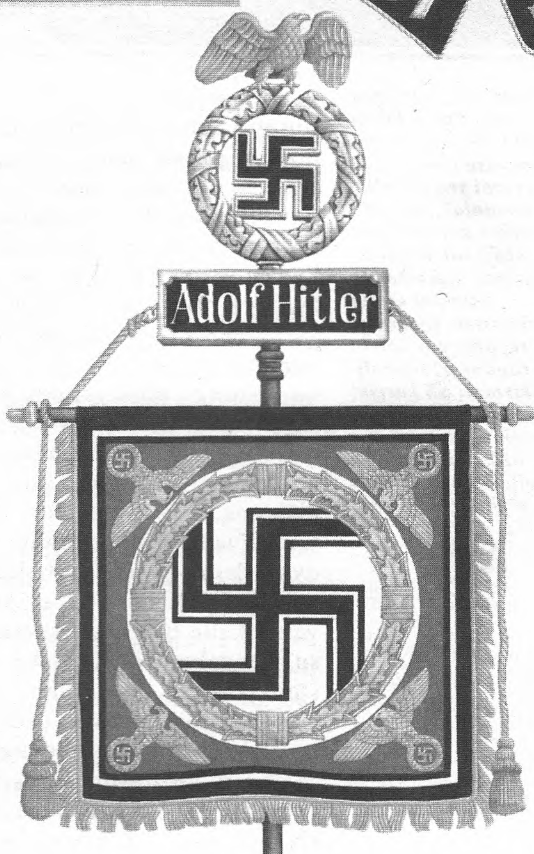

centro, didelė dalis lenkų kariuomenės prie Poznanės atsidūrė spąstuose.

Užuot traukęsi į rytus, lenkai atakavo pietuose ir susidūrė su vokiečių 8-ąja armija, gynusia 10-osios armijos šiaurinį sparną. Vokiečiai, trumpam išmušti iš vėžių, netrukus atsigavo ir sėkmingai apsupo lenkus. Tuomet Apsaugos pulkas pasitraukė į vakarus ir prisidėjo prie kariuomenės, apsupusios lenkų karines pajėgas prie Bzuros upės.

SS pulkui "Germania" kovoti neskaidomam nepavyko taip, kaip pavyko "Vokietijai" bei Apsaugos pulkams. Iš pradžių jis visas traukė per Viršutinės Silezijos pramoninį rajoną, vėliau jo galia sumažėjo atėmus šarvuotą žvalgybos būrį ir prijungus jį prie 5-osios tankų divizijos. Dar po keturių dienų jis neteko sustiprinto motociklininkų dalinio. Pulko likučiai buvo prišlieti prie XXII armijos korpuso, kuriam buvo patikėta užduotis ginti 2-osios tankų divizijos ir 4-osios lengvosios divizijos sparnus.

VIRŠUJE: SS Ypatingos paskirties būrio kareiviai operacijos Vakaruose išvakarėse. Šie vyrai yra iš pulko "Germania", tai rodo raištis ant vyriškio, sėdinčio dešinėje, rankovės. Pastebėkite taip pat erelio išskleistais sparnais, segamo ant kairės rankovės, simbolį, skiriantį SS kariškį nuo Vermachto kariškio. Stovįs vyras vilki maskuojantį kitelį, iš kurių armija iš pradžių šaipėsi.

Rugsėjo 13 dieną 15-oji kuopa, vadovaujama SS hauptšturmfiurerio Johano Muhlenkampo, užklupo besitraukiantį lenkų batalioną ir paėmė daugiau kaip 500 lenkų į nelaisvę. Tačiau vėliau ją atakavo didesnės lenkų karinės pajėgos ir, gerokai sumušusios, privertė trauktis. Po keturių dienų ji prisijungė prie XVII korpuso, kaip sparno gynybinė jėga, ir šia jėga išbuvo visą operacijos laiką. Po Lenkijos pralaimėjimo visi padaliniai buvo suvienyti, ir pulkas nužygiavo į Berauną netoli Prahos.

Visa SS Lenkijos operacijoje suvaidino tik minimalų vaidmenį, nors Apsaugos pulko motorizuoti pėstininkų daliniai pademonstravo ypatingą efektyvumą, kai buvo mėtomi iš vieno fronto sektoriaus į kitą. Vėliau visos SS divizijos bus panaudotos tuo pačiu būdu Rytų fronte: vadinamosios "ugniagesių komandos" skubės iš vieno fronto sektoriaus į kitą. Atskiri SS daliniai parodė tikrą karžygiškumą, ir Rusijos operacijoje tai jau buvo įprastas dalykas.

Tačiau aukštoji armijos vadovybė nebuvo patenkinta SS pasirodymu dėl neigiamų to pasirodymo aspektų, tokių kaip SS dalinių patiriami dideli nuostoliai. Armija, kaip jau buvo minėta, mėgino suversti kaltę blogam jaunesniųjų karininkų vadovavimui, susijusiam su neapgalvota drąsa atakų metu. Himleris dėl to supyko ir tučtuojau stojo ginti SS. Jis kaltino armiją tendencija skirti SS pačias sunkiausias ir pavojingiausias užduotis ir pasiskundė, kad SS paskirstymas po įvairius armijos junginius jo vyrams buvo žalingas.

Kaip dar būsimų įvykių preliudiją reikėtų paminėti keletą atskirų atvejų, kai SS žudė civilinius gyventojus, ypač žydus. Himleris atsisakė leisti karo teismams bausti karius, susijusius su žudynėmis. Jis teigė, kad tik SS teismas kompetentingas teisti SS narius. Nereikia nė sakyti, kad nei gestapui, nei SD, nei saugumo po-

licijai nebuvo leista persekioti Vermachto personalo. Tik karo teismai buvo laikomi kompetentingais teisti armijos kariškius.

Tačiau negalima nepažymėti, kad civilinių gyventojų žudymas buvo susijęs su to meto oficialia SS dalinių politika. Pavienės žudynės vyko kaip politinio ir rasinio SS karių auklėjimo pasekmė. (Vermachto personalas irgi parodė žvėriškumą.)

SS kariuomenės padidėjimas

Hitleris puikiai žinojo apie armijos ir SS priešiškumą ir stengėsi dar labiau jas supriešinti. Jis sutiko su Himlerio prašymu, kad ateityje SS daliniai nebūtų skaidomi, bet taip pat tyliai nusileido ir armijos reikalavimui, kad mūšio lauke ji komanduotų SS daliniams. Fiureris taip pat neprieštaravo trijų naujų SS divizijų suformavimui. Šis sprendimas supykdė armiją, įsitikinusią, kad jos naujokai patrauks į SS. Tačiau Himleris apėjo įprastus naujokų ėmimo kanalus daugeliu būdų, pavyzdžiui, priimdamas etninius vokiečius iš Vokietijos okupuotų teritorijų. Kadangi šių vyrų nebuvo Vermachto šauktinių sąrašuose, armija jų priėmimui į SS negalėjo sutrukdyti. Todėl artėjančioje Vakarų operacijoje SS turėjo būti geriau organizuota ir daug didesnė karinė jėga.

Išplėstą SS Ypatingos paskirties būrį, nuo 1940 metų kovo oficialiai tapusį SS kariuomenės daliniu, sudarė kovoje užgrūdintas Apsaugos pulkas, naujai suformuotos divizijos: Ypatingos paskirties divizija, “Kaukolės” divizija, SS policijos divizija. SS Ypatingos paskirties divizija buvo suformuota pasibaigus Lenkijos operacijai, sujungus tris SS Ypatingos paskirties būrio pulkus: “Vokietija”, “Germania”, “Fiureris” su pagalbiniais daliniais: artilerijos, ryšių tarnybos bei pionierių. 1939 metų spalį “Kaukolės” diviziją sudarė SS “Kaukolės” sąjungos nariai, bazavęsi iš pradžių Dachau, Zaksenhauzeno, Buchenvaldo ir Mauthauzeno koncentracijos stovyklose. Jos vadas SS grupenfiureris Teodoras Aikė buvo brutalus galvažudys, niekinęs armiją ir netgi niekinamai žiūrėjęs į kai kuriuos SS dalinius. Nepaisant daugelio trūkumų, Aikė buvo puikus orgnizatorius. Jo vyrai jį dievino. Jo kariniai įgūdžiai padarė palankų įspūdį generolui fon Vaisui, kai šis tikrino diviziją operacijos Vakaruose išvakarėse. Policijos divizija buvo suformuota iš Tvarkos palaikymo policijos narių. Palyginti su kitais SS kariuomenės daliniais, ji buvo antraeilė, nes ne visai motorizuota ir apginkluota senais prisiplėštais ginklais.

Nors ir iš esmės pertvarkyta bei žymiai išplėsta, SS kariuomenė tesudarė mažytę dalelę karinių pajėgų, sutelktų atakai Vakaruose: teturėjo tris divizijas ir Apsaugos pulką, o armija — 136 divizijas.

Vakarų operacijoje Apsaugos pulkas ir SS Ypatingos paskirties divizijos “Fiurerio” pulkas, prijungtas prie 28-osios armijos, gavo užduotį užimti kelius ir geležinkelio tiltus Olandijos pasienyje. “Kaukolė”, dideliam Aikės pasipiktinimui, buvo iš pradžių laikoma atsargoje. Taip pat atsargoje buvo Policijos divizija už Reino aukštupio priešais armijos C grupę. SS Ypatingos paskirties divizijos likučiai sudarė dalį 28-osios armijos karinių pajėgų, nukreiptų atakuoti Olandiją.

Tiek Apsaugos pulkas, tiek SS Ypatingos paskirties divizija Lenkijoje buvo įgiję kovinės patirties ir todėl armijos buvo laikomi tin-

kamais fronto linijos užduotims. Deja, nei "Kaukolė", nei Policijos divizijos tokios patirties neturėjo, nes buvo suformuotos iš koncentracijų stovyklų sargybinių ir policininkų, todėl nepelnė jokio armijos vadovybės pasitikėjimo.

"Geltonasis" planas ("Fall Gelb")

Vokiečių planui įgyvendinti prireikė trijų armijų grupių: A, B ir C. Dalis armijos B grupės gavo užduotį okupuoti Olandiją, kad vokiečiai turėtų bazę, iš kurios galėtų pulti Prancūziją ir Belgiją, ir kad priviliotų dideles sąjungininkų pajėgas į Šiaurę, kur šios galėtų stoti į mūšį. Į šią armijos grupę įėjo Apsaugos pulkas ir SS Ypatingos paskirties divizija. Armijos B grupės likučiai kartu su armijos A grupe turėjo traukti per pietų Belgiją ir Liuksemburgą į Prancūzijos šiaurę. "Kaukolė" sudarė dalį armijos A rezervų. Policijos divizija buvo paskirta armijos C grupei, užėmusiai poziciją priešingoje Mažino linijos Prancūzijoje pusėje ir per pirmąsias 45 operacijos dienas nevaidinusiai aktyvaus vaidmens.

Apsaugos pulkas buvo pirmas SS dalinys, stojęs į mūšį. 1940 metų gegužės 9 dieną 5.30 val. jis kirto Olandijos sieną ir iki vidurdienio nukeliavo 100 km (70 mylių), užėmė Zarolę ir kaimyninius tiltus virš Iselio upės. Du tiltus buvo susprogdinusi olandų armija, bet Apsaugos pulkas nesitraukė ir užėmė Hoveną pietuose. Šioje akcijoje dalyvavęs SS oberšturmfiureris Hugo Krasas buvo pirmasis SS karininkas, apdovanotas I laipsnio Geležiniu kryžiumi. Apsaugos pulkas žygiavo toliau į pietus, pakeliui į Roterdamą susijungė su 9-ąja tankų bei SS Ypatingos paskirties divizijomis.

1940 metų gegužės 10 dieną "Fiurerio" pulkas perėjo Iselio upę netoli Arnhemo, o kitą rytą 9-oji tankų divizija ir didžioji dauguma SS Ypatingos paskirties divizijos, sutikusios tik nedidelį pasipriešinimą, kirto Maso upę. Prancūzija tučtuojau nusiuntė į šiaurę kariuomenę. Jos planas buvo pasiųsti pajėgas į Bredą ir atimti iš vokiečių Moerdyho tiltus. Tačiau prancūzai susidūrė su 9-ąja tankų ir SS Ypatingos paskirties divizijomis. Viena prancūzų kolona užšoko tiesiai ant vokiečių tankų ir motorizuotų SS pėstininkų, o kitą užklupo pikiruojantys bombonešiai "Ju 87 Stuka".

Gegužės 12 dieną Oro pajėgos gavo įsakymą bombarduoti Roterdamą — norėta paskubinti Olandijos kapituliaciją ir išlaisvinti vokiečių būrius Prancūzijai pulti. Sugedus ryšiui aviacija bombardavo miestą nežinodama, kad Olandijoje jau vyksta derybos dėl kapituliacijos. Apsaugos pulkas taip pat įžengė į Roter-

APAČIOJE: SS Ypatingos paskirties divizijos kariai iš pabūklo apšaudo olandų taikinius 1940 metų gegužę. Nors SS daliniai dalyvavo operacijoje Vakaruose su įprastiniu entuziazmu, ten jų laukė keletas bjaurių siurprizų, pavyzdžiui: jų Pak 35/36 negalėjo išvesti iš rikiuotės šarvuotų Britanijos ir Prancūzijos tankų.

APAČIOJE: Roterdamo griuvėsiai po Oro pajėgų bombardavimo. Po jų pirmasis į miestą įžengė Apsaugos pulkas. Olandai gegužės 15 dieną, priblokšti šito oro pajėgų pasirodymo ir to, kad jų šalį nuniokojo priešo pajėgos, pasidavė.

damą, ir vėl kaip 9-osios tankų divizijos pagalbininkas. Daug olandų kareivių stoviniavo laukdami derybų tarp jų karininkų ir generolų Študento bei fon Cholico rezultatų. Apsaugos pulko kariai į olandų karius paleido ugnį, nes nežinojo apie derybas. Atsitiktinė kulka pataikė į galvą generolui Študentui ir sunkiai jį sužeidė.

APAČIOJE: Karinių oro pajėgų generolas Kurtas Študentas, padėjęs įkurti Vokietijos parašiutininkų pajėgas. 1940 metų gegužę Roterdame jis tarėsi dėl olandų kariuomenės pasidavimo, o Apsaugos pulko kariai, nežinoję, kas vyksta, paleido ugnį į gatvėse stoviniuojančius olandų karius. SS kulka sužeidė Študentą 1941 metų gegužę. Jis pasveiko ir vadovavo oro desanto atakai prieš Kretą.

Greitai Apsaugos pulkas, įveikęs pasipriešinimą ir paėmęs 4000 belaisvių, prasiskynė kelią per miestą ir artėjo prie Delfo. Kitą dieną pasiekė Hagą. Kaip tik tada Olandija pasidavė. Tuo metu SS grupenfiureris Paulas Hauseris vedė SS Ypatingos paskirties diviziją ir armijos dalinius į kovą su prancūzais Zilande, greitai skerbdamasis į pajūrį, kur prancūzai jūrų keliu evakavo savo kariuomenę.

Sąjungininkų kontrpuolimas prie Kambrė

Pralaimėjus Olandijai ir besiginant Belgijai, prancūzai ir britai pasidavė į šiaurę, kad sulaikytų armijos B grupės puolimą. Tuo tarpu armijos A grupė patraukė į Prancūziją. Gegužės 16 dieną paremti mūšyje generolo Hotho XV tankų korpuso iš rezervų pasiųsta "Kaukolės" divizija. Aikės vyrai skynėsi kelią per minias pabėgėlių ir karinio transporto eismą. Galiausiai, pasiekę frontą, SS vyrai dalyvavo ne viename mūšyje su prancūzų šarvuočiais ir kolonijine Maroko kariuomene, bandžiusiais sulaikyti vokiečių puolimą. Vokiečiams besistengiant išsilaikyti prie Kambrė, gegužės 21 dieną "Kaukolės" ir 7-osios tankų divizijos sparnai buvo apšaudyti 130 sąjungininkų — prancūzų ir britų tankų. Esesininkai buvo sukrėsti pamatę, kad nedideli 37 mm prieštankiniai ginklai beveik nieko negali padaryti šarvuotiems sąjungininkų tankams, ir Aikės vyrai buvo priversti panaudoti savo sunkiąją artileriją. Sąjungininkai prie įlankos buvo sulaikyti, kol atskrido Ju 87 ir visi "Kaukolės" kareiviai išlakstė, apimti panikos.

Gegužės 22 dieną prancūzų karinės pajėgos, užspęstos rytuose, sugebėjo prasilaužti. Apsaugos pulkas, iš Olandijos traukiantis į pietus, turėjo skubiai gintis nuo daugelio

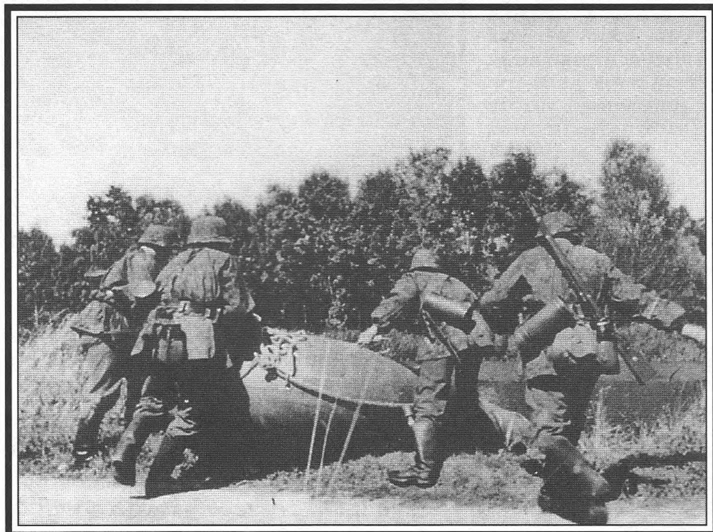
prancūzų atakų. Po dviejų dienų Flandrijoje sąjungininkų pajėgos buvo užtvertos trikampiame plote, kurio pietinėje pusėje buvo daugybė kanalų, naudotų kaip gynybos linijos. "Kaukolė", Apsaugos pulkas ir SS Ypatingos paskirties divizija išsidėstė palei pietinę liniją, pasiruošę perkirsti ją bet kuriuo momentu.

SS Ypatingos paskirties divizijos patruliai nustatė, kad keli prancūzų daliniai paliko liniją, kol dar nebuvo atvykę jų vaduoti siųsti britų kareivių būriai. Pasinaudoję tuo SS kareiviai pastatė per kanalą tiltą, ir kai kurie jį perėjo, bet tos gegužės 24 dienos popietę gavo Hitlerio įsakymą sustoti. Apsaugos pulkas, dar neperkirtęs linijos, buvo apšaudytas priešo sunkiosios artilerijos ir todėl jo vadas "Sepas" Dytrichas nusprendė išspręsti problemą ignoruodamas Hitlerio įsakymą ir pervedė savo vyrus kitapus kanalo. SS įstengė pralaužti sąjungininkų gynybą keturiose vietose. Per kitas dvi dienas SS daliniai kentėjo ne vieną britų ataką. Šie norėjo išlaikyti linijas, tuo tarpu didžioji dalis sąjungininkų kariuomenės traukėsi link Diunkerko. Kai kurios tų atakų buvo stiprios ir sąjungininkams pavyko atstumti SS atgal ir atgauti prarastas žemes, nors ir laikinai.

Gegužės 26-osios naktį fiurerio įsakymas sustoti buvo panaikintas. Atakuodami SS Ypatingos paskirties divizijų "Germania" ir "Fiureris" pulkai tankiame Nipė miške susidūrė su smarkiu pasipriešinimu ir patyrė didelius nuostolius. Žuvo daug karininkų. Pėstininkų pulkas "Vokietija" laikinai buvo prišlietas prie 3-osios tankų divizijos ir dalyvavo puolime prieš britų dalinius prie Mervilio. SS pėstininkai ruošėsi persikelti per Lyso kanalą, bet susidūrė su britų tankų komandos kontrataka. Neturėdami sunkiųjų ginklų, SS vyrai buvo priversti gintis lengvaisiais. Pagelbėjo tik laiku atvykusi "Kaukolės" prieštankinė komanda. Tačiau britų tankai ir toliau apšaudė vokiečius, gaišino persikėlimą per kanalą ir leido pasitraukti didelėms britų pajėgoms.

Tuo tarpu didžioji dalis "Kaukolės" divizijos persikėlė per kanalą ties Betune. Dar kartą britai smarkiai pasipriešino. Prie Paradi koks 100 Karališkojo Norfolko pulko vyrų sėkmingai atlaikė "Kaukolės" 2-ojo pėstininkų pulko 4-osios komandos puolimus ir pridarė šiai daug nuostolių, kol buvo priversti pasiduoti. Žuvo 17 esesininkų, 52 buvo sužeisti, o svarbiausia — nukentėjo jų garbė. SS oberšturmfiureris Fricas Knechleinas įsakė sušaudyti britų belaisvius iš kulkosvaidžių ir po karo už žiaurius nusikaltimus britų buvo persekiojamas.

Tas incidentas sukėlė nepasitenkinimą SS kariuomenės viduje. Kalbėta, kad keli Knechleino bičiuliai karininkai, supykę dėl jo poelgio, iškvietė jį

APAČIOJE: Naujai suformuotos "Kaukolės" divizijos kariai ruošiasi persikelti per upę Prancūzijoje žygio prie Lamanšo metu. Šioje operacijoje, vadovaujamoje fon Manšteino, divizija greitai įgijo kovinę reputaciją ir vėliau tapo "greita kaip žaibas atakoje ir tvirta kaip uola gynyboje".

į dvikovą, o kiti protestuodami grasino atsistatydinti iš SS. Kai kurie po Prancūzijos kampanijos paleisti į atsargą kariai pareiškė norą ateityje būti pašaukti į kokį kitą dalinį, o ne į "Kaukolės" diviziją. Tačiau Himleriui pavyko užstoti Knechleiną ir jis niekada nebuvo nubaustas. Jis netgi pakilo iki SS oberšturmbanfiurerio ir už narsumą buvo apdovanotas Geležiniu kryžiumi.

Gegužės 28 dieną, kai Apsaugos pulkas puolė Diunkerko kryptimi, jos vado "Sepo" Dytricho automobilis, privažiavęs per arti britų pozicijų prie Vormuto, t. y. likus iki jų tik 50 m (52 jardams), pateko į ugnį. Užsidegus automobiliui Dytrichas su vairuotoju iššoko iš jo ir prisiglaudė pakelės griovyje. Išsiliejęs iš automobilio benzinas užsidegė, liepsna grėsė juos praryti. Kad prisidengtų nuo stiprėjančio karščio, jie buvo priversti užsikasti į drėgną purvą. Šitaip jie išbuvo penkias valandas.

Vormuto žudynės

Apsaugos pulko vyrai, pikti dėl to, kad manė netekę savo vado, su įsiūčiu puolė britų gynėjus. Apie 80 belaisvių buvo uždaryti daržinėje. Vokiečiai į vidų įmetė rankinių granatų. Tie, kurie bandė iš ten pabėgti, be gailesčio buvo nušauti. Žuvo 65 britų kariai, o 15 likusių gyvų kaltę suvertė SS hauptšturmfiureriui Vilhelmui Monkei.

Netrukus Apsaugos pulkas pasitraukė pailsėti ir pasirengti kitai operacijos fazei: prancūzų armijos likučių sutriuškinimui pietuose. Birželio 5 dieną visos 140 vokiečių divizijų patraukė į pietus. Vokiečių pajėgos du kartus buvo didesnės už prancūzų. Apsaugos pulkas ir SS Ypatingos paskirties divizija, sudarę dalį Kleisto Šarvuočių grupės, puolė Paryžių. Aikės nusivylimui, "Kaukolės" divizija dar sykį buvo palikta rezerve. Kitą dieną SS Ypatingos paskirties divizija jau perkirto Somos upę. Iš pradžių pasipriešinimas buvo nedidelis, bet birželio 7-ąją divizijos priešakinius būrius prancūzų artilerija sulaikė prie Ero upės. Galų gale divizijos kariai persikėlė per upę, bet prancūzai priešintis nesiliovė ir Kleistas neteko maždaug 30 procentų ginkluotės. Tankai iš šio sektoriaus pasitraukė ir pajudėjo į rytus, kur vokiečių pajėgos jau buvo pralaužusios prancūzų gynybą ir nuėjusios iki pat Aisnė. Birželio 9 dieną SS Ypatingos paskirties divizija buvo atitraukta už Somos. Tačiau Apsaugos pulkas be atokvėpio traukė į pietus ir persekiojo besitraukiančius prancūzus, kurie birželio 12 dieną persikėlė per Marnos upę.

Dabar iš rezervo buvo pašaukta "Kaukolė", nekantravusi prisidėti prie puolimo.

Kleisto Šarvuočių grupė, dabar papildyta Apsaugos pulku, "Kaukole" bei SS Ypatingos paskirties divizija, patraukė į Dioną, kad sulaikytų prancūzų pajėgas Elzase ir sutrukdytų pasitraukti į pietvakarius. Birželio 16 — 17 d. prancūzų daliniai pabandė prasiveržti pro SS Ypatingos paskirties divizijos linijas. Tačiau jų pastangos buvo bergždžios, ir 30 000 prancūzų karo belaisvių pateko į Hauserio vyrų rankas.

Tuo pat metu Apsaugos pulkas irgi mėgavosi sėkme: užėmė aerodromą Klermon Ferane kartu su 200 lėktuvų, 4000 belaisvių ir daugybe karinės technikos. "Kaukolė" vien Tarare paėmė į nelaisvę 6000 prancūzų karių. Blogiau sekėsi Policijos divizijai — jai teko patirti ryžtingą prancūzų pasipriešinimą prie Vonco, o Ar-

VIRŠUJE: Policijos divizijos kulkosvaidžių MG 34 komanda 1940 metų gegužės pabaigoje. Divizijai pavyko įveikti prancūzus tik sunkiose kautynėse vienas prieš vieną.

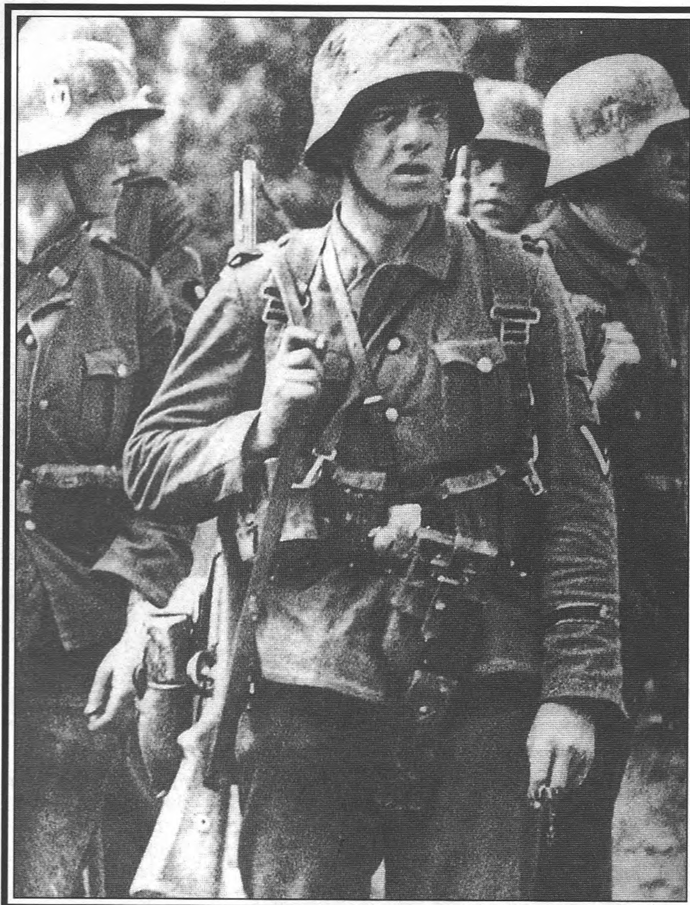
KAIRĖJE: "Kaukolės" kareiviai atakuoja sąjungininkų dalinius prie Diunkerko. Nors divizija Prancūzijoje pasirodė gerai, prie Kambrė ją ištiko bjaurus siurprizas: prancūzų ir britų tankų kontrpuolimas privertė kai kuriuos Aikės vyrus gelbėti savo gyvybes bėgant, ypač kai 37 mm prieštankiniai ginklai nepramušė sąjungininkų tankų korpusų.

gono miške jai pavyko nugalėti prancūzus tik po atkaklios kovos vienas prieš vieną.

Birželio 22-ąją buvo nutraukta ugnis. "Kaukolė" ir SS Ypatingos paskirties divizija Bordo mieste ruošėsi okupacijos užduočiai, o Apsaugos pulkas ruošėsi dalyvauti grandioziniame pergalės parade Paryžiuje.

Ir vėl SS dalyvavimas mūšyje sukėlė įvairių nuomonių. Pati ji buvo patenkinta savo dalyvavimu kovoje su ryžtingu priešu.

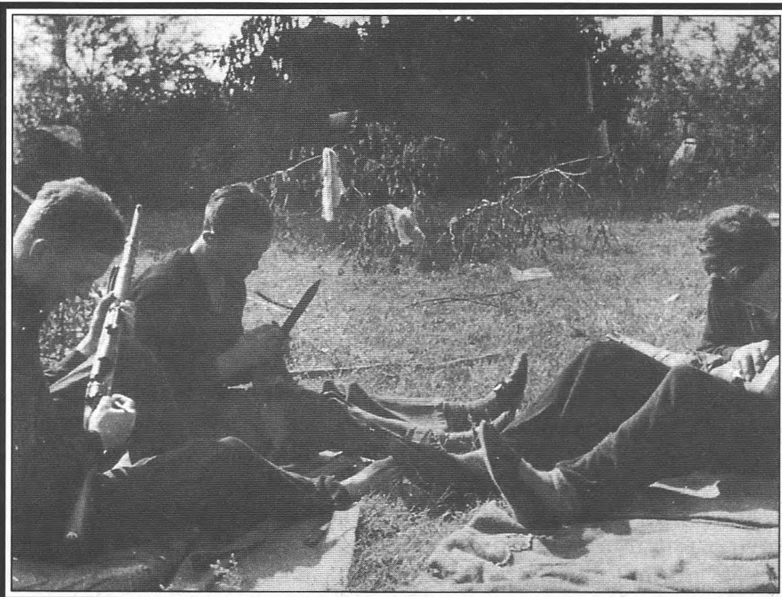
Ne mažiau už Himlerį SS būrių pasiekimais buvo patenkintas pats Hitleris. Jis pritarė šešių SS kariškių apdovanojimui Geležinio

kryžiaus Riterių kryžiumi — garbingiausiu to meto apdovanojimu už narsumą ir išskirtinę tarnybą. "Sepas" Dytrichas gavo šį kryžių už sėkmingą vadovavimą Apsaugos pulkui per 1940 metų liepos 5 dienos operaciją. Taip pat 1940 m. rugpjūčio 15 dieną juo buvo apdovanotas SS oberfiureris Georgas Kepleris už vadovavimą SS pulkui "Fiureris". Tą pačią dieną SS oberfiureris Feliksas Štaineris gavo Riterių kryžių už vadovavimą SS pulkui "Vokietija". 1940 metų rugsėjo 4 dieną Riterių kryžiumi apdovanotųjų gretas papildė SS šturmbanfiureris Fricas Vitas, pripažinus gerą jo vadovavimą SS pulko "Vokietija" I batalionui per operaciją Vakaruose. Šiuos apdovanojimus gavo ne vien vyresnieji karininkai: rugsėjo 4 dieną buvo apdovanotas SS oberšturmfiureris Fricas Vogtas už vado-

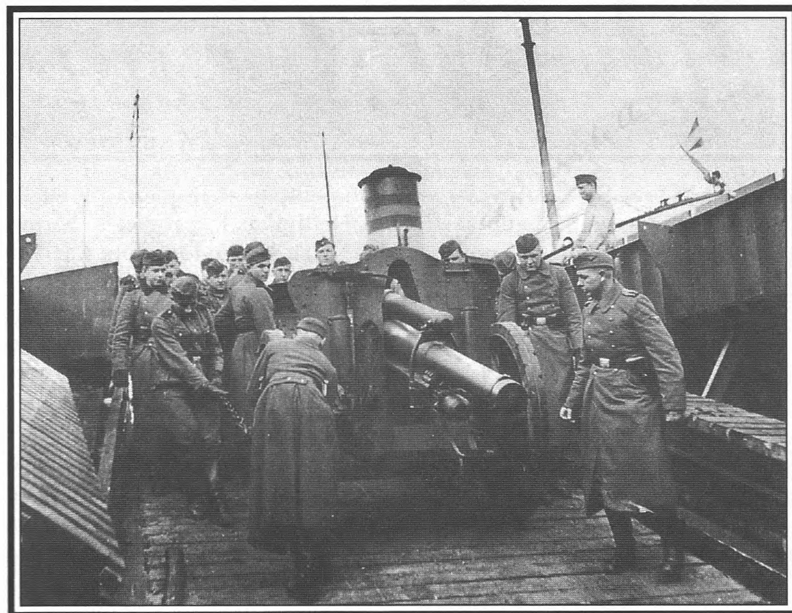
DVI APSAUGOS PULKO NUOTRAUKOS, DARYTOS 1940 METŲ GEGUŽĘ — BIRŽELĮ PRANCŪZIJOJE.

VIRŠUJE: Pavargęs puskarininkis veda savo būrį į pietus po britų ir prancūzų evakuacijos iš Diunkerko. Įsižiūrėkite į jo medinės mauzerio C 96 buožės dėklą.

DEŠINĖJE: Po ilgo dienos žygio tikrinami ir taisomi ginklai. Kaip pirmas SS kariuomenės dalinys, Apsaugos pulkas puikavosi geriausiai iš visų Vokietijos ginkluotųjų pajėgų apmokytais vyrais.

VIRŠUJE: Apdovanojimai už pergalę. "Sepas" Dytrichas, pats už vadovavimą apdovanotas Geležinio kryžiaus Riterių kryžiumi, apdovanoja savo vyrus. Prancūzijos pralaimėjimas pakylėjo SS armijos akyse ir Himleris buvo patenkintas savo vyrų pasirodymu.

KAIRĖJE: Pasiruošimas operacijai, kuri taip ir neįvyko. SS Ypatingos paskirties divizija krauna 105 mm haubicą į priplaukusį prie kranto laivą ruošdamasi "Jūrų liūto" operacijai. Toks buvo šifruotas invazijos į Britaniją pavadinimas.

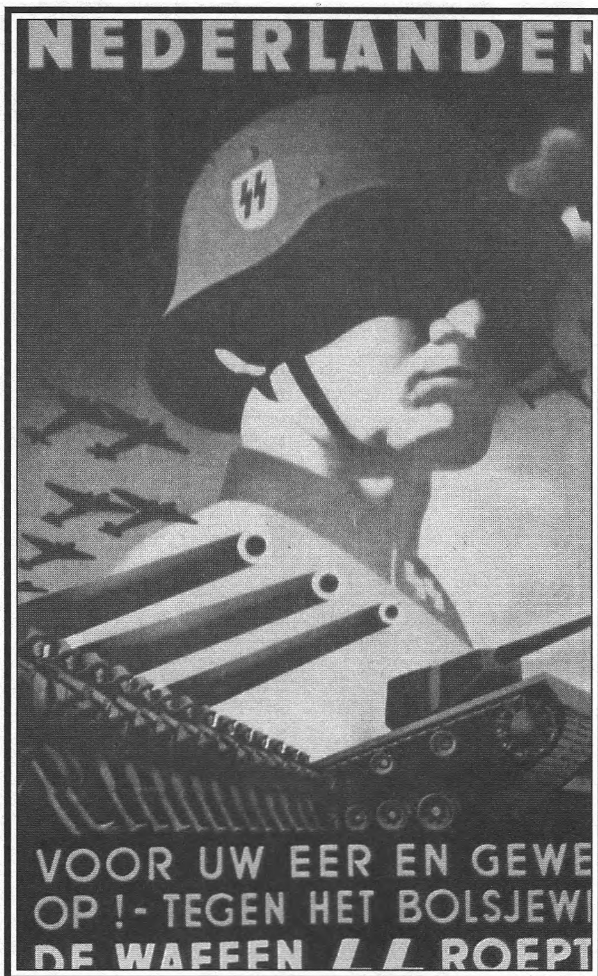
DEŠINĖJE: Užkariavus Vakarų Europą, rasiškai tinkami jauni vyrai buvo šaukiami į SS kariuomenę. Šaukimas buvo sėkmingas: į SS įstojo daugiau kaip 125 000 vakarų europiečių. Dauguma jų buvo savanoriai. Šitas šaukimo į kariuomenę plakatas ragina įsirašyti norvegus.

vavimą 2-ajai SS Žvalgybos skyriaus kuopai, ir tą pačią dieną apdovanojimą gavo SS hauptšarfiureris Liudvikas Keplingeris, SS pulko "Fiureris" 11-osios kuopos vadas. Visų šių apdovanotų kariškių laukė išimtinai puiki karinė karjera.

Armija, nors nenoromis ir ėmė pripažinti, kad SS kariuomenės būriai kovojo labai gerai, vis dar negalėjo atsikratyti tam tikrų nuogąstavimų. Kas be ko, SS kareiviai buvo laikomi politiniais kareiviais, o savikontrolės stoka, sąlygojusi Paradi ir Vormuto žudynes, nepakėlė SS reputacijos armijos akyse. Beje, Apsaugos pulkas ir SS Ypatingos paskirties divizija, kuriems vadovavo karininkai, kovoję Lenkijos operacijoje ir sugebėję pažaboti savo natūralų agresyvumą ir beprotišką drąsą bei parodę truputį atsargumo, patyrė mažiau nuostolių. "Kaukolė" ir Policijos divizijos tokio patyrimo neturėjo ir patyrė dėl to didesnius nuostolius.

Nors SS kariuomenė mėgino imti naujokus iš Vakarų Europos tarsi kampanijai prieš bolševizmą, kaip tą parodo plakatai, skirti Olandijai (viršuje dešinėje) ir Danijai (viršuje kairėje), tyrimai parodė, kad ne dėl to vokiečiai iš Vakarų Europos vilkosi SS uniformą. Juos labiau veikė tokie faktoriai, kaip nuobodulys, geresnis maistas, noras išvengti sunkaus priverstinio darbo, nuotykių troškimas, SS uniformos žavesys.

Nepaisant armijos atvirų ir slaptų veiksmų siekiant užkirsti kelią SS kariuomenės didėjimui, Himlerio kariuomenė įrodė, kad bent jau Apsaugos pulkas ir SS Ypatingos paskirties divizija yra gerai apginkluoti. Aikė irgi, iš pradžių vogdamas ir skolindamasis, sugebėjo apginkluoti savo "Kaukolę" pagal standartus. Tik Policijos diviziją galima buvo laikyti antrarūše.

Dabar, kai Hitleris buvo patenkintas, kad jo SS būriai gerai pasirodė mūšio lauke, kelio atgal nebebuvo. Jis užtikrino, kad SS bus aprūpinta taip pat gerai kaip armija, o kai kada netgi geriau.

Hitlerio kampanija Rytuose galiausiai parodė, kad 38 SS kariuomenės divizijų suformavimas, kas, palyginti su armija, buvo labai mažai, turėjo didelę įtaką karo eigai tenai.

Bet SS kareiviai jau buvo parodę savo blogąsias savybes. Gal incidentas Vormute ir buvo atsitiktinis, bet šito negalima pasakyti apie Aikės diviziją, išmokusią brutalumo koncentracijos stovyklose. Žudynės Paradi, per kurias "Kaukolės" kareiviai susidorojo su "žemesnės rasės" prancūzų kareiviais, buvo dar būsimų įvykių ženklas.

Tačiau visa dar palyginti jauna SS kariuomenė galėjo švęsti pergalę tiek prieš priešus, tiek prieš Vokietijos armijos pavyduolius: Himlerio kariuomenei prasidėjo ekspansijos ir užkariavimų periodas. Ateityje SS karinius dalinius teks pamatyti kovojant Balkanuose, prie Maskvos bei Leningrado vartų.

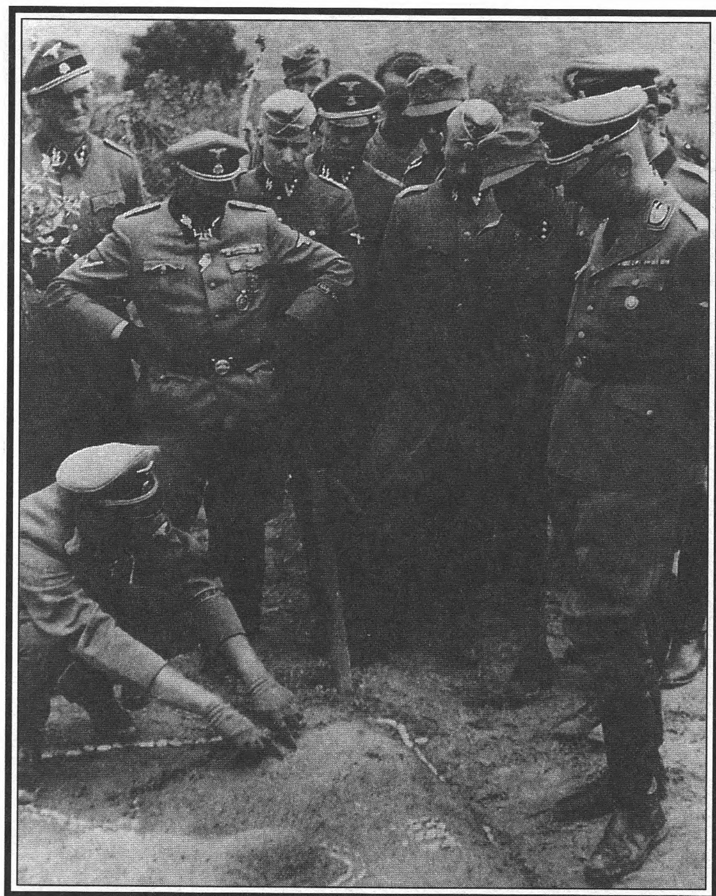
SS POSŪKIS Į RYTUS

1941 metų pavasaris ir vasara liudijo apie virtinę SS pergalių. Jos daliniai šturmu paėmė Balkanus ir įžengė į Tarybų Sąjungą. Tačiau sėkmė buvo apgaulinga. Karas Rytuose turėjo būti ilgas ir Vokietijai pražūtingas.

1940 metais pralaimėjus Prancūzijai, SS obergrupenfiureris Gotlibas Bergeris tęsė naujokų šaukimą: į SS buvo priimami tinkami vokiečių kilmės okupuotų teritorijų gyventojai. Tai buvo šaltinis, į kurį armija neturėjo teisių. Iki tol Bergeris turėjo pasikliauti naujokų šaukimu iš Vokietijos Reicho ir jis aiškiai padidino jam rezervuotas kvotas. Armijai vis didesnį nerimą kėlė SS kariuomenės pretenzijos į galimus jos naujokus, nes tiek ji, tiek SS sėmėsi šauktinių atsargų iš to paties šaltinio. Situaciją dar pasunkino Hermano Geringo Karinės oro pajėgos, kurioms irgi reikėjo nemažai naujokų. Armijos naujokų šaukimo autoritetai ėmė atsisakinėti atleisti vyrus nuo ėmimo į armiją, jeigu jie stodavo į SS dalinius.

Nepaisant daugelio kliūčių, Bergeriui pastebimai sekėsi vykdyti naujokų šaukimo kampaniją. 1940 metų vasarą, pavyzdžiui, visi SS daliniai,

Reicho kareiviai 1941 metų birželį apsupa Minską. SS kariuomenei invazija į Rusiją buvo laukto žygio prieš bolševizmą pradžia.

VIRŠUJE: Himleris (dešinėje) ir Sepas Dytrichas (rankos ant klubų) su Apsaugos divizijos 1-ojo bataliono kariais po to, kai 1941 metų balandžio mėnesį divizija užėmė Klidi perėją Graikijoje. Iki perėjos atakos Graikijos operacijoje Apsaugos pulkas buvo netekęs tik penkių karių. Klidi atakoje viskas pasikeitė. Susidūrus su ryžtingais Australijos ir Naujosios Zelandijos kariais, prireikė dviejų dienų kovos vienas prieš vieną, kol perėja buvo paimta. Vokietija atidarė vartus į Graikiją.

netgi atsarginiai, buvo suformuoti galutinai. Liepos pabaigoje reichsfiureris Himleris netgi demobilizavo dalį savo atsarginių.

1940 metų rugpjūtį Apsaugos pulkui buvo suteiktas brigados statusas. Tuo tarpu Himleris užtikrino armiją, kad neketina leisti SS plėstis neribotai.

Jis svarstė, kad sėkmingai pasibaigus karui SS taps valstybine policija, o jos pasiaukojimas ir pasiekimai mūšio lauke tėra būdai įgyti moralinį autoritetą po karo laukiančioms užduotims vykdyti. Taikos metu SS kariuomenė turėtų sudaryti daugiausia 10 procentų armijos pajėgumo. Šalia 64 armijos divizijų SS turėtų šešias. Hitleris sankcionavo naujos SS divizijos sudarymą. Ji, atsižvelgus į armijos nusiskundimus dėl naujokų ėmimo, buvo sudaryta išimtinai iš vokiečių savanorių. 1940 metų gruodį naujoji divizija buvo suformuota. Jos branduolį sudarė SS pulkas "Germania", paimtas iš Ypatingos paskirties divizijos. Prie jo buvo prijungti vokiečių savanorių daliniai "Nordland" ir "Westland" bei 5-asis SS artilerijos punktas. Naująją diviziją ketinta pavadinti "Germania", bet kad nebūtų painiojama su tebeegzistuojančiu to paties pavadinimo pulku, ji greitai buvo pervadinta "Vikingu" ("Wiking"). Reorganizuotos SS Ypatingos paskirties divizijos pavadinimas irgi buvo pakeistas į Reicho diviziją ("Das Reich" Division). Be šito, maždaug apie tą patį laiką įvairių "Kaukolės" pulkų personalas tarnybai šiaurėje susibūrė į naują vienetą — kovinę grupę "Šiaurė" (Kampfgruppe Nord), nors ir paklūstančią armijos vadovavimui. Himleris taip pat išlaikė kai kuriuos SS dalinius savo asmeniškoje dispozicijoje: 1-ąją ir 2-ąją SS pėstininkų brigadas, 1-ąjį ir 2-ąjį SS kavalerijos pulkus ir 5-ąjį SS pėstininkų pulką.

Tuo metu Apsaugos, "Reicho", "Kaukolės" ir Policijos divizijos treniravosi Prancūzijoje, kaip buvo manoma, numatomai invazijai į Didžiąją Britaniją. Tačiau Hitleris greitai atsisakė šios savo užmačios: jo mintys nukrypo į Rusijos užkariavimą. Bet prieš tai dar laukė Balkanai.

SS Balkanuose

1940 metų spalį, Hitlerio pykčiui, italai įžengė į Graikiją. Musolinis pavydėjo Hitleriui karinės sėkmės ir pats siekė pelnyti šlovę

nukariaudamas Graikiją, o tai, jo manymu, jam nesunkiai turėjo pavykti. Tačiau graikai nebuvo silpni priešininkai, ir italai netrukus pasijuto įklimpę. Hitleris piktinosi bevaisėmis italų pastangomis nugalėti narsius graikus. Kadangi jam reikėjo Balkanų, kaip saugios priedangos artėjančiam puolimui prieš Tarybų Sąjungą, jis buvo priverstas suteikti Italijai karinę pagalbą.

Diplomatiniame fronte Vokietija su Jugoslavija sudarė paktą, pagal kurį Graikija turėjo būti palikta izoliuota Balkanuose. Tačiau kai premjeras Cvetkovičius ir užsienio reikalų ministras Cincar-Markovičius 1941 metų kovo 26 dieną grįžo iš Vienos, pasirašę paktą, Jugoslavijoje buvo įvykęs karinis perversmas. Įpykęs Hitleris įsakė išplėsti invazijos į Graikiją planą įtraukiant į jį ir Jugoslaviją.

1941 metų vasarį Apsaugos divizija iš Prancūzijos pajudėjo į Bulgariją ir susijungė su 12-ąja generolo Listo armija. Kartu su 9-ąja tankų divizija Apsaugos divizija pateko į generolo Štumės XL tankų korpusą. Puolimas prasidėjo 1941 metų balandžio 6 dieną. Korpusas pasidalino į du sparnus. Šiaurinis, kuriame buvo 9-oji tankų ir Apsaugos divizijos, turėjo užimti Krivos perėją ir stumtis toliau paimti Skoplės, esančios už 100 km (70 mylių) Jugoslavijoje. Vos po vienos dienos abu objektai buvo paimti. Antrasis sparnas, kuriame buvo 73-ioji pėstininkų divizija, užėmė Prilepės miestą, o paskui išsiuntė sargybą prisidėti prie italų, kurie bazavosi vakaruose. Šie skubūs puolimai kėlė grėsmę Graikijos pajėgoms Albanijoje, bet graikai, nenorėdami atiduoti žemės italams, delsė atitraukti savo 1-ąją armiją, galinčią pasitikti artėjančią vokiečių grėsmę.

Kitas vokiečių tikslas buvo įsiskverbti į Graikijos gilumą ir užimti Gapą. Balandžio 11-ąją Apsaugos divizija, užėmusi Vevi miestą, pradėjo ataką prieš Klidi perėjos gynybą. Auštant balandžio 12 dienos rytui, artilerijos užtveriamoji ugnis laikė besiginančius australų ir Naujosios Zelandijos būrius, kol vokiečių pionieriai išminavo taką per minų lauką. Kai 9-osios tankų divizijos tankai riedėjo pirmyn, Apsaugos divizijos pėstininkai mūšyje vienas prieš vieną grūmėsi su gynėjais. Žuvo 37 vokiečiai, 100 buvo sužeista ar dingo be žinios, bet viena pagrindinių pozicijų šiaurės Graikijoje buvo užimta.

Klisuros perėjos paėmimas

Vokiečiai puolė toliau. Jie priartėjo prie Klisuros perėjos, tvirtai saugomos graikų pėstininkų. Siauri kalnų keliai ir takeliai kėlė sunkumų. Vokiečiams teko atremti graikų puolimus ir įveikti užtvaras. Vokiečių grupelės pabandė įsiskverbti į graikų pozicijas, perėjusios kalnus ir užėjusios jiems iš užnugario, bet, kai sutemo, kariai išklydo iš kelio. Ataką teko atidėti iki ryto. Tada, dengiami galingų 88 mm ginklų, pėstininkai puolė gynėjus. Vienu momentu SS šturmbanfiurerį Kurtą Mejerį ir jo Žvalgybos skyrių sustabdė intensyvus graikų šaudymas iš lengvųjų ginklų. Vokiečių atakai grėsė pavojus: Mejeris savo vyrų delsimą išlįsti iš priedangos įveikė paritęs už jų rankinę granatą. Iš dviejų blogybių jo vyrai pasirinko mažesnę: jie nusprendė, kad graikų apšaudymas mažiau pavojingas, ir puolė pirmyn. Netrukus priešo pozicijos buvo užimtos. Po pietų visą perėją kontroliavo vokiečiai. Daug graikų karių buvo paimta į nelaisvę.

Balandžio 15 dieną, lyjant smarkiam lietui, Apsaugos divizija užėmė aukštumas aplinkui Kastoriją. Tos pačios dienos pavakare

buvo užimtas ir miestas. Tuomet Apsaugos divizija greitai pajudėjo į pietvakarius, užėmė Mesoverio perėją ir izoliavo graikus Pindo kalnų vakarinėje dalyje.

Pergalingoji Apsaugos divizija

Graikai suprato, kad jų padėtis beviltiška, ir paprašė taikos. 16 generolo Colakoglo divizijų pasidavė pačiam Dytrichui, kuris elgėsi su sumuštos kariuomenės kariais pagarbiai, kaip dera galantiškam priešui. Tačiau italai užpyko, kad graikai pasidavė vokiečiams, o ne jiems, ir Musolinis savo nepasitenkinimą išliejo Hitleriui, o šis savo ruožtu išplūdo Dytrichą už jo veiksmus. Tačiau slapta fiureris džiaugėsi, kad graikai pirmenybę suteikė brigadai, pavadintai jo vardu.

Sumušus graikus, beliko susidoroti su britais. Apsaugos divizija lipo ant kulnų sparčiai besitraukiantiems britų būriams. Divizija įveikė beveik nepereinamą 350 km (180 mylių) teritoriją, bergždžiai stengdamasi atkirsti britus, kol jie nespėjo evakuotis iš Korinto. Bet ji pavėlavo atvykti laiku.

Tęsdamas persekiojimą, Mejeris rekvizavo vietos žvejų laivus, kad perkeltų savo kariuomenę per Patrų įlanką į Nafpaktosą. Balandžio 27 dieną Apsaugos divizija atakavo vakariniu Peloponeso pakraščiu iki Pirgo ir paėmė į nelaisvę Karališkojo tankų pulko likučius.

Tuo metu Žvalgybos būriai, vadovaujami SS hauptšturmfiurerio Hugo Kraso, atakavo sausuma, galiausiai susijungę su vokiečių oro desanto būriu, nuleistu prie Korinto kanalo. Šis susijungimas padarė galą Apsaugos pulko dalyvavimui operacijoje. Brigada, prieš išvykdama į kareivines Čekoslovakijoje ruoštis Tarybų Sąjungos puolimui, dalyvavo didžiuliame pergalės parade Atėnuose.

Graikijos operacija buvo Apsaugos divizijos triumfas: jos būriai veikė labai sumaniai bei drąsiai ir pademonstravo tam tikrą galantiškumą priešui. Buvę Graikijos operacijos dalyviai britai liudija apie gerą esesininkų elgesį su jais, kai buvo paimti į nelaisvę. Apsaugos divizijos 1-osios kuopos vadas SS hauptšturmfiureris Gerdas Plaisas ir SS Žvalgybos skyriaus šturmbanfiureris Kurtas Mejeris už narsumą užimant Klidi ir Klisuros perėjas buvo apdovanoti Riterių kryžiais.

Kai Apsaugos divizija kėlė savo reputaciją Graikijos operacijoje, "Reicho" divizija kartu su XLI tankų korpusu, vadovaujamu generolo Georgo Hanso Reinhardto, įžengė į Jugoslaviją. "Reichas" buvo tarp pajėgų, žygiavusių tiesiai į Belgradą: vokiečiai suprato, kad rezistencija Jugoslavijoje greitai užges, paėmus sostinę. Tačiau divizija puolė labai pelkėta vietove ir jai sunkiai sekėsi stumtis

APAČIOJE: "Reicho" divizijos kariai, nusifotografavę operacijos Jugoslavijoje metu. Vyriškis kairėje yra motociklininkas pasiuntinys, o du vyrai dešinėje — SS unteršturmfiureriai. Tarp armijos ir SS kariuomenės Jugoslavijoje vyko įprasti nesutarimai. Pavyzdžiui, įvyko incidentas, kai purvinus Jugoslavijos kelius bandančią įveikti "Reicho" transporto koloną pasivijo armijos kolona. Vadovaujantis SS karininkas neleido jų aplenkti pagrasinęs, kad jo vyrai paleis į lenkiančiuosius ugnį. Dėl šio incidento vyriausiasis armijos vadas feldmaršalas Branchičas skundėsi Himleriui.

į priekį. Tačiau motociklininkų žvalgybos dalinys, vadovaujamas SS hauptšturmfiurerio Frico Klingenbergo, pastebėjo, kad jo lengvos transporto priemonės gali puikiai važiuoti geležinkelio bėgiais ir pylimais, tad kai visa likusi divizija murkdėsi purve, visu greičiu pajudėjo į Belgradą.

Gaišatis privedė prie to, kad "Reichas" gavo įsakymą sustoti Dunojaus pakrantėje, o jo siekiai buvo atšaukti. Klingenbergas su savo vyrais pasiekė upę šalia Belgrado, gerokai aplenkę kitus vokiečių dalinius. Jis nusprendė pasiimti nedidelį 10 savanorių būrelį. Sėdę į nedidelį laivelį, jie perplaukė į kitą krantą ir įžengė į miestą. Kaip tyčia sutiko kelis Vokietijos ambasados darbuotojus, kurie paprašė apginti pastatą ir ambasados personalą. Klingenbergas žinojo, kad tuo momentu miestas buvo silpnai ginamas, ir ryžosi pameluoti. Naudodamasis ambasados telefonu, jis pasikvietė ir įspėjo miesto merą, kad jo grupelė yra dalis didžiulių Vokietijos pajėgų ir, jeigu miestas jam tučtuojau nepasiduos, jis pasinaudos radijo ryšiu ir duos įsakymą dideliam oro antskrydžiui. Išsigandęs meras sutiko su reikalavimu pasiduoti: jis nežinojo, kad Klingenbergas neturi jokio ryšio su pagrindinėmis Vokietijos karinėmis pajėgomis ir kad visą jo "kariuomenę" sudaro dešimt vyrų.

VIRŠUJE: Karys, dalyvavęs kovoje vienas prieš vieną paimant Belgradą. 1941 metų balandžio 13 dieną SS hauptšturmfiureris Fricas Klingenbergas, "Reicho" divizijos žvalgybos bataliono kuopos vadas, užėmė miestą su 10 savo vyrų. Už šį drąsų žygį Hitleris apdovanojo jį Riterių ordinu. Po keturių dienų Jugoslavija pasidavė. Nuotraukoje matome Klingenbergą po keleto mėnesių Rusijoje. Jis įsisegęs Riterių kryžių, gautą už Belgrado paėmimą — žygdarbį, kuris ypač erzino armiją, nes SS prie Jugoslavijos sostinės aplenkė elitinį Didįjį Vokietijos pulką (Grossdeutschland). Vėliau Klingenbergas ėmė vadovauti "Geco fon Berlichingeno" SS šarvuočių grenadierių divizijai. 1945 metų birželį jis žuvo mūšyje.

Pasiruošimas "Barbarosai"

Atvykę armijos 11-osios tankų divizijos daliniai, dideliam savo nusivylimui ir SS kariuomenės pasitenkinimui, pamatė, kad saujelė esesininkų jau privertusi miestą pasiduoti. Už tai Klingenbergas gavo Riterių kryžių. Dar po keleto dienų Jugoslavijos armija pasidavė ir Balkanų operacija buvo baigta.

Per kitas keletą savaičių visos SS divizijos buvo sutelktos rytuose, pasiruošusios dalyvauti operacijos "Barbarosa" veiksmuose. Puolimo išvakarėse visos Vokietijos karinės pajėgos buvo padalintos į trejetą pagrindinių armijų grupių: armijų grupę "Šiaurė", kuriai vadovavo feldmaršalas fon Lybas (į ją įėjo "Kaukolė" ir Policijos divizijos), armijų grupę "Centras", vadovaujamą feldmaršalo fon Boko (į ją įėjo "Reicho" divizija), ir armijų grupę "Pietūs", vadovaujamą feldmaršalo fon Rundstedto (į ją įėjo Apsaugos ir "Vikingų" divizijos). Be to, grupė "Nord" pateko į Suomijos frontą generolo fon Falkenhorsto žinion.

"Kaukolės" divizija pradiniame generolo Ericho Hepnerio 4-osios tankų grupės puolime 1941 metų birželio 23 dieną nedalyvavo. Grupė puolė dviem sparnais. Kairįjį sudarė generolo Makso Reinhardto XX ir XXI tankų korpusai: 1-oji bei 6-oji pėstininkų divizijos ir 36-oji motorizuota pėstininkų divizija. Dešinįjį — 8-oji tankų divizija, 3-oji motorizuota divizija ir 290-oji pėstininkų divizija, kurios visos įėjo į generolo fon Manšteino LVI tankų korpusą. "Kaukolė" ir 269-oji pėstininkų divizija iš pradžių buvo laikomos rezerve ketinant jas paskirti į tą tankų korpusą, kur skubiausiai prireiks.

Birželio 24 dienos naktį "Kaukolė" gavo instrukciją pridengti dešinį Manšteino sparną. Manšteino tankų grupė puolė neįtikimai

SS divizijos “Reichas” žygis į Belgradą 1941 metų balandį

II pasaulinio karo protrūkyje Balkanų regionas išliko taikus. Balkanų šalis išgąsdino tai, kad Vokietija okupavo Čekoslovakiją ir kad 1939 m. buvo pasirašytas Vokietijos — Tarybų Sąjungos paktas. Tačiau 1940 metais, kai Graikija atrėmė Italijos invaziją, situacija ėmė keistis. 1941 metų kovo 27 dieną buvo nuversta Jugoslavijos vyriausybė. Naujasis režimas mažiau simpatizavo vokiečiams. Adolfas Hitleris, išsigandęs galimo Graikijos ir Jugoslavijos bloko, suplanavo greitą invaziją. Puolime dalyvavę SS divizijos “Reichas” vyrai iš savo pozicijų prie Dentos miesto Rumunijoje patraukė prie Jugoslavijos sienos. Divizijos, kaip XLI korpuso dalies, tikslas buvo užimti Jugoslavijos sostinę Belgradą.

Rodyklės
Vokiečių puolimas
Italų puolimas

Rodyklės
SS divizijos “Reichas” puolimas
Didžiojo Vokietijos pulko puolimas

RUMUNIJA
Gājumicas
Veliki Gaj
Vršacas
Jermenovicai
Veseckio kanalas
Margita
Selensas
Kamlovacas
Alibunaras
Timišas
Pančevas
Dunojus
Belgradas
1
2

Pirmą kartą į Belgradą

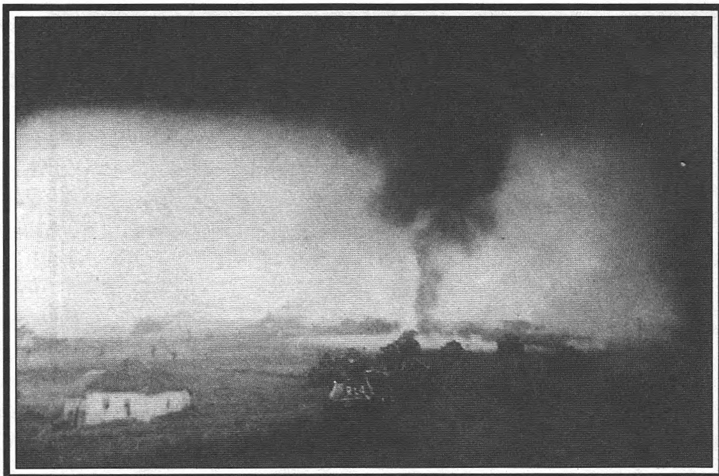
Balandžio 12 dieną SS divizija “Reichas” atnaujino puolimą ir pasiekė Timišo upę.
Balandžio 13 dieną hauptšturmfiureris Fricas Klingenbergas su dešimčia vyrų persikėlė per Dunojų į Belgradą ir pasiekė, kad miestas pasiduotų.

Kelias į Alibunarą

Balandžio 11 dieną SS divizija “Reichas” iš Rumunijos įžengė į Jugoslaviją.
Nepaisydamas prastų oro sąlygų, divizijos motociklininkų batalionas pirmas pasiekė Alibunarą, aplenkęs Vokietijos armijos Didįjį Vokietijos pulką.

greitai. Praėjus dviem dienom nuo puolimo pradžios ji buvo nuvažiavusi 160 km (100 mylių) ir pasiekusi Vilkomiežą. “Kaukolė” birželio 30 dieną pasiekė Dvinską, šešetą dienų triuškinusi sovietų dalinių likučius, likusius po pirminio puolimo. Jos puolimo linija ėjo per Latviją. Liepos 2 dieną čia ji susidūrė su Raudonosios armijos 42-ąja šaulių divizija.

Pirmaujantis “Kaukolės” batalionas, vadovaujamas SS oberfiurerio Makso Simono, buvo sulaikytas. Žuvo 10 žmonių, sužeista 100. Priešas nedavė laiko “Kaukolei” atsigauti po pirmojo šoko. Vokiečiai buvo priversti nusileisti rusų spaudimui. Tik padedant sutelktai Karinių oro pajėgų pikiruojančių bombonešių atakai, miestas pagaliau buvo paimtas. Dar vienas sunkus mūšis teko “Kaukolei” liepos 11 dieną paimant Opochkos miestelį. Divizijos puolimas sulėtėjo, kai sustiprėjo rusų pasipriešinimas. “Kaukolė” patyrė didelius nuostolius: 1620 puskarininkių ir 82 karininkai buvo užmušti arba sužeisti. Divizija neteko 10 procentų savo jėgos.

VIRŠUJE: Fotografuota iš automobilio pirmomis operacijos "Barbarosa" — Vokietijos invazijos į Tarybų Sąjungą — dienomis. Pirmasis rusų pasipriešinimas buvo įveiktas ir tankai laisvai nuvažiavo per stepes. Raudonoji armija spruko, Karinėms oro pajėgoms viešpataujant padangėse. Žaibo karas turėjo atvesti Vokietijos armiją ir SS kariuomenę prie pačios Maskvos vartų.

Nuo liepos vidurio iki rugpjūčio pabaigos "Kaukolė" dalyvavo nuožmiame mūšyje labai miškingose ir pelkėtose vietose aplink Leningradą. Rugsėjo pabaigoje jai pavyko atremti seriją Raudonosios armijos kontrpuolimų į pietus nuo Ilmenio ežero, bet ji neteko daugiau nei 6500 žmonių. Baigiantis metams "Kaukolė" apsikasė tarp Ilmenio ir Seligero ežerų, nekantriai laukdama numatomo Raudonosios armijos žiemos puolimo.

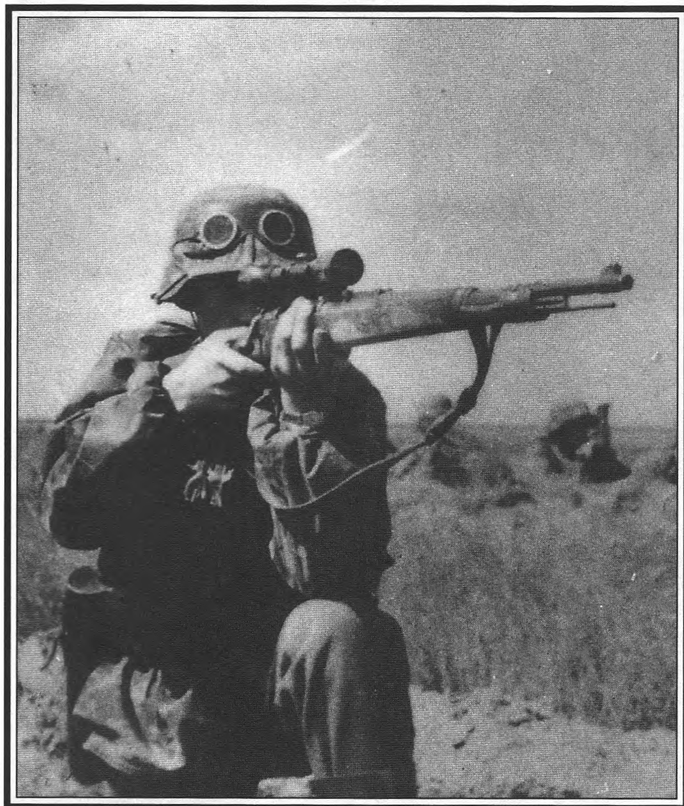
Centriniame fronto sektoriuje "Reicho" divizija su armijos 10-ąja tankų divizija ir elitiniu Didžiuoju Vokietijos pulku buvo sujungta į XLVI korpusą, vadovaujamą generolo barono fon Fytinghofo. Šis korpusas sudarė 2-osios tankų grupės rezervą. Grupei vadovavo vienas didžiausių karinių vadų generolas Haincas Guderianas. Tankų grupė persikėlė per Bugo upę į kitą Bresto-Litovsko įtvirtinimų pusę ir kartu su generolo Hoto 3-iąja tankų grupe 200 km (125 mylių) pločio frontu puolė Baltarusiją: per savaitę nuėjo 400 km (250 mylių) į Baltarusijos gilumą. Minsko apsuptis buvo viena didžiausių apsupčių kare. Birželio 27 dieną Guderianas su Hotu paėmė Minską ir 500 000 jo gynėjų.

XLVI tankų korpusas birželio 26 dieną pradėjo ginti kairį 2-osios tankų grupės sparną ir dalyvavo sėkmingai apsupant Bialystoką. Liepos 2 dieną "Reichas" pasiekė Bereziną, ir Žvalgybos skyriui pasisekė sudaryti placdarmą kitame krante. Tuomet generolas Guderianas įsakė pulti Dnepro kryptimi. "Reichas" vėl dengė sparnus. Sėkmingai persikėlę 10-oji tankų divizija ir "Reichas" kartu su Didžiosios Vokietijos pulku, dengiančiu sparnus, pasuko į Gorkį ir liepos 14 dieną po sunkių kovų ir didelių praradimų jį užėmė. Kitą dieną "Reichas" vėl drauge su 10-ąja tankų divizija apėjo iš pietų pusės Smolenską ir pasiekė Jelnios upę. Čia, susidūrę su atkaklia priešo ataka, laikėsi keletą dienų.

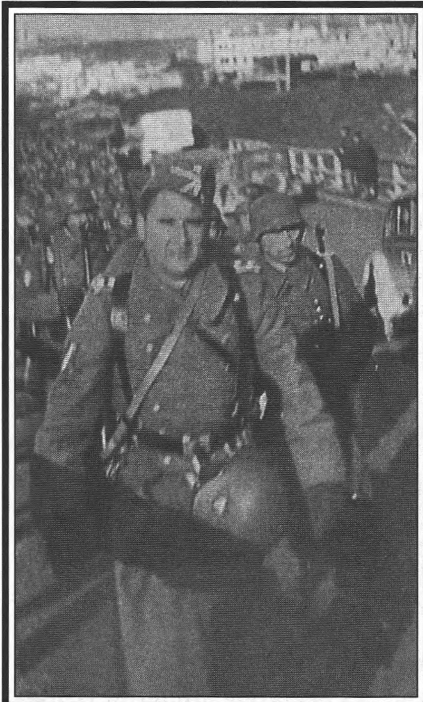
"Reichas" Ukrainoje

Baigiantis liepai, 10-oji tankų divizija buvo atitraukta, o jos vietą užėmė 28-oji pėstininkų divizija. Nukreipęs pagrindinį puolimą nuo Maskvos į pietus Hitleris padarė klaidingą žingsnį. Guderiano 2-ajai tankų grupei buvo įsakyta judėti į pietus link Gomelio, nors "Reichas" buvo paliktas prie Jelnios upės. Nepaliaujamos rusų kontratakos vos nesutriuškino "Reicho" divizijos ir rugpjūčio 8 dieną nuo fronto linijos ji buvo atitraukta į šiaurės rytus nuo Smolensko.

Rugsėjo pradžioje armijai, žygiuojančiai į pietus, patyrus problemų, "Reichas" vėl buvo įtrauktas į karo veiksmus. Guderianas pats apsilankė divizijoje ir davė įsakymą SS obergrupenfiureriui Hause-

VIRŠUJE: "Kaukolės" snaiperis, prasidėjus "Barbarosos" operacijai. 18 754 vyrų divizija 1941 metų birželį buvo prišlieta prie armijų grupės "Šiaurė" Tarybų Sąjungai pulti. Liepos vidury ji neteko 1702 karininkų ir kareivių, kurie žuvo arba buvo sužeisti.

DEŠINĖJE: Žygis į Rytus. Himleris SS kariuomenės vadams nepaliko jokių abejonių pasakęs: "Prieš mus viena užduotis: atsilaikyti ir be gailesčio vadovauti šiai greitai kovai."

riui rugsėjo 4 dieną ruoštis Sosnicos atakai. Tačiau orai Rusijoje darėsi nepalankūs karinėms operacijoms: smarkūs lietūs pavertė kelius pliurze. Nepaisydamas jokių sunkumų, "Reichas" įvykdė užduotį ir paėmė Sosnicą vos po vienos dienos mūšio.

Per kitas savaites toje bjaurioje teritorijoje "Reichas" kovojo su atkakliai besipriešinančiais rusais — padedami atakų iš oro ir šarvuočių, ieškojo, kaip pralaužti Kijevo apsuptį ir užimti Kijevą. Tačiau rugsėjo 26 dieną kovos, pasidavus kokiems 665 000 rusų su daug tankų ir karinės įrangos, pasibaigė.

Operacija "Taifūnas"

Po keturių dienų prasidėjo operacija "Taifūnas" — Maskvos puolimas. "Reichas" sudarė dalį Guderiano kariuomenės priešakinio būrio kartu su trimis armijos tankų divizijomis, motorizuota divizija ir Didžiosios Vokietijos pulku. "Reichas" sėkmingai įvykdė savo užduotį, atkirtęs pagrindinį Smolensko — Maskvos kelią bei po atkaklios kovos aplinkiniuose miškuose užėmęs strategiškai svarbų Gžatsko miestą. "Vokietijos" pėstininkų pulkas, įėjęs į miestą, rado daug gyventojų lavonų. Su šiais žmonėmis prieš pabėgdama iš miesto žiauriai susidorojo NKVD.

Rusai lengvai nepasidavė. Septynetą dienų Gžatsko apylinkėse vyko kovos — Raudonoji armija, sutelkusi kovines jėgas, stengėsi atsiimti miestą. Rusų pastangas palaužė ryžtingas "Fiurerio" puolimas.

"Reichas", susidurdamas su pasipriešinimu, tęsė savo žygį į Maskvą. Spalio viduryje oras labai pabjuro. Divizija kovojo su sniego audromis. Kuo toliau ji stūmėsi, tuo labiau seko. Tuo tarpu rusų pasipriešinimas vis intensyvėjo. Netoli pagrindinio kelio į Maskvą, 100 km (60 mylių) nuo miesto, plytėjo Borodino mūšio laukas, kuriame prieš 129 metus buvo pralaimėjęs Napoleonas. Stalinas siekė, kad toks pat likimas ištiktų ir vokiečius, todėl jų sulaikyti nusiuntė savo labiausiai patyrusius būrius: 32-ąją Sibiro šaulių diviziją beveik iš pat Vladivostoko, talkinamą pėstininkų brigados ir dviejų tankų brigadų, ginkluotų naujais tankais T-34.

Rusai puolė SS būrius su įniršiu. Užvirė žūtbūtinė kova. Vokiečių prieštankiniai ginklai pasirodė bejėgiai prieš tankų T-34 šarvus. Vokiečiai panaudojo sprogmenis, kuriuos reikėjo padėti tiesiai ant tanko ar po jo vikšrais. 1941 metų spalio 15 dieną rusai "Fiurerio" pulkui pagaliau pasidavė.

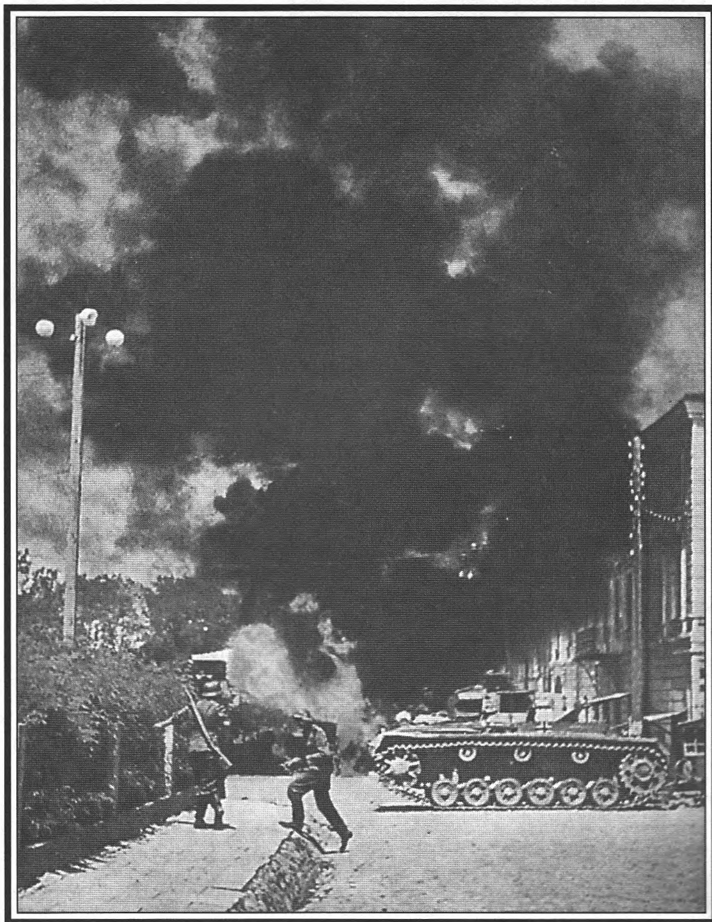
"Reichas" tuomet gavo užduotį užimti gyvybiškai svarbius kelius prie Možaisko. Ji buvo įvykdyta spalio 18 dieną, tačiau tik po atkaklios kovos.

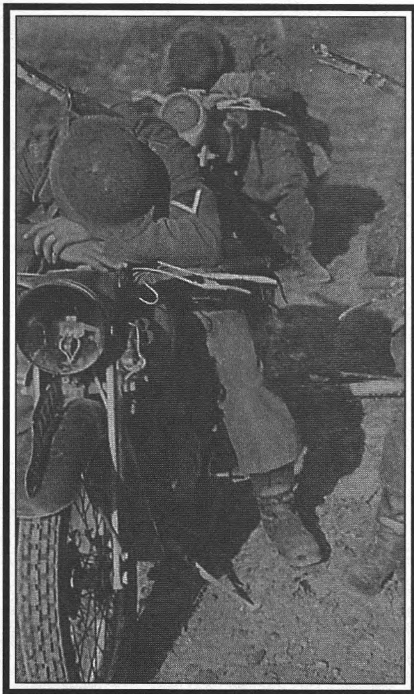
Divizijos puolimui tebesitęsiant, "Vokietijos" pulkas prie Otjakovo kaimo susidūrė su dviem Mongolijos pėstininkų batalionais. Gerai ginkluoti ir nebijantys žemos temperatūros mongolai atakavo SS kariuomenės pėstininkus neapsakomai drąsiai. Nepaisydami vokiečių kulkosvaidžių, guldančių juos, jie puolė ir puolė, bet galų gale buvo sumušti. SS būriai atsilaikė, bet didele kaina: beveik 7000 "Reicho" karių buvo užmušta, dingę be žinios ir sužeista ("Barbarosos" operacijos pradžioje "Reicho" pajėgos buvo 19 000 vyrų).

Vokiečiai įstringa prie Maskvos

Šaltis vienu požiūriu buvo naudingas: purvas pavirto į gruodą ir tapo lengviau eiti pėsčiomis. Divizija dabar buvo sustojusi per 20 km (11 mylių) nuo Maskvos. Vokiečių, toli pažengusių nuo savo aprūpinimo linijų, amunicija ėmė baigtis. Kareiviai, stovėję prie Maskvos, mažai bebuvo panašūs į ankstesnius. Vis dar

APAČIOJE: Vokiečių kariuomenė 1941 metų liepą pravažiuoja pro Rusijos miestą. Vokiečiai pirmosiomis Rusijos kampanijos savaitėmis atliko didelius žygdarbius. Pavyzdžiui, liepos pabaigoje apsupę Minską jie paėmė į nelaisvę 280 000 karo belaisvių. Vokiečiai atrodė nesulaikomi, o ideologinis avangardas buvo SS kariuomenė, persunkta beveik religinės aistros prieš žemesnės rasės žmones — "Untermensch".

VIRŠUJE: Įtampai atslūgus. Vokiečių motociklininkai ilsisi žygyje į Maskvą.

vilkėdami vasariškomis uniformomis, jie baigė sušalti. Buvo išsekę, murzini ir alkani, bet vis dar kupini kovinės dvasios. Dauguma jų tikėjo, kad Maskva greitai kris. Tačiau maršalas Žukovas surinko 18 naujų, pajėgių divizijų ir rengė didelį kontrpuolimą prieš Vermachtą prie Maskvos vartų.

Armijų grupė "Pietūs", vadovaujama fon Runšteto, buvo atsakinga už invaziją pietiniame fronto sektoriuje. Šiaurinė jų pajėgų dalis, susidedanti iš 6-osios ir 17-osios armijų, kartu su Kleisto 1-ąja tankų grupe gavo užduotį pietiniu Pripetės pelkių pakraščiu traukti į rytus, į Ukrainos platybes, o pagrindinis taikinys turėjo būti Smolensko miestas. Pietuose 11-oji armija turėjo veikti kartu su dviem rumunų armijomis.

Apsaugos divizija, prišlieta prie 1-osios tankų grupės XIV korpuso, bazavosi prie Liublino Lenkijoje ir nedalyvavo kovoje iki birželio 27 dienos, kartu su "Vikingų" divizija sudarydama tankų grupių rezervą. 1941 metų liepos 1 dieną Apsaugos divizija persikėlė per Vyslą ir netrukus atsidūrė prie buvusios Tarybų Sąjungos sienos. Netrukus ji stojo į kovą su rusų daliniais, besistengiančais išlaikyti pagrindinius kelius į Dubną ir Olyką. Mūšis užtruko keletą dienų. Apsaugos divizija dar užėmė Moškovą ir gavo įsakymą nuo rusų puolimo saugoti Rovno - Lucko liniją.

Kleisto tankai važiavo labai greitai, pėstininkai vos spėjo paskui, o kai kada atsilikdavo net per 80 km (50 mylių). Taigi vokiečių kariuomenės sparnai buvo likę atviri, ir rusai pasinaudojo palankia jiems situacija. Taip atsitiko ir 11-ajai tankų divizijai, jos pėstininkams likus toli užpakaly. Atsiradusį plyšį tarp greitai važiuojančių tankų ir atsiliekančių pėstininkų, turėjusių pėsčiomis nueiti ilgiausius atstumus, teko užpildyti tokiems motorizuotiems daliniams, kaip Apsaugos divizija.

Apsaugos divizija paima Rostovą

Apsaugos divizija pralaužė rusų gynybą prie Miropolio ir tęsė skubų žygį į Žitomirą. Prie Romanovkos, tankiu mišku apaugusioje vietovėje, priešakiniai daliniai susidūrė su stipriomis priešo pajėgomis. Nors ir labai sumažėję, jie atsilaikė, kol atvyko visa divizija. Liepos 8 dieną Mejerio Žvalgybos skyrius paskubėjo užimti kelių sankryžą prie Kudnovo. Tačiau tuo pačiu laiku prasidėjo rusų puolimas visame pietvakarių fronte. Masiniai rusų puolimai dažnai išsiliedavo į įnirtingas kovas vienas prieš vieną. Per dvi tokių kovų dienas kai kurie vokiečių daliniai neteko daugiau žmonių negu per visą ankstesnį Rusijos kampanijos laiką.

Tačiau Vokietijos puolimas buvo per daug didelis, kad jį būtų galima sulaikyti, ir po didelių netekčių rusų atakų sumažėjo. Apsaugos divizija vėl perėjo į puolimą, naktį užėmė Šepovką ir pasuko į šiaurės vakarus link Žitomiro. Netrukus ir jis buvo paimtas. Hitleris paprieštaravo Runšteto planui paimti Kijevą ir nurodė 6-ajai armijai žygiuoti į pietryčius. Ketinta atkirsti rusų pajėgas, ka-

riaujančias su 11-ąja ir 17-ąja armijomis. Dar kartą Apsaugos divizija gavo užduotį dengti pagrindinių puolimo pajėgų sparnus ir, kai 5-osios rusų armijos divizijos bandė prasiskinti per juos kelią, patyrė rūstų spaudimą. Apsaugos divizija padėjo išsivaduoti apsuptai 16-ajai tankų divizijai. Pastarąją laikė apsupusios net trys rusų šarvuotos divizijos. Kai baigiantis liepai fon Runšteto pajėgos paėmė Umanę, į nelaisvę pateko 100 000 Raudonosios armijos 6-osios ir 12-osios armijų kareivių.

Apsaugos divizija puolė toliau. Rugpjūčio 9 dieną ji paėmė Bobrus, o paskui kelių sankryžą ties Zaselje. SS šarvuotos žvalgybos ir lauko artilerijos daliniai atmušė ne vieną rusų kontrataką. Iš Zaseljės Apsaugos divizija pasuko į pietus. Naujas jos tikslas buvo didelis pramoninis Chersono miestas. Tris dienas truko intensyvi kova užimant namą po namo, kol rugpjūčio 20 dieną miestą apleido paskutiniai gynėjai. Divizijai buvo suteiktas užsitarnautas poilsis, ir ji trumpam buvo nusiųsta į rezervą.

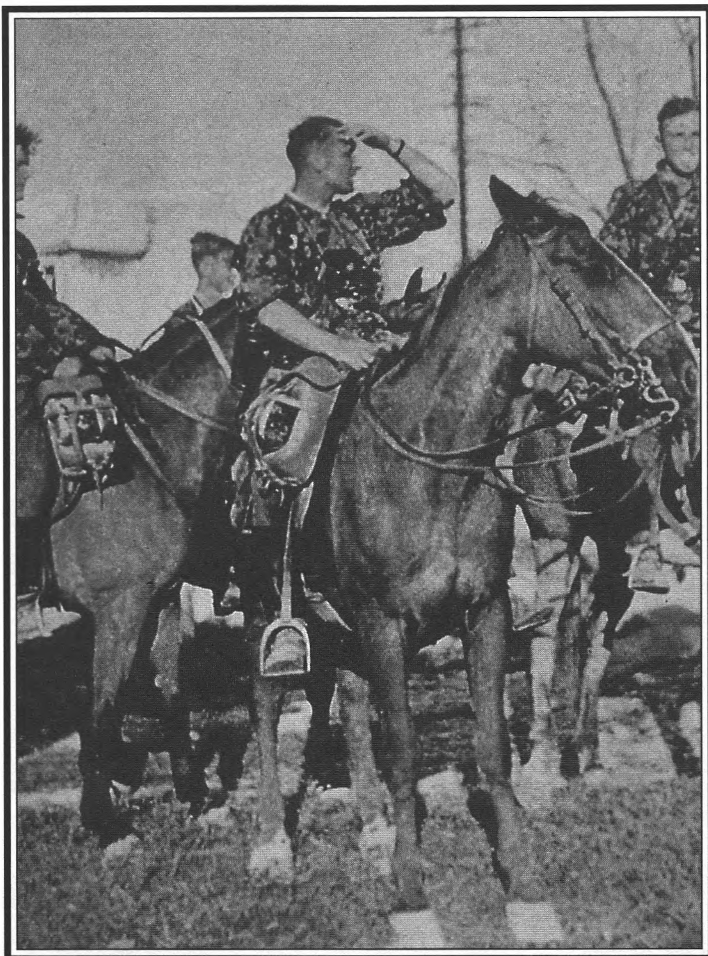
Rugsėjo pradžioje Apsaugos divizija įsitraukė į žygį link Juodosios jūros. Jai teko patirti stiprų iš į Krymo pusiasalį besitraukiančio Raudonosios armijos lengvosios artilerijos diviziono pasipriešinimą. Tuomet Dytricho vyrai žygiavo į rytus, Rostovo prie Dono kryptimi. Po rūsčių kovų jie užėmė Romanovką, Berdianską, Mariupolį. Spalio 17 dieną pasidavė Taganrogas, o po trijų dienų — Stalingradas. Tuomet labai subjuro orai ir Apsaugos divizijos transporto priemonėms darėsi sunku važiuoti. Žygis sulėtėjo, ir Rostovas buvo pasiektas tik lapkričio viduryje.

Lapkričio 17 dieną Apsaugos divizija, kaip III tankų korpuso dalis, pradėjo miesto puolimą. Oras buvo blogas: temperatūra žemesnė už nulį, gausiai snigo. Puolimo pradžioje drąsūs SS haupšturmfiurerio Heinricho Špringerio vadovaujami vyrai užėmė geležinkelio tiltą per Dono upę. Špringerio pajėgos buvo nedidelės: keli

Dvi "Reicho" divizijos Rusijoje nuotraukos. Motociklininkų komanda ruošiasi važiuoti naikinti kito Rusijos kaimo (viršuje). Pavargusių, bet žvalių pėsčių smogikų kolona žygiuoja per mišką į Rytus. "Reicho" divizija sudarė feldmaršalo Fedoro fon Boko armijų grupės "Centras" dalį.

VIRŠUJE: Invazijos į Rusiją metu atsirado daug SS lauko divizijų. Viena jų buvo Florijono Gėjerio 8-oji SS kavalerijos divizija, tarnavusi Rusijoje ir iširusi 1945 metų vasarį Budapešto gynimo mūšyje.

pionieriai ir kariai iš 3-osios brigados. Bet Špringeris išlaikė tiltą, atsispyręs ryžtingoms rusų atakoms. Turėdami savo rankose tokį svarbų tiltą per Doną, lapkričio 20 dieną vokiečiai paėmė miestą. Už savo žygį Špringeris buvo apdovanotas Riterių kryžiumi.

Tačiau vokiečių aprūpinimo linijos liko pavojingai toli ir dar spaudžiamos priešo. 15 rusų divizijų stengėsi atkirsti priešakinius vokiečių būrius. Kai ėmė baigtis amunicija, Apsaugos divizija buvo priversta palikti Rostovą ir konsoliduoti savo pozicijas sutrumpėjusiame fronte, nes dėl itin rūsčios žiemos sumažėjo karinių operacijų.

Tame pačiame fronto sektoriuje, kaip ir Apsaugos divizija, kampaniją birželio 23 dieną pradėjo ir SS brigadefiurerio Felikso Štainerio vadovaujama divizija "Vikingai". Jie puolė per Lembergą Tarnopolio ir Žitomiro link. Divizijoje buvo savanorių iš Danijos, Belgijos, Olandijos, Norvegijos, Suomijos. Liepos pabaigoje pasiekusi Belają Cerkovę, rugpjūčio 3 dieną ji dalyvavo apsupant Umanę. Iš čia divizija patraukė į rytus prie Dnepro. Mėnesio pabaigoje atlaikė ryžtingą rusų pasipriešinimą prie Dnepropetrovsko. Iš čia puolė Stalino ir Rostovo kryptimi, aplenkė Krymą ir baigė šiuos metus apkasuose, laukdama numatomo rusų žiemos puolimo, pasitraukusi iš Rostovo.

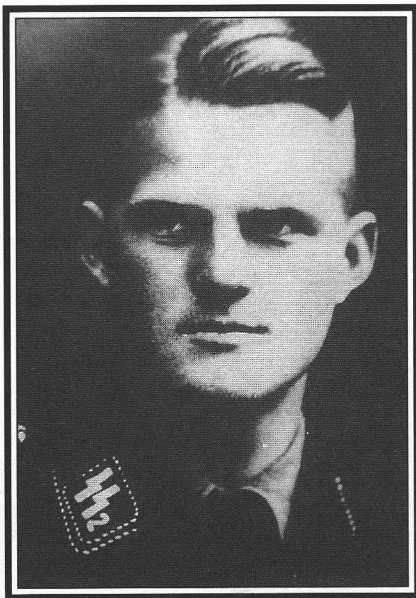
Demjansko apsuptis

Šiauriniame fronto sektoriuje 1942 metų sausio 2 dieną prasidėjo Raudonosios armijos puolimas. 1-oji, 11-oji ir 34-oji armijos pralaužė vokiečių linijas tarp Ilmenio ir Seligos ežerų, taip pat perėjo per vokiečių pozicijas į pietus nuo Seligos ežero. Visai 16-ajai armijai iškilo pavojus būti apsuptai.

"Kaukolės" divizija kartu su dviem pėstininkų, žvalgybos, pionierių batalionais ir dalimi artilerijos pulko 1942 metų sausio 9 dieną buvo pasiųsta į Staraja Rusą, kad bet kokia kaina išlaikytų gyvybiškai svarbų kelią ir geležinkelį. Dar du batalionai buvo nusiųsti į

Demjanską porą dienų vėliau paremti silpnai apsaugoto vokiečių pietinio sparno.

Per dieną susidarė kritiška situacija. Bijodamas, kad jo karinės pajėgos gali būti apsuptos, feldmaršalas fon Lybas paprašė Hitlerio leidimo taktiniais sumetimais pasitraukti už Lovatės upės. Tačiau Hitleris atsisakė reikalaudamas, kad 16-oji armija laikytųsi. Fiureris priėmė Lybo pasiūlymą atsistatydinti ir pakeitė jį generolu fon Kiuchleriu. Situacija vis blogėjo ir abu II bei X armijos korpusai liko apsupti prie Demjansko. Sausio 20 dieną nutrūko ryšys su 16-osios armijos likučiais. Karinės oro pajėgos buvo priverstos oru pristatyti bent kiek atsargų apsuptiems vokiečiams.

KAIRĖJE: Apsaugos divizijos SS hauptšturmfiureris Heinrichas Špringeris, už tilto per Dono upę paėmimą 1941 lapkritį apdovanotas Riterių kryžiumi. Per keturis mėnesius divizija nukeliavo 1600 km (1000 mylių). Tačiau, nors užėmė Rostovą, toli likusios tiekimo linijos ir rusų pasipriešinimas privertė palikti miestą. Špringerio ir jo draugų laukė ilga ir sunki žiema Ukrainos stepėse.

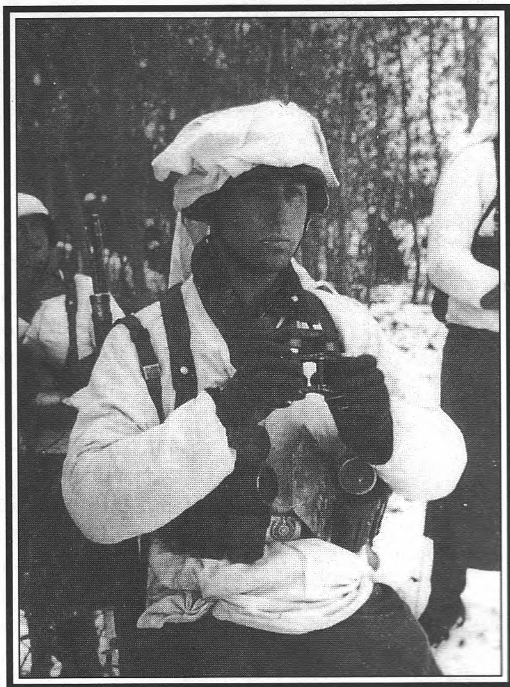
SS atsilaiko. Bet didele kaina

“Kaukolės” daliniai prie Staraja Rusos turėjo silpninti rusų 11-osios armijos atakas, priversti ją pasukti į pietus bei sužlugdyti jos planus prasilaužti pro 16-osios armijos užnugarį. Tačiau 1942 metų vasario 8-ąją rusų 1-oji ir 11-oji armijos uždarė paskutinį plyšelį ir užspaudė “Kaukolės” bei penketą armijos divizijų.

Pagrindinės vokiečių pajėgos dabar kūrėsi gynybines pozicijas į vakarus nuo Lovatės, kad galėtų pulti vaduoti patekusių į rusų spąstus dalinių. Apsupti vokiečiai laikėsi. O su jais ir “Kaukolė”, suskaidyta į pulko dydžio kovines grupes, kurios buvo naudojamos pačiose sunkiausiose apsupties vietose. Balandžio 27-ąją po 73 dienų aplamdyta “Kaukolės” divizija ištrūko iš Demjansko apsupties. Tačiau iki spalio mėnesio ji liko kaip gynėja fronte, kol buvo atšaukta. Tuo metu iš buvusios “Kaukolės” divizijos tebuvo likęs šešėlis. Divizija patyrė labai didelius nuostolius. Jos likučiai buvo perkelti iš pradžių į Vokietiją, vėliau į Prancūziją pailsėti ir atsigauti. “Barbarosos” operaciją “Kaukolė” pradėjo turėdama 17 000 vyrų. Iš jų 12 600 arba žuvo, arba buvo sužeisti. Pusė iš jų — Demjansko apsupty.

Per žiemos mūšius nuo 1942 metų sausio iki kovo mėnesio 11 SS karių ir karininkų iš “Kaukolės” divizijos už narsumą bu-

APAČIOJE: Operacijos “Taifūnas” pradžia. 1941 metų spalį vokiečiai ketina užimti Maskvą. “Reicho” divizijos “Fiurerio” pulko puskarininkis. Priešakinis divizijos būrys priartėjo prie Maskvos per 20 km (32 mylias). Atkreipkite dėmesį į improvizuotą iš paklodžių maskuotę, imituojančią sniego apdangalą.

VIRŠUJE: Nukritus temperatūrai, žemė įšalo ir tankai galėjo važiuoti link Maskvos, bet jiems nepakako atsargų. Kariai neturėjo žieminės aprangos.

vo apdovanoti Geležinio kryžiaus Riterių kryžiais. Per tokį trumpą laiką nė viena kita SS divizija negavo tiek daug aukštų apdovanojimų.

1941 metų gruodžio pradžioje Maskvos fronte prasidėjo maršalo Žukovo puolimas. Mėnesiui baigiantis vokiečiai neteko visų laimėjimų, pasiektų operacijos "Taifūnas" metu. Nuo 1942 metų sausio iki kovo "Reicho" divizija prarado 4000 žmonių. Kovo mėnesį buvo nutarta ją atšaukti į Prancūziją, kad pailsėtų ir atgautų jėgas. Tačiau kadangi armijų grupė "Centras" negalėjo paleisti visos divizijos, du mišrūs batalionai iš "Vokietijos" ir "Fiurerio", vadovaujami SS oberšturmbanfiurerio Vernerio Ostendorfo, liko rytuose kaip kovinė grupė, bet birželio viduryje irgi buvo atšaukti iš fronto.

1942 metų birželio 1 dieną prie divizijos prisijungė naujas pulkas, pavadintas SS pėstininkų pulku "Langemarck". Jo II batalioną ir vadovybę sudarė daugiausia 4 SS pėstininkų pulko, o I — Šaulių motociklininkų bataliono (Kradschutzenbataillon) pagrindas. 1942 metų lapkrityje naujas pulkas dalyvavo sulaikant nuo bėgimo Prancūzijos laivyną Tulone (lapkričio 27 d.). Tuo pačiu laiku "Reichas" buvo paaukštintas iki tankų — grenadierių divizijos ir išbuvo Prancūzijoje iki 1943 metų sausio, kol buvo pašauktas į Rytų frontą.

1942 metų sausio mėnesį Rusijos pietuose Raudonajai armijai pavyko pralaužti vokiečių linijas. Apsaugos divizija, kaip III tankų korpuso dalis, dalyvavo sulaikant rusų antpuolį prieš vokiečių pozicijas prie Dnepropetrovsko. Vokiečių pastangas pradėti vasaros puolimą aplenkė rusų ataka, prasidėjusi gegužės viduryje. Po savaitės netoli Charkovo vokiečiai ištrūko iš rusų spaudimo. Tuomet Apsaugos divizija patraukė į Stalingradą, kur ketinta ją "paremontuoti", bet vokiečių žvalgyba gavo žinių apie galimą sąjungininkų nusileidimą Vakaruose, todėl divizija buvo atšaukta į Prancūziją ir pasiliko čia iki metų pabaigos.

Ko pasiekė Himlerio SS kariuomenės Rusijos kampanijoje 1941

— 1942 metais? Pagrindinės SS divizijos: Apsaugos, "Reicho", "Kaukolės" ir "Vikingų" — pasižymėjo mūšio lauke. Atakose jų kariai pasirodė drąsūs, agresyvūs ir bebaimiai. Jie gerai buvo apmokyti, atsisakė pasenusios taktikos ir greitai perėmė naujausias kovines koncepcijas. Visoje Vokietijos karo mašinoje greitam šiuolaikiškam karui turbūt labiausiai tiko SS kariuomenė.

Apmokymas, kurį išėjo SS kareiviai, buvo toli pažengęs į priekį, palyginti su tuo, kurį gaudavo tipiški Vermachto naujokai. SS kariuomenėje buvo pašalinti visi klasiniai barjerai: visi karininkai buvo tarnavę eiliniais ir čia retai kas į aukštesnį karininką kreipdavosi žodžiu "pone" — užtekdavo pasakyti vien karinį laipsnį. Draugystės ryšiai tarp SS karininkų buvo stipresni negu armijoje. Be to, tie SS kariuomenės kareiviai, kurie dalyvavo pradinėje Rusijos kampanijos stadijoje, buvo ne tik gerai apmokyti ir apginkluoti, bet ir aistringi nacionalsocializmo šalininkai, rusus laikantys savo natūraliais priešais. Didžiai pasitikėdama savo vadovybe, nacizmo ideologija bei savo pačios įsitikinimais, SS buvo tikrai grėsminga jėga.

Himleris pasakė ne vieną kalbą skatindamas savo kariuomenę žiūrėti į priešą kaip į žemesnės rūšies bolševikus, bet, kad ir kokie būtų buvę karių įsitikinimai "Barbarosos" operacijos pradžioje, SS kariuomenė netrukus įgijo sveiką pagarbą rusų kareivio ryžtui ir drąsai.

SS kariuomenės reputacija

Susidūrus dviem fanatiškoms ideologijoms, neapsieita be žvėriškumų (žiūrėkite 11 skyrių). Kaltos buvo abi pusės, nors istorija rusus pavaizdavo kaip nacių agresijos aukas. Tačiau ir Raudonoji armija, o ypač NKVD daliniai, pasižymėjo tokiu žvėriškumu, kuris prilygo viduramžių barbariškumui. SS kariuomenė be sąžinės graužimo atsakė tuo pačiu, ir karas Rytuose tapo paženklintas nesuskaičiuojamų žudynių ataskaitomis. Apsaugos divizija, užėmusi Taganrogą, rado paimtų į nelaisvę savo vyrų vietinės GPU (saugumo policijos) užkapotų kirviais ir kastuvais, kūnus. Dytrichas įsakė, kad trejetą dienų Apsaugos divizija neimtų karo belaisvių rusų, ir todėl daugiau kaip 4000 Raudonosios armijos kareivių buvo nužudyti vietoje.

SS kariuomenės nuostoliai buvo itin dideli. Pavyzdžiui, 1942 m. lapkričio viduryje buvo užmušta 8 400, sužeista 27 115 ir dingo be žinios 935 kareiviai. Tačiau jos koviniai pasiekimai nutildė visus pavyduolius. Nors armijoje vis dar buvo tokių, kurie laikė SS ir jos metodus pasibjaurėtinais, mažai kas ginčijo jos karinę drąsą ir narsumą. Vyresni Vermachto vadai, anksčiau žiūrėję į SS kariuomenę atsainiai, dabar buvo patenkinti turėdami šalia savęs tokius aukšto kalibro dalinius. Pavyzdžiui, generolas Eberhardas fon Makensenas apie Apsaugos diviziją laiške Himleriui rašė: "Tai tikrai elitinis dalinys. Didžiuojuosi ir esu laimingas galėdamas jam vadovauti. Nuoširdžiai linkiu jam ir toliau tokiam išlikti." 8-osios armijos va-

APAČIOJE: "Kaukolės" divizijos SS rotenfiureris Demjansko apsupty 1942 metų vasarį. Ant jo kairio apykaklės kampučio — laipsnio, ant dešiniojo — kaukolės ženklai. Apsiginklavęs rankinėmis granatomis, kulkosvaidžiu MG34 ir pistoletu.

DEŠINĖJE: "Kaukolės" patruliai Demjanske prigludo prie žemės, kai virš jų sušvito rusų signalinė raketa.

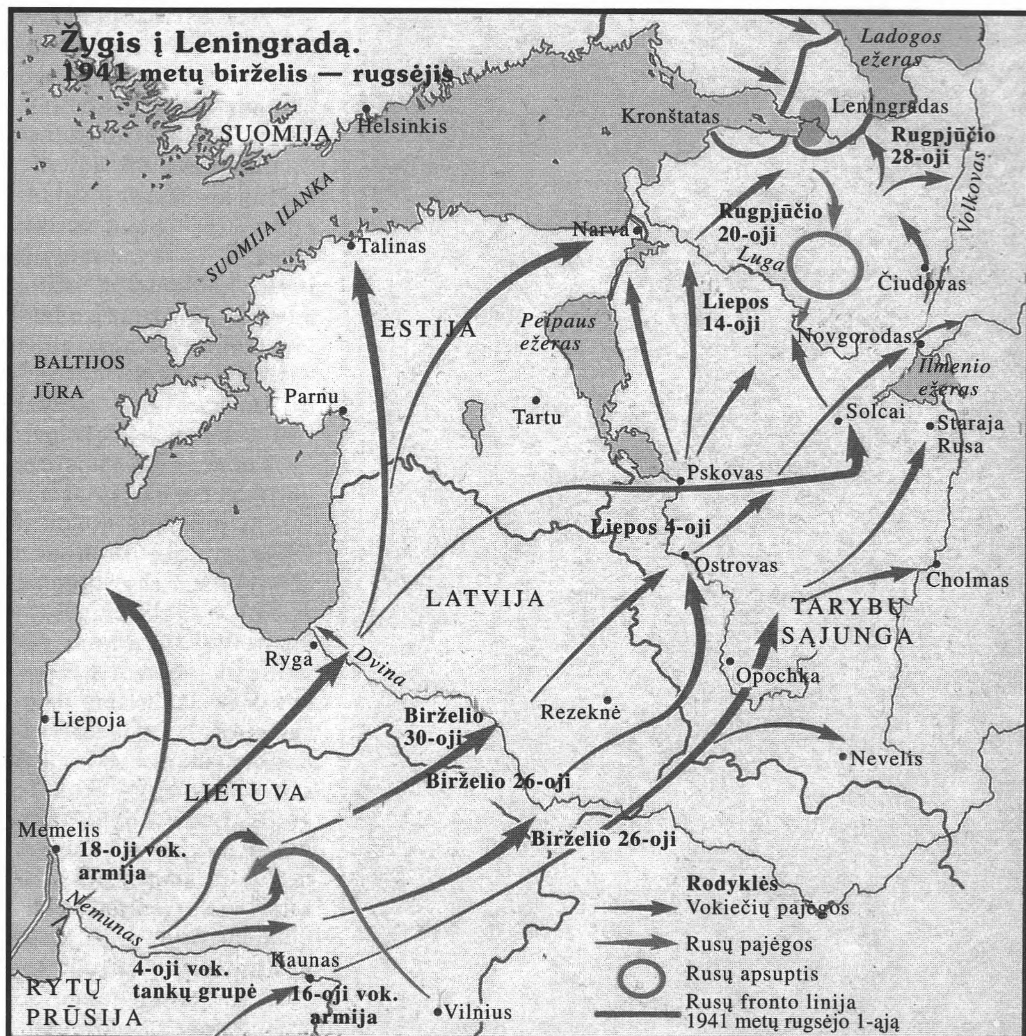
das generolas Vėleris irgi atsiliepė apie SS kariuomenę šlovinančiais žodžiais, pažymėdamas jos nepalaužiamą drąsą.

Pagrindiniai SS kariuomenės daliniai pranoko Himlerio svajones savo fanatišku ryžtu, atkaklumu bei narsumu net ir tada, kai neteko daug savo žmonių ir kai kiti daliniai pasidavė.

Tačiau greta šitų elitinių SS dalinių, pelniusių istorijoje šauniausių kareivių reputaciją, buvo ir tokių, kurių koviniai pasiekimai visai neįspūdingi, ir tokių, kurių veiksmai buvo nusikalstami. Štai šiaurėje naujai suformuota SS kovos grupė "Šiaurė" kartu su armijos kariuomene ir keletu suomių dalinių dalyvavo atakuojant rusų įtvirtinimus prie Salos. Dvi pirmosios SS atakos buvo atmuštos. Trečioji irgi. Tuomet rusai perėjo į kontrpuolimą, kuris baigėsi panišku SS bėgimu. 73 vokiečiai žuvo, 230 buvo sužeista ir beveik 150 dingo. SS laimei, armijos ir suomių daliniai, sudaryti iš tvirtesnių vyrų, atmušė rusų ataką. Armija pasibjaurėjo bailiu SS kovos grupės "Šiaurė" elgesiu ir netrukus po to ji buvo atšaukta iš naujo apmokyti ir pertvarkyti. Nuo tol ji buvo vadinama 6-ąja

DEŠINĖJE: Ukrainos valstietė "Vikingų" divizijos kareiviui siūlo atsigaivinti. Tokią SS kareivių ir Ukrainos civilinių gyventojų draugiškumo apraišką reikia vertinti atsargiai. Sunku buvo kareiviams, kupiniems nacionalsocializmo dogmų, laikyti rytų europiečius kuo nors daugiau negu žemesnės rasės žmonėmis.

SS kalnų divizija "Šiaurė". Grįžo į tą patį fronto sektorių, kur drėgni miškai ir pilnos moskitų pelkės nekėlė žemos kovinės dalinio dvasios.

Policijos divizija, tarnaujanti armijų grupėje "Šiaurė", irgi nepelnė tikros šlovės, nors kariavo visai neblogai. Ji dalyvavo kovose prie Leningrado, bet niekada nebuvo laikoma tikra SS kariuomenės divizija, nors raidės SS 1942 metais buvo pridėtos prie pavadinimo. Iki tol jos kareiviai vietoje SS runų ant apykaklių nešiojo policijos antsiuvus, o ant šalmo — policijos herbus. Nors 1943 metų birželį divizija buvo paaukštinta iki tankų — grenadierių divizijos, ji niekada nepasižymėjo taip, kaip kiti daliniai. Žiaurumas kovoje su partizanais pelnė tik prastą reputaciją.

Be šitų dalinių, žinoma, buvo ir garsusis Operatyvinis būrys, kuris ėjo į Tarybų Sąjungą paskui kovinius dalinius, žiauriai susidorodamas su civiliniais gyventojais. Pirmosiomis aukomis tapo nelaimingos žydų bendruomenės nariai, nors nuo tų žudikų būrių kentėjo ir kiti nekalti vietiniai gyventojai.

VIRŠUJE: Hermanas Fegeleinas, "Florijono Gėjerio" divizijos vadas. Nors ir buvo Evos Braun svainis, nušautas 1945 metų balandį už mėginimą bėgti iš Berlyno.

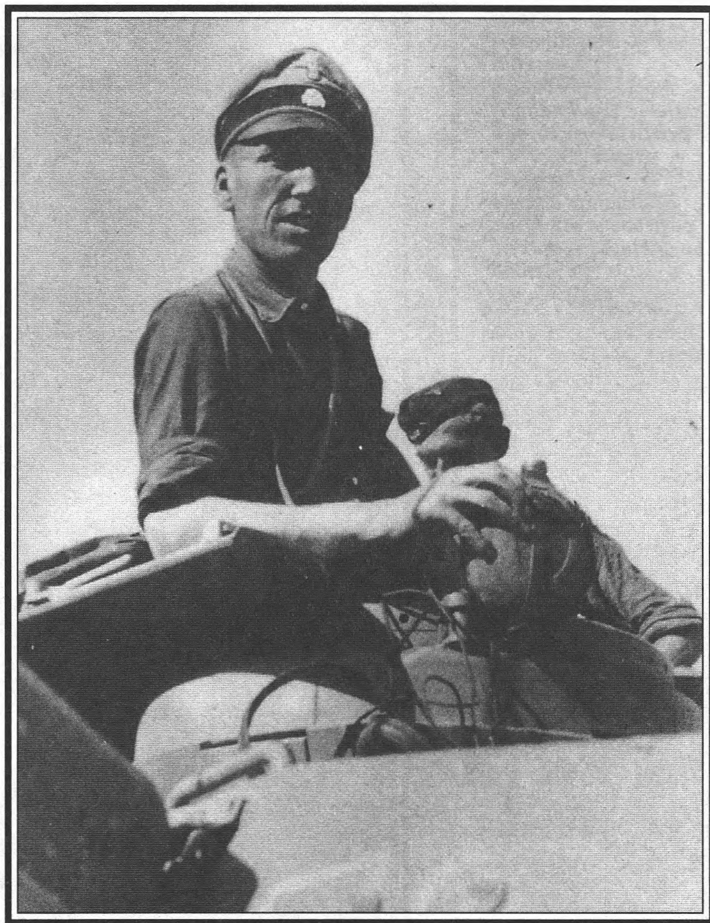
Dažnai rašoma, kad SS veiksmai nuteikė okupuotų Rusijos regionų žmones prieš vokiečius. Tai ne visai tikslu, kadangi dauguma SS dalinių kai kuriose Tarybų Sąjungos vietose buvo sutikti šiltai, kaip išvaduotojai, išvarę komunistus. Išliko daug fotografijų, įrodančių, kaip svetingai buvo sutikti jauni SS kariuomenės kareiviai, pavyzdžiui, Ukrainoje jie primti su gėlėmis, maistu ir gėrimu. Tie kareiviai irgi turėjo priežasčių keikti Operatyvinę komandą (žiūrėkite 5 skyrių), mat ji tiek daug draugiškai nusiteikusių vietinių gyventojų pavertė neapykanta trykštančiais priešais. Tai, kad Operatyvinės komandos esesininkai ant rankovių neturėjo garbės titulų, kokius turėjo elitinių SS kariuomenės dalinių kariškiai, aišku, nieko nesakė eiliniams Rusijos piliečiams, nes uniformos atrodė tokios pat kaip ir jaunų SS kariuomenės pėstininkų.

Tačiau elitinių SS dalinių jauniems kareiviams 1941 — 1942 metų kampanija įsiminė kaip greitų puolimų, stulbinančių pergalių, nors ir pasiektų daugelio jų draugų gyvybės kaina, taip pat sunkumų ir pragariškų Rusijos šalčių metai. Ateityje sunkumų daugės, o pergalių mažės ir mažės. Tačiau tuo metu kovinė dvasia buvo labai pakili, ir Hitleris SS kariuomenės karininkams ir kareiviams dalino aukščiausius šalies apdovanojimus.

Pirmasis Riterių kryžius už šią kampaniją, kaip išsiskiriančios tarnybos "Reicho" divizijoje pripažinimas, teko SS grupenfiureriui Pauliui Hauseriui. Jis 1941 metų spalį mūšyje prie Jelnios neteko akies ir žinojo gyvybės kainą. Raištis, kurį jis nešiojo ant akies, buvo savotiškas jo, kaip generolo, sugebėjimų kokybės ženklas.

Kitu Riterių kryžiumi šitoje kampanijoje po mirties buvo apdovanotas SS unteršarfiureris Erichas Rosneris iš SS šarvuotų naikintuvų būrio 2-ojo skyriaus. Jis pats vienas pamušė 13 rusų tankų, kol buvo mirtinai sužeistas. Jis mirė 1941 metų liepos 30-ąją, o rugpjū-

čio 25-ąją buvo apdovanotas Riterių kryžiumi. Tipiško SS kareivio fanatišką ryžtą iliustruoja Frico Christeno iš "Kaukolės" divizijos pavyzdys. Jis su savo daliniu šaudė prieštankiniais ginklais į koncentruotas priešų tankų ir pėstininkų pajėgas. Vienas po kito žuvo visi jo kovos draugai. Liko vienas Christenas. Atsidūręs prieš priešą vienui vienas, jis kovojo toliau: pats užtaisinėjo, pats taikėsi, pats šaudė. Jis pamušė tuziną priešo tankų ir apie 100 pėstininkų, kol į pagalbą atėjo pastiprinimas. 1941 metų rugsėjo 24 dieną Christenas pelnytai apdovanotas Riterių kryžiumi.

VIRŠUJE: "Vikingų" divizijos tanko vadas. Šis dalinys gerai kariavo Rusijoje. Iš pradžių buvo dalis feldmaršalo fon Runšteto armijų grupės "Pietūs" ir 1942 metais aktyviai dalyvavo mūšiuose Kaukaze ir Ukrainoje.

Nuo 1941 m. birželio iki 1942 m. gruodžio iš viso Riterių kryžiais buvo apdovanoti 3 Apsaugos divizijos, 8 "Reicho", 9 Policijos divizijos, 8 "Vikingų" ir 2 SS kavalerijos brigados nariai. Iš 48 apdovanotųjų 42 buvo karininkai, nors dauguma žemesnio rango.

Nors ir Hitleris, ir Himleris buvo patenkinti SS kariuomenės narsumu Rytų fronte, milžiniški žmonių nuostoliai, rusų gynybos atkaklumas aiškiai rodė, kad kampanija turės būti ilga ir sunki. Vokiečių sėkmė tikrai buvo įspūdinga, bet rusiškoji meška tebebuvo gyva ir net mirtinai nesužeista. Vokiečių nuostoliai buvo dideli ir dabartinės jų pajėgos Rusijoje buvo išsekusios. Kad kampanija būtų sėkmingai įvykdyta iki pergalingos pabaigos, reikėjo geroko pastiprinimo. Todėl ateinančiais metais Hitleris leido masiškai išplėsti SS kariuomenės gretas.

Naujos SS kariuomenės divizijos

1942-aisiais daug rusų būrių, atkirstų vokiečių armijos didžiulių žnyplių, kėlė pastariesiems problemų. Tikrai ne visi apsupti Raudonosios armijos būriai pasidavė vokiečiams. Nemažai rusų patraukė į didelius miškus ir vykdė partizaniškus antpuolius fronto užnugaryje kenkdami tiekimui. Situacija tiek paaštrėjo, kad daug kareivių, labai reikalingų fronte, buvo pašaukti į policiją ginti užnugario. Vermachte šios pareigos nebuvo populiarios ir mėgstamos. Kadangi Himleris buvo ne vien SS reichsfiureris, bet ir Vokietijos policijos

DEŠINĖJE: Sušalęs Policijos divizijos kareivis 1941 — 1942 metų žiemą Laplandijoje. Prišlieta prie armijų grupės "Šiaurė", "Barbarosos" operacijoje divizija pasirodė prastai, nes buvo blogai apmokyta ir menkai apginkluota.

vadas, policijos daliniai taip pat atsidūrė SS globoje. Vėliau nustatyta, kad policijos personalas buvo atsakingas ne vien už antipartizaniškus veiksmus bei saugumą, bet ir už žydų surinkimą ir nužudymą okupuotose teritorijose. Jam talkino savanoriai pagalbinės policijos būriai, sudaryti iš vietinių, ne žydų kilmės gyventojų.

1942 metais buvo suformuotos dvi naujos divizijos. Viena jų — 7-oji SS divizija "Princas Eugenijus" sudaryta 1942 metų pavasarį šiaurinėje Serbijoje. Per likusius karo metus ji daugiausia rūpinosi organizavimu bei apmokymu ir mūšiuose nedalyvavo.

Antra buvo 8-oji SS kavalerijos divizija "Florijanas Gėjeris". 1941 metais iš dviejų prieškarinių SS "Kaukolės" daug kartų perdarytų pulkų buvo suformuota SS kavalerijos brigada. Iš pradžių ji buvo reikalinga antipartizaniškiems veiksmams. Jai vadovavo SS standartenfiureris Hermanas Fegeleinas. Ji greitai įgijo nemalonią reputaciją dėl susidorojimų su partizanais. 1942 metų rudenį ji buvo išplėsta ir paaukštinta iki divizijos statuso. Divizijos vadovavimas nuo 1942 iki 1943 metų perėjo SS grupenfiureriui Vilhelmui Bitrichui, tikrai gabiam kariškiui, kol vėl sugrįžo į Fegeleino, kuriam irgi buvo suteiktas SS grupenfiurerio laipsnis, rankas. Šio laip-

KAIRĖJE: "Vikingų" divizijos artilerijos pulko kareiviai, nusifotografavę 1942 metų vasarą. 1942 metų lapkritį divizija buvo paaukštinta iki tankų grenadierių statuso, o 1943 metų spalį tapo tankų divizija. Jai vadovavo SS grupenfiureris Feliksas Šteineris, vėliau ėmęs vadovauti III SS tankų korpusui.

snio jis nebuvo užsitarnavęs. Jis buvo vedęs Evos Braun, Hitlerio meilužės, seserį. Tiesa, vedybos neišgelbėjo jo — Hitleris įsakė jį nubausti mirties bausme, sužinojęs, kad paskutinėmis karo dienomis, persirengęs civiliniais drabužiais ir pasiėmęs lagaminą brangenybių, jis bandė pabėgti iš Berlyno.

Tačiau 1942 metų pradžioje SS kariuomenė galėjo šildytis šlovės, pasiektos mūšio lauke, spinduliuose. Reputacija, kurią ji sau susikūrė, sąlygojo vis didesnį ir didesnį jos vyrų reikalingumą visuose frontuose.

VIDAUS TARNYBA

Himlerio SS valdė plačią Trečiojo reicho imperiją, kontroliavo gestapą, uniformuotą policiją, pagarsėjusius Operatyvinius būrius ir įvairias pramonės įmones, kuriose iki mirties dirbo tūkstančiai koncentracijų stovyklų kalinių. Tos imperijos gijos driekėsi į daugelį namų fronto sferų.

Karo metais Vokietijoje tiesiogiai pavaldžių SS reichsfiureriui buvo daug instancijų (Hauptamter), kurios vykdė įvairias SS funkcijas Vokietijoje ir okupuotose teritorijose. Tačiau buvo ir tokių įstaigų, kurios tikrai darė didelį poveikį vidiniam šalies gyvenimui, nors vidutinis pilietis niekada nežinojo apie jų egzistavimą.

SS teismas (Gericht)

SS teisės departamentas buvo Miunchene — nacionalsocializmo gimtinėje. Jis iš esmės buvo atsakingas už SS disciplinarinio kodekso laikymąsi ir vertė jam paklusti, taip pat kontroliavo SS ir Policijos teismus (Polizei Gerichte) tiek Vokietijos miestuose, tiek pavergtose teritorijose.

SS teismui vadovavo SS obergru-

Grupė gestapo karininkų pozuoja prieš fotoaparatą. Savo klestėjimo metais (1943) gestapas turėjo 45 000 vyrų, 60 000 agentų ir beveik 100 000 informatorių, verčiančių vykdyti nacių taisykles.

VIRŠUJE: Himleris (centre) ir Heidrichas (antras iš kairės) apžiūri SS garbės sargybą Prahoje 1941 metų spalį. Rugsėjo mėnesį Heidrichas buvo paskirtas Bohemijos — Moravijos valdytoju vietoje barono Noirato. Jo valdymas prasidėjo teroru, paskui jis apdairiai pritaikė bauginimo ir papirkinėjimo politiką čekams. Padaugėjus produkcijos buvo įvestos papildomos kortelės maistui bei drabužiams, ir liaudis į tai atsiliepė teigiamai. Britanijos ir Čekijos vyriausybės užsienyje nutarė nužudyti Heidrichą, nes manė, kad tai gali baigtis nevaržomo smurto prieš čekus periodu, galinčiu sugriauti Čekoslovakijoje kylantį trapų bendradarbiavimą. 1942 metų gegužės 27 dieną buvo įvykdytas pasikėsinimas ir birželio 4 dieną Heidrichas nuo sužalojimų mirė. Po to vykusios žiaurios represijos sukėlė ilgalaikį čekų priešiškumą.

penfiureris Francas Breithauptas. Be savo kitų pareigų, įstaiga tardė įtariamuosius disciplinariniais pažeidimais, rengė ir vykdė bylas prieš tuos, kurie būdavo apkaltinti pažeidę SS garbės kodeksą. Ši įstaiga taip pat kontroliavo SS ir policijos kalėjimus. Nors jos galioje buvo akcijos prieš bendrosios SS pažeidėjus karo meto Vokietijoje ir prieš nedaugelį koncentracijos stovyklų darbuotojų, persekiotų už korupciją (paprastai už vertybių vagystes, kuomet kalinių turtas būdavo atimamas dar prieš atvykstant į stovyklą), jos įtaka eiliniam piliečiui buvo visai nereikšminga.

SS Centrinė valdyba (Hauptamt)

Pavadinimas rodo, kad šis departamentas buvo iš pradžių pagrindinė visos SS įstaiga. Tačiau kai organizacija išsiplėtė ir buvo laikoma perkrauta, iškilo daug įvairių naujų pagrindinių įstaigų (Hauptamter), perėmusių daugybę anos funkcijų. Toji neteko beveik 70 procentų savo pareigybinių funkcijų, ir todėl jos visagalė valdžia ir įtaka prasidėjus karui atitinkamai sumažėjo.

Vadovaujama SS obergrupenfiurerio Gotlibo Bergerio, ji buvo atsakinga už puskarininkių ir žemesnio rango SS personalo bylų vedimą bei laikymą ir, svarbiausia, už naujokų ėmimą į SS kariuomenę nuo 1941 metų. Bergeris buvo įsipainiojęs į visokius makiaveliškus sąmokslus, "medžiodamas" naujokus armijos valdose, ir organizavo naujokų ėmimą į užsienio savanorių būrius (žiūrėkite 6 skyrių).

SS Vyriausioji valdyba (Fuhrungshauptamt)

Tai buvo SS operacijų štabas, nuo 1942 metų vadovaujamas SS obergrupenfiurerio Hanso Jutnerio. Karo pabaigoje jo personalas buvo gausus (45 000 žmonių) ir atsakė tiek už SS kariuomenės, tiek už bendrosios SS operacijų kontrolę. Į jo funkcijas įėjo organizavimas, aprūpinimas, apmokymas, išskirstymas ir mobilizacija.

Asmeninis SS reichsfiurerio štabas (Personliche Stab Reichsfuhrer-SS)

Įsikūręs Berlyne asmeninis reichsfiurerio SS štabas buvo atsakingas už visą darbą, nepriklausiusį kitoms SS valdyboms. Pagrindinė jo veikla namų fronte buvo atsakomybė už Lebensborn organizaciją. Ji buvo įkurta 1936 metais paremti motinoms, tiek ištekėjusioms, tiek ne, nešiojančioms kūdikius — tikrus arijus. 1939 metų lapkritį, ką tik prasidėjus karui, Himlerio išleistas įsakymas skelbė: "Kiekvienas karas pareikalauja geriausio kraujo praliejimo. Pergales ženklina gyvybės praradimai. Geriausiųjų mirtis nėra blogiausias likimas. Blogiausia yra nebuvimas vaikų, kuriems nebuvo suteikta gyvybė karo metais

ir negalės būti suteikta po karo. Visų Vokietijos moterų ir merginų, kurios yra arijų kraujo, pareiga, pilietinė teisė ir normalus paprotys turi būti tapti motinomis nuo SS kareivių, tarnaujančių fronte. Ir ne lengvabūdiškai, o su visu moraliniu rimtumu." Beje, šių vaikų ateitimi žadėta pasirūpinti: "SS reichsfiurerio vardu visais neteisėtai gimusiais arijų kilmės vaikais, kurių tėvai žuvę kare, bus oficialiai pasirūpinta. Rasės ir perkėlimo valdybos (Rasse-und Siedlungshauptamt) vadovas ir jo personalas užtikrins diskretiškumą dokumentų, liečiančių tų vaikų tėvystę. SS vyrai turi įsisąmoninti, kad laikydamiesi šito įsakymo, jie įvykdys didelės reikšmės aktą. Pajuoka, panieka, nesupratingumas nepaveiks mūsų, nes mums priklauso ateitis".

Taigi buvo pažadėta oficiali pagalba netekėjusioms motinoms ir neteisėtiems vaikams, jei tik jie arijų kraujo. Himleris darė didelių nuolaidų kraujo linijai išsaugoti. 1942 metais jis įsakė, kad vienintelis šeimoje sūnus — SS kareivis — būtų atleistas nuo karinės tarnybos ar atšauktas iš fronto namo užtikrinti šeimos linijos tęstinumo. Tokia tvarka galiojo beveik iki pačios karo pabaigos.

Himlerio fanatizmas dėl arijų kraujo neapsiribojo vien Reichu. Kai vokiečių armija užplūdo Europos šalis ir jas pavergė, iš ten buvo surinkti arijiški karo našlaičiai ir išsiųsti į Vokietiją. Pradėta grobti tinkamus vaikus. Tiko netgi vaikai iš Lenkijos, kurie, būdami slavai, galėjo neatitikti Hitlerio planų. Tačiau jie irgi pateko į Vokietiją ir buvo įvaikinti SS parinktų šeimų.

Pagal Reicho planus užaugę šie vaikai turėjo būti sugrąžinti į jų gimtąsias šalis jau kaip tikri vokiečiai. Užkariautose šalyse norėta turėti lojalius subjektus ir šitaip laikyti "žemesnės" rasės žmones savo kontrolėje.

Rasės ir perkėlimo valdyba (Rasse-und Siedlungshauptamt (RuSHA))

1940 metais šioji svarbi įstaiga neteko keleto savo buvusių funkcijų, bet vis dar išlaikė šias: rasė, šeima, perkėlimas, organizavimas bei administravimas.

Kiekviena SS teritorinė divizija (Oberabschnitt) karo metais turėjo RuSHA karininką, o kiekvienas miestas — SS šeimos gerovės karininką. Nepaisydamas karo meto reikalavimų SS ir jos administracijai, RuSHA personalas toliau tęsė kiekvieno būsimo SS nario rasinių detalių tikrinimą. Kruopštūs patikrinimai buvo atlikti prieš 1939 metų karą. Skubus SS išplėtimas labai kruopščius tyrimus padarė beveik neįmanomus. Tik karininkų ir jų antrųjų pusių šeimų genealogija būdavo išsamiai ištyrinėjama. Kareiviams užtekdavo pasirašyti deklaraciją, kad jų šeimos linijoje nėra nearijų kraujo, o išsamesnis tyrimas būdavo atidedamas pokariui. Pasirašytos deklaracijos pagrindu buvo priimami vokiečiai savanoriai.

Kita svarbi RuSHA funkcija buvo vokiečių perkėlimas į užkariautas Rytų teritorijas: vietiniai gyventojai buvo paprasčiausiai išvaromi iš savo ūkių, o į juos atkeliamos vokiečių šeimos.

Heismėjerio centrinė tarnyba (Hauptamt Dienststelle Heissmeyer)

Didžiausias šios įstaigos namų fronte rūpestis karo meto Vokietijoje buvo švietimas. Ji kontroliavo nacionalines politines auklėjimo įstaigas (Nationalpolitische Erziehungsanstalten — NPEA) —

nacių politinio mokymo institutus. Pastarieji buvo įkurti 1933 metais geriausiems Vokietijos švietimo talentams studijuoti aspirantūroje, kad galėtų užimti aukštesnę padėtį SS ar NSDAP. Himleris galiausiai laimėjo NPEA kontrolę, iš pradžių pasiūlęs apsaugą ir įrengimus, o vėliau stipendijas ir lėšų. 1936 metais, kai NPEA generaliniu inspektoriumi tapo SS obergrupenfiureris Augustas Heismejeris, jo pastangos buvo atlygintos. Tuomet Himleris pasiekė, kad visi NPEA ugdytiniai įstotų į SS.

1940 metais SS visiškai kontroliavo šias mokyklas, įvedė SS stiliaus uniformas ir rangus, tik raidės SS buvo pakeistos į NPEA. Pavyzdžiui, SS oberfiureris tapo NPEA oberfiureriu ir t. t. NPEA mokyklos buvo atidarytos ir už Vokietijos ribų tinkamiems ne Vokietijoje gyvenančių vokiečių bendruomenės nariams.

Tačiau, nepaisant tos didelės reikšmės, kurią NPEA teikė Himleris, tik nedidelė dalis Vokietijos jaunimo baigė šias mokyklas, todėl jų įtaka Vokietijos gyvenimui buvo minimali.

Reicho centrinė saugumo valdyba (Reichs Sicherheitshauptamt)

Reicho centrinis saugumo departamentas, vadovaujamas SS obergrupenfiurerio Reinhardo Heidricho, tikriausiai turėjo daug daugiau įtakos Trečiojo reicho gyvavimui nei kuri kita SS organizacija.

RSHA sudarė septyni pagrindiniai skyriai, tarp jų ir Ideologinių tyrimų, vadovaujamas SS oberšturmfiurerio Ditelio, kuris tyrė veiklą tų, kurie atrodė "ideologiškai pavojingi" nacionalsocializmui: komunistus, žydus, pacifistus, masonus ir kt. Taip pat Administravimo, vadovaujamas SS standartenfiurerio Ėrlingerio. Be šitų, pačios svarbiausios įstaigos buvo Slaptoji valstybinė policija — gestapas (Geheime Staatspolizei), vadovaujamas SS grupenfiurerio Heinricho Miulerio, Kriminalinė policija (Kriminal Polizei), sutrumpintai: kripas, kuriai vadovavo SS grupenfiureris Arturas Nebė, Užsienio (Ausland) SD, vadovaujama SS brigadefiurerio Valterio Šelenbergo, ir Vidaus (Inland) SD, vadovaujama SS brigadefiurerio Oto Olendorfo. Iš visų išvardytų labiausiai į piliečių gyvybes karo meto Vokietijoje kėsinosi šios: Vidaus SD, kripas ir gestapas.

Pačiomis pirmosiomis gestapo egzistavimo dienomis, kai vadovavo jo įsteigėjas Hermanas Gėringas, Hitleris suteikė šiai policijai didelę galią. Jis pareiškė, kad kitų saugumo organų kišimasis į gestapo valdas nebus toleruojamas.

Daugelis gestapo pareigūnų jo gyvavimo pradžioje buvo atėję iš kriminalinės policijos ir daugelis nebuvo nei SS, nei NSDAP nariai. Dauguma galėjo pasigirti solidžiu patyrimu policijos darbe ar net akademiniu išsilavinimu.

APAČIOJE: Vokiečių sugriauto Lidicės kaimo griuvėsiai. Kaimas tapo nacių keršto pavyzdžiu pasauliui. Jis tik nežymiai buvo susijęs su Heidricho nužudymu (dviejų čia gyvenusių šeimų sūnūs tarnavo su kitais čekais Britanijos karinėse pajėgose). Fiureris troško keršto. Jo įsakymai pasiekė gestapo viršininkus Prahoje ir Kladne: visi suaugę gyventojai vyrai turėjo būti sušaudyti, moterys išsiųstos į koncentracijos stovyklą, vaikai arba "germanizuoti", arba mokomi kitose mokymo įstaigose, o visas kaimas sulygintas su žeme. Vėliau gestapas raportavo, kad sušaudyti 199 vyrai, 195 moterys suimtos ir išsiųstos į Ravensbriuką. Iš 95 vaikų devyni buvo pripažinti tinkami "germanizacijai" ir atiduoti SS šeimoms, kiti dingo nežinia kur (po karo atsirado tik 16). Kaimas buvo sugriautas (net kapinės iškastos).

Gestapo ir SD konkurencija

Priešingai nei gestapo pareigūnai, tipiški SD karininkai buvo kilę iš išsilavinusios viduriniosios klasės ir buvo ištikimi NSDAP bei SS nariai. SD buvo atsakinga už kontržvalgybą ir priešo išvarymą iš šalies, bet neturėjo arešto galios ir dažnai jautė pasipiktinimą savo kolegomis iš gestapo. Gestapo galia areštuoti neturėjo apribojimų ir dažnai jis įlįsdavo į sritis, už kurias buvo atsakinga SD. Santykiai tarp SD ir gestapo nebuvo itin širdingi.

Gestapas, sudarytas daugiausia iš buvusio kripo personalo, turėjo jau paruoštus informatorius ten, kur jų reikėjo. Jų skaičius buvo skubiai padidintas dar. Pavyzdžiui, kiekviename dideliame name buvo savas gestapo informatorius, kuris nenuleisdavo akių nuo nuomininkų ir visada buvo pasiruošęs pranešti apie mažiausią nukrypimą. Vyriausybės darbuotojai buvo itin aktyviai raginami šnipinėti savo kolegas ir pranešinėti apie juos. Mažiausia problema dažnai būdavo padidinama ir panaudojama kaip pretekstas atleisti iš darbo bet kurį darbuotoją, kuris pasirodydavo nelojalus esamam režimui. Net vaikai buvo skatinami šnipinėti savo tėvus ir pranešti apie mažiausią jų nelojalumą.

Karo pradžioje, 1939 metais, gestapas turėjo 20 000 funkcionierių, o SD — tik 3000. Pastaroji išlaikė 50 000 informatorių, o gestapas 1943 metais turėjo jų 100 000. Nesutarimai tarp abiejų saugumo organų paaštrėjo, kai gestapas, atrodė, rado lėšų, reikalingų funkcionuoti, o SD turėjo prašinėti jų iš savo kasininkų. Gestapo teisės į pensiją irgi buvo geresnės už SD.

Reikalai pradėjo keistis, kai Trečiojo reicho policijos agentūros buvo reorganizuotos ir Heidrichui buvo leista vadovauti SD, gestapui ir kripui vienu pavadinimu — RSHA, o SS obergrupenfiureris Kurtas Daluegė ėmėsi vadovauti likusiai policijai su Tvarkos palaikymo policijos vėliava.

Heidrichas greitai įtvirtino savus žmones: buvusios kriminalinės policijos karininką Heinrichą Miulerį paskyrė vadovauti gestapui, o Valterį Šelenbergą — SD. Būdamas kripo karininku Bavarijoje, Miuleris nuolaidžiavo naciams, gerai užmaskavęs Hitlerio dukterėčios Helės Raubal mirtį.

Prasidėjus karui, 1939-aisiais prasidėjo nacių valstybės paranoja. SD ir gestapas kontroliavo ne tik tokius potencialiai nelojalius Vokietijos elementus, kaip bažnyčia, kurios pamoksluose glūdėjo užmaskuota esamo režimo kritika, bet ir daugumą užsienio diplomatų, verslininkų, spaudos atstovų ir kitų užsieniečių, kurie irgi buvo atidžiai stebimi.

Gestapo sėkmė

Karo pradžioje saugumo tarnybų laukė dideli ir sėkmingi propagandiniai žingsniai. 1939 metų lapkričio mėnesį komunistas laikrodžių meistras Georgas Elzeris padėjo bombą alaus rūsyje Miunchene. Ji buvo paslėpta už medinio panelio. Bomba turėjo sprogti ir užmušti Hitlerį, besikreipiantį į savo ištikimus partijos draugus. Elzeriui nepavyko: Hitleris išėjo iš pastato anksčiau, negu turėjo sprogti bomba. Gestapo agentų tinklas netruko nustatyti, kieno tai darbas, ir prasidėjo žmonių medžioklė. Elzerį suėmė bandantį pereiti Vokietijos sieną į Šveicariją. Pasikėsinimas į Hitlerio gyvybę Vo-

kietijos liaudžiai buvo nušviestas kaip britų sąmokslas, o tai, kad jis nepavyko, turėjo rodyti, jog likimas palankus Hitleriui. Elzeriui buvo paskirtas vadinamasis "apsauginis areštas", bet teismo taip niekada ir nebuvo. 1945 metų balandį Zaksenhauzeno koncentracijos stovykloje jis buvo nužudytas.

1940 metais SD pavyko vienas žvalgybinis žingsnis. SD agentai, apsimetę esą antinacinės rezistencinės grupės nariai, užmezgė ryšį su britais, siekusiais sudaryti taikos sutartį, kai bus nuverstas Hitleris. Britų agentai kapitonas Bestas ir majoras Stevensas buvo įvilioti į susitikimo vietą prie Venlo. Ji buvo Olandijos pusėje palei Olandijos ir Vokietijos sieną. Lydimi Alfredo Naujoko, SD agentai perėjo sieną ir pagrobė britų agentus.

Dar kartą Vokietijos liaudžiai buvo pateiktas įrodymas, kad britai rengė sąmokslą prieš Hitlerį. Be to, Olandija buvo pavaizduota kaip sąmokslo bendrininkė, ir Hitleris turėjo pretekstą vėliau užpulti Olandiją.

Hitlerio priešus Vokietijoje įbaugino šitie saugumo tarnybų pasiekimai. Bet kokiu atveju per pirmuosius dvejus ar trejus karo metus, kai pergalių buvo tiek daug ir jos atrodė tokios greitos, kai dar nebuvo atsargų trūkumo, pagrindo liaudies nepasitenkinimui nebuvo ir galimybė atsirasti Hitlerio opozicijai buvo labai nedidelė.

Vykstant karui ir pritrūkus atsargų, liaudies nepasitenkinimas ir pasipiktinimas augo. Saugumo tarnybos puikiai tai žinojo, bet mažai ką galėjo padaryti, kad to nebūtų. Jos tegalėjo atidžiai stebėti nepasitenkinimo apraiškas. Bet kokiu atveju visos jos buvo skirtos ne Hitleriui tiesiogiai — didžioji tautos dalis vis dar pasitikėjo savo fiureriu.

Reinhardas Heidrichas

Neabejotinai sėkmingos RSHA galva Heidrichas turėjo didelį autoritetą Hitlerio akyse. Rytuose vadinamąjį Bohemijos-Moravijos protektoratą, o iš tikro dalį Čekoslovakijos, valdė Reicho valdytojas Konstantinas fon Noiratas, senosios mokyklos diplomatas, kurį Hitleris laikė per minkštu pavergtiems čekams. Jo pavaduotojas SS grupenfiureris Karlas Frankas pats taikė į šį postą ir naudojosi mažiausia galimybe pakenkti fon Noiratui. Tačiau kai Hitleris atleido fon Noiratą, į jo vietą buvo paskirtas Heidrichas.

Heidrichas buvo patenkintas nauju svarbiu postu, nors neapleido ir komandavimo RSHA. Beveik visų nuostabai, Heidricho elgesys su čekais pasirodė neįprastas. Užuot ėmęsis brutalių represijų, jis pasirinko bauginimų ir papirkinėjimų metodiką. Papirkinėjimas buvo aprūpinimas pakankamu kiekiu maisto

APAČIOJE: Admirolas Vilhelmas Francas Kanaris, Abvero-Vokietijos karinės žvalgybos galva. Būdamas sudėtingos natūros, jis greitai nusivylė nacionalsocializmu. Todėl buvo linkęs ginti tuos, kurie aktyviai reiškėsi prieš Hitlerį. Įpainiotas į 1944 metų liepos sąmokslą, jis buvo areštuotas ir galiausiai Flosenburgo koncentracijos stovykloje pakartas.

kortelių ir pažadas deramai elgtis su čekais, kol jie bus darbštūs ir gerai elgsis. Bauginimas buvo galimos griežčiausios bausmės už bet kokį čekų pasipriešinimą arba pagalbos karui sabotavimą. Jis taip pat išimtinai griežtai elgėsi su vokiečiais, kurie savo veiksmais nusikalsdavo Reicho interesams. Todėl daugumai čekų jis atrodė teisingas ir labai tvirtas administratorius, tad rezistencijos veiksmų sumažėjo. Čekų vyriausybei užsienyje tokia situacija kėlė nerimą. Sąjungininkams reikėjo, kad čekai jaustų neapykantą ir nepagarbą brutaliai nacių priespaudai. Britanijos ir Čekoslovakijos vyriausybės užsienyje nutarė nužudyti Heidrichą žinodamos, kad po to kilsiančios neišvengiamos represijos nuteiks čekus prieš vokiečius. 1942 metų gegužę britai Čekoslovakijoje nuleido parašiutais komandą čekų karių, tarnavusių Britanijoje. Gegužės 27 dieną Heidrichas važiavo į savo įstaigą valdišku automobiliu atviru viršumi. Jį užpuolė parašiutininkai. Užvirė susišaudymas. Į automobilio vidų įmesta granata rimtai sužeidė Heidrichą ir birželio 4 dieną ligoninėje nuo antrinės infekcijos jis mirė. Hitleris reagavo, kaip ir buvo numatyta. Suimti čekai iš Lidicės kaimo, kuris kažkodėl buvo susietas su pasikėsinimu. Įsakyta kaimą sugriauti.

VIRŠUJE: 1944 metų liepos mėnesio sąmokslas prieš Hitlerį. Nepaisant to, kad SD ir gestapas išsklaidė antihitlerinę opoziciją Vokietijoje, pasikėsinimas į Hitlerio gyvybę beveik pasisekė ir planuotas valdžios paėmimas sąmokslininkams nepavyko ne dėl greito nacių atsako, o dėl pačių sąmokslininkų bailumo. Ypač Fromo, Vidaus armijos vado, kuriam pakriko nervai.

Saugumo policijos daliniai sulygino kaimą su žeme, nužudė daugumą jo gyventojų. Išsigelbėjo tik saujelė.

Žudikai buvo išduoti ir jų slėptuvė Karelo Baromeiskio bažnyčioje Prahoje apsupta. Po trumpos kovos, supratę, kad pabėgti neįmanoma, čekai parašiutininkai nusižudė.

Heidrichui buvo iškeltos valstybinės laidotuvės, jo vardu pavadintas SS kariuomenės pulkas. Lidicė buvo sulyginta su žeme ir jos pavadinimas išbrauktas iš pasaulio žemėlapio. Heidricho, kaip RSHA galvos, postą užėmė Austrijos teisės mokslų daktaras Ernstas Kaltenbriuneris, SS obergrupenfiureris ir policijos generolas.

Vokietijoje esamo režimo kritika darėsi atviresnė. Nacizmo oponentu tapo Munsterio vyskupas. Jo labai kritiški pamokslai niekam nekėlė abejonių apie asmeniškas pažiūras. Tačiau prie jo niekas neprikibo, galbūt dėl turimų aukštų pareigų. Miuncheno universiteto Filosofijos katedros profesorius Huberis, tikras antinacis, vyskupo kritiškų pamokslų pagrindu parašė, padaugino ir slapta išplatino universitete proklamaciją. Ji pasiekė daug bendraminčių studentų ir buvo įkurtas aktyvus rezistencijos judėjimas. Grupė pasivadino pseudonimu “Baltoji rožė”. Ji platino antinacistines proklamacijas.

Naujienos apie augančius neramumus pasiekė gauleiterį Paulą Geislerį ir jis nutarė studentams pasakyti kalbą. Jis išplūdo juos už žemą moralę ir ištikimybės Hitleriui stoką, pagrasino studentams priverstine karine tarnyba, o studentėms pasiūlė išnešioti vaikus Reichui ir užsiminė pats pasiruošęs padaryti joms šią paslaugą. Studentams to jau buvo per daug. Pasipylė gatvių maištai ir ant sienų ėmė atsirasti užrašai: "Šalin Hitlerį" ir panašūs.

Valdžia neturėjo svarių įrodymų prieš atskirus studentus, bet nesiliovė iš arti stebėjusi universiteto. Pagaliau gestapo informatorius, universitete dirbęs durininku, pastebėjo studentus brolį ir seserį Hansą ir Sofiją Šolus, mėtančius iš balkono proklamacijas, ir tučtuojau pranešė apie juos. Studentai buvo areštuoti ir teisiami. Jie stojo priešais pagarsėjusį nacį teisėją Rolandą Freislerį. Šolai kartu su kitu studentu Christofu Probstu buvo pripažinti kaltais ir nuteisti mirties bausme nukertant galvas. Nuosprendis buvo įvykdytas neatidėliojant. Netrukus buvo areštuoti ir mirties bausme nubausti kiti "Baltosios rožės" nariai drauge su profesoriumi Huberiu.

Nepaisant tokių kliūčių, rezistencija turėjo tendenciją augti. SD ir gestapas buvo priversti ir toliau stebėti nepasitenkinimo ar opozicijos apraiškas.

1944 metų liepos sąmokslas

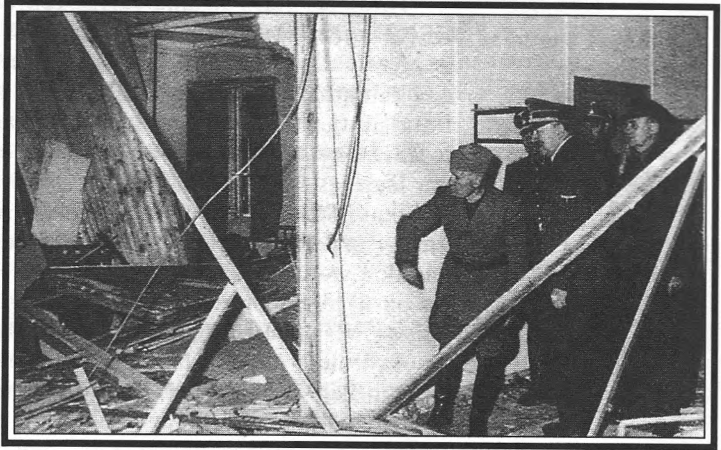
1943 metų pabaigoje RSHA sužinojo Vermachte veikiant stiprų antihitlerinį judėjimą, bet, atrodo, negalėjo rasti pozityvių įrodymų prieš daugelį jo asmenų. Įtarimai, kuriuos ji surinko, liko nepanaudoti tikriausiai viliantis, kad atidus žvilgsnis ir kontaktai atves SD ir gestapą iki lyderių. Saugumo pajėgos turėjo veikti atsargiai, nes SS teismai neturėjo jurisdikcijos prieš Vermachto personalą, kadangi karo teismai nenaudojo gestapo tardymo metodų prieš kareivius, įtariamus nelojalumu. SD ir gestapas laukė.

Kai vis labiau ir labiau aiškėjo, kad karas bus pralaimėtas, vyresniųjų Vermachto karininkų lojalumas susvyravo. Dalis jų puoselėjo viltis sukilti prieš esamą režimą, ypač nuversti Hitlerį, bet negalėjo tikėtis liaudies paramos, kol Hitleris skynė pergales kare. O 1944 metų viduryje tapo aišku, kad atėjo laikas veikti. Buvo numatyti armijos manevrai, šifruotu pavadinimu "Valkirija", kurių metu armija turėjo okupuoti Berlyną gindama nuo teoriškai galimo vergiško darbo darbininkų, pabėgusių kalinių ir panašių piliečių maišto. Jeigu nebebūtų buvę Hitlerio, sąmokslininkai būtų galėję tikėtis, kad po tariamų manevrų priedanga jų pajėgos užims Berlyną ir nuvers nacių vyriausybę. Karinės žvalgybos (Abvero) vadas admirolas Vilhelmas Kanaris žinojo apie sąmokslą ir jam pritarė. Būdamas karštas nacionalsocialistas, jis nepritarė esamo režimo ekscesams. Nors Kanaris gyveno netoli Heidricho ir bendravo su juo, pastarasis geidė užimti Kanario vietą, ir abi saugumo atšakos RSHA bei Abveras nepasitikėjo viena kita.

Pagrindiniai sąmokslininkai

Svarbiausia sąmokslininkų problema buvo prasiveržti pro glaudžią Hitlerio asmeninę sargybą. Buvo parengtas planas, pagal kurį armijos štabo karininkas turėjo padėti bombą Hitlerio štabo būstinėje Rastenburge ir šitaip nužudyti fiurerį. Atsirado savanoris —

grafas fon Štaufenbergas, aristokratas, karo didvyris, Šiaurės Afrikoje netekęs akies, rankos ir dviejų kitos rankos pirštų. Jis atsisakė būti pripažintas invalidu ir išeiti iš karinės tarnybos. Buvo laikomas labai ištikimu bei atsidavusiu kariškiu ir todėl negalėjo kelti įtarimo.

VIRŠUJE: Hitleris rodo Musoliniui nuostolius, padarytus per pasikėsinimą į jo gyvybę. Himleris tikėjo, jog nepasisekimas įrodė, kad Dievas yra Hitlerio pusėje: "Apvaizda davė mums ženklą apsaugodama Fiurerį. Hitleris gyvena nesužeidžiamas — tai Apvaizda tausoja jį mums, kad mes galėtume tęsti karą iki pergalingos pabaigos, jo vadovaujami." Po sąmokslo vykęs valymas buvo brutalumo orgija. Įtariamieji kankinti ir nužudyti.

Berlyno generalinio štabo nariai: generolas Hansas Osteris, generolas Liudvikas Bekas ir generolas Frydrichas Olbrichtas — sutiko su planu. Juos palaikė kiti vyresnieji karo lauko vadai okupuotoje Europoje. Jie turėjo žengti žingsnį prieš SS ir saugumo elementus savo vietovėse. Generolas Fromas Berlyne žinojo apie sąmokslą ir pažadėjo paramą, bet iš tiesų bijojo prisiimti atsakomybę.

Į sąmokslą buvo įpainioti du vyriausi kariškiai: feldmaršalas fon Viclebenas ir feldmaršalas fon Kliugė, taip pat daug vyresniųjų generolų. Apie sąmokslą žinojo feldmaršalas Romelis, bet aktyviai jame nedalyvavo (liepos 17 dieną jis buvo rimtai sužeistas, kai sąjungininkų lėktuvas bombardavo automobilį). Tačiau to užteko, kad vėliau būtų nulemtas jo likimas.

1944 metų liepos 20 dieną Štaufenbergas atvyko į Rastenburgą dalyvauti Hitlerio vedamame kariniame brifinge. Jis paliko portfelį su bomba po stalu, prie kurio vyko pasitarimas, ir išėjo tariamai išklausyti svarbaus telefoninio skambučio. Deja, vienas karininkas koja pastūmė portfelį prie tvirto ąžuolo stalo atramos. Bomba sprogo, kaip ir buvo planuota. Štaufenbergas išgirdo sprogimą, pamanė, kad Hitleris jau negyvas, ir išskubėjo į Berlyną. Jis nežinojo, kad stalo atrama uždengė Hitlerį nuo sprogimo. Fiureris liko beveik nesužeistas, tik patyrė išgąstį.

Tačiau sąmokslininkų, buvusių Berlyne, kvailumas sugriovė bet kokią viltį atimti valdžią iš nacių. Gavę žinią iš Štaufenbergo, kad Hitleris negyvas, jie nepasirūpino paimti į savo rankas visas komunikacijos priemones, net ir tokias, kaip radijo stotys. Berlyno apsaugos pulkas, mobilizuotas "Valkirijos" manevrams ir patikėjęs, kad prasidėjo maištas, pajudėjo saugoti vyriausybės pastatų, o kartu ir propagandos ministro Gėbelso įstaigos. Kadangi sąmokslininkai ryšio neužgrobė, Gėbelsas galėjo telefonu susisiekti tiesiai su Hitleriu. Kai pulkininkas Remeris su Berlyno Apsaugos pulku, kuris sudarė dalį elitinės Didžiosios Vokietijos divizijos, atvyko saugoti pastato, Gėbelsas telefonu leido jam pasišnekėti su Hitleriu. Hitleris paaukštino Remerį vietoje ir įsakė jam nuslopinti maištą.

Generolas Fromas, pamatęs, kad sąmokslas ėmė svyruoti, pasielgė taip, kad išgelbėtų savo kailį. Jis įsakė karo lauko teismui suimti sąmokslininkus ir tučtuojau juos nužudyti. Olbrichtas, Štaufenbergas ir dar kiti buvo sušaudyti. Fromas tikėjosi sunaikinti tuos, kurie galėjo paliudyti, jog ir jis žinojo apie sąmokslą.

Himleris įtarė Fromą turint tokius motyvus ir atsiuntė grupę RSHA karininkų sutrukdyti tolesnėms egzekucijoms.

Svetur sąmokslininkams sekėsi geriau. Paryžiuje į Fresneso karinį kalėjimą buvo uždaryta 1200 SS ir gestapo narių. Tačiau sąmokslininkai irgi padarė klaidą: pamiršo svarbią teletaipo liniją į Berlyną, ir RSHA netrukus žinojo apie savo personalo Paryžiuje likimą.

Išgirdęs, kad Hitleris gyvas, Kliugė išdavė savo bičiulius sąmokslininkus. Tas jam neišėjo į gera, nes Himleris žinojo apie jo bendrininkavimą. Pats Hitleris nenorėjo, kad vienas vyriausių Vokietijos kariškių stotų prieš teismą už išdavystę. Išspręsti šį klausimą Himleris paskyrė SS brigadenfiureriui Jurgenui Strupui. Šis nužudė fon Kliugę, viską sutvarkęs taip, jog atrodytų įvykus savižudybę.

Tuo metu karinių pajėgų grasinimas įtikino generolą fon Štulpnagelį Paryžiuje paleisti įkalintus esesininkus ir gestapininkus. Didelei nuostabai, Štulpnagelis paskui susėdo su Paryžiaus gestapo viršininku išgerti šampano, tarsi nieko nebūtų įvykę. Jie abu norėjo, kad įvykis neiškiltų į viešumą. Štulpnagelis dėl bendrininkavimo sąmoksle, o gestapo šefas dėl to, kad nepastebėjo, koks išdavikiškas sąmokslas rezgamas jo panosėje Paryžiuje.

Nacių represijos po Liepos sąmokslo

Himleris pasiruošė paleisti tokią teroro bangą įtariamiesiems sąmokslu, kokios niekam netekę regėti, visiems laikams turėjusią nušluoti visus nelojalumo Hitlerio atžvilgiu elementus. Nebuvo pasigailėta 16 generolų ir dviejų feldmaršalų. Per visą Vokietiją nusirito areštų banga. Kiekvienas, nors kiek pažinojęs įtariamąjį, ir pats tapo įtariamuoju. Užteko net mažiausios sąsajos, kad žmogus būtų apkaltintas SD ir gestapo. Įvyko serija parodomųjų teismų, kuriems pirmininkavo teisėjas Rolandas Freisleris. Jų eiga buvo vienoda: apšmeižimas, apkaltinimas, kaltės nuosprendis ir mirtis. Bet ne toji garbinga kariškio mirtis, kuomet šaudytojų būrys sušaudo nuteistąjį. Auką pakardavo Plocensė kalėjime ant plonos kanapinės virvės, pritvirtintos prie skerdienos kablio, kad mirtis būtų lėta ir kūną tampytų traukuliai. Hitlerio pasitenkinimui, buvo filmuojama.

Buvo sudaryta ypatingoji komisija. Į ją įėjo 400 gestapo tardytojų, pasiruošusių nustatyti visus užsilikusius sąmokslininkus. Tarsi koks tinklas apgaubė Reichą. Žinoma, RSHA panaudojo įvykį kaip pretekstą senoms skoloms atlyginti. SD vadas Valteris Šelenbergas dabar pasinaudojo proga susidoroti su admirolu Kanariu ir Abveru. Atsirado įrodymas, kad admirolas žinojo apie sąmokslą. Jam paskirtas namų areštas. Bet jis buvo pakeistas įkalinimu gestapo patalpų kameroje Princo Albrechto gatvėje. Nors Kanaris nekankintas fiziškai, bet jam teko ištverti tam tikrą psichologinį kankinimą. Po to jis kalintas Flosenburgo koncentracijos stovykloje ir Himlerio įsakymu nužudytas likus penketui dienų iki karo pabaigos.

Per tą laiką buvo atlyginta daug senų skolų. 1938 metais vienas Abvero teisinis ekspertas Hansas fon Donamis padėjo atskleisti gestapo sąmokslą diskredituoti generolą Blombergą. Gestapas dabar galėjo atkeršyti įrodydamas glaudžius jo ryšius su konspiratoriais. Jis buvo suimtas ir patyrė įprastą brutalų gestapo tardymą. Žinodamas, kad ilgai tokio elgesio su juo neišlaikys, jis paprašė žmonos per gestapo leistą pasimatymą įnešti į kalėjimą difterijos bacilų tikėda-

masis, kad sunki liga padės išvengti tolesnio tardymo. Gestapas išsiuntė jį į Zaksenhauzo koncentracijos stovyklą, ir čia jis kalėjo iki 1945 metų balandžio. Baigiantis karui jam iškeltas nedidelis parodomasis teismas ir jis buvo pakartas. Tuo metu jis taip sirgo, kad jį teko atnešti neštuvais ir pakarti prilaikomą.

Baigiantis 1944-iesiems ir stiprėjant Hitlerio paranojai SD ir gestapas Vokietijoje įgavo neribotą valdžią. Daugybė žmonių gyveno apimti baimės. Užtekdavo mažiausios užuominos apie galimą pralaimėjimą ir naktį į duris pasigirsdavo bauginantis beldimas. Žmogus būdavo areštuojamas.

Operatyvinės grupės (Einsatzgruppen)

Be jokios abejonės, nuodėmingiausios iš visų nacių saugumo organų buvo RSHA operatyvinės grupės. Nedaug kas istorijoje gali prilygti joms pagal įvykdytų žudynių baisumą.

Operatyvinės grupės gavo pradžią iš specialiai suformuotos Saugumo policijos ir gestapo agentų grupės, kuri glaudžiai bendradarbiavo su Austrijos policija areštuojant antinacistinius elementus po 1939 metų Austrijos aneksijos. Tas procesas buvo išvystytas toliau per 1939 metų kovo mėnesio invaziją į Čekoslovakiją, kur panašiems veiksmams atlikti buvo suformuoti du specialūs operatyviniai štabai.

Operatyvinės grupės Lenkijoje

Kai 1939 metų rugsėjo 1 dieną Hitleris įžengė į Lenkiją, prie kiekvienos iš penkių Vokietijos armijų buvo prišlieta speciali operatyvinė grupė, o šeštoji bazavosi Poznanėje. I operatyvinė grupė buvo prišlieta prie 14-osios, II — prie 10-osios, III — prie 8-osios, IV — prie 4-osios ir V — prie 3-osios armijų. VI operatyvinė grupė buvo Poznanėje. Kiekviena jų buvo padalinta į operatyvines komandas, sudarytas iš 100 žmonių.

Mūšių zonoje ir čia pat už fronto linijos operatyvinės komandos buvo pavaldžios armijai ir jos kontroliuojamos. Tačiau užfrontėje armija neturėjo galios kištis į operatyvinių komandų veiksmus. Operatyvinės komandos užduotis buvo užgniaužti bet kokį antinacistinį judėjimą užfrontėje, areštuoti nepageidaujamus piliečius ir išvengti sabotažo. Iš tiesų Himleris buvo įsakęs visiškai sunaikinti Lenkijos inteligentiją.

Himleris jautė, kad, sunaikinus Lenkijos protą ir potencialius lyderius, Lenkijos žmonės taps paklusni slavų rasė, tarnaujanti Vokietijai. Armijos kontroliuojamose vietovėse operatyvinės komandos buvo priverstos laikytis šiokio tokio diskretiškumo, bet tolimajame užnugaryje, kur tokios kontrolės nebuvo, jos atvirai vykdė savo žudynių politiką.

APAČIOJE: Vergiškas darbas koncentracijos stovykloje. Himleris ir jo pakalikai SS, o ypač Osvaldas Polas, SS ekonomikos ir valdymo departamento galva, greitai suprato, kad tūkstančiai žmonių koncentracijos stovyklose gali būti panaudoti fabrikuose pagelbėti karui, o ne veltui misti iš valstybės resursų. Himleris į "antisocialiųjų" sąrašą įtraukė ir valkatas, elgetas, sąvadautojus, kad būtų daugiau darbininkų SS ekonominėms spekuliacijoms. Tokiu būdu SS tapo nepaprastai turtinga organizacija, ir ne vien dėl daugybės aukso ir brangenybių, atimtų iš kalinių. Pagal SS ekonominį planą Polas propagavo, kad kalinių nereikia mušti, bet duoti jiems geresnio maisto ir drabužių skatinant dirbti geriau. Tačiau kaliniai tebeliko vergais, kurie neturėjo jokių teisių ir galėjo būti negailestingai primušti stovyklos sargybinių už mažiausią prasižengimą.

APAČIOJE : Tūkstančiai darbininkų vergišką darbą dirbo iki mirties. Daugelyje koncentracijos stovyklų darbo diena vasarą prasidėdavo 4 — 5 valandą, žiemą — 6 — 7 valandą. Pavalgę skystos košės ir patikrinti pagal sąrašą, žmonės būriais išžygiuodavo pro pagrindinius stovyklos vartus. Kiekvienas prieš šūkį viršum vartų nusiimdavo kepurę. Paskui iki pavakarių dirbdavo. Tuomet galėdavo gauti dar vieną katiliuką skystos košės. Vasarą darbo diena baigdavosi 20-ą, o žiemą — 17-ą valandą. Tų, kurie nenumirdavo nuo išsekimo, kančios tęsėsi. Vakarinis patikrinimas šaukiant pavardėmis buvo ypač brutalus dalykas, nes kaliniai turėjo išstovėti valandas šaltyje, kęsdami stovyklos sargybinių patyčias. Ištvėrusiesiems buvo leidžiama valgyti "vakarienę": mažytį duonos gabalėlį, kartais su trupučiu margarino bei šaukštu varškės. Toks buvo Himlerio imperijos darbininkų gyvenimas.

Kai operatyvinės grupės susidorojo su savo pirmosiomis aukomis, visas jų pyktis nukrypo į Lenkijos žydus, o to pykčio rezultatas buvo siaubingas.

Nugalėjus Lenkiją, okupuotos teritorijos buvo suskirstytos į karinius rajonus, kuriuos kontroliavo armija. Vyresniąją armijos vadovybę labai papiktino Himlerio žudikų būrių elgesys. Blogiausia iš visų buvo Voiršo (Woyrsch) operatyvinė grupė. Jai vadovavo brutalus SS obergrupenfiureris Udo fon Voiršas, kuris jau buvo panaudojęs terorą prieš žydus Viršutinėje Silezijoje. 1939 metų rugsėjo pabaigoje armiją taip supykdė Voiršo vyrų elgesys, kad armijų grupės "Pietūs" generolas Runštetas pareikalavo tučtuojau sustabdyti antižydiškus veiksmus teigdamas, kad armija ilgiau jų netoleruos. Hitleris atsakė į tai, įvedęs karinį valdymą. Okupuotai Lenkijai valdyti jis paskyrė gauleiterius. Vakarų Prūsijos gauleiteriu tapo Gręiseris, ką tik prisijungusios Silezijos ir Viršutinės Silezijos gauleiteriu — Vagneris, o Hansui Frankui buvo paskirta valdyti likusi Lenkija, dabar pavadinta generaline gubernija.

Ėmus valdyti gauleiteriams, okupuotos teritorijos vėl atsidūrė operatyvinių grupių malonėje, tik šios grupės dabar buvo performuotos į Gestapo rajoninius štabus (Leiststellen) ir SD rajoninius štabus (Abschnitte), kiekviename rajone pavaldžius saugumo policijai ir SD vadui, kuris savo ruožtu buvo atsakingas saugumo policijai bei tiesiogiai atsiskaitė RSHA. Paraleli komandinė struktūra buvo organizuota ir Tvarkos palaikymo policijos daliniuose. Visos SS ir policijos funkcijos buvo kontroliuojamos vyriausiojo SS ir policijos vado (Hohere SS-und Polizeifuhrer — HSSPF).

Tačiau armija dar nepripažino pralaimėjusi kovą su operatyvinėmis grupėmis Lenkijoje. Generolas Runštetas pasibjaurėjęs atsistatydino. Jį pakeitė generolas Johanesas Blaskovicas, nudrėbtas iš tvirtesnio molio. Skubus Himlerio naikinimų programos išplėtimas vertė Blaskovicą veikti.

Jis sutikrino ataskaitas žudynių, įvykdytų operatyvinių grupių, ir nusiuntė jas Hitleriui, aiškiai išreiškęs armijos nepritarimą. Hitleris užpyko dėl to, kad Blaskovicas, kaip jam atrodė, kišosi ne į kariškus dalykus. Tačiau Blaskovicas nesiliovė ir pateikė dar kritiškesnių ataskaitų. 1940 metų vasarį įvykiai pasiekė tokį laipsnį, kad Blaskovicas atvirai išreiškė savo ataskaitose kariškių nepritarimą operatyvinių grupių veiksmams tvirtindamas, kad visi kariai "pasibaisėjo ir pasibjaurėjo" šiais nusikaltimais. Sakoma, kad netgi Hitlerio štabe armijos karininkai atsisakydavo paspausti rankas SS vadams.

Invazija į Tarybų Sąjungą

Gauleiteris Frankas paprašė Hitlerio perkelti

Blaskovicą kitur. Hitleris mielai sutiko, ir rūpesčių keliantis Blaskovicas su savo personalu buvo atšaukti iš okupuotų teritorijų tariamai ruoštis kampanijai Vakaruose. Himlerio žudikų dalinys vėl galėjo siautėti okupuotose teritorijose sėdamas mirtį ir griaudamas. Jis varė iš namų lenkus bei žydus ir keitė juos rasiškai tinkamais vokiečių tautybės persikėlėliais.

Nors operatyvinių grupių veiksmai Lenkijoje buvo siaubingi, dar baisesni jie tapo, kai Hitleris savo karinę galią 1941-ųjų vidury nukreipė prieš sovietus, neseniai dar buvusius jo sąjungininkus. Iš pradžių buvo keturios operatyvinės grupės: grupė A dirbo armijų grupės "Šiaurė" užnugaryje, grupė B dirbo vietovėse, dengiamose armijų grupės "Centras", operatyvinės grupės C ir D dirbo armijų grupės "Pietūs" užnugaryje. Karui įsisiūbavus, buvo suformuotos dar keturios: E, G, H ir operatyvinė grupė "Kroatija".

Kai Vokietijos kariuomenė įžengė į Rusiją, iš paskos atsekė operatyvinės grupės, gavusios įsakymą naikinti pagal sąrašą visų nepageidaujamų kategorijų gyventojus: politinius komisarus, NKVD agentus, antinacius etninius vokiečius, partizanus ir visus, kurie teikė jiems pagalbą, žydus, maištininkus ir "nepageidaujamus elementus", kuriuos sudarė visi, kas nepatiko operatyvinėms grupėms. Daugeliu atvejų šios grupės galėjo pasikviesti į talką vietinių tautų gyventojus, nusiteikusius prieš žydus, kad padėtų šiuos persekioti ir žudyti. Panašiai kaip Lenkijoje, kitose užkariautose šalyse irgi buvo sukurtos pastovios Saugumo policijos ir Tvarkos palaikymo policijos komandinės struktūros.

Dar prieš invaziją į Tarybų Sąjungą nutarta, kad operatyvinės grupės paklūsta armijos jurisdikcijai tik judėjimo, apgyvendinimo, maisto davinio atsargų klausimais. Visais kitais atvejais armija gali uždrausti operatyvinių grupių veiksmus tik tuo atveju, jei jie tikrai trukdo karinėms operacijoms. Kitais žodžiais tariant, jos ir vėl turėjo laisvas rankas.

Heidricho instrukcijos

RSHA galva SS obergrupenfiureris Heidrichas išsiuntė savo vyrus į "žygį" priminęs: "Komunistų funkcionieriai ir aktyvistai, žydai, čigonai, sabotuotojai ir agentai turi būti laikomi asmenimis, kurie kelia pavojų kariuomenės saugumui, todėl su jais privalo būti susidorota be papildomo triukšmo." Taigi dažnai paskui kariuomenės dalinius ar net kartu su jais į užimtus miestus ir kaimus įeidavo operatyvinės komandos ir tučtuojau imdavo dirbti savo nešvarų darbą.

Iš pradžių dauguma žydų, vis dar nežinodami tikrosios nacių politikos, žiūrėjo į vokiečius kaip į išvaduotojus nuo nekenčiamų komunistų. Operatyvinės komandos paskubėjo išsklaidyti šias jų iliuzijas ir greitai priprato vartoti apgaulę (kaip ir brutalią jėgą) naikindami žydus. Pavyzdžiui, grupė C, įžengusi į Minską, išlipino perspėjimus prisistatyti žydų bendruomenės nariams dėl persikėlimo į kitą vietą. 3000 susirinkusių nieko neįtariančių civilinių gyventojų buvo išvežti ir nužudyti.

Pirmąją karo žiemą Tarybų Sąjungoje operatyvinės grupės išžudė beveik pusę milijono žydų. Viena grupė A išžudė vos ne ketvirtį milijono. B — apie 45 500, C — 95 000 ir D — 92 000. Su tais, kuriuos operatyvinė komanda paleisdavo, susidorodavo policija ir savanoriai, pagalbininkai iš okupuotų teritorijų.

Armijos ir SS kariuomenės daliniai, daugeliu atvejų vietinių gyventojų sutikti kaip išvaduotojai, netruko pastebėti, kad tie iš pradžių draugiškai nusiteikę čiabuviai tampa uoliais partizanų pagalbininkais, o draugiški jų jausmai virsta neapykanta. Visa tai — per operatyvinių komandų atstumiantį elgesį.

Patiems žudikams jų veiksmai buvo tokie pasibjaurėtini, kad protui suvokus nusikaltimo dydį daugelio nervai neišlaikydavo. Kai kurie baigdavo gyvenimą savižudybe, kiti galėjo veikti tik tuomet, kai užtemdydavo sąmonę alkoholiu. Himleris ragino savo vyrus ištverti ir būti stipriems vykdant savo sunkią užduotį.

Karas su partizanais

Operatyvinės grupės įsitraukė ir į kovą su partizanais, o Himleriui tai suteikė galimybę užmaskuoti jų tikrąją natūrą teigiant, kad jie atliko pagrindinį darbą apsaugodami užnugario vietoves nuo partizanų atakų. Tačiau reikalai pasidarė tokie prasti, kad net gauleiteriai pradėjo skųstis dėl ekscesų. Joks žydas neišsprūsdavo iš operatyvinių komandų nagų, net jeigu jo kvalifikacijos ar sugebėjimų reikėdavo Vokietijos karo pramonei. Dėl to nukentėjo okupuotų kraštų ekonomika. Vienu atveju net žinomas savo antisemitizmu Baltarusijos gauleiteris Vilhelmas Kubė pasipriešino, kad iš Reicho į jo valdomą teritoriją nužudyti būtų atgabenti žydai. Kubė neprieštaravo masinėms Rusijos žydų žudynėms, bet ir nepritarė tam, kad jo teritorijoje būtų nužudyti Vokietijos žydai, dalis kurių buvo tarnavę I pasauliniame kare ir nusipelnę ten apdovanojimų, ir jis ėmėsi asmeniškai globoti tuos žydus. Kubė toks nebuvo vienintelis. Ir kiti gauleiteriai ėmėsi gelbėti "savus" žydus. Kubė netgi perdavė informaciją apie žydų gyvenamose vietovėse ketinamus organizuoti SD reidus ir taip leido būsimoms aukoms pabėgti.

Žydų nelaimei ir dideliam Himlerio džiaugsmui, Kubė žuvo nuo bombos, kurią padėjo jo kambarinė. Ji buvo rusė ir partizanų agentė. Tačiau nuo tada operatyvinių grupių teroras aprimo, nes buvo priimtas vadinamasis "galutinis žydų klausimo sprendimas", ir žydai buvo vežami į mirties fabrikus — koncentracijos stovyklas.

Operatyvinių grupių uniformos

Įdomu, kad, nors asmeniniai Himlerio mirties būriai buvo pavadinti Saugumo policijos ir SD operatyvinėmis grupėmis (Einsatzgruppen der Sicherheitspolizei und der SD), vos trys procentai jų personalo iš tikrųjų buvo SD nariai. Kad operatyvinių komandų vyrus būtų galima atskirti nuo kitų kariškių, jiems buvo įsakyta vilkėti pilkas SD uniformas. Iš tikrųjų 35 procentus jų sudarė SS, 20 procentų — policijos, 10 procentų — gestapo ir 5 procentus — kripo personalas. Buvo net nedidelė dalis armijos personalo, atliekančio administracines funkcijas. Tačiau reikia pasakyti, kad iš arčiau pasižiūrėjus į išlikusias operatyvinių komandų darbą atspindinčias nuotraukas, galima įžiūrėti vyrus, vilkinčius uniformomis su armijos ženklais. Taigi armija irgi galėjo būti giliai įsipainiojusi į žudynes.

Tarp daugelio kitų funkcijų, kurias priklausė atlikti Heidricho RSHA, buvo ir funkcija gestapo personalui, bent pirmaisiais karo mėnesiais, papildyti sienos kontrolės dalinius iš Pasienio muitinių

tarnybos (Zollgrenzdienst). Šis gestapo personalas nešiojo pilką uniformą, o ant rankovės raiščio buvo pavadinimas: Pasienio policija (Grenz Polizei). Jis turėjo būti panaudotas rytinėms Vokietijos sienoms saugoti, bet baigiantis 1941-iesiems buvo išformuotas.

Dar vienas mažesnių Heidricho dalinių buvo RFSS kriminalinės komandos štabas (Stab RFSS Kriminal Kommando). Šis rinktinis dalinys, kontroliuojamas Saugumo policijos, teikė asmeninę apsaugą žymesnėms nacių asmenybėms, o kartu ir Hitleriui. Hitlerio asmens sargybos dalinys SS Adolfo Hitlerio apsaugos pulkas tapo armijos, kovojančios fronte, dalimi, o kasdieninė Hitlerio ir jo štabo apsauga teko RSHA, nors daug asmens sargybos personalo atėjo iš Apsaugos pulko.

Už asmeninį Hitlerio saugumą buvo atsakingas SS brigadefiureris Hansas Ratenhuberis, likęs bunkeryje kartu su fiureriu iki pastarojo mirties. Ratenhuberio vyrai bandė sudeginti Hitlerio palaikus.

Hitlerio saugumas kelionėse į įvairias būstines, per pasirodymus viešose vietose ir visais kitais atvejais, kai, buvo manoma, jo saugumui galėjo kilti rizika, buvo Fiurerio apsaugos komandos (Fuhrer-Begleitkommando) rūpestis. Tarp šios komandos narių buvo ir keli Apsaugos pulko vyrai.

Nors Hitleris išlaikė ištikimų SS apsaugos vyrų palydą iki savo gyvenimo pabaigos, kasdieninė jo gyvenamos vietos ir jo kelionių apsaugos atsakomybė galutinai perėjo Fiurerio apsaugos brigadai, elitiniam armijos daliniui, kuris, kaip ir Apsaugos pulkas, išaugo į pajėgią fronto kovos diviziją.

Gestapas

Gestapas (Geheime Staatspolizei) buvo blogiausios reputacijos policijos organizacija 1930 — 1940 metais. Figūra odiniu lietpalčiu, taip mėgstama pokarinėse satyrose ar televizijos komedijose, toli gražu nebuvo humoristinė. Ne toks buvo gestapas Trečiojo reicho periodu Vokietijoje bei okupuotose šalyse.

Vos susikūręs gestapas atstovavo vien tik Prūsijos slaptajai valstybinei policijai. Suformuotas Hermano Geringo ir bazavęsis Berlyne, gestapas perėjo tą fazę, kai jis buvo didelė SS susierzinimo priežastis. Vadovaujami vieno pirmųjų savo vadų Arturo Nebės, gestapo agentai areštuodavo tuos SS vyrus, kurie pranokdavo savo valdžią. Vėliau gestapui ėmė vadovauti SS grupenfiureris Heinrichas Miuleris, kurio pavardė tapo gestapo sinonimu, o jis pats populiariai buvo vadinamas gestapo Miuleriu. Jis tapo entuziastingu Trečiojo reicho priešų persekiotoju.

Gestapo užduotis buvo sekti asmenis, pavojingus Trečiajam reichui. Jis maža ką bendro turėjo arba ir visai nieko neturėjo su vadinamaisiais įprastiniais nusikaltimais. Šie buvo kripo ir orpo žinioje.

Po neilgo periodo, kai abu valstybės saugumo organai nesutarė vienas su kitu, gestapas ėmė labai glaudžiai bendradarbiauti su SD. SD rinko informaciją apie pavojingus asmenis, o gestapas buvo atsakingas už jų areštą. Žemesnio rango gestapo karininkai galėjo taikyti septynių dienų areštą, o Slaptoji valstybinė policija (gestapas) galėjo įsakyti aukas laikyti koncentracijos stovyklose neribotą laiką.

Kaip ir daugumoje saugumo organų, tarp gestapo funkcionierių buvo ir akademikų, pirmenybę teikusių apgavystėms ir persekioji-

mui kartu su psichologine technika ištraukti informaciją ir prisipažinimą, ir brutalių galvažudžių, kurie jautėsi labai laimingi galėdami panaudoti beveik viduramžių kankinimo metodus. Kai kuriems žymiems Vokietijos visuomenės veikėjams, patekusiems į gestapo rankas, pasisekė būti tardomiems pirmųjų, tuo tarpu daug aukų atiteko pastariesiems galvažudžiams.

Gestapas buvo užmetęs savo tinklą ir okupuotose teritorijose. Vien Prancūzijoje jis turėjo didelę būstinę Paryžiuje ir 17 kitų miestų. Jo užduotis buvo sekti rezistencijos dalyvius bei žydų bendruomenės narius. Kiekvienoje koncentracijos stovykloje irgi buvo gestapo atstovas.

Kriminalinė policija (Kriminal Polizei)

Kriminalinė policija (Kriminal Polizei — Kripo) buvo sudaryta iš profesionalių Vokietijos detektyvų. Jie vilkėjo civiliais drabužiais ir iš pradžių tyrė tokius rimtus nusikaltimus, kaip žmogžudystės, išprievartavimai, padegimai. Ji nebuvo tokia atvirai politinė jėga kaip gestapas, bet kai kuriais atvejais šių abiejų jėgų tardymai sutapdavo. Būta ir kitokių ryšių: kripo karininkai ėjo antraeiles pareigas gestape ar tik dalyvavo gestapo tardymuose.

Karo metais padaugėjo rimtų nusikaltimų. Ypač, kaip turbūt per kiekvieną karą, ekonominių vagysčių, aprūpinančių juodąją rinką. Kriminalinė policija turėjo daug darbo, bet jos įtaka vidutinių, įstatymo besilaikančių piliečių gyvybei liko tokia pati kaip ir taikos metais. Tačiau paranojiškoje karo meto Vokietijos atmosferoje kiekvienas uniforma apsivilkęs policininkas kėlė baimę, nes galėjo būti palaikytas gestapininku.

Ekonomikos ir valdymo departamentas (Wirtschafts-und Verwaltungshauptamt)

Ekonomikos ir valdymo departamentas (WVHA) buvo įkurtas 1942 metais. Jam vadovavo SS obergrupenfiureris Osvaldas Polas. Iš jo išsivystė penki pagrindiniai skyriai:

Skyrius A — finansų, teisės ir valdymo, vadovaujamas SS brigadefiurerio Fanslau.

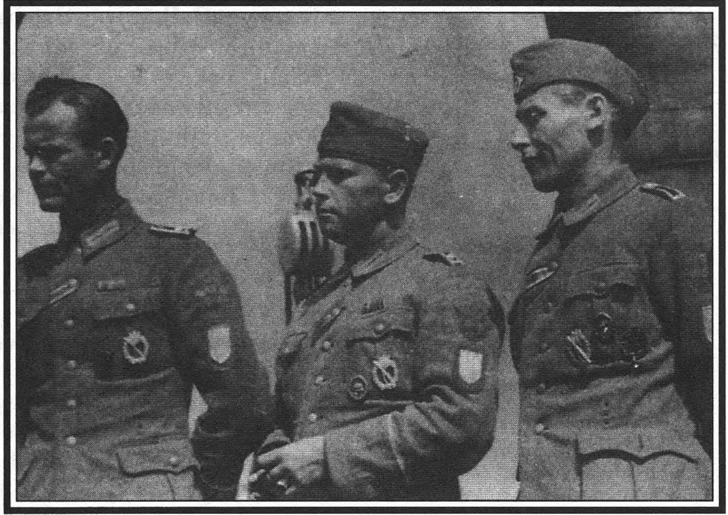
Skyrius B — tiekimo, valdymo ir įrengimų, vadovaujamas SS grupenfiurerio Lornerio.

Skyrius C — darbų ir statybos, vadovaujamas SS grupenfiurerio Kamlerio.

Skyrius D — koncentracijos stovyklų, vadovaujamas SS grupenfiurerio Gliuko.

Skyrius W — ekonomikos.

WVHA buvo atsakingas už išvardintų bendrosios SS penkių aspektų kontrolę. Per karą bendroji SS ėmė prarasti savo svarbą šalia meteoriškų greičiu kylančių SS Ypatingos paskirties būrių ir SS kariuomenės. Vien SS divizijų valdymas buvo didžiulis įpareigojimas. Be to, WVHA vadovavo visoms SS "Kaukolės" grupėms (tarp jų ir koncentracijos stovyklų), nors SS "Kaukolės" divizijos, siekiant supaprastinti valdymą ir tiekimą, nuo 1941 metų prijungtos prie SS kariuomenės. 1944 metų pradžioje, kai nuo sąjungininkų bombardavimo iš rikiuotės išėjo Tvarkos palaikymo policijos valdymo komanda, WVHA perėmė atsakomybę ir už jos valdymą.

VIRŠUJE: Policijos pulko kariai Rusijoje. Pulkai buvo sudaryti daugiausia kovai su partizanais, žydais bei politiniams kaliniams žudyti iš vyrų, vyresnių nei 45 metų, šaukiamojo amžiaus nesulaukusių jaunuolių bei sužeistųjų karo veteranų, kurie daugiau netiko frontui. Himleris taip pat suformavo daug pagalbinės policijos būrių iš "aršių" latvių, lietuvių, estų bei lenkų surinkti žydams okupuotose teritorijose. Vyrai nuotraukoje prisisegę kovų apdovanojimus.

SS kariuomenės finansavimas buvo komplikuotas dalykas, kadangi ji buvo laikoma valstybiniu organu ir todėl turėjo būti finansuojama Reicho finansų ministerijos, kontroliavusios jos biudžetą. Bendroji SS buvo laikoma NSDAP organu ir jos finansinius reikalus tvarkė partijos iždininkas Frankas Ksaveras Švarcas, kuris partijos lėšų nešykštėjo.

Taigi situacija buvo tokia, kad SS kariuomenės divizijų, kariaujančių fronte, biudžetas buvo griežtai kontroliuojamas, o bendroji SS, kurios reikšmė kare buvo daug mažesnė, tikrų finansinių nepriteklių nepatyrė.

WVHA vadovavo savo paties SS valdymo mokyklai, apmokančiai jo valdymo personalą, ir buvo atsakingas už savo paties aprūpinimo sistemą kartu su SS Vyriausiąja valdyba (visos SS operatyviniu štabu). Pastaroji buvo atsakinga už aprūpinimą ginklais bei amunicija, o WVHA — už racioną, uniformas ir asmeninį aprūpinimą.

Dar prieš prasidedant karui SS turėjo ir ekonominių sumanymų. Iš pradžių nedidelių, pavyzdžiui, susidomėjo Alacho porceliano fabriku arba Apolenario mineralinio vandens gamykla. Tačiau kai Vokietijos kariuomenė pradėjo užkariauti Europą, Himleris ne tik pristeigė visokiausių pramonės įmonių, bet taip pat naudojo beveik neišsenkamą vergiško darbo jėgą, kurią sudarė pavergti okupuotų šalių gyventojai.

Be jokių abejonių, SS interesai ekonomiką apribojo prekių, reikalingų karui, gamyba. Įvairiausi koncernai, kaip ir ūkininkavimas, miškininkystė, žuvininkystė, tapo kontroliuojami SS ir Himlerio. Tačiau tai nereiškė, kad vidutinis Vokietijos pilietis būtinai žinojo apie didėjančią SS įtaką šalies ekonominiame gyvenime, bet iš tiesų visur siekianti SS galia pasiekė ir rimtą verslą. Tuo metu Himlerio ekonominės įstaigos plėšė okupuotas teritorijas.

Pačioje Vokietijoje SS sparčiai plėtė gamybos koncernų kontrolę. 1945 metais daugiau kaip 500 įvairaus verslo įmonių, tarp jų ir didžiumą Vokietijos gaiviųjų gėrimų pramonės, kontroliavo SS.

Alacho porceliano fabrikas

Alacho porceliano fabrikas netoli Miuncheno yra vienas įdomiausių pavyzdžių, liudijančių apie SS įsiveržimą į komercijos ir meno pasaulį. 1935 metais fabrikas pirmiausia buvo įsteigtas kaip nedidelis privatus koncernas. Himlerio tarnyba, žinodama vado aistrą arijiškai mistikai ir norą įnešti savo indėlį į Vokietijos kultūrą, laikė porceliano fabriko pasisavinimą sėkmingu žingsniu. Vokietija visame pasaulyje buvo žinoma puikios kokybės porcelianu. Meiseno ir Drezdeno porceliano fabrikų gaminiai buvo labai geri. Turėdama nuosavą fabriką, SS galėjo gaminti daiktus, parodančius jos

APAČIOJE DEŠINĖJE: Naujokų šaukimo į 12 SS Šarvuočių diviziją "Hitlerjugendas" (Panzer Division Hitlerjugend) plakatas. Hitleris ir SS bruko jaunimui nacionalsocializmo idėjas. Fiureris neabejojo Vokietijos jaunimu. Jis pareiškė Himleriui: "Jaunuoliai, atėję iš "Hitlerjugendo", yra fanatiški kovotojai... Šitas Vokietijos jaunimas, kurio daugumai vos šešiolika, kovoja fanatiškiau už senus karius."

supratimą apie meną. Galbūt ir nuostabu, bet Alacho fabrike gaminami porceliano dirbiniai, nepaisant akį rėžiančio nacių meno, tikrai buvo aukščiausios kokybės. Kruopščiai padaryti, gražiai apdailinti, puikiai glazūruoti Alacho porceliano gaminiai niekuo nenusileido geriausiam pasaulio porcelianui.

Himlerio asmeniniame štabe (Stab RFSS) buvo Meno ir architektūros skyrius. Jam vadovavo SS oberšturmbanfiureris profesorius Dybičas, pats pagarsėjęs menininkas. Būtent šitas skyrius 1936 metais ir įsigijo Alacho fabriką.

Dachau kaliniai fabrike

SS tučtuojau suieškojo geriausiùs Vokietijos menininkus dirbti Alacho fabrike. Nedaugelis buvo tokie kvaili, kad atsisakytų "kvietimo" dirbti SS reichsfiureriui. Netrukus tokie meistrai, kaip profesorius Teodoras Karneris ir profesorius Fichteris iš Drezdeno valstybinio porceliano dirbinių įmonės, dirbo Alacho koncernui. SS oberšturmbanfiureris profesorius Dybičas pats gamino produkciją ir dirbo fabriko vadybininku.

Fabrikas gamino ne tik puikiausio porceliano dirbinius, bet ir praktiškesnę produkciją — keramikos indus. Padidinus gamybą Alacho koncernas nebetilpo mažoje teritorijoje. Todėl nuspręsta perkelti gamybą į naują laikiną įmonę netoli Dachau koncentracijos stovyklos. Stovyklos kaliniai buvo panaudoti naujai gamyklai statyti. Neišliko ataskaitų apie tai, kokiomis sąlygomis jie dirbo, bet neabejotina, kad jiems buvo geriau negu tiems, kurie liko koncentracijos stovykloje.

Kol produkcija buvo gaminama Dachau, pirmasis fabrikas buvo padidintas ir rekonstruotas. 1940 metais keramika vėl pradėta gaminti Alache, o porcelianas— kaip ir iki tol — Dachau. Buvo ketinta visas įmones labai išplėsti, Berlyne ir kituose miestuose atidaryti specialius parodų salonus. Tačiau karas privertė atidėti į šalį tokių grandiozinių planų įgyvendinimą.

Tiek Hitleris, tiek Himleris labai domėjosi Alacho gamykla. Didelė dalis produkcijos iš porceliano fabriko buvo rezervuojama Asmeniniam Hitlerio štabui. Ja reichsfiureris naudojosi pats ir apdovanodavo nusipelniusius SS karininkus bei eilinius. Pavyzdžiui, SS šturmbanfiureris Vilis Kmentas buvo apdovanotas puikaus darbo fechtuotojo skulptūrėle už gerą savo, kaip Himlerio asmeninio štabo karininko, pareigų atlikimą.

Nors dauguma Alacho porceliano

dirbinių buvo baltai glazūruoti, dalis jų, dažniausiai skirtoji plačiajam vartojimui, buvo išpaišoma. Nors ir nepriekaištingai išdekoruoti, jie netekdavo paprasto baltų dirbinių grožio.

Iš visų išlikusių Trečiojo reicho reikmenų SS Alacho porcelianas mūsų dienomis turi didžiausią paklausą, ir originalūs, nepažeisti darbai kainuoja nepaprastai brangiai. Nors dauguma Alacho dirbinių, kaip raito SS karininko ar SS vėliavos nešiko figūrėlės, yra aiškiai nacistinio pobūdžio, dauguma produkcijos neturi tokio regimo politinio atspindžio. Yra ir statulėlių nacionaliniais drabužiais, tokių kaip tradicinės Bavarijos valstiečių figūrėlės, raito Frydricho Didžiojo, dailių gamtos gyvenimo paveikslėlių nuo Bembio tipo elniukų iki škotiškų šunų. Šias skulptūrėles galima pažinti iš Alacho fabriko ženklo ant jų pagrindo: sukibusios SS Sig runos — vienintelė nuoroda apie nuodėmingą puikaus vokiško porceliano praeitį.

Vergiškas darbas

Himleris žinojo koncentracijos stovyklų kalinių darbo vertę ir įsakė atsijoti tuos kalinius, kurių sugebėjimai galėjo būti naudingi WVHA. Jis netgi paliepė, kad su jais būtų elgiamasi šiek tiek geriau ir kad jiems būtų pagerintas maisto davinys. Ar jo įsakymai turėjo kokią vertę, ginčytinas klausimas, nes apie 500 000 vergiško darbo darbininkų numirė nuo blogo elgesio su jais.

Koncentracijos stovyklose Himleris galėjo pasirinkti įvairiausios kvalifikacijos specialistų ir didžiulę armiją vergiško darbo jėgos. Kai kuriais atvejais visas ciklas, pradedant žaliavomis, gamyba ir baigiant paskirstymu bei vartojimu, buvo kontroliuojamas SS. Šitai negalėjo būti nepastebėta ir dauguma vyresnių partijos funkcionierių siekė turėti tokią prabangą. Kai vyriausybė išleido apribojimus dėl to, kam leidžiama turėti individualų koncerną, kad būtų išvengta SS įsigalėjimo, Polas kaip priedangą paprasčiausiai įkūrė holdingo kompaniją, ir dauguma firmų, kurių savininkai buvo paprasti verslininkai ar pramonininkai, iš tikrųjų priklausė tiems, kurie turėjo SS laipsnį.

1939 metų rugsėjį, kai prasidėjo karas, buvo keturi

pagrindiniai SS kontroliuojami koncernai: Vokietijos žemės ir akmenų gamykla (Deutsche Erd und Steinwerke GmbH), kuriai priklausė keturiolika akmens gaminių įmonių ir akmens skaldyklos; Vokietijos įrangos gamykla (Deutsche Ausrustungswerke), kuriai priklausė visos mašinų gamybos įmonės koncentracijos stovyklų viduje; Vokietijos maisto ir mitybos tyrimo institutas (Deutsche Versuchsanstalt fur Ernahrung und Verpflegung), kuriame buvo atliekami maisto ir maistingumo tyrimai (tai buvo viena iš Himlerio asmeninių manijų), bei Tekstilės ir odos apdirbimo bendrovė (Gesellschaft fur Textil und Lederverwertung), naudojusi kalinių darbą persiūti dėvėtoms uniformoms ir perdirbti amunicijai, kas vėl buvo panaudojama kare.

Karo meto WVHA struktūrą kontroliavo daug tokių, kurie ne tik nebuvo naciai, bet netgi nesidomėjo nei nacionalsocializmo, nei Himlerio rasine teorijomis. Toks buvo daktaras Hansas Hobergas, kuris vadovavo Ekonomikos ir valdymo departamento grupei W, bet nebuvo nei nacių partijos, nei SS narys. Jis buvo paprastas kapitalistas išnaudotojas, besidžiaugiąs, kad gali pasinaudoti SS suteikta galimybe siekti sau naudos.

Grupę W sudarė šie padaliniai:

Tarnyba I — žemės kasimo darbai ir akmens skaldyklos
Vokietijos žemės ir akmenų gamykla (Deutsche Erd und Steinwerke GmbH). Vadovavo SS oberšturmbanfiureris Mumentėjus. Šis padalinys dangstė tokią produkciją:

Tarnyba I (i) — plytų gamyba. Buchenvaldo, Nojengamo, Zaksenhauzeno ir Štuthofo koncentracijos stovyklose buvo gaminamos plytos.

Tarnyba I (ii) — akmens skaldyklos. Granitas buvo skaldomas šiose koncentracijos stovyklose: Gros-Rozeno, Mauthauzeno ir Nacveilerio. Pastarosioms priklausė ir skalūnų naftos distiliavimas. Akmens skaldyklos buvo Rotau ir Lince.

Tarnyba I (iii) — Porcelianas ir fajansas. Žymiausias fabrikas buvo garsusis Alacho koncernas, nors Bohemijos-Moravijos protektorate buvo ir kitų.

Tarnyba II — statybos medžiagos
Statybinių medžiagų ir cemento fabrikas (Baustoffswerke und Zementfabriken). Vadovavo SS oberšturmbanfiureris Boberminas.

Tarnyba II (i) — Statybos medžiagos: Pozene, Bylice, Zichenau.

Tarnyba II (ii) — Cementas. Koncentracijos stovykla Osvencime (Aušvice) buvo didžiausia darbo jėgos tiekėja Golešau cemento fabrikui.

Tarnyba II (iii) — Rytai. Daug Rusijos verslo užvaldė SS po invazijos į Tarybų Sąjungą ir jį kontroliavo.

Tarnyba III — Maisto pramonė

Tarnyba III (i) — Mineraliniai vandenys. Sudetų, Matonio ir Apolinario mineralinio vandens firmas kartu su butelių fabriku (Rheinglassfabrik) kontroliavo SS.

Tarnyba III (ii) — Mėsa. Osvencimo, Dachau ir Zaksenhauzeno koncentracijos stovyklose buvo apdorojama mėsa.

Tarnyba III (iv) — Duona. Osvencimo, Dachau, Hercogenbošo, Liublino, Plasnovo ir Zaksenhauzeno stovyklose veikė duonos kepyklos.

Tarnyba IV — Vokietijos aprūpinimas

Tarnyba IV (i) — Karinė. SS vykdė dvi pagrindines funkcijas. Pirma, ji turėjo nuosavus fabrikus, gaminančius smulkius ginklus, remontavo ginklus ir perdirbo meta-

lo laužą. Daug koncernų buvo įrengta stovyklose — Osvencime, Nojengame, Dachau ir Zaksenhauzene. Be šito, SS kontrakto pagrindu aprūpindavo kalinių darbo jėga tokias firmas, kaip "Meseršmit", "Heinkel" ir "Junkers".

Tarnyba IV (ii) — Dailidžių darbai. Daug medinių baldų tiek karinėms, tiek civilinėms reikmėms buvo gaminama daugelyje koncentracijos stovyklų.

Tarnyba IV (iii) — Apranga. Daug siuvyklų (Bekleidungswerke) buvo įkurta stovyklose. Buvo siuvamos uniformos tiek armijai, tiek policijai, gaminami ir atpažinimo ženklai. Centras — Dachau. Pagal kontraktą Vermachtui dar buvo audžiami kaspinai, diržai, juostos.

Tarnyba V — Žemė, miškų ūkis, žuvininkystė

Tarnyba V (i) — Maistas ir maitinimas. Himleris garsėjo ne tik rasine teorija, bet ir dideliu susidomėjimu alternatyviais vaistais, pavyzdžiui, vaistažolėmis. Jo įsakymu daugelio koncentracijos stovyklų specialiuose sklypuose buvo auginamos žolelės ir prieskoniai. Ten taip pat laboratoriniams tyrimams buvo veisiami gyvuliai.

Tarnyba V (ii) — Miškų ūkis. Įstaiga kontroliavo SS turimoje žemėje esančius miškus.

Tarnyba V (iii) — Žuvininkystė. SS taip pat turėjo šiek tiek žuvies apdirbimo įmonių, prisidengusių privačių kompanijų vardu.

Tarnyba VI — Tekstilės ir odos

Ši šaka susijusi su uniformų, odinių diržų, raiščių ir batų atnaujinimu. Darbas vyko Dachau ir Ravensbriuko stovyklose.

Tarnyba VII — Knygos ir žurnalai

Tarnyba VII (i) — ši įstaiga vadovavo leidyklai, pavadintai "Nordland-Verlag", kuri spausdino knygas ir žurnalus, daugiausiai susijusius su Vokietijos istorija ir kultūra.

Tarnyba VII (ii) — SS vadovavo meno restauravimo kompanijai, pavadintai "Bauer und Cie". Ji restauravo daug Europos meno kolekcijų, taip pat padėjo įsigyti meno darbų, puošiančių Himlerio pilį Vevelsburge.

Tarnyba VIII — Kultūros skyrius

Tarnyba VIII (i) — šis skyrius buvo atsakingas už istorinių paminklų ir pastatų priežiūrą, taip pat už Damasko plieno ašmenų įmonę, įkurtą meistro Paulo Miulerio Dachau.

Tarnyba VIII (ii) — Himlerio susižavėjimas karalium Henriku I (Henriku Paukštininku) atsispindėjo specialiame skyriuje, įkurtame karaliaus Henriko I atminimui saugoti.

Himleris žavėjosi vokiečių mitologija. Visi SS ženklai rėmėsi senosios Vokietijos simboliais. Reichsfiurerio pilis Vevelsburge buvo tarsi šiaurės mitologijos ekranas. Joje buvo netgi Arturo laikų stiliaus apskritas stalas, prie kurio turėdavo teisę sėstis ištikimi "riteriai".

Nenuostabu, kad svarbūs simboliai buvo kardai ir durklai. Nuo 1933 metų SS buvo tarp pirmųjų organizacijų, turinčių savo durklą. Tai buvo stilingas ginklas plačiais ašmenimis, smailu galu, su ant ašmenų išraižytu SS moto: "Ištikimybė yra mano garbė" (Meine Ehre Heisst Treue), su juodomis makštimis ir rankena. Jo dizainas buvo nukopijuotas nuo vadinamojo Holbeino durklo, o proporcijos ir kontūrai beveik identiški. Holbeino durklas, didžiųjų Vokietijos laikų meno dirbinys, tokį pavadinimą gavo todėl, kad ant jo ašmenų buvo pavaizduotas Anglijos karaliaus Henriko VIII rūmų dailininko Holbei-

Viršuje: Naciai apmoko Vokietijos jaunimą nuo labai jauno amžiaus. 10 — 14 metų berniukams buvo įkurta "Jaunuomenės" (Jungvolk), o to paties amžiaus mergaitėms "Merginų" (Jungmadel) organizacijos. Berniukams, stojantiems į "Jaunuomenę", reikėjo išlaikyti stojamąjį testą, kurį sudarė Horsto Veselio dainos teksto mokėjimas, 50 m nubėgimas per 12 sekundžių ir rikiuotės su ginklu mokėjimas. Kita pakopa buvo "Hitlerjugendas", skirtas 15 — 18 metų vaikinams.

no piešinys "Mirties šokis". 1936 metais prie durklo prisidėjo ir specialus SS kardas, nukopijuotas nuo policijos nešiojamo modelio. Patrauklaus tiesiaašmenio kardo juoda medinė rankena visa buvo išraižyta SS runomis.

Ašmeninių ginklų gamyba Vokietijos ekonomikai buvo labai svarbi. Šios produkcijos išplėtimas žymiai pakėlė Vokietijos peiliadirbystės pramonę. Ašmeninių ginklų (durklų, kardų, durtuvų ir t. t.) su išrašytais ašmenimis įteikimas nuo seno buvo vertinimo ir dėkingumo ženklas, ir nacių vadovybė, o ypač Himleris, tęsė šią tradiciją. Nuo seno susiklostė durklo ir kardo įrašų versijos. Tai buvo papildomo užrašo išgraviravimas kitoje ašmenų pusėje švenčiant kokią nors progą. Kai kuriais atvejais būdavo išrašoma personalinė dedikacija, pavyzdžiui, paties Himlerio, kurio įrašas buvo toks: "Nuoširdus draugas H. Himleris" (In herzlichen Kameradschaft H Himmler). Netrukus pradėti gaminti gražūs rankų darbo Damasko plieno ašmenys su paauksuotais įrašais.

Damasko plieno ašmenys

Damasko plieno ašmenys pasidarė populiarūs aštuonioliktajame amžiuje. Jie buvo labai gražūs, bet labai brangūs ir sunkiai pagaminami. Kadangi jie kainavo 25 — 30 kartų daugiau nei paprasti, nedaug kas galėjo juos įsigyti. Damasko plieno ašmenų nukalimas tikrai buvo menas ir nuo 1930 metų, kai Damasko efektą pasidarė įmanoma sukurti moderniais būdais, pvz., išėsdinimu rūgštimi, tapo mirštančiu menu. Tikriausiai tik koks pustuzinis visos Vokietijos kardų meistrų sugebėjo padaryti tikro Damasko plieno ašmenis. Visi jie buvo supermeistrai, bet jų priekyje stovėjo Paulas Miuleris.

Himleris nenorėjo leisti numirti tam senam menui, ir su Miuleriu buvo pasirašytas kontraktas įkurti Dachau koncentracijos stovykloje Damasko plieno ašmenų gamybos mokyklą. Nuo 1939 metų, turėdamas 10 gizelių komandą, šis pradėjo gaminti specialios

paskirties kardus ir durklus, kurie buvo naudojami kaip dovanos nuo SS reichsfiurerio ypatingiems garbingą (ar aukštą) postą turintiems žmonėms bei nusipelniusiems SS kariškiams.

Damasko plieno gamybos procesas toks: keli šimtai plonyčių įvairaus kietumo plieno sluoksnelių sumušami į vieną, iki baltumo įkaitinti ašmenys panardinami į aliejų, ir ant ašmenų atsiranda gražūs raštai. Procesas reikalavo daug laiko, aukščiausio profesionalumo, nė iš tolo nepanašaus į didžiųjų Japonijos meistrų, darančių pasaulyje žinomus kardus Katana samurajų kariams.

SS Adolfo Hitlerio apsaugos pulke tarnaujantys karininkai įteikė tokį kardą savo vadui Jozefui "Sepui" Dytrichui. Kardo Damasko plieno ašmenyse buvo įrašytos visų jų pavardės. Hitleris dovanojo specialius atminimo kardus savo SS karininkams, dalyvavusiems garbės sargyboje pasitinkant Vindzoro kunigaikštį 1936 m. kalnų namelyje Berchtsegadene. Ašmenyse buvo įrašyta: "Obersaltzberg 1936". Ir tai buvo liudijimas apie didelį Hitlerio palankumą kunigaikščiui, apie kurį Hitleris vėliau pasakė: "Žmogui, per kurį aš būčiau galėjęs sudaryti draugystės sutartį su Anglija."

Miuleris ir nedidelė jo komanda turėjo daug užsakymų. Tačiau vienas po kito į frontą buvo pašaukti visi mokiniai. Miuleris liko vienas. Paskutinius dvejetą karo metų jis dirbo be pagalbininkų. Jis pergyveno karą ir po karo toliau dirbo Damasko plieno ašmenis iki pat savo mirties 1971 m. Iki to laiko savo darbo paslaptis jis suspėjo perteikti meistrui Robertui Kiurtenui.

Vergiško darbo organizavimas

Daugeliu atvejų — jau buvo minėta — SS kontroliuojamas verslas buvo užregistruotas privačių savininkų ar įvairių holdingo kompanijų vardu, kad būtų užmaskuota tikroji jų savininkė — SS. Todėl visuomenės, vyriausybės ir net darbininkų akyse buvo teigiama, jog tai privačios kompanijos, nesusijusios su SS. Tačiau daugeliu atveju tos kompanijos reiškė ne ką daugiau, o naują erdvę SS imperijos plėtimui ir finansiniam pelnui.

Kai WVHA tarnybinė grupė W (pramonės direktoratas) susiejama su Tarnybos grupe D (koncentracijos stovyklomis), pasidaro aiškus visas SS ekonominės imperijos užmojis.

Didžiulė masė nemokamos darbo jėgos, laikomos 25 oficialiose koncentracijos stovyklose ir daugelyje kitų darbo stovyklų, buvo taip paveikta smurto ir tokia nuolanki, kad užteko, palyginti su didžiuliu kalinių būriu, nedidelės sargybinių grupės valdyti šitoms stovykloms. Kriminaliniai nusikaltėliai, laikomi tose stovyklose kartu su kitais kaliniais, buvo tokie pat brutalūs kaip stovyklų sargybiniai. Jie buvo laikomi "patikimais" ir geležiniu kumščiu valdė kitus kalinius.

Tie koncentracijos stovyklų kaliniai, kurie per pirminę atranką būdavo pripažinti tinkami dirbti, o tokią atranką pereidavo visi naujai atvykusieji, buvo verčiami dirbti kiekvieną dieną, bet kokiu oru ir dažnai pačiomis baisiausiomis sąlygomis. Žinant apie nepakankamą maisto davinį, siaučiančias tokioje aplinkoje ligas, brutalų elgesį su kaliniais, visai nenuostabu, kad mirtingumas koncentracijos stovyklose buvo labai didelis. Tačiau Osvaldui Poliui tai mažiausiai rūpėjo, kadangi kalinių kaita atrodė neišsemiama. (Po karo Polas buvo nuteistas mirties bausme, tačiau praėjo ketveri apeliacijų ir debatų metai, kol 1951 metais Landsbergo kalėjime jis buvo pakartas.)

Grupė C

Kamlerio grupė C taip pat naudojo 175 000 koncentracijos stovyklų kalinių darbą savo statybos projektams vykdyti. Daugeliu atveju grupės C darbuotojai naudojo žaliavas, kurias akmens skaldyklose gyvybės kaina išgaudavo koncentracijų stovyklų kaliniai. Kamleris nebuvo tikras SS karininkas, o tik buvęs civilinis tarnautojas, kurį Himleris įtikino priimti SS laipsnį ir imtis vadovauti šios svarbios ekonomikos šakos daliai. Kamleris tai padarė norėdamas padidinti savo valdžią ir įtaką. Vienintelis jo lojalumas buvo lojalumas savo paties asmeninėms ambicijoms ir jis sudarė plačią statybos programą: statyti fabrikus, vykdyti požeminius darbus ir netgi įsitraukė į raketų V2 programą. Kamleriui, nuo 1944 metų tapusiam SS grupenfiureriu, mažai rūpėjo, kiek gyvybių paaukota ant jo ambicijų altoriaus. Iki karo pabaigos iš nereikšmingo civilinio tarnautojo jis tapo SS karininku, pavaldžiu pačiam Hitleriui asmeniškai. Ir viskas nesuskaičiuojamų vergų darbininkų gyvybių kaina.

Tvarkos palaikymo policijos valdyba (Hauptamt Ordnungspolizei)

Vokietijos policijos, kurią mes paprastai suprantame kaip Tvarkos palaikymo policiją (Orpo), istorija ir likimas neatsiejamai susijo su SS, kai Himleris sėkmingai atsisėdo į vyriausiojo policijos viršininko kėdę ir tapo Vokietijos policijos šefu.

Dauguma Vokietijos policininkų buvo profesionalūs darbuotojai, kuriems buvo tas pats, ką areštuoti: nacius ar tuos, kurie stojo į opoziciją Hitleriui. Policija Himleriui įvarė nemažą galvos skausmą, kol 1936 metais jos vadžias jis paėmė į savo rankas. Himleris paskyrė buvusį Berlyno SS šefą Kurtą Daluegę vadovauti orpui, kaip atskirai SS valdybai, ir Daluegė padarė viską, kad pašalintų iš policijos nepatikimus elementus.

Daluegė, išvaręs iš policijos tuos, kurie nesimpatizavo naciams, pats pamatė, kad tai padaręs neteko daug profesionalų. Orpo valdyba nusileido priėmusi daugelį atleistųjų, bet tik po to, kai jie perėjo "perkvalifikavimo" laikotarpį. Tačiau, be jokios abejonės, nemaža dalis policijos liko nusistačiusi prieš nacius. Daluegė, toliau siekdamas politizuoti policiją, paragino bendrosios SS narius siekti karjeros Tvarkos palaikymo policijoje. Tai iš tiesų įliejo į policiją jaunesnio, labiau politiškai paveikto personalo. Vyresni, patyrę policininkai dažnai pamatydavo dirbą šalia jaunų įžūlių nacių fanatikų, skatinamų nenuleidžiant akių stebėti savo vyresniuosius kolegas, ar šie politiškai patikimi, todėl policijoje neišvengiamai atsirado abipusis nepasitikėjimas.

Kuo daugiau jaunų nacių įstodavo į policiją, tuo labiau augo policijos ištikimybė nacių režimui. Tačiau kai prasidėjo karas, dauguma tų jaunųjų buvo pašaukti į armiją. Taigi namų fronto policijoje vėl viskas apsivertė: viršų paėmė vyresni kadriniai policininkai, o daugelis jų buvo tie, kurių Himleris būtų norėjęs atsikratyti.

Policijos pulkai

1940 — 1942 metais buvo sukurta apie 30 policijos pulkų. Šie savo ruožtu skilo į 500 vyrų jėgos batalionų, apginkluotų lengvai-

siais pėstininkų ginklais. Pirmiausia tie batalionai buvo siunčiami kovoti su partizanais okupuotose teritorijose, nors atsitiktinai susidurdavo ir su priešo kovos daliniais. To pavyzdys yra Kulmo mūšis Rusijoje, kur policijos būriai kartu su Vokietijos karinėmis pajėgomis buvo apsupti daug didesnių Rusijos karinių pajėgų. 1942 metų liepos 1 dieną įsteigtas specialus apdovanojimas — Kulmo ženkliukas, — kuris priminė atkaklią policijos ir armijos gynybą toje vietovėje nuo 1942 metų sausio iki gegužės.

VIRŠUJE: Fricas Vitas (kairėje), komandavęs "Hitlerjugendo" divizijai 1944 m. Normandijoje. Divizija ir Hitlerjugendo daliniai, gynę Berlyną 1945 metais, kovojo su beprotiška drąsa. Jie buvo nacių partijos žiedas ir laikė save aukštesniais už kitus. Tai nenuostabu žinant, kaip jie buvo auklėjami. Tai atsispindi Himlerio kalboje, pasakytoje 1936 metų Hitlerjugendo mitinge: "Vokietijos žmonės, ypač jos jaunimas, dar kartą išmoko vertinti žmones rasiniu požiūriu. Dar kartą jie nusisuko nuo krikščioniškos teorijos, nuo krikščionybės mokymo, kuris valdė vokiečius daugiau kaip 1000 metų, sukėlė rasinį vokiečių tautos puvimą ir beveik sąlygojo jos rasinę mirtį."

Kai kurie, bet ne visi, policijos pulkų kovotojai buvo SS bei partijos nariai, fanatiškai lojalūs Himleriui, kaip tituluotam SS ir policijos vadui. Juos, esant reikalui, panaudodavo asistuoti operatyvinėms grupėms, kai tos gaudydavo žydus. Jie pelnė prastą reputaciją dėl savo brutalumo.

1943 metais Tvarkos palaikymo policijos valdyba kontroliavo ne tik uniformuotą policiją, bet ir kitas pagalbines pajėgas, tokias kaip geležinkelio policiją, gaisrininkų brigadas, pašto apsaugos policiją, techninių avarijų dalinius. Be šito, SS kontroliavo visas vietinės policijos pajėgas okupuotose teritorijose.

1943 metų vasario mėnesį policijos daliniai pavadinti SS policijos pulkais, kad būtų galima atskirti juos nuo pagalbinių užsienio dalinių, sukurtų vokiečių okupuotose teritorijose (juos sudarė vietinių tautų atstovai).

Dauguma tų vietinės policijos grupuočių buvo antikomunistinės ir troško padėti vokiečiams, besiginantiems nuo partizanų gaujų, veikiančių jų užnugaryje. Skaičiai buvo stulbinantys: Lenkijoje buvo suformuota 12 tokių policijos pulkų, Estijoje — 26 pulkai. Latvija ir Lietuva kartu turėjo 64 batalionus iš 28 000 žmonių, o Ukrainoje atsirado 70 000 savanorių, kurių pakako suformuoti 71 batalionui. Balkanuose tarp kroatų atsirado 15 000 savanorių, serbų — 10 000 ir netgi Albanijoje jų buvo tiek, kad pavyko suformuoti du policijos batalionus.

Kai kurių šių pagalbinių policijos dalinių elgesys su savo kraštiečiais prilygo (daugeliu atvejų buvo ir žiauresnis) operatyvinių grupių ekscesams. Pavyzdžiui, kai Vokietijos armija žengė per Lenkiją, vokiečių tautybės gyventojai sudarė savigynos miliciją (Selbstschutz), patikėję, kad visi nacių propagandos ikikariniai prasimanymai apie tai, jog lenkai žudė etninius vokiečius, yra tiesa. Iš pradžių pagalbinių policijos dalinių mokymo ir apginklavimo ėmėsi armija, bet Hitleris įsakė patikėti juos Orpo valdybos globai. Dau-

guma vietinių vokiečių atstovų buvo fanatiški naciai, troškę suvesti sąskaitas su lenkais, kurie su jais blogai elgėsi. Šie daliniai noriai puolė padėti operatyvinėms komandoms atlikti nešvarias užduotis. Jų elgesys buvo toks blogas, kad vienas gauleiteris paprašė išformuoti pagalbinius policijos dalinius, kai buvo įvestas civilinis ad*ministravimas.*

Panašiai buvo vokiečiams įžengus į Tarybų Sąjungą. Armija įkūrė pagalbinius savanorių būrius, bet paliko juos operatyvinių grupių žiniai užnugaryje. 1941 metų lapkritį Himleris įsakė visus pagalbinius dalinius performuoti į policijos dalinius, pavadintus Apsaugos komandomis (Schutzmannschaften). Tas reorganizavimas išėjo nei šioks, nei toks: dalis dalinių liko su Tvarkos palaikymo policija, o kiti patyrė tiesioginę SS kontrolę. Jų vaidmuo buvo nevienodas. Jie tikrai labai efektyviai kėlė civilinių žmonių baimę, bet jų pasirodymas prieš tvirtus tarybinių partizanų būrius nebuvo toks įspūdingas.

Hitlerjugendas

Privaloma tarnyba Hitlerjugende (HJ) buvo įvesta visiems 17 metų vaikinams šešetą mėnesių prieš prasidedant karui, o nuo 1941 metų spalio nacistinio jaunimo organizacijų nariais galėjo būti abiejų lyčių vyresni kaip 10 metų vaikai. SS rodė daug dėmesio HJ, matydama ten galimybę geriausią Vokietijos jaunimą paruošti stoti į SS.

Hitlerjugendas turėjo ir savo elitinį darinį — Hitlerjugendo patrulinę tarnybą (HJ Streifendienst), kurios uždavinys buvo prižiūrėti tvarką HJ susirinkimuose ir suvažiavimuose taip, kaip SS darė NSDAP. Jaunuoliai netgi ryšėjo ant rankovių raiščius, panašius į esesininkų. Nuo 1938 metų HJ mokymas ir aprūpinimas iš tiesų perėjo į SS rankas. Berniukai buvo auklėjami dešinės pakraipos nacionalsocializmo ir antisemitizmo dvasia — narystei SS.

Ir armija, ir SS kariuomenė rūpinosi paruošiamuoju kariniu HJ mokymu, kurį sudarė trijų savaičių trukmės mokymo kursai specialiose stovyklose, įrengtose visoje Vokietijoje. Komplektuojant šiuos kursus, SS naujokų šaukimo agentai įtikinėdavo berniukus stoti savanoriais į SS kariuomenę nelaukiant šaukiamojo amžiaus.

"Hitlerjugendo" divizija

SS taip pat buvo susijusi su HJ Krašto tarnyba (Landdienst), kurioje treniravosi rinktiniai jaunuoliai, turėję suteikti ūkininkavimo pagalbą Rytų provincijoms ir galutinai apmokyti vadinamuosius valstiečius karius (Wehrbauern). Tai atitiko Hitlerio svajonę apie tai, kad okupuotas Rytų teritorijas kontroliuotų ir gintų Šiaurės valstiečių kariai. Taip pat buvo pageidaujami tinkami savanoriai iš okupuotų "vokiškų" žemių.

Kare žuvus daug vyrų, buvo sumažintas šauktinių amžius ir vis daugiau ir daugiau jaunimo eidavo iš HJ tiesiai į kariuomenę. 1943 metais šių jaunuolių viliojimas į SS pasiekė savo viršūnę: Himleris ir reichsjugendfiureris Arturas Aksmanas pasinaudojo Hitlerio sutikimu septyniolikmečius savanorius, trejais metais jaunesnius už šaukiamojo amžiaus vaikinus, priimti į karines pajėgas. Buvo nutarta suformuoti iš Hitlerjugendo savanorių visą SS

kariuomenės diviziją. Šiam tikslui Belgijoje, Beverlo, buvo įsteigta stovykla.

Priimami buvo tik geriausi kandidatai, turėję pakankamai nacionalsocialistinio įkarščio ir ištikimybės Hitleriui. Nuo pat pirmųjų dienų tai turėjo būti tikrai elitinis dalinys, kurio pagrindą turėjo sudaryti Adolfo Hitlerio apsaugos pulko kadrai. 1000 geriausių Apsaugos pulko vyrų buvo pervesti į naują dalinį, kuris galiausiai buvo pavadintas 12 SS tankų divizija "Hitlerjugendas". Į naują junginį taip pat buvo pervesta ir patyrusio personalo iš kitų SS divizijų, tik mažiau nei iš Apsaugos pulko. Ten buvo ir keletas armijos karininkų. Vienas jų — majoras Gerhardas Heinas iš armijos jėgerių 209 pulko. Jis taip pat buvo HJ oberbanfiureris ir HJ karinio mokymo stovyklų (Wehrertuchtigungslagern) vadas.

Divizija dalyvavo Normandijos kovose ir pelnė gąsdinančią reputaciją dėl savo fanatizmo ir beprotiškos drąsos. Kai 1944 metų rugpjūtį divizija ištrūko iš Falezės apsupties, joje buvo likę tik 600 karių. Tuomet ji buvo papildyta ir dalyvavo kovose Ardėnuose, Vengrijoje ir Austrijoje. Jauni "Hitlerjugendo" divizijos grenadieriai nepaisė jokių pavojų, bet visos jų pastangos buvo bergždžios: beveik visiškas karaliavimas ore, o ir sąjungininkų pranašumas ant žemės pavertė jų veiksmus neefektyviais.

APAČIOJE: Hitlerjugendas buvo suformuotas 1926 metais kaip Šturmo būrio (Sturmabteilung) atšaka ir 1934 metų pabaigoje išaugo į 3 500 000 narių darinį.

Hitlerjugendo ideologija

Karui baigiantis, kai į frontą buvo paimti beveik visi tinkamo amžiaus vyrai, Vokietijos vidaus fronte liko tik labai jauni ar per seni vyriškos lyties atstovai. Byrančiame Rytų fronte HJ berniukai būriais aukojo savo gyvybes, iš paskutiniųjų stengdamiesi sulaikyti nesulaikomą Raudonosios armijos puolimą prie Berlyno vartų. Paskutinėmis karo dienomis Vokietijos jaunuoliai kartu su vos vyresniais savo bičiuliais iš "Hitlerjugendo" divizijos parodė nepaprastą narsumą (vienas paskutiniųjų Hitlerio veiksmų buvo "Hitlerjugendo", ginančio Reicho sostinę Berlyną, asmeniškas sveikinimas).

Dauguma Hitlerjugendo narių žiūrėjo į šį darinį kaip į tolygią berniukų skautų organizaciją, tik kitaip vadinamą, tuo tarpu čia buvo vykdomas aktyvus ideologinis auklėjimas ir, be jokios abejonės, daugelis vaikinukų pateko pačion blogiausion nacių dogmų įtakon ir tapo fanatiški Adolfo Hitlerio tarnai.

Turint omeny trumpą divizijos gyvavimą, visiškai tikra, kad tik nedaugelis išgyveno tiek ilgai, kad taptų ciniški, daug matę pragmatikai, kokiais tapo dauguma jų draugų iš SS kariuomenės divizijų. Jų fanatiška ištikimybė fiureriui ir tėvynei buvo tokia didelė, kad jie nesvyruodami guldė savo jaunas galvas didžiuodamiesi esą SS kariuomenės kareiviai.

"Kaukolės" sąjunga (Totenkopfverbande)

Karo pradžioje, 1939 metais, "Kaukolės" sąjungą sudarė penketas pulkų: "Kaukolės" pulkas (Totenkopf Standarte) I, "Oberbayern", iš pradžių bazavęsis Dachau koncentracijos stovykloje; "Kaukolės" pulkas II, "Brandenburg", — Buchenvalde; "Kaukolės" pulkas III, "Thuringen", — Zaksenhauzene; "Kaukolės" pulkas IV, "Ostmark", — Mauthauzene ir naujai suformuotas "Kaukolės" pulkas V, "Dietrich Eckhardt". Juos visus kontroliavo ir medikamentais, ryšių bei transporto priemonėmis rėmė "Kaukolės" sąjungos štabas (Totenkopfverbande Fuhrungstab).

1939 metų spalį Dachau koncentracijos stovykloje, iš kurios laikinai buvo pašalinti kaliniai, buvo suformuota "Kaukolės" divizija, vadovaujama Teodoro Aikės, buvusio koncentracijos stovyklų ir SS apsaugos būrių inspektoriaus. Ši divizija ir "Kaukolės" pėstininkų bei kavalerijos daliniai buvo sudaryti iš pirmųjų keturių "Kaukolės" pulkų ir nemažai policininkų.

Nuo tol koncentracijos stovyklų sargybą sudarė pagyvenę rezervistai, netinkantys frontui, ir jaunučiai "Kaukolės" kareiviai, dar nepasiekę šaukiamojo amžiaus į kariuomenę. Šis personalas buvo suburtas į "Kaukolės" smogiamąjį dalinį (Totenkopf Wachsturmbanne).

Normaliai koncentracijos stovyklos komandavimo grandinė prasidėdavo nuo jos komendanto, turinčio bet kurį laipsnį — nuo SS šturmbanfiurerio iki SS standartenfiurerio. Jis atsakė už veiksmingą stovyklos valdymą.

Tačiau kasdieninė atsakomybė paprastai tekdavo jo adjutantui.

Antras pagal svarbą toje grandinėje buvo šuchaftlagerfiureris, vadinamosios "stovyklos apsauginės globos" vadovas, kuris dažnai dalindavosi savo kabinetu su gestapo atstovu. Vyresnysis puskarininkis, dažnai turįs SS hauptšarfiurerio laipsnį, turėdavo raportfiurerio postą ir būdavo atsakingas už nuolatinį kasdieninį patikrinimą šaukiant pavardėmis. Už kiekvieną stovyklos bloką atsakė jaunesnysis puskarininkis, arba blokfiureris. Kiekviename bloke dar būdavo prižiūrėtojas, arba kapas, dažniausiai koks nors patikimas kalinys. Kapu dažniau tapdavo kriminalinės visuomenės elementai, o ne politiniai kaliniai ar žydai. Be to, ne vienas tarnautojo ar administratoriaus pareigas eidavo atitinkamą kvalifikaciją bei įgūdžius turį kaliniai. Sargyba, vadovaujama budinčio karininko, paprastai glausdavosi už stovyklos.

Stovyklų organizavimas

1941 metų balandį, nustatant, kuris SS dalinys priklausys SS kariuomenei, jai priskirta visa koncentracijos stovyklos apsaugos sistema. Sargybiniai dėvėjo pilkas SS kariuomenės uniformas, nešiojo laipsnio ženklus. Kaip SS dalis, stovyklos atiteko SS Vyriausios valdybos (Fuhrungshauptamt) kontrolei.

Tokia situacija tęsėsi iki 1942 metų, kai iš nukariautų Rytų teritorijų plūstelėjo didelis kalinių srautas ir aprūpinimo bei administravimo funkcijas teko išplėsti.

Kadangi stovyklos nuolat tiekė vergiško darbo jėgą SS vadovaujamoms ir priklausomoms įmonėms, stovyklų administracija buvo pervesta į WVHA kaip grupė D, padalinta į keturis pagrindinius

skyrius: (i) Centrinį, (ii) Kalinių darbo, (iii) Medicinos ir higienos, (iv) Administracijos. Nors koncentracijos stovyklas ėmė kontroliuoti WVHA, atsakingi už stovyklų apsaugą liko smogiamieji daliniai.

WVHA vadas SS obergrupenfiureris Polas ėmė nuogąstauti dėl stovyklų sąlygų ir didelio mirtingumo jose. Kalinius jis laikė vertinga darbo jėga ir žinojo, kad iš jų daugiau naudos galima būtų ištraukti suteikus geresnes gyvenimo sąlygas ir pagerinus maisto davinį. Tačiau jo protestai nebuvo veiksmingi. RSHA žiūrėjo į koncentracijos stovyklas kaip į vietą atsikratyti Reicho priešais, ir nieko daugiau. Jai nė kiek nerūpėjo kalinių, o ypač žydų gerovė. Heidrichas kaip tik trukdė Polo pastangoms pailginti kalinių — o dar žydų! — gyvenimą.

Koncentracijos stovyklų plitimas

Nuo 1941 iki 1944 m. koncentracijos stovyklų sparčiai daugėjo. Pagaliau atsirado 20 oficialių koncentracijos ir dar 150 priverstinių darbo stovyklų. Pirmoji koncentracijos stovykla buvo atidaryta Dachau 1933 metais, paskutinioji — Mitelbau — 1944 metų spalį.

Nuo pat pirmųjų koncentracijos stovyklų sistemos gyvavimo dienų elgesys su kaliniais buvo be galo šiurkštus. Pirmasis Dachau komendantas SS oberfiureris Hilmaras Vekerlė buvo nubaustas už dalyvavimą nužudant keletą kalinių.

Nors smurto ir brutalumo laipsnis, būdingas Vekerlės valdymui, Aikės laikais pasidarė kiek švelnesnis, atsirado pastebimas "patobulėjimas". Buvo teigiama, kad kaliniui bausmė gali būti skiriama tik už padarytą pražangą pripažinus jį kaltu, bet tos "pražangos" daugiau buvo įsivaizduojamos, o ir bausmės per didelės. Ankstesniais laikais kai kurie kaliniai turėjo bent viltį būti paleisti į laisvę. Vienus paleisdavo, kai pripažindavo juos esant tinkamai "perauklėtus", kitus ypatingomis progomis, kaip kad Hitlerio gimimo dieną, kai būdavo paskelbiama amnestija. Tačiau prieš paleidžiami kaliniai turėjo pasirašyti deklaraciją, kad stovykloje su jais buvo gerai elgiamasi, ir pasižadėti neaptarinėti su niekuo stovyklos vidaus sąlygų.

Pirmieji koncentracijos stovyklų kaliniai daugiausia buvo politiniai nacionalsocialistų priešai, kaip antai: komunistai, socialistai, pacifistai bei kiti. Bėgant laikui jais tapdavo Hitlerio rasinio persekiojimo aukos: žydai, čigonai, slavai ir kiti nelaimingieji, laikyti netinkamais.

Kai gestapo tarnyba IV B4, vadovaujama "žydų eksperto" Adolfo Aichmano, zujo po Europą ieškodama žydų, kurie turėjo būti "perkelti" į Rytus, operatyvinės komandos naršė užkariautas Rytų Europos teritorijas, siekdamos pralenkti viena kitą savo "laimėjimais" naikinant žydus ir išdidžiai raportuodamos savo šeimininkui Reinhardui Heidrichui, kai kiekviena nauja vietovė būdavo paskelbiama esanti "be žydų".

Tiek daug "kovotojų" dabar įsitraukė į "darbą" prieš žydus, kad net atsidavę Heidricho žudikų daliniai nespėdavo susidoroti su daugybe aukų, nors kai kurie jų metodai buvo pasibaisėtinai išradingi. Lenkijoje buvo įsteigtos naujos koncentracijos stovyklos, kurios tapo tikrais mirties fabrikais. Vadinamosiose naikinimo stovyklose (Vernichtungslagern) Belzeke, Sobibore, Maidaneke, Treblinkoje net nebuvo stengiamasi įkurti kokią SS kontroliuojamą pramonę, nes čia

DEŠINĖJE: Prieš fotoaparatą pozuoja "Kaukolės" pulko SS unteršarfiureris. Apykaklės kampe gerai matoma kaukolė. Tai, be jokios abejonės, buvęs koncentracijos stovyklos sargybinis. Osvencimo komendantas Rudolfas Hesas tvirtino, kad Teodoras Aikė, koncentracijos stovyklų sargybos galva, skiepijo sargybiniams "neapykantos ir antipatijos kaliniams jausmus, kokie neįsivaizduojami ten nepabuvusiems".

neketinta kalinius laikyti tiek ilgai, kad jie gamintų kokią produkciją.

Tokiose stovyklose, kaip Osvencimo, kartu su gamyklomis buvo įrengti ir žmonių naikinimo fabrikai. Kai iš kalinių išspausdavo paskutinius jėgų likučius, juos sunaikindavo kartu su senukais ir ligoniais. 80 procentų, peržengusių Osvencimo slenkstį, ten ir žuvo.

Stovyklų sargyba ir karinė tarnyba

Jauni "Kaukolės" sargybiniai, sulaukę šaukiamojo amžiaus, būdavo paimami į Vermachto kariuomenę arba patys eidavo savanoriais į SS kariuomenę. Juos pakeisdavo išėję į atsargą, karinei tarnybai netinkantys vyrai, todėl koncentracijos stovyklose visą laiką

vyko personalo kaita. 1944 metų gegužę Himleris įsakė 10 000 rezervistų pervesti į koncentracijos stovyklų sargybos dalinius. Netgi Oro pajėgų ir Karinio laivyno (Kriegsmarine), labai gerbiamų Vokietijos ginkluotųjų pajėgų šakų, personalas buvo pervestas į koncentracijos stovyklų sargybos dalinius.

Dažnai mažiau nei 25 procentai sargybinių buvo iš Vokietijos. Kitą dalį sudarė pagalbinių dalinių savanoriai iš okupuotų teritorijų, daugiausia iš Ukrainos. Šie pagalbininkai dažnai buvo tokie pat brutalūs kaip ir SS sargybiniai. Likę gyvi liudytojai prisimena, kad daug žudynių įvykdė Ukrainos savanoriai, kupini didžiulio antisemitizmo. 1943 metais SS grupenfiureris Odilas Globoknikas gavo Himlerio pritarimą sudaryti koncentracijos stovyklų sargybos dalinį iš Rusijos savanorių. Šie vyrai, apmokyti Travnikuose netoli Liublino, pelnė barbariškiausio elgesio reputaciją.

Kaliniai dirbo ne tik vergišką darbą koncentracijos stovyklų pramonės įmonėse ar privačiuose koncernuose. Jie buvo verčiami dirbti pavojingą bombų nukenksminimo darbą, valyti bombų pažeistus pastatus ar taisyti subombarduotus bėgius. Vadinamąsias statybos brigadas (Baubrigade) turėjo Noigamio, Buchenvaldo, Zaksenhauzeno ir Osvencimo koncentracijos stovyklos.

Reikia paminėti ir sargybines, pašauktas saugoti kalinių moterų. Jų šaukimas pradėtas 1937 metais, apmokytos jos moterų stovykloje Ravensbriuke. Dauguma jų brutalumu nenusileido sargybiniams vyrams .

HITLERIO UŽSIENIO LEGIONAI

Kai Trečiasis reichas užvaldė didžiumą Europos, SS kariuomenė suformavo nemažai savanorių dalinių iš tinkamų "šiaurietiškų" kraštų gyventojų. Iš pradžių savanoriai būdavo labai atidžiai atrenkami, bet didėjant karo poreikiams SS buvo priversta steigti karinius darinius ir iš tautų, kurios buvo laikomos nearijiškomis, savanorių.

Ankstyvaisiais SS gyvavimo metais tarp SS, trokštančios erdvės, ir SA, sunerimusios dėl didėjančios Himlerio elitinio darinio galios ir įtakos, vyko kova (žiūrėkite 1 skyrių). SA naudojosi kiekviena turima galimybe savo varžovams sutrukdyti.

1939 metais, kai prasidėjo karas, SA daugiau nekėlė problemų, bet SS įgijo naują priešininką, daug įtakingesnį ir galingesnį už SA. Dabar Himleris konkuravo su jėga, kuri iki tol buvo vienintelė ginkluota tautos gynėja, — su Vermachtu. Nors Vermachtas, daugelio žodžiais, buvo pranašesnis už SS, Ginkluotųjų pajėgų aukščiausioji vadovybė (Oberkommando der Wehrmacht) didžiai piktinosi SS, kaip ginkluotos jėgos, didėjimu. Ji reikalavo, kad naujokų, kuriems leidžiama stoti į SS, skaičius būtų griežtai apribotas. Taikos metu Vermachtas su-

SS kareiviai olandai — Nyderlandų divizijos nariai. Kodėl jų veidai atrodo nuožmūs, suprantama: jie netrukus išvyks į Rytų frontą.

VIRŠUJE: Nyderlandų savanorių legioną (Freiwilligen Legion Niederlande) tikrina SS grupenfiureris Hansas Albinas Rauteris, vyresnysis policijos ir SS vadas Nyderlanduose. SS naujokų šaukimo įstaigos viršininkas Gotlibas Bergeris pareiškė Rauteriui, kad daugeliui legiono karių iš Olandijos trūksta moralinio dorumo, o kai kurie yra netgi nusikaltėliai. Tačiau jis teigė, kad tinkamai vadovaujami nusikaltėliai gali tapti puikiais kariais. Pasirodė, kad jis buvo teisus. Legionas puikiai kariavo Tarybų Sąjungoje 1942 — 1943 m., kol 1943 metų gegužę buvo paleistas.

tiko, kad SS vyrų tarnyba šiame darinyje prilygtų įprastinei dvejų metų tarnybai kariuomenėje. Tačiau karo metu Vermachtas norėjo turėti naujokų šaukimo pirmenybę. Hitleris iš pradžių pritarė Vermachto požiūriui, ir taikos metu SS turėjo palyginti nedaug narių.

Iš daugybės naujokų, paimtų į Vermachtą, armijai teko du trečdaliai, likutį pasiskirstydavo karinis laivynas ir aviacija, o SS gaudavo karius iš po armijos sparno.

1939 metų gruodį Berlyne buvo įkurta speciali SS naujokų šaukimo įstaiga, vadovaujama SS obergrupenfiurerio Gotlibo Bergerio ir pavadinta SS kariuomenės naujokų ėmimo kabinetu (Erganzungsamt der Waffen-SS). Kadangi vokiečių tautybės vaikinų ėmimas pačioje Vokietijoje buvo griežtai apribotas, imta dairytis į etninius vokiečius, vadinamuosius Volksdeutsche, gyvenančius už Vokietijos ribų. Pavyzdžiui, tokie buvo Sudetų vokiečiai Čekoslovakijoje. Be jokių apribojimų buvo priimami savanoriai iš tų šalių, kurių gyventojai buvo pripažinti tinkamais ir arijiškais. Todėl jau 1940 metų gegužę SS kariuomenėje tarnavo šiek tiek užsienio savanorių, daugiausia šveicarų.

Kai kampanija Vakaruose išsiplėtė ir daugiau vadinamų vokiškųjų šalių atiteko Vokietijai (Danija, Olandija, Norvegija, Flandrija), Bergeriui atsivėrė platus naujokų šaukimo šaltinis.

Hitleris vis dar delsė nuliūdinti armijos generolus leisdamas SS plėstis, bet davė savo sutikimą steigti vokiečių savanorių legionus. Taip gimė elitinė "Vikingų" divizija, bazavusis aplink olandų ir flamandų pulką "Westland" bei danų ir norvegų pulką "Nordland" ir pastiprinta pulko "Germania", atitraukto iš SS Ypatingos paskirties divizijos.

Tarnybos pabaigoje vokiečių kilmės naujokams, jeigu jie patys to norėdavo, buvo suteikiama Vokietijos pilietybė. Pats Himleris rodė iniciatyvą priimti vokiečius savanorius ir yra pasakęs: "Mes turime pritraukti viso pasaulio vokišką kraują, kad jis neatitektų mūsų priešams, kad niekada prieš mus nekariautų nei vokiečiai, nei šiaurietiškų kraštų tautos."

1941 metais, žinodamas, kad artėjantis puolimas prieš Tarybų Sąjungą pareikalaus daug kareivių, Himleris sustiprino naujokų ėmimą, nors atsisakė sumažinti priėmimo standartus. Visų pirma todėl, kad buvo tikėtasi trumpos kampanijos Rytuose, manyta, kur priešas bus greitai nugalėtas. Toks optimistinis požiūris sąlygojo keletą absurdiškų situacijų. Pavyzdžiui, Belgijos flamandai buvo laikomi vokiškos kilmės ir todėl tinkami tarnauti SS kariuomenėje, o valonai (kurie būtų įrodę esą puikūs SS kareiviai) nebuvo laikomi turį pakankamai vokiško kraujo, todėl atiteko armijai. Tačiau tokia prabangi atranka neilgai truko.

Pirmieji SS naujokai užsieniečiai

Daugelyje okupuotų šalių jau egzistavo fašistų ar neonacistų politinės organizacijos: DNSAP Danijoje, VNV Belgijoje, NS Norvegijoje, NSB Olandijoje. Visos jos linko į nacionalsocializmą. Tačiau dauguma buvo savo šalies nacionalistės ir jų nariai nebūtinai buvo provokiečiai. Nedaug jų norėjo prisijungti prie SS kariuomenės, o dar mažiau kas troško užsitarnauti kaip prizą Vokietijos pilietybę. Tačiau daug naujokų buvo priimta todėl, kad dvejų metų tarnyba SS buvo įskaitoma kaip karinė tarnyba, o kareiviai nelaikomi SS nariais, o tik susiję su šia organizacija. Pagal tarptautinę teisę jie privalėjo vilkėti vokišką uniformą. Juos buvo galima atpažinti pagal nacionalinės vėliavos spalvų ženkliuką ant rankovės. Raištis ant rankovės, ant kurio buvo išrašytas pavadinimas, rodė, iš kokio jie dalinio. Kai 1941 metų birželį

APAČIOJE: Nyderlandų savanorių legiono naujokai parade. Ant rankovės aiškiai matyti ženklelis po ereliu su Olandijos vėliavos spalvomis: raudona, balta ir mėlyna, taip pat raištis su dalinio pavadinimu. Paprastai savanoriai turėdavo įsisegę ženklelius į kairę rankovę, nors yra nuotraukų, liudijančių, kad jie buvo nešiojami ir ant dešinės rankos rankovės.

prasidėjo Tarybų Sąjungos ataka, į Hitlerio šaukimą įsitraukti į "kryžiaus žygį prieš bolševizmą" atsiliepė daug savanorių (tuomet atrodė, kad Raudonoji armija greit bus sutriuškinta).

Naujokų idealizmas dingo, kai jie pateko į įvairias Vokietijos kareivines. Nedaugelis buvo pratę prie tvirtos disciplinos, spartietiškų gyvenimo sąlygų ir įtempto mokymo SS kariuomenėje. Mokantys puskarininkiai nerodė užuojautos naujokams. Nuolatiniai bauginimai ir gąsdinimai lydėjo mokymą, o įžeidinėjimai, susiję su naujokų tautybe, dar labiau žeidė jų širdis. Nusiskundimai vokiečių karininkų ir puskarininkių elgesiu su naujokais pasiekė paties Himlerio ausis. Būdamas karštas savanorių ėmimo iš "vokiškų" kraštų šalininkas, jis labai užpyko, kad jo gerą darbą griauna tie, kuriems buvo patikėtas būsimų kareivių mokymas, ir pasistengė, kad su kaltaisiais būtų susidorota. Situaciją pataisė tinkamų karininkų ir puskarininkių darbas su savo kraštiečiais savanoriais naujokais.

Savanorių legionai iš vokiškų kraštų kareivių, pasiekę Rytų frontą, pelnė gerą reputaciją ir kovojo tikrai gerai. Tačiau toji reputacija, kaip ir daugumos geriausių SS kariuomenės dalinių, buvo pelnyta didelių netekčių kaina. Kai 1943 metais pasibaigė dvejų metų tarnybos laikas, mažai kas panoro likti tarnauti toliau ar įstoti į SS kariuomenę. Todėl 1943 metais dauguma užsienio legionų buvo išformuoti, o jų likučiai pateko į naujai suformuotas savanorių divizijas, priklausančias SS.

Kai karas užsitęsė ir reikėjo vis daugiau ir daugiau kareivių, Himleris sumažino priėmimo standartus ir leido priimti naujokus nevokiečius. Belgijos valonai, iš pradžių kovoję kaip savanorių legionas armijoje, 1943 metais pasidarė tinkami stoti į SS kariuomenę. Kai karinė situacija pasidarė labai rimta, Himleris visai sumažino priėmimo rasinius standartus, ir kadaise "grynai vokiški" legionai buvo atmiešti slavų savanorių. Dar vėliau, kai Himleriui beplečiant SS imperiją prireikė vis daugiau ir daugiau karių, tiko ir musulmonai, ir indusai, ir visokie azijiečiai. Pastarųjų SS dalinių kokybė labai skyrėsi nuo pirmųjų Reicho vokiečių darinių ar ankstyvųjų vokiečių savanorių dalinių, ir nors ne vienas jų pelnė gerą reputaciją mūšyje, kiti tetiko tik žudyti ir netrukus turėjo būti paleisti.

Užsienio savanorių atpažinimo ženklai

Visi užsienio savanoriai priklausė tiesioginei SS reichsfiurerio kontrolei, nesvarbu, ar vilkėjo jie SS uniformas ir nešiojo atpažinimo ženklus, ar ne (karui baigiantis, visi, kas tik galėjo pakelti ginklą, pasidarė tinkami stoti į SS kariuomenę). Tačiau SS siekė atskirti tikrus esesininkus nuo užsienio savanorių. Tik tikri SS kariškiai galėjo pridėti prie savo karinio laipsnio priešdėlį SS. Reicho vokiečių SS šturmbanfiureris buvo savanorių dalinio šturmbanfiurerio ar legiono šturmbanfiurerio atitikmuo, bet pastarieji niekada nebuvo tikri SS šturmbanfiureriai, o tik laikinai susiję su SS. Ženklą "SS" galėjo nešioti tik tikri esesininkai, o visų savanorių dalinių kariškiams buvo prigalvota įvairių alternatyvių ženklų.

Dauguma užsienio SS kariuomenės savanorių dalinių išsiplėtė iki pulko, nors ir buvo vadinami legionu ar divizija, todėl dažnai jie būdavo prišliejami prie vokiečių divizijos administraciniais ir paramos tikslais. Toliau bus išvardyti pagrindiniai užsienio legionai, II pasaulinio karo metais kariavę kaip SS kariuomenės dalis.

Nyderlandų savanorių legionas (Freiwilligen Legion Niederlande)

Didžiausias Olandijos nacionalsocialistų judėjimas buvo Nacionalsocialistinis judėjimas (Nationaal Socialistische Beweging — NSB), vadovaujamas Antono Muserto, kuris nuo seno žavėjosi Hitleriu. Šio judėjimo veiksmus aktyviai rėmė vokiečiai, žiūrėję į olandus kaip į arijų kraujo rasę. Netrukus po to, kai Vokietija okupavo Olandiją, Hagoje buvo įkurta naujokų šaukimo įstaiga. Iš pradžių tik "tinkami savanoriai" buvo priimti į "Vikingų" divizijos pulką "Westland". Tačiau 1941 metų liepą buvo suformuotas olandų savanorių legionas. Jo vadas buvo Olandijos generalinio štabo viršininkas generolas Seifartas (Seyffardt). Turėdamas tokį gerbiamą ir garsų vadą, Olandijos karinės vadovybės galvą, legionas tapo labai populiarus. Savanorių plūstelėjo tiek daug, kad galima buvo sudaryti visą diviziją. Tačiau vokiečiai išbrokavo nemažai olandų karininkų bei puskarininkių, kaip neturinčių kovinės patirties, ir pakeitė juos Vokietijos karininkais bei puskarininkiais. Dėl to atsirado nesantaika tarp savanorių ir jų mokymo instruktorių vokiečių ir nemažai savanorių išstojo iš legiono.

VIRŠUJE: Jaunas savanoris flamandas iš Flandrijos savanorių legiono (Freiwilligen Legion Flandern). Matome kitokį antsiuvą ant apykaklės — trikampę svastiką. Nors legionas 1941 — 1943 metais puikiai kariavo Rytų fronte, mokymo metu tarp naujokų ir jų SS instruktorių iškildavo nemaža problemų. Pastarieji vadindavo savo mokinius "murziais, čigonais ir idiotų nacija".

Nyderlandų savanorių legionas 1942 metų sausį pasiekė Rytų frontą ir bazavosi Volkovo regiono šiauriniame sektoriuje, į šiaurę nuo Ilmenio ežero. Po daugelio savaičių intensyvios kovos olandų savanoriai perėjo į kontrataką prieš Raudonąją armiją, bet kovo mėnesį, patyrę didelius nuostolius, vėl buvo nustumti į pradinę poziciją. Gyvųjų išliko vos 20 procentų, bet olandų kovinė dvasia neliko nepastebėta: jie gavo specialų Vermachto vyriausiosios vadovybės (Oberkommando der Wermacht) pagyrimą.

1943 metų pavasarį, kai pirmiesiems savanoriams pasibaigė dvejų metų tarnybos laikas, nedaugelis panoro pratęsti jį ir likti kariauti toliau. Nepanašu, kad kas nors būtų toliau tikėjęs greita vokiečių pergale Rytuose.

PRIEŠAIS: Labai laimingas Belgijos naujokas SS kariuomenėje. Tai kareivis kairėje, SS šturmanas Remis Šrinenas, pats vienas, būdamas sužeistas, pamušęs septynis rusų tankus. Pasiimti Riterių kryžiaus už parodytą šaunumą jį lydi SS unteršturmfiureris Kozlovskis. Šrinenas tarnavo 27 SS savanorių šarvuočių grenadierių divizijoje "Langemarck".

APAČIOJE: Flandrijos savanorių legiono kareivius tikrina jų vadas SS šturmbanfiureris Konradas Šelongas. Rusijoje 1942 metų kovą ir 1943 metų pradžioje legionas patyrė didelius nuostolius. 1943 metų gegužę legionas buvo atitrauktas į Lenkiją ir paleistas, kadangi kareiviai nepanoro toliau jame tarnauti.

Kadangi į Nyderlandų savanorių legioną užsirašė per mažai savanorių, 1943 metų gegužę jis buvo paleistas.

Legiono kareiviai nešiojo specialų apykaklės antsiuvą su vadinamąja "vilko kilpa" vietoje SS runų ir ant rankovės virš raiščio su dalinio pavadinimu segėjo specialų ženkliuką su nacionalinės vėliavos spalvomis: raudona, balta, mėlyna.

Per neilgą savo egzistavimą Nyderlandų savanorių legionas pelnė pagyrimą. Iš visų jo narių labiausiai išsiskyrė jaunas legiono šturmanas Gerardas Mujmanas. Dvidešimtmetis jaunuolis tarnavo prieštankinėje šarvuočių jėgerių kuopoje. Rusų atakos metu jis pamušė 13 priešo tankų T-34. Kai jo kovos draugai žuvo arba buvo sužeisti, jis kovojo vienas. Mujmanas tapo pirmu Europos savanoriu, apdovanotu Geležinio kryžiaus Riterių kryžiumi, ir tučtuojau buvo paaukštintas — tapo SS unteršturmfiureriu.

Flandrijos savanorių legionas (Freiwilligen Legion Flandern)

Belgijos flamandai turėjo keletą nacionalistinių partijų. Svarbiausia iš jų buvo Flamandų nacionalinė sąjunga (Vlaamsch Nationaal Verbond — VNV). VNV agitavo už atsiskyrimą nuo Belgijos ir naujų "Didžiųjų Nyderlandų" sukūrimą kartu su Vokietijos flamandais bei Olandija. 1940 metų gegužę, kai vokiečiai okupavo šalį, visoms mažoms nacionalistinėms grupuotėms buvo įsakyta susijungti su VNV. Vokiečiai skyrė daug dėmesio flamandų nacionalistams ir netgi sutiko įkurti flamandų bendrąją SS. Laikomi germaniškos rasės, flamandai labai tiko stoti į SS kariuomenę. Todėl 1941 metais buvo suformuotas Flandrijos savanorių legionas (Freiwilligen Legion Flandern).

Jo pagrindą sudarė apie 400 buvusių SS pulko "Nordwest" sa-

vanorių. Pirmasis flamandų savanorių vadas buvo SS šturmbanfiureris Lipertas. Vokiečiai labai pageidavo buvusių Belgijos armijos karininkų, puskarininkių ir kareivių. Karininkams ir puskarininkiams žadėjo tą patį laipsnį, kokį jie turėjo Belgijos kariuomenėje, kad tik

šie sutiktų tarnauti. Tačiau, kaip ir jų bičiuliai olandai, flamandai irgi pamatė, kad ne visi pažadai tesimi. Prireikė įsikišti netgi pačiam Himleriui, kad problemos būtų išspręstos.

1941 metų rudenį Flandrijos savanorių legionas pateko į šiaurinį Rytų fronto sektorių prie Leningrado ir 1942 metų pradžioje sulaikė stiprias rusų atakas prie Novgorodo. Už narsumą jis susilaukė pagyrimo. 1942 metų kovą flamandai buvo perėję į trumpą puolimą, bet patyrė didelius nuostolius ir buvo atitraukti atgal. Likusius 1942 metų mėnesius praleido Volkovo sektoriuje, o 1943 metų pradžioje vėl grąžinti į Leningrado teritoriją. 1943 metų vasarį išėjo į rezervą.

Po neilgo poilsio laikotarpio Flandrijos savanorių legionas buvo grąžintas kariauti prie Krasnyj Boro. Mūšiai šioje vietoje buvo labai atkaklūs. Pavyzdžiui, vos per vieną savaitę dalinys neteko daugiau nei 1000 vyrų, o kai baigėsi kovos, buvo likę vos 60 karių. 1943 metų gegužę likusieji gyvi buvo atitraukti iš Rytų fronto į Debicą Lenkijoje. Kai pasibaigė dveji tarnybos metai, dauguma flamandų, kaip ir jų bičiuliai olandai, atsisakė iš naujo įsirašyti į legioną. Legionas buvo išformuotas, o tie, kurie norėjo kariauti toliau, nuėjo į naujai suformuotą SS savanorių šturmo brigadą “Langemarck” (Freiwilligen Sturmbrigade “Langemarck”). Flamandų savanoriai patyrė tokius pat didžiulius nuostolius kaip ir olandai, bet taip pat pelnė pirmos klasės karių reputaciją.

Legiono karių apykaklės antsiuve puikavosi trikampė svastika, nors, atrodo, kad nevengta ir SS runų. Virš rankos raiščio jie segėjo skydo formos ženkliuką, kurio geltoname fone buvo pavaizduotas juodos spalvos liūtas, stovįs ant dviejų kojų.

Danijos savanorių būrys (Freikorps Danmark)

Daniją Vokietija okupavo 1940 metų balandį be kraujo praliejimo. Hitleris norėjo suteikti Danijai “protektorato modelį” ir beveik neliesti tautos bei palikti sveiką parlamentą. Kol danai būtų elgęsi taip, kaip reikalavo vokiečiai, vokiečių kišimasis į Danijos reikalus būtų buvęs minimalus. Tačiau danai nusprendė priešintis pasyviai, nebendradarbiauti su vokiečiais ir ignoruoti pastaruosius kiek tik įmanoma.

Danijoje taip pat vyko nacistinis judėjimas ir veikė DNSAP — Danijos nacionalsocialistinė darbininkų partija (Danmarks National Socialistiske Arbejder Parti), įsikūrusi 1930 metais. Tačiau nedaug danų buvo įtikinta įstoti į SS kariuomenę (jų dar sumažėjo, kai danai sužinojo, kaip SS instruktoriai elgiasi su naujokais). Iki 1941 metų rudens “Vikingų” divizijos pulke “Nordland” tarnavo vos 200 — 300 danų savanorių.

Tačiau paisant Danijos, kaip protektorato, statuso, buvo sudaromi specialūs sandėriai, kad tik atsirastų daugiau savanorių. Pavyzdžiui, buvę danų armijos kariškiai, savanoriais įstoję į SS kariuomenę, turėjo teisę gauti laipsnius ir teisę į pensiją. Pritariant Danijos vyriausybei, naujokų padaugėjo ir 1941 metų rugsėjį atsirado koks tūkstantis danų savanorių.

1942 metų gegužę į frontą buvo pasiųstas danų savanorių būrys, pavadintas “Danija”, padėti “Kaukolės” divizijai, kuri aktyviai gynėsi nuo rusų puolimo prie Demjansko. Šioje kovoje žuvo “Danijos” savanorių būrio vadas SS šturmbanfiureris Christianas Frederikas fon Šalburgas, buvęs DNSAP lyderis.

KAIRĖJE: "Danijos" savanorių būrio vadas SS šturmbanfiureris Chistianas Frederikas fon Šalburgas, apie kurį jo viršininkai vokiečiai atsiliepė kaip apie patikimą nacionalsocialistą. Ant rankovės aiškiai matyti raištis ir ženklelis.

1942 metų birželį Raudonoji armija atsiėmė Vasilevščinos miestą ir Danijos savanorių būrys gavo užduotį vėl jį užimti. Tai ir buvo padaryta nepaisant įnirtingos rusų atakos, palaikomos tankų ir aviacijos. Dalinys buvo pagirtas už narsumą, bet dar kartą tokio įvertinimo sulaukta didelių praradimų kaina. 1942 metų rugpjūtį liko tik 22 procentai visų būrio vyrų.

Būrys keturioms savaitėms grįžo į Daniją, kad pailsėtų ir atgautų jėgas. Jų garbei surengtas paradas toli gražu nebuvo toks, kokio tikėtasi. Užuot sveikinusi grįžusius savo didvyrius, minia gatvėje savanorių būrio veteranus išjuokė.

1942 metų gruodžio mėnesį "Danija" grįžo į frontą Velikije Lukų regione. Čia ji patyrė atkaklią žinomos NKVD divizijos ataką ir buvo išstumta iš užimtų pozicijų. Nors kitą dieną jas vėl atgavo, bet didelių nuostolių kaina. 1943 metų sausį vokiečių karinės pajėgos pasitraukė iš tos teritorijos ir ji vėl atiteko rusams. "Danijos" savanorių būrys patraukė į šiaurę ir sugriovė rusų pozicijas Taidų vietovėje. 1943 metų kovą jis buvo atitrauktas į Grėfenvorą Vokietijoje, o tų pačių metų gegužės mėnesį paleistas.

Danijos savanoriai išsiskyrė iš kitų tuo, kad apykaklės antsiuve nešiojo savo nacionalinės vėliavos simbolį, nors neatsisakė ir SS runų.

Jie taip pat segėjo ant rankovių ženklelį, atspindintį Danijos vėliavą (baltą kryžių raudoname fone) ir raištį su išrašytu dalinio pavadinimu.

Norvegų savanorių legionas (Freiwilligen Legion Norwegen)

1933 metais Norvegijoje buvo įkurta nacionalistinė partija, pavadinta Nasjonal Sammling (NS). Jai vadovavo buvęs gynybos ministras Vidkunas Kvislingas. Jis buvo didelis Hitlerio gerbėjas, ir kai 1940 metų birželį Norvegija atiteko Vokietijai, jis pasiskelbė valstybės galva. Tačiau Hitleris paskyrė savo paties atstovą Jozefą Terboveną valdyti okupuotai Norvegijai, nors atsilygino ir Kvislingui, 1942 metais suteikęs jam ministro pirmininko statusą.

APAČIOJE: "Danijos" savanorių būrio šturmanas. Atkreipkite dėmesį į mašina austą rankovės raištį, ant kurio užrašytas dalinio pavadinimas.

Beveik tuoj pat po Norvegijos pasidavimo Vokietijai SS atidarė Osle naujokų šaukimo įstaigą ir prasidėjo tinkamų norvegų, kurių dauguma buvo Kvislingo NS partijos nariai, ėmimas į armiją. Savanoriai buvo paskirti į pulką "Nordland". Tačiau pirmaisiais metais sekėsi sunkiai: buvo surinkta vos 300 savanorių. Kvislingas nepasitikėjo Vokietija ir ragino stoti į armiją savo paties šalininkus, kad turėtų tam tikrą įtaką tarp SS savanorių.

1941 metų rugpjūtį buvo suformuotas Norvegų savanorių legionas (Freiwilligen Legion Norwegen), nors iš pradžių faktas, kad jis bus kontroliuojamas SS, nuo savanorių buvo nuslėptas. Buvo numatyta, kad pirmieji savanoriai, kurie tarnavo pulke "Nordland", eis policijos pareigas okupuotoje Norvegijoje, o tie, kurie vėliau įstos į naująją dalinį, turės kovoti su komunistais Rusijoje. Norvegai labai užjautė savo kaimynus suomius, kurie jau buvo nukentėję nuo Rusijos invazijos, ir dauguma manė, kad naujasis legionas

KAIRĖJE: Norvegų savanorių legiono unteršarfiureris. Legionas buvo mestas į mūšį Rytų fronto šiauriniame sektoriuje, kaip ir flamandų, olandų, danų legionai, ir buvo sutriuškintas.

bus Norvegijos nacionalinis dalinys, palaikysiantis suomius ir stosiąs prieš rusų ambicijas Skandinavijos pusiasalyje.

Buvo suformuoti du batalionai — "Viken" ir "Viking". 1942 metais juose treniravosi ir ruošėsi kovoms 1200 vyrų. Pirmasis Norvegijos savanorių vadas buvo Jorgenas Bakė, bet trintis tarp jo ir vokiečių privedė prie to, kad jį pakeitė legiono šturmbanfiureris Arturas Kvistas ir vadovavo daliniui iki pat jo paleidimo.

Norvegai, kaip ir jų bičiuliai flamandai, olandai ir danai, pateko į Rytų fronto šiaurinį sektorių prie Leningrado. Užuot kovęsis dideliame mūšyje, Norvegų savanorių legionas dalyvavo nedideliuose susirėmimuose, kol 1942 metų gegužę buvo beveik sunaikintas. Legionas pamažu sugrįžo atgal sustiprėti. 1942 metų pabaigoje jis, arba, tiksliau, tai, kas iš jo liko, buvo prišlietas prie 1-osios SS pėstininkų brigados kartu su "Danijos" savanorių būriu.

Metų pabaigoje jis vėl buvo pasiųstas į mūšius prie Konstantinovkos ir Krasnyj Boro kartu su 2-ąja SS pėstininkų brigada. Tačiau 1943 metų pradžioje visai išsisėmė, todėl išsiųstas iš fronto atgal į Norvegiją.

1943 metų gegužę Kvislingas iš naujo pašaukė norvegų savanorius įsirašyti į naujai suformuotą pulką "Norge". Į šaukimą atsiliepė 600 savanorių. Tai, kas liko iš Norvegų savanorių legiono, buvo demobilizuota, ir 1943 metų gegužę jis formaliai iširo.

Be minėto "Norge", buvo suformuotas norvegų savanorių slidininkų batalionas. Tačiau jame tebuvo 200 vyrų ir jie kovojo kartu su 6-ąja Kalnų divizija "Šiaurė" tolimoje Rytų fronto šiaurėje. Jis buvo paleistas tais pačiais, 1943-aisiais, metais.

Ant Norvegų savanorių legiono karių apykaklių buvo antsiuvas su stovinčiu ant užpakalinių kojų liūtu, laikančiu kirvį. O virš rankovės raiščio su dalinio pavadinimu — ženklelis su Norvegijos vėliavos spalvomis.

Suomių savanorių SS kariuomenės batalionas (Finnische Freiwilligen — Bataillon der Waffen-SS)

Suformuotas 1941 metų birželį kaip SS savanorių legionas "Nordost", šis nedidelis suomių savanorių dalinys buvo pervadintas tų pačių metų rugsėjį ir prišlietas prie elitinės "Vikingų" divizijos, kaip pulko "Nordland" dalis. Bet 1943 metų vidury jis buvo paleistas, o jo personalas grįžo į Suomijos armiją. Šie kareiviai neturėjo jokių specialių apykaklės antsiuvų ar raiščių ant rankovių, bet ant rankovės segėjo ženkliuką su virš lenkto rytietiško kardo ant dviejų kojų stovinčiu liūtu, laikančiu tiesų kardą. Liūtas Suomijos vėliavoje išsiuvinėtas geltonais siūlais, o pati vėliava yra balta su gulsčiu mėlynos spalvos kryžiumi. Visa tai atsispindėjo ženkliuke.

APAČIOJE: Prisiekia Norvegų savanorių legiono savanoriai. Nors tautiniai legionai buvo sudaryti greitai ir gerai pasirodė mūšyje, užsieniečiai patyrė daug skriaudų iš savo viršininkų vokiečių. Pavyzdžiui, daug užsienio savanorių nebuvo atleisti nuo tarnybos, pasibaigus jos laikui, todėl danai ir norvegai turėjo dezertyruoti. Dar blogiau, kad vokiečiai tikėjo, jog visi užsienio savanoriai yra karšti nacionalsocialistai, kurie toleruos bet kokį elgesį su jais iš idealizmo. Jie klydo ir SS instruktorių blogas elgesys su užsieniečiais sukėlė daug nusivylimų.

Indų legionas

1943 metų balandį sudarytą indų pėstininkų pulką 950-ojoje Vokietijos armijoje sudarė indai, tarnavę su britais Šiaurės Afrikoje ir patekę į vokiečių nelaisvę. 1944 metų lapkritį pulką perėmė SS, bet labai abejotina, ar jis dalyvavo kokiuose nors karo veiksmuose. Turbūt jo naudingumas buvo vien propaganda. Nebuvo panaudoti jokie SS kariuomenės atpažinimo ženklai, nors buvo pagaminti apykaklės antsiuvai su stilizuota tigro galva. Šio pulko kareiviai ant rankovių segėjo ženkliuką, kuriame buvo pavaizduotas tigro šuolis nacionalinės Indijos vėliavos (oranžinė, balta, žalia) spalvų fone ir užrašas viršuje: "Freies Indien".

Britų savanorių būrys

Šis dalinys, kuris Vokietijai buvo naudingas tik propagandos tikslais, suformuotas 1944 metų pavasarį ir turėjo daugių daugiausia 60 narių, priimtų iš britų karo belaisvių stovyklų. Ši grupė savo nedisciplinuotumu kėlė vokiečiams daug problemų. Tai nenuostabu turint omeny asmenybės reikšmingumą tų vyrų, kurie užsirašė savanoriais. Tik keletas jų paskutinėmis karo dienomis kovėsi mūšyje dėl Berlyno kartu su 11-ąja SS Savanorių šarvuočių grenadierių (Freiwilligen-Panzergrenadier) divizija "Nordland". Keli čia ir žuvo. Likusieji gyvi buvo paimti į nelaisvę ir susilaukė nedidelių bausmių, išskyrus Džoną Amerį, lyderį, kuris buvo pakartas už išdavystę.

Nors dalinys buvo mažas, Vokietijai jis buvo labai svarbus propagandos tikslais. Todėl buvo prigaminta daug atpažinimo ženklų: apykaklės antsiuvų su pasiruošusiais šuoliui liūtais, į rankovę segamų ženkliukų su Jungtinės Karalystės vėliavos spalvomis, raiščių ant rankos su dalinio pavadinimu.

Kai kurie dalinio nariai gyvi ir dabar, bet, suprantama, nenori aptarinėti savo tarnybos SS gretose, skųsdamiesi nieko neatsimeną, ypač apie šį savo gyvenimo periodą.

APAČIOJE: Džonas Ameris (kairėje), Britų savanorių būrio lyderis, areštuotas Milane. Idėja suformuoti britų SS dalinį kilo 1943 metais pamačius, kaip SS kariuomenei sekasi priimti buvusius priešo karius, atsidūrusius karo belaisvių stovyklose. Norėdamas padėti Himleris paliko Britų savanorių būrio personalui teisę dėvėti anglišką uniformą su vokiškais atpažinimo ženklais. Tačiau atsakymas į tai buvo labai menkas: vos 50 britų 1944 metų pavasarį treniravosi dalinio stovykloje Hildesheime. Dalinys niekada nedalyvavo mūšiuose ir jo nauda Vokietijai, atrodo, buvo daugiau propaganda. Dž. Ameris, vieno Čerčilio ministro sūnus, po karo buvo britų pakartas už išdavystę.

5-oji SS tankų divizija "Vikingai" (SS Panzer Division "Wiking")

1940 metų gegužę įkurta kaip SS divizija (motorizuota) "Germania", po dienos ji gavo kitą pavadinimą — SS divizija "Vikingai". Jos pagrindą sudarė Reicho vokiečiai iš pulko "Germania", perdaryto iš SS Ypatingos paskirties divizijos. Prie šio pagrindo buvo prišlieti du vokiečių savanorių pulkai: "Nordland" ir "Westland". Tai buvo pirmoji tikrai internacionalinė divizija: joje buvo vokiečių, olandų, danų, norvegų, flamandų, kartu ir šiek tiek Balkanų vokiečių.

Divizija pirmą kartą dalyvavo karo veiksmuose Rytų fronto pietiniame sektoriuje, kuo toliau nuo savo kraštiečių, kariaujančių savanorių legionuose prie Leningrado. Ji dalyvavo žygyje per Kaukazą ir netrukus pelnė efektyvios ir patikimos divizijos reputaciją. 1942 metų pabaigoje ji buvo performuota į šarvuočių grenadierių diviziją ir suvaidino svarbų vaidmenį nelaimingame 1943 metų liepos mėnesio Kursko puolime.

Nors ir patyrusi didelius nuostolius, divizija pelnė puikią reputaciją ir netgi rusų pagarbą. Šie keliose mūšio ataskaitose pažymėjo jos kovingą dvasią (rusų vadai visada sunerimdavo sužinoję, kad jų kariams teks susiremti su "Vikingų" divizijos kareiviais). 1943 metų spalį divizija ir vėl buvo reformuota iki pilnos tankų divizijos. Turint omeny, su kokiu pasipūtimu į užsienio savanorių dalinius žiūrėjo jų ponai vokiečiai, tas faktas, kad "užsienio" divizijai buvo suteiktas tankų divizijos statusas ir ji buvo apginkluota naujausiais tankais, rodo pagarbą, kurios ji nusipelnė.

"Vikingų" divizijos nariai greitai įgijo elitinį statusą, tolygų tikrai SS kariuomenės divizijai. 1944 metų vasarį "Vikingų" divizija dalyvavo įnirtingame mūšyje prie Čerkasų ir patyrė didelius nuostolius, bet jos karinė dvasia nenuslūgo. Atitraukta į Lenkiją, 1944 metų rudenį ji dalyvavo gynybinėse kovose prie Varšuvos, paskui perkelta į pietus padėti vaduoti Budapešto. Po pralaimėjimo čia divizija buvo atitraukta į Austriją ir 1945 metais dalyvavo paskutiniuose mūšiuose dėl Vienos.

"Vikingų" divizijos, kaip kovų dalinio, reputaciją įrodo kareivių, apdovanotų Geležinio kryžiaus Riterių kryžiais, skaičius. Iš viso tokių buvo 54, ir skaičiumi juos pranoko tik "Reicho" divizija, kur apdovanotųjų buvo 73.

Iš pradžių divizijai vadovavo SS obergrupenfiureris Feliksas Šteineris, vienas geriausių ir aukščiausiai įvertintų SS kariuomenės kariškių, vėliau vadovavęs 11-osios tankų armijos III tankų būriui. Jį pakeitė SS obergrupenfiureris Herbertas Oto Gilė, irgi aukštai įvertintas už savo asmeninius bei divizijos pasiekimus kovose. Paskutinis vadas buvo SS standartenfiureris Johanesas Miulenkampas, apdovanotas Riterių kryžiumi, kai dar buvo divizijos tankų pulko vadas, o vėliau už vadovavimą visai divizijai gavęs Ąžuolo lapų apdovanojimą.

Divizijos vyrai kovojo kaip tigrai. Net ir pralaimėję, jie didžiavosi atlikę savo pareigą iki galo. Be jokios abejonės, "Vikingų" divizija buvo geriausia iš visų SS savanorių darinių ir viena geriausių visose Vokietijos ginkluotosiose pajėgose.

Nors buvo parengti specialūs apykaklių antsiuvai su pavaizduotu ilgu vikingų laivu, neišliko įrodymų, kad jie kada nors buvo nešiojami, ir "Vikingų" vyrai puikavosi įprastomis SS runomis. Pulkų

"Nordland", "Westland" ir "Germania" vyrai nešiojo raiščius su jų pulkų pavadinimais, o kareiviai, nepriklausantys šiems pulkams, ryšėjo "Vikingų" rankovės raištį.

Buvo pasiūlyta, kad vietoje užrašo lotyniškomis raidėmis "Vikingų" raištis būtų gražiai išrašytas gotišku šriftu. Toks raištis buvo Herberto Oto Gilės. Be abejonės, jis unikalus. Kad Gilė jį tikrai ryšėjo, galima spręsti iš nuotraukų, kuriose su tokiu raiščiu užfiksuoti divizijos puskarininkiai ir kitų laipsnių kariškiai.

6-oji SS kalnų divizija "Šiaurė" (6 SS Gebirgs Division Nord)

Susiformavusiai 1940 metų pabaigoje Austrijoje 1941 metų vasarį jai buvo suteiktas pavadinimas SS kovos grupė "Šiaurė" (Kampfgruppe Nord). Ją sudarė daugiausia savanoriai iš Vengrijos, Rumunijos ir šiek tiek norvegų (daugiausia iš SS slidininkų bataliono) kartu su vokiečių kadrais. Nors ir menkai apmokyta kovos grupė 1941 metų birželį buvo nusiųsta į frontą, į tolimą šiaurę per Suomiją į Rusiją padėti Vokietijos armijos daliniams paimti Murmansko uostą. 1941 metų rugsėjį ji paaukštinta iki divizijos statuso.

Pirmasis divizijos pasirodymas buvo ugningas. Tačiau reikia pažymėti, kad sąlygos, kokiomis ji kovojo, buvo baisios. Drėgmė, tamsūs miškai, pelkėta aplinka buvo moskitų rojus. Nuotaika buvo prasta, sergamumo lygis didelis. Ir vis tiek divizija išbuvo šitame regione iki 1944 metų. Kai Raudonoji armija žygiavo į Vakarus, divizija buvo atitraukta į Norvegiją, į Oslo miestą, ir jūra evakuota į Daniją.

1944 metų gruodį ji užėmė pozicijas Saaro regione, kur vokiečiai kariavo su Vakarų sąjungininkais. Divizija čia pasirodė geriau negu Rusijoje, bet puolantys sąjungininkai 1945 metų kovą ją pamažu nustūmė į vakarinę Reino pakrantę. Ji drąsiai kovėsi, kol buvo apsupta. Iš viso 7 divizijos nariai buvo apdovanoti Geležinio Kryžiaus Riterių kryžiais. Ir visi jie buvo gauti po 1944 metų vidurio. O tai parodo, kad laikui bėgant divizija kovojo vis geriau.

Trumpą laiką divizijai vadovavo SS obergrupenfiureris Georgas Kepleris (taip pat vadovavęs "Reicho" divizijai), vėliau vadovavimą perleidęs SS obergrupenfiureriui Matijui Kleinheisterkampui, buvusiam "Reicho" divizijos vadui ir aukštai įvertintam bei apdovanotam kariškiui. Paskutinis jai vadovavo SS obergrupenfiureris Frydrichas Vilhelmas Kriugeris, 1944 metų spalį apdovanotas Riterių kryžiumi.

Dauguma divizijos karių nešiojo apykaklių antsiuvus su SS runomis, nors kai kurie SS Kalnų jėgerių 11-ojo pulko, susidariusio iš SS "Kaukolės" 6-ojo pulko, kariai toliau nešio-

APAČIOJE: 5-osios SS tankų divizijos "Vikingai" nariai. Išdidžiai besišypsąs (dešinėje) vyras yra SS hauptšturmfiureris Oekas iš Šarvuočių jėgerių skyriaus (Panzerjager Abteilung). Jis nufotografuotas po sėkmingai atliktos užduoties. Nėra nė mažiausios abejonės, kad "Vikingų" divizija buvo vienas geriausiai kovojusių SS karinių darinių. Divizijos gretose buvo vokiečių, danų, olandų, flamandų, valonų, norvegų ir suomių. Savo veiksmus ji pradėjo 1941 metų viduryje, kaip "Barbarosos" plano dalyvė, ir pelnė puikią kovinę reputaciją. 1945 metų gegužę amerikiečių buvo apsupta Čekoslovakijoje. Įdomu, kad dalis jos kariškių išvengė nelaisvės, įstojo į Prancūzų užsienio legioną bei vėliau kovojo Indokinijoje.

jo antsiuvus su kaukole. Nors divizija ir vadinosi "Šiaurė", ji neturėjo jokio specialaus rankovės raiščio, nors dalis personalo neoficialiai toliau nešiojo bendrosios SS skyriaus "Šiaurė" raištį. SS Kalnų jėgerių 11-ojo pulko nariai nešiojo raištį su užrašu "Reinhard Heydrich", SS Kalnų jėgerių 12-ojo pulko — "Michael Gaissmair", tie, kurie buvo iš Norvegijos slidininkų bataliono, — "Norge" ir mažuma Norvegijos savanorių legiono — "Frw Legion Norwegen".

7-oji SS savanorių kalnų divizija "Princas Eugenijus" (7 SS Freiwilligen Gebirgs Division Prinz Eugen)

Ši divizija buvo sudaryta 1942 metų kovą iš vokiečių bendruomenės Kroatijoje ir kitur. Po mėnesio gavo garbingą titulą "Princas Eugenijus" (Prinz Eugen). 1942 metų spalį nusistovėjo galutinis pavadinimas.

Tačiau divizija tik pagal pavadinimą buvo "savanorių". Beveik iš pat pradžių ėmimas į ją plačiai rėmėsi prievarta ir karinės prievolės atlikimu. Į diviziją įstojo ir daug serbų, rumunų bei vengrų. Taip pat buvo įtikinti įstoti Kroatijos operatyvinės grupės (Einsatz Staffel), lygiavertės Vokietijos SS, nariai.

Nors įvairiais būdais vyrų pavyko surinkti tiek, kad užteko divizijos statusui suteikti, apginklavimas liko problema. Kadangi ketinta "Princo Eugenijaus" diviziją panaudoti tik vidaus saugumui užtikrinti ir veiksmams prieš partizanus, vokiečiai nenorėjo duoti jai daug gerų ginklų bei kitos įrangos, tad jai atiteko pasenę ir išėję iš apyvartos ginklai: prancūziški, belgiški, jugoslaviški, čekiški, itališki. Užtat divizija buvo "įvairiai ginkluota", netgi turėjo prancūziškų tankų su viskuo, kas jiems priklausė.

"Princo Eugenijaus" divizijai vadovavo SS obergrupenfiureris Arturas Flepsas, buvęs Rumunijos armijos generolas. Pirmas jos didelis mūšis įvyko 1943 pradžioje Neretvoje, kur vokiečiai norėjo apsupti ir sunaikinti Tito partizanus. Nors partizanai patyrė didelius nuostolius, didžioji jų dalis išvengė apsupimo, persigrupavo, atsinaujino ir visą likusį karo laikotarpį gerokai kenkė Vokietijos karinėms pajėgoms. Todėl "Princo Eugenijaus" divizija daug laiko skyrė antipartizaniškai veiklai. 1944 metų spalį ji buvo permesta prie Belgrado pridengti vokiečių atsitraukimo per Jugoslaviją. Divizija vėl patyrė didelius nuostolius, jos kovinę nuotaiką veikė tai, kad puolęs Raudonosios armijos dalinys paėmė į nelaisvę ir sušaudė Flepsą. Po mirties jis buvo apdovanotas Riterių kryžiumi ir Ąžuolo lapų apdovanojimu. Tai buvo lapkričio 24 dieną. Kovas divizija baigė Balkanuose, kur likusieji gyvi pateko į rusų nelaisvę. Grįžo iš jos nedaugelis.

Sunku įvertinti "Princo Eugenijaus" divizijos kovines savybes, kadangi daugiausia ji kovojo su partizanais, o ne fronte. Pagaliau patekusi į frontą, Raudonosios armijos jau vėlesnėje karo stadijoje buvo visai sunaikinta. Galbūt teisingiausia būtų pasakyti, kad ji nebuvo viena iš geriausių SS kariuomenės divizijų, bet nebuvo ir pati blogiausia, nors kovodama su partizanais išžudė daug žmonių.

Po Flepso mirties divizijai vadovavo SS brigadefiureris Karlas fon Oberkampas, o po jo — SS brigadefiureris Otas Kumas, buvęs pulko vadas iš "Reicho" divizijos, pelnęs Riterių kryžių. Vadovaudamas "Princo Eugenijaus" divizijai, jis dar buvo apdovanotas ir

Kardu. Po Kumo divizijai vadovavo SS brigadefiureris Augustas Šmidhuberis, atėjęs paskutinėmis karo dienomis iš SS Adolfo Hitlerio apsaugos pulko. Iš viso 6 divizijos nariai buvo apdovanoti Geležinio kryžiaus Riterių kryžiais.

Divizijos nariai nešiojo rankovės raištį su užrašu lotyniškomis raidėmis "Prinz Eugen" ir apykaklės antsiuvus su vadinamąja Odalo runa (Odalrune).

11-oji SS savanorių šarvuočių grenadierių divizija "Šiaurės žemė" (11 SS Freiwilligen-Panzergrenadier Division Nordland)

Vokiečiai norėjo, kad 1943 metų vasarį įkurtai tarptautinei SS divizijai vadovautų ir ją sudarytų užsienio savanoriai. Nors elitinę "Vikingų" diviziją sudarė daug užsienio kareivių, vyresnieji puskarininkiai ir karininkai buvo vokiečiai. Divizijoje "Nordland" vokiečiai tikėjosi būsiant daugiau savanorių užsienio karininkų. Jie buvo paimti iš paleistų germaniškų legionų, ir tikrai šioje divizijoje buvo tiek įvairiausių tautybių atstovų, kaip jokioje kitoje SS kariuomenės divizijoje. Iki karo pabaigos divizijoje tarnavo (arba buvo susiję su ja) danų, olandų, norvegų, estų, suomių, prancūzų, švedų, šveicarų ir netgi britų.

1943 metų rudenį divizija buvo treniruojama Kroatijoje, o 1944 metų sausį nuspręsta, kad ji jau pasirengusi kovai. Ji buvo prišlieta prie armijų grupės "Šiaurė" Rytų fronte. Ji stengėsi neleisti Raudonajai armijai pralaužti Leningrado apsuptį. Ji taip pat dalyvavo Narvos mūšyje (1944 m.) ir patyrė didelius nuostolius. (Narvos mūšyje dalyvavo tiek daug savanorių dalinių, kad jis buvo pavadintas "Europinės SS mūšiu".)

1944 metų rugsėjį per keturias dienas divizija iš Narvos nužygiavo į Rygą. Jos atvykimas išgelbėjo 18-ąją vokiečių armiją nuo rusų karinių pajėgų apsupties. Kadangi Raudonosios armijos puolimas tęsėsi, divizija "Nordland" pamažu atsitraukė į Kuršą ir visą laiką atkakliai kovojo, kol 1945 metų pradžioje buvo evakuota į Vokietiją. Dalyvavo sunkiose kovose prie Gdansko, Štetino, Štargardo, galiausiai gynė Berlyną. Mūšyje dėl Berlyno 1945 metų balandį — gegužę divizija buvo visiškai sunaikinta.

"Nordland" buvo pajėgi, gerai ginkluota divizija, į kurią įėjo galingas elementas — SS 11-asis tankų korpusas (Panzer Abteilung 11) "Hermann von Salza". Kas be ko, ji gerai užsirekomendavo kovose ir buvo viena geriausių nevokiškų SS divizijų. Tai įrodo 30 Riterių kryžių, kuriais buvo apdovanoti jos nariai. Pagal tai ji užima penktą vietą tarp visų SS kariuomenės divizijų.

APAČIOJE: "Vikingų" divizijos tankai PzKpfw III Tarybų Sąjungoje. Tai, kad sėkmingai pavyko valdyti ir paversti diviziją efektyvia karine jėga, buvo nemažas SS obergrupenfiurerio Felikso Šteinerio nuopelnas. Jo požiūris į vadovavimą labai skyrėsi nuo kitų SS vadovų, ypač nuo Teodoro Aikės. Pavyzdžiui, Šteineris rašė savo karininkams: "Kuo protingiau, tvirčiau ir geranoriškiau vadovaujama daliniui, tuo sutelkčiau ir geriau jis kovoja. Man atrodo, kad humaniškas vadovavimas yra ypač svarbus mūsų šiauriečiams savanoriams".

DEŠINĖJE: Du 7-osios SS savanorių kalnų divizijos "Princas Eugenijus" kareiviai. Šios divizijos sukūrimo idėja kilo Gotlibui Bergeriui, kuris panoro sudaryti SS diviziją iš Jugoslavijoje gyvenančių etninių vokiečių. Tačiau į pirminį šaukimą Serbijoje ir Kroatijoje su entuziazmu nebuvo atsiliepta, todėl teko pavartoti priverstinį šaukimą. Apginkluota įvairiausiais trofėjiniais ir pasenusiais ginklais, divizija daugiausia laiko praleido kovodama su Jugoslavijos partizanais: degino kaimus, žudė civilinius gyventojus, kankino sugautus partizanus. 1944 metų pabaigoje dalyvavo mūšiuose su Raudonąja armija ir smarkiai nukentėjo, netekusi daug vyrų ir patyrusi didelius nuostolius. Kovojo iki 1945 metų gegužės, kol Slovėnijoje pasidavė jugoslavų karinėms pajėgoms. Daugeliui jos narių tuoj pat buvo įvykdyta mirties bausmė už žiaurumą.

Divizijai iš pradžių vadovavo SS obergrupenfiureris Fricas fon Šolcas. Jis pelnė Kardo ir Ąžuolo lapų apdovanojimus, žuvo 1944 metų liepos 28 dieną mūšyje prie Narvos. Tuomet vadovavimą perėmęs SS brigadefiureris Joachimas Zygleris žuvo 1945 metų gegužės 2 dieną prie Berlyno.

Divizijos nariai nešiojo specialius apykaklių antsiuvus su vadinamąja vingiuota svastika. 23-asis SS tankų grenadierių pulkas vadinosi "Norge", 24-asis — "Danmark", o 11-asis SS tankų korpusas dar turėjo titulą "Hermann von Salza". Visa kita divizija vadinosi "Nordland". Divizijos kariai ant rankovių nešiojo savo nacionalinės armijos ženklą.

13-oji SS kovinė kalnų divizija "Rytietiškas kardas" (kroatų Nr. 1) (13 Waffen-Gebirgs Division der SS Handschar (kroatische Nr 1))

1943 metų vasarį Himleris įsakė sudaryti naują dalinį iš savanorių Bosnijos musulmonų, kuris turėjo būti panaudotas prieš Jugoslavijos partizanus, ir taip atsirado kroatų SS savanorių divizija.

Kroatijos diktatorius Ante Pavelikas buvo labai įtarus Himlerio veiksmų atžvilgiu. Jis įtarė SS reichsfiurerį makiavelišku sąmokslu siekiant supjudyti musulmonus su krikščionimis ir taip destabilizuoti valstybę. Tačiau Himleris ignoravo jo protestus, ir prasidėjo šaukimas. Į šaukiamųjų savybes nebuvo kreipiama itin daug dėmesio. 1943 metų rugsėjį divizija persikėlė treniruotis į Prancūziją ir tuoj pat prasidėjo rūpesčiai. Vokiečiai karininkai ir puskarininkiai dažnai paniekinamai žiūrėjo į savo apmokamus musulmonus naujokus. Turint omeny tai, kad beveik visi jie anksčiau buvo SS naujokai, supažindinti su Himlerio idėjomis, galima suprasti, kad juos erzino vadovavimas musulmonams naujokams, dėvintiems musulmoniškas kepuraites — feskas, ir jų imamų reikalavimas užtikrinti kasdienines maldas, atsigręžus į Meką.

KAIRĖJE: Otas Kumas, dėvintis SS oberšturmbanfiurerio uniformą. Jis buvo trečiasis "Princo Eugenijaus" divizijos vadas po Arturo Flipso ir Karlo fon Oberkampo. Kumas pagarsėjo savo žygdarbiais Rusijoje "Reicho" divizijoje. 1942 metų vasarį vadovavo divizijos "Fiureris" pulkui, kai jis rūsčiai kovėsi prie Rževo. Pasibaigus rusų atakai, Kumas nuvedė savo pulką į divizijos karinį štabą. Čia jo sutiktas feldmaršalas Modelis, 9-osios armijos vadas, pasakė: "Žinau, kas atsitiko jūsų pulkui, Kumai, bet vis dar negaliu apsieiti be jo. Kas iš jo liko?" Kumas pro langą parodė: "Mano pulkas išrikiuotas lauke." Šaltyje stovėjo 35 vyrai, likę gyvi iš 2000, stojusių į mūšį. Kumas buvo apdovanotas Riterių kryžiumi 1942 metų vasarį, Ąžuolo lapų apdovanojimu — 1943 metų balandžio 6 dieną ir Kardu — 1945 metų balandžio 4 dieną. Savo karjerą baigė kaip paskutinis Apsaugos divizijos vadas.

Įtampa vis didėjo. Įprastinius visiems naujokams puskarininkių "epitetus" musulmonai giliai ėmė į širdis ir jie, sukėlę maištą, nužudė keletą kadrinių vokiečių. Himleris įsiuto dėl šiurkštaus elgesio su savanoriais musulmonais, bet, negalėdamas nieko padaryti dėl nužudytų vokiečių kariškių, įsakė numalšinti maištą jėga. Maištas buvo nuslopintas, o jo lyderiai nedelsiant nužudyti. Tačiau divizija (beje, vienintelė iš visų SS divizijų, kurioje kilo maištas) nebuvo paleista. Ji buvo sugrąžinta atgal į Jugoslaviją kovoti su partizanais, vokiečiams nenuleidžiant nuo jos įtarių akių. Divizija įgijo barbariškos divizijos reputaciją. Jos nariai elgėsi labai žiauriai, ir daugiausia su serbų bendruomenės nariais.

1944 metų pabaigoje vokiečių karinės pajėgos traukėsi iš Balkanų. Nusprendus, kad musulmonų junginys fronto linijoje naudingas nebus, nutarta jį paleisti. Tačiau jo vokiečiai ir vokiečių tautybei vietiniai gyventojai suformavo kuopą, kuri traukdamasi kovojo Vengrijoje ir Austrijoje, kol galų gale pasidavė rusams.

Penki "Rytietiško kardo" divizijos kariai buvo apdovanoti Riterių kryžiais: SS brigadefiureris Deziderijus Hampelis, SS oberšturmbanfiureris Karlas Likė, SS oberšturmbanfiureris Hansas Hankė, SS šturmbanfiureris Albertas Stenvedelis ir SS šturmbanfiureris Helmutas Kincas. Visi jie buvo kadriniai karininkai ir visi apdovanojimus gavo 1945 metų gegužę, kai musulmonų junginys buvo paleistas.

Nepaisydamas disciplinos pažeidimo ir blogo pasirodymo, Himleris 1944 metų gegužę suteikė divizijai "Rytietiško kardo" vardą ir jos nariai įgijo teisę nešioti specialius apykaklių antsiuvus su pavaizduotu lenktu rytietišku kardu, vokiškai vadinamu "Handschar", virš svastikos, tikriausiai tikintis, kad Himlerio eksperimentas su

musulmonų personalu bus sėkmingas. Nors divizija gavo vardą, raiščių ant rankovių su divizijos užrašu taip ir nebuvo. Ženklas ant rankovių simbolizavo Kroatijos vėliavą raudonais ir baltais langeliais.

14-oji SS karo grenadierių divizija (ukrainiečių Nr. 1) (14 Waffen-Grenadier Division der SS (ukrainische Nr 1))

Tuo metu vakarinė Ukrainos dalis buvo plačios Austrijos-Vengrijos imperijos dalis, ir nors 1939 metų rugpjūčio mėnesio Vokietijos ir Rusijos paktu buvo susitarta, kad ji lieka sovietų įtakos sferoje, jos gyventojai nebuvo karšti Stalino siūlomo komunizmo šalininkai. Geležinės sovietų kontrolės metai taip atsiliepė vakarinės Ukrainos gyventojams, kad 1941 metais Vokietijai užpuolus Tarybų Sąjungą, vokiečiai buvo sutinkami kaip Ukrainos išvaduotojai (nors po to, kai savo veiksmus pradėjo operatyvinės grupės, požiūra ėmė keistis).

1941 metų rugpjūtį vakarinė Ukraina, kurią Himleris liepė vadinti Galicija, buvo paskelbta generalgubernijos, į kurią įėjo nacių valdoma didžioji dalis Lenkijos, dalimi. Jos karinis vadovas buvo SS brigadefiureris Vachteris, gana užjaučiantis savo pavaldinius, todėl ši vietovė išliko palyginti rami, o gyventojai patenkinti, nusimetę sovietų priespaudą. 1943 metų kovo mėnesį Vachteris gavo leidimą sudaryti policijos pulką "Galicija". Kadangi fronte buvo patiriama vis daugiau nuostolių, Himleris pasiūlė pulką padidinti iki divizijos. Šios vietovės žmonės buvo taip nusistatę prieš sovietų valdžią, kad atsirado net 70 000 savanorių. To pakako sudaryti divizijai ir dar penketui policijos pulkų. 350 savanorių karininkų ir 2000 puskarininkių buvo išsiųsti į Vokietiją susipažinti su mūšio reikalavimais.

Vakarų Ukraina buvo katalikiškas kraštas ir todėl Himleris, pats būdamas katalikas, leido ukrainiečių daliniams turėti savo kapelionus. Tas buvo įprasta Vokietijos kariuomenėje, bet negirdėta SS, kur kareiviams užteko "tikėti Dievą", bet nebuvo reikalaujama priklausyti religinei bendruomenei.

1944 metų birželį divizija pirmą kartą dalyvavo kovose — buvo permesta netoli Brodų sulaikyti rusų vasaros puolimo. Neturėjusi galimybės kovinį patyrimą įgyti pamažu, divizija buvo sutriuškinta. Iš 14 000 į mūšį stojusių karių išliko 3000. Tiesa, daug dingusių atsidūrė atkirsti už sovietų linijos ir dar keletą metų po karo čia veikė partizanų, kovojusių su sovietų valdžia, daliniuose, nes jų neapykanta komunistams buvo labai didelė.

Vokiečių laimei, nuostolius kompensavo daugybė naujų savanorių, ir divizija buvo reformuota. 1944 metų rudenį vienas jos pulkas išsiųstas į Čekoslovakiją padėti malšinti slovakų sukilimo. 1945 metų sausį visa divizija nusiųsta į Jugoslaviją asistuoti kovoje su Tito partizanais, bet kariauti jai teko nedaug. Po dviejų mėnesių, kai jau nieko naudingo nebegalėjo nuveikti, divizija perėjo, bent popieriuje, Ukrainos armijos kontrolei. Vadovauti jai ėmė Pavlo Šandrukas, buvęs Lenkijos armijos štabo karininkas. Manyta, kad divizija taps dalimi jo karinių pajėgų.

Paskutinėmis karo dienomis didžioji dalis divizijos sugebėjo pasitraukti į vakarus ir pasiduoti anglų bei amerikiečių karinėms pajėgoms. Sąjungininkus suklaidino tai, kad divizijos nariai vadinosi galicais, ir dauguma išvengė priverstinio repatrijavimo į Tarybų Są-

jungą. Nepaisydamas to, kad jie tarnavo SS, lenkų generolas Andersas manė, kad ateityje jie gali būti naudingi kaip potencialūs antikomunistai ir todėl jų praeitis turi būti pamiršta. Jis palaikė jų norą likti geriau Lenkijoje negu Rusijoje. Nedaugeliui SS kariuomenės savanorių šitaip pasisekė.

Tiktai vienas divizijos narys — vokiečių tautybės vadas Fricas Freitagas, SS brigadefiureris, buvo apdovanotas Geležinio kryžiaus Riterių kryžiumi. Divizijos kariai ant rankovių nešiojo ženklelį: mėlyname fone ant užpakalinių kojų stovintį liūtą su trimis karūnomis. Turėjo ir specialius apykaklių antsiuvus su tokiu pat liūtu.

15-oji SS karo grenadierių divizija (latvių Nr.1) (15 Waffen-Grenadier Division der SS (lettische Nr 1))

Vos tik 1941 metais sovietai buvo sėkmingai išvyti iš Latvijos, vokiečiai ten prikūrė Latvijos policijos būrių, kuriuos patys kontroliavo. Jų užduotis buvo saugoti pagrindines tiekimo linijas nuo Latvijos partizanų antpuolių. 1943 metų pradžioje kai kurie iš tų policijos būrių kartu su vokiečiais karininkais ir puskarininkiais buvo prišlieti prie armijų grupės "Šiaurė", kad įgytų kovinės patirties Rytų fronte.

Kai buvo paskelbta, kad Latvijoje kovai su sovietais kuriamas latvių savanorių legionas, atsirado 32 000 savanorių. 1943 metų kovo 9 dieną buvęs Latvijos karo ministras generolas Rudolfas Bangerskis buvo paskirtas legiono vadu, suteikus jam SS grupenfiurerio laipsnį.

1943 metų lapkritį Latvijos savanoriai pirmą kartą dalyvavo karo veiksmuose prie Naujųjų Sokolnikų, gindami juos nuo sovietų žiemos puolimo. Latviai pasirodė kaip tikri gynėjai ir sėkmingai atrėmė priešo atakas, nors ir didelių praradimų kaina. Atrėmus vieną sovietų ataką, buvo kita, po tos — trečia ir divizija įsivėlė į seriją beviltiškų gynybos veiksmų, bet tik iki 1944 metų liepos, kuomet priešas pasiekė Latvijos žemes. Nepaisydama praradimų, divizija kovojo gerai ir pelnė draugų vokiečių pagarbą. Ji laiku išvengė apsupties ir atsidūrė Rytų Prūsijoje. Latvijos sostinė Ryga 1944 metų spalio 13 dieną atiteko sovietams. Raudonoji armija stūmė di-

APAČIOJE: SS šturmbanfiureris Christianas fon Šalburgas (kairėje) spaudžia ranką SS unteršarfiureriui Sorenui Kamui iš SS savanorių šarvuočių grenadierių divizijos "Nordland". Divizija buvo suformuota iš nacionalinių legionų likučių, perkeltųjų iš "Vikingų" divizijos ir naujokų iš "vokiškų" žemių. Atkreipkite dėmesį į raištį ant kairės Kamo rankovės.

viziją vis į vakarus. 1945 metų balandį ji pasidavė Britanijos karinėms pajėgoms.

5 divizijos nariai buvo apdovanoti Geležinio kryžiaus Riterių kryžiais: SS brigadefiureris Nikolajus Heilmanas (vokietis), štandartenfiureris Karlis Aperatas (latvis), SS oberfiureris Adolfas Aksas (flamandas), SS šturmbanfiureris Erichas Vulfas (vokietis) ir unteršarfiureris Karlis Sensbergas (latvis).

Divizijos narių apykaklių antsiuvus puošė SS runos, nors jie nebuvo vokiečiai. Vėliau atsirado antsiuvai su trimis žvaigždutėmis, apsuptomis saulės spindulių. Rankovės raiščių nebūta. Dar buvo ant rankovės nešiojamas ženkliukas: raudonos ir baltos spalvos juostų Latvijos vėliavos simbolis su užrašu "Latvija" viršuje.

18-oji SS savanorių šarvuočių grenadierių divizija "Horstas Veselis" (18 SS Freiwilligen — Panzergrenadier Division Horst Wessel)

Vengrija, bent jau iš pradžių, buvo laikoma ne okupuota šalimi, o nepriklausoma suverenia valstybe, įeinančia į Vokietijos sudėtį. Čia buvo nemažai vokiečių tautybės gyventojų, kurie nepaisant vokiškos kilmės buvo laikomi Vengrijos piliečiais ir todėl tapo objektu, įrašytinu į Vengrijos karines pajėgas. Kaip ir galima buvo tikėtis, budri Himlerio akis užkliuvo už Vengrijos vokiečių, kaip potencialaus naujokų į SS kariuomenę šaltinio.

Po ilgo įtikinėjimo, meilikavimo ir subtilių grasinimų Himleris privertė Vengrijos vyriausybę leisti vokiečių tautybės vaikinams stoti į SS kariuomenę. Tačiau Vengrijos vyriausybė pareikalavo tam tikrų sąlygų: priimti tik tikrus savanorius, nevartoti prievartos, jaunesni nei 18 metų savanoriai privalo turėti tėvų leidimą, visi, stoję tarnauti vokiečiams, turi atsisakyti Vengrijos pilietybės. 1942 metų vidurvasarį buvo priimta beveik 18 000 savanorių ir dauguma jų paskirti į 7-ąją SS savanorių kalnų diviziją "Princas Eugenijus" bei į 8-ąją SS kavalerijos diviziją "Florianas Gėjeris".

1943 metais, kai reikėjo vis daugiau karinės jėgos, Himleris buvo priverstas pakeisti tarnybai tinkamo amžiaus apribojimą. Tai davė 30 000 — 40 000 savanorių, kurių dauguma pateko į 11-ąją SS savanorių šarvuočių grenadierių diviziją "Nordland" ir į 16-ąją SS šarvuočių grenadierių diviziją "SS reichsfiureris".

1944 metais Vengrijos nepriklausomybė buvo tik nepriklausomybės imitacija ir Himlerio autoritetas leido jam reikalauti, kad Vengrijos vokiečiai tarnautų SS kariuomenėje.

Tai sutapo su Hitlerio ketinimu suformuoti naują diviziją, kuriai galima būtų suteikti didžiojo partijos kankinio Horsto Veselio vardą. Tai erzino Himlerį, nes santykiai tarp SS ir SA buvo blogi. Nepaisydamas nieko, Hitleris laikėsi tvirtai (armija ir karinės oro pajėgos turėjo dalinius, į kuriuos buvo specialiai priimti buvę SA nariai). Tiek armijoje, tiek aviacijoje buvo dalinių, pavadintų garbingu "Karvedžių halės" vardu, kuriuose tarnavo buvę SA nariai, ir oro laivyne dar buvo Horsto Veselio vardo eskadronas.

Himleris nusprendė papildyti Hitlerio instrukciją į naują diviziją leidęs priimti ir etninius vokiečius, kadangi manė, jog Horsto Veselio pavadinimas tinka vokiško kraujo karių divizijai.

Divizija buvo suformuota 1943 metais paėmus kadrinį personalą

VIRŠUJE:
SS kariuomenės naujokų šaukimo plakatas, turėjęs didelį pasisekimą, — tai italų kvietimas stoti į Italijos SS legioną. Į šaukimą tučtuojau atsiliepė apie 15 000 Italijos fašistų.

iš 1-osios SS pėstininkų (motorizuotos) brigados. Pavadinimas "savanorių" buvo, žinoma, apsimestinis, nes tuo karo periodu dauguma naujokų negalėjo pasirinkti, į kurias karines pajėgas stoti. Ji buvo didinama 1943 — 1944 metų žiemą, 1944 metų liepą divizijos būrys buvo pasiųstas į Ukrainą pastiprinti ten traškančios fronto linijos, o gruodžio mėnesį vėl grįžo atgal į diviziją. Nuo tada divizija dalyvavo atsitraukimo per Lenkiją ir Slovakiją kovose, baigė karą į rytus nuo Prahos, patekusi į rusų nelaisvę.

SS dalinys, kurio nariai ryšėjo raiščius su vieno didžiausių SA didvyrių pavarde ir SA runų emblema, Himleriui turbūt turėjo būti kaip prakeikimas. Tačiau divizija buvo visiškai pajėgi, gerai apginkluota ir neapsijuokė kovose — tai patvirtina 7 divizijos narių apdovanojimas Riterių kryžiais.

"Horsto Veselio" divizijos vadai buvo SS brigadefiureris Augustas Vilhelmas Trabantas, prieš tai buvęs 1 SS pėstininkų (motorizuotos) brigados vadu, SS oberfiureris Georgas Bochmanas, garbingus apdovanojimus pelnęs "Kaukolės" divizijos karininkas, ir paskutinysis — SS standartenfiureris Heinrichas Petersenas, divizijos "Princas Eugenijus" veteranas, vadovavęs "Horsto Veselio" divizijai paskutinėmis karo savaitėmis ir nusižudęs, kad nepatektų į sovietų nelaisvę.

19-oji SS karo grenadierių divizija (latvių Nr. 2) (19 Waffen-Grenadier Division der SS (lettische Nr 2))

Antroji latvių savanorių divizija buvo suformuota 1944 metų kovą atsiliepus į naujokų šaukimo stoti į SS kariuomenę kampaniją

Baltijos šalyse. Ji susiformavo iš 2 latvių savanorių brigados, kuri 1943 metų pabaigoje dalyvavo kovose Rytų fronte. Divizija turėjo 10 500 vyrų ir, kaip ir kita latvių divizija, dalyvavo atkakliose kovose atsitraukiant iš Leningrado fronto į Kuršą.

Vienas geriausių divizijos karių buvo oberfiureris Voldemaras Vaisas, SS savanorių grenadierių (Freiwilligen Grenadier) 42-ojo pulko vadas. Tai buvo pirmas latvis, apdovanotas Geležinio kryžiaus Riterių kryžiumi už narsumą mūšio metu. Ir iš tiesų 19-oji karo grenadierių divizija galėjo didžiuotis turėdama 11 Riterių kryžiaus laimėtojų ir kartu su 15-ąją karo grenadierių divizija, 16 Riterių kryžių laimėtoja, liudyti apie puikias latvių karių kovines savybes, atskleistas ginant savo tėvynę.

Divizija Raudonosios armijos pamažu buvo nustumta į Kuršą ir liko ten apsupta iki karo pabaigos. Dauguma jos karių buvo sovietų nužudyti: kadangi jų tėvynė prieš karą buvo jėga aneksuota ir tapo Tarybų Sąjungos dalimi, jie buvo laikomi Tarybų Sąjungos piliečiais ir apkaltinti išdavyste remiant vokiečius.

Divizijos kariai nešiojo apykaklės antsiuvus su svastika ir rankovės ženklelius su latvių simbolika.

20-oji SS karo grenadierių divizija (estų Nr. 1) (20 Waffen-Grenadier Division der SS (estnische Nr 1))

Kai Estija buvo jėga aneksuota ir tapo Tarybų Sąjungos dalimi, daug estų karių pasitraukė į miškus ir pradėjo partizaninį karą prieš sovietų grobikus. Natūralu, kad 1941 metais tie vyrai į vokiečius žiūrėjo kaip į išvaduotojus, o vokiečiai savo ruožtu greitai pasinaudojo profesionaliais kareiviais, karštais antikomunistais. Imti kurti savigynos daliniai. Estų savanorių pakako trims viso pajėgumo armijos batalionams, šešiems pasienio sargybos pulkams ir daugybei policijos batalionų.

Nacių administravimo Estijoje galva generalkomisaras Licmanas pakvietė sudaryti Estijos legioną kovoti kartu su vokiečiais Rytų fronte 1942 metais. Atsakymas buvo labai padrąsinantis, kadangi kvietimas buvo išsakytas pirmųjų Talino, Estijos sostinės, išvadavimo iš sovietų proga. Naujokų (daugiausia anksčiau įrašytų į Estijos kariuomenės sąrašus) užteko suformuoti naujam estų 1-ajam savanorių grenadierių pulkui. Vienas šio pulko batalionas dalyvavo mūšiuose kartu su elitine "Vikingų" divizija.

1943 metų gegužę pulko likučiai buvo išplėsti iki brigados statuso ir tapo estų 3-ąja savanorių SS brigada. Brigadą sudarė 45-asis ir 46-asis SS savanorių grenadierių pulkai.

1944 metais Himleris nusprendė sudaryti naują Estijos diviziją, sujungdamas brigadas su Vokietijos armijoje egzistuojančiais estų savanorių batalionų elementais ir keletu policijos batalionų. Vienam šių armijos batalionų vadovavo estų kilmės karininkas majoras Alfonsas Rebanė, jau įrodęs savo karišką vertę ir 1944 metų vasarį gavęs Geležinio kryžiaus Riterių kryžių.

1944 metų balandį grįžo batalionas, kovojęs kartu su "Vikingų" divizija, ir prisijungė prie naujos divizijos kaip 20-asis SS šaulių batalionas (Fusilier Bataillon). Divizijos vadas buvo SS brigadefiureris Francas Augsbergeris, austras. Naujoji divizija 1944 metų viduryje dalyvavo Narvos mūšyje. Nepaisant kovingos nuotaikos,

divizija buvo atstumta atgal per visą gimtą šalį iki Kuršo ir iš čia dalis jos sėkmingai evakavosi į Vokietiją. Gruodžio mėnesį divizija buvo grąžinta į Rytų frontą pasipriešinti sovietų žygiui į Sileziją ir iš ten — į Čekoslovakiją.

1945 metų kovo 17 dieną divizijai besiveržiant iš sovietų apsupties prie Falkenbergo mūšyje žuvo divizijos vadas Francas Augsbergeris. Jį pakeitė SS oberfiureris Bertoldas Makas.

1945 metų gegužę dalis divizijos pateko į sovietų nelaisvę. Dauguma tų nelaimingųjų, patekusių į Raudonosios armijos rankas, buvo pasmerkti mirti. Jų draugai, kuriems pavyko labiau, pramušė kelią į vakarus ir pasidavė anglų bei amerikiečių karinėms pajėgoms.

Šios divizijos nariams buvo pagaminti du apykaklės antsiuvių variantai. Pirmajame ranka laikė pakeltą kardą, o rankos linkyje buvo ”E” raidė. Jis buvo pakeistas vienintele “E” raide su uždėtu ant jos kardu. Tačiau šis variantas pasirodė esąs nepopuliarus ir oficialiu apykaklės antsiuvu buvo pripažintas pirmasis. Dviejų variantų buvo ir ženkleliai ant rankovės. Pirmajame Estijos nacionalinės vėliavos spalvos (mėlyna, juoda ir balta) buvo išdėstytos horizontaliais dryžiais, antrajame — vertikaliais. Ir abiejuose virš dryžių buvo pavaizduoti trys liūtai, atsigręžę į kairę. Rankovės raiščių divizija neturėjo. Iš viso Geležinio kryžiaus Riterių kryžiais buvo apdovanoti šeši divizijos nariai.

VIRŠUJE: Nepavykęs naujokų šaukimas. Šiame plakate britai karo belaisviai raginami stoti į SS kariuomenę, bet raginimai atsimušė tarsi žirniai į sieną.

21-oji SS kovinė kalnų divizija “Skanderbegas” (21 Waffen-Gebirgs Division der SS Skanderbeg)

1939 metų kovą, kol dar nebuvo kilęs karas, Albaniją užėmė italai, ir ji liko Italijos valdžioje iki pastarosios pasidavimo sąjungininkams 1943-aisiais. Juos pakeitę vokiečiai bent iš pradžių elgėsi su albanais nuosaikiai. Himleris Albanijos musulmonus laikė potencialiu jėgos šaltiniu karui su partizanais, kurių dauguma buvo serbai, ir siekė pasinaudoti šių dviejų etninių grupių priešiškumu.

1944 metų balandį Himleris įkūrė naują albanų savanorių diviziją, pavadintą didžiojo Albanijos musulmonų didvyrio Iskandero Bego, kuris penkioliktame amžiuje iš Albanijos išvijo grobikus turkus, vardu. Divizija taip pat pritraukė nemažai naujokų iš Jugoslavijai priklausiusio Kosovo, kurį Italijos valdoma Albanija aneksavo 1941 metais. Naujokai nebuvo geri kariai, ir tik 6000 jų pripažinti tinkami būti apmokyti. Skaičius, reikalingas divizijai, buvo išpūstas papildžius kariais iš kitų SS kariuomenės dalinių, o karininkai ir puskarininkiai daugiausia buvo vokiečiai arba vokiečių tautybės vietiniai gyventojai.

1944 metų rugpjūtį divizija buvo suformuota, bet pripažinta tinkama tik policijos veiksmams, bet ir šioje srityje ji pasirodė nekaip. Dauguma musulmonų, atrodo, tetroško suvesti sąskaitas su savo priešais serbais, ir tai sukėlė žudynes. Vien per du mėnesius užregistruota 3 500 dezertyravimo atvejų. Tuomet Himleris atsiuntė beveik 4000 karinio jūrų laivyno narių, kadangi dėl laivų trūkumo laivyne jie neturėjo kas veikti. Tačiau tai nė kiek nepadidino divizijos kovinių galimybių, ir 1945 metų pradžioje divizija buvo paleista. Vokiečiai susibūrė į kuopą, kuri įsiliejo į "Princo Eugenijaus" diviziją ir šioje divizijoje kovojo iki karo pabaigos.

Nepaisant vargano pasirodymo, specialiai šiai divizijai buvo paruošta nemaža specialių atpažinimo ženklų: apykaklės antsiuvų, kuriuose atsispindėjo šalmas su ožio galvos emblema, rankovės raištis su užrašu "Skanderbeg" ir rankovės ženklelis, simbolizuojąs Albanijos vėliavą, kurioje raudoname fone matomas dvigalvis juodas erelis. Sakoma, kad divizijos musulmonai mieliau nešiojo tradicinį galvos apdangalą fešką negu standartinę SS kepurę.

22-oji SS savanorių kavalerijos divizija "Marija Tereza" (22 SS Freiwilligen-Kavallerie Division Maria Theresia)

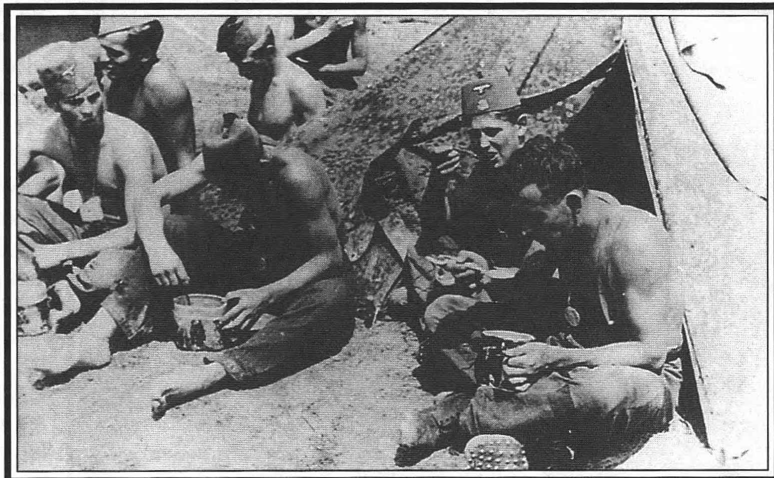
Kai Vengrijos statusas nacistinės Vokietijos atžvilgiu keitėsi — iš nepriklausomos valstybės ji tapo marionetinio režimo ir galų gale — okupuota šalimi, Himlerio apetitas vis didėjo. Jis planavo suformuoti keturias Vengrijos SS divizijas, kurių dvi turėjo būti sudarytos iš vietinių vokiečių, o kitos dvi — iš etninių vengrų.

1944 metų rudenį buvo suformuota divizija, pavadinta "Vengrija" (Ungarn). Ją sudarė vietinių vokiečių ir vengrų mišinys, ir dėl to iškilo kalbos problemų. Himleris įsakė vengriškai kalbantį kontingentą atskirti ir iš jo sudaryti atskirą grupę, pavadintą jos vado oberšturmbanfiurerio Karolio Nėjaus (Ney) vardu. Ji turėjo priklausyti divizijai. 1944 metų rugsėjį divizija "Vengrija" buvo pervadinta ir gavo garbingą pavadinimą: "Marija Tereza".

Nelaimei, divizijai teko stoti į mūšį, kai ji dar nebuvo tam parengta. Kaip IX SS korpuso dalis, ji dalyvavo mūšyje dėl Budapešto (1944 metų lapkritis — 1945 metų vasaris) ir buvo sutriuškinta. Nors kariavo ir gerai, bet viską nulėmė rusų puolimo jėga. Nors divizija ir neilgai gyvavo, trys jos vyrai gavo Geležinio kryžiaus Riterių kryžius: SS oberšturmbanfiureris Antonas Ameizeris, 22-osios SS kavalerijos pulko vadas, SS oberšarfiureris Paulas Reismanas, 1944 metų lapkričio 8 dieną žuvęs mūšyje ir Riterių kryžiumi apdovanotas po mirties, ir SS oberšturmfiureris Verneris Dalmanas, taip pat žuvęs mūšyje ir apdovanotas po mirties.

Nėjaus grupė, turinti 5000 vyrų, išvengė divizijos likimo ir kovėsi traukdamasi į vakarus, kol pasidavė JAV armijos daliniams prie Zalcburgo Austrijoje. Jai vadovavo SS brigadefiureris Augustas Zėenderis, vėliau žuvęs mūšyje ginant Budapeštą.

Nors ir pavadinta "Marijos Terezos" vardu, divizija neturėjo savo rankovės raiščio. Tačiau turėjo specialius apykaklės antsiuvus, kuriuose buvo pavaizduota rugiagėlė.

Du 13-osios kovinės kalnų divizijos "Rytietiškas kardas" vaizdai: kariai valgo ir kariai parade. Himleris norėjo Bosnijos musulmonus, kurie jautė neapykantą krikščionims serbams, panaudoti kovai prieš pastaruosius, sudarančius didžiąją dalį Tito partizanų. Divizijai buvo suteiktos tam tikros privilegijos, kaip specialus maisto davinys ir galimybė atlikti savo religines apeigas. Musulmonų religija, žinoma, nesiderino su SS antireligine ideologija, bet Himleris tvirtino Gėbelsui neturįs "nieko prieš islamą, kadangi jis auklėja kareivius ir žada daug tiems, kurie žūsta kovodami, ir kadangi tai yra labai patraukli religija kariškiams". Tikrovė buvo kiek kitokia. Divizija kariavo su partizanais ir įvykdė daugybę žudynių, bet kai susidūrė su Raudonąja armija, aibė jos vyrų dezertyravo. 1944 metų spalį ji buvo paleista.

23-ioji SS kovinė kalnų divizija "Kama" (kroatų Nr. 2) (23 Waffen-Gebirgs Division der SS Kama (kroatische Nr 2))

Sumanytą 1944 metų sausį diviziją turėjo sudaryti Bosnijos musulmonai, vokiečių ir vietinių vokiečių kadrai kartu su Kroatijos musulmonais karininkais bei puskarininkiais iš 13-osios kovinės kalnų divizijos "Rytietiškas kardas".

1944 metų spalį, divizijai dar besiformuojant, iškilo tokios aštrios disciplinos problemos, kad Himleris įsakė ją tučtuojau paleisti, matyt, prisiminęs, kaip kilo maištas "Rytietiško kardo" divizijoje Prancūzijoje. Sumanyti apykaklės antsiuvai su saulės spinduliais iš po debesies taip ir neišvydo saulės šviesos.

23-ioji SS savanorių šarvuočių grenadierių divizija "Nyderlandai" (23 SS Freiwilligen Panzergrenadier Division Nederland)

1943 metų pradžioje iš fronto buvo atitrauktas Nyderlandų savanorių legionas, gerokai aplamdytas mūšiuose prie Leningrado. Jis buvo išsiųstas į Olandiją pailsėti ir atsigauti. Tuo metu Himleris ketino sujungti keturis savanorių dalinius į vieną galingą diviziją, pavadintą "Nordland".

Antonas Musertas, olandų nacių lyderis, nenorėjo, kad olan-

Latviai kovoja su Raudonąja armija 1943 metų rudenį. Jie veržėsi kovoti su sovietais ir į SS kariuomenės pastangas suformuoti nacionalinį legioną atsiliepė 32000 vyrų. Buvo sudaryti du latvių SS kariuomenės legionai: 15-oji ir 19-oji karo grenadierių divizijos. Abi jos kovojo labai gerai.

dų savanoriai susilietų su kitų tautybių savanoriais, ir pareiškė savo protestą Hitleriui. Fiureris sutiko ir įsakė Himleriui pašalinti olandų savanorius iš projektuojamos divizijos.

Kadangi Olandijoje neatsirado tiek savanorių, kad būtų galima suformuoti atskirą diviziją, buvo sudarytas brigados dydžio dalinys iš dviejų pulkų ir pavadintas SS savanorių šarvuočių grenadierių brigada "Nyderlandai" (Freiwilligen Panzergrenadier Brigade Nederland). Abu pulkai vadinosi garbingais vardais: "Generolas Seifardtas" bei "De Ruiter". Pirmiausia brigada kovojo su partizanais Kroatijoje. Paskui buvo perkelta į savo pirmtakės vietą — Leningrado frontą. 1944 metų Narvos mūšyje brigada buvo visiškai iš ten iššluota.

1944 metų gruodį brigadai buvo suteiktas divizijos statusas. Ji tapo 23-ąja savanorių šarvuočių grenadierių divizija bei grįžo į frontą kaip dalis 3-osios SS tankų armijos. 1945 metais divizija atsitraukė į Kuršą ir jūra buvo evakuota į Štetiną vien tam, kad būtų pasiųsta į Rytų frontą Pomeranijoje. Vis negailestingai stumiama į vakarus, prie Fiurstenvaldo ji galiausiai pasidavė amerikiečiams. Nepaisant neilgos kovų karjeros, divizijos koviniai pasiekimai buvo gana ryškūs. 20 olandų savanorių, tarnavusių SS kariuomenėje, pelnė Geležinio kryžiaus Riterių kryžius už narsumą mūšyje.

Oficialūs apykaklės antsiuvai buvo su vadinamąja "vilko kilpa". Ženkliukas ant rankovės simbolizavo Olandijos vėliavos (oranžinę, baltą ir mėlyną) spalvas ir buvo segamas virš rankovės raiščio. Raiščiai buvo naudojami trejopi: pulkų "Generolas Seifardtas", "De Ruiter" ir visos divizijos — "Nyderlandai".

24-oji SS kalnų divizija "Medžioklis" (24 SS Gebirgs Division Karstjager)

Siekiant susidoroti su vis aktyvesniu partizanų judėjimu šiaurinėje Italijoje 1942 metų vasarą buvo suformuotas kalnų būrys. Tų pačių metų lapkričio mėnesį nutarta išplėsti jį iki bataliono. 1943 metų vasarį, vos tik nuvertus Benitą Musolinį, batalionas buvo pasiųstas į šiaurinę Italiją.

Pirmoji jo užduotis buvo paimti į nelaisvę ir nuginkluoti Italijos armijos garnizoną prie Tarviso. Tai ji atliko sėkmingai, o po to ėmėsi antipartizaninių veiksmų Triesto, Udinės ir Goricijos regionuose. Patenkintas bataliono pasiekimais, 1944 metų liepą Himleris paaukštino jį iki divizijos (karių čia niekada nebuvo daugiau kaip 7000). Dauguma naujokų atėjo iš pietinio Tirolio, Istrijos ir Slovėnijos, šiek tiek mažiau — iš Kroatijos, Serbijos ir netgi Ukrainos. Daugiausia laiko ji praleido kovodama su partizanų gaujomis. Ironiška, bet vienas vyresniųjų karininkų buvo SS oberšturmbanfiureris Karlas Marksas, o vienas jaunesnių karininkų — pavarde Engelsas!

Karui baigiantis, divizija pirmą kartą dalyvavo mūšiuose fronte, ir sėkmingai. Galiausiai jos likučiai buvo sujungti su kitų SS dalinių likučiais, ir ši nauja karinė grupė, vadovaujama SS brigadefiurerio Heinco Harmelo, saugojo iš Jugoslavijos atsitraukiančius kitus vokiečių dalinius. Ji nepasidavė iki 1945 metų gegužės 9-osios — oficialiosios karo Europoje pabaigos.

25-oji SS karo grenadierių divizija "Hunai" (25 Waffen-Grenadier Division der SS Hunyadi)

Sudarytas 1944 metų viduryje šis visiškai etninis Vengrijos dalinys vis dar buvo "dailinamas", kai Vengriją siaubė Raudonoji armija. Nors daliniui ir neteko dalyvauti karinėse operacijose, specialiai jam jau buvo spėta pagaminti apykaklių antsiuvus su didžiąja "H" raide.

26-oji karo grenadierių divizija "Vengrija" (26 Waffen-Grenadier Division der SS Hungaria)

Suformuota 1944 metų rugsėjį iš Vokietijoje egzistuojančių dalinių (tarp jų ir 49-osios SS šarvuočių grenadierių brigados bei Didžiosios šarvuočių brigados (Panzer Brigade Gross), ji taip pat priglaudė ir šiek tiek vengrų bei rumunų kareivių, bėgusių nuo puolančios Raudonosios armijos. Kai Vengriją užėmė Raudonoji armija, ją dar nebuvo spėta galutinai sudaryti, todėl karinėse operacijose ji taip ir nedalyvavo.

27-oji SS savanorių šarvuočių grenadierių divizija "Langemarck" (27 SS Freiwilligen-Panzergrenadier Division Langemarck)

1943 metų gegužę iš fronto buvo atitrauktas Flandrijos savanorių legionas, gerokai nukentėjęs prie Leningrado. Belgijoje apsistojusį pailsėti ir atsinaujinti jį papildė ką tik paimtų Belgijos naujokų grupė. Tačiau dauguma anksčiau paimtų savanorių buvo bebaigią savo dvejų metų tarnybą ir, visai nenuostabu, nepanoro likti tarnauti ilgiau. Todėl legionas buvo paleistas.

Nauja Belgijos savanorių grupė ir tie, kurie užsirašė tarnauti pakartotinai, sudarė naują legioną. Prie jo buvo prijungtas suomių

batalionas ir kadrai iš SS pėstininkų pulko "Langemarck", atitraukto iš "Reicho" divizijos. Naujas darinys buvo pavadintas SS savanorių šturmo brigada (Freiwilligen Sturmbrigade) "Langemarck". Jam vadovavo SS oberšturmbanfiureris Konradas Šelongas, apdovanotas Riterių kryžiumi. 1943 metų gruodį jis buvo pasiųstas į Rytų fronto pietinį sektorių. Kitų metų vasarą jau buvo šiaurėje ir dalyvavo nualinusiame Narvos mūšyje.

1944 metų rugsėjį brigada buvo išplėsta iki divizijos, nors tuo metu ją sudarė truputį mažiau nei 3000 vyrų. 1944 metų gruodį beveik visa ji buvo sutriuškinta rūsčiuose mūšiuose, o jos likučiai traukėsi per Lenkiją ir Pomeraniją. Likę gyvi veteranai vėliau dalyvavo Berlyno gynyboje.

Per neilgą savo gyvavimo istoriją šis flamandų dalinys pelnė puikią kovinę reputaciją. Vienas jos jaunesniųjų puskarininkių SS šturmanas Remis Šrynenas už ypatingą narsumą priešo akivaizdoje 1944 metų rugsėjo 21 dieną buvo apdovanotas Geležinio kryžiaus Riterių kryžiumi. Kai jo draugai žuvo, jis vienas stojo prieš tankus su prieštankiniu ginklu, nors ir buvo įsakyta trauktis. Atsisakęs vykdyti įsakymą ir palikti savo postą, jis pamušė tris tankus "Stalin" ir keturis T-34, kol buvo sunkiai sužeistas. Po karo drąsusis kareivis buvo nuteistas 10 metų kalėti už tai, kad tarnavo vokiečiams. Nenuostabu, kad išėjęs iš kalėjimo jis paliko Belgiją ir apsigyveno Vokietijoje. Čia gyvena ir dabar.

Nors dauguma divizijos narių nešiojo apykaklės antsiuvus su SS runomis, buvo nešiojami ir antsiuvai su trikampe svastika, kaip ir rankovės ženkliukas su juodu liūtu ant dviejų kojų geltoname fone. Raištis su užrašu "Langemarck" jau buvo ryšimas šio pulko, kai jis buvo "Reicho" divizijos dalis, todėl liko ir naujos divizijos raiščiu.

28-oji SS savanorių šarvuočių grenadierių divizija "Valonija" (28 SS Freiwilligen-Panzergrenadier Division Wallonien)

Po Belgijos okupavimo 1940 metais jos gyventojai flamandai buvo laikomi germanais ir todėl tiko tarnybai SS kariuomenėje, o valonai buvo priimami tarnauti tik į Vermachtą.

Tuo metu Belgijoje gyvavo dešinės pakraipos katalikiška nacionalistinė politinė organizacija — Rexists. Vadovavo jai labai patrauklus lyderis Leonas Degrelė. Degrelė ir jo šalininkai, suprantama, palaikė vokiečių puolimą prieš bedievius sovietus 1941 metais, ir kai Vokietija pašaukė savanorius į "kryžiaus žygį prieš bolševizmą", atsirado daug savanorių iš reksistų organizacijos. Atėjo daugiau kaip tūkstantis valonų, o su jais ir pats Leonas Degrelė. Patenkinti, kad turi savo rankose tokią svarbią politinę jėgą, ir turėdami omeny tai, kad jis vis dėlto reksistų lyderis, vokiečiai pasiūlė jam karininko laipsnį. Degrelė kukliai atsisakė pasiūlymo pareiškęs, kad nėra tam pasirengęs ir pirmiausia patarnausiąs eiliniu.

1941 metų rugpjūtį savanoriai išvyko į Lenkiją įgyti karinės patirties. Dalinys įėjo į Vokietijos armiją kaip 373-asis pėstininkų batalionas ir iki 1942 metų vasario buvo naudojamas kovai su partizanais, kad prieš patekdamas į frontą įgytų kovinių įgūdžių. Per tą laikotarpį Degrelė pateisino pasitikėjimą, kurį jam parodė vokiečiai, gavo pirmo bei antro laipsnio Geležinius kryžius ir 1942 metų gegužę tapo leitenantu.

Po to valonų savanoriai pateko į frontą ir įtemptose kovose prie Dono ir Kaukaze patyrė didelius nuostolius. Kad tie nuostoliai būtų padengti, pakeistas savanorių amžiaus cenzas (mažiau-

sias amžius dar sumažintas, o didžiausias padidintas) ir 1943 metų gegužę dalinyje buvo 1600 vyrų.

Dabar Himleris savo godų žvilgsnį nukreipė į valonus. Pasižymėję kovose, jie pasidarė tinkami tarnauti SS kariuomenėje. Todėl 1943 metų birželį valonai buvo priimti į SS kaip SS šturmo brigada "Valonija" ir prišlieti prie "Vikingų" divizijos. 1943 metų pabaigoje jie pateko į pietinį fronto sektorių.

1944 m. sausį valonų brigada dalyvavo mūšyje dėl Čerkasų. Beveik 60 000 Vokietijos kareivių iškilo pavojus būti atkirstiems ir sutriuškintiems. Jie prasilaužė, bet didele kaina. "Valonijos" brigadoje liko vos 632 kariai, bet jos reputacija labai pakilo. 1944 metų vasarį Degrelė, dabar jau SS hauptšturmfiureris ir brigados vadas, už narsumą kovoje apdovanotas Geležinio kryžiaus Riterių kryžiumi. Hitleris parodė didelį susidomėjimą brigados progresu, o Degrelė tapo vienu jo asmeniškų favoritų.

Brigada buvo atitraukta iš fronto persigrupuoti. Bet ją teko skubiai sugrąžinti atgal, kadangi situacija ten sparčiai blogėjo. 1944 metų liepą šturmo brigada "Valonija" dalyvavo Narvos mūšyje ir smarkiai nukentėjo.

Vėl atitraukta iš fronto pailsėti ir persigrupuoti, 1944 metų rudenį brigada buvo paaukštinta suteikus jai divizijos statusą. Tuo metu Degrelę apdovanojo pats Hitleris. Jis gavo Ąžuolo lapų apdovanojimą ir prestižinę Aukso sagtį už 75 dienas trukusią kovą vienas prieš vieną.

Tačiau divizija buvo sudaryta tik teoriškai: ji niekada neturėjo tiek vyrų, kiek reikia divizijai. 1945 metų sausį ji grįžo į Rytų frontą prie Štetino. Po dviejų savaičių įnirtingų kovų joje teliko 700 vyrų. Divizija pamažu traukėsi stumiama vis toliau ir toliau į vakarus. Paskutinėmis karo dienomis tai, kas liko iš divizijos, pasitraukė į Daniją. Iš čia Degrelė sugebėjo pabėgti į Norvegiją, o iš ten lėktuvu išskristi į Ispaniją, kur gyvena ir dabar.

Be Degrelės, Riterių kryžių gavo dar du valonai: SS unteršturmfiureris Leonas Gilis ir SS unteršturmfiureris Jagas Lerojus. Pastarasis mūšyje prie Čerkasų neteko dešinės akies ir dešinės rankos, bet liko dalinyje. 1945 metų balandį jis vadovavo 69-ojo SS savanorių šarvuočių grenadierių pulko (Freiwilligen Panzergrenadier Regiment) 1-ajai kuopai. Per tris paras kovos vienas prieš vieną iš 40 vyrų žuvo 32. Lerojus pasirodė esąs toks drąsus ir sumanus, kad buvo rekomenduotas apdovanoti Riterių kryžiumi. Iki šiol nežinoma, ar kryžių jis gavo dar gyvas.

Divizijos kareiviai nešiojo standartinius SS apykaklės antsiuvus ir rankovės raištį "Wallonien" bei ženkliuką su vertikaliomis juodos, geltonos ir raudonos spalvų juostomis bei užrašu "Wallonie" viršuje.

29-oji SS karo grenadierių divizija (rusų Nr. 1) (29 Waffen-Grenadier Division der SS (russische Nr 1))

Pagarsėjęs dalinys įkurtas 1942 metų pradžioje Centrinės Rusijos Lokato mieste. Iš tos vietovės buvo išstumta Raudonoji armija, bet nemažai jos kareivių susibūrė miškuose į partizanų būrius ir kenkė Vokietijos tiekimo linijoms. Miesto meras gavo leidimą sudaryti kokių 500 vyrų dalinį ginti vietovei nuo partizanų antpuolių. Tas dalinys buvo tikra sėkmė, nes partizanų veiksmų bematant sumažėjo. Jo savanoriai buvo karšti antikomunistai ir persekiojo priešą negailestingai. Miesto meras žuvo mūšyje su partizanais ir reikėjo rasti, kas imtųsi vadovauti daliniui. Vieną kandidatą vokiečiai palaikė itin

tinkamu. Tai buvo diplomuotas inžinierius chemikas Bronislavas Kaminskis, puikiai kalbėjęs vokiškai ir, kalėdamas sovietų darbo stovykloje, išsiugdęs fanatišką neapykantą visiems komunistams. Jam buvo leista komanduoti savigynos daliniui ir jis įrodė esąs geras organizatorius bei administratorius, tik ambicingas ir arogantiškas. Jis gerai tarnavo savo šeimininkams vokiečiams ir negailestingai persekiojo partizanus. Vokiečiai buvo taip juo patenkinti, kad leido išplėsti savigynos dalinį, ir 1943 metų rudenį jis priminė privačią 10 000 vyrų armiją, turinčią netgi trofėjinių tankų.

Dalinys nuolat kovojo su partizanais miškuose netoli Briansko, ir Kaminskis čia užsitarnavo I ir II laipsnių Geležinius kryžius. 1944 metais daliniui buvo suteiktas pavadinimas — Rusijos išvadavimo liaudies armija, arba POHA (kirilicos rašmenimis, kas lotyniškomis raidėmis yra RONA). Dalinio kariai ant rankovės nešiojo ženklelį, kurio tamsiai žaliame fone virš raudonai apvedžioto balto skydo su juodu Maltos kryžiumi buvo išrašytos šios keturios raidės.

Dalinys greitai pateko į Himlerio akiratį dėl savo žiauraus elgesio su partizanais ir tapo SS kariuomenės kontroliuojamas.

Jis buvo priimtas į SS kaip šturmo brigada RONA, o Kaminskis gavo brigadefiurerio laipsnį. Galutinis jo pavadinimas buvo 29-oji SS karo grenadierių divizija, nors niekada iš tikrųjų nebuvo tikros divizijos pajėgumo.

Kai divizija 1944 metų rugpjūtį buvo apmokoma Vengrijoje, Varšuvoje kilo sukilimas. Vienas RONA pulkų nusiųstas padėti numalšinti sukilimą. Scenos, kurios ten vyko, labiau priminė barbariškus viduramžius negu XX a. karą, kadangi RONA kareiviai žudė, gro-

APAČIOJE: Olandijos SS naujokai duoda ištikimybės priesaiką. Paleidus Olandijos legioną, Olandijos naujokai buvo pasiųsti į SS šarvuočių grenadierių brigadą ir į 23-ąją savanorių šarvuočių grenadierių diviziją "Nyderlandai". Mūšyje jie pasirodė gerai.

bė, prievartavo ir plėšikavo. Visas jų kelias per Varšuvą buvo tikra kankinių orgija. Kiti vokiečių daliniai, bandę sustabdyti barbariškumą, patyrė Kaminskio vyrų grasinimus. Vyriausias Varšuvos veiksmų vadas SS obergrupenfiureris Erichas fon der Bach-Zelevskis buvo tiesiog apipiltas skundais apie RONA elgesį. RONA kareiviai tapo nevaldomi ir SS buvo priversta ko nors imtis.

VIRŠUJE: Viešas pašto atvirukas, skirtas šturmo brigados "Valonija" motorizuotam skyriui. Iš pradžių buvę tik Vermachto kareiviais, valonai buvo priimti į SS kariuomenę, kai užsirekomendavo kaip puikūs kariai.

Kaminskis buvo areštuotas ir teisiamas. Kaltinamas ne tuo, kad jo vyrai nužudė dešimtis tūkstančių žmonių, o grobimu. Pripažintas kaltu ir nubaustas mirties bausme. Kad divizijoje nekiltų maištas, buvo pranešta, neva Kaminskis žuvo partizanų pasaloje. RONA vėliau pavirto įstatymų nesilaikančia banda, jos moralė, nelikus šlovingo vado, smuko. Apgailėtini RONA likučiai perėjo į Rusijos išvadavimo armiją, vadovaujamą Andrejaus Vlasovo, arba į 30-ąją SS karo grenadierių diviziją.

29-oji SS karo grenadierių divizija (italų Nr. 1) (29 Waffen-Grenadier Division der SS (italienische Nr 1))

Kai Italijos vyriausybė 1943 metais pasidavė sąjungininkams, ten liko nemažai fašistams prijaučiančių kareivių, norinčių kariauti Vokietijos pusėje, todėl 1943 metų spalį buvo sudarytas maždaug 3000 kareivių savanorių legionas, vadovaujamas vokiečių karininkų bei puskarininkių. Iki metų pabaigos prie jo prisidėjo daug Italijos kareivių iš neišlaisvintos šiaurės, kuriems buvo gėda, kad jų šalis pasidavė. Legiono kovinė jėga pakilo iki 15 000 vyrų.

Savanoriai, kaip SS šturmo brigada, praleido apmokymo laikotarpį pietinėje Vokietijoje ir grįžo į Italiją kaip Italijos legionas (Legion Italia), kuriam vadovavo SS brigadefiureris Peteris Hansenas. Iš pradžių kovojo su partizanais. 1944 metų vasarį dalinys buvo reorganizuotas ir pavadintas savanorių brigada, ketinant panaudoti ją fronte. Todėl didžioji brigados dalis buvo nusiųsta atgal į Vokietiją mokytis toliau.

Įdomu tai, kad šiam daliniui, kurį sudarė vieni fašistai, neseniai buvę Vokietijos sąjungininkai, Himleris delsė suteikti SS statusą, todėl Italijos kareiviai nešiojo atpažinimo ženklus ant raudono, o ne ant esesininkams įprasto juodo pagrindo. Vietoje SS runų apykaklės antsiuve buvo Italijos fašistų ženklas (nors taip pat egzistavo runų ženklas raudoname fone), o tradicinis SS erelis ant rankovės savo naguose laikė ne vokišką svastiką, o Italijos fašistų ženklą.

1944 metų balandį italų kareiviai dalyvavo akcijoje prieš sąjungininkų išsilaipinimą Anzyje. Jie pasirodė taip gerai, kad visur buvo vertinami kaip narsumo pavyzdys. Tačiau to narsumo kaina buvo didelė: žuvo beveik pusė dalinio vyrų. Himleriui tai padarė didelį įspūdį. Jis pareiškė: "Už tai, kad parodė drąsą ir atsidavimą pareigai, Italijos SS savanorių dalinys nuo šiol tampa SS kariuomenės dalimi". Tačiau iš tiesų SS kariuomenės garbė teko tik tai brigados daliai, kuri kovėsi prie Anzio: vadinamajam Vendetos batalionui ir 29-ajam SS pėstininkų batalionui.

1945 metų balandį brigadai buvo suteiktas divizijos statusas, nors ji nebuvo reikiamo divizijai pajėgumo. Paskutinėmis karo dienomis jai teko kautis fronte su JAV daliniais ir kovoti su partizanais užnugaryje. Ir divizija vėl pasirodė gerai.

Balandžio 30 dieną dalis divizijos prie Gorgoncolos pasidavė amerikiečiams. Likutis kariavo su partizanais Komo ežero regione iki paskutinių karo dienų. Tada, pritrūkę amunicijos, pasidavė partizanams. Visi ligi vieno buvo išžudyti. Vienas italas SS karininkas, besigydantis po sunkaus sužeidimo, buvo ištrauktas iš ligoninės lovos ir nušautas.

30-oji SS karo grenadierių divizija (baltarusių Nr. 1) (30 Waffen-Grenadier Division der SS (weissruthenische Nr 1))

Baltarusiškasis Tarybų Sąjungos regionas, būdamas vakaruose, pirmas buvo okupuotas vokiečių ir paskutinis atimtas rusų. Baltarusiai nemėgo komunistų, ir vokiečiai, 1941 metais okupavę šalį, buvo sutikti palankiai ir laikomi išvaduotojais. Savo ruožtu vokiečiai su baltarusiais elgėsi švelniau nei kituose Rusijos regionuose. 1941 metų spalį nacių komisaras šitai vietovei Vilhelmas Kubė leido sudaryti savanorišką savigynos dalinį pasipriešinti galimai rusų partizanų grėsmei.

Kai paaiškėjo, kad vokiečiai yra okupantai, baltarusių nuostata pasikeitė, tačiau jie ir toliau manė, kad iš dviejų blogybių geriau rinktis mažesnę, t. y. vokiečius, o ne komunistus. Todėl ir dabar čia buvo nemaža savanorių, pasiruošusių pasisiūlyti tarnauti ir šitaip ginti savo tėvynę nuo komunistų.

1944 metais šie savanoriai buvo išvežti apmokyti į Vokietiją ir iš jų sudaryta 30-oji SS karo grenadierių divizija. Kadangi didžioji jos dalis jau turėjo kovos su partizanais patirties, įgytos tarnaujant savigynos būriuose, vokiečiai nutarė, kad geriausia panaudoti diviziją šitam pačiam vaidmeniui. Todėl 1944-ųjų rugsėjį ji nebuvo grąžinta į tėvynę, o nusiųsta į Prancūziją nuslopinti Prancūzijos rezistencinio judėjimo — Maquis. Čia ji pasirodė apgailėtinai, kariai pradėjo dezertyruoti ir divizija buvo pažeminta iki brigados statuso. Dalyvavo kovose ginant Reiną nuo sąjungininkų, bet lengvai buvo atstumta atgal.

1945 metų pradžioje jos vokiečių kadrai buvo pervesti į naujai suformuotą 38-ąją SS šarvuočių grenadierių diviziją "Nybelungai" (Panzergrenadier Division Nibelungen), o baltarusių kareiviai perėjo į Vlasovo Rusijos išvadavimo armiją. 1945 metų gegužę Raudonoji armija paėmė juos į nelaisvę ir nužudė kaip išdavikus.

Divizijos nariai vokiečiai nešiojo apykaklės antsiuvus su standartinėmis SS runomis, o rusų apykaklės antsiuvai buvo tik juodos spalvos be jokių ženklų.

31-oji SS savanorių grenadierių divizija (31 SS Freiwilligen Grenadier Division)

Ši neilgai gyvavusi divizija 1944 metų rudenį buvo sudaryta iš vokiečių ir vadinamojo Bohemijos-Moravijos protektorato (dalies Čekoslovakijos) vietinių vokiečių. Nespėjus gerai paruošti ir apmokyti, ji skubiai išsiųsta į žlungantį Rytų frontą ir ten 1945 metų gegužę sutriuškinta. Jos kadrinis personalas buvo daugiausia iš paleistos divizijos "Kama". Yra žinoma, kad divizija turėjo garbingą pavadinimą: "Bohmen-Mahren". Jokių specialių atpažinimo ženklų ji neturėjo.

VIRŠUJE: Valonų lyderis Leonas Degrelė. Šioje nuotraukoje jis SS šturmbanfiureris. Ant jo kepurės — edelveiso formos ženklelis. Keista, bet jis segamas koteliu į užpakalį, o ne į priekį. Degrelei, fašistinės reksistų partijos įkūrėjui, didelę įtaką padarė kraštutinis prancūzų nacionalistas Šarlis Mauras, italų fašizmas ir Vokietijos nacių partija. Ironiška, kad jis įstojo į SS kariuomenę tam, kad sutrukdytų Himlerio planams inkorporuoti flamandiškai kalbančią Belgijos dalį į Reichą. Tačiau jis pasirodė esąs geras vadas ir buvo apdovanotas Riterių kryžiumi ir Ąžuolo lapų apdovanojimu už narsumą. Jis užsitarnavo SS oberfiurerio laipsnį ir sugebėjo išvengti savo tautiečių keršto po karo, pabėgęs į Norvegiją, o iš ten — į Ispaniją.

33-oji SS karo grenadierių divizija "Karolis Didysis" (33 Waffen-Grenadier Division der SS Charlemagne)

Šios divizijos pirmtakas buvo Legion des Volontaires Francais, prancūzų savanorių dalinys, sudarytas 1941 metais ir kontroliuojamas vokiečių. Iš pradžių jis buvo pavadintas armijos 638-uoju pėstininkų pulku ir pirmą kartą dalyvavo kare kaip 7-osios pėstininkų divizijos dalis. Ši divizija 1941 — 1942 metų žiemą kovojo prie Maskvos. Patyrė didelius nuostolius ir todėl nuo 1942-ųjų pavasario iki 1943-ųjų rudens kovojo su partizanais užnugaryje kaip bataliono dydžio dalinys. 1944 metų sausį buvo pertvarkytas vėl, bet ir toliau paliktas kovoti su partizanais.

1944 metų birželį legionas grįžo į centrinį Rytų fronto sektorių ir dalyvavo ginantis nuo Raudonosios armijos. Prancūzų kareiviai pasirodė taip įspūdingai, kad Raudonoji armija pamanė kovojanti su dviem prancūzų divizijom, o ne su puse bataliono. Prancūzų kareiviai įrodė savo kovinę vertę.

1944 metų rugsėjį prancūzų savanoriai buvo oficialiai priimti į SS kariuomenę. Naujokų ėmimas Prancūzijoje prasidėjo 1943 metais Paryžiuje atidarius naujokų šaukimo įstaigą. Tų pačių metų rugpjūtį pirmieji 800 savanorių buvo išsiųsti mokytis į Elzasą kaip prancūzų SS savanorių šturmo brigada. 1943 metų lapkritį apie 30 prancūzų karininkų buvo išsiųsta į SS junkerių mokyklą Bad Tėlce Bavarijoje, o apie 100 puskarininkių — į įvairias žemesniųjų vadų mokyklas išeiti apmokymo pagal SS kariuomenės standartus.

Tuo tarpu nemažai prancūzų savanorių tarnybą ėjo Rytų fronte, laikinai įtraukti į 18-ąją SS savanorių šarvuočių grenadierių diviziją "Horstas Veselis". Po atkaklios kovos su Raudonąja armija buvo atitraukti iš fronto pertvarkyti. Nutarta juos sujungti su legiono likučiais ir naujai priimtais prancūzais bei suformuoti naują SS diviziją.

VIRŠUJE: Leonas Degrelė ir likę gyvi SS šturmo brigados "Valonija" kareiviai po sunkaus išmėginimo prie Čerkasų. Po negailestingo apšaudymo iš 2000 brigados vyrų teliko 632, bet brigada laikė savo pozicijas. Degrelės brigada nepasiekė divizijos statuso iki 1944 metų rugpjūčio, kuomet ji tapo 28-ąja SS savanorių šarvuočių grenadierių divizija "Valonija".

Į šią neįprasčiausią SS kariuomenės diviziją įėjo nemažai karių iš Prancūzijos kolonijų, tarp jų ir iš prancūzų Indokinijos ar net tolimosios Japonijos. Teigiama, kad net kai kurie Prancūzijos žydai sugebėjo tapti "Karolio Didžiojo" divizijos eiliniais.

Divizija buvo formuojama 1944 — 1945 metų žiemą ir netrukus pasiųsta į frontą Pomeranijoje. Nuolatinės rūsčios kovos su daug pranašesne Raudonąja armija padalino diviziją į tris grupes. Vienas bataliono dydžio darinys pasitraukė prie Baltijos ir jūra buvo evakuotas į Daniją. Iš ten pateko į Noistrelicą netoli Berlyno. Antrąją grupę visiškai sunaikino rusų artilerija, o trečioji kovodama traukėsi į vakarus, bet irgi buvo sutriuškinta: jos personalas arba žuvo, arba pateko į rusų nelaisvę.

Tuos, kurie atsidūrė Noistrelice, surinko divizijos vadas SS brigadefiureris Gustavas Krukenbergas. Jis atleido nuo ištikimybės priesaikos tuos, kurie nepanoro kariauti. Vis dėlto beveik 500 savanorių išėjo su savo vadu ginti Berlyno. Noistrelice liko apie 700.

Tie 500 kovėsi prie Berlyno labai gerai, nors ir žinojo, kad viskas veltui. Jų narsumas neliko nepastebėtas. Trys divizijos nariai buvo apdovanoti Riterių kryžiais: SS oberšturmfiureris Vilhelmas Vėberis, vokietis, unteršarfiureris Eugenijus Vaulo bei oberšarfiureris Fransas Apolo — abu prancūzai. Visi trys buvo apdovanoti už tai, kad išvedė iš rikiuotės daug rusų tankų. Abu prancūzai žuvo praėjus trejetui dienų po apdovanojimo. Vėberis liko gyvas.

Tie "Karolio Didžiojo" divizijos nariai, kurie nepanoro ginti Berlyno, savanoriškai pasidavė į nelaisvę sąjungininkams manydami, kad šie elgsis su jais geriau negu rusai. Tie, kurie pasidavė savo

bičiuliams iš Laisvosios Prancūzijos karinių pajėgų, patyrė didelį sukrėtimą. Kai Laisvosios Prancūzijos kareiviai paklausė, kodėl prancūzai panoro vilkėti vokiškas uniformas, šie atsakė klausimu, kodėl anie vilki JAV armijos uniformas. Įsiutęs dėl tokio atsakymo Laisvosios Prancūzijos vadas įsakė nušauti SS kariuomenės vyrus vietoje be jokio teismo proceso. Jo supratimu, jie buvo kalti padarę patį didžiausią karinį nusikaltimą — "išdavikišką bendradarbiavimą su priešu". Nereikia nė sakyti, kad prancūzų SS savanorių žudikai liko nenubausti. Ironiška, bet daug lengviau išsisuko prancūzai SS savanoriai, dalyvavę 1944 metų Oraduro žudynėse. Buvo pamanyta, kad jie paimti į kariuomenę ne savo noru ir todėl buvo tik "aukos". Teismas juos išteisino. Tokio stebinančio verdikto priežastis tegalėjo būti politinė. Šitie esesininkai buvo iš Elzaso, kuris dėl daugelio priežasčių ėjo iš rankų į rankas tai Prancūzijai, tai Vokietijai. Buvo jaučiama, kad pripažinus kaltais Oraduro žudynių dalyvius, gali kilti neramumų Elzase.

Taigi situacija lėmė taip, kad tie SS kariuomenės kareiviai prancūzai, kurie žudė Prancūzijos piliečius, liko nenubausti, o "Karolio Didžiojo" divizijos vyrai, kovoję su Raudonąja armija ir komunistų partizanų grupėmis Rytuose, buvo nužudyti, kai pasidavė į nelaisvę.

34-oji SS karo grenadierių divizija "Landstorm Nyderlandai" (34 Waffen-Grenadier Division der SS Landstorm Nederland)

1943 metų kovą Olandijoje buvo įkurtas apsaugos dalinys, žinomas kaip krašto sargyba "Nyderlandai" (Landwacht Nederland). Čia tarnavo ne savanoriai, o šauktiniai. 1943 metų gruodį dalinio kontrolė perėjo į SS rankas ir jo pavadinimas buvo pakeistas iš "Krašto sargybos" į "Landstorm". Iš pradžių jis buvo numatytas grynai vidaus saugumo pareigoms, bet galiausiai, 1944 metų rugsėjo mėnesį, dalyvavo ir kariniuose veiksmuose prie Arnhemo.

Nuo 1944 metų lapkričio divizija "Landstorm Nyderlandai" buvo oficialiai priimta į SS kariuomenę. Ją papildė SS naujokai iš Nyderlandų, taip pat Olandijos nacistinio jaunimo judėjimo NSB, tolygaus Hitlerjugendui Vokietijoje, nariai.

1945 metų kovą nutarta, kad jau surinkta pakankamai narių naujai SS kariuomenės divizijai suformuoti. Tačiau dėl to, kad kovose dalyvavo tik keletą savaičių, divizija nesuvaidino reikšmingo vaidmens paskutinėmis karo Europoje dienomis: ji kovojo tik nedidelę gynybinę kovą, kol 1945 metų gegužę Vokietija pasidavė.

Nors divizija ir buvo sudaryta vėlai, ji turėjo vi-

***APAČIOJE:* Iškilmingi pietūs SS šturmo brigados "Valonija" grįžimo iš Čerkasų proga. 1944 metų balandžio 1 dieną Belgijos sostinėje įvyko speciali šventė, kurioje dalyvavo "Sepas" Dytrichas, vyresnysis Vokietijos karininkas.**

sus atpažinimo ženklus: apykaklės antsiuvus su granatos atvaizdu, nors buvo naudojami ir su "vilko kilpa", audimo mašina austą raištį su užrašu "Landstorm Nederland", rankovės ženkliuką su horizontaliomis arba įstrižomis Danijos vėliavos spalvų juostomis (oranžine, balta ir mėlyna).

37-oji SS savanorių kavalerijos divizija "Liucov" (37 SS Freiwilligen-Kavallerie Division Lutzow)

Ji buvo skubiai surinkta 1945 metų vasarį, kai situacija Rytų fronte sparčiai blogėjo. Jos pagrindą sudarė 8-osios ir 22-osios SS kavalerijos divizijų likučiai (tiek karininkų, tiek kareivių). Teoriškai šią diviziją sudarė du pulkai, bet iš tikrųjų jos pajėgumas nesiekė net vieno pulko jėgos. Gyvavo vos trejetą mėnesių. Ją sutriuškino puolanti Raudonoji armija.

Ispanų savanoriai

Kurį laiką Vokietijos armijoje kariavo Ispanijos savanoriai. Kareivių būtų užtekę visai divizijai. Kai karas pakrypo vokiečių nenaudai, 1943 metais sąjungininkų spaudimas įtikino Ispanijos diktatorių Franką atšaukti savo pagarsėjusią "Mėlynąją diviziją". Daugelis tų tikrų antikomunistų atsisakė sugrįžti į Ispaniją. Iš tų, kurie liko, SS kariuomenė suformavo nedidelį savanorių legioną, susidėjusį iš dviejų kuopų: 101-ąją SS savanorių kuopą (Frei-

willigen Kompanie) ir 102-ąją SS savanorių kuopą. Abi jos buvo skirtos kovoti fronte ir dalyvavo karo veiksmuose prie Krasnyj Boro. Dalis dalyvavo mūšiuose prie Berlyno ir pateko į Raudonosios armijos nelaisvę. Nelaimėliai rusų nelaisvėje išbuvo iki 1954 metų. Per tą laiką jų sumažėjo apie 30 procentų.

Švedų savanoriai

SS kariuomenėje tarnavo koks 100 — 130 švedų. Nebuvo jokio specialaus švedų savanorių dalinio. Daugiausia jų, atrodo, tarnavo SS 11-ojo skyriaus trečioje kuopoje, dalis — daugiatautėje divizijoje "Nordland". Pakankamai, kad susidarytų būrys, žinomas kaip "Švedų būrys" (Swedenzug).

Taip pat žinoma, kad mažiausiai 20 švedų karininkų išėjo apmokymą SS junkerių mokykloje Bad Tėlce Bavarijoje. Kai kurie tarnavo elitinėje "Vikingų", kiti — įvairiose SS kariuomenės divizijose. Pagaliau penki švedų karininkai tarnavo SS karo apžvalgininkų (Kriegsberichter) Kurto Egerio dalinyje kaip karo korespondentai.

Švedų savanoriai nepelnė nė vieno Riterių kryžiaus, bet yra žinoma, kad buvo gavusių I ir II laipsnių Geležinius kryžius, vienas apdovanotas Vokietijos armijos garbės sagtimi milinei ir vienas švedas oberšarfiureris, tarnavęs 10-ojoje tankų divizijoje "Frundsbergas" (Panzer Division Frundsberg), gavo Auksinį kryžių.

Kazokai

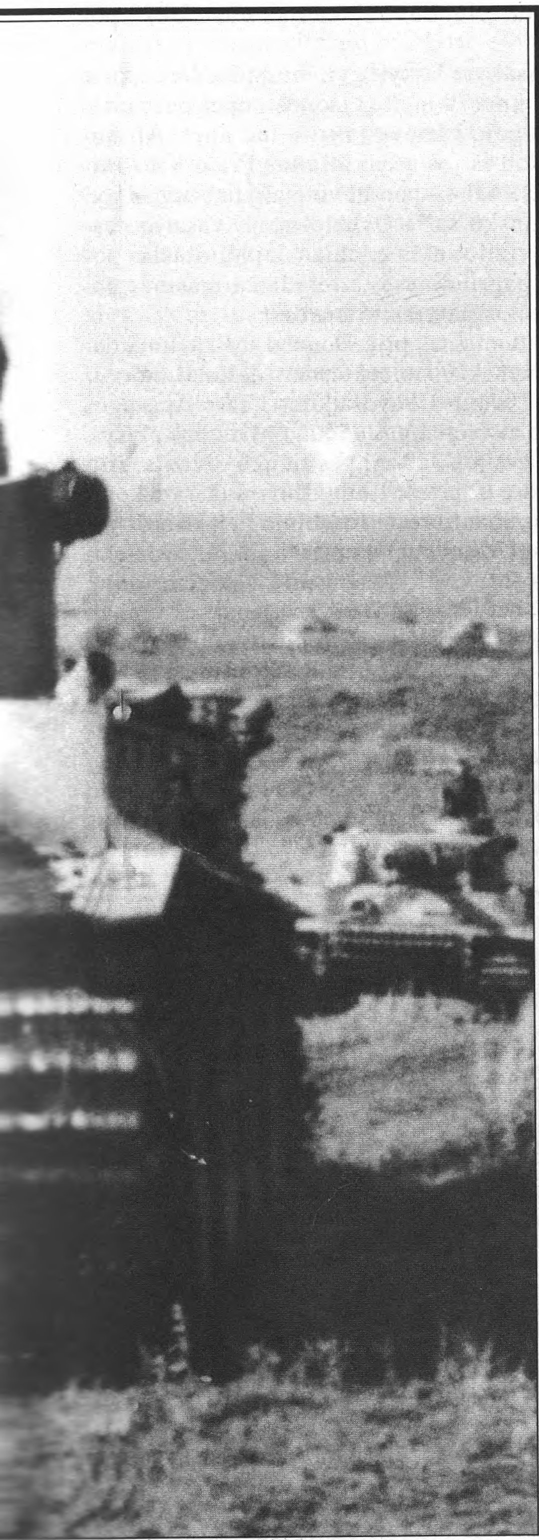
Labai nacionalistiškai nusiteikę ir nepriklausomi įvairių tautybių kazokai troško tarnauti drauge su vokiečiais jų kare su nekenčiamu komunistiniu sovietų režimu. 1944 metais nepriklausomų kazokų kavalerijos daliniai jau tarnavo Vokietijos armijoje, kaip ir galinga Kazokų divizija, vadovaujama atsidavusio vokiečių kavalerijos karininko generolo Helmuto fon Panvico. 1944 metų lapkritį SS kariuomenė perėmė kazokų dalinių kontrolę ir ketino suformuoti XV kazokų kavalerijos korpusą iš dviejų kazokų divizijų.

Atrodo, kad SS kontrolė kazokų savanoriams tebuvo grynai fiktyvus reikalas. Nė viename kazokų dalinyje nebuvo jokio SS karininko. Nebuvo išleista specialių atpažinimo ženklų. Praktiškai kazokų kariniai dariniai buvo kontroliuojami armijos, o ne SS kariuomenės, ir todėl apie kazokus šitoje studijoje daugiau nekalbama.

KAIRĖJE: Kazokai, tarnaujantys SS kariuomenėje, ilsisi šalia StuG III. 1944 metų pabaigoje SS perėmė Kazokų diviziją iš armijos ir sugebėjo suformuoti dar antrą, kurią sudarė pabėgę iš Raudonosios armijos kazokai. Šios abi divizijos kartu sudarė XV SS kazokų kavalerijos korpusą (Cossack Cavalry Corps). Daugiausia buvo naudojami kovoms su Jugoslavijos partizanais. Pabėgo į Austriją ir pasidavė britams. Šie grąžino juos rusams. Daugumai buvo įvykdyta mirties bausmė, kiti išsiųsti į darbo stovyklas.

FRONTO LINIJOS SAUGOJIMAS

1942 metų pabaigoje ir 1943 metų pradžioje sovietų puolimas Rytų fronte privertė vokiečius gintis. Bet tuomet I SS tankų korpusas užėmė Charkovą ir fiureris patikėjo, kad SS legionai nesumušami. SS kariuomenė iš paskutiniųjų stengėsi sulaikyti Raudonąją armiją, o Kursko ir Narvos mūšiai jo elitinėms divizijoms gerokai nuleido kraujo.

Kai pirmieji SS dariniai: Adolfo Hitlerio apsaugos pulkas, "Reicho" ir "Kaukolės" divizijos antroje 1942 metų pusėje buvo perorganizuojami ir permokomi, vokiečių armijos Rusijoje susidūrė su intensyviu Raudonosios armijos spaudimu.

Vokiečių puolimas pietuose rugsėjo mėnesį prie Stalingrado, o spalio mėnesį atnaujintas Leningrado puolimas nepavyko. 1942 metų lapkritį vokiečiai patyrė Raudonosios armijos kontrataką prie Stalingrado, o to paties mėnesio 23 dieną pasidavė 6-oji vokiečių armija. Lapkričio pabaigoje Raudonoji armija perėjo į puolimą ir centriniame fronto sektoriuje. Metų pabaigoje, kai 8-oji italų armija prie Dono gavo galą ir kai Hitleris turėjo įsakyti armijų grupei A pasitraukti iš Kaukazo, kad būtų išvengta sutriuškinimo, situacija dar pablogėjo.

1943 metų sausio 9 dieną į Rytų frontą iš Prancūzijos buvo atsiųstas naujai suformuotas I SS tankų korpusas, kurį sudarė Apsaugos, "Reicho" ir "Kaukolės" divizijos. Apsaugos divizija ir "Reichas", vadovaujamos SS

"Reicho" divizijos "Tigrai" Kursko mūšyje 1943 metų liepą. Nors SS ir armijos daliniai buvo stiprūs, Vokietijai "Citadelės" operacija nepavyko.

obergrupenfiurerio Paulo Hauserio, buvo tučtuojau nusiųstos į pozicijas prie Charkovo.

Apsaugos divizijai buvo įsakyta laikyti gynybinį placdarmą prie Čegevajevo, kuris tęsėsi 100 km (70 mylių) Doneco upės pakrantėmis. Tuo tarpu "Reichas" saugojo vietovę į rytus nuo upės. Apsaugos diviziją susilpnino tai, kad iš jos buvo atimtas Frico Vito šarvuočių grenadierių pulkas LSSAH — jam buvo įsakyta saugoti gynybines pozicijas prie Kupjansko šalia Oskolo upės. Vasario pradžioje priešas iš Apsaugos divizijos atėmė labiausiai nutolusias pozicijas, bet ji tvirtai laikėsi pagrindinėse, atremdama masines sovietų atakas. Didelius nuostolius patyrė abi pusės.

"Reichas" buvo pamažu stumiamas prie Doneco, bet ir traukdamasis kovojo pakiliai. Nelaimei, kiti šio sektoriaus daliniai, nors ir atkakliai gynėsi, Raudonosios armijos buvo atkirsti. Tarp Apsaugos divizijos ir kaimyninio dalinio atsivėrė ilgas 65 km (40 mylių) plyšys. Tas kaimyninis dalinys buvo armijos 320-oji pėstininkų divizija. Ir ji netrukus buvo atkirsta ir atsidūrė už priešo linijų. Buvo sudaryta kovinė grupė, vadovaujama SS šturmbanfiurerio Joachimo Peiperio. Ji gavo užduotį prasismelkti 40 km (25 mylias) už priešo linijų, susisiekti su 320-ąja pėstininkų divizija ir atvesti ją atgal prie vokiečių linijų. Tai nebuvo šiaip sau užduotis, bet Peiperis ją įvykdė labai sėkmingai, paaukojęs palyginti nedaug gyvybių. Už tą pasiekimą Peiperis buvo apdovanotas Geležinio kryžiaus Riterių kryžiumi. Tai buvo pirmas iš daugelio nutrūktgalviškų šio drąsaus kariškio žygdarbių.

Didesnė kovinė grupė, vadovaujama SS obergrupenfiurerio "Sepo" Dytricho ir sudaryta iš Apsaugos divizijos žvalgybos skyriaus, "Reicho" divizijos "Fiurerio" pulko, Apsaugos tankų grenadierių pulko ir LSSAH, gavo užduotį perkirsti puolančios sovietų armijos smaigalį ir atkurti kontaktą su didžiuma atkirstų vokiečių dalinių.

APAČIOJE: Fricas Vitas, Apsaugos divizijos pulko kovinės grupės vadas, 1943 metų kovą. Jis buvo SS standartenfiureris, bet, kaip ir dauguma Rytų fronto kariškių, nepaisė karinio etiketo ir, vertindamas patogumą bei šilumą, vilki avikailio puskailiniais. Atkreipkite dėmesį į kareivio, kuriam kažką rodo Vitas, galvos apdangalą. Vitas, nusipelnęs karo su Tarybų Sąjunga veteranas, dalyvavęs užimant Charkovą, išėjo perdirbti 12 SS tankų divizijos "Hitlerjugendas" į ypatingą kovinį dalinį ir žuvo mūšyje, vadovaudamas tam daliniui, Normandijos kampanijoje 1944 metų birželio mėnesį.

Spiginant 20° C šalčiui Dytricho kariai įsiskverbė 45 km (30 mylių) į priešo teritoriją ir atkirto sovietų VII apsaugos kavalerijos korpusą. Užvirė keletą dienų trukusi kova, kurios tikslas buvo pasiektas ir prarastas, atgautas ir vėl prarastas. Galų gale Hauseris, bijodamas, kad jo pajėgos nebūtų atkirstos, paprašė leidimo atsitraukti ir reorganizuoti dalinius. Jis labai nustebo, kai Hitleris atsakė neigiamai. Tačiau Hauseris neketino leisti rusams apsupti jo kariuomenę ir vis tiek pasitraukė.

Vasario 16 dieną Raudonoji armija užėmė Kijevą. Tačiau dabar jau ji pasijuto išsekusi. Kariai buvo pavargę, atsargos pasibaigusios. Be to, jos daliniai buvo patyrę didelius gyvos jėgos nuostolius ir labai susilpnėję.

Feldmaršalas fon Manšteinas žinojo apie tokią sovietų padėtį ir nusprendė, kad staigi kontrataka turėtų baigtis sėkmingai. Laikas buvo sėkmės laidas. Sėkminga ataka apstulbintų priešą, neduotų jam laiko pasiruošti, kol dar pavasario polaidis nepavertė fronto linijos į neišbrendamą purvyną. Tuomet ir vokiečiai turėtų laiko pasiruošti pavasariniam puolimui.

Manšteinas nusprendė atakuoti žnyplėmis. Hauserio I SS tankų korpusas, į kurį dabar įėjo "Kaukolės" divizija, turėjo būti šiauriniame smaigalyje. Ataka prasidėjo vasario 19 dieną ir baigėsi greita sėkme. Per vieną savaitę buvo sutriuškinta 6-oji rusų armija. 23 000 jos kareivių žuvo. Buvo paimta 600 tankų ir 1000 šautuvų. Tačiau dauguma rusų karių pabėgo užšalusia Doneco upe.

I SS tankų korpusas užima Charkovą

Bijodama 3-iosios gvardijos tankų armijos kontratakos, Apsaugos divizija atakavo gyvybiškai svarbų Beriovkos — Jefomevkos plentą, paskui pasuko į rytus, kur buvo Valuikų vietovė. Jos sparnus dengė "Kaukolė". Atkaklioje kovoje, trukusioje trejetą dienų, buvo apsupta 15-oji gvardijos armija. Kovo 6 dieną Valuikai krito. Rusai patyrė didelius nuostolius. Dar po trijų dienų priekiniai Apsaugos divizijos būriai pasiekė Polevają ir privertė priešą trauktis už Doneco upės. Kai įsismarkavę SS kariuomenės daliniai persekiojo bėgantį priešą, "Kaukolės" divizija neteko savo vado, nes priešai pašovė lengvą Teodoro Aikės apžvalgos lėktuvą ir žuvo visi, juo skridusieji.

Hauseris dabar nukreipė savo I SS tankų korpusą užimti Charkovo. Atakuodama iš šiaurės ir vakarų SS kariuomenė pralaužė miesto gynybą ir po penketo dienų įtemptos

APAČIOJE: SS kariai, kovojantys Charkovo priemiestyje 1943 metų kovą. Kulkosvaidis MG42 su stovu buvo vienas geriausių lengvųjų karo ginklų. Paulo Hauserio sprendimas, priimtas prieš mėnesį, palikti Charkovą nepaisant Hitlerio įsakymo laikytis įsiutino fiurerį (vos išgirdęs, kad miestas prarastas, jis nuskrido į armijų grupės "Pietūs" karinį štabą Zaporožėje pas feldmaršalą Manšteiną ir pareikalavo tučtuojau pulti miestą). Tačiau kai Hauseris užėmė Charkovą, Hitleris keturis mėnesius delsė įtraukti jį į apdovanotųjų sąrašą. Kova dėl miesto buvo rūsti, ir SS neteko ir daug vyrų, ir įrangos.

VIRŠUJE: Gatvės mūšis Charkove. 1943 metų vasarį Raudonajai armijai užėmus miestą, Stalinas pareiškė: "Prasidėjo masinis priešo stūmimas iš Tarybų Sąjungos". Jis pasiskubino, nes netrukus po vokiečių kontratakos sovietų pajėgos atsidūrė tarp Doneco ir Dnepro. Kai kovo 2 dieną kova baigėsi ir I bei IV tankų korpusai privertė Raudonąją armiją atsitraukti, buvo žuvę 23 000 jos karių ir dar 9000 buvo paimti į nelaisvę. Pačiame Charkove sovietų I ir II gvardijos tankų korpusai ir keturios pėstininkų divizijos energingai priešinosi. Pavyzdžiui, kovo 11 dieną "Reicho" divizijos "Vokietijos" kovinė grupė sovietų ugnies iš pradžių buvo atstumta iš miesto pakraščių.

kovos, užimant namą po namo, rusai buvo sumušti. Tačiau pergalės kaina buvo labai didelė: korpusas neteko 11 500 karių — tiek buvo užmušta ir sužeista.

Vokiečiams pergalė buvo svarbi ir moraliniu požiūriu. Po pražūtingo pasidavimo prie Stalingrado sausio 31 dieną ir nesėkmės siekiant užimti Leningradą ji pakėlė kovinę nuotaiką. Hitleris vis dar tikėjo, kad galutinė pergalė Rytų fronte galima.

Nors Hitlerį ir užpykdė Hauserio pasitraukimas nuo Charkovo, kai šis nepakluso jo įsakymui tvirtai stovėti nesitraukiant iš vietos, fiurerio akyse SS kariuomenė dar kartą pasirodė esanti pati geriausia. Paniekinamai įvertinęs pietuose rusų sutriuškintą 8-ąją Italijos armiją, Hitleris pareiškė, kad jo I SS tankų korpusas vertas 20 itališkų divizijų! Jo SS kariuomenė mūšio lauke pasirodė kaip ir geriausi armijos daliniai, dargi geriau už daugumą jų, ir jis nedelsdamas sutiko, kad būtų suformuoti dar du SS korpusai. "Palopytą" I tankų korpusą turėjo sudaryti Apsaugos divizija ir nauja "Hitlerjugendo" divizija, II tankų korpusą — "Reichas" ir "Kaukolė", o III — "Vikingų" ir nauja "Nordland" divizija.

Tačiau 1943 metų kovo pradžioje "Hitlerjugendo" divizija dar buvo tik pradėta formuoti. "Nordland" buvo suformuota 1943 metų pavasarį iš "Vikingų" divizijos "Nordland" pulko ir naujų pulkų "Norvegai" (sudarytą daugiausia iš paleisto norvegų savanorių bataliono) bei "Danija" (irgi sudarytą daugiausia iš paleisto danų savanorių korpuso).

Tame dalinyje taip pat kariavo ir kiek mažiau kitų tautų savanorių, pavyzdžiui, britų. "Nordland" įsigijo savo pačios tankų batalioną — "Hermanas fon Zalca". Tuo metu jau buvo beprasidedąs dviejų naujų elitinių Reicho vokiečių divizijų formavimas: 9-osios tankų divizijos "Hohenštaufen" ir 10-osios tankų divizijos "Frundsbergas". Tačiau šie daliniai turėjo praleisti didžiąją metų dalį iki 1944-ųjų formuodamiesi bei mokydamiesi.

1943 metų kovą buvo suformuota kroatų savanorių divizija "Rytietiškas kardas", turėjusi įveikti problemas, kurias okupuotose Rytų teritorijose kėlė partizanai. Smulkiau apie šią diviziją išdėstyta VI skyriuje ir dabar belieka pridurti, kad ji nevaidino reikšmingo vaidmens pagrindinėse 1943 — 1944 metų kampanijose. Tačiau reikšminga tai, kad šiuo karo laikotarpiu nebuvo kreipiama per daug dėmesio į įvairius apribojimus, anksčiau neleidusius tapti SS kariuomenės kareiviais. Nauji savanorių daliniai buvo sudaryti iš rasiniu požiūriu visiškai "netinkamų" karių.

1943 metų pabaigoje visi anksčiau išvardinti daliniai buvo prijungti prie 14-osios SS karo grenadierių divizijos, 15-osios SS karo grenadierių divizijos, 16-osios SS šarvuočių grenadierių divizijos "SS reichsfiureris" ir 17-osios SS šarvuočių grenadierių divizijos "Gecas fon Berlichingenas". Nuo invazijos į Tarybų Sąjungą pradžios SS kariuomenė pamažu plėtėsi, bet per pastaruosius 12 mėnesių tas plėtimasis dramatiškai suintensyvėjo stengiantis paremti susvyravusią Vokietijos karo mašiną.

Užėmę Charkovą vokiečiai sutvirtino savo pozicijas ir atsigavo po žiemos praradimų. Dabar 12 savaičių truko reliatyvi ramybė. Tačiau šiaurėje tarp Charkovo ir Oriolo, įsiterpęs giliai į Vokietijos užimtą teritoriją, buvo didžiulis sovietų kontroliuojamas kyšulys su Kursko miestu centre. Tas iškyšulys tęsėsi per fronto liniją beveik 400 km (250 mylių) ir reikalavo daugybės vokiečių karių. Tačiau iki jo centro buvo 120 km (70 mylių). Jį panaikinus, būtų sutrumpėjusi fronto linija ir daug vokiečių kareivių būtų buvę galima pasiųsti užstoti kelio galinei sąjungininkų invazijai į Pietų Europą.

Pasiruošimas Kursko mūšiui

Po pralaimėjimo prie Stalingrado vokiečiams reikėjo atgauti iniciatyvą (tiek karinę, tiek politinę) Rytų fronte. Hitleris tikėjosi įtikinti Turkiją įsitraukti į karą ir palaikyti jo pusę. Tai būtų pagelbėję pasiekti pergalę ir nuraminę jo sąjungininkus — Rytų europiečius. Buvo dar ir kitas motyvas: sėkmingas puolimas būtų leidęs paimti į nelaisvę daug rusų, kuriuos paskui būtų buvę galima panaudoti kaip prievartinę darbo jėgą karo pramonei. Ir taip pat kurį laiką būtų susilpninęs sovietų pajėgumą toliau pulti Rytų fronte.

Kovo viduryje Hitleris jau nutarė pulti kyšulį iš dviejų pusių. Armijų grupė "Centras", vadovaujama feldmaršalo Kliugės, turėjo atakuoti šiauriniu iškyšulio perimetru, o armijų grupė "Pietūs", vadovaujama feldmaršalo fon Manšteino, — pietiniu. Tačiau, vokie-

APAČIOJE: "Kaukolės" divizija įvažiuoja į Charkovą. Jos kariai nusiminę, nes vasario 24 dieną žuvo divizijos vadas Teodoras Aikė. Pamuštas lėktuvas, kuriuo jis skrido apžvelgdamas pozicijas, nukrito už priešo linijos, bet grupė savanorių sugebėjo sugrąžinti jo palaikus. Po Demjansko mūšio divizija labai sumažėjo ir Aikė daug darbavosi, kad divizija vėl galėtų stoti į kovą. Divizijos veiksmai 1943 metais parodė, kad jam tai pavyko. Po jo mirties "Kaukolės" divizija tęsė kovą taip, kaip to mokė Aikė. O jis sakė: "Tvirtybė apsaugo gyvybę. Iš tiesų ji saugo nuo daug ko: nuo kartėlio, gėdos, rūpesčio, ji saugo nuo sielvarto".

VIRŠUJE: Apsaugos divizijos kareiviai atokvėpio valandėlę Charkovo mūšyje 1943 metų kovą. Divizija įžengė į miestą kovo 11 dieną. Jos sparnus iš kairės dengė "Reicho", o iš dešinės — "Kaukolės" divizija. Apsaugos divizijos pasirodymas Charkovo mūšyje (o ypač "Sepo" Dytricho vadovavimas) paliko gilų įspūdį Hitleriui. Fiureris laikė Dytrichą "didžiuoju strategu". Bet netgi didysis strategas prie Charkovo patyrė nuostolių: I SS tankų korpusas neteko 11 500 karių: jie žuvo, dingo be žinios ar buvo sužeisti.

čių nelaimei, didelis žmonių ir technikos judėjimas ruošiantis operacijai negalėjo likti nepastebėtas rusų. Aukščiausioji sovietų vadovybė (STAVKA) nusprendė įtraukti priešą į apgalvotą gynybinį mūšį, sumušti visas atakuojančias armijas ir pradėti masyvią kontrataką kaip coup de grace (pribaigiamąjį smūgį — pranc.).

Sovietai ėmė vykdyti savo planus. Buvo padėta daug minų, kad jos sutrukdytų vokiečiams atakuoti vietoves, kur išsidėsčiusi rusų prieštankinė gynyba. Visi vietiniai civiliniai gyventojai buvo atvaryti kasti prieštankinių griovių ir tranšėjų.

Sovietų karinėms pajėgoms vadovavęs maršalas Georgijus Žukovas padalijo jas į tris dalis. Šiaurinėje iškyšulio pusėje septynioms armijoms, kurių viena buvo tankų, vadovavo generolas Rokosovskis. Pietinėje pusėje šešioms armijoms, tarp jų vienai tankų ir dviem gvardijos tankų armijoms, vadovavo generolas Vatutinas. Rezerve, pasiruošusios suduoti lemiamą smūgį, kai vokiečiai neteks jėgų, stovėjo šešios armijos, vadovaujamos generolo Konevo. Visas pajėgas sudarė 1 300 000 vyrų, 3 300 tankų, 20 000 artilerijos vienetų ir 2 600 lėktuvų.

Sovietų pajėgų atakai vokiečiai turėjo 900 000 vyrų, 2 700 tankų, 10 000 artilerijos vienetų ir 2000 lėktuvų. Pagal vyrų ir ginkluotės kiekį rusai buvo pranašesni. Be to, sovietai žinojo vokiečių planus ir buvo įsitvirtinę gerai paruoštoje gynybinėje pozicijoje. Abi pusės suprato, kad šis mūšis bus posūkio kare taškas, ir vokiečiai operacijai, užšifruotai pavadinimu "Citadelė", sukaupė daug ginklų. Invazijos į Tarybų Sąjungą pradžioje Vermachtas panaudojo 3 300 tankų, o dabar tik 120 km (70 mylių) pločio iškyšuliui užimti buvo sukaupta 2 700 tankų ir išstatyti savaeigiai ginklai.

"Citadelės" operacijai buvo teikiama tokia reikšmė, kad pasi-

KAIRĖJE: Įveikiant paskutinį pasipriešinimą Charkove. Trejetas Apsaugos divizijos karių ieško taikinio. Atkreipkite dėmesį į kulkosvaidį, už diržo užkištą granatą ir automatą MG42, kurį laiko karys su žiūronais. Tai, kad vokiečiai užėmė Charkovą, sukėlė Hitleriui ekstazę: išlaikytas iškasenų turtingas Doneco baseinas, sulaikytas rusų puolimas, prasidėjęs pralaimėjus prie Stalingrado, ir pasitvirtino Hitlerio nesitraukimo politika (nepaisant Hauserio veiksmų). Be to, Hitleris dabar tvirtai tikėjo SS kariuomene. Tai jai Rytų fronte buvo naudinga: SS divizijos turėjo pirmenybę gauti tankus ir kitus sunkiuosius ginklus, netgi naujas "Panteras". Bet kartu su tokiu "įšventinimu į riterius" atsirado ir kitas nerealistinis Hitlerio tikėjimas, kad SS kariuomenė gali nugalėti bet kokioje situacijoje: užtektų jam pasiųsti SS korpusą ar įsakyti SS laikytis, ir rusai būtų sulaikyti. Jis pradėjo svajoti apie tai, kaip efektingai Rytų fronte galėtų pasirodyti visos SS armijos. Realybė, žinoma, buvo kitokia. Vadinamųjų "klasikinių" SS divizijų kareiviai tikrai buvo puikūs, bet jie nebuvo supermenai. Kol kas jie galėjo daryti plyšius rusų linijose, netgi atgauti prarastas teritorijas, bet negalėjo pakreipti karo Rytų fronte taip, kad jis baigtųsi sėkmingai.

skubinta panaudoti naujus, dar neišbandytus ginklus. Šalia jau spėjusių pagarsėti "Tigrų" PzKpfw VI stovėjo naujutėliai PzKpfwV "Pantera", turėję tapti geriausiais vokiečių tankais. Taip pat naujas buvo sunkusis tankas naikintuvas "Dramblys" ir savaeigis ginklas "Brumbar", ginkluotas 150 mm haubica ant modifikuotos PzKpfw IV važiuoklės.

Pietiniame sektoriuje fon Manšteinas išdėstė dvi didžiules pajėgas: grupę "Kempf", sudarytą iš XI, XLII korpusų, III tankų korpuso, ir 4-ąją tankų armiją, sudarytą iš XLVIII tankų korpuso, LII korpuso ir SS obergrupenfiurerio Paulo Hauserio II SS tankų korpuso.

Pastarąjį sudarė Apsaugos divizija, vadovaujama SS brigadefiurerio Teodoro Višo, arba "Tedžio", "Reichas", vadovaujamas SS grupenfiurerio Valterio Kriugerio, ir "Kaukolė", vadovaujama SS brigadefiurerio Hermano Prieso. Visose trijose divizijose buvo po 15 "Tigrų" su jų komandomis.

VIRŠUJE: "Tigras" ir "Reicho" divizijos pėstininkai Kursko mūšyje. Liepos 3 dieną divizija užėmė startinę padėtį į pietus nuo Belgorodo — Tamarovkos geležinkelio ir ankstų liepos 5 rytą pradėjo puolimą. Iš pat pradžių kova buvo sunki ir viename sektoriuje "Vokietijos" pulko vyrams teko stoti į mūšį vienas prieš vieną. Nuo pat pirmos dienos sąlygos buvo prastos: nuolatiniai lietūs daugelyje vietų kelius pavertė purvynu, kuris trukdė pravažiuoti tankams ir savaeigiams ginklams. Tai reiškė, kad SS pėstininkams dažnai teko kovoti vieniems prieš rusų artilerijos ir aviacijos apšaudymus bei kontratakas. Niekas nerodė, kad tolesnis puolimas bus sėkmingas.

Hoco vadovaujama 4-oji tankų armija gavo užduotį prasiskverbti pro sovietų gynybos linijas palei Voronežo frontą, paskui pasukti į šiaurės rytus, paimti Prochorovką, kur, buvo manoma, nebūsią jokios sovietų kontratakos. Sunaikinusi sovietų pajėgas šitose vietose, 4-oji tankų armija turėjo pasukti į šiaurės vakarus Kursko link ir susijungti su Modelio 9-ąja armija, puolančia iš šiaurės.

Trys SS divizijos pulti buvo išdėstytos lygiagrečiomis linijomis, kiekviena jų — šarvuotu pleištu, kurio priekyje buvo "Tigrai" su savo komandomis. Liepos 5-ąją II SS tankų korpusas pradėjo ataką. Jis lengvai prasilaužė pro pirmąją sovietų gynybos liniją, kur pasitiko minų laukai ir prieštankinė gynyba. Dienos pabaigoje SS kariuomenės divizijos į sovietų teritoriją buvo sugebėjusios įsiskverbti 18 km (15 mylių). Šarvuoto pleišto didelę galią parėmė Karinių oro pajėgų lėktuvai.

Ne pirmą kartą Rytų fronte SS divizijos rodė didesnį progresą nei jas dengiantys armijos daliniai ir liepos 6 dienos rytą jos jau buvo pasiruošusios atakuoti antrąją sovietų gynybos liniją. Tačiau antroji mūšio diena pasirodė esanti sunkesnė. Apsaugos divizija pateko į nuožmų tankų mūšį su 1-osios gvardijos šarvuočių brigada. Rusai negalėjo pramušti storų vokiečių tankų, ypač "Tigrų", šarvų ir buvo sumušti patys. Greitai rusų linijų sektoriuje atsivėrė platus plyšys, dengiamas 6-osios gvardijos armijos. Hauseris tučtuojau tuo pasinaudojo ir nuvedė per jį SS diviziją. Tačiau SS puolė taip sparčiai, kad flanguose buvę daliniai atsiliko ir "Kaukolė" buvo priversta pridengti juos, atitraukusi iš puolimo smaigalio didelę dalį puolamųjų jėgų.

Dabar rusai pradėjo dalį savo rezervo perkelti į Prochorovkos teritoriją, pasiruošę atremti vokiečių puolimą. Trečiąją puolimo dieną Apsaugos divizija ir "Reichas" paspaudė šiauriau, kur prie Teterevino buvo susitelkę rusų tankai. Užvirė įnirtingas mūšis, ir dar kartą šarvuota "Tigrų" galia lėmė dienos pergalę, vėl atsivėrė plyšys ir puolantys SS kareiviai užėmė kaimą ir visą sovietų brigados štabą. Kai kurie rusai pasidavė į nelaisvę.

Liepos 10 dieną "Kaukolė" nustojo dengusi kairįjį SS korpuso sparną ir prisidėjo prie Apsaugos divizijos ir "Reicho", puolančių Prochorovką. Į pavakarę SS kareiviai persikėlė per Psiolo upę, užėmė Krasnyj Oktiabrio gyvenvietę ir atsidūrė patogioje pozicijoje už nugaros sovietų pajėgoms, sustatytoms aplink Prochorovką. Hauserio SS korpusas 10 km (6 mylių) ruožui pulti sustatė 600 tankų. Bijodami, kad vokiečių ataka neužkluptų jų dar galutinai nepasiruošusių,

rusai kirto išankstinį smūgį patys. Vatutinas į mūšį pasiuntė visą 5-ąją gvardijos tankų armiją — su 850 tankų ir savaeigių ginklų.

1943 metų liepos 12 dieną prie Prochorovkos kaimo užvirė didžiausias pasaulio istorijoje tankų mūšis. Tai buvo mūšis, turėjęs lemtingas pasekmes: jis sulaikė vokiečių puolimą ir padarė galą "Citadelei".

Susidūrimas prie Prochorovkos

Rusai žinojo apie geresnę daugelio vokiečių tankų ginkluotę ir suprato, kad vienintelė jų viltis — surasti galimybę pramušti masyvius "Tigro" šarvus. Jie visu greičiu puolė prie vokiečių tankų. Netrukus keleto kvadratinių kilometrų mūšio lauke daugiau kaip 1500 tankų pyškino vienas į kitą (dažnai tuščiai) aštuonetą valandų. Saulė švietė rusams į nugarą, o vokiečiams spigino į akis. Iš rikiuotės buvo išvesta nemažai "Tigrų" ir "Panterų" — tankams T-34 iš arti pavyko pramušti tas vietas, kurių šarvai buvo plonesni. Kai kurių rusų tankų įgulos griebėsi savižudiškų atakų: visu greičiu savo tanku įsikirsdavo į vokiečių tanką, ir abu tankai susprogdavo. Dienai baigiantis mūšio lauke stovėjo apie 700 apdegusių tankų. Nereikia nė sakyti, kad po tokių veiksmų mažai kas liko gyvas.

Dangus pajuodo nuo tirštų dūmų, kai "Kaukolė" buvo priversta pereiti į gynybą — ją atakavo 31-asis gvardijos tankų ir 33-asis gvardijos šaulių korpusai. Tačiau "Kaukolės" tankistai ir grenadieriai atsilaikė ir atmušė rusų ataką, bet tik milžiniška gyvybių ir ginkluotės kaina. Tuo metu divizija buvo netekusi pusės savo galios.

Puolimas nutraukiamas

Buvo pasiekta kritinė puolimo fazė: atrodė, kad tą dieną laimės toji pusė, kuri pirmoji bus pastiprinta. III tankų korpusas iš paskutiniųjų stengėsi nusigauti iki Prochorovkos, o rusai iš visų jėgų tam trukdė. Liepos 12 dieną jis pralaužė rusų gynybą, bet per vėlai: Rotmistrovo 5-oji gvardijos tankų armija iš ten jau buvo pasprukusi.

Turint omeny tai, kad priešo karių buvo daugiau, kad rusai žinojo apie puolimą ir kad jų gynybinės pozicijos buvo gerai paruoštos, Hauserio III tankų korpuso pasiekimai atrodo svarūs. Šaunūs SS kariuomenės tankų pulkai vykdė savo pareigą įprastai drąsiai ir visiškai nepaisydami pavojaus. Jauni tankistai karininkai įgijo legendinę reputaciją. Labiausiai pasižymėjo turbūt SS unteršturmfiureris Michaelis Vitmanas: per Kursko puolimą jis išvedė iš rikiuotės 30 priešo tankų ir įėjo į istoriją kaip šiuo atžvilgiu niekieno nepralenktas. 1944 metų birželį jis žuvo kare Normandijoje.

Deja, jau buvo aišku, kad "Citadelė" tikslo nepasieks. Ataka šiaurėje labai mažai pasistūmėjo į priekį. Iš esmės todėl, kad rusai, manydami, jog būtent čia bus kirstas pagrindinis smūgis, buvo kaip reikiant sustiprinę savo pozicijas. Nors pietuose ir buvo padaryta pažanga, bet didele žmonių praradimo ir technikos nuostolių kaina. Liepos 13 dieną Hitleris atšaukė puolimą. Jis buvo labai susirūpinęs dėl situacijos Viduržemio jūros regione, — sąjungininkai kėlė grėsmę pietiniam Vokietijos kariuomenės sparnui. Be to, Doneco teritorijoje išsidėstė masyvios rusų pajėgos. Manšteinas bandė įtikinti Hitlerį, kad sėkmė vis dar galima, bet kai naujas rusų puolimas prie Oriolo grėsė atkirsti Modelio 9-ąją armiją, jis buvo priverstas susitaikyti su mintimi, kad operacija žlugo.

VIRŠUJE: Himleris su Paulu Hauseriu — kariškiu, kuris vadovavo II SS tankų korpusui Kursko mūšyje.

"Citadelė" buvo paskutinis didelis ir pats brangiausias vokiečių puolimas Rytų fronte. Armijų grupė "Pietūs" neteko 20 700, o armijų grupė "Centras" — 10 000 žmonių vien per dvi dienas. Iš 700 Hauserio komandos tankų sveikų liko 280. Raudonoji armija neteko 2100 tankų. 33 000 jos kareivių buvo paimta į nelaisvę. Kiek rusų žuvo, nėra žinoma, bet tai turėtų būti labai didelis skaičius.

Apsaugos divizija po "Citadelės" nutraukimo pelnė trumpą atokvėpį, bet nauja rusų ataka palei Briansko — Oriolo geležinkelį privertė ją vėl kovoti dėl Miuso upės gynybinės linijos. Tačiau tai truko labai neilgai, nes rugpjūčio 3 dieną divizija iš Rytų fronto buvo atšaukta ir išsiųsta į Italiją pastiprinti ten Vokietijos karinių pajėgų. Italijoje kaip tik paskutiniąsias minutes gyveno Musolinio vyriausybė.

Dabar Rytų fronte vokiečiai perėjo tik į gynybą. Rusų pajėgos prasibrovė pro Miuso gynybinę liniją ir skubiai atakavo Stalino ir Taganrogo kryptimis palei šiaurinę Azovo jūros pakrantę. Feldmaršalo fon Kleisto armijų grupei A, dengiančiai Manšteino pietinį sparną, iškilo pavojus būti atkirstai. Todėl Manšteinas permetė savo rezervus į pagalbą Kleistui ir tuo labai susilpnino savo paties pajėgas. Jis nepajėgė atsispirti Vatutino atakai Voronežo fronte.

Kliugės armijų grupė "Centras" irgi pamažu buvo stumiama Smolensko link. Jos pačios problemos buvo per daug rimtos, kad galėtų padėti Manšteinui. Šiaurėje Modelio 2-ajai tankų armijai grėsė būti apsuptai ir ji buvo priversta pasitraukti per Oriolo iškyšulį.

Rugpjūčio viduryje vokiečių linijoje į vakarus nuo Kursko atsirado 55 km (34 mylių) plyšys. Rusų pajėgos ėmė skverbtis pro jį, grasindamos vėl užimti Charkovą. Saugoti miesto buvo pasiųstos "Vikingų", "Reicho" ir "Kaukolės" divizijos. Po "Citadelės" nutraukimo susilpnėjusi "Vikingų" divizija perėmė visus Apsaugos divizijos, išsiųstos į Italiją, šarvuočius. Dabar buvo Raudonosios armijos eilė pulti žnyplėmis: 53-oji armija judėjo iš šiaurės, 57-oji — iš pietų, o 5-oji gvardijos tankų armija turėjo panaudoti coup de grace. Tačiau rusų ataka nebuvo tokia efektyvi kaip prieš ją vykusi vokiečių. Rusai susidūrė su stipria gynyba. Vien per vieną kovos dieną SS kariuomenės prieštankinės gynybos kariai išvedė iš rikiuotės 180 rusų tankų. Tačiau jie tik galėjo sugaišinti Raudonąją armiją, ir Manšteinas, bijodamas būti apsuptas, rugpjūčio 22 dieną įsakė palikti miestą.

Atsitraukimas kovojant

Per kitas kelias savaites "Vikingų", "Reicho" ir "Kaukolės" divizijos džiaugėsi laimėjimais po vietinių kovų su Raudonosios armijos daliniais. Pavyzdžiui, rugsėjo 12 dieną "Reichas" tik vienoje kovoje išvedė iš rikiuotės 78 priešo tankus. Tačiau rusai, atrodo, per daug nesijaudino dėl tokių praradimų ir spaudė vokiečius.

Hitleris sutiko, kad Manšteino armijų grupė "Pietūs" atsitrauktų prie Melitopolio bei Dnepro upės linijos ir Vakarų Ukraina išliktų vokiečių rankose. Atsitraukimas, spaudžiant rusams, baigtas rugsėjo 30 dieną. Tuo laiku visos 68 vokiečių divizijos — 1 250 000 vyrų ir 2000 armijų grupės "Pietūs" tankų — gavo užduotį bet kokia kaina išlaikyti liniją palei upę. Tačiau rusai prieš juos išdėstė dvigubai didesnes pajėgas.

APAČIOJE: SS kariai išskleidė vėliavą su svastika, kad jų neapšaudytų Vokietijos karinės oro pajėgos Kursko mūšio metu. Pirmąją dieną iš visų SS divizijų didžiausią pažangą padarė "Kaukolės" divizija, pasiekusi Belgorodo — Kursko geležinkelio liniją. Tačiau pasipriešinimas buvo atkaklus, ir vokiečiai susidūrė su sunkiai įveikiama gynyba: šešiomis gynybinėmis juostomis, sudarytomis iš prieštankinių ginklų, kulkosvaidžių ir mortyrų, dar dešimtimis tūkstančių minų. Tik vienas dalykas buvo naudingas vokiečiams: rusai tikėjosi pagrindinio puolimo iš šiaurės ir didžiumą savo pajėgų sutelkė ten. Tačiau Žukovas pasirūpino stipriu rezervu.

VIRŠUJE: SS kareiviai važiuoja pasilypėję ant tankų "Citadelės" operacijos metu. Liepos 6 dieną vokiečiai pasiekė laimėjimų: į šiaurę nuo Kašaros užėmė didelę teritoriją, o pietuose dviejose vietose pralaužė rusų liniją. Ypač gerai kovojo elitinė armijos "Didžiosios Vokietijos" divizija, o II SS tankų korpusas 32 km (20 mylių) prasiskverbė į priešo teritorijos gilumą link Prochorovkos kaimo. Tačiau vokiečiai buvo netekę daug karių, lėktuvų, tankų, savaeigių ginklų, o ypač nerimą kėlė tai, kad dauguma naujų tankų "Pantera" buvo išvesti iš rikiuotės ar padegti dar nepasiekę mūšio lauko.

Dar rugpjūčio pabaigoje rusų pajėgos ėmė pulti ir SS kariuomenė narsiai traukėsi Dnepro link. Po dviejų dienų rūsčios kovos rusams atiteko Jelnia. Rusai ketino kovoti už kiekvieną žemės pėdą ir todėl sustojo savaitei laiko persigrupuoti. Paskui raudonasis puolimas tęsėsi. Greitai ir sėkmingai rusams pavyko užimti Brianską, Smolenską ir Roslavlį. Spalio 2 dieną vokiečiai buvo atstumti atgal beveik 240 km (150 mylių).

1943 metų lapkritį Apsaugos divizija buvo atleista nuo tarnybos Italijoje ir nusiųsta atgal į Rytų frontą. Ji buvo paskirta į 4-osios tankų armijos XLVIII tankų korpusą į pietus nuo Kijevo (Ukrainoje). Nepaisant didelių "Reicho" divizijos, kuri kariavo netoli Kijevo, pastangų miestas lapkričio 7 dieną atiteko priešui. Apsaugos divizija laimėjo keletą vietinės reikšmės pergalių prieš Raudonosios armijos dalinius Kijevo sektoriuje, bet atsikvėpimas tebuvo trumpalaikis.

Nuo lapkričio vidurio iki metų pabaigos ir Apsaugos divizija, ir "Reichas", kaip XLVIII tankų korpuso dalis, dalyvavo daugelyje kontratakų, bet jau ėmė pasireikšti vokiečių pajėgų silpnumas. Tačiau, pavyzdžiui, prie Korosteno Apsaugos divizija kartu su 1-ąja ir 7-ąja tankų divizijomis įstengė apsupti Raudonosios armijos dalinius. Bet vokiečių apsupties juosta buvo labai siaura ir negalėjo išsilaikyti. Netrukus vokiečiai turėjo kovoti iš paskutiniųjų, kad jų pačių neapsuptų. Prie Brusilovo rūsčioje kovoje vienas prieš vieną buvo įveiktas XXIV tankų korpusas, į kurį buvo paskirta "Reicho" divizija. Divizijos likučiai kartu su Apsaugos divizija kaudamiesi traukėsi Žitomiro link. Paskui Apsaugos divizija buvo pasiųsta į Berdičevą, čia susijungė su 1-ąją tankų divizija ir tame sektoriuje sėkmingai sulaikė sovietų ataką, tačiau neilgam.

Likusi II SS tankų korpuso "Kaukolės" divizija įsigyveno į ug-

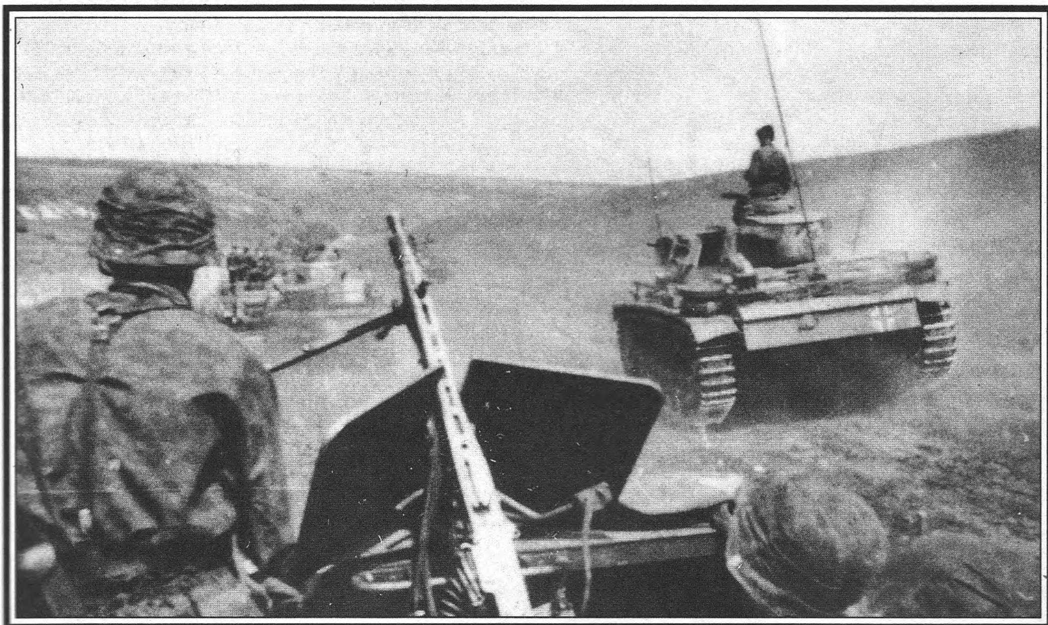
niagesių komandos vaidmenį ir puldinėjo iš vieno fronto sektoriaus į kitą. Lapkričio gruodžio mėnesiais ji tarnavo kartu su Hubės 1-ąja tankų armija, kuri stengėsi išlaikyti Krivoirogą ir gynybines pozicijas prie Dnepro.

Gruodžio 12 dieną ji buvo prijungta prie LVII korpuso ir kartu su 11-ąja ir 13-ąja tankų divizijomis dalyvavo kontratakoje, sulaikiusioje rusų puolimą šiame sektoriuje.

1943 metų Kalėdų išvakarėse rusų pajėgos pietiniame fronto sektoriuje iš savo pozicijų prie Kijevo vėl pradėjo stumti vokiečius į vakarus. Greit buvo atimtas iš vokiečių Žitomiras, ir tik ryžtingos Manšteino pajėgų pastangos sulėtino priešo puolimą. Bet kai kurie vokiečių daliniai jau buvo nustumti atgal 160 km (100 mylių). Rusams pavyko sumušti vokiečius prie Kirovogrado. 1944 metų sausio 8 dieną jie užėmė miestą, bet vokiečių pasipriešinimas ten buvo stipresnis, negu jie tikėjosi, nes dalyvavo 11 vokiečių divizijų, tarp jų: "Vikingų" ir SS šturmo brigada "Valonija", Belgijos savanorių dalinys, neseniai pervestas iš armijos į SS kariuomenę. Šie stiprūs vokiečių daliniai kėlė rimtą grėsmę šiauriniam Konevo ir pietiniam Vatutino sparnams. Kad puolimas būtų sėkmingas, rusams reikėjo panaikinti atsiradusį kyšulį. Sausio 25 dieną Konevas atnaujino ataką, o 29 die-

VIRŠUJE: SS kariuomenės pėstininkai prie Kursko.

APAČIOJE: "Reicho" divizija puola Prochorovkos kryptimi. Liepos 7 dieną visi divizijos daliniai dalyvavo kovoje su Raudonosios armijos daliniais.

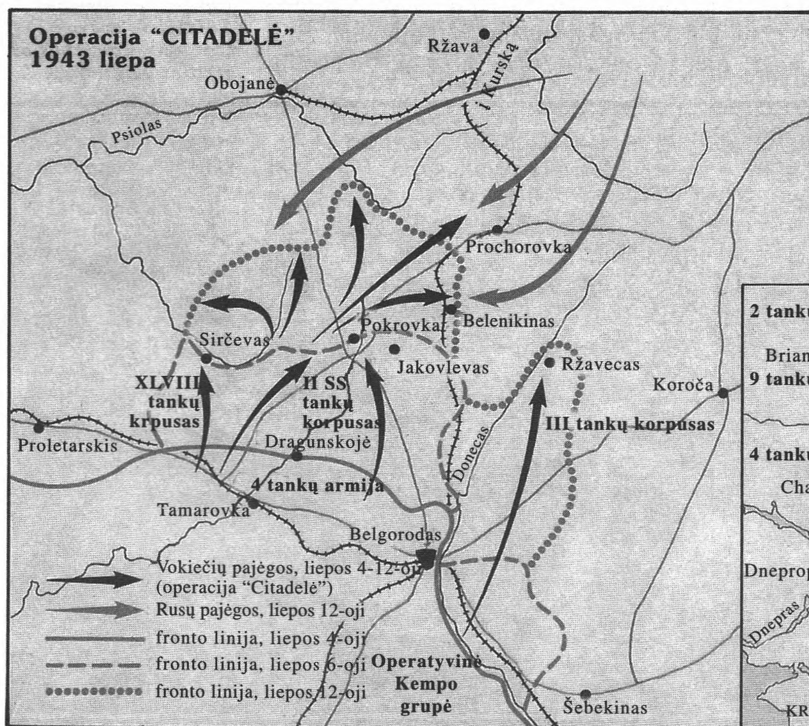

ną prie Čerkasų buvo apsupta 60 000 vokiečių. Neįprastas tokiam metų laikui temperatūros pakilimas buvo pavertęs žemę į pliurzę. Neįmanoma buvo išvažiuoti ir sunku klampoti. Iškyšulio viduryje be jokios naudos plytėjo purvinas aerodromas, kurį Karinės oro pajėgos naudojo aprūpinti atsargomis apsuptas divizijas. Rusams nuolat spaudžiant kyšulys vis mažėjo. Vasario 9 dieną jo plotas buvo 65 km^2.

Hitleris nepritarė kalboms, kad įkliuvę daliniai turi prasilaužti. Jis teigė, kad tik Manšteino pajėgų puolimas gali jas išlaisvinti. Tačiau rusai aplink kyšulį sutelkė 35 divizijas, ir atrodė, jog bet kokios pastangos pabėgti iš ten bus bergždžios. Galiausiai fiureris buvo įtikintas leisti apsuptiems daliniams išsiveržti. Vienintelis šarvuotas dalinys apsupty — 5-oji SS tankų divizija "Vikingai", vadovaujama SS obergrupenfiurerio Herberto Oto Gilės, turėjo dengti sparnus, o SS šturmo brigada "Valonija" suformuoti ariergardą.

Pabėgimas iš Čerkasų apsupties

Vasario 16 dienos naktį prasidėjo veržimasis iš apsupties. Judėti pažliugusia žeme buvo sunku. Kai sovietai suprato, kas darosi, vokiečius užklupo artilerijos ir raketų ugnis. Sužeistieji buvo palikti. Liko ir daug artilerijos bei sunkiųjų ginklų. SS šturmo brigada "Valonija" būdama ariergarde patyrė labai didelius nuostolius. 70 procentų jos vyrų liko gulėti negyvi mūšio lauke, o ir brigados likučiams, atsidūrusiems arčiau vokiečių linijos, grėsė pavojus būti sutriuškintiems persekiojančių rusų. Tuomet SS kareiviai parodė pasiaukojimo pavyzdį, kas jiems jau ne kartą buvo tekę: keletas "Vikingų" tankų apsisuko atgal ir pridengė besitraukiančiuosius. Jie laikė priešą gana ilgai ir brigada suspėjo pasiekti vokiečių linijas nesutriuškinta.

1943 metų liepos 4 dieną vokiečių tankų armijos pradėjo puolimą Kursko kyšulio pietuose ir šiaurėje. Operacija vadinosi "Citadelė". Pietuose priešakinėje fronto linijoje kovojo "Didžiosios Vokietijos" divizija, kaip XLVIII tankų korpuso dalis.

Ištrūkti gyviems pavyko 32 000 vokiečių. Nepaisant paliktų ginklų, buvo džiaugiamasi, kad pavyko išvengti didelės nelaimės. Jei apsupti daliniai būtų buvę sutriuškinti, Manšteino armijų grupė "Pietūs" būtų patyrusi mirtiną smūgį.

Abiejų karinių pajėgų vadai Gilė ir Degrelė dėl gero jų kareivių pasirodymo buvo pakviesti į Hitlerio būstinę Prūsijoje ir apdovanoti. Gilė gavo Ąžuolo lapų ir Kardo apdovanojimą, o Degrelė — Riterių kryžių.

1944 metų vasarį "Reicho" divizija, kaip visiškai išsekusi, buvo atitraukta iš fronto ir nusiųsta į Prancūziją pailsėti ir atsigauti. Divizijos kovinė grupė, vadovaujama SS oberfiurerio Heinco Lamerdingo, liko Rytų fronte.

1944 metų kovą armijų grupė "Pietūs" buvo priversta pamažu trauktis iki Dnestro upės prie Rumunijos sienos. 1944 metų kovo 11 dieną "Kaukolės" elementai lėktuvu buvo perkelti į Baltą ir tapo naujos gynybos linijos branduoliu.

APAČIOJE KAIRĖJE: Pavargę, bet linksmi SS kareiviai okupuoja kaimą "Citadelės" operacijos metu.

APAČIOJE: "Sepas" Dytrichas, apsirengęs SS obergrupenfiurerio uniforma.

Įvykiai klostėsi per daug sparčiai, ir, kol naujos gynybos linijos dar nebuvo parengtos, 6-oji ir 8-oji armijos nepajėgė sulaikyti Raudonosios armijos persikėlimo per Dnestrą plačiu ruožu. Rusai įsiskverbė giliai į Rumunijos teritoriją. "Kaukolės" divizija, prišlieta prie XLVIII tankų korpuso, skynėsi kelią į vakarus vengdama būti apsupta. Pavargę esesininkai trejetą savaičių kovojo su sovietų avangardu traukdamiesi per Baltą ir Rumuniją, per Sireto upę į Karpatų kalnus.

Galiausiai sovietų puolimas prarado savo veržlumą. Gegužės mėnuo buvo palyginti ramus. Birželio 9 dieną divizija buvo atitraukta nuo fronto linijos pailsėti ir sustiprėti. Ji gavo labai reikalingų tankų ir šarvuotų transporto priemonių, taip pat 6000 naujų karių. Dalis jų buvo "Kaukolės" veteranai, pagiję po sužeidimų, bet geri du trečdaliai — žali naujokai, skubiai pervesti iš neseniai suformuotos 16-osios SS šarvuočių grenadierių divizijos "SS reichsfiureris".

1944 metų kovą armijų grupė "Pietūs" stengėsi atgaivinti savo kairįjį sparną, kuris buvo visiškai išklibintas rusų puolimo: tarp 1-osios

ir 4-osios tankų armijų prie Proskurovo atsivėrė didžiulis plyšys. Nespėjus jo užlydyti, 1-oji tankų armija atsidūrė apsupty prie Kameneco-Podolsko. Tarp įkliuvusių į spąstus dalinių buvo Apsaugos divizija ir Lamerdingo vadovaujama kovinė grupė "Reichas".

Hitleris sutiko leisti į Rytų frontą atnaujintą II SS tankų korpusą, kurį sudarė elitinė 9-oji SS tankų divizija "Hohenštaufen" ir 10-oji SS tankų divizija "Frundsbergas". Šios dvi divizijos, nors neužgrūdintos mūšyje, buvo elitiniai daliniai, parengti pagal visus standartus. Daugiausia juose tarnavo Reicho vokiečiai, apmokyti ir apginkluoti aukščiausiu lygiu. Reikšminga ir tai, kad jų pagrindą sudarė tokių išbandytų dalinių, kaip "Reichas" ir Apsaugos divizija, kadrai ir kad jiems pasisekė treniruotis visus metus. Iš abiejų divizijų buvo tikimasi pasirodymo, tolygaus geriausioms SS kariuomenės divizijoms. Divizijai "Hohenštaufen" vadovavo SS brigadefiureris Vilis Bitrichas, o "Frundsbergui" — SS brigadefiureris Karlas fon Trauenfeldas.

Tuo tarpu prie Kameneco-Podolsko lėktuvais buvo atgabenta daug degalų ir amunicijos, kad būtų išvengta Manšteino pajėgų likimo (kai atėjo laikas veržtis iš apsupties, jos turėjo palikti daugumą sunkiųjų ginklų). Kovo 27 dieną prasidėjo atsitraukimas, dengiamas pūgos. "Hohenštaufen" ir "Frundsbergas", kaip 4-osios tankų armijos dalis, dalyvavo kontratakoje. Jos turėjo palengvinti 1-osios tankų armijos atsitraukimą, kai toji skynėsi sau kelią vakarų kryptimi. Ryšys buvo užmegztas balandžio 7 dieną ir per kitas 9 dienas didžioji dauguma Manšteino pajėgų saugiai sugrįžo į vokiečiams priklausiusią teritoriją. Ne taip, kaip pasitraukimas iš Čerkasų apsupties, šitas apsiėjo be didelių nuostolių. Nustatyta, kad traukdamiesi vokiečiai iš rikiuotės išvedė kelis šimtus rusų šarvuočių.

Balandžio mėnesį Apsaugos divizija buvo atitraukta iš Rytų ir nusiųsta į Prancūziją pailsėti ir "pasiremontuoti". Maždaug tuo pat metu Lamerdingo kovinės grupės likučiai įsiliejo į "Reicho" diviziją Prancūzijoje. Divizijos "Hohenštaufen" ir "Frundsbergas" buvo laikomos Lenkijoje kaip rezervas, bet kai birželio mėnesį sąjungininkai išsilaipino Normandijoje, abi jos buvo skubiai nusiųstos į Vakarų frontą. "Vikingų" divizija, labai nukentėjusi bėgant iš Čerkasų apsupties, buvo atšaukta iš fronto pailsėti ir atsigauti, palikusi savo vietoje kovinę grupę.

Pasitraukimas nuo Leningrado

1944 metais vokiečiams šiaurinėje Rusijoje pasidarė riesta. Raudonoji armija, įveikusi Leningrado apsuptį, perėjo į puolimą ir po truputį stūmė vokiečių armijas į vakarus link Estijos ir Latvijos. Šitame fronto sektoriuje buvo sukoncentruota daugiausia Vakarų ir Rytų Europos savanorių dalinių. Pagrindinės SS pajėgos šioje vietoje buvo II (vokiškas) SS tankų korpusas, vadovaujamas SS grupenfiurerio Felikso Šteinerio ir sudarytas iš 11-osios SS savanorių divizijos "Nordland" bei SS savanorių brigados "Nyderlandai". Tuose dviejuose dariniuose tarnavo savanorių iš Norvegijos, Danijos, Olandijos, Prancūzijos, Suomijos, Švedijos, Šveicarijos. Tame pačiame fronto sektoriuje buvo ir 15-oji bei 19-oji SS karo grenadierių divizijos iš Latvijos, 20-oji grenadierių divizija iš Estijos, taip pat flamandų brigada "Langemarck" ir valonų šturmo brigada "Valonija".

Sausio pabaigoje Raudonoji armija pasiekė vokiečių gynybines

linijas prie Narvos. Jos tęsėsi nuo Narvos miesto į pietus Narvos upės pakrantėmis iki Peipaus ežero ir žemyn iki Polocko šiaurės vakaruose nuo Vitebsko. Buvo tikėtasi koncentruoto Raudonosios armijos susitelkimo palei visą liniją. Vasario 2 dieną taip ir atsitiko. *Bet kokia viltis lengvai nugalėti vokiečiams greitai pranyko.* Narva per šimtmečius buvo strategiškai svarbus miestas — vartai į Estiją. Vakariniame Narvos upės krante buvo įrengtos gynybinės pozicijos, ir keletą kitų mėnesių Šteinerio vyrai bei kitų SS dalinių kareiviai tvirtai atlaikė viską, ką jiems teikė priešas. Šitame sektoriuje pasižymėjo SS kariuomenės užsienio savanorių daliniai, ir Narvos gynyba buvo pavadinta "europietiškos SS mūšiu".

Narvos mūšis

Vokiečiai įrengė didelį ir stipriai ginamą placdarmą, pridengiantį Narvą iš rytų pusės. Jis buvo tiesiai priešais miestą. Čia į apkasus įsikasę divizijos "Nordland" bei "Nyderlandų" brigados kareiviai laukė neišvengiamo puolimo. Vokiečių pajėgos prie Narvos buvo sudarytos iš armijos, SS kariuomenės, Karinių oro pajėgų ir Karinio jūrų laivyno būrių. Jų priešininkų pajėgas sudarė sovietų 8-oji bei 47-oji armijos ir 2-oji smogiamoji armija.

Vasario pradžioje Raudonoji armija ėmė mėginti susilpninti vokiečių gynybą smarkiai apšaudydama artilerijos sviediniais. Keletui rusų dalinių pavyko persikelti per Narvos upę tarp Hungerburgo bei Narvos ir įrengti ten nedidelį placdarmą. Tačiau SS grenadieriams pasisekė atstumti priešą atgal. Vasario 3 dieną tolesnes rusų pastangas įrengti placdarmą sužlugdė divizijai "Nordland" priklausęs 11-asis "Hermano fon Zalcos" tankų batalionas. Galiausiai priešui pavyko įrengti nedidelį placdarmą prie Sivertskio, į šiaurės vakarus nuo miesto, bet jo bandymą iš placdarmo prasiskverbti į vokiečių užnugarį greitai sulaikė SS kovinė grupė. Tą placdarmą — vokiečių susierzinimo priežastį — sugriovė darnus "Nordland" ir "Nyderlandų" elementų puolimas.

Rusai įsirengė dar vieną placdarmą ant vakarinio Vopskulos upės kranto. Jį palaikė sunkioji artilerija. Tačiau jį irgi sugriovė 19-oji karo grenadierių divizija, stojusi į mūšį vienas prieš vieną. Už ypatingą narsumą kovoje buvo apdovanotas Estijos savanoris unteršarfiureris Haraltas Nugiseksas. Jis tris kartus pasirodė priešais priešo ugnį ragindamas pulti savo būrį. Du kartus priešo ugnis priplojo jo karius prie žemės, tačiau jis vedė savo vyrus kautis vienas prieš vieną ir taip ištraukė priešo kareivius iš jų pozicijų.

1945 metų gegužės 2 dieną jis buvo apdovanotas Geležinio kryžiaus Riterių kryžiumi. Po penketo dienų pateko į nelaisvę ir daugelį metų praleido Sibire, belaisvių stovykloje.

Apsidžiaugę savo sėkme, rusai nusprendė pradėti desantinį puolimą pakrantėje į vakarus nuo Narvos, apeidami gynėjus ir įsiskverbdami giliai į vokiečių užnugarį. Vokiečių daliniai susidoroti su šia grėsme, suprantama, buvo paimti iš Narvos gynybos.

Puolėjai kėlėsi žvejų laiveliais ir garlaiviais. Jie sugebėjo išsikelti nepastebėti ir aplenkė gynėjus. Išsikėlė artimiausioje pakrantėje netoli Merekulos. Tačiau gynėjai greitai susiėmė, ir nors sovietų pajėgos sugebėjo patekti į miestą, toliau pažengti negalėjo. Vokiečiai išsikvietė pastiprinimą, kurį sudarė SS grenadieriai bei lėk-

Ukrainiečių ir baltarusių frontai
1943 metų gruodį — 1944 metų balandį

1943 metų gruodžio 24 dieną Raudonoji armija pradėjo naują puolimą 1-ajame ukrainiečių fronte. Toliau sausio mėnesį vyko atakos frontuose piečiau. 1-oji vokiečių tankų armija pateko į apsuptį prie Korsun Ševčenkovskio. Gaudamos atsargų iš karinių oro pajėgų, izoliuotos vokiečių divizijos atkakliai kovėsi ir pagaliau vasario 16 dieną pralaužė apsuptį.

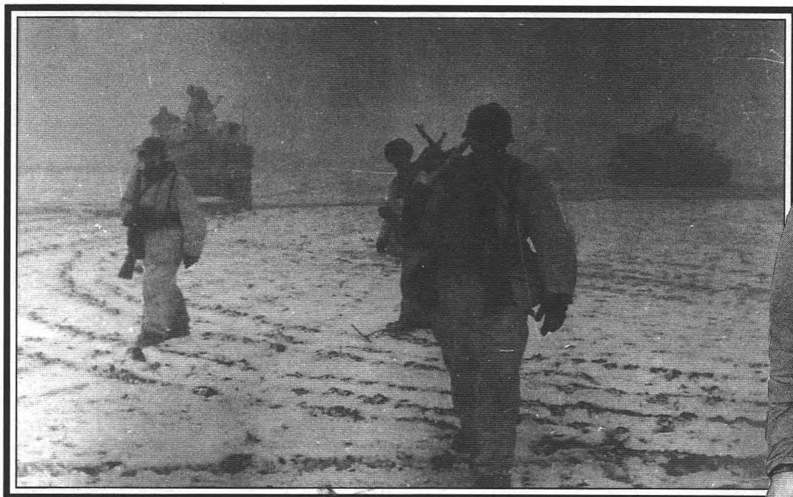
Brest-Litovskas
LENKIJA
Armijų grupė "Pietūs"
2-asis baltarusių frontas
Černogovas
Desna
1-asis ukrainiečių frontas
Armijų grupė "Pietūs"
Kijevas
Mošnis
Koršun-Ševčenkovskis
Dnepras
Čerkasai
Vinica
Lišianka
Gorodiščė
2-asis ukrainiečių frontas
Dnepropetrovskas
Kamenicas-Podolskis
Kirovogradas
3-asis ukrainiečių frontas
Černovcai
VENGRIJA
Krivoj Rogas
Dnestras
Armijų grupė A
4-asis ukrainiečių frontas
Kišiniovas
Odesa
Armijų grupė "Pietūs"
AZOVO JŪRA
JUODOJI JŪRA
KRYMAS

Rusų pajėgos
Vokiečių pajėgos
Vokiečių kišenės
fronto linija,1943 m. gruodžio 23 d.
fronto linija,1944 m. sausio 24 d.
fronto linija, kovo 4 d.
fronto linija, kovo 21 d.
fronto linija, balandžio mėn.
Rusijos-Lenkijos siena 1939 m.
Rusijos-Vokietijos siena 1940 m.

"Sepas" Dytrichas, kurio Apsaugos divizija po Kursko mūšio buvo išsiųsta į Italiją.

DEŠINĖJE: SS karių dėmesį patraukė Raudonosios armijos daliniai per kovą pietinėje Rusijoje po Kurso mūšio. "Kaukolės" ir "Reicho" divizijos bandė sulaikyti sovietų puolimą, bet ne visai sėkmingai. 1943 metų lapkričio 6 dieną Raudonoji armija išvadavo Kijevą, o gruodžio pabaigoje rusų rankose atsidūrė dauguma svarbių placdarmų prie Dnepro. Trečiajam reichui vartai į Rytus ėmė girgždėti.

tuvai "Stuka", ir įsibrovėliai netrukus buvo sutriuškinti, patyrę didelius nuostolius.

Pietuose, netoli Krivaso, Raudonoji armija įrengė stiprų placdarmą, iš kurio būtų galėjusi atakuoti vokiečių užimtą teritoriją. Šiame sektoriuje stovėjo armijos daliniai. Tarp jų buvo ir elitinė "Karvedžių halės" divizija. Vasario 24 dieną atrodė, kad rusai jau prasilauš ir nušluos III SS tankų korpuso ariergardą. Tuoj pat čia atsirado "Nordland" kareiviai. Iš pradžių jiems sekėsi, bet netrukus jų kontrataka buvo atstumta. Tuomet į kontrataką puolė rusai. Mūšis greitai virto rūsčia kova vienas prieš vieną. Tiktai atvažiavę armijos "Tigrai" pagelbėjo SS kareiviams saugiai pasitraukti. Įtemptos kovos tęsėsi kovą ir balandį; vokiečiams atkakliai ginantis rusai mažai pasistūmėjo į priekį.

Kai SS kariai kovo mėnesį užėmė Sirgulą, jie rado lavonus civilinių estų gyventojų, kurie buvo suvaryti į priverstinius darbus teikti amuniciją Raudonajai armijai. Prieš pabėgdami rusai juos nužudė. Taip pat jie prie Hrastovicos sušaudė keletą į nelaisvę paimtų Danijos savanorių.

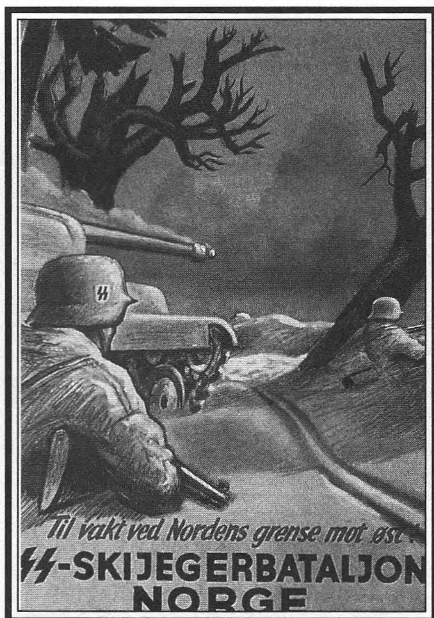
VIRŠUJE: "Vikingų" šarvuočių grenadierius prie Čerkasų. Jis vilki kailiu pamuštą žieminę striukę su gobtuvu, mūvi žieminėmis kelnėmis ir laiko automatą MP40.

VIRŠUJE KAIRĖJE: Fotografija, kuri gana vaizdžiai perteikia sąlygas, su kuriomis susidūrė "Vikingų" divizijos vyrai Čerkasų apsuptyje.

Rusai sustiprina savo atakas

Kovo pradžioje labai suintensyvėjo sovietų artilerijos ir oro pajėgų bombardavimai prie Narvos. Kovo 7 dieną 12 valandų truko oro pajėgų ataka, paskui ugnį paleido artilerija. Tačiau civiliai Narvos gyventojai buvo evakuoti, o SS kareiviai dar giliau įsikasė tarp miesto griuvėsių. Pagrindinė sovietų ataka buvo nukreipta prieš teritoriją, saugomą Danijos savanorių pulko "Generolas Seifardtas". Danų kareiviai atmušė rusų atakas ir netgi patys perėjo į puolimą. Pulko vadas SS oberšturmbanfiureris Volfgangas Joerchelis 1944 metų balandžio 21 dieną buvo apdovanotas Geležinio kryžiaus Riterių kryžiumi pripažinus jo vadovaujamo pulko pasiekimus.

Tuomet pagrindinį smūgį rusai nukreipė prieš Danijos savanorių pulko "De Ruiter" saugomas pozicijas prie Lilienbacho. Po įtemptos kovos priešui pavyko įsibrauti į SS kariuomenės pozicijas, bet, į pagalbą atskubėjus "Nordland", "Danijos" ir "Norvegų" pulkams, jis buvo atstumtas atgal.

VIRŠUJE: SS kariuomenės naujokų šaukimo plakatai Norvegijai (kairėje) ir Olandijai (dešinėje). Abiejų šių tautybių kariai 1944 metų pradžioje kovėsi prie Narvos. Daug norvegų buvo 11-ojoje SS savanorių šarvuočių grenadierių divizijoje "Nordland", kuri dalyvavo mūšyje. O Daniją reprezentavo SS savanorių brigada "Nyderlandai".

Nors Danijos SS kareiviai drąsiai ir dažnai sėkmingai gynėsi prie Lilienbacho, darėsi aišku, kad placdarmo ant rytinio Narvos upės kranto dalis ilgiau neišsilaikys. SS kariuomenė buvo netekusi daug karių ir ginkluotės, o rusų galia vis stiprėjo. Tačiau 1944 metų birželį Raudonoji armija vis dar nepaėmė Narvos, nors placdarmas rytiniame upės krante priešais miestą buvo labai sumažėjęs. Vokiečiai, žinodami, kas ištiko jų kolegas centriniame ir pietiniame Rusijos fronto sektoriuose, suprato, kad jų padėtis prie Narvos kiekvieną dieną darosi vis rizikingesnė, ir todėl nutarė pasitraukti ir užimti naujas gynybines pozicijas labiau į vakarus, prie vadinamosios Tanenbergo linijos.

1944 metų liepos 24 dieną masyvios atakos žnyplėmis šiaurinis lankas privertė 20-ąją SS karo grenadierių diviziją pasitraukti už Narvos upės. Estijos savanoriai buvo priversti trauktis į vakarus ir, gindami savo tėvynę, kovoti už kiekvieną žemės pėdą. Jau sykį turėję ant savo sprando sovietų okupantus, nenorėjo, kad jie vėl grįžtų, todėl kovojo labai atkakliai. Liepos 24 dieną SS daliniai iš rytinio upės kranto greitai persikėlė per Narvą ir suėjo į miestą, nugriovę visus tiltus. Kitos dienos vakare jie evakavosi iš Narvos. Traukiantis į Tanenbergą buvo atkirstas ir sunaikintas danų savanorių dalinys "Generolas Seifardtas". Liepos 24 prasidėjo rusų puolimas prie Tanenbergo. Subtili vokiečių ir Europos savanorių taktika mažai ką gelbėjo, kadangi rusų buvo daugiau. Mūšyje geriau sekėsi čia vienai, čia kitai pusei. Nepaisant daugelio pergalių, SS kariuomenei teko patirti ir didelių nuostolių, o priešas tuo tarpu vis papildydavo savo pajėgas naujais kareiviais. SS, nepaisant viso jos šaunumo, jau buvo pralaimėjusi: beveik visi jos tankai išėję iš rikiuotės, iš artilerijos likę tik likučiai.

Rugpjūtį sumažėjo Raudonosios armijos atakų: ji kaupė jėgas finaliniam smūgiui prieš apsuptą SS kariuomenę. Europos savanoriai, vis apšaudomi artilerijos, tegalėjo su įtampa laukti mirtino smūgio.

Tuo metu Europos savanoriai žinojo, kad rusų puolimas pridarė skylių fronto linijoje. Pavyzdžiui, birželio 22 dieną Raudonoji armija pradėjo puolimą visu frontu. Šifruotas jo pavadinimas buvo "Bagrationas". Be abejonės, jis buvo numatytas trečiosioms vokiečių invazijos metinėms prisiminti. Raudonoji armija turėjo milžiniškas 4 milijonų vyrų pajėgas, palyginti su dviem milijonais Vermachto kareivių. Armijų grupė "Centras", turėjusi kirsti pagrindinį smūgį puolimo metu, išdėstė tris ketvirčius milijono vyrų, 1000 tankų ir 10 000 artilerijos vienetų. Tačiau prieš ją stojo daugiau kaip du milijonai raudonarmiečių, 4000 tankų, beveik 29 000 artilerijos vienetų.

Dar daugiau: vidutinis Raudonosios armijos kareivis jau nebuvo tas tik pusiau apmokytas, prastai ginkluotas valstietis, 1941 metų vasarą susidūręs su Vermachto galybe. 1944 metų Raudonosios armijos fronto linijos kovinius dalinius sudarė jau patyrę kovų ve-

KAIRĖJE: Silvestras Stadleris, "Reicho" divizijos šturmbanfiureris. Vėliau jis išėjo vadovauti 9-ajai SS tankų divizijai "Hohenštaufen". Pastaroji kartu su 10-ąja tankų divizija "Frundsbergas" buvo suformuota 1943 metų pradžioje iš vokiečių tautybės naujokų. Nepaisant to fakto, kad naujokai vėliau buvo perrūšiuoti, abi divizijos tapo puikiausiais koviniais dariniais. Antroje 1943 metų pusėje abi baigė pirminį apmokymą. 1944 metų balandį abi buvo pasiųstos į Rytų frontą prie Tarnopolio sulaikyti rusų puolimo ir išvaduoti Apsaugos divizijos bei kitų dalinių iš Kameneco-Podolsko apsupties. "Hohenštaufen" naujokai buvo šauktiniai, bet jie išėjo tą patį ideologinį apmokymą kaip ir SS savanoriai. Visi privalėjo prisiminti esą Hitlerio kareiviai. Mokomoji medžiaga, išdalinta šiems kariams, teigė, jog istorijos pamokos parodė, kad "bebaimiai kariai, priklausantys Reicho vadovybei, turi panaudoti visus metodus bet kokioje situacijoje".

teranai, apginkluoti puikiais ginklais. Pavyzdžiui, paskutinysis tankas T-34 su aukščiausios klasės 85 mm pagrindiniu ginklu ir naujasis "Josifo Stalino" sunkusis tankas su 122 mm ginklu galėjo būti pavyzdžiai visiems tankams. Ore Tarybų Sąjunga irgi tapo lygi Vokietijos karinėms oro pajėgoms, įgijusi puikius naikintuvus ir atakuojančius lėktuvus. O ir turėjo jų daugiau.

Nors 1943 metai ir pirmoji 1944 metų pusė Trečiojo reicho kariuomenei Rytų fronte buvo nesėkmingi, Hitleris turėjo priežasčių būti didžiai patenkintas elitinėmis SS divizijomis. Ne kartą SS daliniai įrodė tvirtybę nesitraukdami net iš ten, iš kur, atrodė, neįmanoma nesitraukti, tuo tarpu Vermachto būriai neištverdavo ir traukdavosi. Nors net fanatiškiausi SS kareiviai suprato, kad karinė sėkmė Rytuose neįmanoma, jie ir toliau nesiliovė aukotis, dažnai pridengdami kitus dalinius, kad šie suspėtų pasitraukti.

Nedaugelis Vermachto dalinių pelnė tokį fiurerio pasitikėjimą, kokį pelnė SS kariuomenė. Tačiau, nors ir didžiuodamasis jais bei jų užtarnautu elitiniu statusu, Hitleris iš jų per daug tikėjosi. Vis dažniau SS divizijos buvo siunčiamos į sunkiausias kovas, kad tik vokiečiai iškovotų eilinę pergalę. Tai pavykdavo, nes daliniai buvo elitiniai. Tačiau jų kovotojai vis dėlto nebuvo supermenai, ir turėjo ateiti laikas, kai netgi jie negalėjo nieko padaryti, kad vokiečiai nepralaimėtų.

Nors SS kariuomenei kare teko vos 5 procentai Vermachto kovinės galios, reikšminga tai, kad 20 procentų visų SS divizijų buvo tankų divizijos, ir dar aukščiausio standarto. Iš tiesų daugiau kaip

APAČIOJE: Apsaugos divizijos PzKpfw IV Kameneco-Podolsko apsuptyje. 1943 metų lapkritį divizija iš Italijos buvo atšaukta į Rytų frontą, bet atstumta į vakarus prasidėjus dideliems Raudonosios armijos puolimams. Tie puolimai truko ketvertą mėnesių ir sunaikino visą Vokietijos armijų pietinį sparną. Šitai užduočiai įvykdyti Raudonajai armijai prireikė 4 milijonų kareivių, 4000 tankų ir artilerijos vienetų bei 4000 lėktuvų.

25 procentus visų tankų divizijų ir apie 30 procentų visų tankų grenadierių divizijų sudarė SS kariuomenės divizijos. Vis dėlto, nepaisant šito fakto, tik 12 procentų SS divizijų galima pavadinti elitinėmis. Visos kitos buvo dažnai netgi nereikšmingos, kadangi suformuotos baigiantis karui, prastai apginkluotos ir tik vadinosi skambiai — divizijomis. Turint omeny tokius skaičius, karinė SS kariuomenės pasiekimų Rytų fronte reikšmė yra nenuginčijama.

Nepaisant SS kariuomenės pastangų, 1944 metų vasarą Raudonosios armijos puolimas buvo tik prilaikytas. Kitas jos puolimas nuves ją į patį Reichą. Bet 1944 metų birželį Hitlerį dar jaudino įvykiai Vakarų Europoje: į krantą išsilaipino sąjungininkai. Dar kartą Hitleris nukreipė žvilgsnį į savo SS divizijas, kad jos išgelbėtų karinę situaciją.

***VIRŠUJE:** Plakatas, šaukiantis naujokus į 27-ąją SS savanorių šarvuočių grenadierių diviziją "Langemarck" — dalinį, kuris patyrė didelius nuostolius mūšyje prie Narvos. Pačiai SS kariuomenei 1944 metai buvo pralaimėjimų ir atsitraukimų metai. Nors mūšyje daugelis dalinių pasirodė puikiausiai, atrodė, kad niekas nepajėgs sustabdyti rusų antplūdžio. Hitleris sakė: "Jei kiekvienas atkakliai kovotų už kiekvieną žemės pėdą ir priverstų priešą brangiai sumokėti už kiekvieną puolimo žingsnį, netgi rusų armijų puolamoji galia vieną gražią dieną turėtų išsekti." Jis klydo: tai SS kariuomenė ėmė sekti.*

MŪŠIAI VAKARUOSE

1944 metų vidurys Trečiajam reichui buvo juodas metas. Rusai pradėjo didelį puolimą Rytų fronte. Buvo kėsintasi į Hitlerio gyvybę. Normandijoje išsilaipino sąjungininkai ir SS kariuomenė stojo į mūšį, iš paskutiniųjų stengdamasi sutrukdyti jiems įsirengti placdarmą.

1943 metų rugpjūtį Šiaurės Afrikoje vokiečių kariuomenė buvo visiškai sumušta. Tie daliniai, kurie nebuvo paimti į nelaisvę Tunise, permesti į Siciliją, o iš ten — į žemyną Italijoje. Vėlesnė sąjungininkų invazija į Italiją (1943 metų rugsėjo mėnesio išsilaipinimas Salerne) po truputį stūmė italų kariuomenę į šiaurę. Kartu su ja buvę vokiečiai kovojo sėkmingą atsitraukimo kovą, patirdami labai nedidelius nuostolius. Sąjungininkams prireikė ilgos ir brangios kampanijos, kad išvarytų juos iš Italijos.

Britai ir amerikiečiai nusprendė išlaipinti jūrų desantą prie Ancijaus, į pietus nuo Romos. Tolesniu žygiu jie turėjo atkirsti 6-ąjį ir 7-ąjį plentus, kurie buvo pagrindiniai vokiečių aprūpinimo keliai vakariniame Gustavo linijos gale, kur ties Monte Kazino buvo sustabdytas sąjungininkų puolimas. Vokiečiai, kuriems būtų iškilusi grėsmė iš užnugario, būtų pasitraukę nuo linijos ir leidę sąjungininkų kareiviams pasiekti Ancijų. Būtent Ancijuje SS kariuomenės daliniai pirmą kartą stojo į kovą su anglų ir amerikiečių pajėgomis.

1943 metų vasarą buvo suformuota nauja šarvuočių grenadierių divizija, pavadinta garbingu "SS reichsfiurerio" pavadinimu. Jos pagrindą sudarė SS šturmo brigados "Reich-

1944 metų birželį Apsaugos divizijos "Tigrai" važiuoja per Prancūziją į Normandiją. Rugpjūčio mėnesį divizija neteko visų savo tankų.

PRIEŠAIS VIRŠUJE: 16-osios šarvuočių grenadierių divizijos "SS reichsfiureris" savaeigiai Stug III 1944 metų pradžioje važiuoja per Italijos miestą. Divizija gerai kovojo prie Ancijaus ir vėliau ėmėsi antipartizaninės kovos Šiaurės Italijoje.

PRIEŠAIS APAČIOJE: SS tankų "tūzas" SS oberšturmfiureris Michaelis Vitmanas.

sfiureris" kadrai, o pastaroji savo ruožtu buvo sudaryta iš Himlerio asmeninės palydos dalinio.

Naujosios divizijos vadas buvo buvęs Teodoro Aikės "Kaukolės" divizijos pulko vadas SS brigadefiureris Maksas Simonas. Divizija buvo suformuota Korsikoje, bet 1943 metų spalį, kai sąjungininkai užėmė Sardinijos ir Korsikos salas, pervesta į žemyno Italiją. Sąjungininkams išsilaipinus prie Ancijaus, divizija dar tebebuvo treniruojama. Jos elementai turėjo skubiai vykti į frontą. Tai buvo keletas SS šarvuočių grenadierių 35-ojo ir 36-ojo pulkų kuopų bei SS tankų jėgerių skyriaus 16-asis dalinys. Jie kovėsi Ancijaus-Netuno placdarme iki 1944 metų kovo 9 dienos.

"SS reichsfiureris" Italijoje

Tuo tarpu Hitleris susirūpino, kad jo buvę sąjungininkai vengrai neapleistų bendrų reikalų ir nepereitų į sovietų pusę. Kad užbėgtų tam už akių, jis parengė operaciją "Margaretė" ir didžioji dalis likusios divizijos buvo pervesta į Vengriją dalyvauti valdžios atėmime iš admirolo Horthy'o.

Netrukus šie daliniai grįžo. Italijoje tęsėsi sąjungininkų puolimas. Daliniai laiku spėjo susijungti ir stoti į kovą su britų 8-ąja armija. Toji negailestingai stūmė juos pro Sieną ir Pizą į Kararą. Įsitraukusi į sunkią gynybinę kovą 1944 metų pabaigoje, ji įsivėlė į antipartizaninius veiksmus ir jos reputacija smarkiai pašlijo po daugybės civilių gyventojų nužudymo prie Padulos di Fusečio ir Sant Anos di Stacemos. Be šito, rugsėjo mėnesį divizija įsivėlė į civilių gyventojų žudynes Marcabote, nors vokiški šaltiniai teigia, kad tie žmonės nebuvo nužudyti, o žuvo patys, patekę į vokiečių ir gerai ginkluotų partizanų susišaudymą.

1944 metų spalį divizijai vadovauti ėmė SS oberfiureris Oto Baumas, dar vienas buvęs "Kaukolės" divizijos pulko vadas. 1945 metų sausį "SS reichsfiureris" pateko į Italijos šiaurės rytus. Paskui Hitleris nusprendė pridurti ją prie savo karinių pajėgų ruošiamai kontratakai Balatono ežero teritorijoje.

Dar vienas didelis SS kariuomenės dalinys, tarnavęs Italijoje,

APAČIOJE: Apsaugos divizijos šarvuoti tankai Šiaurės Italijoje 1943 m. Divizija buvo atsiųsta čia po Kursko mūšio. Hitleris paaiškino priežastį taip: "Ten aš galiu šį tą padaryti su elitiniais dariniais, kurie politiškai artimi fašizmui." Vis dėlto divizijos buvimas Italijoje nebuvo laimingas. Prieš grįždama į Rusiją, ji įsivėlė į daugelį civilių gyventojų žudynių.

buvo elitinė Adolfo Hitlerio apsaugos divizija, pervesta iš Rytų fronto 1943 metų liepą ir savo sunkiuosius ginklus bei šarvuočius palikusi Rusijoje. Ji dalyvavo nuginkluojant Italijos armiją, 1943 metų rugsėjį nuvertus Musolinio režimą, kovojo antipartizaninę kovą ir tų pačių metų rudenį grįžo į Rytų frontą.

Be Vokietijos SS dalinių, žinoma, buvo ir daug Italijos savanorių, ištikimų fašistiniam režimui, kurie tarnavo SS kariuomenės daliniuose. Pavyzdžiui, Italijos SS legionas kovojo kartu su divizija "SS reichsfiureris" Ancijaus-Netuno placdarme ir pasirodė taip gerai, kad buvo paminėtas oficialiose Vermachto ataskaitose.

Didelė dalis legiono, vėliau tapusio 29-ąja SS karo grenadierių divizija (italų Nr. 1), kovinio gyvenimo prabėgo kovojant su partizanais, kurių dauguma buvo komunistai, Po slėnio teritorijose. Tos kovos buvo itin aršios. Italijos savanoriai taip pat sudarė didelę dalį 24-osios kalnų divizijos "Medžioklis", kuri daugiausia laiko praleido kovodama su partizanais tolimoje Italijos šiaurėje ir Adrijos pajūryje.

Nors SS kariuomenė nesuvaidino didelio vaidmens Italijos kampanijoje, SS saugumo elementai Italijos žmonėms uždėjo savo antspaudą. SD atstovas Romoje SS oberšturmbanfiureris Herbertas Kapleris įsakė sušaudyti 335 civilius įkaitus už tai, kad 1944 metų kovo 23 dieną partizanai nužudė 32 Romos policijos dalinio narius. Operacija buvo itin brutali: įkaitai buvo išvežti iš Romos, nuvežti į senovines Ardeatino olas ir nušauti pistoletų šūviais į pakaušį. Olos paskui buvo susprogdintos. Po karo Kapleris buvo areštuotas ir nuteistas kalėti iki gyvos galvos.

1944 metų birželį Hitleris daugiau neabejojo dėl sąjungininkų išsilaipinimo Prancūzijos pakrantėje. Vieno jis nežinojo — išsilaipinimo vietos, todėl buvo priverstas koncentruoti kariuomenę visose pakrantės vietose. Kai birželio 6 dieną sąjungininkai pradėjo išsi-

PRIEŠAIS VIRŠUJE: JAV kareiviai atkakliai kovoja Bosažė 1944 metų birželį.

PRIEŠAIS APAČIOJE: 12-osios tankų divizijos "Hitlerjugendas" grenadierius Normandijos kampanijoje. Atkreipkite dėmesį į maskuojančią itališką uniformą: Vokietijoje ėmė trūkti kareiviškų uniformų.

laipinti Normandijoje, fiureris atsisakė patikėti, kad invazija tikra. Jis teigė, kad ji apsimestinė ir skirta atitraukti Vokietijos karinėms pajėgoms iš ten, kur, jam atrodė, turėjo įvykti pagrindinis išsilaipinimas — tai Pa de Kalė. Kai jį pagaliau pavyko įtikinti, kad invazija tikra, lemtingas atkirtis jau buvo uždelstas.

Birželio 6-osios rytą Apsaugos divizija apsistojo prie Briugės Belgijoje. Ji nebuvo tučtuojau pašaukta į kovą, kadangi sudarė dalį ginkluotųjų pajėgų aukščiausios vadovybės rezervo ir negalėjo stoti į mūšį be specialaus Hitlerio leidimo. Vėliau, praėjus 11 dienų nuo išsilaipinimo, jai galiausiai teko stoti į kovą prie Kano (Caen). Jai giminingas dalinys "Hitlerjugendo" divizija jau buvo tose vietose tarp Paryžiaus ir Kano. Tai buvo pirmasis SS kariuomenės dalinys, įsitraukęs į kovą Normandijoje. Dar vienas pirmaklasis SS dalinys — 17-oji SS šarvuočių grenadierių divizija "Gecas fon Berlichingenas" buvo suformuotas 1943 metų lapkritį ir veikė Tuaro-Anžė regione. Ji buvo pasiųsta į fronto liniją praėjus savaitei nuo sąjungininkų išsilaipinimo.

Mūšiai prie Kano

"Reicho" divizija iš pradžių stovėjo Prancūzijos pietuose netoli Tulūzos, laukdama sąjungininkų smūgio okupuotai Prancūzijai. Tuoj po išsilaipinimo jai buvo įsakyta žygiuoti į šiaurę prie invazijos fronto. Jos žygis į šiaurę buvo paženklintas kova su partizanų (Maquis) daliniais, egzekucijomis Tiulyje ir žudynėmis Oradure prie Glano (žr. 11-ąjį skyrių). Divizija pasiekė Normandiją liepos dešimtą ir nužygiavo prie linijos netoli Perjero vietovės.

Sąjungininkai iš pradžių darė spaudimą iš savo placdarmo rytinio krašto. Vienas didžiausių Didžiosios Britanijos 21-osios armijų grupės, vadovaujamos generolo Bernardo Montgomerio, taikinių buvo Kano miestas. Pirmiausia paimti miestą pabandyta tiesioginiu liepos 6 ir 7 dienų desantiniu puolimu, remiamu Didžiosios Britanijos ir Kanados karinių oro pajėgų. "Hitlerjugendo" divizija užėmė pozicijas prie Kano liepos 7 dieną ir tuoj pat pradėjo formuoti puolimo pajėgas, galinčios sulaikyti britus. Kovinė grupė, vadovaujama SS štandartenfiurerio Kurto Mejerio ir sudaryta iš trijų pėstininkų batalionų ir nemažai tankų PzKptw IV iš divizijos tankų pulko, kartu su armijos 21-ąja tankų divizija pradėjo ataką, ir netrukus britai buvo sustabdyti. Vokiečiai neteko dviejų, bet išvedė iš rikiuotės 30 sąjungininkų tankų. Tačiau sąjungininkų puolimas buvo sulaikytas tik laikinai. Vokiečiai nebuvo pakankamai stiprūs, kad priverstų Didžiosios Britanijos pėstininkus ir šarvuočius trauktis, iš kur pasirodė.

Liepos 9 dieną generolas majoras Fricas Bajerleinas ir jo Mokomoji tankų divizija (Panzer Lehr Division) po košmariško 150 km (90 mylių) kelio nuolat atakuojant sąjungininkų naikintuvams irgi atvyko į pozici-

APAČIOJE: Didžiosios Britanijos kareiviai Normandijoje 1944 metų birželį laukia vokiečių atakos. Sąjungininkų karinių oro pajėgų pranašumas buvo lemiamas vokiečių pralaimėjimo Prancūzijoje faktorius.

jas prie Kano. Divizija spėjo netekti 200 visų rūšių transporto priemonių. Bet dabar Kaną ir gyvybiškai svarbų Karpikvio aerodromą gynė trys galingos tankų divizijos.

Montgomeris nusprendė panaudoti savo labiausiai patyrusius dalinius: 51-ąją (škotų) diviziją ir 7-ąją šarvuočių diviziją. Abi jos buvo 8-osios armijos Šiaurės Afrikoje veteranės. Škotai gavo užduotį praeiti pro 6-osios oro desanto divizijos pozicijas į Rytus nuo Orno upės, o 7-oji šarvuočių divizija — pulti Kaną iš šiaurės rytų. Įtemptose trijų dienų kautynėse britai, susidūrę su narsiu vokiečių pasipriešinimu, nepadarė pažangos ir ataka galiausiai nutraukta.

Liepos 10 dieną 7-oji šarvuočių divizija įstengė prasigauti į vakarus nuo Kano, bet irgi nepadarė pažangos. Britai pastebėjo plyšį vokiečių gynybos linijoje tarp Komono ir Bosažė (Villers-Bocage) kaimo, ir 7-oji šarvuočių divizija tučtuojau juo pasinaudojo: liepos 13 dienos rytą britų šarvuočiai įvažiavo į Bosažė kaimą. Jų nelaimei, tą patį rytą į kaimą įžengė ir SS oberšturmfiureris Michaelis Vitmanas, 101-ojo SS tankų būrio 2-osios grupės vadas, su keturiais "Tigrais" ir vienu tanku PzKpfw. Vitmanas pats susidūrė su keturiais britų "Kromvelio" ("Cromwell") tankais ir tris jų išvedė iš rikiuotės. Ketvirtasis irgi krito nuo jo galingo 88 mm ginklo. Vitmanas paskui prisidėjo prie kitų "Tigrų" ir persekiojo visą britų 22-osios šarvuočių brigados koloną. Užvažiavęs kolonai iš šono, Vitmanas pašovė 23 britų tankus ir panašų skaičių lengvesnių šarvuotų transporto priemonių. Britų tankų sviediniai netgi iš arti nepajėgė pramušti masyvių "Tigrų" šarvų.

Tačiau kai keturi "Tigrai" ir tankas PzKpfw IV grįžo į kaimą, jų ten laukė britų tankai ir 6 prieštankiniai pabūklai. Visi penki tankai iš labai arti buvo pamušti, pataikius į plonesniais šarvais dengtas vietas. Tankistai pabėgo. Vis dėlto Vitmano veiksmai apsaugojo Mokomosios tankų divizijos sparnus. Už savo nuopelnus jis pelnytai buvo apdovanotas Kardu ir Ąžuolo lapų apdovanojimu (anksčiau buvo gavęs Riterių kryžių).

Birželio 14 dieną plyšys vokiečių linijoje buvo užlydytas. Po keleto invazijos dienų Vermachto vyriausioji vadovybė (Oberko-

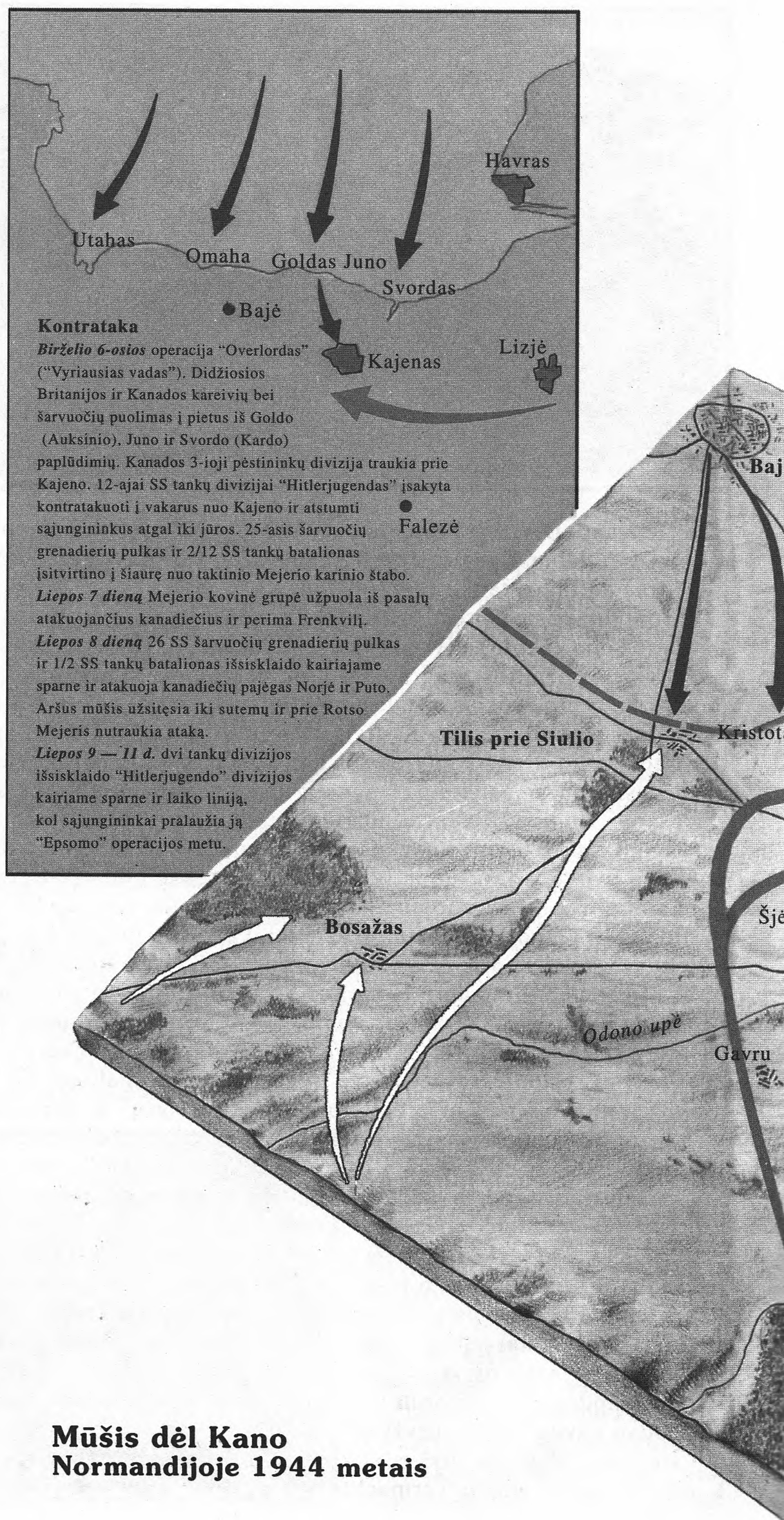

mmando der Wehrmacht, OKW) suprato, kad reikia greičiau siųsti į frontą pastiprinimą. Todėl tučtuojau iš Lenkijos į Normandiją buvo atšauktos 9-oji SS tankų divizija "Hohenštaufen" ir 10-oji SS tankų divizija "Frundsbergas", bet iki mėnesio galo jos neatvyko.

Tuo tarpu SS brigadefiurerio Vernerio Ostendorfo vadovaujama 17-oji SS šarvuočių grenadierių divizija "Gecas fon Berlichingenas" kartu su 6-uoju parašiutininkų pulku į pietus nuo Karentano susidūrė su amerikiečių kareiviais. Miestą užėmė amerikiečių kareiviai, puolę iš Omahos ir Utaho paplūdimių. Birželio 14 dieną "Geco fon Berlichingeno" divizija, dar neatgavusi visų jėgų ir stokojanti sunkiųjų ginklų, kartu su parašiutininkų pulku, dabar ne ką didesniu už grupelę, nesėkmingai bandė išstumti priešą ir patyrė didelius nuostolius. Birželio pabaigoje ir beveik visą liepą divizija išbuvo tame pačiame sektoriuje, stengdamasi išvyti amerikiečius.

Triuškinanti "Epsomo" operacija

Birželio 25 dieną, pasiekusios Normandiją "Hohenštaufen" ir "Frundsbergo" divizijos užėmė liniją tarp Bosažė kaimo ir Kano. Jos atvyko laiku, ka-

Mūšis dėl Kano Normandijoje 1944 metais

Rodyklės

Tankų mokomoji divizija 2-oji tankų divizija

12-oji tankų divizija "Hitlerjugendas"

"Hitlerjugendo" taktinis karinis štabas

Divizijos štabas

Artilerijos išdėstymas

Sąjungininkų pajėgos

Fronto linija iki "Epsomo" operacijos

Iš Kano į Falezę

Birželio 26 d. Operacijos "Epsomas" metu sąjungininkai sugebėjo apsupti Kaną iš vakarų. Operacija prasidėjo Šjė ir Sant Menviu puolimu. "Hitlerjugendo" divizijai teko prisiimti svarbiausią atakos smūgį ir ji gerokai pasistūmėjo į pietus.

Birželio 27 d. "Hitlerjugendo" divizija beviltiškai atakuoja Šjė. Jai nepasiseka jo paimti ir ji pasitraukia atgal į 112-osios kalvos pašlaitę.

Birželio 28 — 30 d. Po trijų dienų kruvinų kovų "Hitlerjugendo" divizijai ir kitoms tankų divizijų pajėgoms pavyksta priversti sąjungininkus pasitraukti iš 112-osios kalvos. Sąjungininkai lieka savo pozicijose į pietus nuo Odono ir iki liepos tęsia savo atakas dėl 112-osios kalvos.

Liepos 3 d. Dešiniajame sparne "Hitlerjugendo" divizija laiko linijas į šiaurę nuo Kano, prie Burono.

Liepos 4 d. Prasideda "Čarnvudo" operacija. Kanadiečiai puola Karpikvį. Vakare šiaurinė Karpikvio aerodromo pusė atitenka sąjungininkams.

Liepos 4 — 9 d. "Hitlerjugendo" divizija atstumiama nuo Burono ir patiria didelius nuostolius, kovodama su sąjungininkais, žygiuojančiais į Kaną.

Liepos 11 d. "Hitlerjugendas" atitraukiamas į Potignį persigrupuoti.

Liepos 18 — 20 d. Sąjungininkams pavyksta pralaužti vokiečių linijas šiaurės rytuose "Gudvudo" operacijos metu. "Hitlerjugendas" grįžta kovoti į pietus nuo Kano.

Rugpjūčio 7 — 20 d. "Totalise" (galutinė) operacija. Traukdamiesi keliu į Falezę "Hitlerjugendo" divizijos likučiai sulaiko sąjungininkų puolimą ir dvi dienas laiko šiaurinį Falezės plyšio kraštą.

Rugpjūčio 20 d. Mejeris atsitraukia persikeldamas per Dyvo upę su likusiais gyvais divizijos kareiviais.

Didžiosios Britanijos 50-oji pėstininkų divizija

Puto en Bezinas

Kanados 3-ioji pėstininkų divizija

Bretvilis-Orkvilizis

Frenkvilis

Rotsas

Buronas

Sant Munvin Norėjus

Sant Kontestas

Karpikvis

Antjė

Epronas

Aerodromas

Versonas

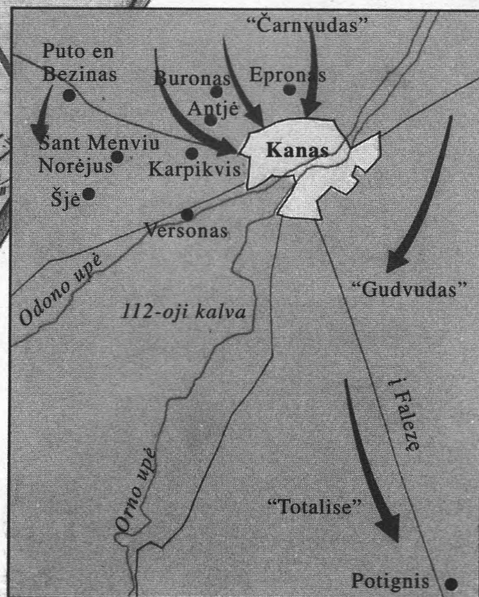
Kanas

112-oji kalva

26-asis SS šarvuočių grenadierių pulkas
2/12 SS tankų batalionas
Birželio 8-oji

Orno upė

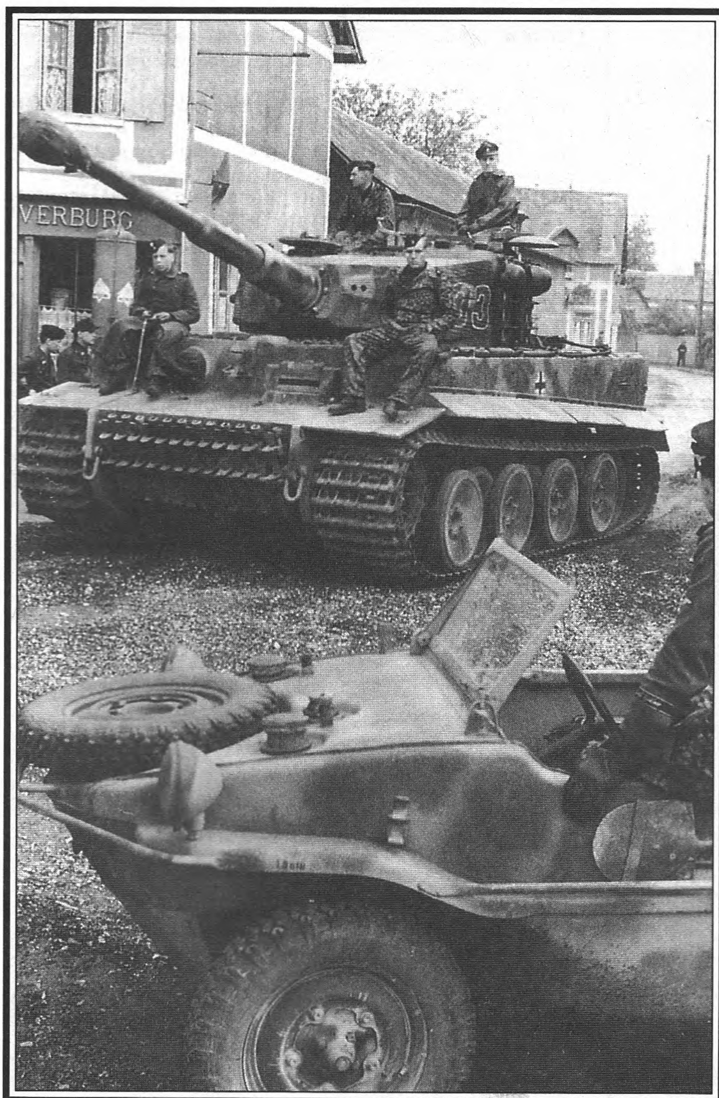
25-asis SS šarvuočių grenadierių pulkas
1/12 SS tankų batalionas
Birželio 6-oji

dangi prasidėjo Montgomerio operacija "Epsomas" (jo bandymas užimti Kaną). Britų VIII korpusas atakavo 6 km (4 mylių) frontu tarp Karpikvio ir Roraji. Dar kartą Montgomeris panaudojo savo geriausius ir labiausiai patyrusius būrius. Tarp jų — 15-ąją (škotiškąją), 11-ąją šarvuočių ir 43-ąją divizijas. Ataka prasidėjo dideliu artilerijos ir laivyno bombardavimu ir netrukus užvirė įnirtingas mūšis dėl kiekvienos žemės pėdos. Vokiečių gynėjai narsiai stengėsi atremti sąjungininkų puolimą. Birželio 27-ąją vokiečiai kontratakavo, bet jų puolimą sulaikė 11-oji šarvuočių divizija, kuri kitą dieną persikėlė per Odono upę ir birželio 29 dieną paėmė svarbią 112-ąją kalvą.

APAČIOJE: 101-ojo tankų būrio "Tigras" per Prancūzijos miestą važiuoja į Normandijos frontą.

Atsakydamas į tai SS obergrupenfiureris Paulas Hauseris pradėjo didelį kontrpuolimą, panaudojęs abi divizijas "Hohenštaufen" ir "Frundsbergas", bet SS kareiviai buvo atstumti atgal. Vokiečių laimei, sąjungininkai, tikėdamiesi sunkesnės atakos, atitraukė 11-ąją šarvuočių diviziją už Odono upės, todėl 112-oji kalva vėl atsidūrė vokiečių rankose.

Tuo tarpu amerikiečių pajėgos priešinosi iš visų jėgų, kad jų neišstumtų, ir išėjo iš savo placdarmo užimti Šerbūro miesto. Tačiau vokiečių griovimo darbų inžinieriai pasistengė taip išardyti uosto įrengimus, kad sąjungininkai galėjo gauti tik 10 procentų tiekiamų atsargų. Amerikiečiai dabar pasiruošė dideliam žygiui į pietus, kur buvo Kutansas, Sant Lo ir Komonas.

"Hitlerjugendo" divizijos grenadieriai laikėsi Kane nepaisydami rūstaus artilerijos, lėktuvų ir laivyno bombardavimo. Tačiau SS daliniai pamažu buvo priversti duoti kelią, ir britai pagaliau pasiekė Orno upę, kuri tekėjo per Kano centrą, bet tik didelių nuostolių kaina. Kita miesto dalis tebebuvo "Hitlerjugendo" divizijos rankose.

Tuomet Apsaugos divizija pasiekė frontą ir perėmė "Hitlerjugendo"

pozicijas Kane, išleidusi 12-ąją SS tankų diviziją rezervan į šiaurę nuo Falezės.

Liepos 18 dieną britai pradėjo operaciją "Gudvudas". Didelės šarvuočių pajėgos turėjo pulti koridoriumi, atsiradusiu vokiečių linijoje dėl masinių bombardavimų. Tačiau dar kartą atrodęs sėkmingas pradinis puolimas greitai ėmė šlubuoti, kai vokiečiai, atsigavę po trijų valandų bombardavimo, ėmė miklinti ginklus prieš sąjungininkų šarvuočius. Nors Apsaugos divizija buvo priversta apleisti didžiąją dalį Kano, sąjungininkai neteko daugiau kaip 400 tankų, o pagrindinė vokiečių gynybos linija išliko beveik nepaliesta.

"Barkmano kampas"

Atvykusi į Normandiją, 2-oji SS tankų divizija "Reichas" prisijungė prie "Geco fon Berlichingeno" divizijos ir susidūrė su amerikiečiais, kai jie bandė žygiuoti į gilumą. Ankstyvojoje divizijos buvimo Normandijoje stadijoje vienas garsiausių tankų mušėjų panoro dar labiau pasižymėti. SS oberšarfiureris Ernstas Barkmanas jau buvo įrodęs esąs vienas geriausių tankistų vadų 2-ajame tankų pulke tarnybos Rytų fronte metu. Liepos 8 dieną jis pamušė pirmąjį tanką Vakarų fronte: JAV tankas M4 "Sherman" tapo jo 75 mm ginklo auka. Liepos 13 dieną prie šitos pergalės buvo priskaičiuoti dar 3 tankai, o liepos 27-ąją jis tapo tikru nacistinės Vokietijos tankų asu izoliuotoje Sant Lo ir Kutanso kelio kryžkelėje, kurią po to pradėta vadinti "Barkmano kampu". Barkmanas su savo šarvuočiu įsitaisė po dideliu ąžuolu ir laukė, kol pasirodys amerikiečių tankų kolona. Kai ilga kolona priartėjo prie jo slaptavietės per šūvio atstumą, jis paleido ugnį, ir du pirmieji tankai "Sherman" užsiliepsnojo. Paskui juos važiavo benzinvežis, ir tankų asas nepraleido tokio puikaus taikinio. Pro liepsnojantį benzinvežį ir tankus šiaip taip pravažiavo dar du tankai. Pirmas buvo tuoj išvestas iš rikiuotės, o antrasis sugebėjo paleisti porą šūvių. Jie nieko nereiškė storiems šarvuočio šarvams. Netrukus ir šitas tankas liepsnojo.

Paskui jo tankas pateko sąjungininkų naikintuvų oro atakon. Jos pataikė į vikšrus ir pažeidė ventiliacijos sistemą. Dengiami lėktuvų artėjo dar du tankai "Sherman". Jie rado Barkmano tanką sveiką ir nepatyrusį didelės žalos. Du "Shermanai" netrukus virto liepsnojančiomis metalo laužo krūvomis. Barkmanas sugebėjo pamušti dar vieną tanką, paskui nusprendė, kad jau laikas trauktis, ir įsakė tanko vairuotojui pasukti atgal.

Devynis iš 14 tankų "Sherman" pamušė vienas jo tankas. Be to, nepaisydamas bombardavimo rimtai apgadintu tanku Barkmanas sugebėjo saugiai parvažiuoti su visa įgula. Už savo nuopelnus rugpjūčio 27 dieną jis buvo apdovanotas Geležinio kryžiaus Riterių kryžiumi.

Sąjungininkai stumia SS

Anksčiau, liepos 25 dieną, amerikiečiai pradėjo "Kobros" operaciją, lydimą smarkaus karinių oro pajėgų bombardavimo. Jo metu "draugiškame" apšaudyme žuvo ir nemažai pačių amerikiečių kareivių. Atkakliai besiginanti "Geco fon Berlichingeno" divizija tapo labai atvira iš oro, todėl buvo priversta trauktis. Vokiečiai labai kentėjo nuo reaktyviniais šoviniais šaudančių sąjungininkų naikintuvų "Jagdbomber" ar "Jabos". Jų atakos mirtinai buvo pavojingos vokiečių

VIRŠUJE: SS kariuomenės tankų karalius "Tigras" Šiaurės Prancūzijos miške. Atkreipkite dėmesį į britų belaisvius, einančius tarnų pareigas. Normandijoje beveik visai nedalyvavo Karinės oro pajėgos. O tai reiškė, kad sąjungininkų karinės oro pajėgos galėjo viešpatauti padangėje. Todėl vokiečių šarvuočiai buvo priversti naudoti maskuotę ir judėti naktimis. Tik tokios miškingos vietovės kaip ši teikė prieglobstį SS tankų divizijoms. Tačiau sąjungininkų naikintuvai šios kampanijos metu vis tiek pridarė vokiečiams didelių nuostolių.

tankams, važiuojantiems siaurais, gyvatvorių apjuostais Prancūzijos kaimų keliais. Daugiausia teko važiuoti naktimis, o dėl to įvykdavo nemažai avarijų. Vienoje avarijoje žuvo Apsaugos divizijos SS oberšturmfiureris Georgas Karkas, pelnęs Riterių kryžių, jo džipui įsirėžus į be šviesų važiuojantį karinį sunkvežimį.

Liepos 26 dieną JAV 1-oji pėstininkų ir 3-ioji šarvuočių divizijos, atakuojančios Marinji kryptimi, susidūrė su stipriomis "Reicho" ir armijos 353-iąja pėstininkų divizijomis ir po dviejų dienų įtemptos kovos tebebuvo vis dar per 2 km (1,5 mylios) nuo miesto. Jų planas prasiskverbti pro Kutansą dabar vargu ar begalėjo pavykti.

Amerikiečiams labiau sekėsi kairiajame sparne, kur 22-oji pėstininkų divizija patyrė tik spontanišką vokiečių pasipriešinimą ir per kitas dvi dienas stūmė vokiečius atgal. Vis dar kovodama prie Marinji "Reicho" divizija buvo priversta skubiai pertvarkyti savo gynybą ir saugoti nuo gresiančio pavojaus savo sparnus. Nepaisant jos geriausių pastangų, kartais amerikiečių atakai buvo neįmanoma atsispirti, ir liepos 28 dieną Kutansas pasidavė.

Liepos 29 dieną jungtinės "Reicho" ir "Geco fon Berlichingeno" pajėgos netoli Sant Deni Liogasto kirto smūgį JAV 67-ajam šarvuočių ir 41-ajam pėstininkų pulkams, bet jų ataka greitai išsikvėpė susidūrus su kiekybiniu sąjungininkų pranašumu. Kad išvengtų apsupimo, SS kariuomenės daliniai buvo priversti grįžti atgal link Avrančeso, bet jis liepos 30 dieną irgi pasidavė JAV 4-osios šarvuočių divizijos tankams.

Tą pačią dieną britų VIII korpusas pradėjo "Jūreivio" operaciją — puolimą Virė kryptimi palei sieną, skiriančią amerikiečių ir britų pajė-

gas. Nors 11-oji šarvuočių divizija greitai užėmė aukštumą aplink Beni Bosažą, užimti Virė nepavyko greitai, ir vokiečiai galėjo sustiprinti savo pozicijas. Proga atstumti visą Vokietijos 7-ąją armiją buvo praleista, ir Virė galėjo išsilaikyti dar septynias dienas.

Amerikiečių kovos planas dabar buvo toks: užeiti už Morteno ir Avrančeso, pasukti prie Komono-Furžeri linijos, o paskui mestis į pietus link Monso ir Alensono. Kadangi Avrančesas jau buvo saugomas vokiečių, vokiečių daliniams Kontentino pusiasalyje grėsė didelis pavojus būti atkirstiems. Kad amerikiečių karinės pajėgos pasiskirstytų į dvi dalis, Hitleris įsakė pradėti Avrančeso puolimą. Jame dalyvavo 2-oji tankų divizija, 116-oji "Kurto" (Windhund) tankų divizija ir Apsaugos bei "Reicho" divizijų elementai. Ataka prasidėjo rugpjūčio 6-osios naktį, ir "Reichas" netrukus paėmė Morteną ir aukštumą prie Sant Hilari.

2-oji tankų divizija irgi padarė neblogą pažangą, beveik pasiekusi Juvinji, tik ją pristabdė ryžtingas amerikiečių pasipriešinimas. Nelaimei, 116-oji tankų divizija buvo įklampinta beveik iš pat pradžių ir visas puolimas pradėjo lėtėti.

Tuo metu II kanadiečių korpusas pradėjo puolimą palei Kano — Falezės kelią, netgi kai vokiečiai patys puolė Avrančeso kryptimi. Tai buvo operacijos "Totalize" galutinė dalis. Kai amerikiečių XV korpusas skubiai judėjo link Aržentano, kanadiečiai šiaurėje siekė prie jo prisijungti. Vokiečiams vėl iškilo apsupimo pavojus, todėl rugpjūčio 11 dieną Hitleris leido pasitraukti iš Morteno apylinkių, kai tik Apsaugos divizija ir 116-oji tankų divizijos surinks savo bombarduotus likučius kontratakai prieš artėjančius amerikiečius. 116-osios tankų divizijos elementai laikinai sustabdė JAV puolimą netoli Mortri, bet atokvėpis buvo labai trumpas. Rugpjūčio 13 dieną Apsaugos ir 2-oji tankų divizijos atvyko į Aržentaną ir tučtuojau turėjo atsisakyti bet kokių minčių apie kontrataką, nes situacija sparčiai prastėjo. Tuo tarpu "Frundsbergas" kovojo, kad sulaikytų amerikiečius prie Domfrono. Netrukus tapo aišku, kad tik staigus pasitraukimas per Falezės-Aržentano plyšį išgelbės vokiečių pajėgas Normandijoje.

Apačioje kairėje: ***"Hitlerjugendo" divizijos šarvuotas automobilis SdKfz 234/2 Puma, nufotografuotas Normandijoje 1944 metų liepą. Normandijos kampanijoje divizija kovojo puikiausiai. Jos pasirodymas — gero apmokymo, kurį ji gavo, liudijimas. Tačiau ji negalėjo atsilaikyti prieš sąjungininkus, turinčius daug daugiau tankų, lėktuvų, motorizuotų pėstininkų ir artilerijos. Jauniems ir seniems SS kareiviams tai buvo naujas ir demoralizuojantis išbandymas. Iš pradžių "Hitlerjugendas" užėmė pozicijas į vakarus nuo Kano ir būtent čia naujokai pirmą kartą patyrė kovos skonį. Jie puikiai pasirodė prieš kanadiečių 3-iąją diviziją. Bet vėliau vykusi jų šarvuotų tankų kontrataka susidūrė su intensyvia sąjungininkų oro ataka. Divizija kovėsi puikiai, galima būtų pasakyti, fanatiškai, bet liepos 9-ąją neteko 60 procentų kariškos jėgos, iš 150 tankų liko vos trečdalis. Iš pradžių ją sudarė 21 300 vyrų, o rugpjūčio pabaigoje "Hitlerjugendo" divizija teturėjo tik 300 vyrų ir 10 tankų. Žuvo ir jos vadas Fricas Vitas. Tai, kas liko iš divizijos, buvo atšaukta iš fronto ir išsiųsta į Vokietiją.***

Atsitraukimas link Orno upės prasidėjo rugpjūčio 16 dieną. Iš pradžių buvo jaučiama greita pažanga. Tačiau rugpjūčio 17 dieną 4-oji kanadiečių ir 1-oji lenkų šarvuočių divizijos negailestingai spaudė pietų, o generolo Patono JAV 3-ioji armija — šiaurės kryptimi. "Hitlerjugendo" divizija iš paskutiniųjų kovėsi, kad tik išlaikytų plyšį. Divizijos "Reichas" ir "Hohenštaufenas", jau anksčiau perėjusios per jį, apsisuko ir kontratakavo sąjungininkus, stengdamosi laimėti laiko savo bičiuliams, patekusiems į spąstus. O vokiečių šarvuočiai spąstuose tapo svarbiausiu sąjungininkų naikintuvų bombonešių taikiniu ir patyrė milžiniškus nuostolius.

Kovų Normandijoje pabaiga

Britų ir amerikiečių daliniai rugpjūčio 19-osios naktį susitiko Šambua, ir plyšys buvo uždarytas. Linija, nors ir ilga, nebuvo vienodai stipri, ir keletas vokiečių dalinių įstengė ją pralaužti. Vienas iš jų buvo "Gecas fon Berlichingenas", kuris praėjo pro kanadiečių saugomą linijos dalį į šiaurę nuo Mont Ormelio. 1944 metų rugpjūčio 21 dieną popiet mūšis dėl Falezės "kišenės" pasibaigė.

Pirmoji kampanijos dalis Vakarų Europoje SS kariuomenei atsiėjo brangiai. Dauguma jos geriausių dalinių gerokai sumažėjo. Nors kiekvienas SS kareivis įrodė aukščiausią šaunumo laipsnį ir pasiaukojimą prieš tokią masyvią jėgą, ypač karines oro pajėgas, jie galėjo tik atsilaikyti, bet ne nugalėti. Be to, neabejotinas jaunų SS grenadierių šaunumas buvo suteptas "Hitlerjugendo" divizijos kareivių ir karininkų žiaurumo.

1944 metų rugpjūčio 22 dienos armijų grupės B ataskaitoje surašyta, kas liko iš aštuonių tankų divizijų, dalyvavusių Normandijos mūšyje: Apsaugos divizijai liko tik silpni pėstininkų likučiai, ji neteko visų tankų ir visa jos artilerija buvo sunaikinta; "Reicho" divizijai liko tik 450 vyrų ir 15 tankų; "Hohenštaufen" divizijai pavyko kiek geriau, nes jai liko 460 vyrų ir 25 tankai; "Frundsbergas" neteko tankų ir artilerijos ir jai liko tik keturi pėstininkų batalionai; "Hitlerjugendui" — tik 300 vyrų, 10 tankų ir nė trupučio artilerijos. Armijai pasisekė ne ką geriau: 2-oji tankų divizija neteko visų tankų ir artilerijos ir jai liko vos vienas pėstininkų batalionas; 21-ajai tankų divizijai liko 10 tankų ir keturi pėstininkų batalionai; 116-ajai tankų divizijai "Kurtas" — vienas pėstininkų batalionas, 12 tankų ir du artilerijos batalionai. Mokomoji tankų divizija sumažėjo iki dalinio, o 9-oji tankų divizija buvo nušluota prie Morteno.

Apsaugos divizijos likučiai buvo atitraukti į Ašeną pailsėti ir sustiprėti, "Reichas" — į Vokietiją, Šni Eifelo apylinkes. "Hitlerjugendas" pasitraukė į rytus nuo Maso užsigydyti savo žaizdų, o "Gecas fon Berlichingenas" sugrįžo į Mecą. Divizijoms "Hohenštaufen" ir "Frundsbergas" pailsėti ir atsigauti po Normandijos mūšio buvo parinkta rami vietelė Olandijoje. Nutarta šiuos du dalinius palikti kol kas netrukdomus Arnheme.

Po visapusiško Vokietijos pralaimėjimo Normandijoje feldmaršalas Montgomeris (rugsėjo 1 dieną jis buvo paaukštintas) siekė gauti leidimą skubėti į priekį per Olandiją, o generolas Patonas ginčijo, kad geriausias kelias į Reichą būtų puolimas per Zigfrydo gynybos linijas, einančias per Loreną. Po ilgų ginčų Montgomeris ga-

VIRŠUJE: Du "Hitlerjugendo" divizijos nariai tikrina sugadinto tanko "Sherman" šarvus. Nepaisant milžiniškų nuostolių šiaurinėje Prancūzijoje ir nepasisekimo nustumti sąjungininkus atgal į jūrą, divizija sugebėjo išlaikyti atvirą Falezės koridoriaus galą, tuo leidusi į spąstus įkliuvusiems vokiečių daliniams pabėgti.

liausiai įtikino Eizenhauerį pritarti kombinuotam puolimui žeme ir oru per Olandiją, pavadintą "Sodo turgum" ("Market Garden"). Pagal šį planą JAV oro desantinės pajėgos turėjo užimti tiltus prie Eindhoveno ir Nijmegeno, o britai — tolesnį tiltą prie Arnhemo.

Tuo tarpu britų XXX korpusas, vadovaujamas generolo leitenanto Brajeno Horoko, turėjo prasistumti iš savo startinės padėties Belgijoje, susijungti su oro desantu ir perimti jo puolimo liniją.

Rizikingas puolimas įvyko rugsėjo 17 dieną. Kai didžiulė sąjungininkų oro desanto pajėgų armada išmetė savo brangų oro desantininkų krovinį Olandijos padangėje, raportas apie tai greitai pasiekė armijų grupės B feldmaršalą Valterį Modelį. Jis tučtuojau išstatė savo pajėgas, o tarp jų — II SS tankų korpusą, vadovaujamą SS obergrupenfiurerio Vilio Bitricho. Tankų korpusą sudarė kažkada galingų 9-osios ir 10-osios tankų divizijų likučiai. Abi šios divizijos buvo pasižymėjusios Normandijoje. Jų kareiviai buvo aukščiausios klasės ir jų dalyvavimas turėjo sukelti šoką britų 1-ajai oro desanto divizijai, nusileidusiai Arnheme.

Amerikiečių 82-osios ir 101-osios oro desanto divizijų parašiutininkai, skubiai konsolidavęsi ir laiku pagal grafiką užėmę tiltą ir Eindhoveno miestą bei pasiekę Nijmegeną, susidūrė su stipriu vokiečių pasipriešinimu. Arnheme reikalai buvo dar prastesni. Dėl nepalankios nusileisti vietos kareiviai nusileido už 13 km (8 mylių) nuo paties miesto ir atsidūrė tarsi širšių lizde. Bitrichas tučtuojau pasiuntė kovinę grupę "Hohenštaufen" sulaikyti britų oro desanto Arnheme, o kovinę grupę "Frundsbergas" — į Nijmegeną užblokuoti XXX korpuso puolimo. Tačiau šios dvi kovinės grupės tebuvo tik dalis SS kariuomenės indėlio į Arnhemo mūšį. Čia taip pat dalyvavo mažesnės kovinės grupės iš Volfezo SS jaunesniųjų vadų

VIRŠUJE: SS oberšturmbanfiureris Verneris Ostendorfas, gimęs 1903 metų rugpjūtį. Jis tarnavo "Reicho" divizijoje, paskui tapo 17-osios SS šarvuočių grenadierių divizijos "Gecas fon Berlichingenas" vadu. Divizija buvo suformuota Prancūzijoje vėlų 1943 metų rudenį ir dalyvavo Normandijos kampanijoje, daugiausia prie Karentano ir Avrančeso. Ostendorfas buvo sužeistas 1945 metų kovą ir po dviejų mėnesių mirė. Apdovanotas Riterių kryžium ir Ąžuolo lapų apdovanojimu.

VIRŠUJE DEŠINĖJE: SS unteršarfiureris Georgas Karkas apie 1933 metus. Jis tarnavo Apsaugos divizijoje ir buvo labai pasižymėjęs. Žuvo Normandijoje autoavarijoje.

mokyklos (SS-Unterfuhrerschule), apie 400 kareivių iš 16-ojo SS bataliono bei nemažai Olandijos SS policijos.

Baigiantis rugsėjo 17-ajai, II parašiutininkų batalionas, vadovaujamas pulkininko leitenanto Džono Frosto, praskynė kelią iki šiaurinio Arnhemo tilto galo ir užėmė aplinkinius namus. Naktį atvyko 600 1-osios parašiutininkų brigados vyrų pastiprinti Frosto pajėgų. Britai, be jokių abejonių, buvo ganėtinai stiprūs, kad užimtų visą tiltą, kurio pietinį galą laikė SS šarvuočių grenadieriai.

Vokiečiai (tegul ir laikinai) buvo pranašesni virš mūšio lauko. Todėl sąjungininkų aprūpinimas oru susidūrė su sunkumais. Atsargos, pasiekusios mūšio zoną, dažnai patekdavo į priešo rankas.

Džono Frosto kareiviai atsidūrė tarp SS šarvuotos žvalgybos kareivių į pietus nuo tilto ir tarp greitai juos puolančių kareivių iš šiaurės, t. y. kovinės grupės "Hohenštaufen", vadovaujamos Valterio Harcerio. Į vakarus nuo miesto, tarp Arnhemo ir Osterbeko, stovėjo SS kovinė grupė "Špindleris" (Spindler), o dar toliau į vakarus — SS kovinė grupė "Kraftas" (Krafft).

Kovos prie Arnhemo

Vokiečiai greitai pamatė, kad britų oro desanto kareiviai, atsidūrę jų viduryje, nėra toks jau lengvas grobis netgi stipriems SS tankistams. Kai užvirė kova vieno prieš vieną ir reikėjo užimti namą po namo, tapo aišku, kad Frosto vyrai šiauriniame tilto gale įsitaisę tvirtai ir kad pėstininkų atakoms nelengva bus juos iš ten iškrapštyti.

Scenoje pasirodė SS 9-asis tankų žvalgybos skyrius (Panzeraufklarungsabteilung), vadovaujamas Viktoro Eberhardo Grabnerio, neseniai apdovanoto Riterių kryžiumi už narsumą Normandijos mūšyje. Grabneris vedė savo kareivius į patį puolimo avangardą už tilto. Ataka buvo visiškai nesėkminga. Žuvo pats Grabneris, ant tilto liko 20 degančių ir išvestų iš rikiuotės transporto priemonių. Rei-

kėjo didesnių pajėgų išstumti britams iš jų pozicijų ir vokiečiai sulaukė artilerijos ir šarvuočių pastiprinimo.

Rugsėjo 19-osios rytą I parašiutininkų brigados pastangas prasiskinti kelią per tiltą sulaikė vokiečių daliniai. Tarp jų buvo ir SS kovinė grupė "Spindleris". Į vakarus nuo miesto sklandytuvais nusileido lenkų kareiviai. Jie pataikė tarp besikaunančių 4-osios oro desanto brigados ir kovinės grupės "Kraftas", ir sklandytuvai buvo sudaužyti į šipulius. Prie tilto Frostui liko apie 250 vyrų, bet jis vis dar pajėgė atsispirti vokiečių bandymams iškrapštyti jį iš ten. Tuo metu XXX Horoko korpusas stengėsi prasibrauti į Arnhemą pro tvirtą vokiečių kareivių užtvarą ir bombardavimą iš oro.

Rugsėjo 21-osios vidurdienį SS kovinei grupei "Knaustas", vadovaujamai labai prityrusio armijos karininko Hanso Peterio Knausto, pavyko prasiskinti kelią per tiltą į Arnhemą ir padaryti galą šauniam Frosto įsitvirtinimui. Tačiau Knauštas neturėjo kada švęsti pergalę: jis tučtuojau buvo nusiųstas į pietus pastoti kelio tiems sąjungininkų kareiviams, kuriems galų gale pavyko prasiveržti per Nijmegeno tiltą. Dabar tik 17 km (11 mylių) skyrė XXX korpusą nuo britų pajėgų likučių prie Arnhemo, kurios buvo užspaustos prie Osterbeko. XXX korpusui tai buvo pakankamai arti, kad galėtų suteikti artilerijos pagalbą apsuptiems oro desantininkams, vadovaujamiems generolo majoro Roberto Arkvarto (Urquhart).

KAIRĖJE: Vienas "Reicho" divizijos tankų asų SS oberšarfiureris Ernstas Barkmanas. Normandijoje 1944 metų liepą su vieninteliu tanku jis išvedė iš rikiuotės 13 amerikiečių tankų "Sherman" ir pelnytai gavo Riterių kryžių. 1944 metų gruodį dalyvavo Ardėnų puolime ir stulbinančiomis aplinkybėmis vienintelis jo tankas pabėgo nuo didžiulės JAV 2-osios šarvuočių divizijos. Vienu metu užgeso jo tanko variklis, bet vairuotojui pavyko jį paleisti. Jį vijosi amerikiečių tankas, bet Barkmanas vieninteliu šūviu jį nušovė, išvažiavo iš kelio ir nuriedėjo snieguotu mišku norėdamas pasiekti savo batalioną. Per karą Barkmanas liko gyvas. Dabar gyvena Vokietijoje.

Rugsėjo 21 dieną prie Drielo nusileido generolo majoro Stanislavo Sosabovskio vadovaujama 1-oji lenkų parašiutininkų brigada ir susidūrė su vokiečių pajėgomis, kurias sudarė laivyno, Karinių oro pajėgų, armijos bei Olandijos SS kareiviai, vadovaujami SS oberšturmbanfiurerio Harcerio.

Abi pusės buvo išsekusios, bet vokiečiai pirmieji sulaukė pastiprinimo iš 506-ojo tankų būrio.

506-asis tankų būrys turėjo visą komplektą "Tigrų" PzKpfw VIB, prieš kuriuos lengvi britų parašiutininkų ginklai buvo visai bejėgiai. Dvi "Tigrų" kuopos buvo paskirtos į kovinę grupę "Frundsbergas", kad padėtų sustabdyti XXX korpusą, o trečioji buvo nusiųstas prieš likusiuosius gyvus Osterbeko regione. Naktį iš rugsėjo 25-osios į 26-ąją britų pajėgos, vykdydamos gautą įsakymą, turėjo pasitraukti. Likę gyvi kareiviai pasitraukė per Žemutinį Reiną ir grį-

žo į pietus. Sužeistieji turėjo būti palikti su savanorišku medicinos personalu. Žinodami, kokią reputaciją turi SS kariuomenė (nors iš tiesų abi pusės Arnhemo mūšio metu šaudė karo belaisvius), jie laukė nelaisvės virpančiomis širdimis. Tačiau su tais, kurie pateko į nelaisvę, vokiečiai elgėsi deramai. "Sodo turgaus" operacijos metu sąjungininkai neteko 17 000 žmonių, vokiečiai — tarp 4000 ir 8000.

Nors vokiečiai, nusilpę po Normandijos mūšio, sudavė sąjungininkams stiprų smūgį, armijų grupės B nuopelnai buvo trumpalaikiai. Pavyzdžiui, po 10 dienų Bitricho II tankų korpusas nustojo rėmęs XXX korpuso puolimą ir sąjungininkų bombarduojamas Arnhemo tiltas vokiečių transportui tapo nepasiekiamas.

Ardėnų puolimas

Nuo 1944 metų rugsėjo Hitlerio dėmesys nukrypo kitur: jis surinko savo būrius tam, kad atgautų karinę iniciatyvą vakaruose, t. y. Ardėnams pulti. Šifruotas jo pavadinimas buvo "Reino sargyba" ("Wacht am Rhein"). Ketinta trimis žnyplėmis pulti Antverpeną. Pagrindinį smūgį turėjo suduoti 6-oji tankų armija, vadovaujama "Sepo" Dytricho. Ji turėjo atakuoti Ardėnų miškais, persikelti per Maso upę tarp Liežo ir Hiuji ir iš ten traukti Antverpeno link.

Generolo Haso fon Manteufelio vadovaujama 5-oji tankų armija turėjo žygiuoti į šiaurės vakarus palei pietinį Dytricho armijos sparną, persikelti per Masą tarp Namiūro ir Dinano, o iš ten traukti į Briuselį. 7-oji armija, vadovaujama generolo Ericho Branderbergerio, turėjo žygiuoti link Maso. Plano esmė buvo užimti tiltus per Maso upę. Po to žygį į Antverpeną turėjo paremti 15-oji armija, vadovaujama generolo Študento, įviliodama į spąstus Olandijoje 1-ąjį ir 9-ąjį amerikiečių armijas, 2-ąją britų armiją ir 1-ąją kanadiečių armiją.

Dytricho 6-osios tankų armijos tankų dalį sudarė I SS tankų korpusas, kurio pagrindiniai komponentai buvo 1-oji SS apsaugos tankų divizija ir 12-oji tankų divizija "Hitlerjugendas". Rezerve stovėjo II SS tankų korpusas, susidėjęs iš 2-osios SS tankų divizijos "Reichas" ir 9-osios SS tankų divizijos "Hohenštaufen". Pėstininkai įėjo į 12-ąją, 272-ąją, 277-ąją, 326-ąją liaudies grenadierių divizijas ir 3-ąją parašiutininkų diviziją.

Peiperio kovinė grupė

Tiltų per Maso upę užėmimas leido greičiau sukurti specialias karines pajėgas — 150-ąją SS tankų brigadą, vadovaujamą SS šturmbanfiurerio Oto Skoženio. Angliškai kalbantys savanoriai buvo aprengti amerikiečių uniformomis, apginkluoti amerikietiškais ginklais bei aprūpinti transporto priemonėmis. Jie buvo pasiųsti pagrindinių pajėgų priekyje ir turėjo susimaišyti su besitraukiančiais amerikiečiais ir kelti sumaištį, klaidinti amerikiečius, sėti panikos sėklas.

6-osios tankų armijos avangardą turėjo sudaryti I SS tankų korpusas, kuris gavo užduotį prasiskverbti pro amerikiečių linijas tarp Holrato ir Krevinkelio ir važiuoti į Liežo-Hiuji sektorių. Jo kairiajame sparne turėjo būti Apsaugos divizija, o dešinįjį dengti "Hitlerjugendo" divizija. Judėjimą ribojo siauri, vingiuoti keliukai, ir visų svarbiausia užduotis buvo paimti į savo rankas pagrindinių kelių tinklą. Vokiečiai puikiai žinojo, kokių sunkumų šitokiame krašte gali sukelti net ir nedidelė ryžtingų gynėjų grupė, ir todėl vadovauti I SS tankų korpuso atakai turėjo galinga puolamoji grupė. O jai

VIRŠUJE: Arnhemo mūšio rezultatas. Į nelaisvę paimti britų parašiutininkai ir 9-osios SS tankų divizijos "Hohenštaufen" šarvuotis StuG III. Mūšyje dalyvavusių "Hohenštaufen" ir "Frundsbergo" divizijų esesininkų elgesys su belaisviais buvo padorus. Britų karininkas pulkininkas leitenantas Džonas Frostas, dalyvavęs mūšyje ir patekęs į nelaisvę, apie SS rašo: "Mes visi buvome girdėję, kad jie sušaudo belaisvius arba uždaro degančiuose pastatuose, bet šitie vyrai buvo malonūs, riteriški ir netgi užjaučiantys". Iš Arnhemo "Hohenštaufen" buvo sugrąžinta atgal į Vokietiją ruoštis Ardėnų puolimui. Dar vėliau dalyvavo nesėkmingame bandyme paimti Budapeštą.

vadovavo ne kartą savo sugebėjimus įrodęs karininkas SS oberšturmbanfiureris Joachimas Peiperis.

Nors Hitleris padarė tikrą stebuklą, surinkęs tokias dideles pajėgas pulti tokioje vėlyvoje karo stadijoje, vidutinio vokiečių kareivio nebuvo galima palyginti su tuo, kuris 1940 metais kovojo su sąjungininkais Prancūzijoje ir 1941 metais strimgalviais žygiavo per Tarybų Sąjungą. Dabar tipiškas vokiečių kareivis buvo apsivilkęs padėvėtą prastos kokybės uniformą, prastai apginkluotas ir apmokytas. Netgi geriau paruoštuose daliniuose, kaip SS kariuomenės divizijose, buvo kareivių, patekusių iš karinių oro pajėgų bei karinio laivyno, neparengtų būti pėstininkais ir neturinčių supratimo apie tankus.

1944 metų gruodžio 16-osios rytą didžiulė artilerijos užtveriamoji ugnis paskelbė apie paskutinio Hitlerio lošimo Vakarų Europoje pradžią. 12-oji liaudies grenadierių divizija perkirto silpną amerikiečių gynybos liniją prie Losheimo ir paliko joje plyšį. Juo tuoj pat pasinaudojo Peiperio kovinė grupė. Vedė dvi tankų PzKpfw IV kuopos, paskui važiavo dvi kuopos puikiausių "Panterų" PzKpfw V ir pussunkvežimiai su pėstininkais. Iš paskos sekė artilerija ir pionieriai, o pačiame gale važiavo pagarsėję 501-ojo SS tankų būrio "Tigrai".

Kelius užimti sekėsi labai pamažu. Peiperio kovinę grupę ėmė pančioti tokie lėtai judantys daliniai, kaip 12-oji liaudies grenadierių divizija ir parašiutininkų būrio elementai. Vėlų vakarą kovinė grupė pasiekė Losheimą. 3-oji parašiutininkų divizija priešo linijoje į pietus nuo kaimo padarė plyšį, ir Peiperio grupė bematant prasibrovė pro jį ir nuskubėjo link Lancerato. Čia susijungė su 9-uoju parašiutininkų pulku. Peiperio kovinė grupė nesustojo visą naktį ir auštant gruodžio 17-osios rytui vokiečiai atsidūrė tarp atsitraukiančių amerikiečių dalinių. Amerikiečių kareiviai didžiai nustebo išvydę savo vidury SS kovinę grupę ir pasidavė. Stokodama degalų, Peiperio grupė pasuko į Biulingeną ir, užėmusi ten amerikiečių degalų sandėlį, pasipildė degalų atsargas. Paskui patraukė užimti Šo-

DEŠINĖJE: 1944 metų gruodžio 16-oji — Ardėnų puolimo pradžia. Atakos avangarde buvo 6-osios SS tankų divizijos vyrai, vadovaujami "Sepo" Dytricho. Planas buvo paprastas ir veiksmingas: vokiečių pajėgos turėjo važiuoti per Ardėnus, persikelti per Maso upę, užimti Antverpeną — pagrindinį sąjungininkų atsargų tiekimo uostą. Nors daugelis generolų, kaip fon Runštetas, tikėjo, kad karas jau pralaimėtas, Hitleris manė kitaip. Jis išdėstė savo požiūrį karinei vadovybei 1944 metų rugpjūtį: "Jei bus reikalinga, mes kariausime prie Reino. Nėra jokio skirtumo. Nepaisydami aplinkybių mes tęsime savo ilgą kovą tol, kol, kaip sakė Frydrichas Didysis, mūsų prakeiktas priešas pavargs ilgiau kovoti ir kol mes užtikrinsime taiką, leisiančią egzistuoti vokiečių nacijai dar 50 ar 100 metų." Puolime pagrindinis vaidmuo buvo skirtas SS: važiuoti palei šiaurinį puolimo sparną, kur buvo trumpiausias kelias į Antverpeną. SS buvo nusiteikusi pakiliai. Jaunas "Hitlerjugendo" divizijos leitenantas savo seseriai rašė: "Daug kas brangina gyvybę. Bet tai dar ne viskas. Užtenka žinoti, kad mes atakuojame ir išvarysime priešą iš savo tėvynės. Tai šventa užduotis."

peno, Ondenvalio ir Tirimono. Padariusi tai iki pusiaudienio, pasuko į Liniovilį. Čia laukė nedidelis amerikiečių šarvuočių pasipriešinimas, bet Peiperio grupė miestą užėmė. Peiperis pasiliko mieste pasitarti su Apsaugos divizijos vadu SS oberfiureriu Vilhelmu Monke, o kovinė grupė keliavo Trua Ponso ir Bomono link (būtent 17 dieną įvyko Malmedi žudynės — žr. 11 skyrių).

Tačiau be savo vado kovinė grupė elgėsi necharakteringai: prie Staveloto jos transporto priemonėms patekus į amerikiečių kareivių ugnį, nakčiai pasitraukė ir ruošėsi vėl atakuoti rytą.

Auštant dienai, Peiperis grįžo į savo dalinį ir miestą užliejo artilerijos kruša. Jis buvo paimtas. Staveloto tiltas liko sveikas. Pusiaurytyje kovinė grupė paliko miestą ir patraukė į Trua Ponsą (liet. Trijų tiltų miestas), taip pavadintą dėl toje vietoje esančių trijų tiltų per Amblevės ir Salmo upes. Tačiau amerikiečiai buvo susprogdinę tiltą per Amblevę ir pastangos persikelti per upę buvo nesėkmingos. Peiperis buvo priverstas pasukti į šiaurę, kur netoli Stumono buvo kitas

tiltas. Nors Peiperį ir stabdė naikintuvų atakos, dabar jam iki tikslo — Hiuji miesto — tebuvo likę du tiltai. Tačiau vienas jų prie Naujojo Muleno buvo susprogdintas. Netoliese pavyko surasti du pakaitinius tiltus, bet abu jie buvo per maži, kad išlaikytų sunkias Peiperio transporto priemones, o kovinė grupė neturėjo įrangos sunkiam tiltui statyti. Palikęs sargybą prie tilto šalia Šenė vietovės, Peiperis su savo kovine grupe nakčiai pasitraukė į mišką netoli Stoumonto.

Tuo tarpu amerikiečių pėstininkai, palaikomi šarvuočių, perėmė į savo rankas Stavelotą ir Peiperio pajėgoms iškilo pavojus būti atkirstoms. Apsaugos divizija gavo įsakymą padėti kovinei grupei, ir amerikiečiams teko pasitraukti iš miesto.

Gruodžio 19 dieną Peiperis pasiekė Stumoną. Dvi valandas truko mūšis su amerikiečiais gynėjais, bet vokiečiai užėmė miestą. Peiperio tankai persekiojo besitraukiantį priešą keletą kilometrų už miesto, kol išvertė ant kelio amerikiečių užtvarą ir patys neteko keleto tankų.

Vokiečių nelaimei, sąjungininkai ėmė atsigauti po iš pradžių patirto šoko ir jų pasipriešinimas tvirtėjo. Gruodžio 21 dieną Peiperis nusprendė sukoncentruoti savo pajėgas prie Glezo ir kartu bandyti išlaikyti tiltą prie Šenė. Pačiame Šenė mieste užvirė rūsti vieno prieš vieną kova, trukusi keletą valandų ir kainavusi amerikiečiams 200 gyvybių. Vokiečiai buvo išvaryti.

APAČIOJE: Joachimas Peiperis, Apsaugos divizijos Peiperio kovinės grupės vadas, ėjęs priešakyje Ardėnų operacijoje. Čia jis nufotografuotas anksčiau, kai dar buvo SS hauptšturmfiureris. Ardėnuose kovojo kaip SS oberšturmbanfiureris. Už dalyvavimą Malmedi žudynėse sąjungininkų buvo nuteistas pakarti. Jis prašė, kad jį sušaudytų, ir tai buvo leista. Tačiau bausmė galiausiai buvo įvykdyta pakariant.

Puolimo nesėkmės

Gruodžio 22 dieną amerikiečiai pradėjo zonduoti vokiečių gynybą prie Glezo. Peiperiui trūko degalų ir amunicijos, o oro siuntinys, kurį numetė oro pajėgos, beveik visas pateko į priešo rankas. Peiperis gavo leidimą gruodžio 23 dieną prasilaužti į rytus. Sunaikinęs transporto priemones, jis su 1000 savo vyrų gruodžio 24 dieną leidosi prie vokiečių linijų, palikęs tik nedidelį ariergardą sulaikyti persekiotojams amerikiečiams. Peiperio kovinės grupės likučiai persikėlė per Salmo upę ir auštant Kalėdų rytui susijungė su Apsaugos divizija.

Kitur reikalai ėjo taip. 12-oji SS tankų divizija "Hitlerjugendas" nesėkmingai atakavo amerikiečių pozicijas ant Elsenborno kalnagūbrio ir po trijų dienų įtemptos kovos tebekovojo dėl Rošera ir Krinkelo kaimų. Tuomet gruodžio 19 dieną ji buvo pasiųsta į pietinį Apsaugos divizijos sparną, kad padėtų atstumti JAV 7-ąją šarvuočių diviziją toliau nuo Poto. Šioje operacijoje prastokai pasirodžiusi "Hitlerjugendo" divizija buvo grąžinta į pietus užimti Bulingeno-Malmedi kelio. Ji patyrė nemažai nuostolių, ypač kovodama dėl Biufenbacho, ir gruodžio 23 dieną divizija buvo atitraukta persigrupuoti į Moderšeido-Borno teritoriją.

Netoli Junkerato "Reichas" laukė įsakymo stoti paskui "Hohenštaufen" į mūšį, kol toji laikinai buvo prišlieta prie Manteufelio 5-osios tankų armijos ir gruodžio 22 dieną kovojo Šv. Vito kyšulyje. Gruodžio 23 dieną "Reichas" užėmė svarbią kryžkelę prie Barak de Fretiūr, o gruodžio 24 dienos naktį — Manėjų. Tolesnę pažangą sustabdė didėjąs sąjungininkų ryžtingumas. Gruodžio 27 dieną Manėjus vėl atiteko amerikiečiams.

Gruodžio 27 dieną ir "Hitlerjugendas", ir "Reichas", ir "Hohenštaufen" — visos trys divizijos dalyvavo atakoje Manėjaus sektoriuje, bet niekaip negalėjo prasiskverbti pro amerikiečių linijas. Vienintelis dalykas pasisekė vokiečiams: SS 2-ojo tankų korpuso ataka prieš JAV šarvuočius. Dar kartą savo vertę įrodė tankų asas SS oberšarfiureris Ernstas Barkmanas, išvedęs iš rikiuotės keletą "Sherman".

Jo bičiulis SS hauptšarfiureris Francas Praušeris irgi pridarė amerikiečiams žalos, sunaikinęs ar pagrobęs devynis "Sherman". Už savo pasiekimus gruodžio 31 dieną Praušeris buvo apdovanotas Riterių kryžiumi.

Dabar visas puolimas ėmė strigti, nes sąjungininkų buvo daugiau, jų karinės oro pajėgos galingos. Be to, vokiečiams iškilo aprūpinimo problemų. Visos viltys pasiekti Antverpeną buvo pamirštos, kai Hitleris pateikė naują planą — atitraukti sąjungininkų pajėgas iš Ardėnų ir leisti kiek pailsėti įstrigusioms puolėjų pajėgoms. 1945 metų sausio 1 dieną buvo numatytas naujas puolimas — operacija "Šiaurės vėjas" ("Nordwind"). Jis buvo nukreiptas prieš silpnas amerikiečių pajėgas Elzaso provincijoje. Tarp ten dalyvavusių SS dalinių buvo 17-oji SS tankų grenadierių divizija "Gecas fon Berlihingenas" ir 16-oji SS kalnų divizija "Šiaurė", neseniai evakuotos iš Rytų fronto šiaurinio sektoriaus. Nors iš pradžių lydėjo sėkmė ir buvo paimti keli šimtai Amerikos karo belaisvių, ataka po kelių dienų žlugo. "Frundsbergo" divizijos puolimas prie Strasburgo irgi greitai turėjo liautis. Daugiau jokių laimėjimų Elzase vokiečiai nepasiekė.

Ardėnuose "Hitlerjugendo", Apsaugos ir "Hohenštaufen" divizijos sunkiai stengėsi paimti Bastonę, saugomą Patono 3-osios armijos. Bet sausio 24 dieną situacija Vengrijoje pasidarė tokia rimta, kad visos keturios SS divizijos, iš pradžių numatytos dalyvauti Ardėnų puolime, buvo iš čia atitrauktos ir permestos į braškantį Rytų frontą.

1945 metų vasario 10 dieną per Reiną persikėlė paskutiniai vokiečių daliniai. Paskutinieji Vermachto rūpestingai parinkti rezervai veltui gaišo laiką Ardėnuose, o Vakarų fronte pasilikę SS kariuomenės daliniai negalėjo nieko daugiau, tik kovoti atkaklią, bet beviltišką atsitraukimo kovą. Amerikiečiai, kanadiečiai, prancūzai ir britai skverbėsi gilyn į patį Reichą. Tuo metu Rytų fronte Hitleris surinko savo pajėgas tam, kas SS tankų divizijoms turėjo tapti mirties žygiu.

PRIEŠAIS: Tankas "Pantera" 1944 metų gruodžio pabaigoje darda pirmyn per Ardėnus. Nepaisant 6-osios SS tankų armijos galybės, ironiška, kad didžioji dauguma jos dalinių niekada nestojo į kovą. Klimatas ir miškingos teritorijos lėmė, kad ten buvo daugybė siaurų, neišvažiuojamų keliukų, ir tankams tekdavo stovėti didžiulėje spūstyje. O rezultatas toks: tik pirmiesiems tankų kolonos tankams tekdavo susidurti su priešu. Iš tiesų giliau į priešo linijas praniko ne SS, bet armijos 2-osios tankų divizijos tankai.

MIRTIES ŽYGIS

Nepavykus užimti Ardėnų, visos pergalės Vakaruose viltys dingo. Tuo pat metu Rytuose viską priešais save šlavė Raudonoji armija. Trečiasis reichas braškėjo, bet SS kareiviai, traukdamiesi prie Berlyno, vis dar kovojo. Čia SS ir žlugo darydama tai, kam ji buvo sukurta, — gindama fiurerį.

Nuo 1944-ųjų rugpjūčio, kai nesulaikoma Raudonoji armija žengė per Rumuniją ir Bulgariją, buvusios rytinės Hitlerio sąjungininkės, neturėdamos didelio pasirinkimo, paliko Hitlerį ir susidėjo su sovietais. Be jokios abejonės, jos taip pasielgė tikėdamosi švelnesnio elgesio su jomis Vokietijai pralaimėjus. Tačiau jei jų viltys tikrai buvo tokios, jos liko bergždžios — tai įrodė vėliau šitas tautas prislėgęs geležinis Stalino režimas.

Kai armijų grupės E ir F, vadovaujamos feldmaršalo fon Vaiso, buvo priverstos pasitraukti iš Jugoslavijos, etninės savanorių divizijos "Princas Eugenijus", "Skanderbegas" ir "Kama" susidūrė ne tik su sustiprėjusiomis Tito partizanų pajėgomis, bet ir su priešakiniais Raudonosios armijos būriais. Mūšiuose buvo sunaikintos "Skanderbego" ir "Kamos" divizijos, labai sumažėjo

Raudonosios armijos kariai iškelia vėliavą virš apdegusių Berlyno griuvėsių. Tai kulminacija kampanijos, prasidėjusios prieš ketvertą metų.

"Princo Eugenijaus" divizija, kovojusi su Raudonosios armijos daliniais į pietus nuo Vukovaro 1945 metų sausį, ir jos likučiai buvo išsiųsti į Austriją.

Vengrijos sostinę Budapeštą gynė generolo Oto Vėlerio vadovaujama armijų grupė "Pietūs". Tarp dalinių, kurie gynė miestą, buvo 8-oji SS kavalerijos divizija "Florianas Gėjeris", 22-oji SS savanorių kavalerijos divizija "Marija Tereza" ir 18-oji SS savanorių šarvuočių grenadierių divizija "Horstas Veselis". Tiesa, pastarosios elementai turėjo padėti vokiečiams gintis Galicijoje ir padėti numalšinti slovakų sukilimą (1944 metų rugpjūtį — spalį).

1944 metų spalį paaiškėjo, kad Vengrijos valstybės galva admirolas Horthy ketina pasekti Rumunijos bei Bulgarijos pavyzdžiu ir susidėti su sovietais, todėl buvo įvykdytas perversmas, vadovaujamas Hitlerio komandos ekstraordinatoriaus Oto Skoženio. Horthy buvo nuverstas ir sudaryta marionetinė vyriausybė, lojali naciams. Situacija laikinai stabilizavosi. Tačiau Raudonoji armija peržengė Vengrijos sieną. Pasiekusi Dunojaus upę į pietus nuo Budapešto, vakariniame Dunojaus krante ji įrengė placdarmą, iš kurio galėjo vykdyti operacijas.

Pastangos pralaužti Budapešto apsiaustį

Tarp pietvakariuose nuo miesto tyvuliuojančio Balatono ežero ir teritorijos aplink Budapeštą vokiečiai įrengė tvirtas gynybines pozicijas. 1944 metų gruodžio 20 dieną rusai persikėlė per Dunojų ir puldami pasiekė pietinę Balatono ežero pakrantę. Tačiau pagrindinės vokiečių gynybinės pozicijos pasirodė esančios kietas riešutėlis. (Šioje karo stadijoje vokiečiai gynybiniams įtvirtinimams panaudodavo natūralias gamtines kliūtis — upes, fortus ir panašiai). Rusų aprūpinimo linijos irgi buvo toli nusitęsusios. Vis dėlto vokiečių atokvėpis buvo trumpas. Maršalas Tolbuchinas pagrindinį atakos smūgį smogė pro rytinį Budapešto kraštą ir kartu su 6-ąja gvardijos tankų armija, atakuojančia iš šiaurės rytų, bei 46-ąja armija, puolančia iš pietų, miestą sužnybė didelėmis žnyplėmis. Virė kovos. Rusai negalėjo iškrapštyti vokiečių, o vokiečiai negalėjo atstumti savo puolėjų.

Gruodžio 26 dieną iš Varšuvos buvo atsiųstas IV SS tankų korpusas, kurį sudarė 3-oji SS tankų divizija "Kaukolė" ir 5-oji SS tankų divizija "Vikingai". Du mėginimai nustumti rusus buvo nesėkmingi: rusai juos atmušė, o paskui perėjo į kontrataką, privertusią IV SS tankų korpusą imtis gynybos. Apsupti vokiečiai kovėsi iki 1945 metų vasario 11-osios, kol mieste likę kokie 30 000 karių pralaužė apsiaustį vakaruose. Po to vykusiame košmariškame mūšyje bėgantys iš miesto vokiečiai buvo sutriuškinti. "Florijano Gėjerio" ir "Marijos Terezos" divizijos buvo sunaikintos ir tik kokie 700 likusių gyvų jų kareivių pasiekė vokiečių prieglobstį. Vasario 12 dieną Budapeštas pasidavė rusams.

"Pavasario pabudimas"

Tai, kas liko iš SS kavalerijos divizijos, sudarė naujo karinio darinio branduolį — 37-ąją SS savanorių kavalerijos diviziją "Liu-

cov". Tačiau "divizija" niekada nepasiekė net vieno pulko galios ir gyvavo vos trejetą mėnesių. Ją sunaikino rusai.

Pasidavus Budapeštui, liko daug laisvų rusų karių, todėl buvo galima ruoštis naujam vokiečių puolimui. Vos už 80 km (50 mylių) buvo vokiečių užimtas naftingas Vengrijos rajonas — Nagykaniša. Iškilo pavojus jo netekti. Hitleris bijojo net pagalvoti, kad gali prarasti vertingą naftos šaltinį, ir nusprendė, kad tik naujas puolimas nustums rusus už Dunojaus ir išgelbės situaciją Vengrijoje.

Hitleris savo plane numatė, kad pulti turės armijų grupės "Pietūs" ir "Pietryčiai". Armijų grupę "Pietūs", vadovaujamą generolo Vėlerio, turėjo sudaryti 6-oji SS tankų armija, 8-oji armija ir Vengrijos 3-oji armija. Ji turėjo smogti pietų kryptimi nuo Margaretės gynybinių linijų, o armijų grupė "Pietryčiai" turėjo atakuoti sovietų linijas iš vakarų. Buvo tikimasi, kad tokios žnyplės sutriuškins Tolbuchino 3-iąjį ukrainiečių frontą, kurį sudarė 4-oji gvardijos armija, 26-oji, 57-oji armijos ir 1-oji Bulgarijos armija. Tuo tarpu IV SS tankų korpusas turėjo likti prie Margaretės linijos Balatono ežero pakrantėse.

APAČIOJE: Vengrijos kareivis ir "Kaukolės" divizijos kulkosvaidininkas juokauja prie "Tigro" 1944 metų gruodį Budapešte. Iš tikrųjų juoktis nebuvo iš ko: mėnesio pabaigoje Raudonoji armija apsupo miestą ir pati Vengrija paskelbė karą Vokietijai. Atkreipkite dėmesį į dėklus su atsarginiais vamzdžiais ant SS kareivio nugaros. "Kaukolės" divizija bergždžiai dalyvavo Budapešto išlaisvinime 1945 metų sausį.

SS oberstgrupenfiurerio "Sepo" Dytricho vadovaujamą 6-ąją SS tankų armiją sudarė 1-oji SS tankų Apsaugos divizija, 2-oji SS tankų divizija "Reichas", 9-oji SS tankų divizija "Hohenštaufen" ir 12-oji SS tankų divizija "Hitlerjugendas". Visos jos ką tik buvo atvykusios iš Ardėnų ir nė viena nebuvo tokia stipri, kaip kadaise, bet ir dabar visos jos dar galėjo pridaryti rusams problemų. Iš Apsaugos divizijos, vadovaujamos SS brigadefiurerio Oto Kumo, ir "Hitlerjugendo", vadovaujamo SS oberfiurerio Hugo Kraaso, buvo sudarytas I SS tankų korpusas. "Reichas", laikinai vadovaujamas SS standartenfiurerio Rudolfo Lemano, ir "Hohenštaufen", vadovaujama SS oberfiurerio Silvestro Stadlerio, sudarė II SS tankų korpusą.

Fanatiškas Hitlerio reikalavimas išlaikyti visišką operacijos, pavadin-

APAČIOJE: SS kariuomenės kulkosvaidis ieškomąja ugnimi nušviečia Raudonosios armijos pozicijas 1945 metų sausį Vengrijoje. Kai buvo apsuptas Budapeštas, Hitleris įsakė "Vikingų" ir "Kaukolės" divizijas sujungti į IV SS tankų korpusą apsiausčiai įveikti. Jos pradėjo savo veiksmus sausio pradžioje ir dvi savaites SS kariuomenė bergždžiai kovojo su intensyviai besipriešinančiais rusais. Galiausiai ji buvo priversta pasiduoti. SS reichsfiureris Himleris teigė, kad SS kariuomenė "nenuvylė jokiomis aplinkybėmis, netgi esant patiems didžiausiems sunkumams, ir nenuvils niekada ateityje." Tačiau 1945 metų pradžioje divizijų kariai žinojo, kad toks tvirtinimas tėra tušti žodžiai.

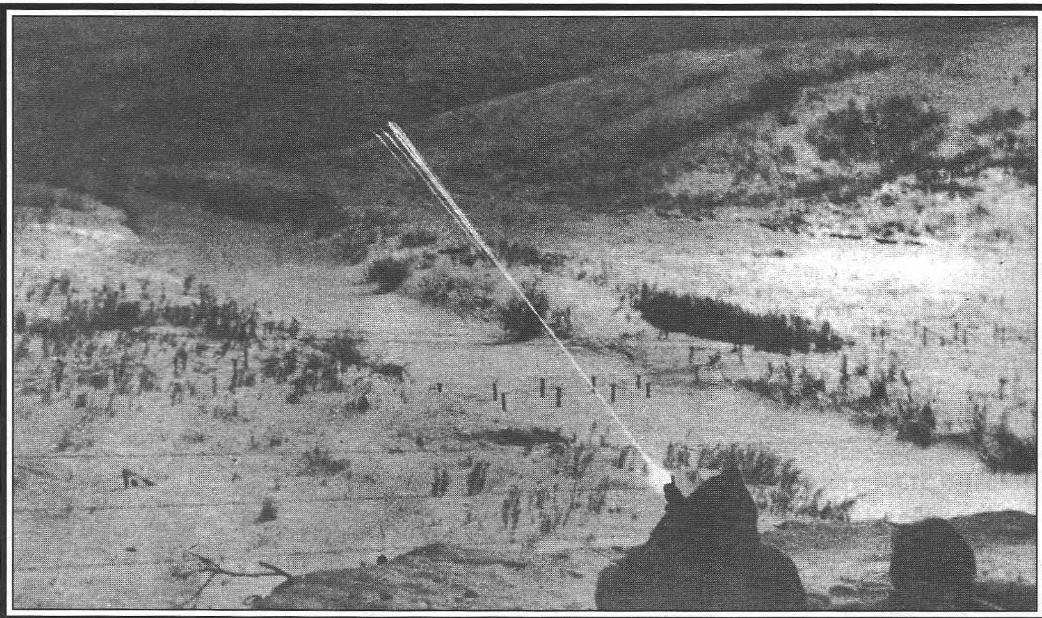
tos šifruotu pavadinimu "Pavasario pabudimas" ("Fruhlingserwachen"), slaptumą tikrai klaidino priešą, bet Hitleris reikalavo absurdiškų kraštutinumų. Pavyzdžiui, niekam iš SS vadų nebuvo galima išžvalgyti teritorijos, kurioje veikė jų vadovaujami daliniai, kad tik priešas neįtartų apie rengiamą operaciją. Buvo nuimti visi atpažinimo ženklai, pakeisti dalinių pavadinimai. Netgi eiliniams kareiviams buvo įsakyta nusiimti visus atpažinimo ženklus, kad suklaidintų priešą.

Vietovės aplink Balatono ežerą yra pelkėtos, bet paprastai tokiu metų laiku stiprūs šalčiai dar kausto žemę ir ji gali išlaikyti sunkių transporto priemonių svorį. Deja, 1945 metų pavasarį polaidis prasidėjo daug anksčiau, negu buvo tikėtasi, ir žemė prie Balatono pavirto purvo jūra. "Sepo" Dytricho tankai klimpo. Kai kur — net iki pat tanko bokštelio.

Puolimo pradžia

Dar prieš pagrindinę ataką I SS tankų korpusas nesunkiai sutriuškino sovietų placdarmą prie Estergomo. Tačiau rusai, sužinoję apie didelį SS kariuomenės elitinių dalinių susikaupimą regione, tuoj suvokė, kad planuojamas didelis puolimas, ir atitinkamai ėmė stiprinti savo pozicijas, tirštindami minų laukus ir iš pagrindų ruošdamiesi prieštankinei gynybai. Šioji pagrindinio puolimo preliudija, nors ir sėkminga, perspėjo Raudonąją armiją, kas dar turi įvykti.

Kai išaušo kovo 6-oji — operacijos "Pavasario pabudimas" diena — ėmė tirštai snigti, ir sąlygos pasidarė dar blogesnės. Reikia pasakyti, jog tam, kad rusų nustebimas būtų didesnis (nors ataka jau nebebuvo siurprizas), kareiviai 18 km (12 mylių) iki fronto linijos turėjo nueiti pėsčiomis, nes tikėtasi, kad be transporto priemonių jie bus mažiau pastebimi. O tai reiškė, kad pasiekę pradinę padėtį SS grenadieriai buvo peršlapę, sušalę ir pavargę. Nedaugelis jų pasiekė startinę padėtį numatytu laiku — 04.30 val., kai turėjo prasidėti arti-

lerijos šaudymas, galėjęs palengvinti sovietų pozicijų puolimą. Kai kai kurie daliniai pradėjo savo ataką, artilerijos bombardavimas jau seniai buvo pasibaigęs ir priešas budriai laukė puolimo.

Geriausiai buvo įsitaisęs I SS tankų korpusas, jo vyrai laiku pasiekė pozicijas, bet II SS tankų korpusas vis dar kapanojosi purve. Jo sunkioms transporto priemonėms buvo tiesiog neįmanoma pavažiuoti. Nenuostabu, kad vokiečiai jau iš pat pradžių ėmė patirti didelius nuostolius. Nepaisydami nieko, SS kareiviai ryžtingai kaip ir visada puolė priešą ir stūmė jį atgal. I tankų korpusas pasistūmėjo į priekį apie 40 km (25 mylių). Tačiau II SS tankų korpusas sugebėjo įsiskverbti į priešo teritoriją daugiausiai kokias 5 mylias (8 km).

Sovietai buvo pranašesni tuo, kad labai greitai galėjo atgauti tai, ką prarado, o vokiečiai, nors ir gavo pastiprinimą, neturėjo didelės naudos iš prastų karių — buvusių Karinių oro pajėgų ir Karinio jūrų laivyno narių.

Šie vyrai buvo prastai apmokyti, blogai apginkluoti ir nenorėjo aukoti savo gyvybių vėlyvoje karo stadijoje. Puolimas sulėtėjo ir vokiečių oro žvalgyba pastebėjo įrodymus, liudijančius tikriausiai apie numatomą kontrataką: didelių rusų pajėgų telkimąsi.

Rusai puolė kovo 16 dieną visu vakariniu Budapešto pakraščiu. Triuškinantis jų smūgis sulaikė vokiečius. Dytrichas beviltiškai perskirstė savo pajėgas paremdamas pavojingiausias vietas. Bet vos tik jis taip padarė, rusai tuoj nušlavė tas vietas, iš kur buvo paimtas pastiprinimas. Kai IV SS tankų korpusas kovojo prie pagrindinės vokiečių linijos, 6-ajai SS tankų armijai iškilo didelis pavojus būti atkirstai. "Reichas" iš paskutiniųjų kovėsi, kad išlaikytų atidarą koridorių išsmukti savo draugams, bet vengrų armijos pasitraukimas paliko II SS tankų korpuso sparnus plačiai atvirus priešui. Operacija "Pavasario pabudimas" visiškai išsikvėpė. Vokiečiai neturėjo kito pasirinkimo, tik visiškai pasitraukti arba prarasti dar likusias geriausias savo divizijas, kurių jiems dar reikėjo Rytų fronte. Kovo 25 dieną rusai išplėšė 100 km (60 mylių) plyšį vokiečių gynybos linijose. Divizijai "SS reichsfiureris" buvo skirta kautis mūšyje prie Balatono ežero kaip ir keturioms elitinėms 6-osios SS tankų armijos tankų divizijoms bei dviem IV SS tankų korpuso divizijoms. "Horsto Veselio" divizijai pasisekė išvengti Budapešto apsupties ir atsitraukti į Slovakiją. Tačiau per 10 šito puolimo dienų ji buvo visiškai nušluota nuo žemės paviršiaus.

Hitlerį įsiutino jo elitinių SS divizijų "išdavystė", kai šios atsisakė laikyti savo pozicijas. Generolui Guderianui iš Hitlerio karinio štabo buvo įsakyta vykti į frontą ir pareikalauti iš SS divizijų ant rankovių nešiojamų raiščių su jų garbės vardais. Tai buvo bausmė už jų nusižengimą. Guderianas atsisakė pareiškęs, kad tik pats SS reichsfiureris kompetentingas nubausti šias SS divizijas. Himleris pritrūko drąsos pažvelgti į veidą savo vadams atvykęs su tokiu įsakymu, todėl nusiuntė įsakymą raštu.

Dytrichas, supykęs, kad šitaip įžeistas jo kareivių narsumas ir pasiaukojimas, sušaukė divizijų vadų susirinkimą, informavo apie Hitlerio įsakymą ir tiesiai pareikalavo nepaklusti jam. Nė vienas raištis, su pasididžiavimu nešiojamas elitinių dalių kareivių, nebuvo nurištas. Istorijos apie naktinius puodus, pilnus apdovanojimų ir rankovių raiščių, nusiųstų kaip atpildas Hitleriui už įžeidimą, yra labai abejo-

VIRŠUJE: Rusų pėstininkai atakuoja vokiečių pozicijas Vengrijoje 1945 metų vasarį. Budapeštas Raudonajai armijai pasidavė vasario 13 dieną. Vokietijos bei Vengrijos karinės pajėgos neteko 188 000 vyrų. Vermachtas nepajėgė iš naujo aprūpinti tuo, kas buvo prarasta: visur Rytų fronte jo atsargos buvo limituotos. Raudonosios armijos puolimo Vengrijoje metu iš armijų grupės A šiaurėje buvo atitrauktos karinės pajėgos. Todėl kai sausio 12 dieną Lenkijoje prasidėjo sovietų puolimas, vokiečiai negalėjo efektyviai pasipriešinti. To rezultatas toks: per dvi savaites Raudonoji armija nužengė 480 km (300 mylių).

tinos. Tiesa, susijusi su tuo įvykiu, tokia: Hitleris neteko paskutinių tikėjimo juo krislelių, kurie dar buvo užsilikę jo kareivių širdyse. Nuo šiol dauguma vėtytų ir mėtytų SS kareivių pirmiausia buvo lojalūs pačiai SS kariuomenei, savo divizijoms ir pulkams, savo vadams. Bet jos ir toliau kovojo už fiurerio interesus.

Sutriuškinę vokiečius prie Balatono ežero, rusai puolė toliau į vakarus nuo Budapešto dviem kryptimis: link Papa ir Gyoro. Balandžio 2 dieną Raudonoji armija pasiekė Noizydlio ežerą prie Vengrijos sienos su Austrija. Dar po dviejų dienų iš Vengrijos buvo išvyti paskutiniai vokiečių kareiviai. Tuomet rusų 46-oji armija Dunojumi buvo nuplukdyta iš šiaurės pusės atakuoti Vienos. 4-oji gvardijos armija artėjo prie miesto iš pietryčių. Dauguma SS divizijų, kovojusių Vengrijoje, pasitraukė į Austriją ginti Vienos.

Iš "Hohenštaufen" Vengrijoje teliko likučiai. Iš jų suformuota nedidelė kovinė grupė kovėsi ariergarde vokiečiams traukiantis prie Vienos. "Kaukolė" irgi gynė Austrijos sostinę. "Hitlerjugendas" pasitraukė į stiprias gynybines pozicijas kalnuotoje vietovėje prie Vynervaldo (į pietus nuo sostinės), bet po keleto dienų nesiliaujantis rusų spaudimas ją iš ten išstūmė.

"Reichas" atkakliai gynėsi į pietus nuo Vienos, paskui pasitraukė į patį miestą ir balandžio 13 — 14 dienomis dalyvavo įnirtingame mūšyje dėl Florisdorfo tilto. Nepaisant didelių pastangų, divizija pamažu buvo išstumta iš miesto. Dalis jos kovėsi į vakarus nuo Vienos, bet didžioji dauguma divizijos buvo išsiųsta į rytus nuo Drezdeno padėti sulaikyti rusų skverbimosi į patį Reichą. "SS reichsfiureris" pasitraukė į Unterstejermarką Austrijos pietuose. Bet tik laikinai ten pabuvo: vokiečiai buvo stumiami iš visur.

Paskutinėmis karo dienomis Rytų Europoje dauguma SS kareivių suprato, kad karas neatšaukiamai pralaimėtas. Jų galvose knibž-

dėjo viena mintis: geriau pasiduoti anglų bei amerikiečių karinėms pajėgoms negu sovietams. Kai kurie nepuoselėjo jokių iliuzijų prisimindami savo elgesį su rusų karo belaisviais.

Abi pusės buvo nužudžiusios nemažai kitos pusės karo belaisvių ir nedaugelis SS kareivių tikėjosi ištverti gyvi rusų nelaisvę. Turėdami tai omeny, SS daliniai bandė atitinkamai elgtis.

VIRŠUJE: Varšuva dega po Rugpjūčio sukilimo numalšinimo. Sukilimui sutriuškinti Himleris surinko margą SS kareivių gaują: Dirlevangerio brigadą, Kaminskio brigadą, reguliariosios policijos dalinius ir 22-osios savanorių kavalerijos divizijos "Marija Tereza" elementus (čia taip pat dalyvavo ir armijos daliniai). Sukilimas buvo numalšintas spalio antrą dieną, praėjus maždaug dviem mėnesiams nuo jo pradžios. Lenkai kovėsi labai puikiai, bet jiems trūko ginklų, artilerijos ir amunicijos, kaip ir žadėtos Raudonosios armijos paramos, todėl jie ilgai išsilaikyti negalėjo. Žuvo 15 000 Lenkijos armijos kareivių bei 200 000 civilių gyventojų, kurių daug nužudė Himlerio kareiviai.

"SS reichsfiurerio" elementai pasitraukė į pietus nuo Drau upės, o kiti — prie Klagenforto ir pasidavė ten Vakarų sąjungininkams. "Hitlerjugendas" nuėjo 96 km (60 mylių) į vakarus ir gegužės 8 dieną pasidavė amerikiečiams prie Linco. Apgailėtini Apsaugos divizijos likučiai pasidavė amerikiečiams Seyre Austrijoje. Tą patį padarė ir "Hohenštaufen" likučiai. "Kaukolė" pasitraukė į šiaurės vakarus nuo Vienos ir gegužės 9 dieną pasidavė ten amerikiečiams. Tačiau šios divizijos nariai neilgai tuo džiaugėsi, nes šie perdavė juos rusams, kurie su šia divizija turėjo nesuvestų sąskaitų. Labai mažai "Kaukolės" kareivių, patekusių į rusų nelaisvę, liko gyvi.

Nors balandžio pabaigoje "Reichas" stovėjo į rytus nuo Drezdeno, vienas jos dalinių buvo paimtas kitam reikalui pietiniame sektoriuje. Balandžio pabaigoje SS oberšturmbanfiureriui Oto Veidingeriui buvo įsakyta vykti į Prahą ir ten prisistatyti SS vadovybei. Nors iš pirmo žvilgsnio šiame sektoriuje viskas atrodė ramu, Raudonajai armijai artinantis prie Čekoslovakijos, čia brendo čekų sukilimas. Veidingeriui buvo įsakyta sukoncentruoti savo pulką vakaruose už miesto. Kol jis grįžo perkelti savo "Fiurerio" pulko į nurodytą vietą, sukilimas prasidėjo. Prahoje buvo daug vokiečių, bet dauguma jų Vokietijai pralaimint buvo visiškai demoralizuoti. Čekai pasidarė visiškai nepaklusnūs. Tačiau jie nesitikėjo galingos SS kovinės grupės pasirodymo. Šitie SS vyrai, tegul ir suprato, kad karo pabaiga netoli, bet buvo tokie išdidūs, kad savo pareigą norėjo atlikti iki pat karčios pabaigos.

Evakuacija iš Prahos

Veidingerio kovinei grupei artėjant prie Prahos teko įveikti vis daugiau ir daugiau užtvarų, o paskui buvo gauta žinia, kad ji atkirsta nuo jos pirminio dalinio. Ji buvo atiduota tiesioginei feldmaršalo Ferdinando Šernerio komandai. Tai buvo fanatiškas nacis, įsakęs jai sutriuškinti čekų sukilimą.

Gegužės 6 dieną "Fiurerio" pulkas, įžengęs į Prahą, rado kelią

APAČIOJE: "Vikingų" divizijos "Tigras", pasislėpęs netoli Varšuvos 1944 metų pabaigoje. Prie Vyslos divizijai teko dalyvauti sunkiose kovose su Raudonąja armija, kol 1944 metų gruodį ji buvo perkelta į Vengriją. Nors ir labai gerai ji kovojo iki pat pasidavimo 1945 metų gegužę, nei ji, nei visa SS kariuomenė negalėjo sulaikyti rusų. Vis dėlto SS reichsfiureris teigė, kad "kariai turi atlikti savo pareigą dabar labiau negu bet kada anksčiau, ir tik Vakarų apsauga dabar leis Vokietijos karinėms pajėgoms vėl tapti aktyviomis Rytuose."

užbarikaduotą tokia didžiule užtvara, kad jos negalėjo susprogdinti sprogmenimis, todėl teko ardyti rankomis. Kareiviai dirbo visą naktį šviečiant jų transporto priemonių šviesoms ir visą tą laiką juos apšaudė snaiperiai. Rytą kelias buvo nuvalytas. Veidingeris, patyręs kovų veteranas, apdovanotas Riterių kryžiumi ir Ąžuolo lapų bei Kardo apdovanojimais, nebuvo linkęs juokauti. Tačiau traukdamas, toliau "Fiureris" vėl susidūrė su užtvara prie tilto ir buvo apšaudytas lengvųjų ginklų šūviais. Pasirodęs čekų karininkas pasiūlė derėtis dėl paliaubų. Veidingeris atsisakė atsitraukti, bet sutiko su trumpomis paliaubomis. Tačiau netrukus pasidarė aišku, kad čekai tik vilkina laiką, ir supykęs Veidingeris įsakė savo kareiviams atakuoti tiltu. Pasirodė kitas čekų karininkas ir Veidingeris suprato, kad turi panaudoti visas turimas pajėgas ir pulti toliau, o jeigu čekai bandys jam trukdyti, jie brangiai sumokės. Buvo susitarta dėl paliaubų, leidusių "Fiurerio" pulkui įžengti į miestą.

Kai Veidingeris ruošėsi evakuacijai, daug kovotojų prisijungė prie jo disciplinuoto dalinio. Netrukus paaiškėjo, kad vokiečiams neužtenka transporto, todėl buvo rekvizuotos visos prieinamos transporto priemonės. Reikalai pablogėjo, kai pasirodė, kad kareiviškas traukinys, pilnas sužeistų vokiečių, buvo paliktas ant bėgių neišvažiavęs. Veidingeris siekė, kad šitie vyrai neliktų rusų malonei, o būtų evakuoti kartu su moterimis iš pagalbinių dalinių. Veidingerio konvojų, pasiruošusį evakuotis iš Prahos, sudarė daugiau kaip 1000 transporto priemonių. Dabar jo planas buvo paprastas: kiek įmanoma greičiau pasiekti Pilzeną ir ten pasiduoti amerikiečiams. Jis ignoravo vyresnių SS karininkų, buvusių šiame mieste, atkalbinėjimus.

VIRŠUJE: Atakuoja Raudonosios armijos kareiviai. Finaliniam žygiui į Berlyną per Lenkiją sovietai surinko didžiules 2 200 000 vyrų pajėgas, 33 500 artilerijos vienetų ir mortyrų, 7000 tankų, 5000 lėktuvų. Prieš tokią galybę vokiečiai tegalėjo pasiųsti 980 000 vyrų, 1800 tankų ir artilerijos vienetų bei 800 lėktuvų. Daugumos Vokietijos kareivių, o kartu ir SS kariuomenės būklė šioje karo stadijoje buvo nekokia. Vis dėlto Hitleris tebetikėjo, kad jo SS legionai gali parodyti stebuklą ir laimėti.

Kelionėje konvojus susidūrė su dar viena užtvara. Buvo pareikalauta atiduoti visus turimus ginklus. Veidingeris sutiko su tuo reikalavimu, bet atiduodami ginklai buvo sugadinti. Konvojui buvo leista važiuoti toliau ir galiausiai prie Rokičanų Veidingeris pasidavė amerikiečiams. Ši paskutinė oficiali SS kariuomenės akcija tame sektoriuje nebuvo charakteringa agresyviai smogiamajai grupei: ji buvo skirta išgelbėti tūkstančiams civilių ir sužeistųjų nuo neaiškaus likimo patekus į sovietų rankas. Iš tiesų Raudonajai armijai užėmus Čekoslovakiją, prasidėjo etninių vokiečių persekiojimas ir nesuskaičiuojamų sąskaitų suvedinėjimas.

1945 metų balandžio 13 dieną kritus Vienai, sovietai paėmė daugiau kaip 125 000 karo belaisvių. Tačiau, užuot toliau persekioję vokiečius, jie pakluso Stalino įsakymui sustabdyti karines operacijas Austrijoje ir susikoncentruoti finaliniam smūgiui prieš Berlyną. Stalinas bijojo, kad Vakarų sąjungininkai nepačiuptų didžiojo prizo iš Raudonosios armijos panosės.

Šiaurėje 1944 metų pavasarį STAVKA nusprendė, kad antras didelis Raudonosios armijos prioritetas yra Baltarusija. Nors vokiečiams teko patirti daug pralaimėjimų, jie vis dar laikė daug kareivių centriniame sektoriuje, ne per toliausiai nuo pačios Maskvos, o ir didelė Tarybų Sąjungos teritorija tebebuvo jų rankose.

Stalinas planavo kitu puolimu visiems laikams pašalinti šitą grėsmę. Jo planas buvo ambicingas. Buvo planuojama, kad Raudonoji armija iš savo startinės padėties Peipaus ežero rytuose žygiuos palei liniją, vedančią per Gorkį ir per Pripetės pelkes iki Odesos Juodosios

jūros pakrantėje, ir stums vokiečius atgal 650 km (400 mylių) iki pačių Varšuvos vartų. Šiam tikslui ji sudarė 19 armijų ir 2 tankų armijas (iš viso 1 500 000 vyrų), sukaupė daugiau kaip 30 000 artilerijos vienetų, daugiau kaip 5000 tankų ir 50 000 lėktuvų. Vokiečiai turėjo 1 200 000 vyrų, 9 500 pabūklų, 900 tankų ir 1 300 lėktuvų.

1944 metų birželio 22-osios naktį prasidėjo pagrindinis puolimas. Raudonoji armija pralaužė armijų grupės "Centras" linijas. Per 7 dienas 320 km (200 mylių) frontas, nusitęsęs nuo Ostrovo iki Lietuvos sienos ir iki Kovelio Pripetės pelkių pakrašty, buvo visiškai nusiaubtas. Kitą savaitę, Raudonajai armijai skubant prie Lenkijos ir Rytų Prūsijos sienos, buvo sunaikinta 350 000 vokiečių kareivių, atstovaujančių 28 divizijoms.

1944 metų birželio 25 dieną 3-osios SS tankų armijos "Kaukolės" divizija buvo atšaukta iš Rumunijos šiaurės, kad padėtų atremti sovietų ataką į vakarus nuo Minsko. Deja, keliai buvo labai painūs ir "Kaukolė" pasiekė nurodytą vietą tik liepos 7 dieną. Tuomet Raudonoji armija jau skubėjo pulti Gardiną, keldama pavojų 4-osios armijos pietiniam sparnui ir subombarduotos 2-osios armijos likučių šiauriniam sparnui. "Kaukolė" 11 dienų saugojo linijas prie Gardino, kol gavo įsakymą pasitraukti į pietryčius ir prisidėti prie vokiečių būrių, pamažu besitraukiančių prie Varšuvos. Sedlicėje, į rytus nuo Varšuvos, ji buvo sujungta su Karinių oro pajėgų elitine divizija "Hermanas Geringas", ir abi divizijos saugojo atvirą koridorių, kuriuo traukėsi nuo Vyslos 2-oji armija.

Raudonajai armijai greitai artėjant prie Lenkijos sostinės, vietinė Lenkijos armija, vadovaujama generolo majoro Bor-Komorovskio, rugpjūčio 1 dieną surengė sukilimą prieš vokiečių okupantus, tikėdamasi greitos Raudonosios armijos pagalbos. Vokiečius apstulbino pradinė sukilimo galia, ir jie neteko beveik dviejų trečdalių miesto. Žinodami, kad Raudonoji armija yra jau netoli, o vokiečiai ruošiasi visiškai pasitraukti, lenkai jautėsi labai optimistiškai.

Sukilimo Varšuvoje numalšinimas

Tačiau lenkai nesuprato vieno dalyko: Raudonoji armija išsikvėpė. Nužygiavusi 750 km (450 mylių) ir pralenkusi savo aprūpinimo linijas, ji dabar buvo pavargusi. Ji pasiekė tolimus Varšuvos priemiesčius, bet vokiečiai žinojo apie sovietų kareivių nuovargį ir jų pasipriešinimas sustiprėjo. Be to, Stalinui pačiam buvo geriau atsikratyti lenkų maištininkų. Jam nepatiko jų patriotizmas ir jis norėjo matyti lenkus "ramučius" patenkant į jo jungą. Todėl dabar jam daug geriau buvo, leidus ilsėtis savo armijai, sėdėti ir žiūrėti, kaip lenkai iki mirties kovoja su vokiečiais Varšuvos gatvėse.

Numalšinus sukilimą Varšuvoje, provakarietiška vietinė armija irgi būtų buvusi priversta pasitraukti ir jo kareiviai būtų paėmę lenkų sostinę be šitos kliūties. Nors Vakarų sąjungininkai suorganizavo Lenkijos aprūpinimą atsargomis, iki to laiko vokiečiai jau buvo ėmę kontroliuoti didžiumą miesto ir sąjungininkų iš oro numetamos atsargos dažniausiai patekdavo į jų rankas. Be to, Stalinas neleido Vakarų sąjungininkams naudotis rusų aviacijos bazėmis, iš kur šie būtų galėję vykdyti tiekimo misiją.

Tuo metu Varšuvoje antipartizaninių pajėgų vadas SS obergrupenfiureris Erichas fon dem Bach-Zelevskis buvo pasiryžęs numal-

šinti sukilimą visomis turimomis priemonėmis. Lenkų nelaimei, į jas įėjo ir labiausiai "pasižymėję" kariniai dariniai: 29-oji SS karo grenadierių divizija (rusų Nr. 1) ir 36-oji SS karo grenadierių divizija.

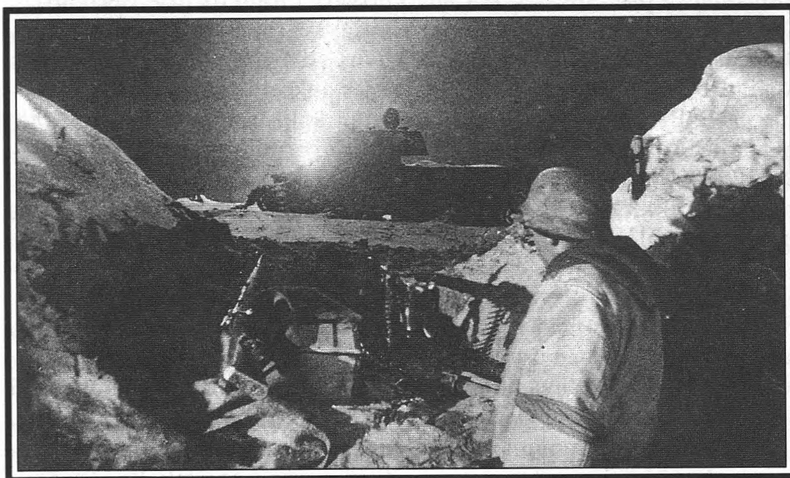
Nors abu šie dariniai vadinosi divizijos, jie tebuvo brigadų galios. 29-ajai karo grenadierių divizijai vadovavo Bronislavas Kaminskis. Ją sudarė rusai antikomunistai, prieš tai slopinę sovietų partizanų veiksmus. 36-osios karo grenadierių divizijos personalas buvo žemiausi kriminaliniai elementai, ištraukti iš Trečiojo reicho kalėjimų ir koncentracijos stovyklų. Jam vadovavo SS oberfiureris Oskaras Dirlevangeris, kurį patį naciai laikė kalėjime už virtinę nusikaltimų, o tarp jų ir jaunutės mergaitės išprievartavimą. Abiejų šių divizijų veiksmai buvo vienodai barbariški. Šių divizijų nusikaltimai sukėlė kitų sukilimą malšinusių kareivių pasibjaurėjimą ir pasipylė vyresnių Vokietijos karininkų skundai jų elgesiu. Abiejų divizijų kareiviai netgi grasino tiems vokiečių kareiviams, kurie bandė sutrukdyti jų plėšimų, prievartavimų, kankinimų ir žudymų orgijas.

IV SS korpusas sulaiko Raudonąją armiją

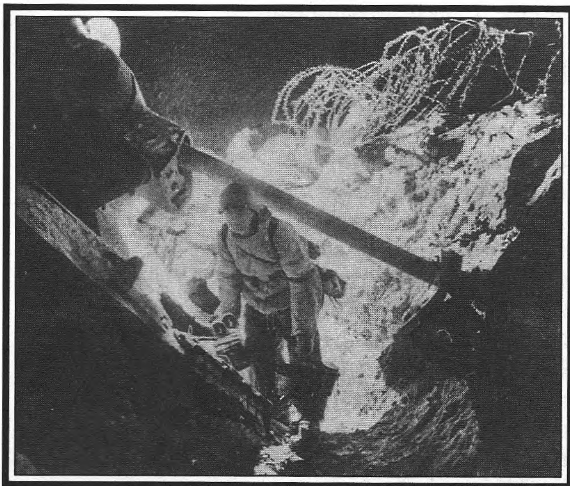
Galų gale Himleris buvo priverstas veikti. Kaminskis pasidarė per didelė našta SS ir buvo nužudytas, o jo vyrams paaiškinta, kad vado mirtis buvo sovietų partizanų atakos rezultatas. Dirlevangeriui, turinčiam įtakingų draugų, pasisekė geriau: jis per karą išgyveno. Tačiau ir jis gavo, ko nusipelnęs: buvę keli koncentracijos stovyklos kaliniai surado jį ir mirtinai primušė.

Bor-Komarovskis buvo priverstas pasiduoti spalio 2-ąją, kai visiškai baigėsi amunicijos ir maisto atsargos. Bach-Zelevskis, daugumos lenkų nuostabai, sužavėtas lenkų vietinės armijos narsumo, pasiūlė garbingas pasidavimo sąlygas: kad pasidavę į nelaisvę lenkai būtų laikomi tikrais karo belaisviais.

Rugpjūčio 14 dieną rusai atnaujino puolimą. Jie ketino pulti Lenkijos sostinę atakuodami per Vyslą į šiaurę ir vakarus nuo miesto. Tačiau IV SS tankų korpusas su jį sudarančiomis galingomis "Kaukolės" ir "Vikingų" divizijomis buvo pasiruošęs ir laukė. Po visą

KAIRĖJE: Linijų saugojamas pietryčiuose. SS kareivis su automatu žiūri į niekieno žemę. Hitleris pasirinko Vengriją, kaip vietą paskutiniam vokiečių puolimui kare, šifruotu pavadinimu "Pavasario pabudimas". Jis sakė: "Aš noriu geriausios atakos ir didelio greito laimėjimo. Rusai turi būti išvyti iš naftingų vietų prie Balatono ežero ir išvaryti už Dunojaus".

VIRŠUJE: "Vikingų" grenadierius Vengrijoje.

savaitę vykusio nesėkmingo vokiečių pozicijų apšaudymo rusai galiausiai turėjo pasitraukti ir persigrupuoti. Rugpjūčio 25 dieną prasidėjo didelis naujas puolimas, daugiausia nukreiptas prieš "Kaukolės" divizijos pozicijas, ir pamažu vokiečiai buvo priversti trauktis atgal prie Varšuvos. Rugsėjo 11-ąją "Kaukolė" pradėjo kontrataką prieš rusus ir privertė priešą pasitraukti atgal. Rusų ataka laikinai buvo sustabdyta. Nepaisant sėkmės, "Kaukolės" divizijai teko susidurti su tam tikrais sunkumais: ji negalėjo taip greitai, kaip tą padarė rusai, atgauti tai, ką buvo praradusi. O pastarieji spalio 10 dieną buvo pasirengę pradėti kitą Lenkijos sostinės puolimą. Šį kartą susilpnėjusios vokiečių pajėgos, priverstos pasitraukti į šiaurės vakarus nuo miesto, sugebėjo stabilizuoti savo pozicijas ir vėl sustabdė rusų puolimą.

1944 metų spalio pabaigoje kapituliavo ir perėjo į rusų pusę Rumunija ir Bulgarija. Šiaurėje suomiai maldavo taikos. Raudonosios armijos 1-asis Baltijos frontas spalio 10 dieną užėmė Memelį Lietuvoje, o Jeriomenkos vadovaujamas 2-asis Baltijos frontas — Latvijos sostinę Rygą. Sovietų puolimo metu Kurše buvo atkirstos abi vokiečių armijos, sudarytos iš 33 divizijų, labai reikalingų fronte. Užuot pasiuntusi atitinkamą karių skaičių ir sunaikinusi tas divizijas, STAVKA nusprendė panaudoti prieš Kuršą oro ir jūros blokadą. Tačiau Karo laivynas vis dar buvo savo pajėgumu tolygus Raudonajam laivynui (jeigu ne pranašesnis už jį) ir sugebėjo 12 tų divizijų evakuoti jūra.

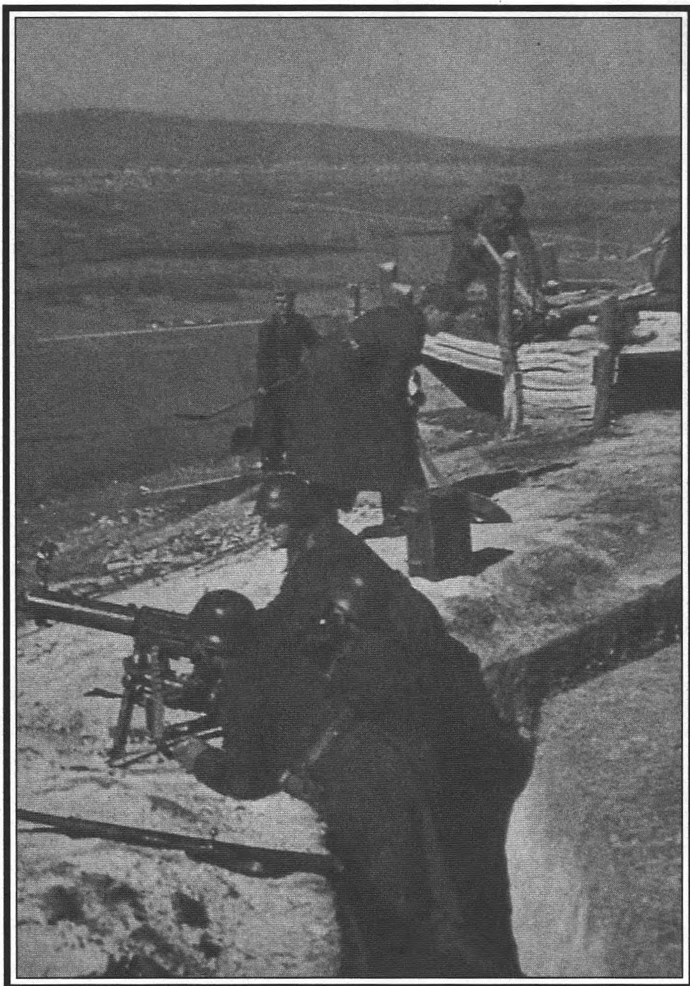
Tarp dalinių, sugebėjusių pabėgti jūra, buvo Olandijos SS likučiai iš savanorių brigados "Nyderlandai". Jų laivas atakuojamas nugrimzdo, bet daug Olandijos esesininkų išsigelbėjo ir suformavo 23-osios SS savanorių šarvuočių grenadierių divizijos "Nyderlandai" branduolį. Jie grįžo į Stargardą Pomeranijoje, taip pat dalyvavo karo veiksmuose prie Štetino, kol buvo priversti trauktis prie Berlyno.

1945 metų sausį Raudonajai armijai svarbiausia buvo išvyti vokiečius iš Lenkijos. Maršalas Žukovas su 1-uoju baltarusių frontu kėsinosi į Poznanę, o maršalas Konevas nukreipė savo puolimą į pietus prieš Breslau. Rusai turėjo daugiau kaip milijoną vyrų, 30 000 pabūklų, 7000 tankų. Jiems besipriešinanti armijų grupė "Centras" — vos 400 000 vyrų ir daugiau kaip 1000 tankų. Tačiau vokiečiai tebeturėjo 580 000 kareivių Rytų Prūsijoje, ir jie galėjo pridaryti rusams nemaža problemų.

Raudonoji armija išvalo Lenkiją

Po valandą su trim ketvirčiais trukusio artilerijos bombardavimo sausio 12 dieną Konevas pradėjo ataką. Po dviejų dienų prisidėjo Žukovas. Paimant Varšuvą, jo pajėgoms talkino sovietų suformuota 1-oji lenkų armija. Per kitą sausio pusę Raudonoji armija užėmė Sileziją, itin reikšmingą pramoninį regioną, turtingą anglies, o vasario pradžioje pasiekė Oderio upę. Tie vokiečių įtvirtinimai, kurie atlaikė rusų puo-

limą, kaip Breslau, buvo apeiti. Daugelyje rusų paimtų Vokietijos miestų prasidėjo plėšimų ir prievartavimų orgijos, savo mastu ir barbariškumu prilygstančios Dirlevangerio ir Kaminskio brigadoms, tačiau, atrodo, kad tai buvo būdinga ne fronto linijų, o antraeiliams daliniams.

VIRŠUJE: ***Bulgarų kareiviai, kaip Vokietijos sąjungininkai. Bulgarija oficialiai pasitraukė iš karo 1944 metų rugpjūtį, bet Stalinas, norėjęs Vokietijai pralaimėjus kontroliuoti Rytų Europą, rugsėjo 5 dieną paskelbė Bulgarijai karą. Po trijų dienų Raudonoji armija įžengė į šalį ir okupavo ją. Priešintasi nebuvo. Rumunija ir Bulgarija rusams atiteko lengvai, bet Vengrijoje neapsieita be didelio kraujo praliejimo: kovos čia užtruko beveik penketą mėnesių.***

1945 metų pavasarį dauguma vadinamųjų "klasiškų" SS divizijų kaudamosi traukėsi per Vengriją į Austriją. Centriniame ir šiauriniame Rytų fronto sektoriuose kovojo daugiausia Rytų ir Vakarų Europos savanorių esesininkų daliniai. Jų ryžtas sulaikyti rusus kartais tiesiog stebino.

Rytų Europoje suformuotų savanorių dalinių kariai jau neturėjo tėvynės, į kurią norėtų sugrįžti, nes jų šalis buvo "išvadavęs" Stalinas ir uždėjęs ant jų savo geležinę ranką. Pasidavimas rusams reiškė tikrų tikriausią mirtį, todėl jie neturėjo kito pasirinkimo, kaip kautis iki mirties. Jiems reikėjo išsikovoti kelią į Vakarus ir pasiduoti anglams bei amerikiečiams. Tie, kurie vėliau grįžo į gimtąją žemę, išėjo į miškus ir dar keletą metų po karo kariavo prieš sovietus. Tie, kurie pasidavė rusams arba buvo atiduoti jiems Vakarų sąjungininkų, daugeliu atvejų buvo sušaudyti iš karto.

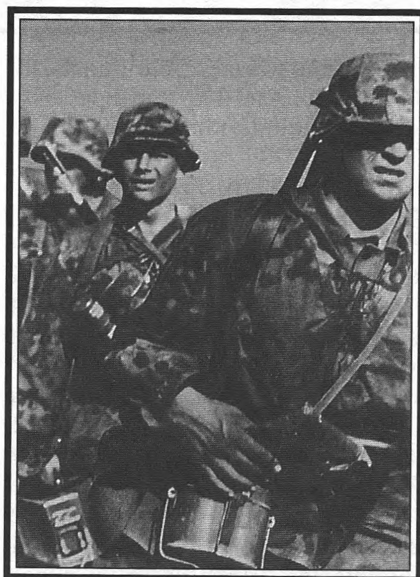
Vakarų kraštų savanorių padėtis buvo panaši. Jų gimtąsias šalis buvo spėję užkariauti sąjungininkai, jose buvo sudarytos naujos vyriausybės, kurios nelaukė jų išskėstomis rankomis. Užuot susidūrę su nežinomybe tėvynėje, jie pasirinko kovą iki mirties. Reikia prisiminti, kad dauguma jų išėjo į karą, kupini idealizmo, ir dabar buvo pasiryžę iki paskutinio atokvėpio kovoti su bolševizmo sėjamu blogiu. Daug Vakarų kraštų savanorių žuvo mūšio lauke Rytų Europoje. "Vikingų" divizija, kurioje dominavo Vakarų Europos savanoriai, buvo įveikta kovose prie Vienos, "Nordland" sunaikinta Berlyno mūšyje, 14-oji SS karo grenadierių divizija, sudaryta daugiausia iš ukrainiečių, Čekoslovakijoje pasidavė rusams ir didžiajai daliai vietoje buvo įvykdyta mirties bausmė. Dalis 15-osios SS karo grenadierių divizijos iš Latvijos dalyvavo Berlyno gynyboje. Likusius gyvus jos narius ištiko toks pat likimas kaip ir jų kovos draugus ukrainiečius. "Horsto Veselio" divizi-

Rytų frontas, 1945 metų sausis — gegužė

Rodyklė
Rusų atakos
Fronto linija sausio 11-ąją
Fronto linija vasario 2-ąją
Fronto linija balandžio 16-ąją
Fronto linija balandžio 25-ąją
Fronto linija gegužės 8-ąją

Ankstyvomis 1945 metų sausio 12 dienos valandomis rusų pajėgos prie Vyslos pradėjo vieną didžiausių II pasaulinio karo puolimų. Vokiečiai, kurių visame fronte buvo keturis kartus mažiau, traukėsi rūsčiai atakuojami. Kovo pabaigoje rusai pasiekė Oderio krantą, o balandžio 24-ąją po sunkios kovos apsupo patį Berlyną.

ja su vengrų savanoriais pasidavė sovietams prie Prahos. Estijos savanoriai iš 20-osios SS karo grenadierių divizijos irgi pasidavė netoli Prahos ir daugumai jos narių vietoje buvo įvykdyta mirties bausmė.

DEŠINĖJE: Pavargę SS kariuomenės kareiviai traukiasi nuo Raudonosios armijos. Operacija "Pavasario pabudimas" baigėsi 1945 metų kovo viduryje. Tuo metu 6-ajai SS tankų armijai teliko sveikos 185 transporto priemonės. Aprūpinimas buvo nutrūkęs. Pavyzdžiui, "Kaukolės" divizija beveik pritrūko degalų, amunicijos ir atsargų. Balandžio pradžioje 6-osios SS tankų armijos likučiai be sunkiųjų ginklų pasitraukė per Austrijos sieną.

"Marijos Terezos" divizija, kurioje vyravo vengrai, buvo sunaikinta kovose dėl Budapešto. Raudonoji armija taip pat įveikė 25-ąją ir 26-ąją karo grenadierių divizijas, kai jos dar buvo veiksnios. "Nyderlandai", nors vadinama divizija, bet ne ką didesnė už pulką, buvo nušluota prie Berlyno. Ten pat buvo baigti triuškinti ir Belgijos "Langemarck" bei "Valonijos" divizijų likučiai. Kovose prie Reicho sostinės krito prancūzų savanoriai iš "Karolio Didžiojo" divizijos. Rusijos

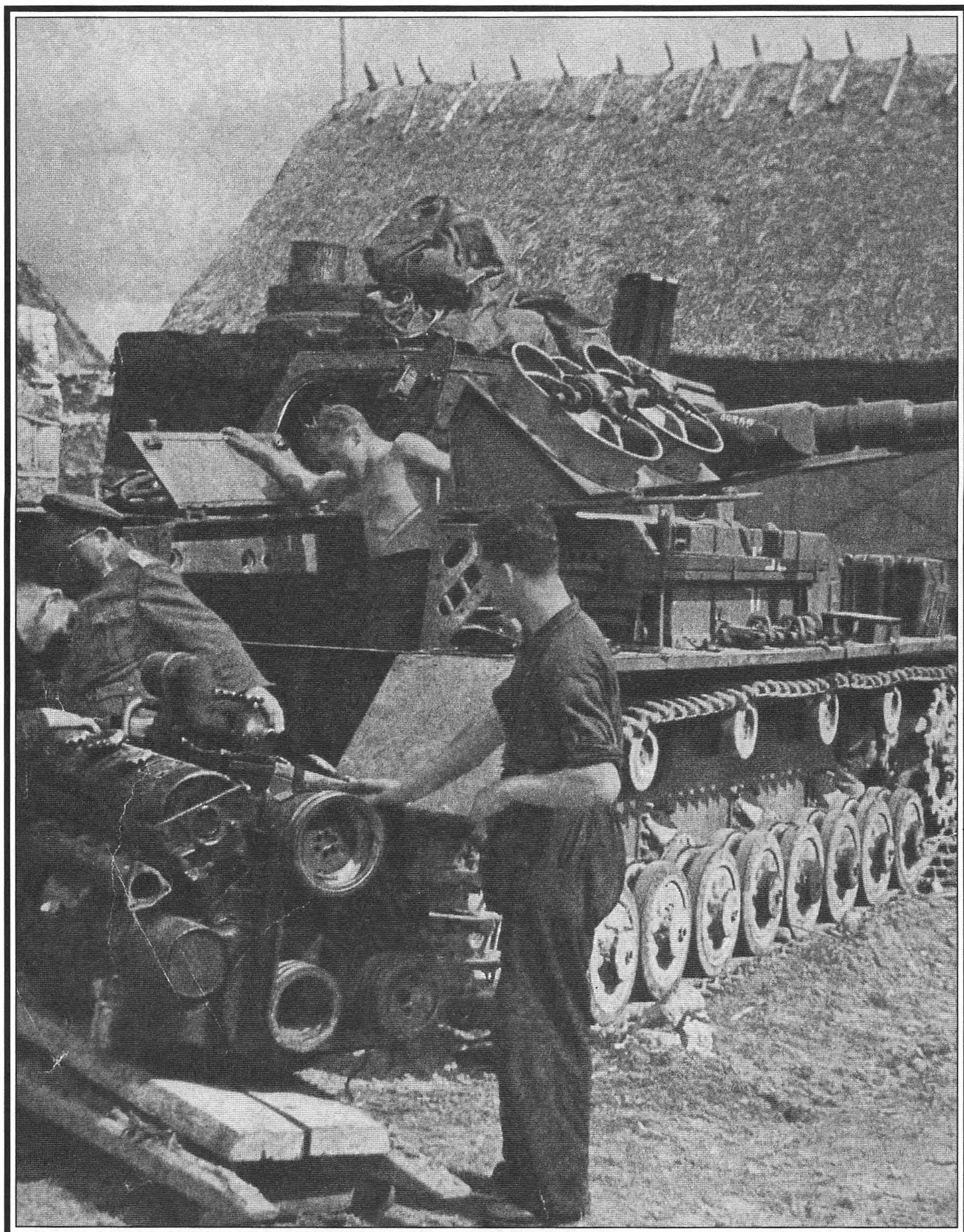
VIRŠUJE: SS tankai Rytų Vokietijoje 1945 metais. Sprendžiant iš pirmojo tanko ženklų, jie turėtų priklausyti 23-ajai SS šarvuočių grenadierių divizijai "Nyderlandai", kuri buvo visiškai iššluota iš Pomeranijos.

savanoriai iš 30-osios karo grenadierių divizijos buvo pervesti į Andrejaus Vlasovo Rusijos išvadavimo armiją ir pateko į sovietų rankas, kur jų laukė mirtis.

Tiek Rytų, tiek Vakarų savanorių indėlis Rytų fronte 1945 metais gali būti pamatuotas skaičiumi Riterių kryžių, kuriais SS kariai buvo apdovanoti per tą laikotarpį. Prisimenant Himlerio svajones apie tai, kad SS būtų grynai germaniškos rasės elitas, galima pažymėti, kad daug apdovanotųjų už narsumą ir pasižymėjimą tarnyboje turėjo nevokiškas pavardes.

1945 metų sausį apdovanotųjų Riterių kryžiumi gretas papildė šie kariai iš Rytų Europos: hauptšturmfiureris Robertas Ancanas (latvis), hauptšarfiureris Zanis Ansonas (latvis), hauptšturmfiureris Miervaldas Adamsonas (rusas), oberšturmfiureris Nikolajus Galdinis (latvis) ir SS hauptšarfiureris Gustavas Vendrenskis (slovakas). Kovo — vasario mėnesiais šį kryžių gavo du danai: SS oberšturmfiureris Sorenas Kamas ir SS hauptšturmfiureris Johanesas Helmersas, o balandį — "Karolio Didžiojo" divizijos kariai: SS oberšturmfiureris Žakas Lerojus (belgas), unteršarfiureris Eugenijus Volio (prancūzas), oberšarfiureris Francas Apolo (prancūzas), hauptšturmfiureris Henris Fenė (prancūzas).

Paskutinėmis karo savaitėmis Riterių kryžium buvo apdovanoti 5 latviai: unteršarfiureris Karlis Sensbergas, unteršarfiureris Alfredas Rieksinis, unteršturmfiureris Andris Freimanas, oberšturmfiureris Robertas Gaigalas, šturmbanfiureris Voldemaras Reinholdas. Visi jie buvo tarp paskutiniųjų, apdovanotųjų II pasauliniame kare. Netgi tada, kai Trečiasis reichas smarkiai braškėjo, SS kareiviai nesiliovė drąsiai kovoję.

Kai Rytų fronte sumuštos Vokietijos armijos grįžo į Reichą, SS kariuomenės divizijos dar kartą suvaidino ariergardo saugotojų vaidmenį. "Frundsbergo" divizija, tarnaujanti Pomeranijoje, kaip dalis SS obergrupenfiurerio Felikso Šteinerio 11-osios tankų armijos, 1945 metų pradžioje dalyvavo Žukovo 1-ojo baltarusių fronto atakoje, kai jis puolė Berlyną. Vasario 16-ąją "Frundsbergo", "Nord-

VIRŠUJE: Pamuštas "Vikingų" divizijos SdKfz 251. 1945 metų kovo pabaigoje frontas Rytuose merdėjo ir Vokietijos armijoms buvo įsakyta nesitraukti. "Vikingų" divizija per paskutinį Hitlerio puolimą patyrė didelius nuostolius bandydama išlaikyti Vengrijos miestą Štiulvaisenburgą. Ji gavo įsakymą išlaikyti miestą bet kokia kaina, bet tai būtų reiškę visišką sutriuškinimą, tad vengiant sunaikinimo divizija buvo atitraukta.

PRIEŠINGOJE PUSĖJE: Trumpa atokvėpio valandėlė patikrinti tankams prieš kitą rusų antpuolį.

land", "Nyderlandų" ir "Valonijos" divizijos atakavo pietvakarių kryptimi ir sutriuškino Žukovo šiaurinį sparną. Tačiau susilpnėjusios vokiečių divizijos neturėjo jėgų rimtai atremti didžiulį sovietų puolimą ir po poros dienų buvo priverstos pasitraukti.

Balandžio 1 dieną Stalinas sušaukė savo vyriausiąją karinę vadovybę sudaryti finalinio žygio į Berlyną plano. Šiaurėje stojo Rokosovskis su 2-uoju baltarusių frontu, centre — Žukovas su 1-uoju baltarusių frontu ir pietuose — Konevas su 1-uoju ukrainiečių frontu. Demarkacinė linija tarp visų frontų išsidėstymo vietų buvo 65 km (40 mylių) nuo Berlyno ir iš čia turėjo prasidėti lenktyniavimas, kuris frontas pirmas pasieks Berlyną. Stalinas, kaip ir Hitleris, dažnai mėgdavo inicijuoti konkurenciją tarp savo vyriausiųjų vadų, o Konevas ir Žukovas buvo ryžtingi varžovai. Stalinas dabar galėjo būti tikras, kad jie abudu panaudos visas galimybes, kad tik greičiau pasiektų Berlyną.

Žukovas įrengė placdarmą už Oderio upės prie Kiustrino (kurį rusai užėmė kovo 28 dieną). Norėdamas pasiekti maksimalų poveikį, jis nusprendė pradėti savo ataką artilerijos šaudymu, kokio dar nebuvo buvę: daugiau kaip 8000 artilerijos vienetų turėjo bombarduoti 30 minučių. Po šito turėjo būti staigus didžiulis puolimas. Žukovas turėjo beveik 150 prožektorių ir ketino galingais jų spinduliais po žema debesų priedanga apakinti vokiečių gynėjus. Konevas ketino panaudoti ilgą — 145 minučių trukmės apšaudymą ir ataką sutemus.

Pirmosios bombardavimo atakos prasidėjo balandžio 14-ąją, o dar po dviejų dienų — pagrindinis puolimas. Tačiau vokiečių gynėjai žinojo apie Žukovo planą ir pasitraukė iš savo pozicijų prieš praside-

dant artilerijos apšaudymui. Kai jis pasibaigė, jie greitai grįžo į savo vietas ir pasiruošę laukė puolančių rusų kareivių. Prožektoriai, turėję apakinti vokiečius, apšvietė atakuojančius rusus ir padarė juos idealiais taikiniais. Nors ir labai stengėsi Žukovas, jo kareiviai nepajėgė išvyti vokiečių iš stipriai ginamų jų pozicijų priešais placdarmą. Užuot greitai pasiekęs pergalę, kaip tikėjosi, jis turėjo įtemptai kovoti ištisas tris dienas. Tik po to galėjo lėtai stumti vokiečius atgal. Balandžio 19-ąją vokiečių gynyba buvo įveikta ir rusai užėmė Sido aukštumą. Iš šiaurės puolimą pradėjo Rokosovskis.

PRIEŠAIS: Sovietų artilerija Berlyno priemiestyje daužo vokiečių pozicijas, esančias už keleto kilometrų. Hitleris yra pasakęs: "Jeigu karas bus pralaimėtas, vokiečių nacija irgi žus. Nereikia atsižvelgti į žmonių prašymus. Po mūšio gyvi liks tik žemesni, nes gerieji bus žuvę." Jis siekė, kad į Reichą įsisuktų viską apimantis naikinimo viesulas ir kad į tą košmarą būtų įsukta SS kariuomenė. Balandžio 24 dieną Raudonoji armija plieno žiedu apjuosė Berlyną ir po dviejų dienų prasidėjo finalinis Reicho sostinės puolimas.

Žygis į Berlyną

Konevas įsakė savo 3-ajai ir 4-ajai gvardijos armijoms įsilaužti į miestą balandžio 20 dieną, bet Stalinas pareiškė, kad pagrindinį puolimą turi įvykdyti Žukovo būriai. Fiurerio bunkerį ir Reichstagą paimti teko garbė Žukovo armijoms.

Balandžio 21-ąją Hitleris įsakė pulti į ataką ir vaduoti sostinę. Generolas Teodoras Busė, su 9-ąja armija gynęs Oderio liniją, turėjo apsisukti ir žygiuoti ginti Berlyno. Tą patį turėjo padaryti generolas Valteris Venckė, laikęs amerikiečius prie Elbės. Šteinerio 11-oji tankų armija turėjo kirsti Berlyno vadavimo smūgį iš šiaurės. Kaip Hitleris tikėjosi išvaduoti Berlyną, jiems nebuvo paaiškinta. Jeigu Busė ir Venckė būtų palikę savo pozicijas ir žygiavę vaduoti miesto, jų apgailėtini keli būriai tuoj pat būtų buvę sutriuškinti. O Šteinerio tankų armija egzistavo tik popieriuje, nes geriausi jo kariai jau buvo paaukoję savo gyvybes arba išsiųsti į miestą. Pavyzdžiui, "Nordland" buvo nusiųsta į Berlyną, "Nyderlandai" — į pietus atremti rusų atakos, valonai sutriuškinti mėgindami išlaikyti Altdamo placdarmą.

Mūšis dėl Reichstago

Balandžio 25-ąją Berlynas buvo visiškai apsuptas, o kitą dieną į miestą pasipylė beveik pusė milijono Raudonosios armijos kareivių. Mūšis dėl Berlyno buvo žūtbūtinis. Daugelyje vietų užvirė rūsti vieno prieš vieną kova su peiliais, šautuvų durtuvais ir durklais. SS kariuomenė dalyvavo paskutinėje apokaliptinėje kovoje dėl Trečiojo reicho. Ironiška, bet dauguma vilkinčiųjų vokiškas uniformas pagal tautybę nebuvo vokiečiai. Išskyrus jaunuolius iš "Hitlerjugendo" organizacijos, Liaudies šturmo (Volkssturm) personalą bei porą silpnų armijos divizijų iš LVII korpuso, visi kiti dėl Berlyno besikaunantys kareiviai buvo iš "Nordland" ir "Karolio Didžiojo" divizijų, 15-osios karo grenadierių divizijos latvių bataliono ir 600 vyrų iš Himlerio palydos bataliono.

Balandžio 28-ąją sovietai pralaužė gynybos linijas miesto viduje ir leidosi link Reichstago. Kaip įprasta, SS kovėsi labai narsiai. Subombarduoti pastatai buvo paversti tvirtovėmis, kur buvo užtempta artilerija ir kulkosvaidžiai. Pirmas rusų bandymas paimti Reichstagą įvyko balandžio 30 dieną. Jį rėmė artilerija ir reaktyviniais šoviniais šaudančios "Katiušos". Trys pėstininkų daliniai sugebėjo per didelę ugnį pralaužti gynybą. Pastato viduje užvirė vieno prieš vieną kova. SS pavertė rūsį į tvirtovę. Prireikė dviejų dienų gynėjams įveikti. Žuvo 2500 Reichstago gynėjų, kiti 2600 pateko į nelaisvę. Tuo metu Hitleris jau buvo negyvas ir mūšis dėl Berlyno pasibaigė. Gegužės 2 dieną 15 val. generolas leitenantas Veidlingas atidavė miestą rusams. Nors

VIRŠUJE: Keletas iš 4000 tankų, kuriuos rusai panaudojo sutriuškinti vokiečių pasipriešinimui Berlyne. Nepaisant pranašumo tankų artilerijos ir lėktuvų skaičiumi, Raudonajai armijai Berlyne ėjosi nelengvai. Fanatiški "Hitlerjugendo" organizacijos jaunuoliai, pagyvenę Liaudies šturmo nariai, nevokiškosios SS kariuomenės kareiviai kovėsi labai atkakliai. Finalinėmis Trečiojo reicho dienomis Himlerio palydos batalionai naršė Berlyną ir ieškojo dezertyrų bei sabotuotojų. Jeigu rasdavo — pakardavo.

fiureris buvo negyvas, o Berlynas paimtas, įvairiose Reicho vietose dar kovojo SS kareiviai. Jie kariavo iki tol, kol buvo paskelbta oficiali kapituliacija. Beje, kai kurie SS vyrai, — jau buvo minėta anksčiau — dar metų metus kovojo Rytų Europoje, kaip ir vyrai, tarnavę Baltijos šalių ir Ukrainos SS kariuomenėse, kurie žinojo, kad pasidavus jų laukia tikrų tikriausia mirtis.

Tačiau dauguma SS kareivių įvykdė savo pareigą iki galo. Jie galėjo sudėti ginklus ir pasiduoti žinodami, kad joks kitas karinis darinys nebūtų padaręs daugiau, nei padarė jie. Dauguma SS karių ėjo į nelaisvę išdidžiai pakeltomis galvomis.

Tiek Vakarų, tiek Rytų sąjungininkai žygiuodami per Europą ir vaduodami koncentracijos stovyklų kalinius, pamatė ir daug nuodėmingesnę SS pusę. Netgi rūsčių kovų užgrūdinti kareiviai negalėjo patikėti tuo siaubu, kurį išvydo jų akys. O stovyklų sargybiniai vilkėjo tokiomis pačiomis uniformomis su tokiais pat atpažinimo ženklais kaip ir SS kareiviai. Todėl ir su vienais, ir su kitais, patekusiais į nelaisvę, buvo elgiamasi vienodai.

Kai Trečiasis reichas buvo netoli mirties, Hitleris su vis didesne panieka žvelgė į tuos, per kuriuos, jam atrodė, jis pralaimi. Didžiausias jo paniekos gūsis teko Vermachtui. Ir kai SS kariuomenė, jo elitiniai kareiviai nepajėgė pakelti jiems uždėtos užduočių naštos, kai jie, dažnai turėję nusileisti didesniems priešo būriams, pritrūkdavo amunicijos ir maisto, šalo neturėdami žieminių drabužių, jų fiureris neužjautė jų. Jis pylė ant jų galvų įžeidimus ir rodė savo panieką. Šito teko netgi jo paties apsaugos daliniui. Vyriausias SS vadas SS reichsfiureris Heinrichas Himleris buvo dvasinis bailys ir net nesistengė užstoti savo vyrų prieš Hitlerį. Visiškas jo, kaip karo vado, nekompetentingumas atsiskleidė, kai jis nevykusiai komandavo armijų grupei "Vysla".

VIRŠUJE: 1945 metų gegužės 3-ioji — Berlyno kritimo diena.

Buvę SS kariuomenės vyrai, įžeidinėti savo kolegų iš bendrosios SS ir koncentracijos stovyklų sargybinių, kurie retai, o gal ir niekada nerizikavo gyvybėmis, gali didžiuotis savo kariniais pasiekimais. Niekas negali paneigti jų kovinių sugebėjimų ir jų narsumo.

GINKLAI IR KARINĖ TECHNIKA

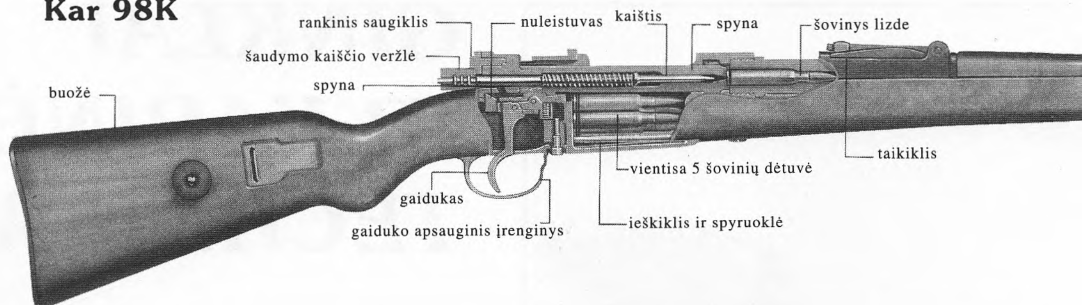
Iš pradžių bet kaip apginkluota SS kariuomenė išsivystė į kovines pajėgas, aprūpintas pačia geriausia ginkluote, kokią tik galėjo sukurti Vokietijos karinė pramonė. Elitinės tankų divizijos buvo apginkluotos geriausiais Vokietijoje tankais ir kariškomis transporto priemonėmis.

Šio skyriaus pavadinimas yra galbūt kiek klaidinantis, nes tebuvo keletas ginklų (o gal nė vieno?), specialiai skirtų ir pagamintų naudoti SS. Išimtis — keletas ceremonialinių šaltųjų ginklų. Daugybė SS kariuomenės naudotų ginklų buvo tie patys, kokius turėjo ir Vermachtas, nors tikrai būta ir tokių, ypač lengvųjų užsieninės kilmės, kuriuos turėjo tik SS kariuomenė, kadangi armija delsė Himlerio elitą aprūpinti pakankamu kiekiu vokiškų ginklų. Todėl šitame skyriuje bus aptarti pagrindiniai SS naudotų ginklų tipai nuo mažyčių iki didelių sunkiųjų tankų.

Vienas labiausiai žinomų visų laikų vokiškų šaunamųjų ginklų yra pistoletas 08, vokiečių vadintas P08, bet taip pat pasaulyje žinomas kaip liugeris — pagal jo konstruktoriaus Georgo Liugerio pavardę. Šis labai garbintas ir visapusiškas ginklas buvo gaminamas su keturių, šešių ir aštuonių colių ilgio vamzdžiais ir galėjo turėti netgi medinę buožę ir net būgninę dėtuvę vietoje standartinės aštuonių apsisukimų dėtuvės. Jis šaudė 9 mm patronais 350 metrų per sekundę greičiu (1500 pė-

"Kaukolės" divizija kovoje Prancūzijoje 1940 metų gegužę. Šis artilerijos ginklas yra 37 mm prieštankinis pabūklas Pak 35/36, kuris 1940 metais buvo naudojamas Lenkijoje ir Vakaruose.

Kar 98K

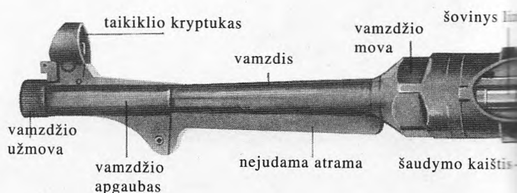

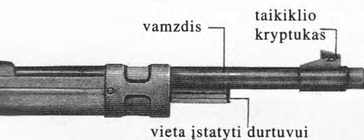
DEŠINĖJE: Apsaugos divizijos kareivis, ginkluotas rankiniu ginklu — valteriu P38. Šis ginklas buvo pagamintas per karą ir turėjo dvejopai veikiantį gaiduko mechanizmą. Ginklo gamybą "Valterio" firma vėl atnaujino 1957 metais. Jis buvo gaminamas Bundesverui.

dų per sekundę), o jo šaudymo efektyvus nuotolis, kaip ir daugumos jo "kolegų", buvo apie 30 metrų (32 jardai).

P08 buvo aukštos kokybės ginklas, nors per sudėtingai sukonstruotas, o tai atšiauriomis fronto sąlygomis ne visai tiko. Kartais jis būdavo linkęs užsikirsti ir išmestas iššaudavo atsitiktinai. Jis buvo gaminamas iki 1942 metų ir, nors vėliau išstumtas iš gamybos, daug kam tarnavo per visą karą.

P08 pakeitė P38, gamintas "Valterio" firmos. Jis buvo masyvesnis ir 0,96 kg sunkesnis už P08. Jo apkaba buvo pritaikyta aštuoniems šoviniams. Jis šaudė 9 mm patronais tokiu pat greičiu kaip ir P08. Tai buvo labai populiarus ir patikimas ginklas. Jį buvo galima daug lengviau iš-

Kalibras 7,92 mm
Ilgis 110,7 cm
Svoris (neužtaisyto) 3,9 kg
5 šovinių vientisa dėtuvė
Kulkos greitis 755 metrai per sekundę

narstyti ir užtaisyti nei P08. SS kariuomenė naudojo daug šių ginklų. Tai buvo didelė sėkmė firmai ir 1957 metais jis iš naujo imtas vartoti Vakarų Vokietijos armijoje kaip P1. Daug jų ir iki šiol naudojama.

Tikriausiai labiausiai neįprastas iš visų rankinių ginklų buvo II pasauliniame kare SS kariuomenės naudotas mauzeris C96, dėl išsiskiriančios apskritos medinės rankenos karių pravardžiuotas “šluotkočiu”.

Šis didelio sunkaus ginklo šovinių dėtuvė buvo priešais gaiduko saugiklį. Jis buvo užtaisomas šovinių apkaba, kaip ir dauguma šautuvų. Būdavo 7,65 mm ir 9 mm kalibro. Buvo ir automatiškai šaudančių. Vienas įdomiausių jo dizaino elementų buvo medinis dėk-

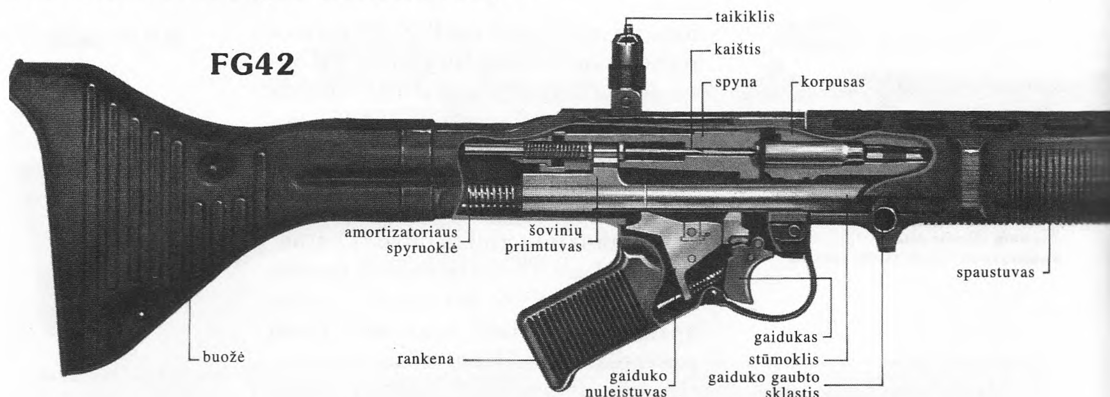

KAIRĖJE: “Reicho” divizijos kariai šaudo šautuvais Kar 98 “Barbarosos” operacijos metu 1941 m. Kar 98 buvo tvirtas patikimas ginklas, gamintas Vokietijoje iki 1945 metų. Tačiau tuo metu dauguma SS kareivių naudojo automatus kaip personalinius ginklus.

MP40 SMG

Kalibras 9 mm
Ilgis su ištiesta atrama 83,3 cm
Svoris (užtaisyto) 4,7 kg
32 šovinių dėtuvė
Šaudymo greitis 500 šūvių per minutę
Kulkos greitis 381 metras per sekundę
Maksimalus šaudymo tolis 200 m

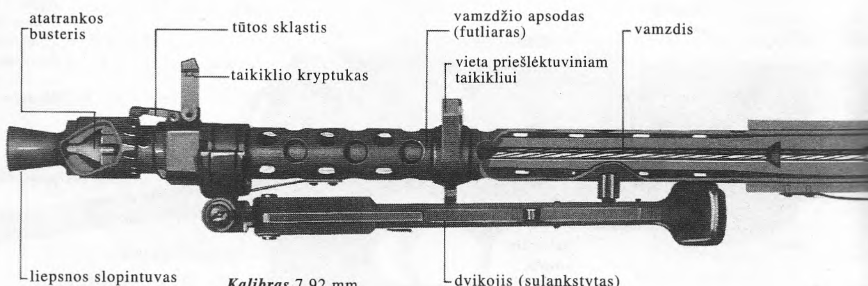
las, kuris kartu buvo ir buožė. Pridėjus buožę prie peties, C96 snaiperio rankose pasiekdavo aukštą tikslumo laipsnį. Nors didelis ir gremėzdiškas, jis buvo populiarus. Keletas SS kareivių Prancūzijoje 1940 metais nusifotografavo su C96 ginklais.

Anksčiau minėti rankiniai ginklai buvo labai populiarūs ir efektyvūs, pirmiausia naudoti puskarininkių ir kareivių. Karininkai ir tankų įgulų nariai pirmenybę teikė kompaktiškesniems ginklams. Populiariausi iš tos kategorijos ginklų buvo trys: valteriai PP, PPK ir mauzeris HSc.

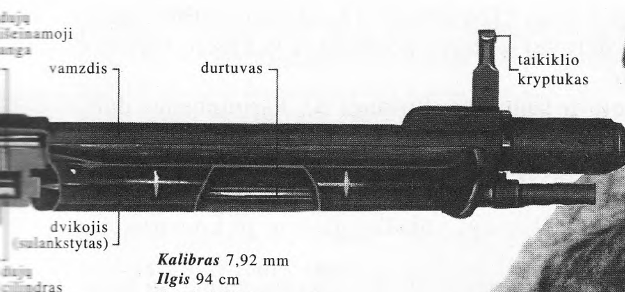
Valteris PP, arba policininkų pistoletas, buvo gaminamas 7,65 mm ir 9 mm kalibro, mažas ir patogių kontūrų. Jo vamzdis buvo 99 mm (3,9 colio), aštuonių šovinių dėtuvė — rankenoje. Jis pasiekdavo 289 m per sekundę (950 pėdų per sekundę) greitį, o efektyvus kovos nuotolis buvo apie 30 metrų (32 jardai). Dėl to, kad jis buvo nedidelis ir jį lengva buvo paslėpti, jį mėgo policininkai ir apsaugos personalas. Tokiomis pačiomis savybėmis pasižymėjo ir truputį mažesnis valteris PPK. Tik jo vamzdžio ilgis buvo 86 mm, o į dėtuvę tilpo 7 šoviniai. Jo išvaizda buvo tokia pat kaip PP, tik kad trumpesnis.

Mauzeris HSc buvo 7,65 mm kalibro, vamzdis — 85 mm. Rankenoje buvo 8 šovinių dėtuvė. Šį modernesnį ir stilingiau atrodantį už

MG34 GPMG

Kalibras 7,92 mm
Ilgis 122 cm
Svoris 12,1 kg
Šoviniai — 50 šovinių juosta arba 75 šovinių apkaba
Veikimo sistema — trumpa atatranka
Šaudymo greitis 800 — 900 šūvių per minutę
Kulkos greitis 756 metrai per sekundę

Kalibras 7,92 mm
Ilgis 94 cm
Svoris 4,5 kg
20 šovinių dėžutė
Šaudymo greitis 750 šūvių per min.
Kulkos greitis 762 metrai per sekundę

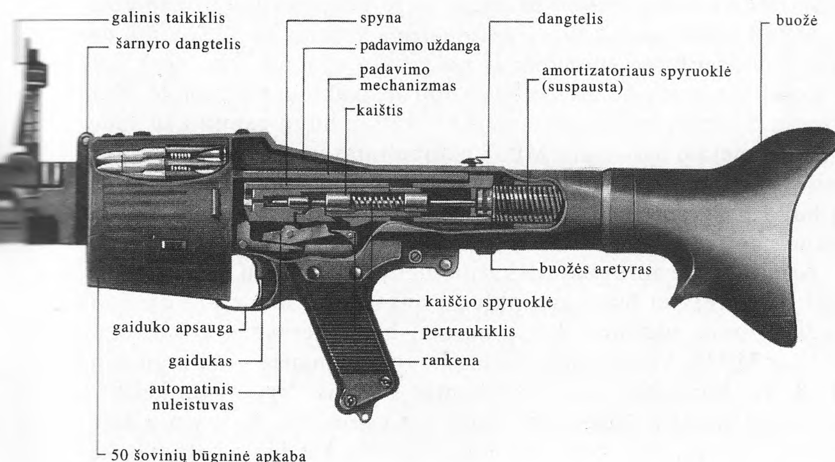

valterį ginklą mėgo karininkai. Visais šiais trim minėtais ginklais buvo labai lengva naudotis.

Be savo gamybos ginklų, SS kariuomenė naudojo ir trofėjinius. Tarp populiariausių buvo didelio galingumo brauningas, 9 mm kalibro, su 13 šovinių dėtuve rankenoje. Jis buvo gaminamas Belgijos nacionaliniame fabrike. Vokiečiai, 1940 m. okupavę Belgiją, jų gamybą tęsė toliau. SS kariuomenė jų turėjo daug, nors daug sugadino belgai sabotuotojai užleisdami fabriką vokiečiams. Čekų CZ38 ir lenkų "Radom" — abu 9 mm kalibro, automatiniai ir pana-

VIRŠUJE: SS kareiviai dažnai vartojo trofėjinius ginklus, ypač Rytų fronte. Puskarininkis dešinėje ginkluotas rusų automatu PPSh. Per karą rusai jų, nors ir neišbaigtų, bet efektyvių, prigamino 5 milijonus.

VIRŠUJE KAIRĖJE: SS grenadierius, ginkluotas kulkosvaidžiu MP40, Kursko mūšyje 1943 metų liepą. Šis kulkosvaidis buvo pirmasis, pagamintas be jokios medienos. Pirmieji jį ėmė vartoti greit važiuojantys mechanizuoti daliniai.

šūs į brauningus, kaip ir rusų "Tokarevas" (7, 65 mm kalibro, automatinis, su 8 šovinių dėtuve) — buvo populiarūs vokiečių kareivių suvenyrai Rytų fronte.

SS daliniai naudojo ir šautuvus. Pirmieji SS kariuomenės daliniai buvo apginkluoti G98 (Gewehr 98). Jie buvo su diržu, 5 šovinių dėtuve, 740 mm ilgio vamzdžiu, svėrė 3,8 kg, šaudė 870 metrų per sekundę greičiu ir efektyvus jų nuotolis buvo 550 m (600 jardų).

Kaip ir daugumos prieškarinių vokiškų ginklų, jo konstrukcija buvo aukštos kokybės.

Prasidėjus karui G98 buvo pakeistas trumpesniu mauzeriu karabinu 98, arba Kar 98. Šis karabininis mauzerio variantas turėjo trumpesnį vamzdį. Jo šaudymo greitis buvo 745 metrai per sekundę. Šaudymo efektyvus nuotolis — kaip ir G98. Nusižiūrėjus į kavalerijos ginklus, jo per pečius permetamas diržas ėjo iš skylės buožės šone, kad būtų patogu laikyti ant pečių raiteliui. Kaip ir G98, pirmieji šio ginklo egzemplioriai buvo gražaus dizaino, bet vėliau karo metais jis turėjo pigią laminuoto medžio buožę, o visas buvo iš metalo. Ir G98, ir Kar98 buvo gaminami pagal licenciją įvairiose Europos vietose.

Vokiečių puolamieji šautuvai

Vokiečių pastangos nukonkuruoti pusiau automatinį amerikiečių M1 "Garand" davė Gewehr 41, arba Gew 41, kurio dėtuvėje tilpo 10 šovinių ir kuris buvo 7,92 mm kalibro, kaip ir G 98 ar Kar 98. Buvo pagamintas ir pagerintas Gew 43 variantas, bet šie ginklai taip ir nepakeitė Kar 98 — standartinio vokiečių II pasaulinio karo ginklo.

Be jokios abejonės, didžiausias vokiečių pasiekimas puolamųjų ginklų gamyboje buvo MKb42 ir MP43. Abu 7,92 mm kalibro, su 30 šovinių dėtuve jie šaudė cikliškai 600 ir 500 apsisukimų per minutę. Tai buvo aukščiausios klasės ginklai. Užtenka užmesti į juos akį ir aiškiai matyti jų įtaka pokariniam rusų Kalašnikovo automatui. Abu ginklai visų pirma buvo naudojami Rytų fronte.

Automatai

Iš visų labiausiai pasaulyje žinomų automatų, naudotų II pasaulinio karo metais, geriausias buvo MP38/40, vadintas šmaiseriu ("Schmeisser"). Nežinia, iš kur atsirado toks pavadinimas, nes Hugo Šmeiseris nieko bendro neturėjo su jo konstravimu ar gamyba.

MP38 buvo 9 mm kalibro automatinis ginklas su 32 šovinių dėtuve. Šoviniai buvo stumiami iš po ginklo apačios. Jis svėrė 3,97 kg ir ciklinis šaudymo greitis buvo 500 apsisukimų per minutę. Nors pirmųjų modelių buožė buvo medinė, vėliau buvo gaminti su sudedamomis metalo buožėmis. MP38 patobulintas variantas buvo MP40, kurio gamyba atsiėjo pigiau. Pavyzdžiui, daug jo mechanizmo dalių buvo pakeista štampuotomis detalėmis. Iš pažiūros jis beveik niekuo nesiskyrė nuo MP38.

Armija delsė aprūpinti SS kariuomenę pakankamu kiekiu MP38, todėl SS kareiviai buvo apginkluoti ankstesnių modelių vokiškais ir užsieniniais ginklais, kurie neretai buvo geresnės kokybės už MP38 ar MP40. Vienas tokių ginklų buvo bergmanas — "Bergmann" MP28. Tai buvo itin gerai pagamintas ginklas. Irgi 9 mm kalibro, su medine buože ir perforuota mova ant vamzdžio. Jo šovinių dėtuvė buvo "maitinama" horizontaliai iš kairės, kas buvo patogiau ka-

reiviui. Vėlesni MP34 ir MP35 buvo beveik identiški bergmanui. Abu jie buvo plačiai naudojami SS kariuomenėje. Tiesą sakant, MP35 buvo standartinis SS kariuomenės automatas. Iš viso per karą jų buvo pagaminta 40 000.

SS kariuomenės naudoti užsieniniai automatai

Dar vienas populiarus SS kareivių ginklas buvo itališkas automatinis ginklas — 9 mm "Beretta" MAB 38A, patekęs į vokiečių rankas 1943 metų rugsėjo mėnesį Italijai pasidavus sąjungininkų kariuomenei. Jis buvo panašus į MP28, su medine buože ir perforuota mova aplink vamzdį.

Tačiau iš visų trofėjinių ginklų populiariausias SS kareivių ginklas buvo rusiškas 7,62 mm kalibro automatas PPSh su medine buože, perforuota mova aplink vamzdį ir 71 šovinių būgnine dėtuve. Daug tokių automatų pakliuvo į vokiečių rankas Rytų fronte ir tuoj pat išpopuliarėjo tarp kareivių. Tai buvo labai efektyvus — 900 apsisukimų per minutę — ginklas. Kaip ir dauguma rusų ginklų, labai tvirtas (jis veikė nepateptas alyva).

SS kariuomenė taip pat naudojo čekų Czech ZK 383 ir labai puikų suomių automatą — Suomi M 31.

Dar buvo naudojami keleto tipų vidutiniai ir sunkieji kulkosvaidžiai. Karo pradžioje, 1939 metais, buvo naudojamas puikus MG34. Šis kilnojamas 7,92 mm kulkosvaidis svėrė tik 12 kg. Apsisukimų greitis — 900 kartų per minutę, kulkos greitis — 726 metrai per sekundę. Dažniausiai su dvikoju stovu, bet galėjo būti pastatomas ir ant trikojo. Jis tiko ir priešlėktuvinei gynybai. Kaip ir dauguma prieškarinių ginklų, buvo labai gerai pagamintas, tik jo gamyba atsiėjo brangiai.

Kulkosvaidis MG 42

Karui siaučiant vokiečiams prireikė kulkosvaidžių, kuriuos lengva būtų gaminti dideliais kiekiais ir kurie labiau už MG 34 tiktų rūsčių kovų sąlygoms. Taip atsirado MG 42. Panašus į MG 34, jis buvo pagamintas iš štampuotų metalinių dalių, kad būtų lengviau eksploatuoti mūšio lauke. Apsisukimų greitis buvo padidintas iki 1200 kartų per minutę, visa kita liko kaip MG 34. Nerūpestingai naudojant galima buvo greitai išeikvoti šovinius.

SS daliniai taip pat naudojo čekišką Czech ZB 30. Jis tarnavo Policijos, "Princo Eugenijaus" divizijoms ir keletui kitų. Tai buvo puikus lengvas kulkosvaidis. Jo variantą pasigamino britai ("Bren"). Jis turėjo 30 šovinių, stumiamų iš ginklo viršaus, dėtuvę, pasiekdavo 500 kartų per minutę apsisukimų greitį. Kartais SS kariai naudojo ir rusišką 7,62 mm kalibro kulkosvaidį "Degtiariov".

Visi minėti ginklai daugiausia buvo skirti pėstininkams. SS kareiviai buvo aprūpinti ir mortyromis bei lengvais prieštankiniais ginklais. Mortyros buvo gaminamos trijų pagrindinių dydžių: le GrW 36 — lengvosios 50 mm kalibro mortyros, kurios 0,9 kg sviedinį galėjo nusviesti 520 m (569 jardus), sGrW 34 — vidutinio sunkumo 80 mm kalibro mortyros, galėjusios 3,5 kg sviedinį nusviesti 2400 metrų (2625 jardus), schw GrW 42 — sunkiosios 120 mm kalibro mortyros, kurios 15,9 kg sviedinį nusviesdavo 5500 m (6000 jardų).

VIRŠUJE: 80 mm sGrW34 mortyra — labai tikslus ginklas, naudotas nuo 1939 metų iki karo pabaigos. Buvo tiesios konstrukcijos, gerai sukonstruota ir lengvai išardoma. Galėjo panešti vienas žmogus. Per karą vokiečių mortyrininkai pasidarė tikri greito jos išardymo ir pastatymo meistrai. Šitoji mortyra galėjo šaudyti įvairių rūšių trofėjiniais šoviniais.

Prieštankiniai ginklai

Nors SS kariuomenė ir naudojo prieštankinį ginklą — 7, 92 mm "Panzerbuchse" (tankų dėžutė — vok.), jis buvo neveiksmingas prieš daugumą sąjungininkų šarvuočių, nebent šūvis labai nusisekdavo. Daugiau naudos teikė vienšūviai "Panzerfaust" (tanko kumštis — vok.), šaudę 3 kg sviediniais, o paskui išmetami kaip nereikalingi. Iš 30 m (32 jardų) nuotolio galima būdavo pamušti bet kokį sąjungininkų tanką, tik reikėdavo priartėti per tokį nuotolį. Buvo veiksmingas miestuose, kur prieštankinės komandos galėjo rasti gerą priedangą. Rečiau naudojami buvo "Panzerschreck" (tankų siaubas — vok.) RpzB 54 — tikra amerikiečių "Bazukos" kopija. Jie peršaudavo 160 mm (6,3 colio) šarvus 3,25 kg svorio raketiniu sviediniu.

SS kariuomenė naudojo tą pačią artileriją kaip ir armija. Ją galima suskirstyti į tris dideles grupes: lengvąją, vidutinio sunkumo ir sunkiąją. Lengvosios artilerijos pavyzdys buvo 75 mm kalibro leFK 18, šaudęs 5,83 kg sviediniais 9425 m (10310 jardų) nuotoliu, vidutinio sunkumo — leFH 18 (lengvoji mūšio lauko haubica), kuri buvo 105 mm kalibro ir 14,81 kg sviedinį nusviesdavo 12325 m (13478 jardus). Tipiškas sunkusis prieštankinis ginklas buvo dramblota sFH 18 (sunkioji mūšio lauko haubica), kuri galėjo numesti 43,5 kg 150 mm sviedinį 13325 m atstumu (14570 jardų).

Tipiški SS kariuomenės naudoti prieštankiniai ginklai buvo 37 mm Pak 35 ir Pak 36 (prieštankinės patrankos), kurios galėjo pramušti tik 38 mm (1,48 colio) šarvus, kiek efektyvesnė 50 mm Pak 38, galėjusi nusviesti 2,06 kg sviedinį 2650 m (2900 jardų) ir pramušti 101 mm (3,98 colio) šarvus, ir puiki 75 mm Pak 40, galėjusi pramušti 98 mm (3,86 colio) šarvus iš 2000 m (2190 jardų).

88 mm pabūklai

Labiausiai žinomi, tačiau blogos reputacijos buvo didingi 88 mm pabūklai. Iš tiesų tai buvo priešlėktuviniai ginklai, bet pasirodė, kad

jie taip pat veiksmingi ir prieš šarvuočius. Tai Flak 18, Flak 36 ir Flak 37. Patobulintas 88 mm pabūklas, pritaikytas specialiai prieštankinei gynybai, buvo Pak 43, kuris šaudė 10,16 kg sviediniais 15150 m (16570 jardų) nuotoliu ir galėjo pramušti 184 mm (7,244 colio) šarvą. Efektyviausias buvo šaudant iki 2000 m (2190 jardų), bet užfiksuotas ne vienas atvejis, kai Pak 43 mušė rusų tankus beveik iš 4000 m (4380 jardų) atstumo. Kol dar nebuvo suformuoti pirmieji SS kariuomenės tankų pulkai, daugelis SS dalinių naudojo šarvuotus automobilius. Pagrindiniai tų dalinių naudojamų automobilių tipai buvo dviejų kategorijų: keturių ratų lengvieji šarvuoti automobiliai ir aštuonių ratų sunkiosios transporto priemonės. (Karo pradžioje SS kariuomenė taip pat turėjo ir šešių ratų šarvuotus automobilius).

Šarvuoti automobiliai

Vienas keturračių variantų buvo Sd Kfz 222 ypatingas sunkvežimis (Sonder Kraftfahrzeug). Svėrė jis 4,8 tonos. Didžiausias greitis buvo 80 km per val. Jo įgulą sudarė 3 žmonės. Šarvuotis paprastai būdavo apginkluotas 20 mm kalibro patranka ir 7,92 mm kulkosvaidžiu, pastatytais ant atviro patrankos bokštelio. SdKfz 222 gerai pasitarnavo 1940 metais Prancūzijoje, nors Rusijoje dėl to, kad jo bake tilpdavo per mažai benzino, buvo pakeistas SdKfz 250/9 pussunkvežimiu.

Aštuonratis sunkusis šarvuotis, žinomas kaip SdKfz 231, svėrė daugiau kaip 8 tonas. Jo didžiausias greitis buvo 85 kilometrai per valandą. Jo įgulą sudarė keturi nariai. Šarvuotis buvo ginkluotas 20 mm kalibro patranka bei 7,92 mm kalibro kulkosvaidžiu atitvertame bokštelyje.

APAČIOJE: "Reicho" divizijos pėstininkai Kurske 1943 metais. Kareivis priekyje neša kulkosvaidį MG42 — ginklą, turėjusį didelį apsisukimų greitį — 1200 per minutę.

SdKfz pussunkvežimiai

Kiekvienas pagrindinių jų tipų turėjo serijas variantų su skirtinga įranga ir ginklais. Visi nauji modeliai gaudavo numerį eilės tvarka: po SdKfz 231 buvo 232, 233 ir t. t. Įdomiausi variantai buvo 234 bei 234/2 "Puma" su dviejų vyrų įgula ir 50 mm kalibro patranka ant patrankos bokštelio ir 234/4, kuriame buvo įmontuotas 75 mm Pak 40 prieštankinis pabūklas.

Vienas iš plačiausiai SS kariuomenės naudotų pussunkvežimių buvo šarvuotis personalui vežioti. Jų irgi būta dviejų tipų: SdKfz 250, kuris svėrė penketą tonų, galėjo, be dviejų įgulos narių, pavežti 4 pėstininkus, ir didesnis už jį SdKfz 251, svėręs daugiau kaip 7 tonas ir galėjęs pavežti 10 pėstininkų. Ir vienas, ir antras buvo ginkluoti tik 7,92 mm kalibro kulkosvaidžiais.

SdKfz 251 variantų buvo daugybė: liepsnosvaidis, radijo mašina, greitosios medicinos pagalbos automobilis ir kitokie — iš viso 22 oficialūs variantai. Tokių pussunkvežimių buvo pagaminta 16 000. Po karo jų gamyba buvo tęsiama Čekoslovakijoje.

PRIEŠINGOJE PUSĖJE: Pagrindinis kulkosvaidis — MG 34. Pagrindinis todėl, kad įgyvendino daugiatikslio kulkosvaidžio idėją. Šoviniai paprastai būdavo nešiojami 50 vietų apkaboje. Jie buvo 7,92 mm kalibro. Apkabas buvo galima sukabinti į ilgesnes — 250 šovinių. Galima buvo panaudoti ir 75 šovinių būgną (matomas nuotraukoje). MG34 buvo tvirtas kulkosvaidis, nors dulkėse, sniege ir purve galėjo užsikirsti.

Tankai

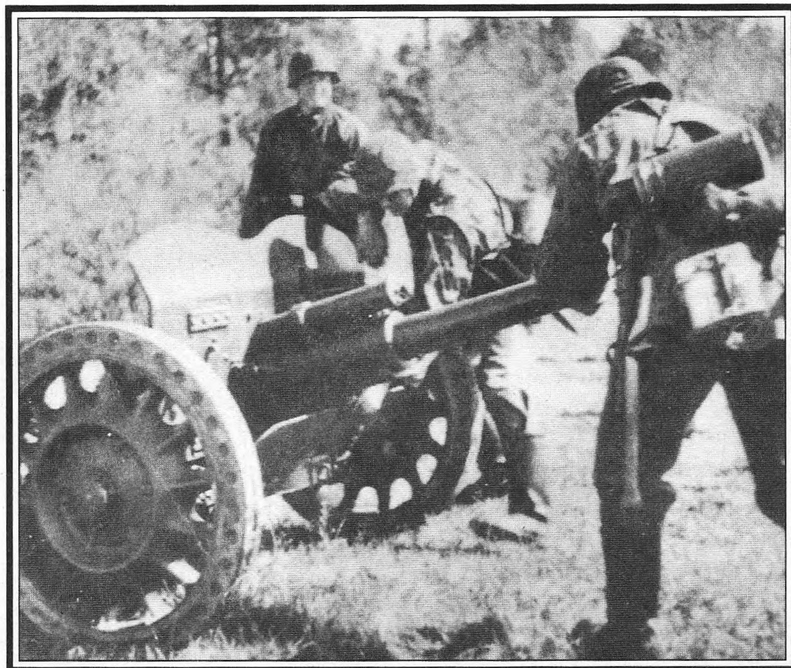
1942 metais, kai buvo suformuoti pirmieji SS tankų pulkai, lengvasvoriai ir menkai šarvuoti PzKpfw (šarvuotos kovos mašinos) I Vokietijos šarvuočių daliniuose jau buvo praradę savo reikšmę. Jie buvo dar naudojami apmokymams arba antrarūšiuose kariniuose dariniuose.

PzKpfw II tuo metu irgi jau buvo išėjęs iš apyvartos, bet pačioje formavimosi pradžioje kiekviename SS tankų pulke buvo ir po PzKpfw II F kuopą. Šis tankas svėrė 10 tonų, turėjo 6090 kub. cm dyzelinį variklį, pasiekdavo maksimalų 55 kilometrų per valandą greitį. Jo įgulą

APAČIOJE: SS kariuomenės Belgijos savanoriai su 75 mm kalibro Pak 40. Šis labai efektyvus prieštankinis ginklas buvo gaminamas iki pat karo pabaigos ir, sprendžiant iš daugybės užmuštųjų, patyrusios komandos rankose mūšio lauke buvo mirtinas.

Dešinėje: Užgrobti priešo ginklai dažnai buvo naudojami SS kariuomenėje. Nuotraukoje matome "Kaukolės" divizijos karius, besitreniruojančius su prancūzišku 47 mm kalibro prieštankiniu ginklu, vokiečių rankose tapusiu Pak 181/183. Kaip ir dauguma prancūziškų ginklų, jis buvo žemesnės kokybės už atitinkamus vokiškus ginklus.

sudarė 3 nariai, ginkluoti 20 mm kalibro patranka ir koaksialiu (t. y. turinčiu bendrą ašį) 7,92 mm kalibro kulkosvaidžiu. Deja, jo šarvai buvo ploni ir nieko nereiškė tokiems geriau ginkluotiems ir storesnių šarvų rusų tankams, kaip T-34 ir KV-1. Tačiau prieš visokius pussunkvežimius ir vadinamąsias "plonaodes" transporto priemones jie buvo veiksmingi. Kaip ir daugumos to laikotarpio vokiečių tankų, jo vikšrai buvo siauri, dėl to buvo sunku važiuoti snieguota teritorija ar purvynu. Kai jie išėjo iš apyvartos, jų važiuoklės buvo panaudotos savaeigei artilerijai ir prieštankinei įrangai.

PzKpfw III

Daug efektyvesni buvo tankai PzKpfw III, o jo "J" variantas buvo pagrindinis ankstyvuose SS kariuomenės tankų pulkuose. Jis svėrė 22 tonas. Variklis — 11867 kub. cm benzininis, kas leido pasiekti didesnį greitį už PzKpfw IIF. Šio tanko įgulą sudarė 5 žmonės: vairuotojas, radijo operatorius-kulkosvaidininkas, pabūklininkas, šaudmenų padavinėtojas ir tanko vadas. Tankas buvo ginkluotas 50 mm kalibro patranka, dviem 7,92 mm kalibro kulkosvaidžiais, kurių vienas (koaksialus) stovėjo ant patrankos bokštelio, o kitas — viduje. Tačiau ir šis, nors ir pranašesnis už PzKpfw II, tankas mažai ką galėjo padaryti prieš T-34, kurio šarvai lengvai atlaikydavo vokiškus sviedinius, nebent būtų pataikyta iš labai arti. Vokiečiams tekdavo taikyti į plonesniais šarvais padengtą T-34 vietą arba svaidyti sprogstamuosius užtaisus po vikšrais.

Pridėtiniai šarvai (Schurzen)

Tobulinant PzKpfw III gynybines savybes, jo kraštai aplinkui būdavo apsupami plono plieno pridėtiniais šarvais, kad priešo sviedinių jėga kiek susilpnėtų prieš jiems atsimušant į paties tanko korpusą. Bet kai tankai atsidurdavo prieš 76,2 mm storio T-34, šitų pridėtinių šarvų nauda buvo daugiau psichologinė negu tikra.

PRIEŠINGOJE PUSĖJE: Iš pradžių buvęs priešlėktuvinis ginklas, 88 mm pabūklas Flak 18 tapo vienu grėsmingiausių II pasaulinio karo prieštankinių ginklų. Jis buvo naudojamas Lenkijoje, Vakaruose 1940 metais ir Šiaurės Afrikos dykumose, kur atviros lygumos leido pamatyti tikrąją pabūklo eigą. Vokiečiams pasisekė, kad jie turėjo šį ginklą 1941 metų invazijos į Tarybų Sąjungą metu, nes tuo metu tai buvo vienintelis vokiečių prieštankinis ginklas, galėjęs išvesti iš rikiuotės tankus T-34.

APAČIOJE: "Reicho" divizijos lengvasis šarvuotas automobilis SdKfz 222 Rusijoje 1941 metų vasarą.

VIRŠUJE: SdKfz 231 Prancūzijos kampanijos metu 1940 metų gegužę.

Kaip ir PzKpfw II, tanko IIIJ vikšrai buvo siauri. Tobulinant jį vikšrai buvo paplatinti į išorinę pusę, kad jis lengviau pavažiuotų sniegu ar minkštu bei pelkėtu paviršiumi.

PzKpfw IV

Tankas, kuris tapo SS tankų pulkų pagrindu, buvo PzKpfw IV. Jis buvo gaminamas per visą karą ir nuolat tobulinamas. Iš įvairių jo variantų efektyviausi buvo IV F2 ir IV G. Sunkesni už PzKpfw III — jie svėrė 25 tonas. Variklis buvo tokio pat dydžio ir galingumo kaip PzKpfw III, todėl ir maksimalus greitis panašus. Jo įgulą irgi sudarė penki žmonės, bet, be dviejų 7,92 mm kulkosvaidžių, jame buvo dar ilgavamzdis 75 mm kulkosvaidis (trumpavamzdis, taikytas iš pradžių, nublanko prieš rusiškus tankus). Šį trečią kulkosvaidį galima buvo pastatyti ant specialaus paviršiaus, įrengto ant tanko vado kupolo. Tai padėjo geriau atsilaikyti prieš sovietų tankus. Bet tankas nuėjo ilgą kelią,

kol įgijo vokiečių tankistų pasitikėjimą. Kaip ir jo pirmtakų, šio tanko šarvai buvo palyginti nestori. Ypač pažeidžiami buvo šonai, todėl plačiai naudoti pridėtiniai šarvai. PzKpfw patikimai tarnavo SS kariuomenės pulkams visuose frontuose, o jo paslankūs vikšrai ne vienu atveju sėkmingai pagelbėjo savaeigei artilerijai ar kitokioms specializuotoms transporto priemonėms.

Tačiau tik 1943 metais, kai atsirado PzKpfw V "Panteros", vokiečiai pagaliau turėjo tanką, prilygstantį geriausiems rusų tankams bei galintį varžytis su kitais bet kurios armijos tankais. Sveriantis 45 tonas šis tankas galėjo pasiekti 46 kilometrų (29 mylių) per valandą greitį. Jo variklis buvo 23 880 kub. cm. Storesni šarvai teikė geresnę priedangą 5 žmonių tanko įgulai ir priešui buvo daug sunkiau juos pramušti. Platūs vikšrai leido jam gerai važiuoti bet kokiu paviršiumi.

VIRŠUJE: "Reicho" divizijos PzKpfw III Charkove. Ant tanko priekio matomas divizijos ženklas.

PRIEŠINGOJE PUSĖJE: Apsaugos divizijos SdKfz 251 Charkove 1943 metų kovą. SS kariuomenės divizijos plačiai naudojo kare ir įvairius šių visur tinkančių transporto priemonių variantus: priešlėktuvinį, raketinį, prieštankinį, inžinerinį ir transporto.

Pagrindinis "Panteros" ginklas buvo didelio dažnumo 75 mm pabūklas, galėjęs pramušti visų tuometinių rusų šarvuočių šarvus, dar tiems nepriartėjus tiek, kad patys galėtų pataikyti. Dar buvo du 7,92 mm kulkosvaidžiai: koaksialus patrankos bokštelyje ir kitas, kuris galėjo būti įtaisomas ant tanko vado kupolo.

Deja, šis puikus tankas per daug skubiai buvo atiduotas naudoti, jo konstruktoriams neapgalvojus visko iki galo, ir pirmas jo pasirodymas Kursko mūšyje 1943 metų liepą nuvylė. Bet vis dėlto jis tapo vienu geriausių II pasaulinio karo tankų ir dauguma Vokietijos tankų asų savo didžiausių laimėjimų pasiekė būtent su šiuo tanku. SS oberšarfiureris Ernstas Barkmanas atviroje vietoje su viena "Pantera" pamušė devynis amerikiečių tankus "Sherman" ir įrodė šio vokiško tanko pranašumus. Dar vienas SS tankų asas SS hauptšarfiureris Francas Draušeris per vienos dienos mūšį pamušė 9 amerikiečių tankus "Sherman" ir dar daugiau pagrobė. Dar galima paminėti Horstą Gresiaką, SS oberšturmfiurerį, tapusį vienu geriausių tankų įgulos vadų SS kariuomenės istorijoje. Ir viskas šio didingo ginklo (ir, aišku, jų asmeninių įgūdžių) dėka.

"Tigras"

Nė vienas iš visų vokiškų tankų nedarė priešui tokio didelio psichologinio poveikio kaip PzKpfw VI "Tigras". Sveriantis 55 tonas šis grėsmingas ginklas turėjo puikų 88 mm pabūklą. Su tokiu pat kaip "Panteros" varikliu "Tigras" sugebėjo pasiekti vos 38 kilometrų per valandą greitį, bet jo šarvai buvo labai masyvūs, priekyje be-

APAČIOJE: "Reicho" divizijos PzKpfw IV įgula pozuoja Kursko mūšio metu. Vokietijos armijos šį tanką naudojo per visą karą ir jis tapo visų tankų divizijų pagrindiniu tanku. Trumpavamzdis 75 mm pabūklas pasirodė esąs neveiksmingas prieš rusų tankus, todėl nuo 1943 metų jį pakeitė ilgavamzdė 75 mm patranka. Šitaip patobulintas PzKpfw IV galėjo atsilaikyti prieš daugumą priešų tankų. Vėlesniems modeliams buvo pridėta daugiau šarvų, bet važiuoklė liko nepakeista.

veik nepramušami. Priešas pamušti "Tigrą" galėjo tik vienu būdu: prisiartinti labai arti ir pataikyti į plonesnį šarvą užpakalyje.

88 mm kalibro pabūklas, kuriam padėjo du 7,92 mm kulkosvaidžiai, galėjo pramušti bet kokio to meto sąjungininkų tanko šarvus iš tolo ir iš arti.

Nors lėtas ir gremėzdiškas, "Tigras" buvo grėsmingas ginklas įgudusios įgulos narių ir tanko vado rankose, ypač jei galėdavo įsitaisyti specialiai parinktose vietose ir naudotis savo pranašumu.

Michaelis Vitmanas — tankų asas

Nieko keista, kad geriausias istorijoje tankų įgulos vadas garsusis Michaelis Vitmanas tarnavo "Tigrų" batalione. Būdavo, kad saujelė "Tigrų" atremdavo daug didesnį priešo tankų būrį. Turbūt geriausias to pavyzdys — iš Normandijos mūšio, kai prie Bosažė kaimo SS oberšturmfiureris Michaelis Vitmanas sutiko koloną britų 7-osios šarvuočių divizijos tankų ir šarvuotų transporto priemonių. Jis tučtuojau atakavo. Jam važiuojant palei kolonos šoną, netgi iš arti iššauti priešo sviediniai atsimušdavo į storus jo "Tigro" šarvus, o jo paties sviediniai iš karto pasiekdavo tikslą. Vienintelis jo "Tigras" iš rikiuotės išvedė 27 britų tankus, daugiau kaip 20 šarvuotų pussunkvežimių ir kitų transporto priemonių.

Iš viso per dvejetą metų Vitmanas sugadino 138 priešo tankus ir 132 pabūklus. Šio rekordo niekas neviršijo. Netgi sunku patikėti,

APAČIOJE: Geriausias karo tankas "Pantera". Pirmą kartą panaudotas Kursko mūšyje, kur dauguma jų buvo išvesti iš rikiuotės nepasiekę mūšio lauko, šis tankas tapo puikia kovos mašina. Jų 75 mm kalibro pabūklai galėjo pramušti visų sąjungininkų tankų šarvus, o į jo paties storus šarvus atsimušdavo visi šoviniai. Be 75 mm pabūklo, "Pantera" turėjo 7,92 mm kulkosvaidį, sumontuotą koaksialiai su pagrindiniu ginklu. Dar vienas kulkosvaidis buvo ant patrankos bokštelio, o kitas — korpuso priekyje.

kad taip galėjo būti iš viso. Michaelis Vitmanas ir jo "Tigras" pelnytai užsitarnavo sau vietą II pasaulinio karo istorijoje.

Paskutinysis kare dalyvavęs vokiečių tankas buvo PzKpfw VI "Konigstiger", arba "Karališkasis tigras". Jis iš priekio ir iš šonų labiau buvo panašus į "Panterą" nei į "Tigrą". "Karališkasis tigras" svėrė 69 tonas. Jo 23880 kub. cm variklis padėdavo pasiekti gana didelį tokiai sunkiai transporto priemonei greitį — 38 kilometrus per valandą (24 mylias per val.). Pagrindinis jo ginklas buvo 88 mm pabūklas, specialiai sukonstruotas kaip tanko ginklas, o "Tigro" I 88 mm pabūklas buvo pritaikytas priešlėktuvinei gynybai.

"Tigras" II

Dėl savo labai plačių vikšrų jis gerai kovojo raižytose vietovėse, nors ir solidžiai svėrė. Masyvių šarvų ir puikaus ginklo kombinacija padarė "Karališkąjį tigrą" pavojingu ir sunkiai užmušamu žvėrimi. Tik nedaugelis jų buvo išvesti iš rikiuotės peršovus priekinį šarvą. Jame buvo priekinis 7,92 mm kulkosvaidis ir koaksialus kulkosvaidis ant patrankos bokštelio. Dažnai ant vado kupolo buvo įtaisomas ir trečias, kaip priešlėktuvinis ginklas.

Vokiečių naudoti prancūzų tankai

SS kariniuose dariniuose, be vokiškų tankų, prigijo ir užgrobtų priešo tankų, pradedant storašarviais, bet išėjusiais iš apyvartos prancūziškais "Souma" tipo ir baigiant rusiškais T-34. Prancūziški tankai daugiausia naudoti antrarūšiuose daliniuose kovai su partizanais, pavyzdžiui, 7-ojoje SS savanorių kalnų divizijoje "Princas Eugenijus".

T-34 SS kariuomenėje

Rytų fronte į vokiečių rankas pateko nemažai tankų T-34. Daugumos jų būklė buvo tokia, kad pataisius juos vėl galima buvo naudoti. "Reicho" divizijos tankų pulke jų buvo susikaupę tiek daug, kad buvo suformuotas atskiras tankų T-34 būrys. Šie tankai buvo paženklinti dideliais vokiškais kryžiais, kad vokiečių kareiviai — draugai — neabejotų, kam jie iš tikrųjų priklauso. Vis dėlto reikėjo didelės drąsos tarnauti tankų T-34 būryje, nes visada buvo galimybė mūšio įkarštyje būti pamuštam saviškių. Iš tikrųjų keletui T-34 taip ir atsitiko. Tarp T-34 įgulų narių irgi būta tankų asų. Vienas jų — SS hauptšarfiureris Emilis Šeiboldas, per karą išvedęs iš rikiuotės 69 rusų tankus. 1945 metų gegužės 6 dieną jis apdovanotas Geležinio kryžiaus Riterių kryžiumi.

Savaeigiai

SS kariuomenėje beveik taip pat reikšmingi kaip ir tankai buvo savaeigiai pabūklai ir savaeigiai prieštankiniai pabūklai — "Sturmgeschutz" ir "Panzerjager". Savaeigius sudarė jau išbandytų tankų važiuoklės su fiksuota superstruktūra (tiek atvira, tiek uždara) ir horizontalaus taikymo pagrindiniai ginklai. Visa transporto priemonė turėjo būti nukreipta į priešą. Kai kuriems savaeigiams buvo panaudojamos jau netinkamų tankų važiuoklės, kiti buvo gaminami kartu su atitinkamais tankais. Jie geri tuo, kad buvo labai žemi ir todėl į juos sunku buvo pataikyti. Be to, jų gamyba atsiėjo pigiau negu tankų, o efektas buvo beveik vienodas.

StuG III

Labiausiai paplitęs iš visų savaeigių buvo savaeigis pabūklas StuG III (Sturmgeschutz — liet. šturmo pabūklas), kurio pagrindą sudarė PzKpfw važiuoklė. Buvo pagaminta daug variantų, iš kurių labiausiai vykęs turbūt buvo StuG IIIG. Su keturių žmonių įgula jis svėrė 23 tonas, turėjo tą patį 11 867 kub. cm variklį kaip ir PzKpfw III. Ginkluotę sudarė 75 mm pabūklas, bet buvo ir variantas su 105 mm haubica (beje, labai galingas). Buvo pagaminta ir naudojama daugiau kaip 8000 StuG III, daugiausia artilerijos batalionuose, nors nemažai SS šarvuočių grenadierių divizijų vietoje tankų naudojo StuG III.

Kai Alketo fabrikas, kur buvo gaminami StuG III, buvo subombarduotas, trumpą laiką juos gamino Krupo ginklų fabrikas. Krupas panaudojo šiai transporto priemonei PzKpfw IV važiuoklę. Šis StuG IV buvo truputį sunkesnis už Alketo gamintą ir lėtesnis: didžiausias greitis buvo 40 km (24,8 mylios) per valandą.

Taip pat PzKpfw IV važiuoklė buvo panaudota ir aukštos kokybės puolamajam tankui (Jagdpanzer) IV. Ši transporto priemonė buvo suprojektuota specialiai gadinti tankams. Joje taip pat buvo 75 mm pabūklas kaip ir PzKpfw IV vėlesniuose modeliuose. Buvo gamintas dar ir antras jų variantas su "Panterų" 75 mm pabūklais. Apie 1800 abiejų variantų pagamino "Vomago" firma. Keletas SS tankų divizijų naudojo ir savaeigį ginklą "Raganosis" ("Nashorn"). Jo važiuoklė buvo PzKpfw III ir PzKpfw IV važiuoklių hibridas, o ginkluotę sudarė 88 mm pabūklas. Panaši transporto priemonė buvo sukonstruota, pa-

APAČIOJE: Tankas, su kokiu Michaelis Vitmanas iš Apsaugos divizijos tapo II pasaulinio karo vokiečių tankų asu. Tai "Tigras". Su storais šarvais ir baimę keliančiu 88 mm pabūklu PzKpfw VI "Tigras" buvo neįveikiamas tankas. Šioje nuotraukoje parodytas "Reicho" divizijos "Tigras" Kursko mūšyje 1943 metų liepą. "Tigrai" buvo gaminami nuo 1942 metų rugpjūčio iki 1944 metų rugpjūčio. Iš viso jų buvo pagaminta 1350.

naudojus 150 mm haubicą. Jos pavadinimas buvo "Kamanė" ("Hummel"). Tačiau abiejų, palyginti su StuG III, buvo pagaminta nedaug.

Lanksti PzKpfw IV važiuoklė taip pat buvo panaudota keturgubai 20 mm zenitinės artilerijos patrankai arba atvirai platformai su atlenkiamais šonais, vadintai "Mobelwagen" (baldų furgonas — vok.), arba su ginkluote šarvuotame šaudymo bokštelyje, vadintai "Wirbelwind" (uraganas — vok.). Pirmiausia naudoti kaip priešlėktuviniai, šie savaeigiai ginklai tiko kovoti ir su priešo pėstininkais.

Ankstesnių vokiškų tankų, kaip PzKpfw II, ir pagrobtų čekų tankų važiuoklės buvo naudojamos savaeigiams ginklams, skirtiems tankams gadinti. PzKpfw II važiuoklė naudota "Kiaunės" ("Marder") II, o čekiška — "Kiaunės" III gamybai. Abi šios transporto priemonės buvo dviejų variantų: su vokiško 75 mm pabūklo ginkluote arba su rusiško 76 mm pabūklo ginkluote. Netgi daug senesnio PzKpfw I važiuoklė buvo pritaikyta savaeigiui sIG 33, suteikus 150 mm haubicai reikalingą mobilumo laipsnį. PzKpfw II važiuoklė taip pat buvo naudojama savaeigiui su 105 mm haubica, žinomam kaip "Vapsva" ("Wespe").

"Persekiotojas" (Hetzer)

Tačiau labiausiai vykęs iš visų savaeigių transporto priemonių buvo "Persekiotojas" ("Hetzer"), skirtas tankams gadinti, kurio pagrindą sudarė Czech PzKpfw 38 (t) važiuoklė. Ši transporto priemonė buvo nedidelė ir lengva (14,5 tonos), turėjo gerus šarvus ir 75 mm pabūklą. Nors ir ankšta, buvo mėgstama įgulos narių. Ji turėjo tokį pasisekimą, kad dar po karo buvo gaminama Čekoslovakijoje ir Šveicarijoje. Keletas dar veikia ir šiandien.

APAČIOJE: "Tigrų" įgulos nariai stovi ant savo tankų per apdovanojimo Riterių kryžiais ceremoniją "Reicho" divizijoje po Kursko mūšio. Nors "Tigrai" buvo aukštos kokybės tankai, bet ir jie sukeldavo problemų, pavyzdžiui, stabdant "pagaudavo" purvo, akmenų. Rytų fronte purvas pernakt sušaldavo ir tankas rytą nepavažiuodavo. Ant antrame plane matomo SdKfz pastebime 20 mm priešlėktuvinį ginklą "Flakvierling" 38.

Reikia paminėti ir tuos savaeigius, kurie, be abejonės, buvo galingiausi iš "tankų medžiotojų" (Panzerjager). Tai "Medžioklės pantera" ("Jagdpanther") ir "Medžioklės tigras" ("Jagdtiger").

"Medžioklės pantera" buvo skirta naikinti tankams. Svėrė 46 tonas, turėjo "Panteros" važiuoklę ir tą patį kaip ir "Karališkasis tigras" 88 mm kalibro pabūklą, taip pat aukštos kokybės šarvus ir buvo grėsmingas ginklas. Be viso to, buvo padengta substancija, vadinama "cimeritu", kuri sunkiai pritraukdavo magnetinius užtaisus. Nors po kiek laiko imdavo rūdyti, bet apsisaugodavo nuo smulkių užtaisų. Nors penkių žmonių įgulai korpuse buvo ankšta (viduje dar turėdavo tilpti 60 šaudmenų ginkluotė), įgula darbuotis sugebėdavo. Galima pridurti, kad variklis buvo stiprus ir ši transporto priemonė važiavo labai gerai. Pirmą kartą buvo panaudota Normandijoje po sąjungininkų išsilaipinimo ir išvedė iš rikiuotės daug priešo tankų. Sąjungininkams pasisekė, kad šių transporto priemonių buvo pagaminta tik 400.

"Medžioklės tigras" turėjo "Tigro" važiuoklę ir atrodė masyviai. Jame buvo baisi 128 mm kalibro prieštankinė patranka, galėjusi pramušti bet kokio tų laikų tanko šarvus. Jų buvo pagaminta tik 74 vienetai.

"Tigro" I važiuoklė netapo pagrindu jokiai transporto priemonei, bet būta "Tigro" prototipo — "Porshe", taip ir nepradėto gaminti, kurio važiuoklės konstrukcija buvo panaudota didžiulei tankus naikinančiai mašinai, žinomai dviem pavadinimais: "Dramblys" ("Elefant") arba "Ferdinandas" (pagal Ferdinandą Poršė). Ji buvo didžiulės dėžės kiek nuožulniais kraštais struktūros. Ginkluota 88 mm pabūklu. Ankstyvieji modeliai neturėjo korpuse savigynai skirto kulkosvaidžio ir lengvai tapdavo rusų pėstininkų grobiu. Buvo pagaminta tik apie 90 ir po pražūtingo debiuto Rytų fronte jų likučiai pergabenti į Italiją.

APAČIOJE: Pirmasis StuG III variantas su trumpavamzdžiu 75 mm kalibro pabūklu.

AR TIK KAREIVIAI?

SS buvo nacizmo vėliavos nešėja. Todėl ji turėjo įgyvendinti Trečiojo reicho rasinę politiką. Politiką, kuri sankcionavo šimtų tūkstančių žmonių sunaikinimą. Koncentracijos stovyklų sargyba, operatyvinės grupės buvo tiesiogiai susijusios su masinėmis žudynėmis, o SS kariuomenė irgi dalyvavo Himlerio rasinėje politikoje.

Į klausimą, ar SS kareiviai buvo tokie kaip visi kiti kareiviai, nėra taip paprasta atsakyti. Objektyvumo dėlei reikia prisiminti, kad SS nebuvo vientisas organizmas: ją sudarė keturi sluoksniai. Pirmąjį sluoksnį — tie, kurie tarnavo vietinėje tarnyboje ar fronto užnugaryje, kaip SD ir gestapas. Antrąjį — "Kaukolės" divizija, nors ir SS kariuomenės dalis, bet susijusi su koncentracijos stovyklomis. Trečiąjį — užsienio savanoriai, tarnavę SS eilėse, ir ketvirtąjį — vadinamosios "klasikinės" SS kariuomenės divizijos, kurių daugumą sudarė Reicho vokiečiai.

Be to, aptariant savybes (arba jų stoką) vyrų, kurie tarnavo tuose daliniuose, reikia prisiminti praeitį, iš kurios tie vyrai atėjo, įvertinti jų dalyvavimą Vermachte ir sąjungininkų kariuomenėje. Kodėl vokiečiai ketvirtajame dešimtmetyje leidosi taip lengvai nuvedami nacionalizmo ir kraštutinio antisemitizmo keliu?

Blogas elgesys su žydais, be jokių kalbų, nebuvo ypatingas vokiškas fenomenas. Antisemitizmas Europoje įprastas per amžius. Ir XX a. jis tūnojo gilumoje laukdamas, kada galės prasiveržti.

SS susidorojimas su partizanais Rusijoje. Rytuose SS Reicho centrinis saugumo departamentas — RSHA dirigavo terorui prieš civilius gyventojus.

KAIRĖJE: Operatyvinės grupės personalas 1943 metais Rusijoje ieško partizanų. Kiekviena tokia grupė turėjo savo štabą bei jo personalą, kurį sudarė atėję iš gestapo, SD ar kripo darbuotojai. Jų užduotys buvo išdėstytos atmintinėje, kurią Heidrichas išsiuntinėjo sipo ir SD viršininkams 1941 metų liepos 2 dieną: "... pats pirmasis saugumo policijos tikslas yra įvesti ramybę naujai okupuotose teritorijose... Turi būti susidorota su Kominterno funkcionieriais, vyresniaisiais, viduriniaisiais partijos funkcionieriais bei žemųjų sluoksnių radikalais Centro, rajonų ir apylinkių komitetuose, taip pat su kitais radikaliais elementais (sabotuotojais, propagandistais, snaiperiais, samdomais žudikais, agitatoriais ir t. t.), partiniais ir nepartiniais žydais." Himleris pats buvo atvykęs į Operatyvinės grupės B štabą Minske 1941 metų rugpjūtį ir stebėjo egzekuciją. Beveik visose šalyse, okupuotose hitlerinio Trečiojo reicho, vokiečiai galėjo surasti vietinių gyventojų (kartais labai daug), norinčių padėti jiems persekioti žydus. Iš tikrųjų daug pačių žiauriausių žudynių, įvykdytų per šį tamsų istorijos periodą, priklauso užsieniečiams, tarnavusiems pas vokiečius.

Pačioje Vokietijoje antisemitizmas egzistavo daug anksčiau, nei atsirado nacionalsocializmas. Tačiau jis buvo pasyvios formos ir ne labiau kraštutinis nei kitose Europos šalyse. Hitleris, atėjęs į valdžią, iškraipė daug statistinių duomenų, kad įdiegtų tautai ar bent jos daliai savo ekstremistines pažiūras.

I pasaulinio karo palikimas

Beveik kiekviena Vokietijos šeima patyrė sunkias netektis tiek per I pasaulinį karą — neteko sūnų, brolių, vyrų, žuvusių kare, tiek per paskui ištikusią didžiąją krizę, kuomet milijonų gyvenimus sugriovė nedarbas bei didėjanti infliacija ir žmonės nuskursdavo beveik per vieną dieną. Tokiomis aplinkybėmis aukos visada linkusios rasti, ant ko suversti kaltę dėl savo sunkumų. Šiuo tarpu kaltininkais tapo žydai.

Po karo Vokietijoje tvirtai įsišaknijo "smūgio į nugarą" teorija. Dauguma tų tūkstančių šeimų, kurios išsiuntė savo mylimus šeimos narius pasiaukoti, pamatė, kad šalis nieko iš to nelaimėjo, ėmė kaltinti politikus, sutikusius pasirašyti taikos sutartį. Kancleris Ebertas, galva tos vyriausybės, sutikusios pasirašyti Versalio sutartį, buvo žydas. Pokario Vokietijoje, įsisiautėjus visiškam chaosui, vienas iš didžiausių pavojų vidutiniam piliečiui atrodė bolševikų revoliucijos, kokia įvyko Rusijoje, galimybė. Viena Vokietijos komunistinio judėjimo vadovų Roza Liuksemburg buvo žydė. Taigi Vokietijos antisemitai turėjo du atpirkimo ožius, ant kurių galėjo karti visus šunis ir regzti teorijas apie žydiškų bolševikų grėsmę.

Neapykantos pamatų klojimas

Statistika rodo, kad chaotišku laikotarpiu po I pasaulinio karo ekonominėje ir socialinėje Vokietijos sferose 17 procentų bankininkų buvo žydai, 10 procentų gydytojų — žydai, 25 procentai mažmeninės prekybos ir 79 procentai universalinių parduotuvių — žydų nuosavybė. Šie skaičiai nerodo, kad dauguma Vokietijos žydų irgi nukentėjo nuo šokinėjančios infliacijos ir nedarbo. Tačiau ištraukti iš konteksto, kaip mėgo daryti nacių propagandininkai, šie statistiniai duomenys tapo svariu faktu Hitlerio rankose parodyti, kad žydai ne tik iš dalies atsakingi už Vokietijos problemas, bet ir mažiausiai nukentėję iš ekonominės pusės. Naciai aiškino, kad kol vokiečių tauta kentėjo, žydai turtėjo ir klestėjo. Faktas, kad žydai, norėdami

palengvinti savo pirkėjų problemas, pasiūlė kreditą, dažnai būdavo panaudojamas prieš juos pačius vaizduojant juos kaip ciniškus lupikautojus. Jaunoji to meto karta lengvai patikėjo, kad žydai kalti dėl Vokietijos nesėkmių.

Žinoma, kai į valdžią atėjo Hitleris, antižydiška propaganda sustiprėjo. Naciai daug dirbo nuo pat mažumės auklėdami savo dvasia vaikus. Iš mokyklų buvo atleisti mokytojai, neprijaučiantys nacionalsocializmui. Juos pakeitė tie, kurie neprieštaraudami kimšo į vaikų galvas nacių teorijas.

Dauguma būsimų SS kariuomenės grenadierių išaugo aplinkoje, kurioje buvo sėjamas nepasitikėjimas žydais ar netgi neapykanta jiems. Išėję Hitlerjugendo mokyklą ir įstoję į SS kariuomenę, jie jau buvo tvirti antisemitai. Tolesnis politinis ir rasinis auklėjimas juos, ypač koncentracijos stovyklų sargybinius bei operatyvinių būrių personalą, padarė visiškai aklus ir kurčius milijonų žmonių kančioms ir mirtims.

APAČIOJE: "Aš apėjau aplink pylimą ir atsidūriau prieš siaubingą kapą. Žmonės nulipdavo žemyn keletu laiptelių, iškirstų duobės krašto molyje, ėjo per galvas tų, kurie gulėjo esesininkų nurodytose vietose, tuomet gulė priešais mirusiuosius ir sužeistuosius. Kažkas tyliu balsu kažko paklausė gyvųjų. Tuomet išgirdau šūvių seriją. Pažvelgiau į duobę ir pamačiau, kad kai kurie kūnai dar trūkčioja, kiti guli nejudėdami." (Kariškio liudijimas apie SS egzekuciją)

Gestapas

Dauguma gestapininkų atėjo iš kriminalinės policijos ir buvo kadriniai policininkai bent jau pirmosiomis gestapo gyvavimo dienomis, dauguma taip pat buvo naciai ir SS nariai. Partija ir SS nebuvo tas pat, daugelis SS vyresniųjų karininkų netgi nebuvo partijos nariai. Gestapo elgesys su savo aukomis išsamiai pavaizduotas daugelyje mokslinių darbų ir, atrodo, daugiausia priklausė nuo pačių tardytojų. Tie, kurie laikė save intelektualiais, traukdavo iš savo aukų informaciją naudodamiesi protu, sumanumu bei psichologiniais metodais, net dezorientavimo technika bei narkotikais. Tuo jie nesiskyrė nuo kitų šalių slaptųjų tarnybų darbuotojų. Tačiau tie, kurie buvo sadistiški galvažudžiai, mėgdavo traukti informaciją ir aukų prisipažinimus beveik viduramžiškų kankinimų būdais. Bet tai nebuvo gestapo unikumas. Tą, be jokios abejonės, patvirtintų visi, pabuvę pagarsėjusios Stalino NKVD "prieglobstyje". Gestapas įėjo į istoriją kaip itin žiauri ir nuodėminga organizacija, bet daugeliu atvejų ji nesiskyrė nuo kitų šalių saugumo organų.

Tačiau gestapas buvo giliai susijęs su žydų naikinimu Vokietijoje ir okupuotose zonose. Koncentracijų stovykloms vadovavo pagarsėjusio "Kaukolės" šturmo būrio personalas, bet kiekvienoje stovykloje buvo ir gestapo pareigūnas. Iš visų gestapo skyrių labiausiai baugino skyrius IV B4, vadovaujamas vadinamojo "žydų eksperto" Adolfo Aichmano. Nepaisant žemo karinio laipsnio (karo pabaigoje jis buvo tik SS oberšturmbanfiureris), Aichmanas turėjo didelę įtaką Reicho centriniame saugumo departamente (RSHA) ir persekiojo Europos žydus su beveik religiniu įkarščiu. Garsiojoje 1942 metų Vanzė konferencijoje, kurioje buvo aptariamas "galutinis žydų klausimo sprendimas", Aichmanas didžiuodamasis susirinkusiai auditorijai raportavo, kiek žydų likvidavo kiekvienoje okupuotoje šalyje. Heidrichas, Aichmanas ar kiti RSHA pareigūnai patys nespaudinėjo gaidukų, bet, be abejonės, jų rankos buvo suteptos milijonų nušautųjų krauju.

SD

SD ir gestapas buvo tiek panašūs, kad iš nuotraukų dažnai sunku nustatyti, kurios iš šių dviejų organizacijų nariai jose užfiksuoti. Pavyzdžiui, Aichmanas buvo gestapo pareigūnas, bet vilkėjo SD uniformą. Vokietijos gestapo pareigūnai daugiausia rengdavosi civiliniais drabužiais, o tie, kurie tarnavo okupuotose šalyse, paprastai vilkėdavo SD uniformas. Dauguma tarnaujančiųjų operatyviniuose būriuose irgi vilkėdavo SD uniformas, net jei nebūdavo SD nariai. Tie, kurie iš tikrųjų priklausė SD, žemai ant kairės rankovės nešiojo rombo formos ženklą su išsiuvinėtomis raidėmis "SD". Panašius ženkliukus nešiojo gestapo tarnautojai, tik jie buvo apvedžioti sidabriniu krašteliu.

Pirmieji SD nariai — jau rašyta 5-ajame skyriuje — buvo vos ne akademikai, turį mokslinius laipsnius, ir užsiėmė žvalgyba ir kontržvalgyba. Jie neturėjo arešto galios, kurią turėjo gestapininkai. Tačiau jų vadas SS obergrupenfiureris Heidrichas nenuneigiamai buvo susijęs su masinėmis žudynėmis. Operatyvinių būrių, vilkinčių SD uniformas, dalyvavimas šimtų tūkstančių Rytų Europos civilių gyventojų nužudyme, rodo, kad SD buvo stipriai susijusi su vienu didžiausių nusikaltimų istorijoje.

Rytų europiečių antisemitizmas

Operatyvinių būrių ir kitų saugumo organų personalą, dėvėjusį uniformas, galima laikyti buvus kareiviais, bet jokiu būdu ne tokiais kaip visi. Netgi tie, kurie vykdė grynai administracines ar tarnautojų funkcijas, žinojo, kad yra susiję su siaubingais ir nedovanotinais nusikaltimais.

Rytų Europa, kaip ir dauguma pasaulio vietų, turėjo ilgą žydų persekiojimo ir netolerancijos jiems istoriją. Žydų nelaimei, komunizmo kilimo metais dauguma vadovaujančių figūrų buvo žydų tautybės ir tuo faktu greit pasinaudoję jų oponentai sukūrė teorijas apie žydišką bolševikų sąmokslą.

Žydams, gyvenusiems Tarybų Sąjungos vakarinėje dalyje, iš pradžių vokiečiai nekėlė neapykantos: savo neapykantą jie buvo nukreipę prieš savo pavergėjus komunistus, o į vokiečius 1941 metų vasarą žiūrėjo kaip į išvaduotojus iš komunistų priespaudos. Tačiau šiose vietovėse žydai nebuvo išvaduoti iš priespaudos, kaip, beje, ir kiti vietiniai gyventojai, nes būtent Rytuose Himleris su SS įgy-

vendino savo rasinę politiką. Žydai turėjo būti nužudyti. Slavai turėjo tapti šeimininkų vokiečių vergais. Pagal nacių dogmas, Vokietijai reikėjo erdvės (Lebensraum) plėstis ir ją turėjo užleisti rasiniu požiūriu žemesni (Untermenseh) Rytų Europos gyventojai. Šiam tikslui SS buvo įsteigtas Rasių ir perkėlimo departamentas, kuris planavo vokiečių ir tinkamų šiaurės kraštų germanų perkėlimą į jėga ištuštintus plotus.

Žudynės Lenkijoje

Pirmiausia žudynės sukrėtė Lenkiją, kai 1939 metų rugsėjį ją užėmė Vokietija. Jos buvo nukreiptos prieš Lenkijos žydus ir inteligentiją. Užduotis, pasak Himlerio, buvo sunki, bet būtina Vokietijos ateities kartų gyvenimui: "Egzekucija visada bus sunkiausias dalykas mūsų vyrams. Bet nepaisydami to, jie negali būti silpni, o turi vykdyti ją sukandę dantis. Pradžioje tai būtina".

SS kariuomenei, kaip Himlerio imperijos daliai, nuolat buvo primenama, kad reikia vykdyti rasinius įsipareigojimus, nors tai gali būti ir nemalonu. 1940 metų rudenį Himleris pasakojo Apsaugos pulko karininkams apie įvykius Lenkijoje: "Esant keturiasdešimt laipsnių šalčio mes turėjome išvaryti tūkstančius, dešimtis tūkstančių, šimtus tūkstančių. Jūs paklaustute, ar nebuvo sunku, bet pamirškite tai. Turėjome nušauti tūkstančius lenkų lyderių, nes kitaip vėliau jie būtų pridarę mums bėdos. Daugeliu atvejų lengviau yra eiti į mūšį su pėstininkų kuopa negu tramdyti žemesnės kultūros tautą, varyti iš namų žmones ar vykdyti egzekuciją."

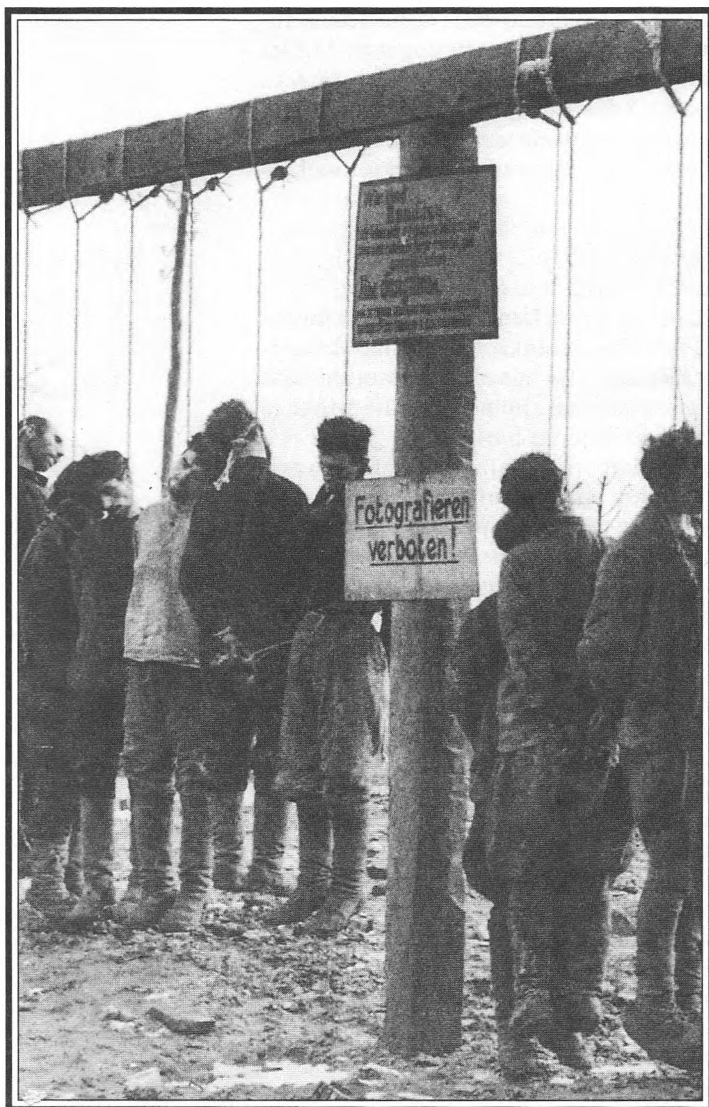
Operatyvinės grupės Rusijoje

Invazija į Tarybų Sąjungą 1941 metų birželį buvo beprecedentis žiaurumo periodas užkariautų kraštų civilių gyventojų atžvilgiu, nes SS visiems laikams norėjo susidoroti su tuo, kas jai buvo vaizduojama kaip žydiškas bei bolševikiškas žemesnės rasės priešas. Žudynės pradėtos beveik tučtuojau, įsteigus egzekucijų centrus Minske ir Lvove. Žydai ir visi kiti, patekę į Heidricho mirtininkų sąrašus, paprastai būdavo surenkami į vieną vietą ir vedami į artimiausią mišką. Jiems buvo liepiama nusirengti, atiduoti brangenybes ir vertingus daiktus, išsirikiuoti vorele ir eiti prie ilgo griovio. Čia nelaimingieji sustodavo ir būdavo nušaunami.

Himlerio SS vyrų, kuriems buvo išugdyta neapykanta žydams ir "žemesnės" rasės žmonėms ir kurie mokyti būti "stiprūs", sąžinė negraužė. Vienas SS puskarininkis, dalyvavęs operatyvinių grupių veiksmuose, teigė: "Ką jie galėjo galvoti? Manau, kad kiekvienas tikėjosi, jog nušovė ne jis. Nejaučiau nė mažiausio gailesčio. Yra, kaip yra ir kaip turi būti."

Operatyvinių grupių nariai

Naikinimo dalinių karininkais tarnavo gestapo, SD ir kripo personalas, o eiliniais dažniausiai būdavo SS kariuomenės ir tvarkos palaikymo policijos nariai. Egzekucijos jiems buvo nemalonus dalykas. Kariškis, buvęs šaudymo 1942 metų spalį Dubno mieste liudininku, teigė: "Išgirdome šūvius prie duobės. Tiems žydams, kurie dar nebuvo sušaudyti, buvo įsakyta sumesti lavonus į duobę. Paskui jie patys turėjo atsigulti duobėje, kad gautų po šūvį į pakaušį." Šaudė

VIRŠUJE: Partizanų egzekucija Rusijoje 1943 metų sausį. Karo pradžioje Teodoras Aikė, vėliau tapęs žinomos "Kaukolės" divizijos vadu, neleido koncentracijos stovyklų sargybai suabejoti SS vaidmeniu artėjančiame konflikte: "Reikia likviduoti visus valstybės priešus, visus sabotuotojus. Fiureris nori, kad SS gintų tėvynę nuo priešų".

ne visus. Vienoje operatyvinės grupės ataskaitoje tuoj po invazijos į Rusiją teigiama: "Vaikų nešaudėme. Juos paimdavo už kojos ir galvą trinktelėdavo į akmenį, todėl neretai palaidodavo gyvus."

Operatyvinių grupių vadai

Operatyvinių grupių vadai didžiavosi savo darbu. SS obergrupenfiureris Frydrichas Jekelnas, esesininkas iš Rygos, gyrėsi šaudymams pritaikęs "šprotų dėžučių" metodą, pagal kurį aukos būdavo glaustai sustatomos ant ilgo griovio krašto. Jekelnas teigė šitaip taupęs vietą. Otas Olendorfas, operatyvinės grupės D vadas, pirmenybę teikė dujų furgonams: "Kitų grupių vadai reikalaudavo, kad aukos atsigultų ant žemės ir būtų galima šauti į pakaušį. Aš nepritariau tokiam metodui, kadangi tiek aukai, tiek tam, kas vykdė egzekuciją, tai būdavo psichologiškai sunki našta."

SS kareiviai operatyvinėse grupėse atsidurdavo nevienodai. Georgas Kepleris, vienas "Reicho" divizijos vadų, tvirtino, kad buvimas tokioje grupėje — baudžiamojo nusikaltimo padarymo rezultatas: "Karo teismas nuteisdavo kareivį už kokį nusižengimą ir pasakydavo, kad jis gali išvengti bausmės, užsirašęs savanoriu į specialią komandą. Na, tos specialios komandos buvo žudynių komandos. Kai jauni žmonės pamatydavo, ko iš jų norima, ir atsisakydavo tai daryti, jiems pasakydavo, kad toks įsakymas jiems duodamas kaip bausmės forma. Arba jie paklūsta ir prisiima bausmę, arba gali nepaklusti ir bus nušauti patys... Tokiais metodais jauni žmonės buvo paverčiami nusikaltėliais."

1943 metų pradžioje, pačios SS statistikos duomenimis, operatyvinės grupės Tarybų Sąjungoje buvo nužudžiusios 633 330 žydų (daugiau kaip 100 000 buvo numatyta nužudyti 1944 — 1945 metais). Dažnai šitą užduotį įvykdyti vokiečiams padėdavo vietiniai gyventojai. Daug jų nuėjo tarnauti Vokietijai kryžiaus žygyje prieš

bolševizmą ir įrodyti, kad rusų okupacija buvo laikinas dalykas. Tačiau jų neapykanta komunistams, nacių propagandos pakreipta į didelį kryžiaus žygį prieš tariamą žydiškų bolševikų sąmokslą, sumišo su jų pačių paslėptu antisemitizmu, kuris vis dėlto gyvavo tuose Rytų Europos regionuose, kur buvo išpažįstama katalikų ar rusų ortodoksų religija. Turintiems stiprius religinius įsitikinimus lengva buvo sukilti prieš bedievius komunistus ar žydus, prikalusius Jėzų Kristų prie kryžiaus. Šia priežastimi daugelis bandė teisinti barbarišką elgesį su savo žydų tautybės tėvynainiais.

VIRŠUJE: Žydė motina su savo vaikais keliauja į Osvencimo stovyklos dujų kamerą. Per visą karą vyko nuolatinė kaita tarp SS lauko kariuomenės ir koncentracijos stovyklų sargybos. Pavyzdžiui, Osvencimo komendantas tvirtino, kad per jo tarnybos laiką nuo 1940 metų gegužės iki 1943 metų gruodžio 2500 jo personalo narių buvo išsiųsta į SS kariuomenės dalinius, o maždaug tiek pat kareivių atsiųsta į stovyklą tarnauti sargybiniais. Kaita vyko tarp kareivių ir tarp karininkų. Ypač, jei karininkas pasirodydavo esąs netinkamas lauko tarnybai, jis tuoj pat buvo paskiriamas vadovauti į kokią koncentracijos stovyklą. Šitokia personalo kaita paneigia teiginį, kad SS kariuomenė nebuvo susijusi su koncentracijos stovyklomis ir nežinojo apie genocido politiką.

Ukrainiečiai samdiniai

Rytų Europos savanoriai, patekę į SS kariuomenę ar į Vermachtą, narsiai ir išsiskiriančiai kovojo, todėl jie pelnytai gali didžiuotis savo kariška biografija. Deja, kai kurių jų — daugiausia SS kontroliuojamų policijos dalinių samdytinių biografija paženklinta ne kariniais pasiekimais, o žudynėmis. Pavyzdžiui, dėl brutalumo prieš civilius gyventojus itin blogą reputaciją įgijo ukrainiečiai, dirbę kartu su operatyvinėmis grupėmis, renkančiomis ir žudančiomis žydus. Dauguma su jais tarnavusių vokiečių žiūrėjo į juos ne kitaip, o tik su panieka. Panaudoję ukrainiečius samdytinius žydams žudyti, operatyvinės komandos dažnai nužudydavo ir juos pačius, kad neliktų gyvų įvykio liudytojų.

Operatyvinės komandos džiaugėsi galėdamos suversti savo nešvarų darbą samdytinių policijos daliniams, o koncentracijų stovyklų sargyba buvo linkusi tokio “purvino darbo” atsikratyti iš viso. Iš specialių apmokymo stovyklų, pavyzdžiui, Travnikų prie Liublino, į koncentracijos stovyklas dirbti atėjo patys brutaliausi nusikaltėliai visoje istorijoje, savo elgesiu su kaliniais toli pralenkę vokiečių išsišokimus.

Koncentracijos stovyklų sargyba

Išlikę gyvi Osvencimo, Belzeko, Sobiboro, Maidaneko ir kitų stovyklų buvę kaliniai beveik visi laiko samdytinius žiauriausiais kankintojais. Juos buvo galima atpažinti pagal specialias asmenybę liudijančias korteles, išduotas Travnikuose, ir pagal uniformas. Samdytiniai retai kada vilkėdavo pilkas SS kariuomenės uniformas. Juos rengdavo išėjusiomis iš apyvartos prieškarinėmis juodomis bendrosios SS tarnybos uniformomis su šviesiai žaliais ar šviesiai mėlynais apykaklių bei rankovių antsiuvais.

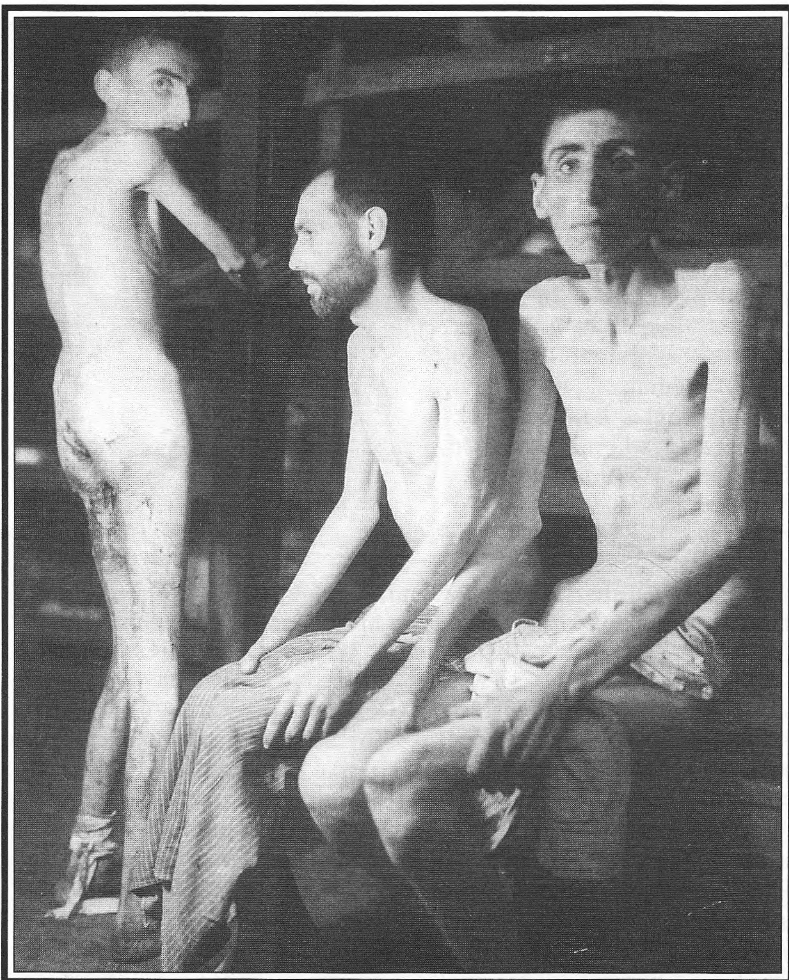
Šių vyrų jokiu būdu negalima laikyti kareiviais: atsidūrę fronte

prieš priešo kareivius, jie nebūtų atsilaikę nė keleto minučių. Tačiau prieš koncentracijos stovyklų kalinius jie buvo visagaliai. Ir nors ne esesininkai, o SD bei Smogiamojo dalinio samdytiniai tiesiogiai darė nusikaltimus, tačiau būdami administracijos darbuotojai jie taip pat kalti dėl tų nusikaltimų.

Teodoras Aikė

SS "Kaukolės" sąjunga iš pradžių buvo žinoma kaip SS apsaugos daliniai, kurie saugojo pirmąsias koncentracijos stovyklas Dachau, Zaksenburge, Oranienburge ir kitur. Iš pradžių Dachau koncentracijos stovyklai vadovavo SS oberšturmfiureris Hilmaras Hiokerlis, pavertęs Dachau korupcijos pamazgų duobe. Himleris buvo priverstas jį atleisti po to, kai policija jam ir kitiems sargybos nariams pareiškė kaltinimą nužudžius stovyklos kalinius. Himleris užpyko ir stovyklai vadovauti paskyrė SS oberfiurerį Teodorą Aikę.

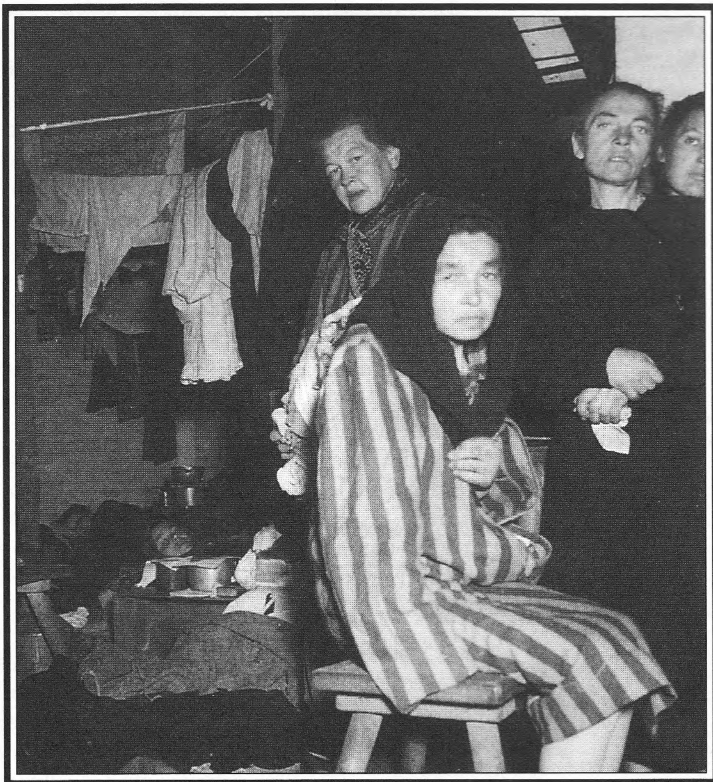
Aikė sugriežtino discipliną, tačiau kalinių gyvenimo sąlygos nė kiek nepasitaisė, nes stovykla ir toliau naudojosi SS teritorinė divizija, išsidėsčiusi Dachau. Aikė pasiskundė dėl to Himleriui, ir šis

APAČIOJE DEŠINĖJE: "Laimingieji". Likę gyvi Buchenvaldo koncentracijos stovyklos kaliniai, kurių 6000 kiekvieną dieną numirdavo nuo bado, kankinimų, mušimų, ligų. Buchenvaldas buvo ne tik mirties stovykla: ji tiekė darbo jėgą vietos fabrikams. Vis dėlto tai buvo brutalių bausmių vieta. Likęs gyvas liudininkas daktaras Diuponas teigia: "Esesininkai dalyvavo korime apsisagstę uniformas visais apdovanojimais. Kaliniai mušami buvo priversti dalyvauti irgi. Pakorus nelaimingas aukas, kaliniai turėjo saliutuoti Hitlerio saliutu. Vienam kaliniui liepė paimti taburetę, ant kurios stovėjo auka. Jis negalėjo atsisakyti vykdyti įsakymą, nes jo nevykdymo pasekmės būtų buvusios sunkios jam pačiam." Toks buvo režimas ten, kur gyveno ir mirė kaliniai. Su kaliniais buvo vykdomi pasibaisėtini eksperimentai. Pavyzdžiui, kaliniai rusai buvo tyčia apdeginti fosforu, kad būtų galima išmėginti nudegimus gydančius vaistus ir pritaikyti juos sąjungininkų padegamųjų bombų apdegintiems vokiečių kareiviams gydyti. Nelaimingųjų kančios buvo neapsakomos, nes iki pat kaulų išdegė mėsos. Kai Himleriui buvo parodytos Buchenvaldo siaubo nuotraukos, jis tepasakė: "Argi aš kaltas dėl savo pavaldinių ekscesų?"

atsiliepė į skundą paskelbęs Aikės komandą nepriklausomą nuo SS teritorinės divizijos.

Aikei buvo atrištos rankos laisvai veikti savo imperijoje niekam nesikišant. Jis padarė viską, kad sargybiniai kalinių atžvilgiu būtų šiurkštūs, o pastarųjų gyvenimo sąlygos būtų sunkios. Sargybiniai buvo pratinami nekęsti kalinių. Kiekvienas užuojautos pasireiškimas buvo traktuojamas kaip silpnumo ženklas. Iš Aikės vyrų buvo laukiama nutraukti ryšius su bažnyčia ar religine organizacija, kuriai jie priklausė. Jie turėjo būti lojalūs tik SS "Kaukolės" sąjungai ir pačiam Aikei.

VIRŠUJE: "Žydai yra amžini Vokietijos žmonių priešai ir turi būti išnaikinti. Visus žydus, kuriuos galima pasiekti dabar, per karą, reikia sunaikinti be jokių išimčių. Jeigu mums nepasiseks sugriauti biologinę žydijos bazę, vieną gražią dieną žydai sunaikins vokiečių tautą", — 1941 metų birželį Himleris pasakė Rudolfui Hesui, Osvencimo komendantui.

Tarnyba SS "Kaukolėje" (ne taip kaip tarnyba SS Ypatingos paskirties dalinyje) nebuvo laikoma alternatyvia karine tarnyba, todėl Aikės vyrai, prieš tapdami stovyklos sargybiniais, turėjo atlikti privalomą dvejų metų tarnybą Vermachte. Prasidėjus karui tinkamo karinei tarnybai amžiaus SS "Kaukolės" vyrai buvo pašaukti į karą. Liko tie, kurie buvo per seni frontui, arba tie, kuriems dar nebuvo sukakę 20 metų (20 metų tuo laiku buvo šaukiamasis amžius). Kai buvo užkariauta vis daugiau ir daugiau teritorijų bei pristeigta naujų koncentracijos stovyklų, į kurias buvo uždaryti vadinamieji "Reicho priešai", koncentracijų stovyklų sargybiniais tapo tie, kurie atliko nuo karinės tarnybos. Dažniausiai tai buvo tikros visuomenės atmatos.

Aikė išvyko vadovauti "Kaukolės" divizijai fronte, bet jo išvykimas nė kiek nepalengvino brutalių sąlygų stovykloje. Nors apie visus to sakyti negalima, bet negali būti abejonių, kad dauguma ėjo tarnauti į šiltas užfrontės vieteles matydami ten neribotas korupcijos ir blogo elgesio su kaliniais galimybes. Korupcija, o ypač brangenybių vagystės iš atvykusių į stovyklas kalinių, stovyklų sistemoje buvo virtusios epidemija. Pagautieji buvo griežtai baudžiami, bet problemos tuo nebuvo išspręstos.

Nemažai sargybinių praturtėjo iš kalinių, kurie buvo aplinkybių priversti keisti paslėptas brangenybes į sugedusios mėsos ar supelijusios duonos gabaliuką. Sadistiškas prižiūrėtojų (taip pat ir moterų) elgesys su kaliniais išsamiai išstudijuotas pokario metų studijose. Tačiau ir vienas tų darbų pavyzdys gali suteikti skaitytojui supratimą, kokie žmonės buvo kalinių sargybiniai. Štai ką aprašo Belzeko stovyklos SS karininkas: "Net mirtis negali išskirti šeimų.

Jie taip stipriai suspaudžia rankas, kad neįmanoma atplėšti valant patalpą kitam kontingentui. Lavonai, šlapi nuo prakaito ir šlapimo, krauju ir išmatomis suteptomis kojomis, išmetami laukan. Vaikų lavonėliai tiesiog skrenda oru. Nėra laiko. Ukrainiečių botagai čaižo darbo komandą. Tuzinas dantistų pražiodo žydus kabliais ir ieško auksinių dantų. Auksas visada yra auksas. Dantistai išplėšia auksinius dantis bei karūnėles replėmis bei išmuša plaktukais".

Jokios priežastys, kuriomis prižiūrėtojai po karo bandė teisinti savo elgesį, negali pateisinti to baisaus elgesio su kaliniais, kankinimų, mušimų ir masinių egzekucijų, įvykdytų stovyklose. Paprastas pasiteisinimas, kad sargybinis buvo tik kareivis ir vykdė įsakymą, atkrenta. Teorija, kad nepaklususis įsakymui būtų susidorota su pačiais nepaklusniaisiais, niekuo nepagrįsta, nes tuos, kurie atsisakydavo vykdyti panašius įsakymus, pervesdavo į kitas pareigas, ir daugiau nieko.

Reikia pažymėti, kad karui baigiantis į koncentracijų stovyklų sargybos dalinius buvo pervesta nemažai Karinių oro pajėgų ir Karinio laivyno personalo. Todėl ir buvęs Vermachto personalas, o ne vien užsienio samdytiniai ir SS, turi atsakyti už nežmoniškas koncentracijos stovyklų sąlygas.

SS kariuomenės kariai — stovyklų sargybiniai

Daug kas iš koncentracijos stovyklų personalo prieš patekdami čia tarnavo fronto daliniuose. Pagarsėjęs daktaras Jozefas Mengelė, pavyzdžiui, prieš paskyrimą į Osvencimą tarnavo medicinos karininku SS dalinyje. 1942 metais, kai koncentracijos stovyklų sargybos daliniai administraciniais tikslais buvo prijungti prie SS kariuomenės, sargybiniai turėjo standartines SS kariuomenės atlyginimų knygeles ir nešiojo standartinę pilką SS kariuomenės uniformą. Todėl, SS gėdai, stovyklų sargybiniai galėjo laikyti save kareiviais, kaip visi. Netgi garsiosios "Kaukolės" divizijos kareiviai stengėsi laikytis atokiau tų, kurie buvo iš Smogiamojo dalinio, ir per karą, ir po jo. Himleris netgi išleido apykaklės antsiuvus su dviguba svastika, kad "Kaukolės" kareiviai skirtųsi nuo Smogiamojo dalinio, tačiau jie buvo nešiojami nenoriai.

Siaubingiausias koncentracijos stovyklų sargybinių elgesio aspektas, kaip, beje, SD personalo bei operatyvinių komandų narių, buvo ne tiek sadizmas, kiek visiškas abejingumas nežmoniškoms sąlygoms ir savo aukų likimui. Jos jiems paprasčiausiai nerūpėjo.

Tie "Kaukolės" sąjungos nariai, kurie buvo tinkamo amžiaus ir sveikatos, kartu su bendrosios SS personalu ir tais, kurie buvo numatyti kaip pastiprinimas policijai, 1939 metais buvo surinkti kartu į "Kaukolės" diviziją bei jos pėstininkų ir kavalerijos pulkus. Pasibaigus Lenkijos kampanijai, šie pulkai daugiausia buvo palikti okupuotų teritorijų kareivinėse sargybos pareigoms ir pelnė pasibjaurėtiną reputaciją. Tuo tarpu Aikė paruošė savo "Kaukolės" diviziją pirmiems dideliems kovos veiksmams — Vakarų kampanijai 1940 metais.

Paradi žudynės

Gegužės 10 dieną prasidėjo ataka, o po 17 dienų "Kaukolės" divizija jau įsivėlė į žudynes nedideliame Paradi kaimelyje Prancūzijoje. Divizijos nariai po vieno prieš vieną kovos paėmė į nelaisvę

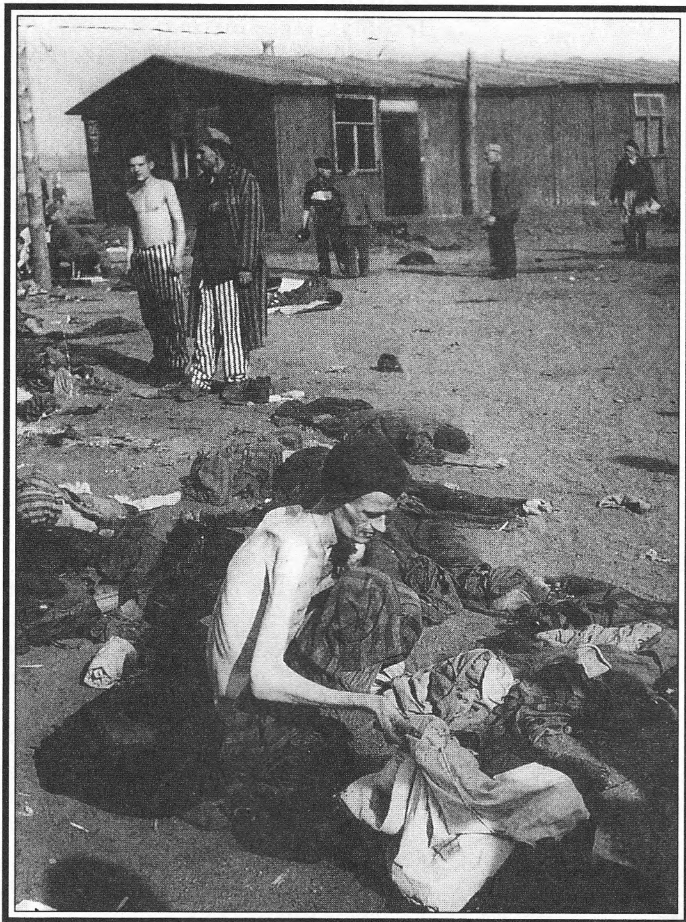
britų Karališkojo Norfolko pulko kareivių ir nuginklavę sušaudė juos iš kulkosvaidžių. Armijos vadovybė, sužinojusi, kas įvyko, labai supyko. XVI tankų korpuso vadas generolas Hiepneris pareikalavo nubausti žudikus. Net Himleris pyko, kad jo SS kariuomenė taip blogai pagarsėjo, praėjus vos keliolikai dienų nuo kampanijos pradžios. Galiausiai, armijos pasipiktinimui, įvykis buvo užtušuotas. Tačiau karininką, kaltą dėl žudynių, SS oberšturmfiurerį Fricą Knochleiną britai vėliau susekė ir pakorė. Panašiai "Kaukolės" divizija elgėsi su Prancūzijos kolonijų Maroko ir Alžyro kareiviais, nes "žemesnės" rasės karo belaisvių į nelaisvę neėmė.

Pasibaigus kampanijai Vakaruose, "Kaukolės" pulkai buvo atiduoti SS kariuomenės nuosavybei. Iš tų įvairių dalinių buvo suformuoti devyni "Kaukolės" pėstininkų pulkai, du SS kavalerijos pulkai ir desanto dalinys (SS kovinė grupė "Šiaurė"), dar penki pėstininkų ir du kavalerijos pulkai palikti "specialioms užduotims" fronto užnugario vietovėse atlikti. Visi jie buvo panaudoti sargybos pareigoms Rytų fronte ir dažnai dirbdami kartu su operatyvinėmis grupėmis pelnė prastą reputaciją.

APAČIOJE: "Darbo metu esesininkai ir esesininkės, mus saugoję, mušdavo lazdomis ir užpjudydavo šunimis. Daugelio mano draugių kojos buvo apdraskytos šunų. Kartą mačiau, kaip moterį šuo sudraskė į gabalus, o esesininkas Tauberis dargi skatino savo šunį ją pulti ir šypsojosi matydamas tokį reginį". Madam Vėjan-Kutiurjė, buvusios Osvencimo kalinės, liudijimas.

"Kaukolės" divizija Rusijoje

Rusijoje "Kaukolės" divizija su priešais elgėsi negailestingai. SS oberfiureris Maksas Simonas, 1-ojo SS "Kaukolės" pėstininkų pulko vadas, leido savo kareiviams elgtis labai brutaliai, pareiškęs, kad rusai yra "banditai, kuriuos reikia skersti be jokio gailesčio". Pasakojama, kad pagautus partizanus "Kaukolės" kareiviai nušaudavo, taikydami į pilvus, kad mirtis būtų lėtesnė ir labiau kankinanti. Nepatikrinta, ar tai tiesa, ar ne, bet vis tiek tai pailiustruoja, kokią reputaciją pelnė "Kaukolės" vyrai. Įgūdžiai, kurių jie įgijo Aikės koncentracijos stovyklose, pravertė Rusijoje. Vienu atveju mūšio nuostoliams padengti į diviziją buvo pervestas visas batalionas iš Operatyvinės grupės A. Įdomu, kad beveik visoms žudynėms, kurias II pasauliniame kare įvykdė SS kariuomenė, vadovavo karininkai, anksčiau tarnavę Aikės "Kaukolės" divizijoje. Žinoma, neteisinga manyti, kad kiekvienas

"Kaukolės" divizijos kareivis buvo žmogžudys. Tačiau kareiviai, išauklėti nacionalsocializmo dvasia ir išėję Teodoro Aikės mokyklą, nenusigręždavo nuo panašių darbų.

Daug pozityvesnę reputaciją "Kaukolė" pelnė kovose, tačiau ją temdė reguliari personalo kaita. "Kaukolės" kareiviai, dėl ligos ar sužeidimo negalėję ilgiau būti fronte, buvo siunčiami į koncentracijos stovyklas tarnauti sargybiniais. Jie pakeisdavo jaunesnį personalą, sulaukusį šaukiamojo amžiaus, siunčiamą į jų vietas "Kaukolės" divizijoje.

Kareiviai naikintojai

"Kaukolės" divizija buvo kontrastinga. Daugelyje situacijų jos vyrai pasielgė taip drąsiai, kad net geriausi Vokietijos kariškiai gyrė juos. Feldmaršalas fon Manšteinas sakė: "Man dažnai tekdavo susidurti su ja ir manau, kad SS divizija buvo geriausia iš visų, mano matytų". Tai buvo tie patys kareiviai, išėję Aikės neapykantos ir brutalumo mokyklą, manantys, kad žydai ir bolševikai ketino sunaikinti Reichą, todėl tam reikia užbėgti už akių. Ir reikia tai daryti be užuojautos ir pasigailėjimo, komisarus žudant kartu su kitais kaliniais. Šitoks mokymas išugdė tokius "Kaukolės" divizijos nusikaltėlius kaip anksčiau minėtas SS obergrupenfiureris Frydrichas Jekelnas, tapęs pietinės Rusijos policijos vadu (Polizei Fuhrer) ir C operatyvinės grupės (Einsatzgruppe C) vadovu, kuris buvo kaltas dėl šimtų tūkstančių žydų nužudymo Rygos gete. Jekelnas ne tik vadovavo šaudžiusiems kareiviams, bet ir pats, kaip prisipažino tardomas po karo, šaudė, "rodydamas pavyzdį savo vyrams".

"Kaukolės" divizijos vyrai galėjo teigti kariavę taip pat gerai kaip ir kitų SS kariuomenės ar Vermachto dalinių vyrai, o kartais gal net geriau, bet tikrai ne visi. Dauguma "Kaukolės" kareivių tebuvo brutalūs fanatikai ir negalėjo pretenduoti būti laikomi kareiviais, tokiais kaip visi kiti.

SS kariuomenė

Čia vėl reikėtų išskirti dvi kategorijas. Pirmąją sudarytų užsienio savanorių daliniai, kurių dauguma susiformavo Rytų Europoje. Antrąją — vadinamosios "klasikinės" SS kariuomenės divizijos, kurias daugiausia sudarė Reicho vokiečiai.

Daugelis buvusių SS narių po karo bandė teigti, kad ji padarė ne daugiau nusikaltimų už kitas karines formuotes. Kurtas Mejeris 1957 metais rašė, kad SS kareiviai "nepadarė visai jokių nusikaltimų, išskyrus žudynes prie Oraduro, bet ir tai buvęs vieno žmogaus darbas. Jam reikėjo stoti prieš karo teismą, bet jis numirė didvyrio mirtimi." Mejeris taip pat atmetė kolektyvinės kaltės teoriją, toliau teigdamas, kad SS kareiviai "nepadarė nieko, tik kovojo už savo šalį". Haincas Guderianas įvade į Paulo Hauserio "SS kariuomenės istoriją" teigė: "Po Vokietijos kapituliacijos SS susidūrė su sunkiais ir nepagrįstais kaltinimais. Kadangi apie ją prikalbėta ir prirašyta tiek nebūtų dalykų, aš širdingiausiai sveikinu iniciatyvą prieškarinio mokytojo ir vieno didžiausių karo vadų, ėmusio plunksną pateikti teisingus įrodymus." Tačiau tiesa buvo viena: SS darė nusikaltimus tiek fronte, tiek jo užnugaryje.

Ankstyvomis SS kariuomenės gyvavimo dienomis Himleris pri-

imdavo į ją tik "rasiškai tinkamus" germaniškos kilmės savanorius, bet karui tęsiantis jis skubiai pakeitė šią nuostatą ir pradėjo priimti visus užsienio savanorius. Kai kurie užsienio savanorių daliniai labiau buvo Himlerio asmeninės valdžios ir šlovės troškulio atspindys. Dažnai jis tik švaistė lėšas ir eikvojo laiką beveik visai nereikalingam kariniam daliniui suformuoti.

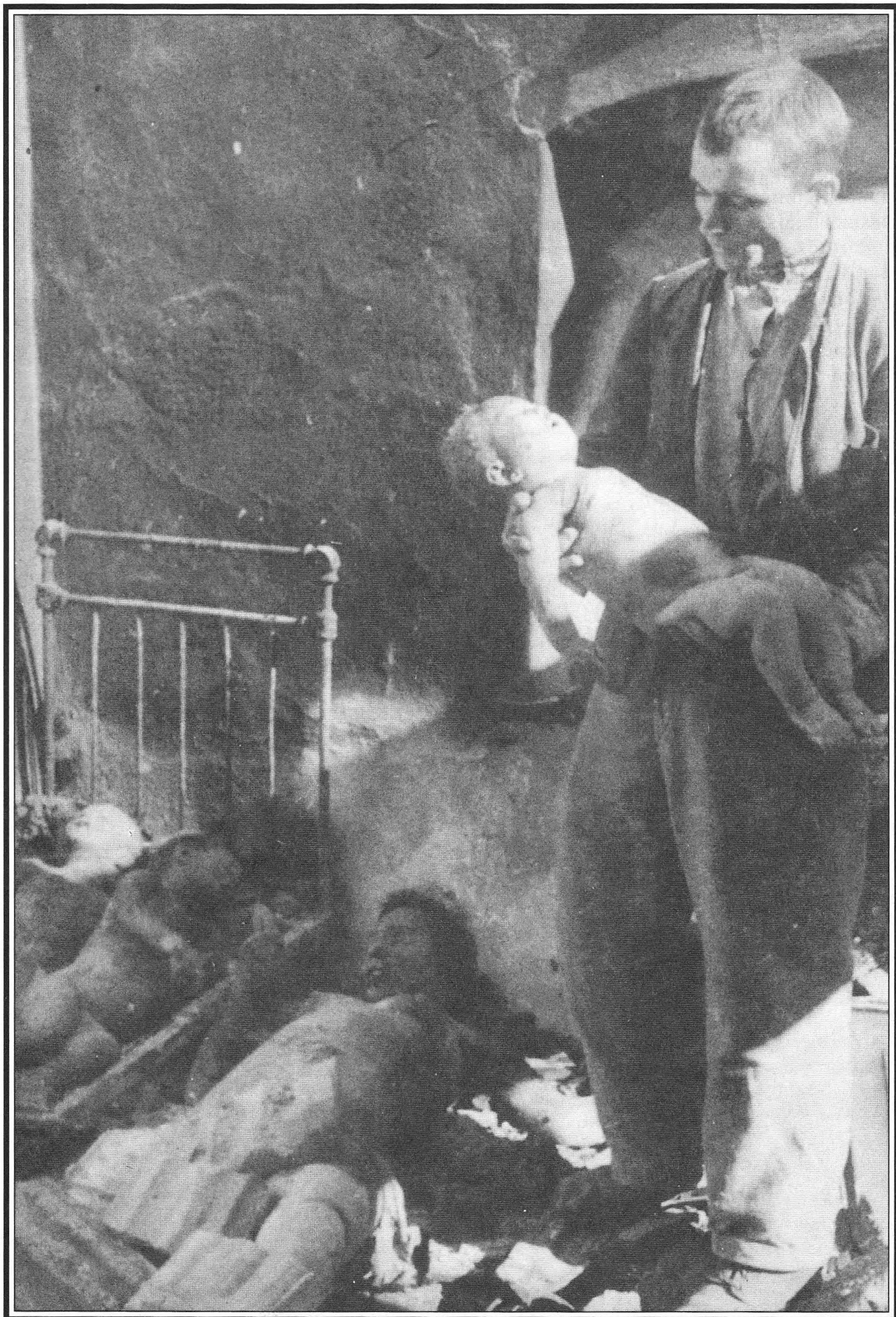
Tokie, pavyzdžiui, buvo musulmonų daliniai, sudaryti Balkanuose. Himleris ketino pasinaudoti senais religiniais šitos vietovės nesutarimais. Prieš vokiečiams rūpesčių keliančius partizanų būrius, sudarytus daugiausia iš krikščionių serbų, Himleris ketino panaudoti Kroatijos musulmonų savanorius, puikiai žinodamas, kaip šios dvi bendruomenės viena kitos nekenčia ir kad įvyks įvairiausių ekscesų. Kai tik tokie musulmonų daliniai, kaip "Rytietiško kardo" ir "Skanderbego" divizijos, ėmė kovoti su partizanais, pasipylė raportai apie žudynes.

"Rytietiško kardo" divizija — jau buvo minėta 6-ajame skyriuje — nusipelnė savo šeimininkų nepasitikėjimo dėl maišto ir vokiečių personalo nužudymo dar apmokymų Prancūzijoje metu. Tačiau Himleris nesvyruodamas užsiundė šiuos dalinius prieš Jugoslavijos gyventojus. Jų karinis efektyvumas tolygus nuliui, o padaryti nusikaltimai tik padidino partizanų nusistatymą prieš juos. Karas Jugoslavijoje degeneravo iki neišpasakyto brutalumo, o nusikaltimus darė abi pusės.

Be Balkanų musulmonų savanorių, SS kariuomenėje tarnavo ir nemažai rusų bei Pabaltijo gyventojų. Narsumu mūšyje, ypač gindami savo gimtąsias šalis, pasižymėjo Estijos ir Latvijos savanoriai. Ne vienas jų pelnė garbingus apdovanojimus ir savo kovų bičiulių vokiečių pagarbą.

APAČIOJE: Po SS dalinio atakos dega rusų kaimas. Čia lankėsi arba operatyvinė grupė, arba SS kariuomenė. Tipiškus jų abiejų veiksmus Himleris apibūdino kaip "ideologinį mūšį ir rasių kovą".

Deja, rusų ir ukrainiečių naujokai ne visada buvo tokie. Nors savanorių ateidavo labai daug, o dažnai tiek, kad jų pakakdavo visai divizijai ir dar likdavo keletui policijos dalinių, naujokų sąmoningumas nebuvo labai aukštas. Dauguma ateidavo pas vokiečius, vedami neapykantos komunistams, tačiau nemažai buvo ir oportunistų, kurie, naudodamiesi situacija, gaudavo papildomą maisto davinį ir atlyginimą bei galėdavo suvesti sąskaitas su savo asmeniniais priešais. Tie, kurie atėjo į SS kariuomenę vedami idealizmo, skaudžiai nusivylė gautomis pareigomis. Taip atsitiko 30-ajai karo grenadierių divizijai, kurios kareiviai norėjo kariauti su sovietais, o buvo išsiųsti į Prancūziją kovoti su partizanais. Todėl nenuostabu, kad jų efektyvumas ir kovinė dvasia nebuvo aukščiausio lygio.

Himleris, kaip ten bebūtų, įveikė savo rasinį nusistatymą prieš slavus ir, kai karas pakrypo Vokietijos nenaudai, leido jiems tarnauti SS kariuomenei. Tačiau dabar jie kentėjo pralaimėjimą po pralaimėjimo ir buvo negailestingai stumiami per savo gimtines ir išstumti iš Rusijos. O tai irgi nepakėlė rusų savanorių entuziazmo ir kovinės dvasios.

Taigi Baltijos šalių SS daliniai buvo aukštos kokybės, dauguma rusų dalinių geri, Balkanų musulmonai beverčiai, bet nė vieni neprilygo pagarsėjusiai 29-ajai karo grenadierių divizijai, vadovaujamai Bronislavo Kaminskio. Neprilygo blogąja prasme: savo kraštutiniu brutalumu. Kaminskio kareiviai ekscesais prieš civilius gyventojus, be abejonės, buvo patys blogiausi. Nors jie tikrai turėjo karinių įgūdžių — tai pademonstravo kovose su partizanais Centrinės Rusijos miškuose, — kai jiems buvo patikėta numalšinti 1944 metų Varšuvos sukilimą, jie elgėsi taip žiauriai, kad netgi visko matę, mūšiuose surambėję vokiečių kareiviai buvo sukrėsti. Kaminskio vyrų nusikaltimų katalogas tikrai įspūdingas.

Todėl, išskyrus Pabaltijo SS divizijas, dauguma Rytų Europos savanorių dalinių geriausiu atveju buvo vidutinės kokybės kovų daliniai, o blogiausiu — barbarai, kalti dėl pačių žiauriausių karo nusikaltimų.

Rytų Europos divizijos

Himleris atsisakė laikyti šias divizijas tikromis SS divizijomis ir tai atsispindi jų pavadinimuose. Pavyzdžiui, "Rytietiško kardo" divizijos oficialus pavadinimas buvo 13 Waffen-Gebirgs Division der SS (o ne SS Gebirgs Division). Tai reiškė, kad jos kareiviai tarnavo SS, bet nebuvo esesininkai. Šių dalinių kareiviams taisyklės draudė nešioti SS runas apykaklių antsiuvuose ir jiems buvo pagaminta specialių apykaklės antsiuvų. Tačiau taisyklės dažnai buvo ignoruojamos ir nešiojami antsiuvai su SS runomis.

Nepaisant šio nedidelio skirtumo, šių dalinių kareiviai dėvėjo standartines SS kariuomenės uniformas ir nešiojosi standartinius karinius bilietus, tik kartais dvejopu raštu surašytus: lotyniškomis raidėmis ir kirilica. Sunku buvo tikėtis, kad gyventojai skirtų tikrus ir netikrus esesininkus. Net tardytojai, po karo tyrę nusikaltimus, nesuko sau galvų dėl tokių subtilybių, kaip savanoris ir tikras esesininkas. Žinoma, tuoj po karo, kai mažai kas užjautė Vokietiją, savanorių daliniai buvo laikomi paprasčiausiais SS būriais ir niekas nesvarstė, kuo gi skyrėsi savanorių daliniai nuo "klasikinių" SS divizijų. Tuo tarpu Rytų savanorių daliniams tenka didesnė atsako-

PRIEŠAIS: "Kitoje pusėje stovi 180 milijonų gyventojų, tikras rasių mišinys, kurių pavardės neištariamos, o psichika tokia, kad galima nušauti be gailesčio ir užuojautos. Tai gyvuliai, kurie kankina ir blogai elgiasi su mūsiškiais karo belaisviais. Tuo jūs galėsite įsitikinti ir patys. Šiuos žmones žydai atvedė į vieną religiją, vieną ideologiją, vadinamą bolševizmu. Jos užduotis tokia: turint Rusiją, pusę Azijos ir dalį Europos, užimti Vokietiją ir visą pasaulį." Šitaip Himleris kalbėjo SS kareiviams 1941 metų liepą. Šitokių kalbų rezultatas matomas nuotraukoje: Rusijos civiliai gyventojai nužudyti "be gailesčio ir užuojautos". Tarybų Sąjungoje SS kariuomenė pasiekė taikių gyventojų žudymo rekordą. Pavyzdžiui, 1941 metų vasarą SS kavalerijos brigada, vėliau tapusi "Floriano Gėjerio" divizija, atliko "nuraminimo operaciją" Pripetės pelkėse, kurios metu buvo nužudyti 259 rusų kareiviai ir 6504 civiliai gyventojai. 1941 metų rugsėjį "Reicho" divizijos nariai dalyvavo žydų žudynėse prie Minsko. Vėliau daug civilių SS kariuomenė nužudė Charkove.

mybė už tai, kad SS kariuomenė buvo itin brutali ir negailestinga organizacija.

"Klasikinės" SS kariuomenės divizijos

Vakarų savanoriai iš Danijos, Olandijos, Belgijos, Norvegijos ir Prancūzijos daugiausia buvo puikūs kariai ir pelnė patikimų bei gerų kareivių reputaciją. Nepagrįsti šių kareivių kaltinimai nusikaltimais kelia įtarimą, nes jų labai mažai. Kas be ko, galima drąsiai sakyti, kad šitie kareiviai pakėlė, o ne sumenkino SS kariuomenės reputaciją.

O kaipgi tos "klasikinės" SS kariuomenės divizijos? Terminas "klasikinės" vartojamas identifikuoti toms divizijoms, kurios buvo suformuotos labai išrankiai ir daugiausia tik iš vokiečių tautybės ar Reicho vokiečių vyrų, kurie pagal visus duomenis tiko tapti SS nariais. Šios divizijos dažniausiai buvo gerai apginkluotos, turėjo garbingą pavadinimą, išrašytą rankovės raištyje, ir pasižymėjo aukšto lygio esprit de corps (kolektyvumo dvasia). Paprastai manoma, kad į šią kategoriją įėjo divizijos, kurių numeris mažesnis už 20. Tikra tiesa, kad tik nedaugelis didesnio numerio divizijų pelnė didesnį prestižą už šitas, ir taip pat tiesa, kad dauguma vėlesnių divizijų, kuriose dominavo Rytų Europos savanoriai, buvo varganos.

Elito kokybė

Tačiau ne visos ankstesnės divizijos buvo vienodai aukšto lygio. Pavyzdžiui, 4-oji SS policijos divizija buvo prasčiau apginkluota už savo bičiules, kaip ir 7-oji SS kalnų divizija "Princas Eugenijus". Abi jos turėjo kovoti su partizanais, todėl ir buvo apginkluotos išėjusiais iš apyvartos ir pagrobtais ginklais.

Divizijos, kurios buvo laikomos elitinėmis, visų pirma buvo skirtos tik mūšiams. Apsaugos, "Reicho", "Vikingų", "Hohenštaufen", "Frundsbergo", "Hitlerjugendo" ir "Geco fon Berlichingeno" divizijos pelnė pavydėtiną reputaciją dėl savo kariško narsumo, kartais visiško pavojaus nepaisymo ir fenomenalios kolektyvumo dvasios. Jų kovinės dvasios nepalaužė net nepalankiausios aplinkybės. Tai šitų divizijų nariai gali pretenduoti būti vadinami tikrais kareiviais. Tačiau netgi šitiems elitiniams daliniams buvo pateikti neįrodyti kaltinimai dėl tariamai padarytų nusikaltimų.

Hitlerio asmens sargyba

Be abejonės, plačiausiai žinoma iš visų SS divizijų buvo elitinė Adolfo Hitlerio apsaugos divizija, Hitlerio apsaugos dalinys, tapęs vienu galingiausių ginkluotų darinių. Apsaugos divizijos vyrai buvo elito elitas. Priėmimo taisyklės čia buvo labai griežtos. Tikėtis būti priimti galėjo tik tinkamiausi, t. y. gryniausios arijų rasės ir politiškai lojaliausi kandidatai. Buvo kalbama, kad nepriimdavo net tų, kurie turėdavo bent vieną plombuotą dantį. Apsaugos divizijos vyrai labai didžiavosi savo statusu ir tuo, kad rankovių raiščiuose buvo išrašytas fiurerio vardas. Ne taip kaip armijoje, kur karininkai būdavo kitos socialinės klasės nei kareiviai, čia visi vyrai buvo laikomi socialiai lygūs. Griežta klasinė armijos sistema čia negaliojo, visi buvo draugai.

Karininkai iš pradžių pabūdavo eiliniais, tik po to mokydavosi

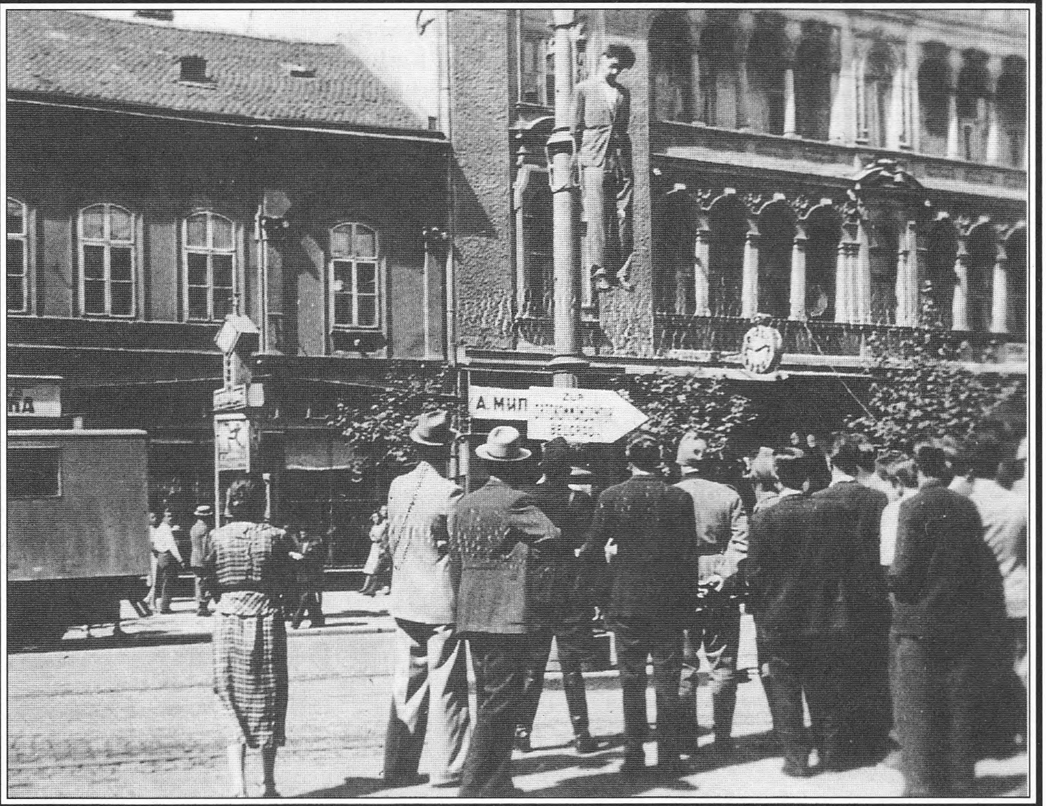
ir tapdavo karininkais. Jaunesnieji, kreipdamiesi į vyresniuosius, nurodydavo laipsnį, bet nereikėdavo pridurti prefikso "Herr-" (pone) kaip Vermachte. Kareiviams nebuvo leidžiama rakinti savo spintelių, nes tai būtų rodę nepasitikėjimą draugais, nuo kurių vieną gražią dieną galėjo priklausyti jų gyvenimas. Karinis apmokymas vyko pagal naujausius metodus, o jį išeidavo ir kareiviai, ir karininkai. Visi šie faktoriai pasitarnavo tam, kad Apsaugos divizija taptų pirmarūšiu koviniu daliniu, gerai ginkluotu, puikiai apmokytu, visiškai patikimu ir aukštos moralės. Santykiai tarp atskirų laipsnių kariškių buvo daug artimesni nei kitur. Tai nestebina žinant, kad netgi vyresnieji karininkai čia buvo palyginti jauno amžiaus vyrai.

Žudynės Lenkijoje

Beveik nuo pat kovų pradžios 1939 metų rugsėjį SS kareiviai pelnė geresnių karių reputaciją nei jų kolegos armijoje. Tai nestebina žinant, kokį apmokymą jie išėjo. Tačiau armija žiūrėjo į SS karių bebaimiškumą su nepasitikėjimu ir karinėse ataskaitose nurodydavo didelius SS dalinių nuostolius. SS kariai savo ruožtu skundėsi, kad armija sunkesnes užduotis patiki jiems, o ne saviškiams. Kaip ten bebūtų, SS kariuomenė visada pasiekdavo tikslą, bet dažnai tik daugelio gyvybių kaina.

Pirmosios užregistruotos žudynės, kurias įvykdė SS kariuomenė, įvyko Lenkijoje 1939 metų rugsėjo 19 dieną. Vienas SS artilerijos pulko kareivis, vardu Ernstas, ir armijos policininkas uždarė į

APAČIOJE: "Naujosios tvarkos" pavyzdys Jugoslavijoje. 1942 — 1944 metais 7-oji SS savanorių kalnų divizija "Princas Eugenijus" kovojo su partizanais ir padarė daug nusikaltimų. Divizijos vyrų fotografijos, vėliau patekusios į rusų rankas, įrodo, kad dalinys žudė žmones ir degino kaimus.

sinagogą ir sušaudė 50 žydų. SS kareivis stojo prieš karinį teismą. Kaltintojas pareikalavo mirties bausmės. Tačiau aukščiausiasis Vokietijos teismas paneigė jam paskirtą mirties bausmę, motyvuodamas, kad SS kareivį "buvo apėmusi pykčio būsena, daugelio prieš etninius vokiečius lenkų padarytų nusikaltimų pasekmė. Kaip esesininkas, jis jautriai žiūrėjo į žydų nusistatymą prieš vokiečius ir pasielgė neapgalvotai, pagautas jaunatviško entuziazmo".

Apsaugos divizija buvo išplėsta ir pastiprinta 1940 m. atakai Vakaruose. Ji dalyvavo žygyje per Olandiją ir Prancūziją. 1940 metų gegužės 27 dieną SS kareiviai daržinėje netoli Vormuto kaimo (Wormhoudt) uždarė ir granata bei smulkiais šaunamaisiais ginklais nužudė į nelaisvę paimtus britų kareivius. Nusikaltėliai teigia, kad vienas kalinių turėjo pasislėpęs revolverį ir, iššovęs juo, išprovokavo šaudymą. Tačiau tai atrodo neįtikima. Jokių įrodymų, susijusių su tuo įvykiu ir patvirtinančių vokiečių versiją, nebuvo, todėl šios žudynės suteršė Apsaugos divizijos reputaciją. Vis dėlto reikia pažymėti, kad tai, atrodo, buvo pavienis atvejis, jame dalyvavo mažytė kruopelė kareivių iš visų didžiulių karinių pajėgų. Daugiau jokių panašių incidentų, į kuriuos būtų įsivėlusi Apsaugos divizija, nebuvo. Priešingai, Vokietijos invazijos į Graikiją metu (1941 metais) į Apsaugos divizijos karių nelaisvę patekę britų kareiviai pabrėžė riterišką vokiečių elgesį.

Apsaugos divizija Rytuose

1941 metų vasarą, stovėdama prie rytinės Reicho sienos ir laukdama įsiveržimo į Tarybų Sąjungą, Apsaugos divizija, kaip visų Hitlerio karinių pajėgų, surinktų "Barbarosos" planui vykdyti, dalis, galėjo didžiuotis savo pasiekimais kare, išskyrus incidentą Vormute.

Tačiau karas Rytuose jauniems SS kareiviams parodė savo brutalią ir rūsčią pusę. SS buvo išmokyta žiūrėti į rusus kaip į niekinamą ir neapkenčiamą komunistinį priešą, priešingą nacionalsocializmui. Rusai savo ruožtu žiūrėjo į vokiečius kaip į nekenčiamus fašistinius grobikus. Abipusė neapykanta išsiliedavo mūšio lauke ar rūsčioje vieno prieš vieną kovoje. Tai, kas leista mūšyje, nepriimtina po jo, ir Apsaugos divizija teisingai buvo kaltinamа rusų karo belaisvių nužudymu 1941 metų spalį po Taganrogo mūšio. Apsaugos divizijos vadas "Sepas" Dytrichas buvo įsakęs keletą dienų neimti rusų kareivių į nelaisvę, o šaudyti vietoje: tai buvo jo atsakas į sovietų elgesį su jo paties vyrais.

APAČIOJE: Varšuvos geto žydų sukilimą 1943 metų balandį — gegužę malšino ir SS kariuomenė. Operacijai vadovavo SS brigadefiureris Jurgenas Strupas (1951 m. Varšuvoje jam įvykdyta mirties bausmė), kuris savo paties sprendimu nužudė 37 359 žydus. Paklaustas, ar gailisi dėl šio savo veiksmo, Strupas atsakė: "Kas tomis dienomis norėjo būti tikras vyras, turėjo pasielgti taip kaip aš".

Negailestingas karas Rusijoje

Karas Rytų fronte buvo ypač sunkus ir negailestingas. Sovietai kariavo už savo pačių

egzistenciją, ir netgi dalis jų pačių žmonių išėjo savanoriais pas vokiečius.

Vokiečių karo veteranai, kariavę Rytų fronte, dažnai paniekinamai vertina nuomones tų, kurie savo kailiu nepatyrė siaubo, kurį jiems teko patirti Rusijoje. Barbariškumas ir brutalumas buvo įprasti dalykai, o raportai apie nusikaltimus vokiečiams tiek pat paplitę, kaip ir nepatvirtinti pačių rusų kaltinimai dėl vokiečių padarytų nusikaltimų. Vokiečiai įkūrė savo Karo nusikaltimų biurą, tyrusį nusikaltimus kareiviams, — Wehrmacht-Untersuchungsstelle.

Oraduro žudynės

Karas Vakaruose retai kada pasiekdavo barbarišką lygį, būdingą Rytų frontui. Čia daugiau ar mažiau buvo laikomasi karinių taisyklių. Tačiau nepaisant to ir Vakarų fronte būta incidentų, padėjusių apjuodinti netgi "klasikinių" SS divizijų reputaciją. Turbūt labiausiai verta prisiminti du žinomiausius atvejus.

Pirmasis didelis incidentas Vakaruose iškilo 1944 metų vasarą Prancūzijoje, kai "Reicho" divizija pasiruošė žygiuoti į šiaurės vakarus, į Normandijos mūšio lauką. Pakeliui divizija turėjo atlikti užduotį: Limožo apylinkėse numalšinti partizaninę kovą. Tiulio miestas buvo apsuptas partizanų gaujų, o jame buvo vokiečių 95-ojo saugumo pulko III batalionas. Šio bataliono kareiviai nebuvo fronto kareiviai. Miesto vaduoti nusiųstas divizijos "Fiurerio" pulkas lengvai įveikė partizanus, kurie nė iš tolo neprilygo SS kareiviams. Įėję į miestą, vokiečiai rado 40 kareivių lavonus. Kareiviai buvo pasidavę į nelaisvę ir nužudyti. Lavonai buvo sudarkyti.

Tuo pat metu, kai tai įvyko, du divizijos karininkus, važiavusius be palydos, užklupo partizanai. Vienas jų — SS šturmbanfiureris Kampfas buvo nušautas (jo kūnas rastas tik po karo), o kitas — SS oberšturmfiureris Gerlachas pabėgo. Grįžęs Gerlachas apie įvykį raportavo pulko vadui SS štandartenfiureriui Štadleriui ir užsiminė, kad vienu metu pagrobėjai buvo nuvežę jį į Oraduro kaimą.

KAIRĖJE: Garsiosios Dirlevangerio brigados vyrai per 1944 metų rugpjūčio sukilimą Varšuvoje. Oskaro Dirlevangerio vadovaujamą brigadą sudarė nusikaltėliai, brakonieriai, iš tarnybos atleisti karininkai, karo teismų bausti kariškiai ir bausti SS kareiviai. Malšindami sukilimą jie žudė, plėšė, prievartavo. Jie atakavo netgi ligonines, o jų personalą (tarp jo slauges bei medicinos seseris) apiplėšinėjo ir prievartavo. Už šituos gėdingus veiksmus Varšuvoje Dirlevangeris buvo apdovanotas Riterių kryžiumi.

Įvykio ištirti buvo nusiųstas SS šturmbanfiureris Dikmanas su kuopa kareivių.

Atvykęs į Oradurą, jis surinko visus gyventojus ir įgyvendino savo kerštą. 642 žmonės (iš jų 207 vaikai) buvo arba sušaudyti, arba uždaryti į pastatus ir sudeginti. Grįžęs į dalinį, Dikmanas raportavo, ką padaręs. Štadleris labai supyko ir tučtuojau pranešė divizijos vadui SS brigadefiureriui Lamerdingui. Dikmano laukė karo teismas, bet jis žuvo mūšyje nesulaukęs teismo proceso.

Pasakojama, kad Dikmanas pakeliui į Oradurą rado partizanų užpultą vokiečių sanitarinį dalinį. Sužeistieji buvę nužudyti, o medikai pririšti prie transporto priemonių ir gyvi sudeginti. Jeigu tai tiesa, galima suprasti jo elgesį Oradure, bet ne pateisinti. Žinodamas apie nužudytus Tiulyje kareivius, vykdamas ištirti pasikėsinimo į du karininkus, jis aptiko nužudytus medikus bei sužeistuosius ir tai perpildė jo kantrybės taurę: Dikmanas išliejo pyktį, pasiųsdamas į mirtį daug nekaltų žmonių.

Malmedi žudynės

Antrasis didelis incidentas, iškilęs Vakaruose 1944 metais, buvo amerikiečių karo belaisvių žudynės Malmedi. Kas ten iš tikrųjų įvyko, iki galo neaišku. Bonezo (Baugnez) kryžkelėje netoli Malmedi I SS tankų korpuso priešakinių būrių į nelaisvę buvo paimti amerikiečiai. Konkrečiai buvo du tankai Mk IV su įgulomis. Vokiški šaltiniai teigia, kad amerikiečių buvo 20, belgų liudytojai tvirtina, kad apie 35, o patys amerikiečiai sako, kad net 120. Kiek ten bebūtų buvę amerikiečių, bet tanko Nr. 731 narys Rumunijos vokietis Georgas Flepsas automatiniu ginklu iššovė į

APAČIOJE: Malmedi žudynės. Amerikiečių kariai guli negyvi sniege, nužudyti po to, kai pasidavė Apsaugos divizijos kareiviams.

amerikiečių karo belaisvių masę. Kai jie ėmė blaškytis, ugnį paleido kiti vokiečiai. Dauguma karo belaisvių buvo nužudyti. Tai buvo aiškus nusikaltimas, už kurį nusikaltėliai turėjo atsakyti. Tačiau iškilo prieštaravimas dėl traktuotės. Amerikiečiai siekė parodyti, kad šios žudynės buvo vokiečių politinio sprendimo neimti karo belaisvių rezultatas. Jie sakė, kad įsakymą davęs SS oberstgrupenfiureris Jozefas "Sepas" Dytrichas.

Po karo buvo įkalinta 500 SS karių iš I SS tankų korpuso. Tarp jų buvo ir Dytrichas, SS grupenfiureris Hermanas Priesas, Apsaugos divizijos vadas, ir SS oberšturmbanfiureris Joachimas Peiperis, priešakinio būrio — Peiperio kovinės grupės — vadas. Karininkai kaltinti davus neteisėtą įsakymą nužudyti į nelaisvę paimtus priešo kareivius. Nebuvo rasta jokių rašytinių įrodymų, patvirtinančių tuos kaltinimus (nors JAV 26-osios pėstininkų divizijos 328-asis pulkas turėjo raštišką įsakymą: "SS kareivių... neimti į nelaisvę, o šaudyti vietoje"), bet amerikiečiams užteko žodinio liudytojų parodymo, kad toks įsakymas buvo duotas, nes daug jaunesnių karininkų liudijo prieš vyresniuosius. Teismo rezultatas: 42 mirties bausmės, 28 išteisinti.

Tačiau vėliau atskleista, kad liudijimai, išgauti iš kareivių prieš savo karininkus, buvo neteisingi. JAV armijos tardytojai vartojo ir fizinį, ir psichinį spaudimą, kad ištrauktų melagingus prisipažinimus. Jų metodai labiau būtų tikę gestapui, o ne JAV armijai. Gandai, sklindantys apie teismo procesą, sukėlė protestą. Buvo sudaryta speciali komisija teismo procesui ištirti. Jame, pasirodo, būta tiek trūkumų, kad visos mirties bausmės buvo panaikintos. "Sepas" Dytrichas buvo paleistas 1955, o Joachimas Peiperis — 1956 metais.

SS kariuomenė Arnheme

Mažiau parašyta apie riterišką elgesį su britų parašiutininkais, kuriuos Arnheme paėmė į nelaisvę SS kareiviai, vadovaujami obergrupenfiurerio Vilio Bitricho. Abi pusės Arnheme kovojo sunkiai ir gerai, dažnai vieno prieš vieną kovoje, ir SS kareiviai susidarė palankią nuomonę apie šaunius britų parašiutininkus. Kai galų gale pastarieji buvo priversti pasiduoti, jiems padarė įspūdį humaniškas vokiečių elgesys, ypač su sužeistaisiais. Po karo savo dėkingumą britai išreiškė asmeniškais pranešimais Vokietijos vadovybei.

Taigi net ir vėlyvą karo stadiją, kai dauguma buvo patyrę brutalumą, tarnaudami Rytų fronte, SS kareiviai vis dar galėjo pademonstruoti riteriškumą tam priešui, kurį gerbė.

SS palikimas

Kai Vokietijos karo mašina ėmė griūti, būtent nepakeičiamiems elitiniams SS kariuomenės daliniams teko užkamšyti yrančios Reicho gynybos skyles. Beveik nesibaigianti kova ir nuožmūs mūšiai

pridarė didelius nuostolius, bet elitinių SS dalinių kolektyvumo dvasia išliko nepakitusi. Tuo metu dauguma SS kareivių buvo pasidarę tikri cinikai, praradę lojalumą savo politinei vyresnybei ar reichsfiureriui: dabar jie buvo pasidarę lojalūs savo kovos draugams ir savo daliniui. Tuo atžvilgiu SS kareiviai tapo panašūs į 1920-ųjų savanorių būrių kovotojus. Himlerio nevykusios pastangos vadovauti kare (Hitleris paskyrė jį armijų grupės "Vysla" vadu) įrodė, kad jis visiškai nekompetentingas vadovauti lauko armijai ir pelnė daugelio kovų užgrūdintų SS kareivių panieką.

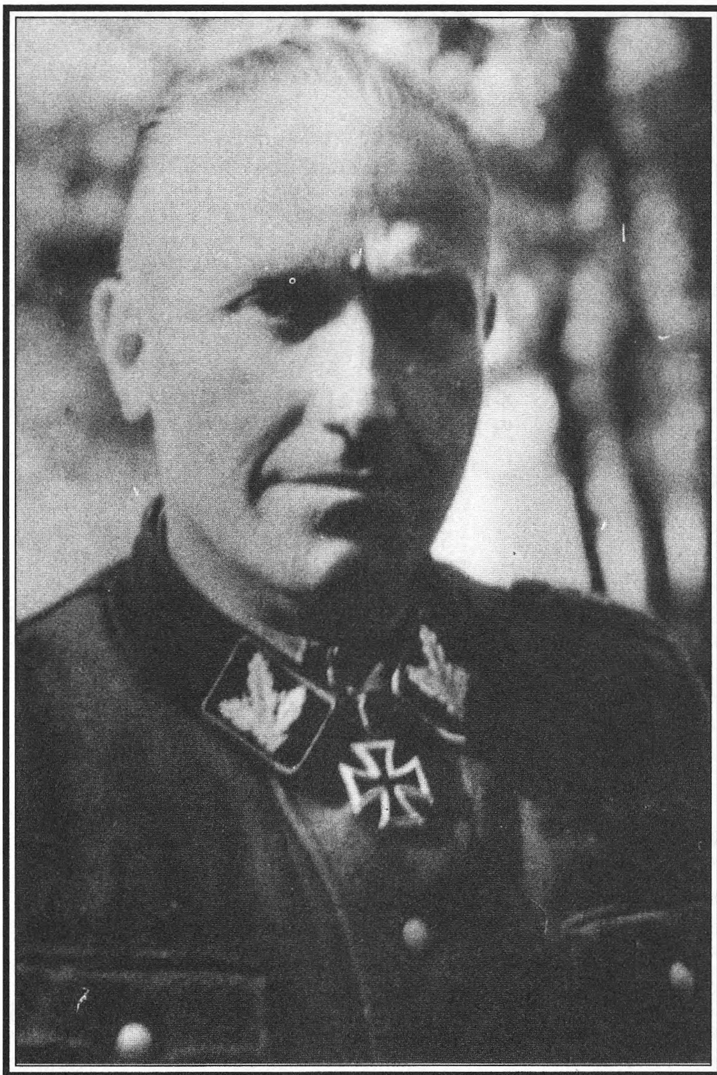
Kad ir kokie bebūtų buvę SS kariuomenės divizijų nuopelnai, nėra abejonių, kad jos padarė karinius nusikaltimus, kuriais buvo kaltinamos, bet ne didesnius kaip kitos Vokietijos ginkluotosios pajėgos. Bent jau vadinamosios "klasikinės" divizijos daugumą ekscesų, kuriais buvo kaltinamos, padarė mūšio įkarštyje, be to, dažniausiai atsakydamos į panašius priešo ekscesus. Netgi Simonas Vyzentalis, žymus nacių nusikaltimų tyrinėtojas, 40 metų paskyręs II pasauliniame kare nacių įvykdytoms žudynėms tirti, pareiškė, kad bent jau pirmaisiais karo metais SS kariuomenėje tarnavęs žmogus nėra nei daugiau, nei mažiau kaltas už bet kurį kitą Vokietijos kareivį.

Niurnbergo teismas

Aišku, kad didžiosios SS dalies pateisinti negalima. Niurnbergo tarptautinis karinis tribunolas nustatė, kad SS "buvo panaudota tikslams, kurie pagal Statutą (Tarptautinio karinio tribunolo) buvo nusikalstami, nes į juos įėjo žydų persekiojimas ir naikinimas, brutalumas ir žudynės koncentracijos stovyklose, ekscesai valdant okupuotas teritorijas, vergiško darbo programos įdiegimas, blogas elgesys su karo belaisviais ir netgi jų žudymas." Toliau buvo teigiama, kad SS kariuomenė teoriškai ir praktiškai buvo SS neatskiriama dalis, kaip ir bet kokia kita jos šaka, ir ji buvo "tiesiogiai susijusi su karo belaisvių žudymu ir masinėmis žudynėmis okupuotose teritorijose. Ji tiekė personalą operatyvinėms grupėms ir, "Kaukolei" įsiliejus į SS kariuomenę, jai priklausė koncentracijos stovyklų sargyba." Taigi ji bendrininkavo sunaikinant 6 milijonus žydų, šimtus tūkstančių vergiško darbo darbininkų ir nužudant nežinia kiek Rytų Europos civilių gyventojų.

Niekas negali dovanoti ar išteisinti operatyvinių grupių, gestapo, "Kaukolės" sąjungos ir kitų. Be to, neįsivaizduojama, kad kada nors gali būti nuspręsta, jog neteisingai vertinami tokie SS daliniai, kaip pagarsėję musulmonų savanoriai ar Ukrainos samdytiniai, kurie tarnavo policijos daliniuose ar koncentracijos stovyklų sargybiniais. Tie daliniai turi būti vertinami kaip siaubingas nukrypimas. Jų pretenzijos būti laikomiems kaip ir visi kiti kareiviai turi būti visiškai atmestos.

Elitinių SS kariuomenės Reicho vokiečių ir kitų vokiečių kilmės savanorių dalinių kareiviai gali būti iš tiesų laikomi kareiviais

KAIRĖJE: Hermanas Priesas, Apsaugos divizijos vadas, nuteistas mirties bausme už dalyvavimą Malmedi žudynėse. Vėliau ji buvo atmesta, ir 1954 metais Priesas paleistas iš kalėjimo.

kaip ir visi kiti, net jeigu šitai netinka visai SS kariuomenei. Šie kareiviai nebuvo susiję su genocidu ar nusikaltimais žmonijai, bet vis dėlto jie buvo auklėti nacionalsocializmo ir neapgalvotų rasinių teorijų dvasia. O tai dažnai vedė prie mažų ar didelių nusikaltimų.

Galbūt kada nors, kai bus atviri visi dokumentai, susiję su II pasauliniu karu, ir bus žinomi visi faktai apie abiejų pusių veiksmus, istorija galės pažvelgti į kai kuriuos SS dalinius ne taip rūsčiai. Tačiau tai jokiu būdu nelies Himlerio legionų, kurie tikrai amžiams liks pasmerkti.

SS KARIUOMENĖS SUDĖTIS

Čia pateikiama 38 SS kariuomenės divizijų galutinė kovinė sudėtis (vienoje SS divizijoje buvo apie 19 000 vyrų, nors paskutinės divizijos niekada nepasiekė tokio dydžio):

1-OJI SS TANKŲ DIVIZIJA "ADOLFO HITLERIO APSAUGOS DIVIZIJA"
SS šarvuočių grenadierių pulkas 1
SS šarvuočių grenadierių pulkas 2
SS tankų pulkas 1
SS tankų artilerijos pulkas

2-OJI SS TANKŲ DIVIZIJA "REICHAS"
SS šarvuočių grenadierių pulkas 3 "Vokietija" (Deutschland)
SS šarvuočių grenadierių pulkas 4 "Fiureris"
SS tankų pulkas 2
SS tankų artilerijos pulkas 2

3-OJI SS TANKŲ DIVIZIJA "KAUKOLĖ"
SS šarvuočių grenadierių pulkas 5 "Tulė"
SS šarvuočių grenadierių pulkas 6 "Teodoras Aikė"
SS tankų pulkas 3
SS tankų artilerijos pulkas 3

4-OJI SS ŠARVUOČIŲ GRENADIERIŲ DIVIZIJA "SS POLICIJA"
SS šarvuočių grenadierių pulkas 7
SS šarvuočių grenadierių pulkas 8
SS artilerijos pulkas 4
SS šturmo pabūklų būrys 4

5-OJI SS TANKŲ DIVIZIJA "VIKINGAI"
SS šarvuočių grenadierių pulkas 9 "Germania"
SS šarvuočių grenadierių pulkas 10 "Vestland"
SS tankų pulkas 5
SS tankų artilerijos pulkas 5

6-OJI SS KALNŲ DIVIZIJA "ŠIAURĖ"
SS kalnų jėgerių pulkas 11 "Reinhardas Heidrichas"
SS kalnų jėgerių pulkas 12 "Michaelis Gaismairas"
SS kalnų artilerijos pulkas 6
SS šturmo pabūklų baterija 6

7-OJI SS SAVANORIŲ KALNŲ DIVIZIJA "PRINCAS EUGENIJUS"
SS savanorių kalnų jėgerių pulkas 13 "Artūras Plepsas"
SS savanorių kalnų jėgerių pulkas 14 "Skanderbegas"
SS savanorių kalnų artilerijos pulkas 7
SS šturmo pabūklų būrys 7

8-OJI SS KAVALERIJOS DIVIZIJA "FLORIJANAS GĖJERIS"
SS kavalerijos pulkas 15
SS kavalerijos pulkas 16
SS kavalerijos pulkas18
SS artilerijos pulkas (mot.) 8
SS šarvuočių jėgerių būrys 8

9-OJI SS TANKŲ DIVIZIJA "HOHENŠTAUFEN"
SS šarvuočių grenadierių pulkas 19
SS šarvuočių grenadierių pulkas 20
SS tankų pulkas 9
SS tankų artilerijos pulkas 9

10-OJI SS TANKŲ DIVIZIJA "FRUNDSBERGAS"
SS šarvuočių grenadierių pulkas 21
SS šarvuočių grenadierių pulkas 22
SS tankų pulkas 10
SS tankų artilerijos pulkas 10

11-OJI SS SAVANORIŲ ŠARVUOČIŲ GRENADIERIŲ DIVIZIJA "NORDLAND"
SS šarvuočių grenadierių pulkas 21 "Norvegai"
SS šarvuočių grenadierių pulkas 24 "Danija"
SS tankų būrys 11 "Hermanas fon Zalca"
SS tankų artilerijos pulkas 11

12-OJI SS TANKŲ DIVIZIJA "HITLERJUGENDAS"
SS šarvuočių grenadierių pulkas 25
SS šarvuočių grenadierių pulkas 26
SS tankų pulkas 12
SS tankų artilerijos pulkas 12

13-OJI SS KOVINĖ KALNŲ DIVIZIJA "RYTIETIŠKAS KARDAS" (KROATŲ NR. 1)
SS karo kalnų jėgerių pulkas 27
SS karo kalnų jėgerių pulkas 28
SS karo artilerijos pulkas 13
SS tankų jėgerių būrys 13

14-OJI SS KARO GRENADIERIŲ DIVIZIJA (UKRAINIEČIŲ NR. 1)

SS karo grenadierių pulkas 29
SS karo grenadierių pulkas 30
SS karo grenadierių pulkas 31
SS karo artilerijos pulkas 14

15-OJI SS KARO GRENADIERIŲ DIVIZIJA (LATVIŲ NR. 1)

SS karo grenadierių pulkas 32
SS karo grenadierių pulkas 33
SS karo grenadierių pulkas 34
SS karo artilerijos pulkas 15

16-OJI SS ŠARVUOČIŲ GRENADIERIŲ DIVIZIJA "SS REICHSFIURERIS"

SS šarvuočių grenadierių pulkas 35
SS šarvuočių grenadierių pulkas 36
SS artilerijos pulkas 16
SS tankų būrys 16

17-OJI SS ŠARVUOČIŲ GRENADIERIŲ DIVIZIJA "GECAS FON BERLICHINGENAS"

SS šarvuočių grenadierių pulkas 37
SS šarvuočių grenadierių pulkas 38
SS tankų artilerijos pulkas 17
SS tankų jėgerių būrys 17

18-OJI SS SAVANORIŲ ŠARVUOČIŲ GRENADIERIŲ DIVIZIJA "HORSTAS VESELIS"

SS šarvuočių grenadierių pulkas 39
SS šarvuočių grenadierių pulkas 40
SS artilerijos pulkas 18
SS tankų jėgerių būrys 18

19-OJI SS KARO GRENADIERIŲ DIVIZIJA (LATVIŲ NR. 2)

SS karo grenadierių pulkas 42 "Voldemaras Veisas"
SS karo grenadierių pulkas 43 "Heinrichas Šuldtas"
SS karo grenadierių pulkas 44
Karo artilerijos pulkas 19

20-OJI SS KARO GRENADIERIŲ DIVIZIJA (ESTŲ NR. 1)

SS karo grenadierių divizija 45
SS karo grenadierių divizija 46
SS karo grenadierių divizija 47
Karo artilerijos pulkas 20

21-OJI SS KOVINĖ KALNŲ DIVIZIJA (ALBANŲ NR. 1) "SKANDERBEGAS"

SS kovinė kalnų divizija 50
SS kovinė kalnų divizija 51
Kovinės kalnų artilerijos pulkas 21

22-OJI SAVANORIŲ KAVALERIJOS DIVIZIJA "MARIJA TEREZA"

SS savanorių kavalerijos pulkas 52
SS savanorių kavalerijos pulkas 53
SS savanorių kavalerijos pulkas 54
SS savanorių kavalerijos pulkas 55

23-OJI KOVINĖ KALNŲ DIVIZIJA "KAMA"

SS karo kalnų jėgerių pulkas 56
SS karo kalnų jėgerių pulkas 57
SS karo kalnų jėgerių pulkas 58
SS karo kalnų artilerijos pulkas 23

Divizija buvo paleista 1944 metų pabaigoje, o jos likučiai prišlieti prie 23-osios savanorių šarvuočių grenadierių divizijos "Nyderlandai", nors pastaroji niekada nebuvo didesnė už pulką. Ją sudarė du pulkai: 48-asis SS savanorių šarvuočių grenadierių pulkas "Generolas Seifardtas" ir 49-asis pulkas "De Ruiter".

24-OJI SS KALNŲ DIVIZIJA "MEDŽIOKLIS"

SS karo kalnų jėgerių pulkas 59
SS karo kalnų jėgerių pulkas 60
Karo kalnų artilerijos pulkas 24

25-OJI SS KARO GRENADIERIŲ DIVIZIJA (VENGRŲ NR. 1) "HUNAI"

SS karo grenadierių pulkas 61
SS karo grenadierių pulkas 62
SS karo grenadierių pulkas 63
SS karo artilerijos pulkas 25

26-OJI SS KARO GRENADIERIŲ DIVIZIJA (VENGRŲ NR. 2) "VENGRIJA"

SS karo grenadierių pulkas 64
SS karo grenadierių pulkas 65
SS karo grenadierių pulkas 66
SS tankų batalionas 26

Ši divizija niekada nepasiekė pilnos divizijos statuso.

27-OJI SS SAVANORIŲ ŠARVUOČIŲ GRENADIERIŲ DIVIZIJA "LANGEMARCK"

Ji tik vadinosi divizija ir niekada nebuvo didesnė už pulką.

28-OJI SS SAVANORIŲ ŠARVUOČIŲ GRENADIERIŲ DIVIZIJA "VALONIJA"

Ši "divizija" niekada nebuvo didesnė už pulką.

29-OJI SS KARO GRENADIERIŲ DIVIZIJA (RUSŲ NR. 1)

Šis dalinys buvo suformuotas iš garsiosios Kaminskio brigados. Tai niekada nebuvo tikra divizija ir vėliau įsiliejo į Laisvosios Rusijos armiją.

29-OJI SS KARO GRENADIERIŲ DIVIZIJA (ITALŲ NR. 1)

Šis dalinys nebuvo didesnis už pulką. 29 numerį gavo, kai 29-oji divizija įsiliejo į Vlasovo armiją.

30-OJI SS KARO GRENADIERIŲ DIVIZIJA (BALTARUSIŲ NR. 1)

SS karo grenadierių pulkas 75
SS karo grenadierių pulkas 76
SS karo grenadierių pulkas 77
SS karo artilerijos pulkas 30

31-OJI SS SAVANORIŲ GRENADIERIŲ DIVIZIJA

SS savanorių grenadierių pulkas 78
SS savanorių grenadierių pulkas 79
SS savanorių grenadierių pulkas 80
SS artilerijos pulkas 31

32-OJI SS SAVANORIŲ GRENADIERIŲ DIVIZIJA "SAUSIO 30-OJI"

Ši divizija buvo suformuota baigiantis karui ir niekada nebuvo pilna.

33-OJI SS KARO KAVALERIJOS DIVIZIJA (VENGRŲ NR. 3)

Ši divizija taip ir nebuvo iki galo suformuota. Ją 1945 metais, kritus Vengrijai, suniokojo rusai.

33-OJI SS KARO GRENADIERIŲ DIVIZIJA (PRANCŪZŲ NR. 1) "KAROLIS DIDYSIS"

Suformuota iš SS kariuomenės savanorių brigados, o toji — iš armijos legiono "Volontaire Francais". Niekada nebuvo pilna divizija.

34-OJI SS KARO GRENADIERIŲ DIVIZIJA "LANDSTORM NYDERLANDAI"

SS savanorių grenadierių pulkas 48

Kilo iš vietinės krašto sargybos "Nyderlandai". 1943 metais priimtas į SS. 1944 lapkritį — 1945 kovą išplėstas ir performuotas į diviziją. Dalyvavo nedaugelyje karo veiksmų.

35-OJI SS POLICIJOS GRENADIERIŲ DIVIZIJA

Paskutiniaisiais karo mėnesiais suformuotas iš policininkų dalinys niekada netapo tikra divizija.

36-OJI SS KARO GRENADIERIŲ DIVIZIJA

Laimei, pagarsėjusioji Dirlevangerio brigada niekada netapo divizija. Jos kariška vertė didžiai abejotina.

37-OJI SS SAVANORIŲ KAVALERIJOS DIVIZIJA "LIUCOV"

Apie šio dalinio sudėtį žinoma nėra. Buvo suformuotas paskutinėmis karo dienomis ir dalyvavo mūšiuose prie Vienos.

38-OJI SS GRENADIERIŲ DIVIZIJA "NYBELUNGAI"

Suformuotas iš Bad Tėlco karininkų mokyklos kadetų, dalinys niekada netapo tikra divizija.

Iki karo pabaigos daug kariuomenės SS užsienio savanorių dalinių buvo paleista arba įėjo į naujai suformuotas divizijas, išvardintas anksčiau.

Be šitų, kurie neįėjo į kariuomenės SS divizijas, bet vis dar egzistavo 1945 metais, buvo SS kariuomenės indų savanorių legionas (Indische Freiwilligen — Legion der Waffen-SS), kurį sudarė Indijos savanoriai, SS Kaukazo kovinė rinktinė (Kaukasicher Waffenverband der SS), kurį sudarė azerbaidžaniečiai, armėnai, gruzinai ir Kaukazo regiono savanoriai, ir SS Musulmonų Rytų Turkijos kovinė sąjunga (Moslem Ostturkische Waffenverbande der SS). Nė vienas iš tų dalinių didelės karinės vertės neturėjo.

RITERIŲ KRYŽIAI SS KARIUOMENĖS DIVIZIJOMS

Prie divizijų pateikti skaičiai rodo, kiek jų narių apdovanota Riterių kryžiumi. Apdovanotieji vėliau galėjo būti pervesti į kitus dalinius, kurie į šį sąrašą neįtraukti, bet taip pat neįtraukti ir tie daliniai, kurių nė vienas kareivis Riterių kryžiumi nebuvo apdovanotas.

1-oji SS tankų divizija "Adolfo Hitlerio apsaugos divizija"	58
2-oji SS tankų divizija "Reichas"	69
3-oji SS tankų divizija "Kaukolė"	47
4-oji SS šarvuočių grenadierių divizija "Policija"	25
5-oji SS tankų divizija "Vikingai"	55
6-oji SS kalnų divizija "Šiaurė"	4
7-oji SS savanorių kalnų divizija "Princas Eugenijus"	6
8-oji SS kavalerijos divizija "Florianas Gėjeris"	22
9-oji SS tankų divizija "Hohenštaufen"	12
10-oji SS tankų divizija "Frundsbergas"	13
11-oji SS savanorių šarvuočių grenadierių divizija "Nordland"	25
12-oji SS tankų divizija "Hitlerjugendas"	14
13-oji SS kovinė kalnų divizija "Rytietiškas kardas"	4
14-oji SS karo grenadierių divizija	1
15-oji SS karo grenadierių divizija	3
16-oji SS šarvuočių grenadierių divizija "SS reichsfiureris"	1
17-oji SS šarvuočių grenadierių divizija "Gecas fon Berlichingenas"	4
18-oji SS savanorių šarvuočių grenadierių divizija "Horstas Veselis"	2
19-oji SS karo grenadierių divizija	12
20-oji SS karo grenadierių divizija	5
22-oji SS savanorių kavalerijos divizija "Marija Tereza"	6
23-oji SS savanorių šarvuočių grenadierių divizija "Nyderlandai"	19
27-oji SS savanorių šarvuočių grenadierių divizija "Langemarck"	1
28-oji SS savanorių šarvuočių grenadierių divizija "Valonija"	3
33-oji SS karo grenadierių divizija "Karolis Didysis"	2
34-oji SS karo grenadierių divizija "Landstorm Nyderlandai"	3
36-oji SS karo grenadierių divizija	1

SS KARINIŲ LAIPSNIŲ IR JŲ ATITIKMENŲ JAV BEI DIDŽIOSIOS BRITANIJOS ARMIJOSE LENTELĖ

SS	Didžiosios Britanijos	JAV
SS reichsfiureris	Feldmaršalas	Armijos generolas
SS oberstgrupenfiureris	Generolas	Generolas
SS obergrupenfiureris	Generolas leitenantas	Generolas leitenantas
SS grupenfiureris	Generolas majoras	Generolas majoras
SS brigadefiureris	Brigados vadas	Brigados generolas
SS oberfiureris	—	Vyresnysis pulkininkas
SS standartenfiureris	Pulkininkas	Pulkininkas
SS oberšturmbanfiureris	Pulkininkas leitenantas	Pulkininkas leitenantas
SS šturmbanfiureris	Majoras	Majoras
SS hauptšturmfiureris	Kapitonas	Kapitonas
SS oberšturmfiureris	Leitenantas	1-asis leitenantas
SS unteršturmfiureris	2-asis leitenantas	2-asis leitenantas
SS šturmšarfiureris	Pulko vyresnysis seržantas	Vyresnysis seržantas
SS hauptšarfiureris	Vyresnysis seržantas	Pagrindinis seržantas
SS oberšarfiureris	—	Techninis seržantas
SS šarfiureris	Personalo seržantas	Personalo seržantas
SS unteršarfiureris	Seržantas	Seržantas
SS rotenfiureris	Kapralas	Kapralas
SS šturmanas	Jaunesnysis kapralas	Kapralas
SS vyresnysis šaulys	—	1-os klasės eilinis
SS šaulys	Eilinis	Eilinis

GARBINGŲ SS KARIUOMENĖS PAVADINIMŲ ŠALTINIAI

Skaitytojai šitoje knygoje jau susipažino su plačiai paplitusia SS kariuomenės tradicija apdovanoti įvairius dalinius garbės vardais. Nors ir armijos daliniai turėjo pavadinimus, kaip, beje, ir numerius, pavyzdžiui: "Didžioji Vokietija" (Grossdeutschland), "Karvedžių halė" (Feldherrnhalle) ir t. t., teikti pavadinimus II pasauliniame kare labiau buvo įprasta SS kariuomenėje nei kitose Vokietijos ginkluotosiose pajėgose.

Garbingus pavadinimus galima suskirstyti į tris grupes. Pirmąją grupę sudaro etniniai ar geografiniai pavadinimai: "Vokietija", "Nyderlandai", "Danija", "Valonija" ir kt. Antrąją — dauguma dalinių, ypač pulko lygio, pavadinti to meto Vokietijos politinių bei karinių veikėjų vardais, pavyzdžiui: "Adolfas Hitleris", "Reinhardas Heidrichas", "Teodoras Aikė". Trečiąją — daliniai, pavadinti istorinių asmenybių vardais. Daug SS kariuomenės divizijų buvo pavadinta politiškai priimtinų Vokietijos ir Europos istorinių asmenybių vardais bei pavardėmis, o reikšmingiausi šie:

"Princas Eugenijus". Pavadinta Savojos princo Eugenijaus (1663 — 1736), kuris daug nuveikė keldamas Austrijos kariuomenės kokybę ir reputaciją, vardu.

"Florijanas Gėjeris". Pavadinta Frankonijos kunigaikščio, vadovavusio valstiečių kariuomenei 1522 — 1525 metų kare — "Bauernkrieg", vardu.

"Hohenštaufen". Tikriausiai pavadinta Frydricho Barbarosos (1194 — 1250), vieno reikšmingiausių Vokietijos Hohenštaufenų šeimos karalių, vardu.

"Frundsbergas". Pavadinta Georgo fon Frundsbergo (1473 — 1528), vokiečių riterio, tarnavusio Hapsburgų monarchijai kelete karų, vardu.

"Gecas fon Berlichingenas". Pavadinta garsiojo Germano Landsknechto (1480 — 1562), kuriam mūšyje buvo nutraukta plaštaka ir pakeista geležies kumščiu, vardu. Iš čia kilo divizijos emblema — sugniaužtas kumštis.

Nesuprantama, kodėl visiškai abejotinos kariškos vertės SS daliniai buvo pavadinti garbingais vardais, pavyzdžiui: "Rytietiškas kardas", "Skanderbegas". Pastarosioms netgi buvo leista ryšėti raiščius su garbingu pavadinimu, o kitos tikrai puikių kovinių savybių divizijos, kaip 19-oji karo grenadierių, nei rankovės raiščio, nei vardo negavo. Taigi vardo turėjimas dar nebuvo SS kariuomenės dalinio elito rodiklis.

Po II pasaulinio karo SS kariuomenės rankovių originalūs raiščiai tapo aukštai vertinami kolekcionierių ir įgijo didelę vertę. Tokią didelę, kad pradėta padirbinėti. Ir ne tik su egzistavusiais dalinių vardais, bet ir su tų dalinių, kurie niekada neturėjo garbingo pavadinimo.

SS TANKŲ DIVIZIJOS SUDĖTIS

Efektyviausiai ir tikrai sėkmingiausiai iš visų SS dalinių kovėsi elitinės tankų divizijos. Nors (ypač karo pabaigoje) nedaug SS divizijų buvo pilnos, o kitos nesiekė netgi pulko dydžio, SS kariuomenės tankų divizijos per visą karą buvo efektyvios kovinės pajėgos.

Toliau išdėstyta tipiškos 1944 m. SS kariuomenės tankų divizijos, dalyvavusios Normandijos mūšyje, sudedamųjų dalinių schema.

Divizijos štabas
Divizijos vadas
Generalinio štabo karininkai
Kartografijos dalinys
Ryšių padalinys
Palydos dalinys
Karinės policijos padalinys

Kvartirmeisteris (ūkio dalis)
Ginklų būrys
Mechanikai
Gydytojas
Stomatologas

Tankų pulkas
I padalinys — keturios kuopos (1 — 4)
Remonto komanda
II padalinys — penkios kuopos (5 — 9)
Remonto komanda

Tankų naikintojų (jėgerių) **padalinys**
Trys kuopos su savaeigiais ginklais

Šarvuočių pėstininkų, arba šarvuočių grenadierių, pulkas
I batalionas — keturios kuopos (1 — 4)
II batalionas — keturios kuopos (5 — 8)
III batalionas — keturios kuopos (9 — 12)
Sunkiųjų ginklų kuopa (13)
Priešlėktuvinė kuopa (14)
Žvalgybos kuopa (15)
Pionierių kuopa (16)

Šarvuočių grenadierių pulkas (toks pat kaip anas)
(SS tankų divizijoje būdavo du šarvuočių grenadierių pulkai)

Šarvuočių žvalgybos padalinys
Dvi šarvuotų automobilių kuopos
Dvi žvalgybininkų kuopos
Viena sunkiųjų ginklų kuopa

Tankų artilerijos pulkas
I padalinys — trys baterijos
II padalinys — trys baterijos
III padalinys — trys baterijos

Mortyrų padalinys
Keturios baterijos

Priešlėktuvinis padalinys
Penkios baterijos

Šarvuočių inžinerijos padalinys
Viena šarvuočių kuopa
Trys pionierių kuopos
Viena tiltų tiesimo kuopa

Šarvuočių ryšių padalinys
Viena telefoninė komanda
Viena radijo komanda

Divizijos aprūpinimo būrys
Šešios sunkvežimių kuopos
Viena aprūpinimo kuopa

Šarvuočių techninės priežiūros padalinys
Trys remonto komandos
Viena ginklų komanda
Viena atsarginė kuopa

"Namų ūkio" batalionas
Kepėjų komanda
Mėsininkų komanda
Virėjai
Lauko pašto įstaiga

Nebuvo dviejų visiškai vienodos sudėties SS kariuomenės tankų divizijų, bet pavaizduotoji 12-osios SS tankų divizijos "Hitlerjugendas" sudėtis labai tipiška.

KONCENTRACIJOS STOVYKLŲ PERSONALAS

Baigiantis karui Europoje, Himlerio koncentracijos stovyklų personalas nesitikėjo, kad papuolus į sąjungininkų rankas viskas baigsis gerai. Priešo kareiviams artėjant prie koncentracijos stovyklų, kaliniai iš jų buvo evakuoti ir perkelti į stovyklas, dar tebesančias vokiečių rankose. Paskutinėmis karo dienomis dauguma nelaimingų kalinių buvo nušauti arba paprasčiausiai palikti sargybos, kuri pabėgo tikėdamasi gauti suklastotus dokumentus ir šitaip išvengti nelaisvės. Nemažai kam pasisekė: jie liko neatpažinti ir išgyveno daug metų, kol buvo sugauti ar nužudyti.

Galiausiai daugiau kaip 50 000 karo nusikaltėlių buvo surasti, teisti ir nubausti Vokietijos ir užsienio teismų.

Toliau pateikiamas sąrašas supažindina su likimu žinomiausių SS karininkų, tarnavusių koncentracijos stovyklose.

Aumejeris (Aumeier) Hansas. Tarnavo Grini Norvegijoje. Teistas Lenkijoje. Pripažintas kaltu dėl karinių nusikaltimų. Įvykdyta mirties bausmė.

Baeris (Baer) Ričardas. Tarnavo Osvencime. Areštuotas. Mirė 1960 metais, nespėjęs stoti prieš teismą.

Endreisas (Endreis) Frydrichas Karlas Hermanas. Tarnavo Mauthauzene. Pripažintas kaltu už karo nusikaltimus. 1947 metais įvykdyta mirties bausmė.

Grabneris (Grabner) Maksas. Tarnavo Osvencime. Po karo suimtas ir pakartas.

Gecas (Goth) Amonas. Tarnavo Plaskove. Pateko į amerikiečių nelaisvę. Išduotas Lenkijai ir pakartas.

Haselbrekas (Hasselbroek) Johanesas. Tarnavo Osvencime. Paimtas į nelaisvę. 15 metų praleido kalėjime.

Hofmanas (Hoffmann) Francas Johanas. Tarnavo Dachau. Nuteistas kalėti iki gyvos galvos. Paleistas iš naujo buvo teisiamas už nusikaltimus, padarytus Osvencime. Vėl nuteistas kalėti iki gyvos galvos.

Hopė (Hoppe) Paulas Verneris. Tarnavo Štuthofe. Suimtas, bet pabėgo į Šveicariją. 1950 metais grįžo į Vokietiją ir vėl buvo suimtas. Devynerius metus praleido kalėjime.

Hesleris (Hossler) Francas. Tarnavo Belzene. Mirties bausmė įvykdyta 1945 metais.

Hesas (Hoss) Rudolfas. Osvencimo komendantas. Įvykdyta mirties bausmė.

Hiutigas (Huttig) Hansas. Tarnavo Nacveileryje. Suimtas, nuteistas kalėti iki gyvos galvos. Bausmė pakeista, paskyrus 11 metų kalėti.

Kitas (Kitt) Brunas. Tarnavo Nojengame. Mirties bausmė įvykdyta 1946 m.

Kochas (Koch) Karlas. Tarnavo Buchenvalde. 1945 metais SS sušaudė jį už korupciją.

Kėgelis (Kogel) Maksas. Tarnavo Flosenburge. Suimtas. Nusižudė 1946 metais.

Krameris (Kramer) Jozefas. Belzeno komendantas. "Belzeno žvėris" pateko į britų nelaisvę. Įvykdyta mirties bausmė.

Lybhenšeris (Liebhenscher) Arturas. Tarnavo Osvencime. Teistas Lenkijoje. Įvykdyta mirties bausmė.

Molas (Moll) Oto. Tarnavo Osvencime. Pateko į amerikiečių nelaisvę. Teistas ir 1946 metais įvykdyta mirties bausmė.

Mūsfeldas (Muhsfeldt) Erichas. Tarnavo Osvencime. Teistas Lenkijoje. Įvykdyta mirties bausmė.

Paulis (Pauly) Maksas. Tarnavo Nojengame. Įvykdyta mirties bausmė.

Švarcas (Schwarz) Heinrichas. Tarnavo Nacveileryje. Teistas Prancūzijoje. 1947 m. įvykdyta mirties bausmė.

Švarchuberis (Schwarzhuber) Johanas. Tarnavo Ravensbriuke. Hamburge 1947 m. nuteistas kalėti iki gyvos galvos.

Stanglas (Stangl) Francas. Tarnavo Treblinkoje. Pabėgo į Pietų Ameriką, bet vėliau buvo susektas ir 1967 metais perduotas Vokietijai. Numirė belaukdamas teismo.

Veteris (Vetter) Helmutas. Tarnavo Mauthauzene. 1947 metais teistas Amerikoje. 1949 metais pakartas.

Virtsas (Wirths) Eduardas. Tarnavo Nojengame. Patekęs į nelaisvę, kalėjime nusižudė.

Čyreisas (Ziereis) Francas. Tarnavo Mauthauzene. Pašautas imant į nelaisvę. Mirė nuo sužeidimo.

Cilas (Zill) Egonas. Tarnavo Flosenburge. Vokietijos teismo nuteistas kalėti iki gyvos galvos. Iškalėjo 15 metų.

Nors sąjungininkai ieškojo gestapo ir SD personalo, bet daugeliu atveju neketino jo persekioti. Sąjungininkų žvalgybos tarnybos norėjo naudingai pritaikyti jo talentą. Pavyzdžiui, komunistinėje Rytų Vokietijoje daug SD ir gestapo vyrų surado darbą Valstybės saugumo tarnyboje (Stasi — Staatssicherheitsdienst). Vakarų Vokietijoje penkis procentus Federalinės žinių tarnybos (BND — Bundesnachrichtendienst) personalo sudarė buvę Hitlerio saugumo tarnybų nariai. Be to, į Amerikos karinę žvalgybą irgi buvo priimti jai naudingi nacių pabėgėliai.

Daug Vokietijos civilių policininkų tarnavo policijos pulkuose Rytų fronte, o dažnai ir kartu su pagarsėjusiomis operatyvinėmis grupėmis. Mažai pastangų buvo dėta nubausti daugumai šitų vyrų ir po karo jie paprasčiausiai grįžo į savo darbą civilinėje policijoje.

Tokios knygos kaip ši paruošimas būtinai reikalauja išstudijuoti publikuotus ir nepublikuotus darbus. Į pateikiamą sąrašą įtraukti ne tik tie veikalai, kurie buvo panaudoti, bet ir tie, kuriuos rekomenduojama perskaityti.

Angolia, John R, *Cloth Insignia of the SS*, išleista Bender Publishing, San Jose, Calif. (1983)

Bender, Roger J & Taylor, Hugh P, *Uniforms, Organisation and History of the Waffen-SS*, volumes 1-5, išleista Bender Publishing, San Jose, Calif. (1969-83)

Browning, Christopher R, *Ordinary Men*, išleista HarperCollins Publishing, New York (1992)

Bruce, George, *The Warsaw Uprising*, išleista Rupert Hart-Davis Ltd, London (1972)

Buss, Phillip H & Mollo A, *Hitler's Germanic Legions*, išleista McDonald & James, London (1978)

Butler, Rupert, *An Illustrated History of the Gestapo*, išleista Ian Allan, Shepperton (1992)

Cross, Robin, *Citadel, The Battle of Kursk*, išleista Michael O'Mara Books (1993)

Davis, Brian L, *Waffen-SS*, išleista Blandford, Poole (1985)

Gilbert, Martin, *Final Journey: The Fate of the Jews in Europe*, išleista George Allen & Unwin, London (1979)

Gilbert, Martin, *The Holocaust*, išleista Collins, London (1986)

Höhne, Heinz, *The Order of the Death's Head*, išleista Verlag Der Spiegel, Hamburg (1966)

Littlejohn, David, *Foreign Legions of the Third Reich*, vols 1-4, išleista Bender Publishing, San Jose, Calif. (1979-87)

Lucas, James, *Das Reich*, išleista Arms & Armour Press, London (1991)

Lucas, James, *Hitler's Mountain Troops*, išleista Arms & Armour Press, London (1992)

Lumsden, Robin, *The Black Corps*, išleista Ian Allan, Shepperton (1992)

Mackness, Robin, *Oradour, Massacre and Aftermath*, išleista Bloomsbury Publishing Ltd (1988)

Mollo, Andrew, *Uniforms of the SS*, vols 1-7, išleista the Historical Research Unit (1969-76)

Padfield, Peter, *Himmler: Reichsführer-SS*, išleista Macmillan, London (1990)

Quarrie, Bruce, *Weapons of the Waffen-SS*, išleista PSL, Cambridge (1988)

Quarrie, Bruce, *Lightning Death*, išleista PSL, Cambridge (1991)

Read, Anthony & Fisher, David, *The Fall of Berlin*, išleista Pimlico, London (1993)

Reitlinger, Gerald, *The SS: Alibi of a Nation*, išleista Heinemann, London (1956)

Schoenberner, Gerhard, *The Yellow Star*, išleista Corgi, London (1969)

Segev, Tom, *Soldiers of Evil: The Commandants of the Nazi Concentration Camps*, išleista Collins, London (1969)

Stein, George H, *The Waffen-SS: Hitler's Elite Guard at War 1939-45*, išleista Cornell, New York (1966)

Taylor, Simon, *Germany 1918-1933*, išleista Duckworth, London (1983)

Leidyklos Munin-Verlag išleistos knygos apie Waffen-SS istoriją ir jos kovas:

Lehman, Rudolf, *Leibstandarte*

Meyer, Hubert, *Die Kriegsgeschichte der 12 SS Panzer Division*

Proschek, Rolf, *Verweht sind die Spuren*

Schulze-Kossens, Richard & Ertel, Karl-Heinz, *Europaische Freiwilligen*

Stöber, Hans, *Die Sturmflut und das Ende*

Truppenkameradschaft der 4 SS-Polizei Division, *Die guten Glaubens waren*

Ullrich, Karl, *Wie ein Fels im Meer*

Weidinger, Otto, *Division Das Reich*

Taip pat didelę reikšmę bet kokiai SS studijai turi bylos, laikomos JAV dokumentų centre Berlyne. Iki šiol egzistuoja daug originalių SS asmens bylų, ir rašant šią knygą daug jų buvo peržiūrėta norint pateikti išsamesnę informaciją apie atskiras asmenybes.

RODYKLĖ

Viljamsonas G.

Vi-165 SS nuo gatvės kovotojų iki daugiagalvės hidros/ iš anglų kalbos vertė J. Masaitienė. — Kaunas: Tyrai, 1998. — 295 p.

ISBN 9986-893-68-2

Iš pradžių grupelė vyrų pasišovė būti Adolfo Hitlerio asmens sargybiniais. SS, "apsaugos rinktinė", pamažu tapo daugiagalve hidra, turinčia daugybę pareigų. Ji negailestingai vadovavo vidaus saugumui, vykdė pasibaisėtiną nacių rasinę politiką, atsakė už koncentracijos stovyklas, buvo labai svarbi, o pabaigoje ir vienintelė patikima Reicho žvalgybos dalis ir netgi sukūrė savus kovinius dalinius. 1944 metų gale SS kariuomenė turėjo 900 000 kareivių ir dalyvavo karinėse operacijose Lenkijoje, Vakarų Europoje, Balkanuose, Tarybų Sąjungoje, iki paskutiniųjų kovojo Berlyno griuvėsiuose.

Ši knyga išsamiai aprašo SS kariuomenės kilmę, dalinius ir jų kovas, užsienio legionus, įvairius nekarinius departamentus ir ryškiausias figūras, vedusias būrius į mūšio lauką ir kontroliavusias nacistinės Vokietijos vidaus įvykius, būtent: Heinrichą Himlerį, "Sepą" Dytrichą, Teodorą Aikę ir Kurtą Mėjerį. Be to, atskleistas SS vaidmuo koncentracijos stovyklų sistemoje.

"SS nuo gatvės kovotojų iki daugiagalvės hidros" iliustruoja 220 nuotraukų, kurių dauguma paimta iš privačių kolekcijų ir anksčiau niekur nepublikuota. Šis išsamus darbas turėtų patenkinti visus, besidominčius šiuolaikine karo istorija ir elitinėmis karinėmis organizacijomis.

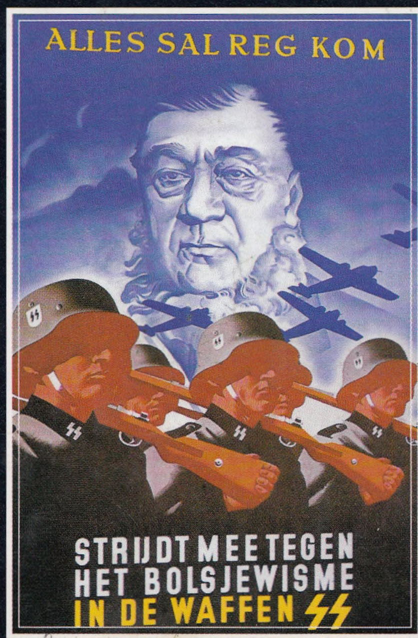
UDK 327.8(430)

Gordonas Viljamsonas

SS nuo gatvės kovotojų iki daugiagalvės hidros

Redaktorė *G. Privedienė*
Viršelis *Leidyklos "Tyrai"*

SL 250. 18.5 sp. l. Užs. Nr. 5. Leidykla "Tyrai", Karaliaus Dvaro g. 8, LT-3000 Kaunas
Iš užsakovo pateiktų pozityvų spausdino Adomo Jakšto spaustuvė, Girelės g. 22, LT-4230 Kaišiadorys
Įrišo SPAB spaustuvė "Spindulys", Gedimino g. 10, LT-3000 Kaunas
Sutartinė kaina

Iš pradžių grupelė vyrų pasišovė būti Adolfo Hitlerio asmens sargybiniais. SS, "apsaugos rinktinė", pamažu tapo daugiagalve hidra, turinčia daugybę pareigų. Ji negailestingai vadovavo vidaus saugumui, vykdė pasibaisėtiną nacių rasinę politiką, atsakė už koncentracijos stovyklas, buvo labai svarbi, o pabaigoje ir vienintelė patikima Reicho žvalgybos dalis ir netgi sukūrė savus kovinius dalinius. 1944 metų gale SS kariuomenė turėjo 900 000 kareivių ir dalyvavo karinėse operacijose Lenkijoje, Vakarų Europoje, Balkanuose, Tarybų Sąjungoje, iki paskutiniųjų kovojo Berlyno griuvėsiuose.

Ši knyga išsamiai aprašo SS kariuomenės kilmę, dalinius ir jų kovas, užsienio legionus, įvairius nekarinius departamentus ir ryškiausias figūras, vedusias būrius į mūšio lauką ir kontroliavusias nacistinės Vokietijos vidaus įvykius, būtent: Heinrichą Himlerį, "Sepą" Dytrichą, Teodorą Aikę ir Kurtą Mėjerį. Be to, atskleistas SS vaidmuo koncentracijos stovyklų sistemoje.

"SS nuo gatvės kovotojų iki daugiagalvės hidros" iliustruoja 220 nuotraukų, kurių dauguma paimta iš privačių kolekcijų ir anksčiau niekur nepublikuota. Šis išsamus darbas turėtų patenkinti visus, besidominčius šiuolaikine karo istorija ir elitinėmis karinėmis organizacijomis.

ISBN 9986-893-68-2